

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ПАРАДИГМАЛЬНО-КАТЕГОРІЙНІ ОСНОВИ
ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ**

МОНОГРАФІЯ

Вінниця – 2015

УДК 81.1
ББК 81.0
П-18

Рекомендовано до друку вченою радою Донецького національного університету (протокол № 2 від 27 лютого 2015 р.).

Анатолій Загнітко, Ілля Данилюк, Жанна Краснобаєва-Чорна, Оксана Путіліна, Ганна Ситар

П 18 Парадигмально-категорійні основи прикладної лінгвістики : Монографія. – Вінниця : «ТОВ Нілан-ЛТД», 2015. – 472 с. ISBN 978-617-7212-94-1

Монографія увібрала в себе десятилітні лінгвокомп'ютерні дослідження науковців кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету. Загалом видання присвячене 10-літтю спеціальності «Прикладна лінгвістика» у Донецькому національному університеті, охоплює висвітлення найактуальніших питань прикладної фонетики та прикладної лексикографії, прикладної морфології та прикладного синтаксису, комп'ютерної лінгвістики та корпусної лінгвістики, дискурсології та контрастивної лінгвістики, а також перелік опублікованих за десятиліття статей, монографій, навчальних посібників і словників, виконаних з прикладної лінгвістики.

У ньому широке коло допитливих читачів – із вишів, наукових закладів, бібліотек – знайде низку поглядів і відповідей на актуальні питання.

Рецензенти:

Біскуб Ірина, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Кондратенко Наталія, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Левченко Олена, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка».

Відповідальний редактор:

Загнітко Анатолій, чл.-кор. НАН України, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу інформатики Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.

**УДК 81'1
ББК 81.0**

ISBN 978-617-7212-94-1

© Загнітко А., 2015
© Данилюк І., 2015
© Краснобаєва-Чорна Ж., 2015
© Путіліна О., 2015
© Ситар Г., 2015
© Донецький національний університет, 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	10
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВОПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПРОСТІР КОМП'ЮТЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ	13
COLOR MAP OF TARAS SHEVCHENKO'S «KOBZAR» WITH MATHEMATICA (<i>Ilyia Danyliuk</i>)	13
ТЕХНОЛОГІЯ АВТОМАТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕМАТИКИ ТЕКСТУ (<i>Ілля Данилюк</i>)	20
СТАТУС ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ В СИСТЕМІ ЛІНГВІСТИЧНИХ НАУК (<i>Анатолій Загнітко</i>)	26
ТИПОЛОГІЙНІ ВИЯВИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПАРАДИГМ: КЛАСИФІКАЦІЙНІ І КВАЛІФІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ (<i>Анатолій Загнітко</i>)	47
TYPOLGY OF MORPHOLOGICAL CHANGES IN PRESENT-DAY ENGLISH: VERBAL PROCESSES (<i>Oksana Putilina</i>)	58
Список літератури до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2. ПРИКЛАДНА ФОНЕТИКА	80
КОМП'ЮТЕРНІ ТЕСТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ПРИКЛАДНА ФОНЕТИКА» ЯК СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (<i>Ганна Ситар (у співавторстві з Ігорем Селіщевим)</i>)	80
ДИСТАНЦІЙНИЙ УРОК ЯК КОМПОНЕНТ ДИСТАНЦІЙНОГО КУРСУ «ПРИКЛАДНА ФОНЕТИКА» (<i>Ганна Ситар (у співавторстві з Ігорем Селіщевим)</i>)	92
Список літератури до розділу 2	100
РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНА ЛЕКСИКОЛОГІЯ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЯ	103
СУЧАСНА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ГРАМАТИКА ДІЄСЛОВА: РЕГУЛЯРНІСТЬ ПРИМІТОК У СТРУКТУРІ СТАТТІ (<i>Анатолій Загнітко</i>)	103
TERMINOLOGICAL SYSTEM OF PHRASEOLOGY: DATABASE (<i>Zhanna Krasnobayeva-Chorna</i>)	121

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ СИНТАКСИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (<i>Ганна Ситар</i>)	128
Список літератури до розділу 3	134
РОЗДІЛ 4. ПРИКЛАДНА МОРФОЛОГІЯ	139
ВСТАНОВЛЕННЯ ФУНКЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРОЛОГІЇ І ПАРАДИГМАЛЬНО- СИНТАГМАЛЬНОГО ВИЯВУ ЧАСТОК В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМУ ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ КОРПУСІ СЛУЖБОВОСТІ (<i>Анатолій Загнітко</i>)	139
«СИЛОВІ ПОЛЯ» КАТЕГОРІЙНОЇ СЕМАНТИКИ: ТИПОЛОГІЙНІ ВИЯВИ (<i>Анатолій Загнітко</i>)	166
Список літератури до розділу 4	179
РОЗДІЛ 5. ПРИКЛАДНИЙ СИНТАКСИС	187
ТИПОЛОГІЯ ВНУТРІШНЬОТЕКСТОВОЇ ТЕМАТИЧНОЇ ПРОГРЕСІЇ: СТРУКТУРНІ ТА ФУНКЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ (<i>Анатолій Загнітко</i>)	187
ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТИ СИНТАКСИСУ: ТИПОЛОГІЯ СПІВВІДНОШЕННЯ (<i>Оксана Путіліна</i>)	207
СТРУКТУРА БАЗИ ДАНИХ «СИНТАКСИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ» (<i>Ганна Ситар</i>)	215
Список літератури до розділу 5	223
РОЗДІЛ 6. КОРПУСНА ЛІНГВІСТИКА	233
КОРПУС ТЕКСТІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ СЛУЖБОВОСТІ (<i>Ілля Данилюк</i>)	233
КОРПУС ТЕКСТІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ СЛУЖБОВОСТІ: КЛАСИФІКАЦІЯ ГРАМАТИЧНИХ КЛАСІВ І ПІДКЛАСІВ (<i>Ілля Данилюк</i>)	243
Список літератури до розділу 6	254

РОЗДІЛ 7. ДИСКУРСОЛОГІЯ ТА КОНЦЕПТОЛОГІЯ	257
КЛАСИФІКАЦІЙНІ ТИПОЛОГІЇ КОНЦЕПТІВ (<i>Анатолій Загнітко</i>)	257
ДИСКУРСОЛОГІЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ДИСКУРС, ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ, ДИСКУРС- АНАЛІЗ (<i>Жанна Краснобаєва-Чорна</i>)	275
СТРУКТУРНІ ТИПИ ОЦІННОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ УКРАЇНОМОВНИХ РЕЦЕНЗІЙ) (<i>Жанна Краснобаєва-Чорна</i>)	283
ДИСКУРСИВНО-РАНГОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕМ У ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ: ТИПОЛОГІЙНІ ВИЯВИ ФРАЗЕМНИХ ІГРОВИХ НАЧАЛ (<i>Жанна Краснобаєва-Чорна</i>)	293
DISCOURSE AND CONCEPT: RAGULARITY AND CORRELATION (<i>Zhanna Krasnobayeva-Chorna</i>)	299
Список літератури до розділу 7	305
Список джерел до розділу 7	315
РОЗДІЛ 8. КОНТРАСТИВНА ЛІНГВІСТИКА	318
INNOVATIVE PROCESSES IN THE PRESENT-DAY ENGLISH LANGUAGE IN COMPARISON WITH UKRAINIAN ONE: INNOVATIONS AND PSEUDO- INNOVATIONS (<i>Oksana Putilina</i>)	318
STAGES AND CAUSES OF FORMING A GRAMMATICAL STRUCTURE OF PRESENT-DAY ENGLISH LANGUAGE (IN COMPARISON WITH THE UKRAINIAN ONE) (<i>Oksana Putilina</i>)	328
TYPOLOGY OF SYNTACTIC AND SOCIOLINGUISTIC CHANGES IN PRESENT-DAY ENGLISH LANGUAGE (IN COMPARISON WITH THE UKRAINIAN ONE): REASONS AND CONSEQUENCES (<i>Oksana Putilina</i>)	337
Список літератури (References) до розділу 8	349
Список джерел (List of Sources) до розділу 8	351

- РОЗДІЛ 9. СТОРІНКАМИ ВИДАНЬ БІБЛІОТЕКИ «ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА» : ПРЕЗЕНТАЦІЇ** 352
- ПРИКЛАДНА МОРФОЛОГІЯ : НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК.** Презентація книги : 352
Данилюк Ілля. Прикладна морфологія : Навчальний посібник (Донецьк : ДонНУ, 2010. – 165 с.) //
 Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. (Ілля Данилюк)
- СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ФРАЗЕОГРАФІЯ : ДОВІДНИК** : 355
 Презентація книги : *Краснобаєва-Чорна Жанна, Боровик Аліна. Сучасна українська фразеографія : довідник (Донецьк : ДонНУ, 2011. – 93 с.) //*
 Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4.
 (Жанна Краснобаєва-Чорна, Аліна Боровик)
- СЛОВНИК ЧАСТОК : МАТЕРІАЛИ І СТАТТІ : НАУКОВО-НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ.** Презентація книги : *Загнітко Анатолій, Каратаєва Анна. Словник часток : матеріали і статті : науково-навчальне видання (Донецьк : ДонНУ, 2012. – 382 с.) //*
 Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), І. Данилюк (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. (Анатолій Загнітко) 360
- ВІДМІНКОВА ГРАМАТИКА В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.** Презентація книги : *Путіліна Оксана. Відмінкова граматики (українська й англійська мови) : Навчальний посібник (денна форма навчання) (Донецьк : ДонНУ, 2011. – 101 с.) //*
 Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), І. Данилюк (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. (Оксана Путіліна) 364

- INNOVATIONS IN PRESENT-DAY UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES. Presentation of *Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Phonetics. Lexicology. Phraseology)* : Навчальний посібник (Донецьк : ДонНУ, 2011. – 277 с.) // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), І. Данилюк (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. (*Oksana Putilina*) 368
- СУЧАСНА ФРАЗЕОЛОГІЯ: КЛАСИФІКАЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ. СЛОВНИК ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ. Презентація книги : *Краснобаєва-Чорна Жанна. Сучасна фразеологія: класифікаційні параметри фразеологічних одиниць. Словник фразеологічних термінів* (Донецьк : ДонНУ, 2012. – 168 с.) // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. (*Жанна Краснобаєва-Чорна*) 372
- ДЕРИВАЦІЯ : СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ. Презентація книги : *Путіліна Оксана. Derivation in Modern English in Comparison with Ukrainian : Дери́вація в сучасній англійській мові у зіставленні з українською: навчальний посібник* (Донецьк : ДонНУ, 2013. – 100 с.) // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. (*Анатолій Загнітко*) 376
- НАУКОВЕ РЕФЕРУВАННЯ : МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ. Презентація книги : *Путіліна О.Л. Реферування : теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах [Текст] / О. Л. Путіліна : Навчальний посібник із курсу «Реферування: теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах» для студентів вищих навчальних закладів / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 93 с. // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Випуск* 379

29. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 29. (Анатолій Загнітко)
- INNOVATIONS IN PRESENT-DAY UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES. Presentation of *Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Morphology. Syntax. Sociolinguistics). Book 2 by Oksana Putilina [Text] : Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions / Ed. by Anatoliy Zahnitko.* – Donetsk : Donetsk National University, 2012. – 306 pp. // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Випуск 29. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 29. (Anatoliy Zahnitko) 382
- INNOVATIONS IN PRESENT-DAY UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES : FEATURES OF DERIVATION. Presentation of *Derivation in Modern English in comparison with Ukrainian by Oksana Putilina [Text] : Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions / Ed. by Anatoliy Zahnitko.* – Donetsk : Donetsk National University, 2013. – 100 pp. // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Київ : ДонНУ, 2015. – Випуск 30. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Kyiv : DonNU, 2015. – Vol. 30. (Anatoliy Zahnitko) 386
- НАРИСИ ІЗ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ. Презентація книги : *Загнітко Анатолій Панасович. Сучасна лінгвістика : погляди та оцінки : науково-аналітичне видання (Донецьк : ДонНУ, 2014. – 472 с.)* // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Київ : ДонНУ, 2015. – Випуск 30. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Kyiv : DonNU, 2015. – Vol. 30. (Оксана Путіліна) 390

СПИСОК ПРАЦЬ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА» (2004-2014 рр.)	393
МОНОГРАФІЇ	393
НАУКОВІ СТАТТІ	395
Наукові статті (одноосібні)	395
Наукові статті (у співавторстві зі студентами спеціальності «Прикладна лінгвістика»)	436
Наукові статті студентів спеціальності «Прикладна лінгвістика»	440
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ	460
ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ПРАЦІ	465
ПІСЛЯМОВА	468

ПЕРЕДМОВА

Сучасна прикладна лінгвістика є одним із найважливіших напрямів розвитку і суто теоретичної, і власне-прикладної лінгвістики. За своєю суттю вона є застосуванням традиційних лінгвістичних завдань на практиці. Прикладна лінгвістика опрацьовує методи вирішення практичних завдань, пов'язаних із різними сферами застосування та використання мови. У своїх численних напрямках прикладна лінгвістика сьогодні охоплює: 1) переклад; 2) навчання іноземної мови, методики навчання, лінгводидактики; 3) комунікація за допомогою різноманітних технічних засобів; 4) створення штучних мов; 5) інформаційний пошук та створення автоматизованих систем його аналізу; 6) анотування й реферування текстів; 7) укладання словників (практична лексикографія); 8) упорядкування, уніфікація і стандартизація науково-технічної термінології; 9) організація бібліографічної інформації; 10) ефективний друкарський набір та створення засадничих принципів словникового набору.

До цього треба також додати актуальні проблеми автоматизації основних напрямів, що зумовлено розвитком інформаційних технологій, формуванням основ поступового переходу інформаційного суспільства до суспільства знань. Тому надзвичайно затребуваними є новітні напрями прикладної лінгвістики: 11) машинний переклад; 12) створення словників користувачів різноманітного статусу, структури, функційного призначення; 13) комп'ютерна лінгводидактика; 14) комп'ютерна лінгвістика (розпізнавання й синтез мовлення, автоматизація інформаційної роботи, автоматичні / автоматизовані системи інформаційного пошуку; 15) когнітивна лінгвістика (квантитативний, частотно-кількісний аналіз текстів). Не менш знаковими є лінгвоприкладні студіювання, пов'язані з аналізом: 16) технологій створення різних корпусів текстів — корпусна лінгвістика; 17) пояснення особливостей функціонування мови й мовлення як психічних феноменів з урахуванням взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників соціально-культурної діяльності індивіда — психолінгвістика / нейролінгвістика / нейропсихолінгвістика; 18) об'єктів як функційної системи культурних цінностей, відбитих у мові, контрастивне дослідження лінгвокультурознавчих сфер різних мов на ґрунті теорії лінгвістичної відносності — лінгвокультурологія; 19) формального моделювання об'єктів природної мови; 20) штучного інтелекту та статусу в ньому лінгвістичних основ; 21) сучасних технологій опрацювання інтернет-

доповнень; 22) закономірностей впливу на особистість через навіювання, де істотним є: а) розгляд мови як сугестивного явища (усі компоненти мови виступають потенційно сугестивними); б) простеження особливостей реактивності реципієнта; в) визначення форм втілення сугестивності мови; г) встановлення вербального / невербального компонентів сугестії; ґ) з'ясування динамічного характеру сугестії (дискурси створювані, а не відтворювані); д) вивчення ймовірного характеру сугестії; е) вияв реєстрових різновидів сугестії; є) розгляд сугестії в рамках теорії комунікації.

Знаковим є також охоплення прикладною лінгвістикою питань 23) нейролінгвістичного впливу, що передбачає дослідження закономірностей суб'єктивного досвіду людей через встановлення механізмів і способів моделювання поведінки й передання встановлених моделей іншим людям, кваліфікацією різних вербальних і невербальних фобій; 24) судової (кримінальної) та юридичної лінгвістики та ще цілої низки досить актуальних проблем. Заявлене підтверджує активний розвиток напрямів, течій і шкіл прикладної лінгвістики в сучасному науковому просторі, підвищення їхнього функційного навантаження у вирішення знакових викликів суспільного розвитку. Сьогодні уже можна цілком свідомо говорити про лінгвістичні війни, замкнуті на інформаційний простір у його цілісності, та новий різновид захисту національно-державної безпеки — лінгвістична безпека.

На кафедрі української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету (м. Донецьк (2004–2014 рр.), м. Вінниця (2014–2015 рр.)) від часу заснування спеціальності «прикладна лінгвістика» й до сьогодні сформувався науковий напрям з актуальних проблем комп'ютерної лінгвістики, що охоплює опрацювання важливих лінгвоприкладних питань сучасної дискурсології (дискурсивні практики, контент-аналіз та ін. (А. Загнітко, Ж. Краснобаєва-Чорна, Т. Кітаєва, О. Левічева, І. Сахарук), автоматичного опрацювання мови, моделювання лінгвістичних систем (І. Данилюк), контрастивної лінгвістики, реферування (О. Путіліна), прикладної фонетики (Г. Ситар), комп'ютерної лексикографії, корпусної лінгвістики (І. Данилюк, А. Загнітко, Ж. Краснобаєва-Чорна), прикладного синтаксису й морфології (Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Путіліна), перекладу (О. Путіліна) та ін. Підтвердженням науково-творчих пошуків дослідників лінгвоприкладного напрямку кафедри української мови та

прикладної лінгвістики є пропонована монографія, що охоплює студіювання низки надзвичайно актуальних питань. Автори монографії щиро вдячні рецензентам докторові філологічних наук, професорові, завідувачеві кафедри прикладної лінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Ірині Біскуб, докторові філологічних наук, професорові, завідувачеві кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Наталії Кондратенко, докторові філологічних наук, професорові, завідувачеві кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка» Олені Левченко за ґрунтовне прочитання рукопису, висловлені міркування, почасти дискусійні, що сприяли викінченості монографічного тексту.

Анатолій Загнітко

РОЗДІЛ 1
ЛІНГВОПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПРОСТІР
КОМП'ЮТЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

COLOR MAP OF TARAS SHEVCHENKO'S "KOBZAR"
WITH *MATHEMATICA*

Illya Danyliuk

Today there are a lot of instruments for natural language processing, many of them are highly automated. Modern programming languages make it possible to process in detail the text data on the level of separate symbols, groups of symbols (phrases and sentences), progressively some functions to deal with sense and meaning appear. The amount of built-in string functions grows up, and it makes the developer's potential wider and helps to save time because of no need for manual creating of such functions and procedures. For example, the procedure for measuring the difference between two sequences – *Levenshtein distance* or the *minimal editing distance* – is to be written by the developer on Python or else as a user defined procedure [Jurafsky 2009]. But in some modern systems this procedure is included as pre-installed one. Computational software program *Mathematica* from Wolfram Research, which is widely used in many scientific, engineering, mathematical and computing fields [Wellin 2013] – and we'll exploit it for linguistics – has a built-in function *EditDistance* [x, y]. We suppose the major NLP algorithms – such as lemmatization, word forms synthesis, POS-tagging and syntactical analysis or even automated translation, described in [Баранов 2003; Волошин 2004; Дарчук 2008; Карпіловська 2006; Марчук 2000; Партико 2008] – will become the built-in procedures.

This article is originally written in CDF format – *Computable Document Format* for *Mathematica* system, or *Notebook* (*.nb) – and can be downloaded [Данилюк 2014], so some code in printed version will be hidden. To view CDF on your desktop you will need a free viewer from [<http://www.wolfram.com/cdf-player/>].

So, the **main goal** of the article is to describe the process, instruments, and directly code for automated generating a color map for random text in Ukrainian, and particularly for the "Kobzar" by Taras Shevchenko – his 200-years anniversary approaches. Color map (CM) is a composition, a grid made of colored rectangles (or any other figures) – one for every name of color in the original text. Every usage of adjective

meaning color – ‘білий’ (*white*), ‘чорний’ (*black*), ‘червоний’, (*red*), ‘золотий’ (*gold*) – in CP will be shown as square of the proper color. So, we can get a full and absolutely objective presentation of lexical data from the particular text and some traits of “world picture”, color concepts for the work of literature. It is a matter of topical interest in Ukrainian linguistics and philology, so the instrument for automated color information retrieval from any text is highly needed as we suppose.

You can think of CM as of automated infographics of language data visualization. The common idea belongs to Tatiana Druzhnyaeva from *Esquire* and some aspects of coding to Roman Osipov from Moscow State University of Fine Chemical Technology.

We divided our research into **several tasks**: 1) to retrieve all possible statistical information from the text of “Kobzar” for further analysis; 2) to create some procedures (in code for *Mathematica Language*) to work with certain words and sentences; 3) to build a language model for color names in Ukrainian considering inflection and some aspects of derivation; 4) to use the model for generating CM of “Kobzar”, and to describe its perspectives.

The research **object** – text of “Kobzar” by Taras Shevchenko – basically is a txt-format file from [litopys.org.ua], prepared for processing (in Unicode, every token is divided by space). And the **subject** thus is a usage of color names represented in the form of CM.

So let’s begin with the first task. The text file – *kobzar.txt* – has to be in the same folder with *notebook* file, and we read data from it to the variable *kobzar*:

```
Short[kobzar=Import[FileNameJoin[{NotebookDirectory[],"kobzar.txt"}]]]
```

When we apply to *kobzar*, we work with whole text and can get basic statistics – how many symbols it contains:

```
StringLength[kobzar]  
588995
```

or how many strings there are:

```
StringCount[kobzar,"  
"]  
23929
```

or how many sentences approximately it has (assuming the normal sentence can ends with dot, exclamation or question mark):

```
StringCount[kobzar,{  
".","!","?"}]  
9044
```

or what symbols are used in text, in a sorted view:

Union[Characters[kobzar]]

```
{!, ", (, ), _ , - , ` , [ , ] , < , > , . , , , ; , " , ? , ' , / , : ,
, , е, і, ї, а, б, в, г, д, е, ж, з, и, й, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш,
щ, э, ю, я, а, б, в, г, д, е, ж, з, и, й, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ь,
ь, ь, э, ю, я, е, і, ї, , , , 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, а, б, в, с, д, е,
г, і, І, ј, к, л, м, М, н, N, о, Р, р, р, с, Т, т, U, V, w, X, y, z, -, ..., «, -, », ", ', "}
```

Turn your attention to the place where some special Ukrainian letters (framed) have appeared after sorting. The reason is that in standard table of symbols they are located not within common Cyrillic list but on rather accidental positions. This inconvenience you have to take into account using regular expression (RE) patterns like “all Ukrainian letters from А to Я”. In fact, RE like `/[Є-ґ]+/` is good enough for pattern “all Ukrainian letters”, but it returns a couple of non-Ukrainian symbols – Э, ь, ы, э.

Next step we move to words processing. A variable `allWords` contains all wordforms from `kobzar` without capital/non-capital letters distinction – by replacing using RE:

```
Short[allWords =
```

```
Sort[Tally[DeleteCases[StringSplit[StringReplace[StringReplace[kobzar,
Thread[Join[CharacterRange["А", "Я"], {"Є", "І", "Ї", "Ґ"}] ->
Join[CharacterRange["а", "я"], {"е", "і", "ї", "ґ"}]]],
RegularExpression["[^\s] <> StringJoin@Join[CharacterRange["а", "я"],
{"е", "і", "ї", "ґ"}] <> "]" -> " ", " ", ""], #1[[2]] > #2[[2]] &], 5]
```

The number of tokens in `kobzar` is 110617, and unique wordforms is 17617. 100 of the most frequency ones are:

```
allWords[[1;;200]][[;;],1]
{"і", "не", "а", "в", "на", "та", "з", "й", "я", "що", "у", "за", "як",
"то", "ти", "и", "до", "де", "так", "чи", "ж", "його", "щоб", "по", "мене",
"ні", "ще", "собі", "мов", "б", "все", "мені", "мати", "моя", "бо", "люде",
"мій", "тебе", "серце", "с", "аж", "о", "той", "буде", "світлі", "вже", "ми",
"хоч", "із", "там", "без", "поки", "може", "хто", "того", "нехай", "їх",
"нема", "діти", "боже", "над", "він", "було", "те", "неначе", "он", "ви",
"мої", "коли", "тяжко", "бога", "тільки", "нас", "же", "про", "лихо",
"море", "під", "добре", "таки", "од", "уже", "половина", "тихо",
"сльози", "ой", "старий", "свою", "вона", "как", "отак", "чого", "її",
"очі", "друга", "треба", "кого", "п", "колись", "нічого"}
```

For creating the possibility to look for particular wordform in the text we build a function `wordPosition`, which returns array of symbols positions.

```
replacements=Thread[Join[CharacterRange["a","я"],{"e","i","ї","r"}]
->Join[CharacterRange["A","Я"],{"E","I","Ї","R"}]]
```

Here is the output for *тополя*:

```
wordPosition["тополя"]
{{19462, 19469}, {40838, 40845}, {56587, 56594}, {134756,
134763}, {248726, 248733}, {308308, 308315}, {320139, 320146},
{517723, 517730}}
```

If we find positions for dots (and other symbols at the end of the sentence – “!”, “?”, “...”) it will be possible to retrieve a whole sentence (sequence of symbols between two punctuation marks) and put it to the variable *sentence*.

```
Short[dots = #[[1]] & /@ StringPosition[kobzar,
{".", "?", "!", "\[Ellipsis]"}, 5];
sentence[{min_, max_}]:=Block[{start=Select[Nearest[dots, min, 10],
#<min&][[1]]+1, end=Select[Nearest[dots, max, 10], #>max&][[1]]}, StringT
ake[kobzar, {start, end}]]
```

Combining *wordPosition* and *sentence* is a concordance for particular wordform:

```
Grid[Transpose@{StringReplace[sentence /@
wordPosition["тополя"],
"\n" -> ""}], Background -> {None, {{Orange, LightGray}}},
ItemStyle -> Directive[16, Bold, FontFamily -> "Arial"],
Alignment -> Left, Dividers -> All]
```

Як тополя , стала в полі При битій дорозі ; Як роса та до схід сонця , Покапали сльози , За сльозами я гіркими І світа не бачить , Тільки сина пригортає , Цілує та плаче .
–Петербург] Тополя По діброві вітер вие , Гуляє по полю , Край дороги гне тополю До самого долу .
Дивлюся , сміюся , дрібні утираю , — Я не одинокий , є з ким в світі жить ; У моїй хатині , як в степу безкраім , Козацтво гуляє , байрак гомонить ; У моїй хатині синє море грає , Могила сумує , тополя шумить , Тихесенько Гриця дівчина співає , — Я не одинокий , є з ким вік дожить .
Та й виросла Ганна кароока , Як тополя серед поля , Гнучка та висока .
21 октября 1845 , Марьинское Наймичка Пролог У неділю вранці– рано Поле крилося туманом ; У тумані , на могилі , Як тополя , похилилась Молодиця молодая .
Не прийнялись три ясени , Тополя всихала , Повсихали три явори , Калина зов'яла .
Мов тополя , виростає Світові на диво .
— І похилилась , мов тополя Од вітру хилиться в яру .

Now we have to define a common color model for using to build CM. Its relevance and deepness in Ukrainian – including lemmatization accuracy and color concept detail – are crucial for CM quality. The basic

approach and the first step we use are to find adjectives, which signify colors directly and consist of one wordform. We put those adjectives to array variable *tc* (*table of colors*) and describe them with RGB model (the piece of code is quite long and is suitable for viewing in digital version). The adjectives are: білий, червоний, зелений, синій, жовтий, чорний, сірий, рожевий, коричневий, блакитний, пурпурний, пурпуровий, оранжевий, помаранчевий, фіолетовий, амарантовий, буритиновий, аметистовий, абрикосовий, аквамариновий, арсеновий, спаржевий, бежевий, латунний, бронзовий, брунатний, карміновий, морквяний, лазуровий, каштановий, шоколадний, цинамоновий, кобальтовий, мідний, кораловий, кукурудзяний, блаватний, кремовий, малиновий, джинсовий, смарагдовий, баклажановий, ляний, золотий, індиго, нефритовий, хакі, лавандний, лимонний, бузковий, малахітовий, гірчичний, оливковий, помаранчевий, ліловий, персиковий, грушевий, барвінковий, сливовий, бурий, іржавий, шафрановий, сапфіровий, багряний, срібний, болотний, мандариновий, будяковий, бірюзовий, ультрамариновий, фіолетовий, пшеничний.

And here is the fragment of the *tc* presentation:

білий	GrayLevel[1]
червоний	RGBColor[1, 0, 0]
зелений	RGBColor[0, 1, 0]
синій	RGBColor[0, 0, 1]
жовтий	RGBColor[1, 1, 0]
чорний	
сірий	GrayLevel[0.5]
рожевий	RGBColor[1, 0.5, 0.5]
коричневий	RGBColor[0.6, 0.4, 0.2]
блакитний	RGBColor[0, 1, 1]
пурпурний, пурпуровий	RGBColor[1, 0, 1]
оранжевий, помаранчевий	RGBColor[1, 0.5, 0]
фіолетовий	RGBColor[0.5, 0, 0.5]
амарантовий	RGBColor[$\frac{229}{255}$, $\frac{43}{255}$, $\frac{16}{51}$]

The color model also includes rules for retrieving different wordforms and finding their lemmas, so *червоний*, *червоного*, *червона*, *червоної* etc. will be represented by the lemma *червоний* and the red square. For that purpose we use sequentially a wordforms synthesis with the dictionary of the stems and endings (generate all possible wordforms for every adjective in the table of colors), then we find the positions for

these wordforms in *kobzar*, assign these positions to particular lemmas and finally range the lemmas as they appear in the text and replace them with color squares.

Adjective inflection in Ukrainian includes hard (*червоний*) and soft (*синій*) groups, contracted (*червона*) and non-contracted forms (*червоная*). The variables *ColorEdningsTv* and *ColorEdningsMk* contain accordingly ending for hard contracted and non-contracted forms and soft contracted and non-contracted forms:

```
ColorEdningsTv={"ий","ого","ому","им","ім","е","а","ої","ій","у",
"ою","ї","их","им","ими","еє","ая","ую","її"};
```

```
ColorEdningsMk={"ій","ього","ьому","ім","є","я","ьої","ю","ьою",
"ї","іх","іми","еє","еє","яя","юю","її"};
```

A variable *colorRules* includes a generated array of all possible wordforms for naming colors (combination of stems from *tc* and endings from *ColorEdningsTv* and *ColorEdningsMk*) with built-in probable modification of the adjective using affixes (*білий – біленький*). The fragment of code:

```
colorRules=Flatten[{Thread[Flatten[Table[{"біл",
"біленьк"}][[v]]<>ColorEdningsTv[[u]],{v,2},{u,Length[ColorEdningsTv]
}]]->White],
Thread[Table["син"<>ColorEdningsMk[[u]],{u,Length[ColorEdningsMk]
}]]->Blue],...
Thread[Table["пшеничн"<>ColorEdningsTv[[u]],{u,Length[ColorEdnings
Tv]}]]->RGBColor[245/255,222/255,179/255]]}]
```

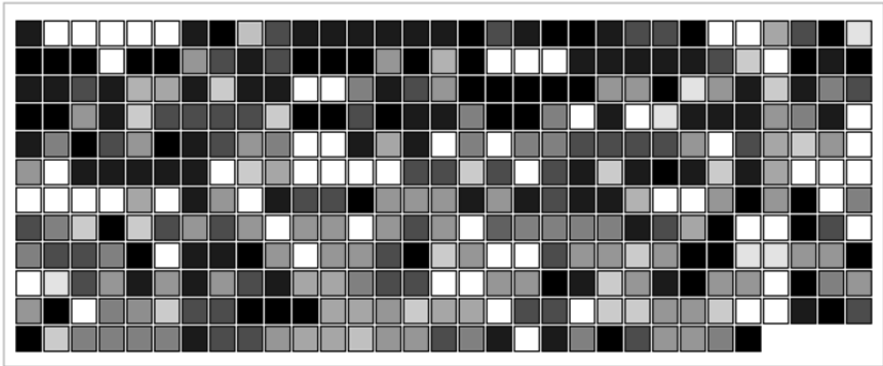
The positions of generated wordforms are retrieved to variable *colorInformationPre* and then are sorted in *colorInformation*:

```
colorInformationPre={#,wordPosition[#]}&/@colorRules[;:,1];
colorInformation=Sort[Flatten[Partition[Riffle#[[2]],#[[1]],{2,-
1,2},2]&/@colorInformationPre,1],Mean[#1[[1]]]<Mean[#2[[1]]]&
```

And finally we build CM:

```
Panel[Grid[Partition[Graphics[{#,EdgeForm[Black],Rectangle[]},ImageSize-
>20]&/@(colorInformation[;:,2])/colorRules),30,30,1,""],Spacings-
>{0,0}]]
```

Here is the result:

In digital version for this article a possibility to see the real sentence by clicking on the particular square is added.

As a common conclusion: the procedure of creating CM for Ukrainian text in *Mathematica* is rather complicated because of excluding of some symbols (*ε, i, ĭ, r*) from “normal” list in Unicode, necessity to pass over the fact that Cyrillic letters are not included to the list of correct word symbols in RE as Latin ones and digits. Other way creating some explicit functions helps to solve that problem effectively. And the *Mathematica* system itself is a powerful environment for computational linguistics studies with rich high-level programming language, and can be recommended for studying by the students of philological departments in Ukrainian high schools.

As a particular conclusion: Taras Shevchenko’s “Kobzar” in a color conceptual point of view is rich in color names, main of them are white and black, blue and red, green, and gray. Comparing CM for “Kobzar” with CMs for other works of literature and folklore must be significant, but it’s a subject for further studying. As it is maintained about Ukrainian in [Ковтун 2009: 51], “color feature appeared in the language in diachronic sequence. In folklore initially the dominant is represented by definitions of white and black, followed by red (triad white – black – red), later – green and yellow, then – blue and brown.” It seems even superficially that Taras Shevchenko’s work is close to national folklore and is a piece of common Ukrainian discourse.

The described method to build a CM form linguistics position is just a basic one. It can be improved by adding to the color model derivative adjectives (*білявий, чорнющий*), verbs (*біліти*), and nouns (*чорнота*), some Ukrainian names of secondary colors (*ясно-зелений*), closely related lexicon – coat colors, etc.

ТЕХНОЛОГІЯ АВТОМАТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕМАТИКИ ТЕКСТУ

Ілля Данилюк

Однією з основних проблем комп'ютерної лінгвістики є автоматичний аналіз тексту. З часом були розмежовані різні типи такого аналізу, зорієнтовані на текстові рівні – фонетичний, морфологічний [Белоногов и др. 1983; Грязнухіна, Нікула 1993], синтаксичний [Карпіловська 2003, с. 123]. Кожний із видів аналізу, хоча і являє собою окрему проблему, значною мірою спирається на результати, отримані при опрацюванні нижчого текстового рівня. На вершині ієрархії рівнів автоматичного опрацювання текстів знаходиться семантичний, або логіко-семантичний аналіз. Як стверджує Ю.М.Марчук [Марчук 2007, с. 74], саме семантико-зорієнтований підхід лежить в основі більшості сучасних технологій аналізу тексту. Описане в науковій літературі коло завдань, які можуть бути розв'язані за умови успішного автоматичного семантичного аналізу, охоплює значний пласт проблем створення, розповсюдження та використання інформації у суспільстві.

Метою статті є розкрити механізм автоматичного визначення тематики тексту (АВТТ) в ширшому контексті автоматичного семантичного аналізу тексту (АСемАТ), що передбачає: а) висвітлення загальної проблематики АСемАТ; б) опис принципового алгоритму АВТТ; в) визначення перспектив застосування АВТТ.

Розробка алгоритмів АСемАТ активізувалася насамперед зі створенням загальнодоступної мережі Інтернет та появою потужних апаратних засобів обробки інформації. В межах загальної проблематики АСемАТ у процесі розвитку технології визначилися базові підгалузі [Карпіловська 2003, с. 141-149; Тузов 2004, с. 94-95]:

Розпізнавання текстів. Під розпізнаванням текстів мається на увазі побудова повної синтаксичної структури речень, адекватної семантичній структурі. Інакше кажучи, здійснюється переклад із природної мови формальною семантичною мовою, з якою здатний оперувати комп'ютер. У чистому вигляді така можливість може бути корисна у всіх завданнях, де потрібне розпізнавання текстів або мовлення. Найпоширенішими є завдання голосового керування й оптичного розпізнавання текстів. Використання повноцінного аналізатора текстів здатне значно підняти якість розпізнавання.

Особливо це стосується розпізнавання мовлення, де дотепер існують значні труднощі при розрізненні слів із близьким звучанням. Механізм коректного вибору альтернатив з урахуванням змісту здатний істотно (у кілька разів) скоротити неоднозначність лексичних одиниць.

Пошук документів. Вихідною основою для пошуку зазвичай є великі масиви неструктурованих або слабкоструктурованих текстів природною мовою. Масив текстів попередньо індексується. Індекс сигналізує про певну відповідність між базовими одиницями пошуку й документами, що їх містять. У найпростішому випадку цими одиницями є слова (або словоформи). У більш розвинених варіантах це може бути тема тексту (документа), фрагменти фраз або цілі фрази чи речення. Можливим є також пошук документів "схожих на заданий". Якісний пошук за темою документа або визначення ступеня подібності до заданого документа вимагає вміння правильно визначати тематику документа. Індокси можуть будуватися як автоматично, так і вручну. Автоматично будуються, як правило, тільки індокси на основі слів (і в дуже обмеженому вигляді на основі визначення тематики тексту).

Синтез текстів. У вузькому розумінні під синтезом текстів мається на увазі побудова фраз і речень природною мовою за записами формальною мовою. До породжуваних фраз може висуватися або не висуватися вимога стилістичної коректності, однак вони в кожному разі не повинні містити значеннєвих і граматичних помилок. У випадку повномасштабного текстового синтезу, це, однак, є трудомістким завданням.

Перевірка коректності текстів. Оскільки автоматичний семантичний аналіз передбачає повний розбір речень, за його допомогою можна перевіряти граматичну коректність аналізованих повідомлень, наприклад, узгодженість означення з опорним словом, відмінкову форму додатка, кореляцію й узгодження між підметом і присудком.

Побудова тезаурусів. Створення інформаційно-пошукових тезаурусів, словників термінів дотепер залишається вкрай складною й трудомісткою роботою, ступінь автоматизації якої дуже низький. По суті, всі тезауруси створюють вручну. Автоматично може перевірятися лише узгодженість накопичених визначень. Альтернативою міг би бути підхід, коли визначення понять створюють за наявними текстами з такими описами (енциклопедії,

підручники, довідники), а потім, у разі необхідності, корегують в процесі діалогу з експертом. Для реалізації такого підходу необхідно вміти здійснювати докладний аналіз семантики текстів.

Автоматичне реферування й анотування. Суть анотування (реферування) тексту полягає у формуванні короткого опису основних тем тексту. Існує два різні підходи до анотування. У першому випадку виявляється невелика кількість речень, що існують у тексті, які найповніше відображають основні теми тексту. Додатково часто виділяють ключові слова. У другому випадку основні теми тексту виявляють як змісти, і вже ці змісти виражають новими реченнями, новим текстом. Другий варіант у більшості випадків значно кращий, але він і значно складніший. Усі сучасні системи анотування/реферування ґрунтують на першому варіанті.

Класифікація й рубрикація документів, визначення тематики документів. Незважаючи на зовнішню простоту, завдання рубрикації й визначення тематики документів є дуже складними в реалізації. На основі тільки ключових слів або синтаксичної структури простих словосполучень задовільно вирішити завдання не можна. Фрагментарне використання загальних семантичних класів також принципово нічого не змінює. Наявні системи забезпечують точність класифікації (а отже, і визначення тематики) у порівнянні з людською оцінкою: без використання заздалегідь заданих класів – близько 60%, з використанням заздалегідь заданих класів і настроюванням на тематику текстів – до 95%.

Механізм автоматичного визначення тематики текстів, який є основним предметом нашого розгляду, насамперед передбачає визначення граничного переліку тем, рубрик, до яких можуть належати конкретні тексти. Можливим є мінімалістичний підхід, коли перелік тем або рубрик не перевищує десяти, наприклад, вичерпується переліком основних стилів: художній, науковий, публіцистичний, розмовний, конфесійний тощо. Другий – максималістичний – підхід передбачає використання якнайповнішої надзвичайно широкої (до десяти тисяч) рубрикації, що має охопити всі галузі людського знання. Наприклад, основою такої рубрикації може виступати каталог одного з пошукових сайтів (www.yahoo.com, www.meta.ua, www.yandex.ru тощо). У системі «Семантичне дзеркало» (www.ashmanov.com) використано 2500 рубрик. Університетська інформаційна система «Росія» (uisrussia.msu.ru) як один з варіантів використовує «Класифікатор правових актів РФ» (близько 1200 рубрик, 4 рівні

ієрархії). Третій підхід можна назвати проблемно-орієнтованим – вводить така класифікація рубрик, що відповідає конкретним завданням, що їх в основному буде вирішувати система. Зокрема, такими є рубрикації, що використовують для контекстної реклами: залежно від переліку рекламованих продуктів або географічних зон покриття мережі їх продажу створюють обмежений набір тем (кілька сотень), до яких може бути зарахований аналізований текст для демонстрації прив'язаної до цієї теми реклами. Прикладами таких систем є RORER (www.rorer.ru, 82 тематики). Основою рубрикації, крім того, може слугувати бібліотечний каталог, наприклад, Дослідницької служби конгресу Бібліотеки конгресу США (Legislative Indexing Vocabulary, LIV, 80 рубрик).

Після визначення потрібної глибини рубрикації для кожної з рубрик визначають набір ключових слів, наявність яких у тексті може свідчити про його належність до певної рубрики.

Надалі при визначенні теми конкретної сторінки в мережі Інтернет пропонуємо такий розроблений нами алгоритм:

1. Система скачує призначену для аналізу сторінку;
2. Відкривається **код сторінки** – написаний мовою HTML або якоюсь іншою набір службових команд до браузера, що містить **теги** – розмітку сторінки із вказівкою заголовка, ключових слів, основного тексту, виділення тексту кольором, жирним або курсивним накресленням шрифту тощо.
3. З коду сторінки видаляємо службові команди й написи, навігацію, допоміжні блоки, зовнішні покликання (тобто такі, що ведуть на іншу мережеву адресу, яка знаходиться за межами сайту аналізованої сторінки);
4. Формуємо **загальний список слів** з коду сторінки, у тому числі в іномовному написанні (mp3, gprs), які не входять до службових команд.
5. З цього списку викидаємо всі слова з 1 або 2 літер, а також всі цифри, оскільки вони не можуть нести інформацію, що допоможе визначити тему тексту.
6. Із загального списку слів викидаємо **стоп-слова** (числівники, займенники, прийменники, сполучники, частки). Список стоп-слів закритий, його можна задати невеликим словником, включивши у нього усталені вставні конструкції. Причиною видалення є можливість їх уживання у текстах будь-якої тематики. Релевантними для визначення теми тексту є тільки іменники, дієслова й

прикметники. Це **ключові слова тексту**. Нерелевантними слід вважати також прислівники, оскільки їхня семантична навантаженість не має тематичного вектора: більшість із них можуть з однаковою частотністю вживатися у текстах будь-якої тематики;

7. Визначаємо частотність ключових слів;

8. У списку ключових слів тексту здійснюємо **лематизацію**: вони приводяться в початкову форму – за допомогою словника лематизації, що включає тільки слова з рубрикатора тем, інші залишаються в оригінальній формі. Після лематизації словоформи одного слова будуть об'єднані в лексему, а їхні частоти підсумовані;

9. У результаті буде сформовано **список ключових слів**. У ньому буде визначена загальна кількість слів (F) і найдовше слово (L);

10. Для кожного із ключових слів тексту визначаємо: **кількість входжень** (частота, f), **довжина** (у літерах, l), **місце в тексті** (p , наприклад, якщо слово у заголовку, то $p=4$, у списку ключових слів сторінки $p=3$, у внутрішньому покликанні $p=2$, у загальному тексті $p=1$), **наявність тегів форматування біля слова** (t , наприклад, якщо слово відформатоване жирним, курсивом шрифтом або виділене кольором, що свідчить про його порівняно вищу роль у тексті $t=2$, якщо ні $t=1$);

11. Для кожного ключового слова визначається **вага в тексті** ($W_{\text{словаВтексті}}$) за формулою:

$$W_{\text{словаВтексті}} = \frac{f}{F} \times \frac{l}{L} \times p \times t \cdot W_{\text{словаВтексті}};$$

12. Існує рубрикатор тем (про нього йшлося вище), у якому в кожній темі є свої ключові слова з різною вагою $W_{\text{словаВтемі}}$ (це теж тільки іменники, дієслова, прикметники: наприклад, тема «Автомобілі»: слова *кермо*, *спідометр*, *водій* мають $W_{\text{словаВтемі}} = 3$, слова *скло*, *гума*, *колесо*, *мотор* – $W_{\text{словаВтемі}} = 2$, *вікно*, *двері*, *ручка* – $W_{\text{словаВтемі}} = 1$);

13. Кожне із ключових слів тексту перевіряється на наявність у рубрикаторі. У випадку позитивного результату поповнюється **Рейтинг теми** (R з індексом, який вказує на номер теми), у якій знайдене слово:

$$R_{темиX} = R_{темиX} + W_{словаВтексті} \times W_{словаВтемі}$$

У випадку негативного результату поповнюється позатематичний рейтинг (показник кількості слів у тексті, які не входять до жодної з тем, при подальшому аналізі дозволить поповнити словники окремих рубрик, а також встановити вагу окремих тем у всьому тексті)

$$R_{позатематичний} = R_{позатематичний} + W_{словаВтексті} ;$$

14. Після обробки всіх ключових слів визначається вага кожної з тем ($W_{теми}$), що буде представлена у відсотках:

$$W_{темиX} = \frac{R_{темиX} \times 100}{R_{теми1} + R_{теми2} + R_{теми3} + \dots + R_{темиN} + R_{позатематичний}}$$

15. Тема з найвищою вагою визначаємо як провідну. Інші теми кваліфікуємо як супровідні.

Перспектива застосування запропонованого алгоритму АВТТ охоплює насамперед галузі інформаційного пошуку та контекстної реклами.

Сучасні системи інформаційного пошуку не обмежуються заданими користувачем словами. Віднедавна постулюється перехід від пошуку за словами до пошуку за об'єктами [Гершензон], що передбачає розширення меж пошукового запиту користувача шляхом визначення теми його запиту й знаходження релевантних до теми документів. У результаті пошукова система може знайти документи, в яких взагалі немає заданих користувачем слів, але які повністю відповідають його запиту. Інший підхід запропонований у [Шабанов, Власова] й передбачає розширення пошукового запиту шляхом додавання до введених користувачем слів асоціативних зв'язків, тобто знайдених системою синонімів, гіперонімів тощо. В обох випадках має бути використаний механізм АВТТ, у тому числі для української мови, якщо пошукова система її підтримує і правильно індексує україномовні документи.

Запропонований механізм може бути використаний для суто лінгвістичних завдань: поповнення словникових баз даних, корпусів, термінологічних банків даних, забезпечення інформаційно-пошукових і експертних систем.

Галузь контекстної реклами охоплює сьогодні досить потужні системи, що забезпечують пошук цільової аудиторії для конкретних

рекламованих продуктів. Механізм АВТТ застосовується тут при визначенні тематики відкритої користувачем сторінки, відповідно до якої буде виведений тематичний рекламний банер, що підходить до теми тексту і географічного розташування самого користувача.

Отже, перспективи практичної реалізації запропонованого алгоритму АВТТ для української мови є досить широкими, а сама реалізація входить до подальших планів дослідження.

СТАТУС ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ В СИСТЕМІ ЛІНГВІСТИЧНИХ НАУК

Анатолій Загнітко

Сучасна система лінгвістичних наук є нерівнорядною, охоплюючи класичну теоретичну лінгвістику, де основні напрями вивчення пов'язані з розглядом фонології, морфології, синтаксису, семантики лексичної, до складу яких сучасні науково-лінгвістичні парадигми додали когнітивну лінгвістику, функційну лінгвістику і генеративну лінгвістику; дескриптивну лінгвістику, що містить антропологічну лінгвістику, еволюційну лінгвістику (порівняльно-історичне мовознавство, етимологія), фонетику і соціолінгвістику, а прикладна лінгвістика – це комп'ютерна лінгвістика, математична лінгвістика, судова лінгвістика, юридична лінгвістика, методики викладання і вивчення мови (*Language assessment / Language development*), прескриптивна лінгвістика, нейролінгвістика, психолінгвістика, стилістика тощо. Для прикладної лінгвістики, що безпосередньо зорієнтована і пов'язана з вивченням мови, властиві такі напрями: лексикографія, лінгводидактика, термінознавство, перекладознавство; а основними напрямками прикладної лінгвістики (англ. *applied linguistics*), пов'язаної з практичним застосуванням, постають: 1) комп'ютерна лінгвістика (англ. *computational / computerized linguistics*) з її основними завданнями машинного перекладу, автоматичного розпізнавання символів (англ. *OGR*), автоматичне розпізнавання мовлення (англ. *ASR*), автоматичне віднаходження даних (англ. *Data Mining*), автоматичне реферування, побудова систем управління знаннями, створення електронних словників, тезаурусів, онтологій, корпусна лінгвістика; 2) лінгвістична експертиза (наприклад, у судовій практиці); 3) наука про упорядкування і стандартизацію науково-технічної термінології [Андрейчук, Карамишева, Семотюк 2008; Асоціативний 2001; Бук 2006; Пиотровский, Бектаев, Пиотровская 1977].

У мовознавстві склалося два розуміння **прикладної лінгвістики** – широке і вузьке. Для першого прикладна лінгвістика – це будь-яке застосування наукових знань про мову в нелінгвістичних науках. У західноєвропейській традиції аналоги цього терміна (англ. *applied linguistics*, нім. *angewandte Linguistik*) застосовували насамперед на позначення теорії і практики викладання іноземних мов, охоплюючи методику, особливості опису граматики для навчальних потреб тощо. Так, інститут у Дубліні з назвою School of Applied Languages (Школа прикладної лінгвістики) є за своєю суттю інститутом іноземних мов. У вітчизняних студіях від часу появи терміна (п'ятдесяті роки ХХ століття) цей термін був зорієнтований на автоматичне опрацювання текстової інформації (машинного перекладу, автоматичного реферування і под.), чим і мотивоване використання в цьому розрізі двох термінів **прикладна лінгвістика** і **комп'ютерна лінгвістика**, інколи **автоматична лінгвістика**, **обчислювальна лінгвістика**, **інженерна лінгвістика**, що не можна вважати мотивованим, тому що кожна з цих дисциплін у рамках **прикладної лінгвістики** має свої методи, завдання, предмет та об'єкт роботи. Найприйнятнішим для прикладної лінгвістики, що безпосередньо зорієнтована і пов'язана з вивченням мови, у вишівській практиці як спеціальності є напрям комп'ютерної лінгвістики (за своєю суттю до нього прилягають: математична лінгвістика, обчислювальна лінгвістика (англ. *computational linguistics*) – зорієнтований на штучний інтелект, що передбачає або ставить основним завданням використання математичних моделей для опису природних мов [Воронина 2007; Заваруєва 2008; Краснобаєва-Чорна 2007; Ситар, Куценко 2009]. У цьому розрізі комп'ютерна лінгвістика перетинається з опрацюванням природних мов, але в останній час у центрі уваги перебувають прикладні методи опису та опрацювання природної мови для комп'ютерних систем, а для комп'ютерної лінгвістики основним є утворення і використання абстрактних моделей. У цьому розрізі основне поле діяльності – це опрацювання алгоритмів і прикладних програм для опрацювання мовної інформації (цьому завданню відповідає «лінгвіст-програміст»).

Прикладні проблеми поставали перед мовознавством від самого початку його зародження. Ці проблеми спрямовані на оптимізацію функцій мови – від формування і підтримування традиції читання та розуміння сакральних текстів (екзегетика і герменевтика) до забезпечення й активізації міжнародних контактів. У теоретико-

філософських та лінгво-теоретичних пошуках здебільшого розрізняють комунікативну, епістемічну (гносеологічну) та когнітивну функції мови, кожна з яких об'єднує частковіші функції. Так, комунікативна функція охоплює фатичну (контактновстановлювальну) та інформаційну (у вузькому сенсі) функції, функції впливу, соціальну функцію (виявляється у мовній політиці). В епістемічному (гносеологічному) плані мовна система постає як спосіб збереження та передавання знань, як вияв специфічно особливого національного погляду на світ. Когнітивна функція належить до тих сфер життя мови, що пов'язані з мисленням та пізнанням людиною дійсності [Краснобаєва-Чорна 2009; Ткачук, Чумак 2006; Федоров 2006].

У функційному аспекті прикладна лінгвістика постає як академічна дисципліна, що охоплює вивчення і дослідження способів оптимізації різних сфер функціонування мовної системи. Мовні функції є опертям класифікації нерівнорядних сфер застосування лінгвістичних знань. На оптимізацію комунікативної функції зорієнтовані насамперед такі наукові дисципліни: теорія перекладу, машинний переклад, теорія і практика викладання рідної і нерідної мови, теорія і практика інформаційно-пошукових систем, створення інформаційних (ширше – штучних) мов, теорія кодування. З оптимізацією соціальної функції мови (частина комунікативної) співвіднесені дослідження із соціолінгвістики (зокрема, вивчення та обґрунтування мовної політики), орфографії та орфоєпії, теорії впливу, політичної лінгвістики. На оптимізацію епістемічної (гносеологічної) функції зорієнтовані лексикографія (зокрема комп'ютерна), дослідження з термінології і термінографії, корпусна і польова лінгвістика. Оптимізація когнітивної функції мови прямо корелює зі студіями з комп'ютерної лінгвістики, психолінгвістики й афазіології, квантитативної лінгвістики, «лінгвістичної кримінології».

Прикладну лінгвістику можна розглядати у сфері засобів оптимізації функціонування мови як засобу передавання інформації. Тут на перше місце постають перекладознавчі виміри. У межах комп'ютерної лінгвістики (для зручності слід користуватися поняттям *прикладна комп'ютерна лінгвістика*) особливу вагу має **машинний переклад**, що є процесом перекладу текстів (письмових, а в загальноцивілізаційному вимірі також і усних) однієї природної мови іншою за допомогою спеціальної комп'ютерної програми, тому таким важливим є напрацювання навичок створення алгоритмів перекладу та

побудови подібних систем [Демська-Кульчицька 2005; Карпіловська 2006; Краснобаєва-Чорна 2007]. Наука про переклад (англ. *translation studies*; нім. *Übersetzungswissenschaft Translationswissenschaft*) охоплює кілька важливих напрямів: теорія перекладу, аналіз перекладу, методика навчання перекладу. Особливий статус належить машинному перекладу – наукова і технологічна дисципліна, пов'язана з наукою про переклад, з комп'ютерною лінгвістикою. Наука про переклад – міжгалузева, значною мірою активізована зв'язками з літературознавством, когнітивною наукою і культурною антропологією. За активністю перекладацької діяльності розмежують усний і письмовий переклади, різниця між якими постає особливою в психологічному аспекті. Прикладний аспект теорії перекладу пов'язаний насамперед з тим, що необхідно послідовно враховувати особливості невідповідності між граматичними і лексичними системами різних мов, різницю в прагматичному функціонуванні мовної системи. Сюди можна віднести труднощі в категоризації дійсності, зумовлені граматичними особливостями різних мов (наприклад, розбіжності в граматичних категоріях тощо), особливості лексичного значення і под. Найважливішою лінгвістичною проблемою науки про переклад є адекватне відтворення так званих «прихованих категорій» – категорії невідчужуваної належності, означеності-неозначеності тощо. Виступаючи в одних мовах граматичними, в інших – набуваючи нерегулярного вираження, вони складають надзвичайну трудність у перекладі.

Машинний переклад своїми витокami та постановням мотивований практичними потребами, що особливо актуальними постали в п'ятдесяті роки двадцятого століття, коли зросли обсяги і сміність науково-технічної інформації [Краснобаєва-Чорна 2009; Ситар 2009; Ткачук, Чумак 2006; Чейлітко 2009]. У 1949 році фахівець з дешифрування Уоррен Уївер (США) склала меморандум з обґрунтуванням принципової можливості створення систем машинного перекладу. Ця ідея ґрунтувалася на тому, що структурну подібність між мовами можна описати формально, що є необхідною умовою опрацювання алгоритмів для ЕОМ. Спочатку прогнозувалось, що системи машинного перекладу можуть легко забезпечувати переклад будь-яких науково-технічних текстів. Це сприятиме інтенсифікації перекладних студій, значною мірою вивільнивши процедуру перекладу від людських ресурсів. Уже перші спроби

створення систем машинного перекладу засвідчили, що в цьому разі необхідні суттєві і нетривіальні інформації різного типу про функціонування мовних систем, їхнє облаштування, закономірності внутрішньої будови, що не була адекватно висвітлена в традиційно-класичних граматичних описах. Водночас комп'ютерне моделювання людської здібності перекладу вимагало врахування і суто лінгвістичних, і психологічних, і соціальних, і гендерних та інших чинників. Перші спроби опрацювання програм автоматичного перекладу дали незадовільний результат: переклад ЕОМ вимагав прискіпливого і глибокого редагування, а вартість машинного перекладу часто була вищою від оплати звичайного перекладача. Сьогодні розвиток і напрацювання систем машинного перекладу має кілька напрямів: 1) опрацювання людино-машинних систем, що враховує і прогнозує пряму участь людини в процесі перекладу на різних етапах; 2) проблемна сфера обмежується конкретною підмовою, або підстилем, наприклад текстами космічної галузі або будівельної індустрії; 3) системи машинного перекладу розглядаються як різновид підсистем / систем штучного інтелекту (останнє уможливило використання комп'ютерних технологій, опрацьовуваних у комп'ютерному моделюванні людського мислення). Набуті в теоретичній лінгвістиці знання про структуру і систему, особливості функціонування мови знаходять застосування в теорії і методиці викладання мови. Напрацювання в теорії, зміна теоретичних передумов ставали опертям динаміки методичних підходів у викладанні мови – рідної і нерідної. «Граматично-перекладний» метод мав опертям уявлення про ідеальність будови граматичної системи мови, що підтверджувалося студіюванням такого зразка логічності і несуперечності – граматичного ладу латинської мови. Тому вивчення мови мало постулатом засвоєння певних граматичних правил з обов'язковим засвоєнням усіх винятків дії певного граматичного правила. Методика ґрунтувалася на визнанні двомовності навчання: усі завдання та пояснення викладаються і пишуться рідною мовою, а визначальною метою є читання текстів та їхній переклад рідною мовою [Краснобаєва-Чорна 2009; Перебийніс, Сорокін 2009; Ситар 2009]. Наприкінці дев'ятнадцятого століття цей метод (граматично-перекладний) піддають сумніву в силу того, що він не забезпечував швидке оволодіння мовою, на початку двадцятого століття виник «прямий метод» навчання, що полягав в опрацюванні комплексу вправ, орієнтованих на моделювання оволодіння дитиною мови.

Граматична система в цьому випадку вторинна, а оволодіння мовою первинне. Особливістю цього методу є одномовність, його використання передбачає опрацювання досконалої системи способів пояснення значення слова через синоніми, антоніми, дефініцію, опис, рисунок, картинку тощо. Прямий переклад у такому методі не застосовується. Активне використання в прямому методі технічних засобів навчання зумовило створення «аудіолінгвального» і «аудіовізуального» методів навчання іноземним мовам. Активізація прагмалінгвістичних досліджень зумовила виникнення «комунікативно-орієнтованого підходу», основу якого складає навчання спілкуванню іноземною мовою, максимальне наближення до того, як користуються певною мовою її носії. Це зумовило послідовне використання понять комунікативної ситуації і комунікативного наміру як визначальних, внаслідок чого мовні форми розглядають у зв'язку з конкретною ситуацією і намірами мовця. До того ж постулат наближення до реальності вимагає використання не тільки мовних висловів, але й застосування інших знакових систем, притаманних для відповідної ситуації спілкування, – дорожніх знаків, піктограм, розкладу руху потягів, плану міст, розташування вулиць і майданів тощо. Вивчення мови перебуває в активній взаємодії з культурою народу (пор. завантаження навчальних дисциплін «Лінгвокультурологія», «Лінгвокраїнознавство» тощо). Усе це мотивувало кваліфікацію такої концепції як «інтегроване країнознавство».

Опертям прикладної комп'ютерної (комп'ютерно-прикладної) лінгвістики є **опрацювання математичного апарату, методології та методики інформатики** з розрізненням їхніх аспектів та природна мова – рідна або іноземна, що уможлиблює застосування тих чи інших алгоритмів на практиці. Вивчення мови як основного фаху дозволяє також належним чином напрацьовувати програми аналізу і синтезу природного мовлення, інтелектуальний аналіз даних (англ. *Data Mining*) – вияв прихованих закономірностей або взаємозв'язків між змінними у великих масивах неопрацьованих даних. У цьому вимірі вони диференційовані на задачі: класифікації, моделювання, прогнозування, структурування і под. Англomовний термін *Data Mining* перекладають то як добування даних, то як віднаходження даних, то як віднайдення даних, то як інформаційний прохід, то як витягнення даних/інформації, що зумовлює активне його використання мовою-оригіналом. Значного поширення набув термін

«інтелектуальний аналіз даних» (ІАД), що вважається найбільш прямим відповідником. ІАД охоплює методи і моделі статистичного аналізу, машинного навчання, дистанціуючись від останніх в напрямі автоматичного аналізу даних. Інструментарій ІАД уможливило проведення аналізу даних фахівцями (аналітиками), які не оперують відповідними математичними знаннями.

Створення електронних словників також належить до актуальних завдань комп'ютерно-прикладної лінгвістики, де електронний словник витлумачувано як відповідну комп'ютерну базу даних, що містить особливим способом закодовані словникові статті. Це дозволяє зреалізувати швидкий пошук необхідних слів, здебільшого з урахуванням морфологічних форм та з можливістю пошуку сполук слів (прикладів вжитку), а також з можливістю зміни напряму перекладу (наприклад, англо-український або українсько-англійський, російсько-український або українсько-російський і под.), що дозволяє поповнювати наявні на сьогодні словники і програми [Федоров 2006; Чейлитко 2009]. Оптимізація епістемічної (гносеологічної) мовної функції прямо пов'язана зі створенням словників та їхнім функційним призначенням. Центром уваги будь-якої лексикографії загалом, а прикладово-комп'ютерної зокрема є способи організації словникової статті, структурування словника і технологія його створення. Створення словників безпосередньо корелює з особливостями мовно-державної політики, постає однією зі сфер прикладної лінгвістики. Сучасна лексикографія суттєво поліпшила інструментарій комп'ютерними технологіями створення та експлуатації словників. Взаємодія власне-словникового підходу з комп'ютерними технологіями постала результатом створення напряму прикладної лінгвістики – комп'ютерної лексикографії, де активно застосовними є спеціальні програми – бази даних, комп'ютерні картотеки, програми опрацювання текстів. Такі програми уможливають в автоматичному режимі формування словникових статей, збереження словникової інформації та опрацювання її. Сукупність комп'ютерних лексикографічних програм містить два компоненти: 1) програми підтримки лексикографічних праць; 2) автоматичні словники різних типів, у тому числі і лексикографічні бази даних.

З оптимізацією епістемічної функції пов'язана також і термінографічна робота, предметом якої є термінологія, що співвідноситься в широкому вимірі з усіма термінами природної мови,

а у вузькому – з термінами певної конкретної наукової дисципліни або спеціальної сфери практичної діяльності людини. У межах тієї чи іншої наукової сфери, окремої наукової теорії терміни утворюють терміносистему [Краснобаєва-Чорна 2008; Пиотровский, Бектаев, Пиотровская 1977; Ткачук, Чумак 2006]. Терміни – це слова (словосполучення) метамови науки і застосувань наукових дисциплін, та слова на позначення специфічних реалій конкретних сфер людської практичної діяльності. Поняття терміна здебільшого визначається через реалізовані в терміносистемі його властивості. Використання термінів є не інтуїтивним, а мотивоване відповідними дефініціями. Результат термінографічної роботи є термінологічні словники, що наближають цей напрям прикладної лінгвістики до лексикографії.

Про **опрацювання природної мови** (*Natural Language Processing, NLP*) як один із загальноновизнаних напрямів штучного інтелекту і математичної лінгвістики слід окремо говорити в розрізі комп'ютерно-прикладної лінгвістики, тому що цей різновид спрямований на вивчення проблеми комп'ютерного аналізу (у штучному інтелекті – розуміння мови) і синтезу (у штучному інтелекті – генерація грамотного тексту) природних мов. Активізація цього напрямку сприяє оптимальному вирішенню проблеми взаємодії й активного діалогу комп'ютера і людини. Найбільшою проблемою і водночас магістральною виступає сприйняття комп'ютером слова, його розпізнавання, а поряд з нею – розуміння слова з усім розмаїттям його смислових площин, розпізнавання неологізмів, оказіоналізмів з диференціюванням і розпізнаванням таких похідних від звичайних технічних, коректорських та інших помилок, розмежування омонімів (особливо омофонів тощо).

Прикладний напрям з опрацювання природної мови (переклад англійського терміна *Natural Language Processing*) виник наприкінці 1960-х років і розвивався в рамках науково-технічної дисципліни, що називається **штучний інтелект**. За своєю внутрішньою формою словосполучення «опрацювання природної мови» повинно охоплювати усі сфери, де комп'ютери використовуються для опрацювання мовних даних [Бук 2006; Заваруєва 2008; Краснобаєва-Чорна 2007]. Реальним постало вузьке закріплення і мотивоване використання терміна – опрацювання методів, технологій і конкретних систем, що забезпечують спілкування людини з ЕОМ природною або обмеженою природною мовою. Особливо активно розвивався цей напрям в 1970-ті роки, що розглядався в прикладній

лінгвістиці як частина проблематики комп'ютерної лінгвістики. Це мотивувалось стрімким збільшенням кількості користувачів ЕОМ. У цьому разі постала проблема: якщо не можна і недоцільно навчати і навчити усіх користувачів ЕОМ відповідним мовам і технологіям програмування, то необхідні напрацювання взаємодії граничних користувачів з комп'ютерними програмами. Розв'язання цієї комунікативної проблеми передбачало або мало два основних шляхи: 1) постала спроба адаптації мов програмування та операційних систем до кінцевого користувача (мови низького рівня типу Ассемблера було замінено мовами вищого рівня типу Visual Basic, відбувався розвиток операційних систем у напрямі мобільнішого зображення та наочності; для створення комунікативного комфорту та мобільнішого розуміння в операційних системах почали використовувати метафори, що ґрунтуються на зрозумілих людиною поняттях – наприклад, *робочий стіл, бібліотека, картотека* тощо. Інший напрям – опрацювання систем, що уможлиблювали б взаємодію з ЕОМ у конкретній сфері природною мовою або відповідному їй обмеженому варіанті. У сфері опрацювання природної мови активними поставали встановлення особливостей спілкування, закономірностей структурування діалогу, типів і виявів комунікації в гуманітарних науках. Основна відмінність комп'ютерного моделювання комунікації в системах взаємодії з ЕОМ полягає в тому, що за обмеження проблемної сфери розробникам доводиться враховувати усі аспекти, всі рівні реального спілкування, що складає досить вагомому проблему теоретичного і прикладного аспектів [Демська-Кульчицька 2005; Карпіловська, Ситар 2006; Пиотровский, Бектаев, Пиотровская 1977].

Архітектура систем опрацювання природної мови в загальному вимірі охоплює блок аналізу мовленнєвого спілкування користувача, блок інтерпретації повідомлення, блок породження смислу відповіді і блок синтезу поверхневої структури висловлення. Особливу частину системи охоплює діалогічний компонент, у якому фіксовані стратегії ведення діалогу, його модифікації, умови застосування цих стратегій, способи подолання можливих комунікативних невдач. У цьому розрізі здебільшого вирізняють системи *питання-відповідь* (пор. систему ПОЕТ, створену колективом дослідників, очолювану Е.В. Поповим), діалогічні системи вирішення завдань (наприклад, система SNUKA, що вирішує в інтерактивному режимі завдання планування військових операцій), системи опрацювання зв'язних текстів (такими є

різноманітні системи опрацювання патентних документів, що підтримують і розуміння тексту, і відповіді на питання).

В сучасну епоху особливо актуальним і значущим є уміння **правильної організації редагування** з окресленням тих чи інших аспектів і вимірів цієї проблеми, зокрема **автореферування**. Основним завданням в цьому розрізі постає напрацювання вільного осмислення інформації та її структурування з послідовним відбором найбільш значущої та актуальної, що може досягатися розробкою різноманітних методик стиснення текстів, простеження базових структурних компонентів, наростання їхньої спектральної заангажованості [Дарчук 2008; Карпіловська 2006; Краснобаєва-Чорна 2008].

Управління знаннями (англ. *knowledge management*) – це особлива методологія в комп'ютерно-прикладній лінгвістиці, спрямована на підвищення рівня конкурентоспроможності і захисту компанії за рахунок максимального й оптимального використання повного інструментарію охорони, управління та економії матеріальних активів компанії. До цього слід віднести стратегії, спрямовані на надання вчасно необхідного обсягу і ємності знань тим членам спільноти, яким ці знання (очевидні та неочевидні – типу наука різні, секрети майстерності, інтуїція тощо) необхідні для підвищення ефективності дієвості співтовариства (від 2000 року курси з управління знаннями наявні на кафедрах менеджменту, їхня змонтованість у комп'ютерно-прикладну лінгвістику очевидна і незаперечна). У комп'ютерно-прикладній лінгвістиці реальним є розгляд особливостей типології спіральності знань (Ікуджіо Нонака), внутрішньої структурованості і зовнішньої структурованості знань, створення мап (карт) знань і вивчення особливостей корпоративної культури. Управління знаннями як напрям комп'ютерно-прикладних студіювань постав унаслідок активної дії трьох причин: 1) соціальної (інтелект, пам'ять, досвід, ініціатива тощо постають безпосередніми учасниками виробництва); 2) економічна (статус інформаційних технологій, рівень їхнього впровадження та запитуваність останніх працівниками, співвідношення таких технологій з оперативним інтелектуальним фондом, формування на цьому тлі прибутку); 3) технологічна (еволюційний процес розвитку інформаційних технологій – комунікація, підтримка мисленнєвої діяльності та віднімання). Усе це мотивує зв'язок теорії управління знаннями з теорією інтелектуального капіталу щодо поняттєвого поля

організаційного, соціального (або структурного), і насамперед – людського капіталу [Демська-Кульчицька 2005; Загнітко 2008; Звегинцев 1968; Ситар 2009].

Як складник комп'ютерно-прикладної лінгвістики **корпусна лінгвістика** спрямована на оптимізацію епістемічної (гносеологічної) функції мови і своїм виміром проблем мотивована опрацюванням, створенням та використанням текстових (лінгвістичних) корпусів (термін з'явився в 60-ті роки ХХ століття (перший комп'ютерний корпус – Браунівський в Університеті Брауна з 500 фрагментів текстів по дві тисячі слів у кожному з ємністю один мільйон слововживань; модель цього корпусу була використана при створенні корпусів інших національних мов (російської у 1980-ті роки в Університеті Уппсали (Швеція), активізація ж корпусно-лінгвістичних досліджень постала у вісімдесяті роки двадцятого століття у зв'язку з розвитком обчислювальної техніки). Для комп'ютерно-прикладної лінгвістики характерним є опрацювання загальних принципів побудови лінгвістичних корпусів даних з використанням сучасних комп'ютерних технологій, розуміння лінгвістичного корпусу як сукупності текстів, зібраних відповідно до визначених принципів, проіндексованих за визначеним стандартом і забезпечених спеціальною пошуковою системою. Крім власне-конструювання корпусів даних, корпусна лінгвістика створює комп'ютерний інструментарій для опрацювання текстів. Частковим виявом корпусу постає корпус текстів. Одиницями останнього виступають тексти або їхні достатні фрагменти. Ілюстративні корпуси створюються після проведення наукового дослідження, де метою постає не вияв нових фактів, а підтвердження отриманих результатів, їхнє обґрунтування [Дарчук 2008; Карпіловська, Ситар 2006; Федоров 2006]. Це не ідеальні корпуси національної мови, навіть окремого функційного стилю, а тільки вияв окремого проблемного явища. У корпусній лінгвістиці значущим постає розмежування динамічних (моніторних) і статичних корпусів. Спочатку корпуси текстів створювалися як статичні утворення, що виявляють відповідний часовий зріз мовної системи. Типовим виявом такого різновиду корпусів є авторські корпуси – колекції текстів письменників, наприклад, Корпус художніх текстів Павла Загребельного (кафедра української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету), Корпус художніх текстів Ф.М. Достоєвського (Інститут російської мови РАН). Значна частина суто лінгвістичних та екстралінгвістичних завдань

вимагає вияв і простеження історичних, еволюційно-динамічних процесів та змін у функціонуванні мовних явищ, пор., наприклад, зміни значення слів, частотність використання тих чи інших синтаксичних конструкцій, видозміни в їхньому структуруванні, співвідношення первинних і вторинних виявів функцій морфологічних форм тощо. На реалізацію таких завдань і спрямована опрацьована спеціальна програмна технологія побудови та експлуатації динамічного корпусу текстів. Такі корпуси кваліфікують як монітарні, особливість монтування таких корпусів полягає в тому, що вони не передбачають назавжди усталеного набору текстів. Протягом завчасно фіксованого часового проміжку наявне оновлення і/або доповнення множинності текстового корпусу. До таких монітарних корпусів належать, насамперед, Бірмінгемський корпус, створений завдяки творчій ініціативі та керівництву Дж. Сінклера. За концептуальним баченням користувача, такі корпуси повинні бути репрезентативні (представницькі), повні та економічні. Інколи диференціюють корпуси, вирізняючи *корпуси першого порядку* – просте зібрання текстів, об'єднаних якою-небудь спільною ознакою (мовою, жанром, автором, періодом створення текстів, епохою, темою і под.). Доцільність створення текстових корпусів мотивована: 1) поданням лінгвістичних даних у реальному контексті; 2) досить розмаїтим поданням даних (особливо у великому за обсягом корпусі); 3) можливістю багаторазового використання разово створеного корпусу для розв'язання різних лінгвістичних завдань [Баранов 2001; Данилюк 2008; Карпіловська, Ситар 2006]. Сьогодні *репрезентативні* корпуси існують (опрацьовуються) для німецької, польської, сербської, словенської, новогрецької, вірменської, чеської, китайської, японської, угорської та інших мов, хоча важливими є дотримання авторських прав, зведення усіх текстів у єдино-цілісну систему і форму, тематичне і жанрове структурування корпусу тощо, що вимагає значної затрати сил та енергії. Поряд з *репрезентативними* корпусами (охоплення жанрових і функційно-стильових різновидів) наявні й *опортуністичні* колекції текстів – газетні, новинарні (Рейтер), колекції художньої літератури (Проект Гутенберг або Бібліотека Мошкова) та ін. З-поміж корпусів вирізняються *дослідницькі корпуси* та *ілюстративні корпуси*. Перші призначені для розгляду та аналізу особливостей функціонування мовної системи в різних аспектах, а останні – ставлять за мету не тільки і не стільки вияв нових фактів, скільки підтвердження й аргументація уже

встановлених або здобутих результатів. Здебільшого вони створюються після проведення певного широкомасштабного дослідження. У межах корпусної лінгвістики існує кілька вузлових центрів проблем, до яких належать: а) проблема розмітки (токенізація (поділ на орфографічні слова); лематизація (зведення слів до словникової форми); морфологічний аналіз); б) проблема репрезентативності (для будь-якого мовно-національного корпусу є важливим вияв лексико-граматичних феноменів, типових для всього обсягу мовних текстів, тому структура корпусу, ємність прямо залежать від мети і завдань, що адресовані до нього. Встановлено, що зі статистичного погляду у мові значна кількість слів є відносно рідковживаними (Закон Ципфа), для дослідження перших п'яти тисяч найчастотніших слів (наприклад, *попросити, збиток*) необхідно мати корпус від 10 до 20 мільйонів слововживань, а вже для опису перших двадцяти тисяч (*відчуття, серцебиття, крутитися*) має бути корпус понад сто мільйонів слововживань); в) проблема подання результатів (у великих за розміром корпусах текстів постають нові аспекти, що вимагають комп'ютерно-прикладного вирішення: пошук-запит може пропонувати сотні / тисячі результатів (контекстів вжитку), які слід диференціювати, тому що їхній перегляд є нераціональним; опрацювання систем групування віднайдених результатів з автоматичним диференціюванням на підмножини (кластеризація результатів пошуку); створення систем колокації (подання найстійкіших словосполук) зі статистичною оцінкою значущості словосполук); г) проблема Веб як корпусу (як корпус може використовуватися множинність текстів інтернету (поширеним у лінгвістиці є складання запиту комп'ютеру та інтерпретація результатів або за кількістю віднайдених сторінок, або за першим повернутим покликанням (в англійській мові цю методологію назвали Googleology, російські лінгвісти пропонують – Яндексологія). Так можна вирішити обмежену кількість завдань, бо засоби розмітки використовуваних у веб-текстів не враховують і не виявляють низку суто лінгвістичних особливостей текстів (вказівка наголосу, граматичної належності, категорійний статус, межі словосполучень тощо), не кажучи уже про семантичне верстання. Ще одним способом роботи з веб-текстом постає використання його веб-сторінок, що полягає в автоматичному витягненні значної кількості сторінок з інтернету для їхнього подальшого використання як звичного корпусу. Останнє дозволяє зробити їхню послідовну розмітку та

використовувати суто лінгвістичні параметри в запитах [Воронина 2007; Заваруєва 2008; Краснобаєва-Чорна 2008]. Активне впровадження цього способу дозволяє швидко створити репрезентативний корпус для будь-якої мови, яка достатньо виявлювана в інтернеті, хоча значною мірою такий корпус буде виявом запитів користувачів інтернету. Як корпус текстів може бути використана також і Вікіпедія, що за своїм репрезентативним виявом постає досить розмаїтим утворенням, а за систематикою і структуруванням послідовно проіндексований гіпертекст з викінченою системою навігації та чітко окресленими командами і різновидами пошуку. До сфери комп'ютерної лінгвістики належать і технології створення гіпертекстових систем, що розглядаються як особливий спосіб організації тексту, певною мірою, принципово новий вид тексту, протиставлений багатьма властивостями звичайному тексту, сформованому в гутенбергівській традиції книгодрукування.

У когнітивному аспекті комп'ютерно-прикладна лінгвістика – це широка сфера використання суто комп'ютерного інструментарію – програм, комп'ютерних програм, комп'ютерних технологій опрацювання та організації даних – для моделювання функціонування мови у відповідних умовах, ситуаціях, проблемних сферах, а також сфера застосування комп'ютерних моделей мови у лінгвістиці та суміжних дисциплінах. У цьому ракурсі комп'ютерно-прикладна лінгвістика набуває чітко окресленого статусу, тому що сфера застосування комп'ютерних моделей мови в лінгвістиці може розглядатися як сфера застосування інформатики, теорії програмування для розв'язання завдань науки про мову. У ширшому сенсі – до комп'ютерно-прикладної лінгвістики зараховують практично усе, що пов'язано з використанням комп'ютера у мовознавстві.

Як особливий напрям **комп'ютерна лінгвістика** сформувалася у вісімдесяті роки двадцятого століття, сам термін є калькою англійського *computational linguistics*. Перший компонент англійського словосполучення *computational* може перекладатися і як *обчислювальний*, тому в літературі наявний також термін **обчислювальна лінгвістика**, хоча останнім часом він максимально асоціюється з **квантитативною лінгвістикою**, набуваючи цілком мотивованого вузького застосування. У світі досить розмаїтими постають публікації з проблем комп'ютерної лінгвістики: виходять

тематичні збірники, у США є щоквартальний часопис «Комп'ютерна лінгвістика», щодва роки проходять міжнародні конференції з комп'ютерної лінгвістики – COLING, конференції різного рівня і статусу з проблем штучного інтелекту, де обов'язково постає проблематика комп'ютерної лінгвістики. Активною є організаційна діяльність Асоціації комп'ютерної лінгвістики. У вузькому сенсі проблематика комп'ютерної лінгвістики пов'язувана з моделюванням спілкування (насамперед – із забезпеченням взаємодії) людини з ЕОМ природною або обмеженою природною мовою (для цього створюються спеціальні системи опрацювання природної мови), а також з теорією і практикою інформаційно-пошукових систем (ІПС), що виникли наприкінці 1950-1960-х років і були певним реагуванням лінгвістів на запити науково-технічного прогресу, запити збереження науково-технічної інформації. За типом збереження та опрацювання інформації, за особливостями пошуку ІПС диференційовані на документальні та фактографічні. У документальних ІПС зберігаються тексти документів або їхні описи (реферати, бібліографічні карточки тощо), а фактографічні ІПС описують конкретні факти, не бов'язково в текстовій формі: різноманітні таблиці, формули вияву даних. Наявні також і змішані ІПС, що охоплюють і документи, і фактографічну інформацію [Пиотровский, Бектаев, Пиотровская 1977; Ткачук, Чумак 2006; Чейлитко 2009]. Сьогодні фактографічні ІПС ґрунтуються на технології баз даних (БД). Для забезпечення інформаційного пошуку в ІПС створюються спеціальні інформаційно-пошукові мови, основу яких складають інформаційно-пошукові тезауруси. Динаміка і розвиток сучасних інформаційно-пошукових систем пов'язані з опрацюванням ІПС безтезаурусного типу, що працюють зі споживачем обмеженою природною мовою, пошук провадиться за текстами рефератів документів, за їхнім бібліографічним описом, інколи за самими документами. Для індексування в ІПС безтезаурусного типу використовуються слова і словосполучення природної мови.

Квантитативна лінгвістика – це сфера міждисциплінарних прикладних пошуків, де основним інструментом виступає вивчення мови і мовлення, є кількісні і статистичні методи аналізу. Інколи квантитативну лінгвістику протиставляють комбінаторній лінгвістиці. У квантитативній лінгвістиці домінує кількісний математичний апарат – теорія множин, математична логіка, теорія алгоритмів тощо. У теоретичному вимірі, використання статистичних методів у

мовознавстві дозволяє доповнити структурну модель мови зі ймовірнісним компонентом, тобто створити структурно-ймовірнісну модель з властивим для неї потужним пояснювальним потенціалом. Це, за своєю суттю, застосування статистики в мовознавстві. Суттєвим є те, що завдання побудови структурно-ймовірнісної моделі функціонування мови належить до теоретичних проблем лінгвістики і складає один із виявів теорії мови. У прикладній сфері квантитативна лінгвістика виявлювана тими фрагментами цієї моделі, що використовуються для лінгвістичного моніторингу функціонування мови, дешифрування кодованого тексту, авторизації/атрибуції тексту і под. [Демська-Кульчицька 2005; Звегинцев 1968; Краснобаєва-Чорна 2007; Пиотровский, Бектаев, Пиотровская 1977]

До актуальних питань прикладної лінгвістики належать також напрями вивчення афазії. Центр уваги психолінгвістики складають процеси мовленнєвотворення і сприйняття, засвоєння мови дитиною, тобто «лінгвістична людина» (пор. для лінгвіста основною постає «людська мова»). Вивчення афазії дозволяє не тільки встановлювати правильно діагноз, вносити корекції, але й опрацювати курси реабілітації хворих з тими чи іншими порушеннями мовлення.

Отже, прикладна лінгвістика на ґрунті використання фундаментальних знань про мову досліджує, як створювати та застосовувати технічні методи і засоби для підвищення ефективності та результативності мовної комунікації. Фахівець у галузі прикладної лінгвістики професійно створює алгоритми автоматичного опрацювання тексту в напрямі його перекладу (науково-технічного та іншого різновиду текстів), реферування, порівняння текстів, бере участь в укладанні словників, редагуванні значного масиву інформації, порівнянні інформації та встановленні її основних постулатів, опрацюванні програмного забезпечення. У широкому сенсі прикладна лінгвістика – це діяльність щодо застосування наукових знань про будову та функціонування мови в нелінгвістичних наукових дисциплінах та в різних сферах практичної діяльності людини, теоретичне осмислення цієї діяльності.

У прикладній лінгвістиці розгалуженою постає система методів, що за своїм виявом легко співвідноситься з розмаїттям різних сфер застосування наукових знань про мову: кожна конкретна прикладна дисципліна має власний своєрідний інвентар методів, хоча існують об'єднанчі критерії для усіх методів прикладної лінгвістики. Останнє легко простежуване у зіставленні методичних інструментаріїв

описової, теоретичної і прикладної лінгвістики [Краснобаєва-Чорна 2007; Краснобаєва-Чорна 2009; Пиотровский, Бектаев, Пиотровская 1977]. Описова лінгвістика передбачає опис мовних фактів, де визначальним виступає метод класифікації, тобто вияв певної сітки параметрів, яка уможливує охопити усі найсуттєвіші властивості мовних структур. Теоретична лінгвістика передбачає формування уявлення про те, які мовні властивості є суттєвими, а які – ні. Створювані в рамках теоретичної лінгвістики концептуальні моделі мови не лише описують спостережувані факти, але й прагнуть їх вичерпно пояснити. І теоретична, й описова граматики ґрунтуються на пізнавальній настанові, відомій як “God’s truth” («Божественна Істина»). Загалом класифікація мовних фактів і концептуальні моделі теоретичної лінгвістики претендують на розкриття суті влаштування мови, вияву закономірностей її будови. Прикладна лінгвістика у своєму арсеналі має і метод класифікації, і метод моделювання тощо. У прикладній лінгвістиці насамперед важливими постають пізнавальна настанова («інженерний підхід»), що мотивовано оптимізацією функцій мови, тому наріжним каменем є вирішення конкретного завдання, що зумовлює спільну властивість методів прикладної лінгвістики – орієнтування на створення такої моделі певної проблемної сфери, яка виявляє тільки ті властивості, що необхідні для розв’язання конкретного практичного завдання. У цьому полягає принципова відмінність теоретичної і прикладної лінгвістики – перша зорієнтована на повний, вичерпний опис проблемної сфери зі всіма її складнощами, а останній – тільки на конкретне завдання. Прикладні моделі загалом 1) орієнтовані на конкретні підмови, а не на всю мову; 2) вимагають великого ступеня формалізації; 3) використовують знання про мову вибірково; 4) не акцентують різниці між власне-лінгвістичними й екстралінгвістичними аспектами семантики мовних висловів; 5) універсальізують мовний об’єкт; 6) не накладають ніяких суттєвих обмежень на інструмент моделювання.

З оптимізацією соціальної функції мови в прикладній лінгвістиці пов’язано вивчення способів взаємодії мови і суспільства, що здебільшого належить до сфери соціолінгвістики. У межах останньої розмежовують два аспекти – вплив соціальної структури суспільства на мову і мова як чинник впливу на суспільство. Перший аспект спрямований на аналіз проблем зв’язку мовних форм із соціальною стратифікацією. Так, у класичному дослідженні У. Лабува «Соціальна

стратифікація англійської мови в Нью-Йорку» простежено мовленнєву поведінку мешканців нью-йоркського району Іст-Сайд, виявлену у використанні окремих типово-мовленнєвих форм. Другий аспект охоплює дослідження державного регулювання мови з чітким окреслення двох напрямів: 1) мовна політика і 2) мовне будівництво. Мовна політика – це розгляд політичної мети, що досягається шляхом впливу на використання мови (наприклад, забезпечення консолідації нації завдяки розширенню сфер використання національної мови, що в цьому разі виконує націєоб'єднавчу функцію). Мовне будівництво здебільшого розглядають як частину мовної політики, воно є комплексом різнопланових конкретних заходів, що здійснюються на загальнодержавному та регіональному рівнях, пор.: опрацювання національних програм навчання мови на усіх рівнях освіти, створення нормативних словників (тлумачних, орфографічних, орфоепічних та ін.) і граматики, опрацювання і запровадження алфавітів, формування і фіксація норм літературної мови, нормування мови засобів масової інформації і под. [Баранов 1998; Бук 2006; Данилюк 2008а; Демська-Кульчицька 2005]. Об'єктом теорії мовленнєвого впливу виступають когнітивні, психологічні, соціальні, мовні та інші механізми, що дозволяють активно впливати на свідомість, на процес поведінкових стереотипів людини. Ці механізми є вельми складними, тому теорія мовленнєвого впливу є міждисциплінарною. Ядро цієї теорії складає категорія мовного варіювання, що визначає можливість використання в дискурсі для опису тієї самої ситуації різних близьких за значенням мовних висловів, коли різниця в семантиці учасниками комунікації кваліфікується то як суттєва, значуща, то як несуттєва, пор. *Брат молодший за сестру* і *Сестра старша за брата*. Послідовне знання і врахування таких варіантів дозволяє з максимальним навантаженням використовувати мову як інструмент впливу на свідомість. Мовні механізми варіативної інтерпретації дійсності наявні на усіх рівнях мовної системи – фонетичному, лексичному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному, текстовому. Методологія теорії мовленнєвого впливу знаходить свій вияв і своє застосування в численних напрямках – теорії аргументації (генеристики), практиці створення рекламних текстів (копірайтингові), політичній лінгвістиці і под. [Баранов 2001; Бук 2006; Данилюк 2008а; Краснобаєва-Чорна 2007].

Окремої уваги вимагає політична лінгвістика, предметом якої є політичний дискурс як сукупність дискурсивних практики, що ідентифікують учасників політичного дискурсу як особистості або таких, що формують конкретну тематику політичної комунікації. Дискурсивна практика – це тенденції використання функційно наближених, альтернативних мовних засобів вираження певного смислу. Ці тенденції виявлювані в частотності вжитку певних феноменів фонетичного, морфологічного, лексичного, словотвірного, синтаксичного і текстового рівнів. Близьким аналогом у цьому вимірі постає поняття ідіостилю письменника.

Дискурсивні практики в лінгвістичному аспекті визначаються стійкими наборами мовних засобів варіативної інтерпретації, що властиві певному політичному суб'єкту або характерні для обговорення певного предмета. Це дозволяє говорити про предмети політичної лінгвістики типу «дискурс Джорджа Буша (молодшого)» (дискурс Джорджа Буша (молодшого) – це сукупність дискурсивних практик Джорджа Буша, що легко простежувані в його виступах, інтерв'ю та ін.), «дискурс «Володимира Путіна», «дискурс Віктора Ющенка», «*тоталітарний дискурс*» (тоталітарний дискурс – сукупність дискурсивних практик, характерних для політичної мови тоталітарного суспільства), «дискурс безпеки» (дискурс безпеки – сукупність дискурсивних практик, характерних для дискусій про державну безпеку і які формують такі дискусії як частину політичного дискурсу загалом), «дискурс свободи і справедливості», «парламентський дискурс». Найвідоміші приклади дискурсів, що стали опертям розвитку політичної лінгвістики, – українська політична мова радянської пори (Lingua Sovietica), дискурс Великої французької революції, політична мова «Третього Рейху», «в'єтнамська англійська» в США в період в'єтнамської війни [Данилюк 2008; Краснобаєва-Чорна 2007; Перебийніс, Сорокін 2009].

Дослідження політичної мови стало наслідком активної дії трьох чинників: 1) внутрішні потреби лінгвістичної теорії, що постійно звертається до реальних сфер функціонування мови, мовної системи; 2) суто політологічні проблеми вивчення політичного мислення, його зв'язку з політичною поведінкою; необхідність побудови прогностичних моделей у політології, опрацювання методів аналізу політичних текстів і текстів засобів масової інформації для моніторингу різноманітних тенденцій в сфері суспільної свідомості; 3) соціальне замовлення – низькорезультативні спроби вивільнити

політичну комунікацію від будь-яких маніпуляцій. Останній чинник стимулював одночасно і становлення *теорії мовленнєвого впливу*, що досліджує механізми варіативної інтерпретації дійсності і в політичній мові, і у функціонуванні мовної системи в будь-якій сфері діяльності людини. У цьому розрізі вона виступає ширшою щодо проблематики, предмета дослідження від політичної лінгвістики. На відміну від політичної лінгвістики теорія мовленнєвого впливу не досліджує дискурсивні практики, тому вона в цьому плані є вужчою від політичної лінгвістики. Найсуттєвішими відмінності між політичною лінгвістикою і теорією мовленнєвого впливу є у сфері прикладного застосування. Політична лінгвістика сферою свого прикладного застосування має політологію, тому що пов'язана з вивченням політичного мислення політиків за мовними даними, реконструкцію та моніторинг стану суспільної свідомості за текстами засобів масової інформації. Відповідно до цих завдань були напрацьовані спеціальні інструменти, з-поміж яких найсуттєвішими постають *контент-аналіз* і *когнітивне картування* [Асоціативний 2001; Бук 2006; Дарчук 2008; Краснобасва-Чорна 2007]. Для *контент-аналізу* найважливішим постає те, щоб за зовнішніми – кількісними – характеристиками текстів на рівні слів і словосполучень отримати правдоподібні передбачення щодо його змісту і зробити висновки про особливості мислення і свідомості автора тексту – його наміри, настанови, бажання, цінності, орієнтації тощо. У політології контент-аналіз використовують здебільшого для вивчення когнітивних настанов автора тексту – його ставлення до певних понять, подій, дій, цінностей, аксіом та ін. Типовим прикладом є дослідження програм республіканської і демократичної партій США в їхній динаміці щодо ставлення до концепту «СВІЙ – ЧУЖИЙ». Встановлення домінування або переваги, наприклад, «ЧУЖОГО» над «СВОЇМ» уможливило констатацію щодо високої (більшої) конфліктності політичного дискурсу, наявність істотних проблем у міжпартійних стосунках. Такий висновок мотивований тим, що динаміка реалізації концепту «ЧУЖИЙ» корелює з динамікою політичних конфліктів, пор. подібне в міжпартійних стосунках Партії регіонів і БЮТ в Україні. Кульмінаційні вершини «ЧУЖОГО» в партійних програмах за відсутності зовнішнього конфлікту часто виявляють наявність внутрішнього конфлікту. *Когнітивне картування* як методика політичних і соціальних наук сформувалось у сімдесяті-вісімдесяті роки двадцятого століття, його концепція сформувалась у працях

американського політолога і соціолога Р. Аксельрода, інших американських і скандинавських учених [Воронина 2007; Данилюк 2008а; Звєгинцев 1968]. Цей метод уможливорює вияв репрезентованої в політичних текстах структури каузального роздуму (що чому сприяє / перешкоджає, що з чого впливає, що дає такі наслідки тощо) і на цій підставі зробити висновки про мислення автора тексту та його бачення політичної ситуації. Певною мірою, когнітивне картування дозволяє встановити чинники, що враховують політики в ситуаціях прийняття тих чи інших дій, визначення напряму розв'язання ситуації. Стратегія вибору чинників і прогнозує можливу типологію політичного мислення.

Сучасна прикладна лінгвістика є надзвичайно розгалуженою, напрями її вияву нерівнорядні. До найперспективніших напрямів прикладної лінгвістики слід насамперед віднести *гіпертекстові технології*, безпосередньо пов'язані з розвитком та експлуатацією глобальної комп'ютерної мережі інтернет (на це спрямовані дисципліни типу *Інтернет-лінгвістика*). Рівень освоєння гіпертексту лінгвістами-практиками досить незначний, а дослідження гіпертексту не завжди адекватно інтерпретоване як природне продовження і поглиблення лінгвістичних пошуків щодо вивчення принципів організації, структурування, моделювання і розуміння звичайного тексту [Заваруєва 2008; Пиотровский, Бектаев, Пиотровская 1977; Ткачук, Чумак 2006]. Успішне ж опрацювання програм-оболонки гіпертексту, організація вдалої взаємодії комп'ютерної програми з користувачем неможлива без застосування фундаментальних знань про мовну систему.

З комп'ютерними технологіями безпосередньо пов'язана й інша галузева проблематика, що останніми роками бурхливо розвивається і яка має суттєвий лінгвістичний потенціал, – *комп'ютерний дизайн тексту* та його компонентів, зокрема шрифтів тощо. Наявне програмне забезпечення дозволяє виводити на монітор комп'ютера всю полосу друкованого тексту книги, часопису, газети, рекламного буклету і компоувати текст та живописні елементи оригінал-макету в єдине ціле. Текст у цьому вимірі постає як елемент зображення, а зображення – як елемент тексту. Технологічним є питання їхнього оптимального поєднання, оптимізація креолізації тексту тощо. Суто практичні принципи побудови оригінал-макету видання повинні підтримуватися дослідженнями у сфері лінгвістики і семіотики, які мають виявляти закони поєднання змісту тексту, зображення

(малюнок, рисунок, таблиця, схема, графік тощо), семантики гарнітури (шрифту) та способів виділення компонентів тексту (курсив, відступ, пропуск, розрив і под.). Наявні в лінгвістиці та семіотиці теоретичні напрацювання (теорія «захистів» Олександра Реформатського тощо) на сьогодні мало «вмонтовані» у проблематику комп'ютерно-прикладних завдань [Демська-Кульчицька 2005; Ситар 2009].

Не менш актуальною і значущою перспективою розвитку комп'ютерно-прикладної лінгвістики постає рекламознавство і застосування знань про мову у сфері реклами і в сфері публічної політики. Ці два напрями об'єднані в діяльності піарівських (англ. Public Relations) агентств різного типу, що надають ті чи інші послуги на «політичному ринку» (для окремих політиків, політичних партій, політичних рухів, соціальних опитувань тощо). Це пов'язано здебільшого з організацією зв'язків з виборцями, громадськістю, моніторингом стану суспільної свідомості. У цьому розрізі перспективи розвитку комп'ютерно-прикладних напрацювань надзвичайно великі і знакові.

ТИПОЛОГІЙНІ ВИЯВИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПАРАДИГМ: КЛАСИФІКАЦІЙНІ І КВАЛІФІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Анатолій Загнітко

Лінгвістичні дослідження завжди ґрунтуються на тих чи тих філософських постулатах, що у своєму обширі складають загальнонаукову методологічну основу – методологію, звідси і спроби виокремити особливу галузь мовознавства – лінгвометодологію [Селіванова 2008: 11]. Усталеним філософським розумінням методології постає визначення її як системи принципів і способів організації й побудови теоретичної та практичної діяльності, а також вчення про цю систему [Філософський 1989: 359]. Лінгвометодологія у своїх вимірах постає одним із виявів загальної методології – науки про способи пізнання й осмислення дійсності, настанови, принципи, процедури та методики розгляду об'єктів різних наук. Лінгвометодологія має завданням розкриття природи мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, дійсністю, комунікацією, способами та процесами пізнання світу, створення належного інструментарію, засад і способів опису й дослідження мови та її продуктів [Селіванова 2008: 11]. В історії відомі

кілька типів застосування загальнофілософської методології з прагненням визначити семіотичну, когнітивну, функційну природу мови, її взаємозв'язок і взаємовизначуваність з культурою, етносвідомістю, соціумом, етнічними цінностями, духом етносу. Virізняють здебільшого чотири основних методології, що визначали напрями лінгвістичних досліджень: 1) феноменологічну; 2) позитивістську; 3) націоналістську; 4) функційну [11]. Кожна з цих методологій позначається на кваліфікації дослідниками тих чи інших мовних явищ, аналізі співвідношення мови та мислення тощо. У цьому разі слід враховувати те, що певна лінгвістична методологія прямо не корелює з відповідною науковою лінвопарадигмою. Поняття наукової лінгвопарадигми у своєму вияві зорієнтоване на загальнонаукову парадигму. Останню розглядають як: 1) спосіб пізнання об'єктивного світу; 2) вияв наукового об'єкта в поняттєво-процедурному апараті наукової течії, наукової школи (дескриптивістська, генеративна парадигма в лінгвістиці); 3) зразок наукових уявлень, процедур і методик на певній території у той чи той період (за О. Селівановою). Таке розуміння *парадигми* з атрибутом *наукова* (поряд з відомим з античності та використовуваним в метамові лінгвістичного опису її значенням як позначення зразка словозміни) постало після відомих праць американського соціолога з проблем еволюції наукових світоглядів Т. Куна (праця (Kuhn, T.S. (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago) з'явилася в 1961 році з окремими доповненнями в 1969 році з простеженням в останніх співвідношень парадигми та структури наукової спільноти, аналізом парадигми як набору приписів для наукової групи і парадигм як загальноновизнаних зразків, простеженням кореляції революції та релятивізму тощо), обґрунтувавши залежність сукупності наукових знань від загальнокультурного тла соціуму (теорія Т. Куна корелює з концепціями М. Фуко (термін «парадигма» Т. Куна й термін «епістема» М. Фуко)). У силу цього наукова парадигма постає визнаним більшістю зразком наукових знань і дій у відповідний період у певному суспільстві [Кун 1977: 31]. Наукова парадигма загалом, а науково-лінгвальна парадигма зокрема, покликана систематизувати, відтворити та спрогнозувати металінгвістичну стійкість і динаміку водночас, виявити багатоаспектний і різноманітний, складний у своїй суті процес зміни способів лінгвофілософії (Л. Альтюсер, М. Алефіренко, Г. Башляр, М. Ротбард, Д. Руденко, П. Файєрабенд, О. Факторович та ін.). Видозміна науково-

лінгвальної парадигми ні в якому разі не засвідчує відміни попередніх студіювань, тому що в цьому разі спрацьовує кумулятивний механізм науки, за яким усі попередні напрацювання логічно продовжуються навіть у межах нової парадигми або ж вони використовуються в іншому світоглядному вимірі, що дозволяє досягти дещо інших результатів.

Існує кілька концептуальних нерівнорядних підходів до розуміння статусу лінгвістичної наукової парадигми, її обсягів та вимірів (вирізнення напрямів, підходів, шкіл), значущості (етапні досягнення), статусу (співвідношення з відповідними філософськими інтенціями), хронологічних меж, співвідношення з іншими типологічно спорідненими / типологічно неспорідненими науковими парадигмами та ін.

У тлумаченні лінгвістичної наукової парадигми слід спиратися на її співвідношення з філософською течією (постулатами), виявом ядерної епістемі (світосприймальної домінанти), корелятивністю та співіснуванням інших наукових парадигм, що впливають на еклектичність наукових студіювань. Розмежування лінгвістичних наукових парадигм є похідним від світоглядних постулатів і виявів визначальних ознак кваліфікації мови (знаковий характер, функційний статус, символно-категоризаційний обшир і под.), модусів її існування тощо. Диференціювання генетичної, таксономічної, прагматичної, когнітивної або дососюрівської, власне-сосюрівської та постсосюрівської, або елементарно-компонентарної, системно-структурної, номінативно-екзистенційної науково-лінгвістичних парадигм є похідним розуміння корелятивності мовознавчих студіювань з іншими науковими дослідженнями й оцінкою досягнень учених відповідного парадигмально-епістемічного типу.

Важливим для розуміння закономірностей вияву наукової лінгвопарадигми є врахування наявності в її обсягах підходів, течій, шкіл, теорій – їхнє неадекватне розмежування часто зумовлює розгляд через ієрархічно підпорядковане поняття визначального. У цьому вимірі підхід є тільки відповідним ракурсом аналізу об'єкта (пор.: речення можна досліджувати в структурному, власне-семантичному, семантико-синтаксичному, прагматичному, комунікативному вимірах; значення слова простежують у семасіології з опертям на асоціативний, параметричний, прототипний або інші підходи; метафору цілком перспективно досліджувати в логіко-філософському, логіко-психологічному, власне-психологічному, лінгвістичному,

когнітивному (є можливим розмежування сенсорної та орієнтаційної метафор з характеристикою метонімічного підгрунтя метафори, пор., наприклад: *щастя – це світло*; *страх – це холод* (В. Апресян [Аpresjan 1997], А. Барселона [Barselona 2000]), наявні процедури вимірювання метонімічних мотивацій метафор (П. Пауелс [Pauwels 1995]), інколи використовують навіть термін метафтонімія на позначення двох процесів взаємодії ↔ взаємопроникнення ↔ взаємовияву – метафори та метонімії (Л. Гуссенс [Goossens 1990])). Наукова течія існує та реалізує свої приписи в межах певного підходу (структурного, семантичного / власне-семантичного, комунікативного, прагматичного тощо), в окремих виявах може поєднувати кілька підходів (комунікативний і когнітивний, семантичний і структурний і под.), що визначається певними настановами, принципами дослідження. Наукова школа має основою той чи той підхід і втілюється в певній науковій течії як «творчий вияв співпраці дослідників різних поколінь, об'єднаних принципами підходу до розв'язання відповідної наукової проблеми, стилем праці, поглядами на розвиток досліджень в обраному науковому напрямі, спільною для них оригінальною ідеєю, доведення якої постає стимулом розвитку досліджень і чинником об'єднання виконавців попри можливу відмінність їхніх характерів та уявлень» [Алефіренко 2009: 23]. Активна взаємодія трьох величин – настановного, предметно-пізнавального, процедурно-технологічного (за О. Кубряковою [Кубрякова 2004]) – зумовлює формування наукової парадигми, її функціонування.

У сучасній лінгвістиці постулюють здебільшого тезу про послідовну зміну наукових лінгвопарадигм або ж активне їхнє співіснування, останнє можливе насамперед за умови активного вияву певної епістемі (грець. *epistémē* – пізнання) – світоглядної домінанти, за якої всі інші зазнають певного впливу такої домінанти. Згідно з концепцією П. Серіо, вирізняють три-чотири визначальні наукові лінгвопарадигми (М. Алефіренко, О. Кубрякова та ін.), з-поміж яких акцентують: 1) генетичну (порівняльно-історичну, еволюційну) – ХІХ – ХХ ст.ст.; 2) таксономічну (системно-структурну) – перша половина ХХ ст.; 3) прагматичну (комунікативно-функційну) – друга половина ХХ ст. і дотепер; 4) когнітивну (когнітивно-дискурсивну) [Селіванова 2008: 16], інколи додають також синергетичну (грець. *synergeia* – спільна дія, взаємодія), розглядаючи останню через кваліфікацію мовної системи як складної, відкритої, нелінійної, еволюційної.

Її функційний вияв можливий завдяки взаємодії та взаємозумовленості власних підсистем – складників і взаємодетермінації інших зовнішніх систем середовища (етносу, культури, соціуму, свідомості та ін.), вона перебуває в стані більшої / меншої рівноваги (нестійкість, нестабільність), внутрішні складники забезпечують самоорганізацію з постійною динамікою рівноваги / нерівноваги (за О. Селівановою), у цьому ж руслі досить продуктивною постає теорія еквівалентності та формульного обчислення значень так званих аналітико-синтаксичних морфем [Klikovač 2006; Ханзен 2006].

Не менш вагомим і мотивованим виступає інший підхід до диференціювання лінгвопарадигм. Розглядаючи проблему первинності мови чи концептуального світу для людини, А. Кошелєв [Кошелєв 2008: 15-40] з опертям на розмежування трьох парадигм виділив три варіанти відповіді. Перший (перша парадигма – соссюрівська) ґрунтується на постулаті первинності рідної мови, що засвоюється дитиною до постання в неї концептуального світу. Тому, використовуючи мову, дитина формує концептуальний світ. Уся категоризація світу, розчленування його на концепти та встановлення між ними відношень відповідно до мовних значень і відношень між ними. У цьому разі мова – самодостатня система, а концептуальний світ – це продукт, що відбиває цю системність (це, власне, соссюрівський підхід).

Інший (друга парадигма – антисоссюрівська, або когнітивна) підхід має опертям первинність концептуального світу. Засвоювані згодом мовні значення – це названі елементи концептуального світу та їхні відношення. Внаслідок цього системність мовних знаків мотивована системністю концептів світу. Тут мова прямо замкнута на об'єктивну дійсність (це антисоссюрівський погляд, а також когнітивний, пор. праці А. Вежицької, Дж. Лакоффа та ін.).

Ще інший (третя парадигма – постсоссюрівська) погляд має опертям постулат, що і концептуальний світ, і мова людини формуються як самостійні, автономні системи. Тому мовні знаки утворюють свою системність (вони самодостатні), елементи ж концептуального світу з їхніми відношеннями – свою. Мовні значення описують концепти світу не прямо, а через специфічну мову символів (постсоссюрівський підхід, див. праці Н. Хомського, А. Мельчука та ін.), відбивають особливості концептуалізації, закономірності категоризації світу, членування об'єктивного світу. За А. Кошелєвим,

концепти визначають базові категорії, їхні функції – забезпечувати людину вмінням сприймати об'єктивний світ (формування предметних світів з плутанини плям, ліній, точок, світлотіней та ін., що постають у її перцептивному полі).

З часів Аристотеля і до праць Л. Вітгенштейна категорії розглядалися як прозорі «сутності». Визнавалось, що речі належать до тієї самої категорії, якщо і тільки якщо вони мають певні спільні ознаки. Притаманні їм такі спільні ознаки кваліфікувались як визначальні для цієї категорії. У досить короткий час усе змінилось – постав новий підхід до категорій, який Е. Рош кваліфікувала як теорію прототипів і категорій базового рівня (Дж. Лакофф).

Не менш вагомим і концептуально виваженим постає розмежування елементно-таксономічної, системно-структурної та номінативно-екзистенційної наукових лінгвопарадигм. Для першої характерним є створення всезагальних таксономій, вирізнення особливостей співвідношення різних елементів, що вже на якісно іншому рівні осмислено як гіперо-гіпонімія (чи не вперше кваліфікував цей тип відношень Дж. Лайонз), а третя наукова лінгвопарадигма цілком і повністю корелює із всезагально постульованим людським чинником (тут і роль людського чинника в мові, осмислення різноманітних комунікативних стратегій і тактик через співвідношення адресанта й адресата з носієм аналітико-синтетичних величин текстом як серединним елементом комунікації тощо). Номінативно-екзистенційна парадигма найбільшою мірою увібрала в себе напрацювання попередніх епох, її основними складниками постають: теорія референції, теорія номінації, теорія мовленнєвих актів ↔ мовленнєвих жанрів. З опертям на поняття хаотичності актуалізованої мови С. Булгакова і теорію діалогійності тексту як часткового вияву діалогійності мови / мовлення М. Бахтіна та загальну теорію референції легко диференціювати, наприклад, функційно-референційний вияв просторових займенників *цей / той*, що в рамках тексту постають в особливих трансформаційних функціях. Останнє мотивоване та зумовлене віддаленням предметів / подій або явищ у часі щодо мовця як спостерігача повідомлюваної ситуації, де займенник *цей* і *той* складають опозицію, у рамках якої перший «згідно зі своєю просторовою вказівкою на предмет, найменш віддалений від мовця, заміщує в тексті позначення предмета (дії, події), згаданого мовцем пізніше (тобто останнього часово, не віддаленого від мовця – спостережуваного мовцем), займенник *той*

згідно зі своєю просторовою вказівкою на предмет, найбільш віддалений від мовця, заміщує в тексті позначення предмета (дії, події), згаданого часово раніше, ніж інші (тобто віддаленого від мовця як спостерігача окреслюваної ним ситуації)» [Шелякин 2008: 13], пор.: *Хлопчик сидів у тіні розлогого високого ясена під самісіньким тином; інший допомагав зняти йому торбину. «Як добре, – сказав цей, – нарешті ви приїхали»* (О. Слісаренко) і *Прийшла звістка, що в село прибув новий священик. Ми разом з Василем відразу відправились до нього. Цей важкий і такий довгий з надривом шлях я запам'ятаю назавжди* (Б. Лепкий).

У кожній з наукових лінгвопарадигм поставали напрацювання, які передбачали певну узагальнювальну модель – створення викінченої теорії всезагальної граматики з належним практичним її застосуванням, пор., наприклад: «Всезагальна і раціональна граMATика Пор-Рояля» (фран. *Grammaire générale et raisonnée de Port-Royal*), авторами якої були А. Арно і К. Лансло (1660 р.), теорії модистів з вирізненням різних модусних величин [Загнітко 2007]. Не менш актуальними поставали проблеми встановлення викінченої системи категорій. Особливо навантаженою та знаковою постала проблема категоризації у її співвідношенні з концептуалізацією в сучасній лінгвістиці. Основним постулатом категоризації, очевидно, є вихідна теза про те, що реальний світ не хаотичний, а структурований, тобто в ньому чітко простежувані подібності, відмінності та інші відношення, що, власне, складають його онтологію й незалежні від людської свідомості. Ця онтологія відбита у свідомості людини у вигляді певної категоризації. Якщо виходити з того, що найважливіше, що постає в житті людини, – це категоризація, тобто підведення всього навколишнього під певні загальні розряди, в цьому сенсі категоризація – це постійне та безперервне, незалежне від людини, її свідомості підведення під тип (типізація) складників світу (за С. Шафиковим [Шафиков 2007]). Така категоризація (досить поширеним є розгляд категоризації (*categorize*) як похідного від *категоризувати*, тобто членувати, підводячи під загальне ім'я [Михеев, Фрумкіна 1991: 46]) постає результатом спостережуваного (*дерево, птах, трава, ваза* тощо), реалізованого (*ходіння на лижах, катання на велосипеді, майстрування шпаківні* і под.), осмислюваного (ті чи ті синтаксичні / морфологічні явища, типи речення, відмінок, таксис та ін.). Категоризацію та її результат – категорію в різних мовах легко витлумачувати як освоєння навколишнього світу та його

закріплення мовними ресурсами, внаслідок чого актуалізованими постають найменування смислів (смилових пар) типу *ніч, рослина, кохання / ненависть, сміливість / страх*; логічних відношень (*ціле / частина, спільне / різне*), де для людини визначальними є повсякденні категорії типу *зелений, істина*. У цьому розрізі категоризація наближена до концептуалізації, але аж ніяк не тотожна. У сучасних лінгвопарадигмальних підходах існує кілька тлумачень кореляції понять *категорія* і *концепт*, але здебільшого останній співвідносять з *поняттям* [Загнітко 2010], що, певною мірою, мотивоване його етимологією – від лат. *conceptus* – те саме, що й поняття, хоча цей термін краще вважати похідним від форми середнього роду лат. *conceptum* – *зерно*, тобто зерно первинного смислу, що «проростає» в текстах завершеним смислом, тому *концептум* відрізняється від *концепту*-поняття як сутність від явища [Колесов 2010: 4]. У цьому сенсі дослідники диференціюють різні підходи до кваліфікації та диференціювання концепту, з-поміж яких суттєвими постають праці з проблем ментальності, зокрема 1) *біо-психологічні* студіювання (суттєвим є визначення ментальності та встановлення визначальних її величин типу народного характеру, духу, душі, думки); ментальність можна витлумачувати і в *етно-соціальному* (етнокультурному) розрізі, де ментальність – це сукупність символів, що постали в межах певної лінгво-історичної епохи й утвердилися у свідомості людей (*мисленнєві стереотипи* – концепти, в інших вимірах – *лінгвокультурема* (В. Воробйов), *логоеністема* (Є. Верещагін, В. Костомаров), тобто слово в культурному контексті (тут особливо важливим є розуміння та визначення етнічної ментальності (етнічної мовної картини світу, лінгвоетнічних констант тощо)) й дослідження постання ментальності та визначення етнічного «занурення» шохвилинних міркувань; 2) *лінгвістичний* аспект дослідження ментальності із зосередженням уваги на нерозчленованому семантичному трикутнику *ідея (пізнання ↔ свідомість) ↔ слово ↔ річ (знання)*, де кожний із наявних шляхів уможливорює постання різного виміру концептів; 3) *когнітивна* лінгвістика, де активно опрацьовуються проблеми концепту (концепти типу *розум, істина, думка, знак, правда*), концептуалізації, категоризації, концептосфери (типу *жива природа, нежива природа*) – остання швидше охоплює студіювання картини світи та її рівні; сюди ж належать опрацювання *констант* (Ю. Степанов), *прототипів* (О. Бондарко), де можливим постає розгляд *граматичної*

ментальності, у вузкому сенсі – синтаксичної ментальності (Ш. Баллі, О. Єсперсен, І. Мещанінов) (досить легко виявити власне-синтаксичні форми та формули національної ментальності); 4) *контенсивна* лінгвістика, що зорієнтована на розкриття змісту граматичних форм у їхньому мовленнєвомисленнєвому вияві (за В. Колесовим, рух від образу первинного смислу через символ до сучасної поняттєвої структури слова); 5) *концептуальна* лінгвістика (першими були студіювання С. Аскольдова, сьогодні праці В. Колесова, А. Камчатнова, В. Юрченка), у межах якої найсуттєвішим напрямом постає філософія імені (Д. Руденко) як онтологічна теорія смислу (змістові форми слова через співвідношення з логічним поняттям і зі значенням слова, тобто форма слова → поняття ↔ значення), тому «концепти потенційно синкретичні й нерозкладні на складові елементи – ... виявлювані тільки в конкретній ситуації спілкування; у свідомості концепт виявлюваний як найзагальніший смисл родового значення – але в мовленні ніколи не поданий у відзосереджено абстрагованому вияві; концепт входить до системи національної мовленнєводумки (тобто ментальності) – й одночасно має відкритий характер, доступний впливам зовні; концепт не входить у послідовну низку виразів і слів – але водночас постає як ієрархічна система поглиблюваних у свідомості смислових первинних образів – архетипів свідомості; маючи опертям основну поняттєву ознаку (виявлюваність концепту) – концепт водночас спрямований до символічного смислу як межі свого розгортання. Концепт реально існує якраз тому, що формально його немає: концепт не має форми, тому що сам він і є «внутрішня форма смислу». *«Потенційне* постає особливою цінністю значущості. Такою цінністю і виступає к о н ц е п т та його органічна частина – с л о в о» (Аскольдов)» [Колесов 2010: 13], пор. у чомусь подібне твердження Ж. Дельоза, Ф. Гваттарі, які кваліфікують концепт як нерозкладність граничної кількості нерівнорядних складників, що перебігають через певну точку в стані абсолютного лету з безкінечною швидкістю, і якому властиві: а) нерозкладність, б) історико-культурна вмотивованість, в) згущення та скупчення власних складників, г) процесуальність і модулярність, ґ) нетілесність, але втілюваність або реалізуваність у тілах [Делез, Гваттарі 1998: 28-32].

Нова лінгвопарадигма уможливила й розгляд речення крізь призму співвідношення в його структурі номінативного й екзистенційного компонентів, де матеріальним постає суб'єкт,

ідеальним – предикат, тому словосполучення генетично завжди породжуване ім'ям та його інтенціями, навіть вторинні словосполучення типу *квіти на балконі, вогонь у душі, будиночок біля моря* за своїм системним статусом мало чим відрізняються в цьому сенсі від первинних, а речення породжуване дієсловом (звідси базова теза О. Потебні про те, що слов'янське речення поза Vf не існує). За В. Юрченком, обидва варіанти вираження запрограмовані в ментальності, подібно до тричленного інваріанта речення – до тричленної структури світу [Юрченко 2005]. Мовна свідомість зумовлена етнічною та соціальною належністю мовної особистості, усвідомлення своєї мовної поведінки постає самопізнанням.

Між науково-лінгвальними парадигмами не існує чіткої межі, що зумовлює, з одного боку, активне використання напрацювань однієї парадигми в іншій, а з іншого – інколи еkleктичне не розмежування ↔ поєднання різних попередніх парадигмальних підходів із новітніми напрацюваннями. Це досить прозоро простежується на дослідженні основної синтаксичної одиниці – речення. У сучасному розумінні здебільшого під реченням розуміють абстрагований зразок / абстрагований об'єкт, що постав з опертям на прототипні зразки висловлення [Evans 2007: 189]. Речення, наділене певними абстракційними функціями, кваліфікують часто як форму граматичної структури. Так, наприклад, однією з дефініцій речення могла б виступати формула $Z \rightarrow GN\ GW$, де символ 'Z' означає речення, 'GN' – номінальну / номінативну групу у функції підмета, а 'GW' – вербальну групу, або дієслівну, що забезпечує інформацію про підмет: *Дівчина співає пісню* – 'GN' Дівчина і 'GW' співає пісню; *Хлопчик малює картину* – 'GN' Хлопчик і 'GW' малює картину; *Учитель перевіряє зошити* – 'GN' Учитель і 'GW' перевіряє зошити; *Дідусь розповідає онукам казку* – 'GN' Дідусь і 'GW' розповідає казку дітям. Хоча поняття речення виникає з прототипних моделей висловлення, воно аж ніяк не може бути ототожненим з поняттям висловлення у сучасній номінативно-екзистенційній науково-лінгвальній парадигмі. Підтвердженням цього є те, що формальне мовознавство зацікавлене в основному напрямі дослідженнями функцій мови, що уможливує продукування граматично нормативних речень, а в когнітивному мовознавстві, зазвичай, не зацікавлені реченням як теоретичним конструктом. Визначальним об'єктом когнітивних зацікавлень постає поняття висловлення, або використання мови. Когнітивні моделювання мають опертям

напрацювання попередні, тому що встановлення вербальних і невербальних параметрів когнітивної моделі / концепту / концептосфери має опертям форми вияву – експліцитні, імпліцитні, супрасегментні тощо.

Ядро мовної свідомості складають концепти з найбільшою кількістю зв'язків, що отримані на найбільшу кількість стимулів. Ієрархія концептів відповідно відбиває особливості концептуалізації світу та окреслює парадигму цінностей, крізь їхню систему легко простежити особливості громадянської ідентичності (усвідомлення людиною власної причетності до співтовариства громадян тієї чи тієї держави як найважливіша частина функціонування політичної структури і под.). Як свідчать спостереження, для етносів Казахстану, наприклад, ядром фрагментів мовної свідомості є базові концепти політичного дискурсу типу *влада, воля, народ*, але їхні вияви в окремих етносів різні: російськомовні казахи концептам *волі і влади* надають майже однакового значення, а у відповідях росіян у Казахстані найчастотнішим постає концепт *влада*, хоча сам концепт *влада* не належить до ядра мовної свідомості росіян [Жикеева 2010: 100-104], для казахської мовної свідомості у політичному дискурсі ієрархічно вершинним постає концепт *халық – народ*, а *воля* пов'язана тільки з єдністю народу: *Ел бірлігі ел теңдігі (У єдності народу його воля)*. Це, певною мірою, мотивоване й акцентоване «змонтованістю» кожного індивідуума в народ, усвідомленням цілісності та життєдайності роду, етносу, де людина – це член співтовариства, насамперед істота родова, адже визначальним є принцип «жеті ата» – знання своєї генеалогії до сьомого коліна – як одна з етнічних констант казахського народу, стрижневим ядром етнічної цілісності, гарантією відсутності кровно родинних зв'язків, джерелом духовної та культурної єдності народу. Звідси й чітке протиставлення свого – чужого з належною актуалізацією у пареміях типу *Кұдайдың қарғысына ұшырасан, халықтың қарғысына ұшырама (Навіть якщо посягла тебе Божжа кара, то не посягне тебе прокляття народу)*.

Сучасна номінативно-екзистенційна парадигма в рамках теорії мовленнєвих актів має досить розгорнуту сітку течій і шкід, де активно опрацьовуються проблеми комунікативних стратегій і тактик, моделі комунікації, вичерпно характеризуються диференційні ознаки мови, мовлення та мовленнєвої діяльності з характеристикою механізмів останньої. Встановлення визначальних компонентів мовленнєвого акту дозволило з'ясувати дискурсну типологію

[Попови́ 2000; Попови́ 2008; Иванови́ 2007] та ін. Значущим у цьому вимірі постає твердження В. Юрченка про те, що абстрактний мовець співвідносить «задієслівний член (обставина – додаток) з вихідним предметом через призму граматичних значень способу і часу, що виражаються формами дієслова-присудка (об'єктивна модальність), і той самий мовець як конкретна, індивідуальна особа членує висловлення на тему і рему і пов'язує їх (суб'єктивна модальність)» [Юрченко 2005: 166], пор. також [Танаси́ 2009: 37-67]. Теорія мовленнєвих актів у цьому разі розкриває механізм «уміщення» інтенцій адресанта у висловлення, а теорія номінації уможлиблює розкриття основних напрямів ускладнення речення через розширення номіналізаційної площини в його структурі – наявність описових предикатів, конструктивних синтаксем, сегментованих компонентів, деформування синтаксичних зв'язків, комплікаторів, дуплексивів тощо. У рамках номінативно-екзистенційної лінгвопарадигми набула викінченості й теза про номінативний вимір речення (номінація ситуації), встановлення кількості пропозицій у реченні, розмежування семантично елементарних і семантично неелементарних речень, простеження відмінності між предикативністю та предикатністю, що уможливило органічний вихід в теорію тексту та встановлення в межах останнього типології міжреченневих внутрішньотекстових зв'язків і семантичних відношень, діагностику внутрішньотекстової реченневої валентності тощо. Синергетика сьогодні є тільки напрямом у межах номінативно-екзистенційної лінгвопарадигми. Застосування її постулатів дозволяє розкрити особливості рівноваги мовних підсистем і виявити співвідношення доцентрових / відцентрових сил у її внутрішній будові.

TYPOLOGY OF MORPHOLOGICAL CHANGES IN PRESENT-DAY ENGLISH: VERBAL PROCESSES

Oksana Putilina

Results of global integration (strengthening intercultural relations, development of world "live" languages, including English) are a rapid process, particularly not only on the lexical but on grammatical (including morphological) level that are not always predictable. Analysis of patterns adjusted by many linguists, who are concerned about this fact, revealed new structural types of lexical items, such as fragmented elements

(splinters), a significant number of highly unstable compound nouns with a separate writing, but common unifying accent (block compounds) and a creation on their basis of compound words / pseudo-compound words (other parts of speech), whose self-morphological identity usually defined only within a specific context for the fulfillment of their syntactic role, that is, their appearance has a strengthening influence of analogy in the formation of composites / quasi-composites that can lead to structural changes of lexical units, including the conversion of compound words in derivatives for potentially unlimited number of new words with unstable and unpredictable grammatically-categorical indicators [Putilina 2012; Putilina 2013].

Dynamics of spreading any language necessarily led to the changes of its lexical and grammatical forms, but if the process of changes in vocabulary occurs naturally (due to word-formation and borrowing), the grammatical changes are more noticeable for a native speaker and especially for those who use a language as a second one [Müller 2008: 9]. A set of grammatical changes caused "shifts" in all grammatical system of language, resulting may be particular difficulties that often arise in the modern media of English (especially in order to whom English is not native) in the process of reading art texts in lexical and sociolinguistic areas.

This process is one of the differential features of Present-day English, especially British (BE) and American (AmE) variants as competitors that stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian ones) with multiplicity of media, geographical area due to extralinguistic factors of their spread – as the classic, 'original', 'true' English (as claimed by some supporters of BE) in the status of one of the languages of international communication and as less conservative language with signs of language-cosmopolitan, that absorbed into itself the elements of other languages, which directly contacted, and in the role of the language of the powerful state in the world (AmE), respectively. Lack of substantial research in this area makes **the relevance** of proposed research.

In the words of F. Leech, M. Hundt, C. Mair, N. Smith, in phonology, it may well be possible (and useful) to describe British and American English (or Indian English, New Zealand English or any other variety, for that matter) as separate systems characterized by their own categorically distinct features. At the lexico-grammatical level, however, such categorial '*either-or*' contrasts are the exception rather than the rule. It is our view that standard varieties of English all over the world share the

same basic system of grammatical options, and that regional contrasts among varieties in most cases manifest themselves in different statistical preferences in the choice of variants, or in the extension of shared constructional patterns to new lexical items. This has obvious implications for the assessment of mutual influences between British and American English, an important concern of the present study. Whereas in popular perception, particularly in Britain, there is often fear of a blanket ‘Americanization’ of British English, our analyses will show that documenting the true extent of the grammatical influence of American English on British English is a complex business [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 40-41].

There are fragments of the grammar in which American influence is absent and even some divergence between the two varieties can be observed, as in the spread of *from*-less gerunds after verbs of prevention (cf., e.g. *that’ll stop him calling again*), which is a British development as yet not paralleled in American usage. There are a few limited instances of presumably direct American influence on British usage, as in the area of the ‘mandative’ subjunctive (e.g. *we request that this be made public*). But the most common constellation by far is that American English reveals itself to be slightly more advanced in shared historical developments, many of which were presumably set in motion in the Early Modern English period, before the streams of British and American English parted [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 41].

However, a comprehensive analysis of innovative processes that currently take place in the English language, primarily at the grammatical level [Путіліна 2011; Jespersen 1922; Putilina 2012a], not be possible without the differentiation of specific syntactical constructions and features of social stratification of the vocabulary in Present-day English that is **the purpose** of our study. It is quite obvious there is a determination of **the main tasks**, namely: a characterization of grammatical (morphological) processes in Present-day English and their lexical interpreting, an establishing of the nature and causes of grammatical (and, of course, sociolinguistic) changes in the vocabulary of English, a separation of literary / colloquial functioning form of English, a classifying types of new constructions in both languages.

In the study of grammatical change in present-day English, the ‘tip of the iceberg’, that is the collection of disputed usages that has aroused the concern of prescriptivists, has been covered regularly, though not

necessarily in the dispassionate and empirically sound way that is characteristic of the best research on older stages in the history of English.

Among the works which have guided us in our choice of phenomena to study and in formulating our hypotheses, we would like to mention three treatments of ongoing change in English published in the 1960's and 1970's, namely Barber's (1964) "Linguistic Change in Present-Day English", Foster's (1974) "The Changing English Language" and Potter's (1975) "Changing English". These works offer many insightful comments but, unsurprisingly in view of their dates of publication, the amount and quality of the documentary evidence offered leaves a lot to be desired by the standards of contemporary innovative-linguistic practice. A first tentatively corpus-linguistic approach to change in progress is presented by Bauer (1994) in his "Watching English Change". It is not to deny the merit of Bauer's pioneering effort to point out that it is comprehensive neither in its coverage of the phenomena nor in its use of the available textual resources, thus leaving many important topics for the present study and others to explore [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 46].

The two publications providing the most important and most immediate frame of reference for the present book are David Denison's (1998) survey of 'Syntax' in volume IV of "The Cambridge History of the English Language" and Mair's (2006) "Twentieth-Century English" – both works which are recent and based on systematic evaluation of innovations-oriented linguistics. Again, it is not to detract from their merits to point out that neither of these two publications has been able to cover its subject comprehensively. Denison, for example, deals with the evolution of English grammar from 1776 to 1997 and generally highlights nineteenth-century developments rather than the very recent past. Mair (2006), on the other hand, is a general history of Standard English in the twentieth century which also covers developments in pronunciation and the lexicon and is therefore somewhat restricted in the coverage of the grammar in comparison to the present book.

We also owe an intellectual debt to the abundant work on change in progress in the sociolinguistic literature (cf., e.g., [Labov 1994; Labov 2001; Romaine, Lange 1991; Rickford et al. 1995]), although – in view of a widespread disregard in sociolinguistic circles for the study of the standard dialect – the influence has often been indirect.

Of course, innovative impulses for the study of language history have not come from sociolinguistics alone. Today is an exciting time for diachronic studies in other ways, as well, as is witnessed by a recent

convergence of interests between corpus linguistics and grammaticalization studies (e.g. [Hoffmann 2005; Krug 2000], or the contributions to [Lindquist, Mair 2004]). Typically, students of grammaticalization focus on the long historical range [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 48], and studies of grammaticalization processes in English tend to focus on earlier stages in the development of the language. There is no reason to doubt that the same forces are at work today, and in fact the present book will discuss some instances of incipient or ongoing grammaticalization.

Currently in the process of learning English grammar should be considered two groups of factors at least: historical background and tendencies that have the force so far and provoke the appearance of changes including – grammatical, on the one hand, and interolarity and cosmopolitanism of English because of its regional distribution and ensure the functioning of socio-political and economic spheres of human activity, on the other. This leads to consider evolutionary changes of English from the "average" option, known in Britain 300 years ago, to a variety of variants and forms of existence in the lands where the British were offered this language: America, Australia, New Zealand, Africa, India and others. And the English returned in modified form to the British Isles with immigrants, goods, technology, etc.

However, there is the internal stratification of BE, because inside it there are three types of language: Conservative English – the language of Royal Family and Parliament, Received Pronunciation (RP), or BBC English – accepted standard, language of educated part of London and southeast of England, "proper English", literary English, language of the best private schools (Eton, Winchester, Harrow, Rugby) and universities (Oxford, Cambridge), and Advanced English – language of youth – the most active and most sensitive type of BE, which actively incorporates a new from variants of other English, first of all – from AmE. And this is excluding dialects: Northern, Central, Southwestern, Southeastern, Scottish, Welsh and Irish.

From widely used variants of English Irish (Irish English, IE), Australian (Australian English, AuE) and New Zealand variants (New Zealand English, NZE) in character are closer to the BE, while the American variant (American English, AmE) formed, in fact, own vision of not only vocabulary and phonetics of English, and, above all, grammar, and there is a 3 AmE dialects (Northern, Central and Southern), each of which is divided into several subdialects, most colorful and best known of which, due to the movie and music, is Californian subdialect (interesting that the

pronunciation which is characteristic for it, commonly called "real American pronunciation", and the Northern dialect, language of East Coast – New England, where once came the first settlers from Britain – linguists feel rather close to the BE [Kastovsky 1991; Labov 2010; Lass 1994]).

All this leads the ambiguity of correctly interpreting changes and their causes that have occurred (and still going) over the past decades in the grammar and vocabulary of English ie if we consider historic changes that took place in the grammar of English, the vast majority of those innovations about which today Anglicist debate, there is not a random phenomenon, caused only extralinguistic factors, but well-motivated in terms of internal organization of the language process, characterized by signs of consistency and continuity [Putilina 2012a:11].

Grammar is probably the level on which the English language has changed most radically in the course of its recorded history, and this is noted in treatments of Old and Middle English. By contrast, studies of change in the more recent past generally place much more emphasis on phonological and lexical phenomena than on grammatical ones (cf., e.g., the small number of pages devoted to grammar in standard treatments of changes in present-day English such as [Barber 1964], [Foster 1968] or [Potter 1975]). Barbara Strang, herself the author of a classic history of the English language, has noted this imbalance, arguing that it is most likely not rooted in the facts of language history but in our ability to perceive and analyse them.

One possible explanation can hardly be proved false, but should be entertained only as a last resort [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 37]: namely, that although there has been considerable grammatical change in the past, English grammar in our own lifetime is somehow uniquely stable and free from change.

The most promising direction of search for an explanation would seem to lie in the assumption that there is grammatical change in progress at the moment, as in the past, but that we are considerably less perceptive of it than of other kinds of linguistic change.

What is it that makes grammatical change difficult to perceive? For a lay observer, especially in a language such as English with its largely analytical grammar, part of the difficulty may lie in the fact that so little of the grammar is audible/visible directly – for example in the form of inflectional endings on words – and so much of it is abstract, involving, for example, the position of elements in a clause relative to each other or, as in

the case of re-analysis, the development of a new underlying form for an established surface sequence.

Thus – to take an instance of a simple ‘visible’ change – it does not take a degree in linguistics to note that the plural of *postman* remains irregular (*postmen*) in present-day English, while the plural of *Walkman* tends to be *Walkmans* [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 37].

For lay and expert observers alike, an additional difficulty in perceiving grammatical change, in particular grammatical change at close range, is that it generally proceeds more slowly than lexical and phonetic change. While a lifetime devoted to observing lexical or phonetic developments in English will generally be enough to arrive at a fair number of definitive conclusions, the same timespan is insufficient to allow testable statements about the direction and speed of grammatical trends. For grammatical changes, therefore, even linguistically trained observers will need more solid orientation than their own necessarily subjective and partial observations provide.

As David Denison has made clear in his magisterial study of grammatical change in nineteenth- and twentieth-century English, practically all grammatical change involves a gradual and statistical element during the long process in which an innovation establishes itself in the community of speakers (or, conversely, a formerly common but now obsolescent form is phased out) [Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: 38].

Since relatively few categorial losses or innovations have occurred in the last two centuries, syntactic change has more often been statistical in nature, with a given construction occurring throughout the period and either becoming more or less common generally or in particular registers. The overall, rather elusive effect can seem more a matter of stylistic than of syntactic change, so it is useful to be able to track frequencies of occurrence from EModE through to the present day [Denison 1998: 93].

English, as Ukrainian, is constantly changing in the process of development that affects not only the vocabulary, but also on the grammatical structure that is most resistant to change. One reason for this can be considered a domineering tendency toward democratization of English, for example, convergence of the written / literary speech with speech / spoken, intense interaction between BE and AmE, results in interviant borrowing and so on.

As for systematic of the processes that testifies that in this case is not about the occasional use or accidental usage of forms but the formation of new patterns in the language, linguists began to speak at the end of 60-s

of the 20th century, in particular Ch. Barber wrote about the changes in the functioning case forms of pronouns and degrees of comparison of adjectives [Barber 1964: 17-21], S. Porter emphasizes on tendency of the increasing use of zero article and on the expansion of the scope of Continuous tense form and change functions of some parts of speech [Дубенец 2003: 8].

In general, among the most characteristic of systematic patterns in the English language today should be called such, mainly concentrated around certain parts of speech, including **Verb**:

- 1) short negative forms of auxiliary and modal verbs, including *can't*, *won't*, *needn't*, used now not only in spoken but also in writing speech (and their use is officially authorized in the written work of students of British schools [Вейхман 1990]) (cf.: in the Ukrainian language equivalents of English auxiliary and modal verbs are usually impersonal-predicative words): *You needn't do it* 'Вам не потрібно це робити' (букв. 'Ви не потребуєте цього робити');
- 2) changing stylistic markings of some modal verbs, as they are most dependent on context:
  - verb *must* 'повинен, маєш', which is generally considered "less polite" than *may* 'маєш (in a sense «повинен»), можеш', under certain circumstances, it may be "more polite". For example, the hostess can tell the guest: a) *You must have some of this cake* (букв.) 'Ви **маєте** скуштувати цього пирога', but for the guest this phrase is seen as 'Будь ласка, скуштуйте цього пирога' or 'Ви неодмінно маєте скуштувати цього пирога!' (it is wonderful, you are sure to enjoy); b) *You should have some of this cake* 'Вам **треба** скуштувати цього пирога' (that you enjoy); c) *You may have some of this cake* 'Ви **можете** скуштувати цього пирога' / 'Ви **повинні** скуштувати цього пирога'. The sentence a) is the most polite, and the sentence c) perceived as the least polite;
  - on the semantics of modal verb can affect even change of suffixes of adjective standing next, eg.: *You must be very careful* 'Ви маєте бути дуже обережними' і *You must be very careless* 'Ви, вочевидь, дуже необережні';
  - in American English modal equivalents *have* and *have got to* are spoken synonyms of modal verb *must*, especially in cases of phonetic reduction, cf.: *The United States must conserve its*

resources (neutral) ‘Сполучені Штати повинні зберегти свої ресурси’ – from the speech of President of the United States Barack Obama, filed in The New York Times and *We hafto conserve our resources* (spoken) ‘Сполучені Штати повинні зберегти свої ресурси’ (*hafto* = *have to*, its exact semantic equivalent *gotta* = *have got to*) – from the same speech, delivered during the performing before the voters;

- there is a new modal verb *want* with the value "it must, it should" ‘так треба, повинен’, which is used as a synonym for *ought to*, *must* and *should* (however, until in the conversational style): *You want to take it easy* ‘Ви маєте заспокоїтися’;
- functioning *can* ‘могти (мати здатність)’ instead of *may* ‘могти (мати дозвіл на щось)’ with the value of permission to do something not only in spoken but also in neutral (literary) speech, eg.: *You can go now* ‘Можете починати’ (lecturer to students). While *can* is more characteristic for AmE, and *may* – for BE; *can* has a more conversational tone and less polite than *may*. The principal is the use of these verbs in interrogative sentences [Вейхман 1990], such *May I?* ‘Чи можу я...?’ implies that the speaker is aware of its dependence on the goodwill of the interlocutor and makes it clear that he recognizes the right of companion to deny the request. Unlike *May I?*, question *Can I?* Does not include the same of dependence or subordination: the use *Can I?* makes it clear that the speaker does not even allow doubt he will be denied if the request depend on the willingness of the interlocutor, but the speaker is aware that may may be unknown to him the circumstances which prevent this. Thus, questions like *Can I come in?* ‘Чи можу я увійти?’, *Can I see the manager, please?* ‘Скажіть, будь ласка, чи можу я побачити директора?’ should be understood not as "Do you give me permission?" ‘Чи даєте Ви мені дозвіл?’, but "Do allow me, in your opinion, the circumstances?" ‘Чи дозволяють мені, на Вашу думку, обставини?’. Also keep in mind that *Can I?* May not be asking for permission (cf.: question *Can I help you?* ‘Я можу Вам допомогти?’ is not so much asking to be allowed to do something as an expression of interest in the form of questions to help another, if the question is put in a situation where, for example, one driver

stopped along with another driver, who had something wrong with the car. In that case, *Can I help you?* Will be equal to narrative sentence *You can pass me the salt* ‘Передайте мені, будь ласка, сіль / Чи не могли б Ви передати мені сіль?’, i.e. manifestation of the desire to get something or do);

- 3) changes in the usage of Present Perfect and overall Perfect forms. First, it was fixed in BE, where the forms Present Perfect moved mostly in colloquial (often – dialogical speech) and journalistic styles (newspaper, radio, correspondence – both formal and unofficial), including discussion about the events of the past usually starts with a question and answers in the Present Perfect, and then continues into the Past Indefinite, cf.:

- In mass media Present Perfect is used in the first sentence / phrase of message of the main news, and details are described already in Past Indefinite: *Thirty thousand pounds` worth of jewellery **has been stolen** from Jonathan Wilde and Company, the jewellers. The thieves **broke into** the flat above sometime during Sunday night and **entered** the shop by cutting a hole in the floor* (BBC News / UK) ‘Коштовності вартістю 30 тис. фунтів стерлінгів були вкрадені з ювелірної крамниці «Джонатан Уальд і Компанія». Грабіжники вдерлися в квартиру поверхом вище десь підно ввечері в неділю і потрапили до крамниці через пробиту дірку в підлозі’. The same is observed in letters: *I am sorry I **haven't written** for such a long time, but I've **been** very busy lately as my partner **has been away** and I **have had** to do his work as well as my own. However he **came back** this morning, so things are a bit easier now* (example from [Вейхман 1990]) ‘Пробачте, що не писав Вам так довго, але я був дуже зайнятий останнім часом, поки мій партнер був відсутній і я мав виконувати його роботу так само, як і свою. Однак він повернувся сьогодні вранці, тож зараз усе трохи простіше’.

In general, the tendency to use Past Indefinite instead of the Present Perfect is more common in AmE, than in BE, and mostly in conversational speech even against the appearance of specific markers of Present Perfect, for example: *I am going to be the happiest girl who **ever lived!*** ‘Я буду найщасливішою дівчиною на світі!’. The main reason the researchers of both variants [Luoma 2004; Millward, Hayes 2011] believe a lack by the

Americans a sense of semantic difference between sentences with verb-predicate in the Present Perfect and Past Indefinite like *Did you put them away yet?* ‘Ти ще приховуєш їх?’ and *Have you put them away yet?* ‘Ти досі приховуєш їх?’, but on the radio and in the news in the initial phrases prefer Present Perfect: *A congressional committee has eliminated from the farm bill an amendment...* (The Washington Post) ‘Комітет Конгресу відхилив поправку, що стосувалася аграрного закону...’;

- 4) a sharp reduction of the frequency of use of Past Perfect form, which is caused by the influence of AmE, since this form is more typical for BE, whereas for AmE is typical Past Indefinite, and semantic function of previous actions performed with conjunctions, adverbs and overall context, cf.: *After they had paid for their dinner...* (BE) і *After they paid for their dinner...* (AmE) ‘Після того, як вона заплатили за свій обід, ...’;
- 5) to create a more expressive speech there was a tendency to use two or more modal verbs at one infinitive (as in Ukrainian): *We can, we must, we should put an end to such flagrant breach of the law* ‘Ми маємо, ми мусимо, ми повинні покласти край таким кричущим порушенням закону’ (The Wall Street Journal / U.S. / Election 2012 / Washington Wire); *National police is now preventing the universities from developing as they must and should* ‘Національна політика полягає в сприянні університетам з країн, що розвиваються, оскільки так має і так повинно бути’ (Forbes / ForbesVideo);
- 6) greatly expanded the scope of functioning Present Continuous, that allows some linguists, including R. Close, talking about the possibility of the use of any verb in this form: *Grandpa is forgetting names now* ‘Дідусь тепер забуває імена’; *John is hoping to spend Easter in Spain* ‘Джон сподівається провести Великдень в Іспанії’ [Close 1975]. Present Continuous is used in the value that is characteristic for Present Indefinite form, eg.: *I am getting up at 6 o`clock every morning to put my garden straight* ‘Я встаю о шостій щоранку, щоб правильно доглядати свій сад’. Furthermore, Present Continuous can functioning to indicate the action in the foreseeable future as equivalent of compound *be going to*, пор.: *John is resigning soon* і *John is going to resign soon* ‘Джон незабаром іде у відставку’;
- 7) verb *to get* ‘отримувати’ displace verb дієслово *to be* ‘бути’ (in the function of semiauxiliary verb with the loss of lexical meaning)

in the formation of passive constructions like *to get born* ‘народитися’ (букв. ‘бути народженим’), for example: *We got caught in a heavy rain* ‘Ми потрапили під сильну зливу’, and verb *to have* ‘мати’ (also with the loss of lexical meaning) in structures as *to get things done* ‘досягти своєї мети’, eg.: *He got his hair cut* ‘Він зробив стрижку’;

It should be noted that the list of morphological (verbal) changes is much broader and covers all parts of speech, but so far the main area of their operation – is first and foremost spoken language and journalism in all manifestations, and partly – fiction texts.

Thus, complex analysis of Present-day English is impossible without taking into account not only consistent intralinguistic but extralinguistic factors that influence of the speakers, and therefore – also on the language itself, thus and so a social factor is extremely important in the linguistic sense in English-language society and it demonstrates the national language specifics.

The whole development of Present-day English language (without regard to a particular variant of it) at this stage shows the active cooperation of all levels of language, because the appearance of new lexical items consistently provokes the changes, at that systematic, on the grammatical (morphological) level, often having sociolinguistic motivation, but the changes apply to all instances of verbal and semantic manifestations of a linguistic unit – from pronunciation to stylistic constraints and graphic design.

Perspective of this study is to analyze the processes that deepen the internal stratification of Present-day English vocabulary as a whole system within each of the languages the whole and its individual variants in English (AM) (British, American, Australian, etc.), the latter more deeper trends in the breeding options for English as a relatively independent entities and strengthening of the modern sociolinguistic factors that determine the formation of vocabulary (literary / common, colloquial) taking into account the relationships between regional, social and situational parameters that lead to the selection of specific lexical items by carriers of English based on communicative situation.

Список літератури до розділу 1

1. Алефиренко 2009: Алефиренко, Н.Ф. Современные проблемы науки о языке [Текст] : [учеб. пос.] / Н. Ф. Алефиренко. – Изд. 2-е. – М. : Флинта; Наука, 2009. – 416 с.
2. Андрейчук, Карамішева, Семотюк 2008: Андрейчук, Н.І., Карамішева, І.Д., Семотюк, О.Л. Прикладна лінгвістика: курсові та випускні кваліфікаційні роботи [Текст] / Н. І. Андрейчук, І. Д. Карамішева, О. Л. Семотюк : навч. посібник. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – 124 с.
3. Асоціативний 2001: Асоціативний словник української рекламної лексики [Текст] / Упор. Т. Ю. Ковалевська, Г. Д. Сологуб, О. В. Ставченко / Відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2001. – 116 с.
4. Баранов 1988: Баранов, А.Н. Автоматизация лингвистических исследований : корпус текстов как лингвистическая проблема [Текст] / А. Н. Баранов. – Русистика сегодня. – 1998. – № 12. – С. 14-21.
5. Баранов 2001: Баранов, А.Н. Введение в прикладную лингвистику : учеб. пос. [Текст] / А. Н. Баранов – М. : Наука, 2001. – 194 с.
6. Баранов 2003: Баранов, А.Н. Введение в прикладную лингвистику [Текст] / А. Н. Баранов. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 360 с. – ISBN 5-8360-0196-0.
7. Белов, Волович 2007: Белов, А.А., Волович, М.М. Автоматическое распознавание тематики сверхкоротких текстов [Текст] / А. А. Белов, М. М. Волович // Материалы международной конференции «Диалог 2007». – Режим доступа : <http://www.dialog-21.ru>. – Название с экрана.
8. Белоногов и др. 1983: Белоногов, Г.Г., Калинин, Ю.П., Поздняк, М.Ф., Яфаева, Г.М. Алгоритм многоступенчатого морфологического анализа русских слов [Текст] / Г. Г. Белоногов, Ю. П. Калинин, М. Ф. Поздняк, Г. М. Яфаева // Научно-техническая информация. – Сер 2. – 1983. – № 1. – С. 6-10.
9. Бук 2006: Бук, С. 3 000 найчастотніших слів розмовно-побутового стилю сучасної української мови [Текст] / С. Бук /

- Наук. ред. Ф. С. Бацевич. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 180 с.
10. Бук 2006: Бук, С. 3 000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови [Текст] / С. Бук / Наук. ред. Ф. С. Бацевич. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 192 с.
  11. Вейхман 1990: Вейхман, Г.А. Новое в английской грамматике [Текст] / Г. А. Вейхман. – М. : Высшая школа, 1990. – 128 с.
  12. Волошин 2004: Волошин, В.Г. Комп'ютерна лінгвістика : Навчальний посібник [Текст] / В. Г. Волошин. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 382 с. – ISBN 966-680-134-5.
  13. Воронина 2007: Воронина, И.Е. Компьютерное моделирование лингвистических объектов [Текст] / И. Е. Воронина : монография. – Воронеж : Издательско-полиграфический центр Воронежского ун-та, 2007. – 177 с.
  14. Гершензон: Гершензон, Л. Технологии извлечения знаний для поиска в Интернете. От слов к объектам [Текст] / Л. Гершензон. – Режим доступа : <http://company.yandex.ru/articles/cib2006-gershenzon.ppt>. – Название с экрана.
  15. Грязнухіна, Нікула 1993: Грязнухіна, Т.О., Нікула, М.В. Система автоматичного морфологічного аналізу українського наукового тексту [Текст] / Т. О. Грязнухіна, М. В. Нікула // Проблеми українізації комп'ютерів. – К., 1993. – С. 42-46.
  16. Данилюк 2008: Данилюк, І.Г. Автоматичне опрацювання природного мовлення : навч. посібник [Текст] / І. Г. Данилюк / За ред. А. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 55 с.
  17. Данилюк 2008а: Данилюк, І.Г. Основи комп'ютерної графіки для лінгвістів : навч. посібник [Текст] / І. Г. Данилюк / За ред. А. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 32 с.
  18. Данилюк 2014: Данилюк, І.Г. Аналіз тексту "Кобзаря" Тараса Шевченка в середовищі Mathematica : символи, слова і кольори [Текст] / І. Г. Данилюк. – Режим доступу : <https://app.box.com/kobzar>. – Назва з екрана.
  19. Дарчук 2008: Дарчук, Н.П. Комп'ютерна лінгвістика : Автоматичне опрацювання тексту [Текст] / Н. П. Дарчук. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 351 с. – ISBN 978-966-439-079-5.

20. Демська-Кульчицька 2005: Демська-Кульчицька, О. Основи національного корпусу української мови [Текст] / О. Демська-Кульчицька. – К. : Інститут української мови, 2005. – 220 с.
21. Делез, Гваттари 1998: Делез, Ж., Гваттари, Ф. Что такое философия? [Текст] / Ж. Делез, Ф. Гваттари / [пер. с фран. и послесл. С. Н. Зенкина]. – М. : Институт экспериментальной социологии, СПб. : АЛІТЕЙЯ, 1998. – 288 с.
22. Дубенец 2003: Дубенец, Э.М. Лингвистические изменения в современном английском языке [Текст] / Э. М. Дубенец. – М. : «Глосса-Пресс», 2003. – 256 с. – ISBN 5-7651-0088-0
23. Жикеева 2010: Жикеева, А.Р. Концепты национального языкового сознания / А. Р. Жикеева // Концептуальные исследования в современной лингвистике [Текст] : [сб. статей / М. В. Пименова (отв. ред.)]. – СПб.-Горловка : Изд-во ГППИИЯ, 2010. – С. 100-107. – Библиогр. : с. 107.
24. Заваруєва 2008: Заваруєва, І.І. Тлумачні електронні словники російської мови: структурно-функціональний аспект [Текст] : автореф. ... канд. філол. наук / І. І. Заваруєва. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.
25. Загнітко 2008: Загнітко, А. Типологічні функції адресата й адресанта у структурі гіпертексту [Текст] / А. Загнітко // Людина, Комп'ютер. Комунікація : Зб. наук. праць / За ред. Ф. С. Бацевича. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – С. 13-17.
26. Загнітко 2010: Загнітко, А.П. Сучасні класифікації концептів : теоретичний і прикладний аспекти [Текст] / А. П. Загнітко // Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету : Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Вип. 18. – Рівне : ЗДГУ, 2010. – С. 60-67. – Бібліогр. : с. 67.
27. Загнітко 2007: Загнітко, А.П. Сучасні лінгвістичні теорії [Текст]. – Вид. 2-ге, випр. і доп. : [навч. Посібник] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 219 с. – Бібліогр. : с. 202-218.
28. Звегинцев 1968: Звегинцев, В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика : монографія [Текст] / В. А. Звегинцев. – М. : Наука, 1968. – 316 с.
29. Івановић 2007: Івановић, М. Прелазност у украјинском језику : функционални аспект [Текст] / М. Івановић. –

- Београд : Задужбина Адрејевић, 2007 (Београд : Годра плюс). – 120 с. – Библиогр. : с. 112-119.
30. Карпіловська 2003: Карпіловська, Є.А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики [Текст] / Є. А. Карпіловська. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2003. – С. 123-133.
31. Карпіловська 2006: Карпіловська, Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики : комп'ютерна лінгвістика. Підручник [Текст] / Є. А. Карпіловська. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 188 с. – ISBN 966-374-078-7.
32. Карпіловська 2006: Карпіловська, Є.А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики: підручник [Текст] / Є. А. Карпіловська / Відп. ред. А. Загнітка. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток», 2006. – 188 с.
33. Карпіловська, Ситар 2006: Карпіловська, Є.А., Ситар, Г.В. Теоретичні та прикладні проблеми комп'ютерної лінгвістики : навч. посібник [Текст] / Є. А. Карпіловська, Г. В. Ситар / За ред. А. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 73 с.
34. Ковтун 2009: Ковтун, Л. Український колористичний код світотворення [Текст] / Л. Ковтун // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство. – Вип. 13 / КНУ імені Тараса Шевченка. – Київ : ВПЦ "Київський університет", 2009. – ISSN 1728-2330.
35. Колесов 2010: Колесов, В.В. Классификация ментальных исследований языка с позиции философского реализма [Текст] / В. В. Колесов // Концептуальные исследования в современной лингвистике : [сб. статей] / М. В. Пименова (отв. ред.). – СПб.-Горловка : Изд-во ГППИИЯ, 2010. – С. 3-17. – Библиогр. : с. 17.
36. Кошелев 2008: Кошелев, А.Д. Об основных парадигмах изучения естественного языка в свете современных данных когнитивной психологии [Текст] / А. Д. Кошелев // Вопросы языкознания. – 2008. – № 4. – С. 15-40. – Библиогр. : с. 38-40.
37. Краснобаєва-Чорна 2007: Краснобаєва-Чорна, Ж.В. Квантитативна лінгвістика : навч. посібник [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна / За ред. А. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 79 с.
38. Краснобаєва-Чорна 2008: Краснобаєва-Чорна, Ж.В. Дискурсивна практика : навч. посібник [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна / За ред. А. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 141 с.

39. Краснобаева-Чорна 2009: Краснобаева-Чорна, Ж.В. Технологія редагування : навч. посібник [Текст] / Ж. В. Краснобаева-Чорна / За ред. А. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 51 с.
40. Кубрякова 2004: Кубрякова, Е.С. Язык и знание [Текст] / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. – Библиогр. : с. 552-557.
41. Кун 1977: Кун, Т. Структура научных революций [Текст] / Т. Кун. – М. : Прогресс, 1977. – 300 с. – Библиогр. : с. 294-298.
42. Лещак 1996: Лещак, О. Языковая деятельность. Основы функциональной методологии лингвистики [Текст] / О. Лещак. – Тернополь : Підручники і посібники, 1996. – 446 с. – Библиогр. : с. 440-444.
43. Марчук 2000: Марчук, Ю.Н. Основы компьютерной лингвистики [Текст] / Ю. Н. Марчук. – М. : Народный учитель, 2000. – 320 с. – ISBN 5-17-039480-2.
44. Марчук 2007: Марчук, Ю.Н. Компьютерная лингвистика [Текст] / Ю. Н. Марчук. – М. : АСТ : Востк-Запад, 2007. – С. 60-70.
45. Михеев, Фрумкина 1991: Михеев, А.В., Фрумкина, Р.М. Категоризация и концептуальные классы [Текст] / А. В. Михеев, Р. М. Фрумкина // Семантика и категоризация. – М. : Наука, 1991. – С. 45-59. – Библиогр. : с. 153-156.
46. Партико 2008: Партико, З.В. Прикладна і комп'ютерна лінгвістика : Вступ до спеціальності [Текст] / З. В. Партико. – Львів : Афіша, 2008. – 224 с. – ISBN 978-966-325-092-2.
47. Николаев: Николаев, А. SEO пантеон : Слово, Ссылка... Тема [Текст] / А. Николаев. – Режим доступа : www.altmedia.ru. – Название с экрана.
48. Перебийніс, Сорокін 2009: Перебийніс, В.С., Сорокін, В.М. Традиційна та комп'ютерна лексикографія : навч. посібник [Текст] / В. С. Перебийніс, В. М. Сорокін. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2009. – 218 с.
49. Пиотровский, Бектаев, Пиотровская 1977: Пиотровский, Р.Г., Бектаев, К.Б., Пиотровская, А.А. Математическая лингвистика : монография [Текст] / Р. Г. Пиотровский, К. Б. Бектаев, А. А. Пиотровская. – М. : Наука, 1977. – 296 с.
50. Поповић 2000: Поповић, Љ. Епистоларни дискурс украјинског и српског језика [Текст] / Љ. Поповић. – Београд : Филолошки факултет, 2000. – 305 с. – Библиогр. : с. 285-302.

51. Поповић 2008: Поповић, Љ. Језичка слика стварности : Когнитивни аспект контрастивне анализе [Текст] / Љ. Поповић. – Београд : Филолошки факултет, 2008. – 308 с. – Библиогр. : с. 289-301.
52. Путіліна 2011: Путіліна, О.Л. Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / О. Л. Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 277 с.
53. Селіванова 2008: Селіванова, О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми [Текст] : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К., 2008. – 712 с.
54. Ситар 2009: Ситар, Г.В. Теоретичні та практичні проблеми перекладу : навчально-методичний посібник [Текст] / Г. В. Ситар / Відп. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 88 с.
55. Ситар, Куценко 2009: Ситар, Г.В., Куценко, В.О. Теоретичні та прикладні проблеми політичної лінгвістики : навч. посібник [Текст] / Г. В. Ситар, В. О. Куценко / За ред. А. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 60 с.
56. Ткачук, Чумак 2006: Ткачук, В., Чумак, Г. Теорія і практика машинного перекладу : навч. посібник [Текст] / В. М. Ткачук, Г. В. Чумак. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – 72 с.
57. Танасић 2009: Танасић, С. Синтаксичке теме [Текст] / С. Танасић. – 2-о изд. – Београд : Београдска књига, 2009. – 258 с. – Библиогр. : с. 237-246.
58. Тузов 2004: Тузов, В.А. Компьютерная грамматика русского языка [Текст] / В. А. Тузов // Вестник С.-Петербур. ун-та. Сер. 10. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2004. – Вып. 1-2. – С. 94-100.
59. Философский 1989: Философский энциклопедический словарь [Текст] / Гл. редакция : Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М. : Сов. Энциклопедия, 1989. – 840 с.
60. Ханзен 2006: Ханзен, Б. На полпути от словаря к грамматике : модальные вспомогательные слова в славянских языках [Текст] / Б. Ханзен // Вопросы языкознания. – 2006. – № 2. – С. 68-85. – Библиогр. : с. 84-85.

61. Шабанов, Власова: Шабанов, В.И., Власова, А.Е. Алгоритм формирования ассоциативных связей и его применение в поисковых системах [Текст] / В. И. Шабанов, А. Е. Власова. – Режим доступа : <http://www.rambler.ru/db/rumetrica/>. – Название с экрана.
62. Шафиков 2007: Шафиков, С.Г. Категории и концепты в лингвистике [Текст] / С. Г. Шафиков // Вопросы языкознания. – 2007. – № 2. – С. 3-17. – Библиогр. : с. 16-17.
63. Шелякин 2008: Шелякин, М.А. Об употреблении пространственного местоимения *там* в тексте [Текст] / М. А. Шелякин // Humaniora : Lingua Russica. Труды по русской и славянской филологии. Лингвистика XI. Язык в функционально-прагматическом аспекте / Отв. ред. И. П. Кюльмоя. – Тарту : KIRJASTUS, 2008. – С. 13-19. – Библиогр. : с. 19.
64. Федоров 2006: Федоров, Е.Е. Введение в системы искусственного интеллекта : учебн. пос. [Текст] / Е. Е. Федоров. – Донецк : ППШ «Наука і освіта», 2006. – 84 с.
65. Чейлитко 2009: Чейлитко, Н.Г. Відображення синтаксичної та лексичної цілісності речення через зони зв'язків словоформ [Текст] : автореф. ... канд. філол. наук / Н. Г. Чейлитко. – Київ, 2009. – 20 с.
66. Юрченко 2005: Юрченко, В.С. Философия языка и философия языкознания : Лингвофилософские очерки [Текст] / Отв. ред. Э. П. Калькалова; Вступ. ст. О. Б. Сиротининой, Э. П. Калькаловой / В. С. Юрченко. – Изд. 2-е. – М. : КомКнига, 2005. – 368 с. – Библиогр. : с. 307-312.
67. Apresjan 1997: Apresjan, V. Emotion metaphors and cross-linguistic conceptualization of emotion [Text] / V. Apresjan // Cognitive linguistics in the study of the English Language and Literature in English. – 1997. – Pp. 47-69. – Bibliog. : P. 47.
68. Barber 1964: Barber, Ch.L. Linguistic Changes in Present-day English [Text] / Ch. L. Barber. – Lnd. ; Edinburg : Oliver & Boyd, 1964. – 154 pp.
69. Barselona 2000: Barselona, A. On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual Metaphor [Text] / A. Barselona // Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective. – Berlin, N.Y., 2000. – Pp. 32-67. – Bibliog. : P. 67.

70. Close 1975: Close, R.A. A Reference Grammar for Students of English [Text] / R. A. Close. – London : Longman, 1975. – 342 pp. – ISBN 0-582-522-77-3
71. Denison 1998: Denison, David. Syntax [Text] / David Denison // The Cambridge History of the English Language. Vol. IV : 1776–1997 / Suzanne Romaine (ed.). – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – Pp. 92-329.
72. Evans 2007: Evans, V. Leksykon językoznawstwa kognitywnego [Text] / [przekład M. Buchta, M. Cierpisz, J. Podhorodecka, A. Gicala, J. Winiarska] / V. Evans. – Kraków : Towarzystwo Autorów I Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2007. – 236 s.
73. Foster 1968: Foster, Brian. The Changing English Language [Text] / Brian Foster. – London : Macmillan, 1968. – 263 pp.
74. Goossens 1990: Goossens, L. Metaphtonymy : The interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action [Text] / L. Goossens // Cognitive Linguistics. – 1990. – V. 1 – 3. – Pp. 97-123. – Bibliog. : P. 123.
75. Hoffmann 2005: Hoffmann, Sebastian. Grammaticalization and English Complex Prepositions : A Corpus-based Study [Text] / Sebastian Hoffmann. – London : Routledge, 2005. – 192 pp.
76. Jespersen 1922: Jespersen, O. Language : Its Nature and Development [Hardcover] [Text] / O. Jespersen. – New York : H. Holt Publishing, 1922. – Access mode : URL : http://www.archive.org/stream/languageitsnatur00jespuoft/languageitsnatur00jespuoft_djvu.txt. – Title from the screen.
77. Jurafsky 2009: Jurafsky, D., Martin, J.H. Speech and Language Processing : An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition [Text] / D. Jurafsky, J. H. Martin. – Prentice Hall, 2009. – 988 pp. – ISBN 0-13-095069-6.
78. Kastovsky 1991: Kastovsky, D. Historical English Syntax [Text] / D. Kastovsky. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1991. – 510 pp. – ISBN 3-11-012431-9
79. Klikovač 2006: Klikovač, D. Semantika predloga [Text] / D. Klikovač. – 2 izd. – Beograd : Filološki fakultet, 2006. – 445 s. – Bibliog. : Pp. 427-436.

80. Krug 2000: Krug, Manfred. *Emerging English Modals : A Corpus-based Study of Grammaticalization* [Text] / Manfred Krug. – Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2000. – 332 pp.
81. Labov 1994: Labov, William. *Principles of Linguistic Change, Vol. I : Internal Factors* [Text] / William Labov. – Oxford : Blackwell, 1994. – 664 pp.
82. Labov 2001: Labov, William. *Principles of Linguistic Change, Vol. II : Social Factors* [Text] / William Labov. – Oxford : Blackwell, 2001. – 592 pp.
83. Labov 2010: Labov, W. *Principles of Linguistic Change, Cognitive and Cultural Factors* [Text] / W. Labov. – Chichester : John Wiley & Sons, 2010. – 424 pp. – ISBN 978-1-4051-1215-4 (hardback)
84. Lass 1994: Lass, R. *Old English : A Historical Linguistic Companion* [Text] / R. Lass. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 300 pp. – ISBN 0 521 43087 hardback
85. Leech, Hundt, Mair, Smith 2009: Leech, G., Hundt, M., Mair, C., Smith, N. *Change in Contemporary English. A Grammatical Study* [Text] / G. Leech, M. Hundt, C. Mair, N. Smith. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 341 pp. – ISBN 978-0-521-86722-1
86. Lindquist, Mair 2004: *Corpus Approaches to Grammaticalization in English* [Text] / Hans Lindquist, Christian Mair. (eds.). – Amsterdam : Benjamins, 2004. – 265 pp.
87. Luoma 2004: Luoma, S. *Assessing speaking* [Text] / S. Luoma. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 212 pp. – ISBN 0 521 80052 8 hardback
88. Millward, Hayes 2011: Millward, C., Hayes, M. *A Biography of the English Language* [Text] / C. M. Millward, M. Hayes. – Boston : Cengage Learning, 2011. – 478 pp. – ISBN-13: 978-0-495-90641-4
89. Müller 2008: Müller, S. *The Mental Lexicon* [Text] / S. Müller. – GRIN Verlag, 2008. – 56 pp. – ISBN 978-3-638-94517-2
90. Pauwels 1995: Pauwels, P. *Levels of metaphorization* [Text] / P. Pauwels // Goossens L. et al. *By word of mouth. Metaphor, metonymy, and linguistic action in a cognitive perspective.* – Amsterdam, Philadelphia, 1995. – 457 pp. – Bibliog. : Pp. 453-455.
91. Potter 1975: *Changing English* [Text] / Simeon Potter. – London : Deutsch, 1975. – 206 pp.

92. Putilina 2012: Putilina, O. Historical and Contemporary Factors of Innovative Processes in the Present-Day English Language in Comparison with Ukrainian One : Conflict or Cooperation? [Text] / O. Putilina // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Випуск 25. – С. 89-94. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2012. – Vol. 25. – Pp. 89-94.
93. Putilina 2012a: Putilina, O. Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Morphology. Syntax. Sociolinguistics). Book 2 [Text] / Oksana Putilina : Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions / Ed. by Anatoliy Zahnitko. – Donetsk : Donetsk National University, 2012. – 306 pp.
94. Putilina 2013: Putilina, Oksana. Derivation in Modern English in comparison with Ukrainian : Путіліна Оксана. Дери́вація в сучасній англійській мові у зі́ставленні з украї́нською [Текст] / Оксана Пу́тіліна : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 100 с.
95. Rickford, Mendoza-Denton, Wasow, Espinoza 1995: Rickford, John R., Mendoza-Denton, Norma, Wasow, Thomas, A., Espinoza, Juli. Syntactic variation and change in progress : Loss of the verbal coda in topic restricting as far as constructions [Text] / John R. Rickford, Norma Mendoza-Denton, Thomas A. Wasow, Juli Espinoza // Language. – Volume 71, Number 1, March 1995. – Pp. 102-131.
96. Romaine, Lange 1991: Romaine, Suzanne, Lange, Deborah. The use of like as a marker of reported speech and thought : A case of grammaticalization in progress [Text] / Suzanne Romaine, Deborah Lange. – American Speech. – Volume 66, Issue 3 (Autumn 1991). – Pp. 227-279.
97. Wellin 2013: Wellin, Paul R. Programming with Mathematica, An Introduction [Text] / P. R. Wellin. – Cambridge, 2013. – 711 pp. – ISBN 9781107009462

РОЗДІЛ 2 ПРИКЛАДНА ФОНЕТИКА

КОМП'ЮТЕРНІ ТЕСТИ З ДИСЦИПЛІНИ «ПРИКЛАДНА ФОНЕТИКА» ЯК СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Ганна Ситар

(у співавторстві з Ігорем Селіщевим)

Дистанційне навчання – це особлива форма навчання, визначальними ознаками якої є високий ступінь самостійної роботи студента і такий спосіб подання навчального матеріалу, при якому комунікація між викладачем і студентами відбувається на відстані за допомогою мережних комп'ютерних технологій [Maxwell 1995; Шуневич 2006] (детальне тлумачення термінів «дистанційне навчання», «відкрите навчання», «електронне навчання», «кореспондентське навчання» і под. див.: [Шуневич 2006]). Дистанційне навчання поєднує елементи очної, очно-заочної, заочної та вечірньої форм навчання на основі телекомунікаційних систем спілкування [Кухаренко, Рибалко, Сиротенко 2002: 5]. Ця форма навчання створена через необхідність надання освітніх послуг у будь-яке місце в будь-який час за допомогою мережі Інтернет і потребу зробити це швидко, дешево та якісно. Ефективність дистанційного навчання визначається такими факторами, як інтерактивність (широке використання сучасних комп'ютерних технологій), доступність (можливість навчання не за розкладом), запам'ятовуваність (якісне структурування матеріалів), гнучкість (можливість навчання людей з будь-якими здібностями без обмежень у часі), надання допомоги (наявність необхідних інструкцій щодо використання мультимедіа-елементів та ін.) [Портал з дистанційного й електронного навчання: www.distance-learning.ru]. На сьогоднішній день дистанційне навчання – найкраща альтернатива для людей, які з різних причин не можуть навчатися на стаціонарі.

Мета дослідження полягає в описі створення комп'ютерних тестів як системи поточного і підсумкового контролю в межах дистанційного курсу «Прикладна фонетика». Курс «Прикладна фонетика» належить до циклу фундаментальних дисциплін, викладається протягом одного семестру для студентів I курсу денної й заочної форм навчання спеціальності «Прикладна лінгвістика»

філологічного факультету Донецького національного університету (після першого семестру – залік). Досягнення поставленої мети дослідження передбачає розв'язання таких завдань: 1) установа структури дистанційного курсу; 2) визначення основних характеристик тестових завдань як компонента дистанційного курсу; 3) з'ясування типів тестів; 4) опис основних етапів створення комп'ютерної тестової системи з дисципліни «Прикладна фонетика».

Основою комп'ютерної системи дистанційного навчання є дистанційний (електронний, мультимедійний) курс – спеціально створена навчальна комп'ютерна програма, основними візуальними складниками якої є системи меню і гіпертексту (про змістові компоненти курсу див. нижче).

Меню відображає зміст навчального курсу. За його допомогою відбувається первинна навігація в межах курсу. Гіпертекст – це система перехресних посилань, за допомогою якої можливий швидкий перехід від одної частини тексту до іншої або до інших ресурсів, необхідних для засвоєння матеріалу (напр., до словникових статей енциклопедії, тлумачного словника і под.). Гіпертекст замінює природний спосіб пошуку інформації в тексті в межах програми на автоматичний [Потапова 2004: 102]. Системи меню і гіпертексту створені для зручнішої роботи в межах навчального курсу.

Узагальнивши погляди дослідників на проблему структури дистанційного курсу [Муліна 2000; Підготовка 2000; Потапова 2004; Сараєв 2002 та ін.] та врахувавши досвід створення лінгвістичних дистанційних курсів («Он-лайн курс німецької мови»: <http://www.studygerman.ru/>, «Он-лайн курс італійської мови»: <http://www.studyitalian.ru/>, «Нідерландська в мережі»: <http://www.dutch-lesson.nl>, «Language Link» (курс англійської мови): <http://ll.dli.com>, «Jiddish zum lernen» (курс їдишу): <http://www.jiddischkurs.org/index2.htm>, «Курс фінської мови»: <http://finnish.ru/course/index.php>, демонстраційні уроки Інтернет-школи: <http://www.internet-school.ru/> і под.), можемо виділити такі змістові складники дистанційного навчального курсу:

1. Навчальний текст – це головна частина будь-якого навчального курсу. Він поділений на тематичні модулі, розташовані один за одним. За цим ланцюжком здійснюється перехід користувача від одного модуля інформації до наступного. Навчальний текст ілюструється схемами, графіками, малюнками і под.

2. Система вправ включає навчальні вправи, які можуть бути: а) традиційними (у вигляді звичайного тексту, їх виконання відправляється електронною поштою викладачеві на перевірку); б) у вигляді запрограмованих тестів (з варіантами відповідей); в) у вигляді питань з вікнами для самостійного вводу відповідей студентом. Другий та третій тип вправ перевіряється автоматично, а викладачеві надсилається результат виконання і необхідна статистика правильних / неправильних відповідей.

3. Термінологічний словник – перелік термінів з їх тлумаченнями. Це один з обов'язкових складників навчального курсу, що передбачає індексацію термінів у межах всього навчального тексту, завдяки чому студент може звернутися до тлумачення незрозумілого терміна з будь-якого місця тексту, де він вживається. У лінгвістичних курсах також можуть додаватися інші словники (орфографічні, тлумачні, перекладні та ін.) або покликання на їх он-лайнні версії.

4. Мультимедіа-матеріали – це аудіо- та відеофайли, які виконують додаткову пояснювальну функцію. Наприклад, до фрази у навчальному тексті може додаватися посилання на аудіофайл, в якому міститься її вимова професійним диктором, або ж відеофрагменти відповідних ситуацій. Для дистанційного курсу з прикладної фонетики аудіофайли є не факультативним оздобленням, а обов'язковим компонентом, необхідним для засвоєння навчального матеріалу.

5. Система зв'язку з викладачем – це додані до навчальної комп'ютерної програми форма контактів (поштова форма), форум (офлайн-конференція) або чат (онлайн-конференція). За допомогою цієї системи студент має змогу поставити питання викладачеві й одержати консультацію.

6. Система підсумків успішності студента – система контролю, створена для візуального відтворення успішності студента. Переважно вона має вигляд таблиці, де вказано, які модулі пройдено студентом, одержані оцінки за модульний контроль, підсумкова оцінка за курс, а також наведено типові помилки студента.

7. Електронна бібліотека – зібрання навчальних матеріалів (напр., праць для обов'язкового конспектування, поглибленого вивчення проблеми і под.) в електронному вигляді, які студент може скачати на свій комп'ютер для подальшого опрацювання.

8. Система пошуку – вбудована в навчальну програму інформаційно-пошукова система, яка може знаходити тлумачення потрібних термінів, довідкову інформацію з відповідної проблеми.

Обов'язковою вимогою до навчальних курсів є дружність інтерфейсу. Першим його складником повинна бути довідкова система, яка містить детальне пояснення принципу роботи програми і найпоширеніші питання з відповідями на них (FAQ). Інтерфейс повинен відповідати також медико-санітарним нормам, тобто літери повинні бути такими, щоб їх можна було прочитати без зайвих зорових зусиль, малюнки та схеми також повинні відповідати цим умовам, поєднання кольорів не повинне відволікати і викликати роздратування. Також програма не повинна містити анімаційних малюнків з великою кількістю кадрів, що можуть спричинити епілептичні випадки.

На думку більшості дослідників, найвдалішим і найзручнішим способом перевірки знань студентів у системах дистанційного навчання є метод комп'ютерного тестування [Бочарнікова 1999; Булах 1995; Методика 2002; Підготовка 2000; Сараєв 2002]. Чому саме комп'ютерне тестування використовується майже всіма виробниками мультимедіа-курсів у системах дистанційного навчання? Спочатку розглянемо, що таке тест.

Тест – це підготовлений відповідно до певних вимог комплекс завдань, що пройшли попереднє випробування з метою визначення якісних показників і які дозволяють оцінити результати тестування за задалегідь установленими критеріями [Методика 2002: 273].

Комп'ютерна тестова програма – це інструмент, що складається із системи тестових завдань і систем обробки й оцінки результатів, стандартної процедури проведення і процедури вимірювання якостей і властивостей особистості, зміна яких можлива у процесі систематичного навчання [Підготовка 2000].

Тестові завдання відрізняються від інших форм контролю за успішністю навчання (усних / письмових заліків, іспитів, колоквиумів і под.) тим, що їх просто і зручно застосовувати в автоматичному режимі. Порівняно зі звичайними паперовими тестами автоматичні тести мають кілька переваг: а) об'єктивність контролю та єдність вимог до всіх студентів, що забезпечується відокремленістю процедури оцінювання від викладача; б) швидкість і, головне, автоматичність перевірки відповідей, тобто студент отримує оцінку одразу після закінчення роботи; в) можливість додавання

мультимедіа-файлів до завдання, підказок, коментарів викладача до відповіді студента [Бочарнікова 1999: 12].

Відзначимо, що комп'ютерні тести можуть використовуватися не тільки як підсумковий контроль. Тематичні частини тестової системи можуть використовуватися як поточний контроль після пройденної теми (змістового модулю). Виконання тесту або дає змогу «йти далі», тобто переходити до наступної теми (у разі достатньої кількості набраних балів), або відсилає на повторне проходження теми (у разі недостатньої кількості балів).

Основними показниками якості тесту є валідність, складність, надійність, диференційна здатність, практичність та економічність [Дьоміна 2002].

Валідність – це характеристика тесту, яка показує, що саме і наскільки ефективно вимірює тест, тобто валідність означає придатність тесту для визначення рівня знань, володіння відповідними навичками і вміннями, передбаченими вимогам вивченого матеріалу. Валідність тестового завдання залежить від його характеристик: складності та диференційної здатності [Методика 2002: 273].

Складність – властивість тесту, яка визначається рівнем засвоєння інформації та перетворенням її на знання. Як правило, виділяють три рівні складності: 1) запам'ятовування, 2) розуміння, 3) аналіз [Булах 1995: 24].

Надійність – це необхідна умова валідності тесту. Вона визначається стабільністю його функції як інструмента вимірювання.

Диференційна здатність – властивість тесту, яка вказує на здатність тесту виявляти успішних і неуспішних студентів, тобто з достатнім і недостатнім рівнем засвоєння знань, володіння навичками і вміннями, які вимагаються з вивченого матеріалу.

Практичність – це характеристика тесту, яка передбачає доступність та зрозумілість інструкцій тесту і змісту тестових завдань для студентів, простоту організації проведення тестування в різних умовах і простоту перевірки відповідей і визначення результатів оцінки.

Економічність – це характеристика тесту, яка передбачає мінімальні витрати часу, зусиль і коштів на підготовку тесту від планування до запровадження в процес перевірки знань [Методика 2002: 274].

Загальними вимогами до створення тестів, при дотриманні яких тест може вважатися якісним, є такі:

- 1) завдання мають містити лише один елемент знання та містити коефіцієнт складності, валідності та розрізняювальної здатності завдань;
- 2) тест не повинен мати пропусків за змістом;
- 3) завдання мають бути розташовані за складністю – від простих до складних;
- 4) тест повинен бути валідним за довжиною, завдання мають бути зрозумілими, тест має вмістити інструкцію щодо виконання однотипних завдань;
- 5) якісні характеристики тесту повинні бути відповідно оформлені, наприклад, у вигляді статистичного сертифіката [Олійник, Романенко 2001: 28].

Створення комп'ютерних тестів як системи контролю складалося з кількох етапів.

1. З'ясування завдань створення тесту. Тестові завдання складено відповідно до програми дисципліни «Прикладна фонетика» з метою контролю знань основних понять прикладної фонетики, її принципів і методів, можливостей сучасних програмних продуктів із автоматичного аналізу й автоматичного синтезу мовлення, а також перевірки вмінь і навичок моделювання фонологічних і фонетичних систем і їх фрагментів. Створені тести можуть бути використані як поточний контроль після вивчення кожної теми (змістового модулю) або як підсумковий модульний контроль, за результатами якого студенти одержують залік.

2. Визначення об'єктів контролю і виділення навчальних елементів, за якими укладатимуться тести. Тестові завдання відповідають змісту й обсягу одержаної студентами інформації. Вони покликані контролювати знання таких елементів навчального матеріалу, як основні поняття, алгоритми, правила, наукові концепції, гіпотези, методи, прилади, пристрої. Тести охоплюють головні теми курсу: прикладна фонетика як наука, акустичні властивості звуків, моделювання фонологічних і фонетичних систем та їх фрагментів, принципи і властивості цифрового звука, автоматичний аналіз мовлення, автоматичний синтез мовлення.

3. Складання тестових завдань у першій робочій версії – 50 питань різного типу і складності (нижче див. детальніше).

4. Визначення критеріїв оцінки – кожному діапазону кількості правильних відповідей встановлюється відповідна оцінка за 100-бальною шкалою (1-49 балів – незадовільно, 50-69 – задовільно,

70-89 – добре, 90-100 – відмінно). Крім цього, програма дозволяє встановлювати «вагу» безпосередньо для кожного питання, тим самим відзначається складність питання.

5. Установлення часових обмежень на проведення всього тестування (50 хвилин) й кожного питання окремо (1 хвилина).

6. Безпосереднє закладання завдань у готові шаблони тестової програми на сервері дистанційної освіти ДонНУ (<http://dl.donnu.edu.ua/distance/login/index.php>) й у програму AD Test Creator відбувалося шляхом додавання питань у спеціальні шаблони з вибором типу тестового завдання, додавання правильної відповіді, встановлення часу на відповідь; завдання мають вигляд текстів, зображень, схем і под. Створення комп'ютерної тестової системи «Прикладна фонетика» за допомогою спеціалізованої тестової програмної оболонки AD Test Creator було здійснено для студентів денної форми. Вибір саме цього програмного продукту зумовлено такими чинниками: а) AD Test Creator містить всі потрібні елементи перевірки знань і передбачає створення тестів різних типів; б) програма є зручною у використанні і має систему захисту; в) AD Test Creator розповсюджується безкоштовно.

7. Захист тесту від змін користувачами паролем на доступ до тесту і на редагування.

8. Визначення головних параметрів тестової програми (довільна послідовність питань, можливість бачити індикатор правильних / неправильних відповідей, витрачені хвилини і час, що залишився). За допомогою AD Admin викладач може побачити повну картину проходження тесту студентом (бали, відповіді студента, витрачений час на кожне питання окремо).

Детального висвітлення потребує питання про різновиди укладених тестових завдань. Традиційно з-поміж тестових завдань виділяють дві форми: закриті тести (передбачають вибір правильної відповіді з переліку запропонованих) і відкриті (такі, в яких користувач повинен вписати відповідь). При створенні тестових завдань із прикладної фонетики ми спиралися на більш детальну класифікацію Т.І.Коджі, згідно з якою виділяють шість типів тестів [Коджа 2003]: 1) альтернативні; 2) множинного вибору; 3) установлення правильної послідовності; 4) відновлення відповідних пропущених частин; 5) з'ясування відповідності; 6) надання самостійної відповіді на поставлене питання. Розглянемо їх детальніше на прикладі тестів з прикладної фонетики.

1. Альтернативні тестові завдання є найбільш поширеними. Структура альтернативних тестів є такою: спочатку подається текст питання, після якого йде перелік варіантів відповідей, розташованих випадково, серед них є тільки одна правильна відповідь. Наприклад:

Різновид імпульсно-кодової модуляції, за якого зберігається різниця між сусідніми значеннями амплітуд, називається

- а) MP3;*
- б) DPCM;*
- в) PCM;*
- г) OGG Vorbis;*
- д) AC-3.*

Підкреслимо, що тести і цього, і всіх інших різновидів можуть бути різного ступеня складності, тобто передбачати різну кількість логічних операцій. Пор.:

Обчисліть розмір MP3 файла з такими параметрами: тривалість – 15 с, швидкість кодування – 192 kbps

- а) 250 кб;*
- б) 360 кб;*
- в) 175 кб;*
- г) 200 кб.*

З'ясуйте, якому слову належить модель складоподілу:

STOR-TO-TTO

- а) шкарпетки;*
- б) квартира;*
- в) краватка;*
- г) цеглинка.*

2. Тести множинного вибору – тестові завдання, в яких після тексту питання запропоновано кілька відповідей, правильними серед яких є дві або більше. Наприклад:

Укажіть методи автоматичного розпізнавання мовлення:

- а) метод спектрограм;*
- б) метод двійкового добору звукових елементів мовлення;*
- в) метод фонемного аналізу мовлення;*
- г) метод формантного аналізу мовлення;*
- д) метод кліпування.*

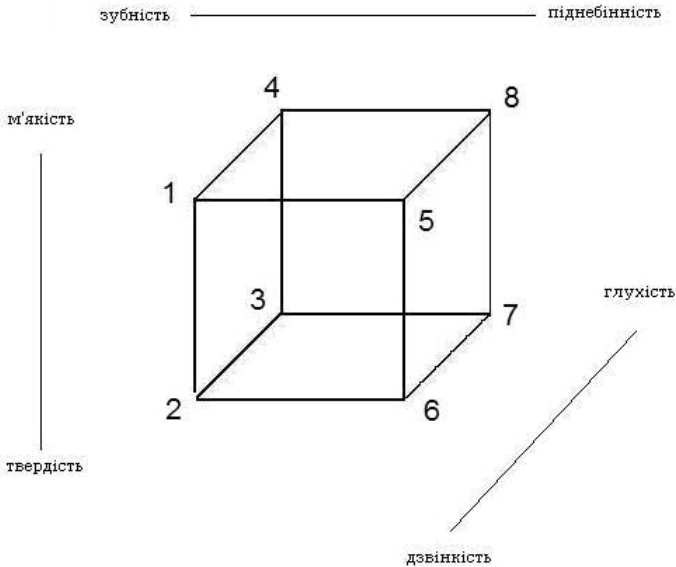
3. Тести на встановлення правильної послідовності – тестові завдання, в яких подані висловлювання треба розташувати в правильному порядку послідовності. Цей різновид дає змогу визначити, чи знає студент послідовність етапів певної операції або подій, чи може розташувати їх за градацією і под. Наприклад:

Розташуйте за порядком етапи оцифрування звука:

- а) квантування;
- б) дискретизація;
- в) двійковий запис квантового імпульсу.

До цього типу тестів належать завдання на моделювання фрагментів фонетичної системи української мови. Наприклад:

Розташуйте за порядком слідування звуку, які в наведеній моделі позначені відповідними цифрами (1 - ..., 2 - ..., 3 - ...)

- 1) [ц]
- 2) [дз]
- 3) [ш']
- 4) [ш]
- 5) [ж']
- 6) [дз']

7) [ц']

8) [ж]

4. Тести на відновлення відповідних частин – тестове завдання, яке містить перелік послідовності дій або етапів певної операції, в якому пропущеними є дія / етап або частина назви дії / етапу. Завданням студента є відновлення втраченої частини. Наприклад:

Відновіть утрачений етап попереднього моделювання фонетичної системи:

а) транскрибування;

б) виділення всіх елементів фонетичних одиниць та об'єднання ідентичних у звукові групи;

в) ...

г) виділення споріднених звукових груп (за відповідними критеріями);

р) розгляд випадків додаткових дистрибуцій звукових груп.

5. Тести на встановлення відповідності – тип тестового завдання, який містить два переліки термінів і висловлень, між якими існує певний зв'язок. Завдання полягає у встановленні цього зв'язку. Наприклад:

Установіть відповідність між методами дослідження творення звуків і їхніми властивостями:

а) тензопалатографія;

б) палатографія;

в) кінорентгенографія;

г) рентгенографія;

а) дає статичне зображення у профіль органів мовлення під час вимови;

б) дає динамічне зображення у профіль органів мовлення під час вимови;

в) встановлює місце і форму дотику язика до піднебіння і зубів;

г) вимірює силу артикуляції.

6. Надання самостійної відповіді на поставлене питання – тестове завдання, яке вимагає дати відповідь на питання або завершити обірване речення. Найчастіше цей різновид тестів

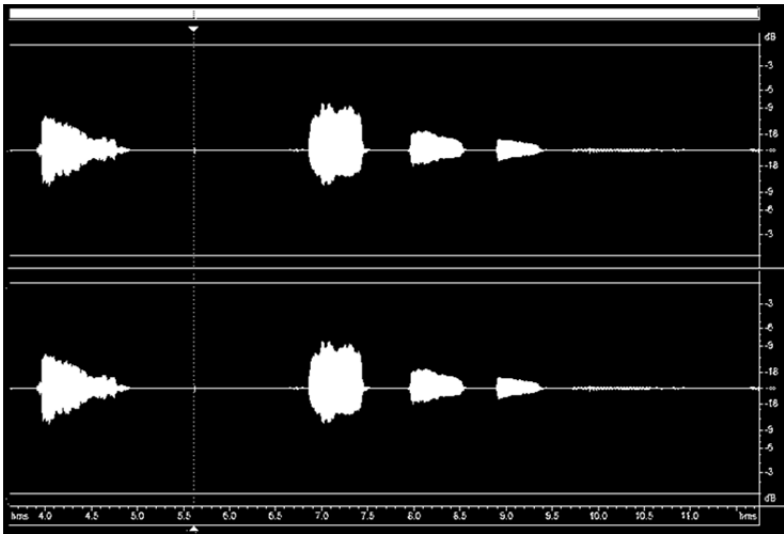
передбачає перевірку знань основних термінів курсу. Завдання цього типу може мати такий вигляд:

Модель фонетичної системи, у якій мовні одиниці об'єднані в систему й розбиті на класи, називається ...

(самостійна відповідь)

Тест цього типу може мати й інший вигляд. Наприклад, може бути подано якесь зображення, завданням буде встановити, чим є це зображення.

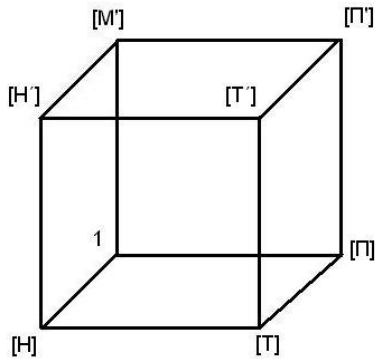
Подане нижче зображення є:

(самостійна відповідь)

Перший етап апробації комп'ютерної тестової системи було здійснено під час викладання відповідної дисципліни на I курсі спеціалізації «Прикладна лінгвістика» Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Результати тестування показали, що завдання альтернативного і множинного виборів майже не викликали труднощів. Найбільш складними виявилися завдання на моделювання фрагментів фонетичної системи української мови, що було враховано при корекції тестових завдань – було додано тести на моделювання спрощеного типу (у них треба встановити тільки 1 елемент), напр.:

Визначте, який звук у поданій моделі позначено цифрою 1.

- a) [M]
- б) [v']
- в) [κ]
- г) [л']
- г) [б]

Крім цього, додано сьомий тип завдань, що передбачає конструювання визначень основних понять курсу із запропонованого переліку слів. Наприклад:

З поданих слів, наведених у початковій формі, сконструйте визначення звука:

*пружний
повітря
викликатися
тіло
що
відповідний
рух
коливання
твердий*

Звук – це ...

Цей різновид тестів передбачає поєднання елементів завдань на встановлення правильної послідовності й обов'язкову для студента-філолога перевірку мовленнєвих навичок побудови висловлення.

Отже, створення системи комп'ютерного тестування з дисципліни «Прикладна фонетика» включало вісім етапів (від проектування тестової системи до визначення параметрів роботи програми). Створені завдання охоплюють сім різновидів тестів з метою забезпечення ефективної і коректної перевірки знань, умінь і навичок студентів.

На сьогоднішній день у межах дистанційного курсу «Прикладна фонетика» триває створення так званих дистанційних уроків. До кожної теми укладаються 5 тестових завдань різного ступеня складності, виконання яких дозволяє студенту перейти до наступної теми чи автоматично повертає його до попередньої в разі неправильної відповіді хоча б на одне питання. Така форма поточного контролю забезпечує оперативність і регулярність контролю, унаслідок чого викладач одержує об'єктивну картину успішності студентів і має змогу внести відповідні зміни в навчальний процес.

Наступним етапом запровадження комп'ютерної тестової системи є порівняння результатів комп'ютерного тестування із оцінками, одержаними під час складання заліку у вигляді усної відповіді студента на теоретичні питання й демонстрації вмінь і навичок роботи з програмними продуктами з метою визначення валідності створеної тестової системи. Експеримент буде проведено серед студентів I курсу спеціальності «Прикладна лінгвістика» ДонНУ в зимову сесію наступного навчального року. За його результатами буде здійснено корегування тестової системи.

ДИСТАНЦІЙНИЙ УРОК ЯК КОМПОНЕНТ ДИСТАНЦІЙНОГО КУРСУ «ПРИКЛАДНА ФОНЕТИКА»

Ганна Ситар

(у співавторстві з Ігорем Селіщевим)

XXI століття характеризується бурхливим розвитком цифрових технологій, які людство впроваджує майже в усі сфери життя. Інформатизація та комп'ютеризація торкнулися і вищої освіти. Одним із шляхів розвитку сучасних навчальних технологій є створення систем дистанційного навчання.

Дистанційною є форма навчання, яка характеризується використанням традиційних форм навчання із залученням новітніх інформаційних технологій [Кухаренко, Рибалко, Сиротенко 2002: 5]. Це дає змогу надати студентам повний комплекс навчальних і

довідкових матеріалів, забезпечити індивідуальний графік опанування курсу, автоматизувати та зробити об'єктивною систему контролю знань та вмінь студентів, посилити самостійну роботу відповідно до вимог кредитно-модульної системи [Положення про дистанційне навчання 2004]. У зв'язку з цим створення дистанційних курсів з окремих дисциплін належить до актуальних завдань сучасної освіти.

Головним складником дистанційного курсу є дистанційний, або електронний, урок. Мета дослідження – з'ясувати структуру дистанційних уроків з дисципліни «Прикладна фонетика», що викладається студентам першого курсу спеціальності «Прикладна лінгвістика» Донецького національного університету. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) визначити оптимальну структуру електронних уроків з урахуванням особливостей дисципліни «Прикладна фонетика»;
- 2) розглянути влаштування основних компонентів уроку.

Новизна дослідження зумовлена тим, що дистанційні уроки з дисципліни «Прикладна фонетика» створюються вперше.

Робоча версія дистанційного курсу розміщена на сервері Центру дистанційної освіти ДонНУ за адресою <http://dl.donnu.edu.ua>, вона захищена паролем і доступна тільки викладачам і зареєстрованим студентам.

Дистанційний (електронний) урок – основна структурна одиниця дистанційного курсу, що містить у собі навчальний матеріал і дозволяє управляти навчальною діяльністю студента. На відміну від електронної лекції урок є керованою структурою, у межах якої навчальний матеріал розбивається на частини, його засвоєння контролюється питаннями (тестовими завданнями), правильні відповіді на які є обов'язковою умовою для переходу до наступної частини уроку та наступних тем курсу [Уніфіковані вимоги до дистанційних курсів 2008].

З огляду на специфіку викладання лінгвістичних дисциплін, під час опрацювання структури дистанційного курсу “Прикладна фонетика”, крім вивчення нормативних документів МОН та ДонНУ [Положення про дистанційне навчання 2004; Уніфіковані вимоги до дистанційних курсів 2008 та ін.], аналізу наукових публікацій та навчальних посібників з проблеми [Дистанционное обучение 1998; Кухаренко, Рибалко, Сиротенко 2002; Сараев 2002; Селішев 2009а; Шуневич 2006а; Шуневич 2008 та ін.], ми спиралися на практичний досвід створення дистанційних курсів, присвячених вивченню мов і

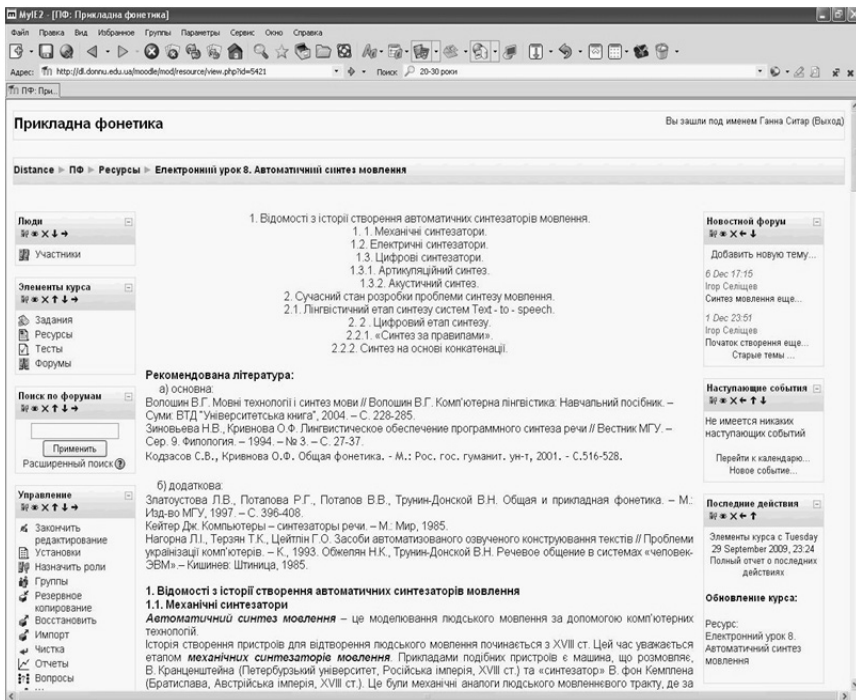
доступних у мережі Інтернет («Он-лайн курс німецької мови»: <http://www.studygerman.ru/>, «Он-лайн курс італійської мови»: <http://www.studyitalian.ru/>, «Нідерландська в мережі»: <http://www.dutch-lesson.nl>, «Language Link» (курс англійської мови): <http://ll.dli.com>, «Jiddish zum lernen» (курс їдишу): <http://www.jiddischkurs.org/index2.htm>, «Курс фінської мови»: <http://finnish.ru/course/index.php>) та ін.). Усе це стало підґрунтям для визначення оптимальної структури дистанційного уроку, що включає такі складники: електронна лекція, термінологічний словник, система вправ і система контролю. Розглянемо влаштування цих компонентів на прикладі створеного уроку «Автоматичний синтез мовлення».

Електронна лекція – це логічно побудований у текстовому вигляді виклад навчального матеріалу, що містить схеми, таблиці, малюнки, аудіо- та відеофайли, а також розгалужену систему гіпертекстових посилань, що пов'язують текст лекції з іншими уроками та зі словником основних термінів курсу. Кожна лекція створюваного дистанційного курсу починається з плану, відповідно до якого текст лекції має бути чітко структурований, далі подається список рекомендованої літератури з поділом на обов'язкову та додаткову (рис. 1).

Основною відмінністю від традиційної лекції є наявність мультимедіа-компонентів, що має на меті зробити навчальний матеріал доступнішим, зрозумілішим для студентів, замінити в такий спосіб пояснення викладача в аудиторії. Оскільки одним з основних завдань курсу «Прикладна фонетика» є вироблення практичних навичок та вмінь роботи із програмними продуктами з автоматичного аналізу й синтезу мовлення, дистанційні уроки з цієї дисципліни передбачають різноманітні операції із звуковими файлами, які для цього мають бути введені до лекції або до вправ.

Електронну лекцію «Автоматичний синтез мовлення» розроблено з дотриманням усіх наведених вимог. У тексті лекції висвітлено питання, необхідні для засвоєння студентами принципів і методів автоматичного синтезу мовлення, подано відомості з історії розвитку технології синтезування мовлення, охарактеризовано різні типи синтезаторів мовлення за послідовністю створення (механічні, електричні та електронні (цифрові)). Особливу увагу звернуто на системи синтезування мовлення типу «Текст – Мовлення» (Text-to-speech), специфіку лінгвістичного та цифрового етапів синтезу мовлення в цих системах.

Рис. 1. Електронна лекція «Автоматичний синтез мовлення»
(фрагмент)

Основні терміни, що зустрічаються в тексті лекції, проіндексовано за допомогою гіперпосилань на словник термінів, який включає тлумачення базових термінів прикладної фонетики та суміжних галузей знань (комп'ютерної лінгвістики, акустики, інформатики та ін.) (див. рис. 2 і 3). При індексації враховано парадигму слів-термінів та синонімічні відношення.

Рис. 2. Приклади проіндексованих термінів у тексті лекції

Рис. 3. Словник термінів (фрагмент)

Словник термінів

Акустичні властивості звука – це висота, частота, сила, гучність, спектр, тембр, амплітуда, тривалість у часі та ін. Поділяються на об'єктивні (частота, сила, спектр) і суб'єктивні (висота, гучність, тембр).

Акустичний (фізичний) аспект вивчення звука – аспект вивчення звука, при якому звук розглядається як явище фізичне, що полягає у коливанні повітря, яке викликається відповідними рухами твердого пружного тіла. Коливання струменя видихуваного повітря створює звукові хвилі, які стають носієм мовного звука, що сприймається органом слуху людини – вухом.

Крім власне текстової частини, електронна лекція містить схеми та аудіофайли. З метою унаочнення теоретичного матеріалу було долучено схему влаштування механічного синтезатора мовлення В. фон Кемплена, схему принципу роботи системи «Текст – Мовлення» та схему лінгвістичного етапу синтезування мовлення цієї системи. Останню наведено на рис. 4.

Аудіоматеріали подано у вигляді двох прикладів синтезованого мовлення – українського, зробленого за допомогою програми «Розмовлялька» (Анатоль), та англійського, здійсненого стандартним синтезатором мовлення Windows (MS Sam). Аудіофайли не потребують скачування, їх можна прослуховувати через сервер за допомогою вбудованого плеєра (рис. 5).

Рис. 4. Лінгвістичний етап синтезу систем «Текст – Мовлення»

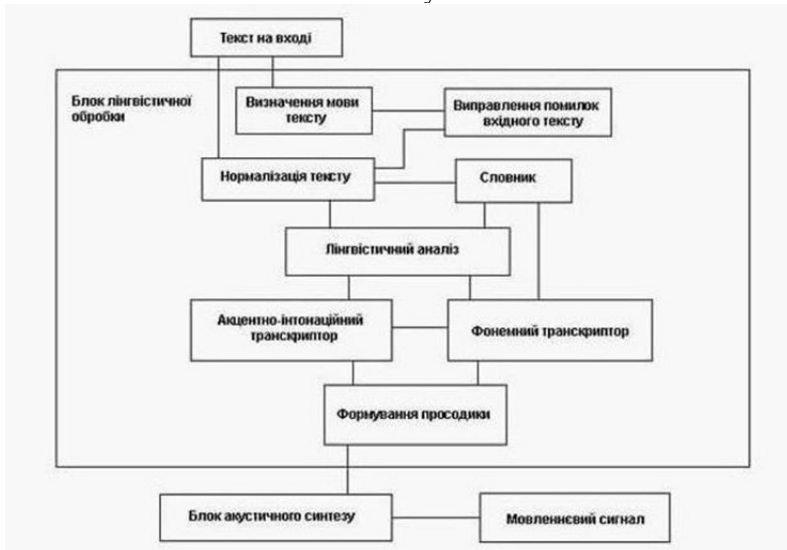
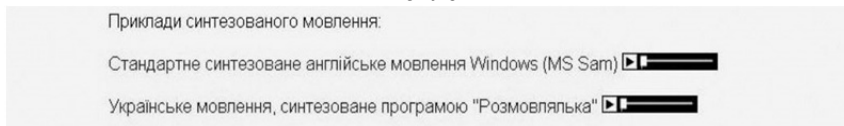

Рис. 5. Аудіоматеріали з дистанційного уроку «Автоматичний синтез мовлення»

У процесі створення електронних уроків розроблено комплекс електронних вправ з урахуванням можливостей серверної оболонки. Цьому передував аналіз класифікацій традиційних вправ (за В. Онищуком [Онищук 1986] та О. Біляєвим [Біляєв 2005]). Електронними вважаємо вправи, пристосовані до автоматичної перевірки і/або надсилання результатів виконання до викладача-тьютора. Відповідно різновиди електронних вправ виділяємо не за метою їх виконання, а за типом перевірки [Селіщев 2009: 115]:

1) автоматичні вправи – такі, що вимагають автоматичної перевірки: надання самостійної відповіді на поставлене питання (рис. 6), визначення істинності/хибності твердження; цей тип можна зіставити зі вступними, пробними та тренувальними вправами за класифікацією В. Онищука;

2) автоматизовані вправи – такі, що передбачають надсилання результатів до викладача-тьютора (виконання завдання за допомогою «позасерверних» засобів, наприклад, різних прикладних програм, і надсилання тьютору результатів (файлів) через серверні засоби; ці вправи можна зіставити з тренувальними та творчими вправами за класифікацією В. Онищука). Напр.: *Синтезуйте у програмі "Розмовлялька" фразу: "У цій книжці автор виклав своє ставлення до мовного питання в нашій країні". Збережіть фразу і надішліть звуковий файл електронною поштою.* Наведена вправа може бути ускладнена за рахунок пояснень помилок, допущених програмою-синтезатором, групування їх за типами або пояснення причин. Такі автоматизовані завдання можна зіставити з тренувальними та творчими вправами за класифікацією В. Онищука.

Рис. 6. Автоматична вправа з дистанційного уроку
«Автоматичний синтез мовлення»

Просмотр Тренувальні вправи (питання)

Начать заново

Страница: (Предыдущий) 1 2 3 4

4 Як називається різновид синтезу мовлення, що здійснюється формантними синтезаторами?

Баллов: -/1

Ответ:

Отправить

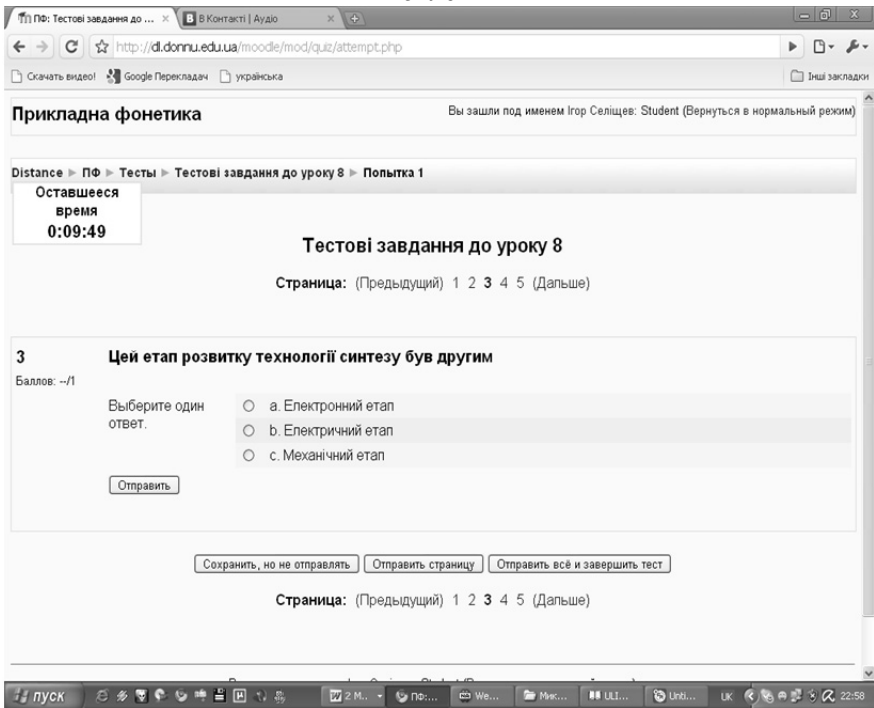
Поточний контроль реалізовано у вигляді тестів, серед яких використано завдання таких типів:

1) відкриті тести – питання, що вимагають подати самостійну відповідь шляхом вписування відповіді у відповідне поле (студентові не пропонуються варіанти);

2) закриті тести, репрезентовані двома підтипами:
а) альтернативні – завдання, які передбачають одну правильну відповідь; б) множинного вибору – завдання, що потребують дві або більше правильних відповідей.

Вибір саме цих різновидів тестів мотивовано обмеженими можливостями дистанційної оболонки Центру дистанційної освіти ДонНУ (докладніше про сім типів тестів з прикладної фонетики див.: [Ситар, Селіщев 2008; Ситар, Селіщев 2007]).

Рис. 7. Тестове завдання з уроку «Автоматичний синтез мовлення»

Після проходження тесту автоматично виставляється оцінка, студент має змогу побачити коментар до помилок, якщо вони виникли. Система контролю налаштована так, що студент повинен правильно відповісти на всі питання, щоб одержати доступ до наступного дистанційного уроку.

Отже, електронний урок як основна структурна одиниця дистанційних курсів має забезпечувати студентів комплексом навчальних матеріалів, достатніх для засвоєння відповідної теми. Це реалізується за допомогою таких обов'язкових елементів курсу: електронна лекція, термінологічний словник, система вправ і система поточного контролю. Електронний урок «Автоматичний синтез мовлення» створено саме за такою моделлю. Характерною особливістю уроків з прикладної фонетики є наявність аудіофайлів, які ілюструють розглянуті теоретичні положення або призначені для виконання вправ. Наступним етапом дослідження стане апробація

дистанційного курсу під час вивчення студентами дисципліни «Прикладна фонетика».

Список літератури до розділу 2

1. Біляев 2005: Біляев, Олександр. Вправи в навчанні мови [Текст] / О. Біляев // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 6. – С. 2-5.
2. Бочарнікова 1999: Бочарнікова, В.М. Стимулююча функція контролю знань, умінь і навичок студентів вищої школи [Текст] / В.М. Бочарнікова : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1999. – 20 с.
3. Булах 1995: Булах, І.Є. Теорія і методика комп'ютерного тестування успішності навчання (на матеріалах мед. навчальних закладів) [Текст] / І.Є. Булах : Автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1995. – 50 с.
4. Дистанционное обучение 1998: Дистанционное обучение: Учебное пособие для студентов пед. вузов [Текст] / Е. С. Полат, М. В. Моисеева, А. Е. Петров и др. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 192 с.
5. Дьоміна 2002: Дьоміна, В.М. Методи та моделі оцінювання знань в автоматизованих системах тестування [Текст] / В.М. Дьоміна : Автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.13.06 / Харківський національний університет радіоелектроніки. – Х., 2002. – 19 с.
6. Коджа 2003: Коджа, Т.І. Автоматизована система управління та контролю знань в процесі навчання [Текст] / Т.І. Коджа : Автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.13.06 / Одеський національний політехнічний ун-т. – О., 2003. – 20 с.
7. Кухаренко, Рибалко, Сиротенко 2002: Кухаренко, В.М., Рибалко, О.В., Сиротенко, Н.Г. Дистанційне навчання. 3-тє вид. [Текст] / В.М. Кухаренко, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко. – Х. : Торсінг, 2002. – 320 с.
8. Методика 2002: Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах [Текст] : Підручник. – Вид. 2-є, випр. і перероб. / Колектив авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.

9. Муліна 2000: Муліна Н.І. Методика розробки та використання дистанційного курсу англійської мови (старший ступінь у вищому технічному закладі освіти) [Текст] / Н.І. Муліна : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Київський державний лінгвістичний університет. – К., 2000. – 17 с.
10. Олійник, Романенко 2001: Олійник, М.М., Романенко, Ю.А. Тест як інструмент кількісної діагностики рівня знань в сучасних технологіях навчання [Текст] / М.М. Олійник, Ю.А. Романенко : Навчальний посібник зі спецкурсу (для студентів педагогічних спеціальностей та викладачів). – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 84 с.
11. Онищук 1986: Онищук, В.А. Урок в современной школе: Пособие для учителя [Текст] / В.А. Онищук. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1986. – 160 с.
12. Подготовка 2000: Подготовка и проведение учебных курсов в заочно-дистанционной форме обучения. Методические рекомендации преподавателям [Текст] / Под ред. проф. И.А. Цикина. – СПб. : Изд-во СПбГТУ, 2000.
13. Положення про дистанційне навчання 2004: Положення про дистанційне навчання. Наказ Міністерства освіти і науки України 21.01.2004 № 40 [Електронний ресурс]: www.mon.gov.ua/laws/MON_40.doc
14. Портал з дистанційного й електронного навчання: www.distance-learning.ru
15. Потапова 2004: Потапова, Р.К. Новые информационные технологии и лингвистика [Текст] / Р.К. Потапова : Учебное пособие. – 2-е изд. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 320 с.
16. Сараев 2002: Сараев, А.Д. Информационные технологии в гуманитарном образовании [Текст] / А.Д. Сараев // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 36. – С. 188-192.
17. Селіщев 2009: Селіщев І.І. Електронні вправи у дистанційному курсі «Прикладна фонетика» [Текст] / І.І. Селіщев // Прикладна лінгвістика 2009: проблеми і рішення. Тези Всеукраїнської науково-методичної конференції молодих науковців. – Миколаїв : НУК, 2009. – С. 114-117.
18. Селіщев 2009а: Селіщев І.І. Структура дистанційних уроків з курсу «Прикладна фонетика» [Текст] / І.І. Селіщев // Збірник наукових праць студентів за матеріалами II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Пріоритети

- сучасної філології: теорія і практика». – Полтава : ПДПУ, Техсервіс, 2009. – С. 198-199.
19. Ситар, Селіщев 2007: Ситар Г.В., Селіщев І.І. Тестові завдання з курсу «Прикладна фонетика» для студентів спеціальності 6.020303 «Прикладна лінгвістика» [Текст] / Г.В. Ситар, І.І. Селіщев / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 49 с.
  20. Ситар, Селіщев 2008: Ситар, Ганна, Селіщев, Ігор. Комп'ютерні тести з дисципліни «Прикладна фонетика» як система поточного і підсумкового контролю [Текст] / Г. Ситар, І. Селіщев // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 16 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 393-400.
  21. Уніфіковані вимоги до дистанційних курсів 2008: Уніфіковані вимоги до дистанційних курсів у Донецькому національному університеті 26.05.2008 [Електронний ресурс]: <http://dl.donnu.edu.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=4809>
  22. Центр дистанційної освіти: Центр дистанційної освіти Донецького національного університету: <http://dl.donnu.edu.ua>
  23. Шуневич 2006: Шуневич, Б.І. Теоретичні основи дистанційного навчання [Текст] / Б.І. Шуневич : Навч. посібник для магістрів за спец. 8.030505 «Прикладна лінгвістика» вищих навч. закл. IV рівня акредитації. – Львів : Вид-во Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2006. – 243 с.
  24. Шуневич 2006а: Шуневич, Богдан. Органзація дистанційного навчання іноземних мов в освітніх закладах України [Текст] / Б. Шуневич. Навчальний посібник / Університет «Львівський Ставропігон». – Львів : Вид-во «Ставропігон», 2006. – 206 с.
  25. Шуневич 2008: Шуневич, Б.І. Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки [Текст] / Б.І. Шуневич : Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2008. – 36с.
  26. Maxwell 1995: Maxwell, L. Integrating Open Learning and Distance Education [Text] / L. Maxwell // Educational Technology. – November-December, 1995. – P. 43.

РОЗДІЛ 3 ПРИКЛАДНА ЛЕКСИКОЛОГІЯ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

СУЧАСНА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ГРАМАТИКА ДІЄСЛОВА: РЕГУЛЯРНІСТЬ ПРИМІТОК У СТРУКТУРІ СТАТТІ

Анатолій Загнітко

Вступ. У сучасній лінгвістиці особливої ваги набувають лексикографічні студіювання, пов'язані з різними вимірами теоретичного і практичного осмислення не тільки укладання словників нерівнорядних типів, але також із послідовним розкриттям історії словникарства, з'яви в останньому різноманітних течій і шкіл. Остання половина двадцятого століття та початок сучасного двадцять першого століття стали, певною мірою, революційними в осмисленні зовсім нового різновиду словникарства – комп'ютерного, що принципово відрізняється від усіх попередніх етапів і концептуально, і технологічно, і методологічно. Актуальність встановлення основних принципів граматики-дієслівного лексикографічного тлумачення мотивоване відсутністю усталеної тяглості словникового опису дієслова в його граматичній цілісності. Водночас важливим постає простеження засадничих принципів дієслівної граматики авторитетних словників та визначення напрямів її застосування в сучасних комп'ютерно-лексикографічних технологіях.

Метою аналізу є встановлення засадничих принципів дієслівно-лексикографічної граматики із виявом особливостей її застосування в комп'ютерно-лексикографічних технологіях. Заявлена мета актуалізує необхідність вирішення комплексу завдань, з-поміж яких вагомими є: 1) встановлення основних диференційних ознак сучасних комп'ютерних словників на тлі традиційної лексикографії; 2) визначення системних ознак лексикографічного тлумачення дієслова та його похідних; 3) з'ясування спільного та відмінного в структурі дієслівної граматики різних лексикографічних праць; 4) простеження основних вимірів тяглості лексикографічної граматики дієслівності; 5) характеристика найперспективніших напрямів розвитку сучасної граматично-дієслівної лексикографічної теорії. Новизна окресленого підходу мотивована напрацюванням теорії лексикографічної дієслівної граматики та встановленням напрямів її застосування в сучасному словникарстві.

Теоретичне значення заявленого аналізу мотивоване цілісним розглядом дієслівно-граматичної лексикографічної теорії з простеженням її еволюції та встановленням пріоритетних критеріїв прикладного застосування лексикографічної дієслівно-граматичної теорії в комп'ютерній лексикографії. Практичне значення студіювання окреслене можливістю використання його результатів у низці фундаментальних курсів із лексикографії в сучасній вищій школі.

Різновиди словників і комп'ютерна лексикографія.

Концептуальна відмінність комп'ютерної лексикографії від паперової полягає в осмисленні цілісності словника в його внутрішній дискретності та просторово-часовій не замкнутості. Однією з яскравих і помітних особливостей постає наскрізна навігація з її внутрішньою цілісністю, коли сприйняте усвідомлювано в просторовій ємності та спостережуваності всього і водночас. Аналіз віртуального простору словника не ускладнений важко узагальнювальною посторінковою версією в силу одночасного доступу до всієї лексемної сукупності. Внутрішня дискретність повністю успадкована від класичної моделі словника, що асоціюється з паперовим варіантом. Останній пройшов випробування часом і від першого свого видання до сучасних днів активного ширення різних варіантів та версій паперових словників істотно удосконалився від видозміни своєї структури, призначення до охоплюваного матеріалу. Очевидно, найпоширенішою і найбільш репрезентативними постають енциклопедичні і й лінгвістичні словники. У мовознавчій літературі відома спроба класифікації словників за шістьма диференційними ознаками: 1) академічний словник (нормативно-системний) ↔ словник-довідник (подає широкий спектр форм і фактів, інколи позанормативного характеру); 2) енциклопедичний (розгляд понять, реалій) словник ↔ загальний (подає слова та їхні значення); 3) тезаурус (усі слова, що наявні в тій чи тій мові) ↔ звичайний (тлумачний, перекладний) словник; 4) звичайний (тлумачний, перекладний) словник ↔ ідеологічний (ідеографічний) словник (висвітлює поняття в такому спектрі, що уможливорює вияв конкретних зв'язків між ними); 5) тлумачний словник ↔ перекладний словник; 6) неісторичний словник ↔ історичний словник (за [11: 265-304]).

Найпоследовніше в науково-мовознавчій літературі використовувано протиставлення енциклопедичних та лінгвістичних словників, де під першими мають на оці лексикографічні праці з максимально вичерпною характеристикою понять, реалій, явищ, а

також історичних діячів, видатних осіб сучасності із концентрацією уваги на їхніх особливостях: (1) «ворон (вран) – 1) у давньокіївській мові мільйон; 2) пристрій у вигляді гака або криничного «журавля», який використовували в давнину для руйнування стін фортець, висадки на стіни фортець озброєних воїнів і для абордажу кораблів; 3) птах сім'ї воронячих. Довжина до 70 см. Дзьоб масивний, ноги та все пір'я чорні. Проживає в Євразії, Північній Америці, Північній Африці» (УСЕ 2006) і (2) «ворон 1, а, чол. 1. Великий хижий птах із блискучим чорно-синім пір'ям, що живе подалі від осель (переважно в лісі). На стрісі, край угла [рогу] селянської хати, Сів ворон та й кричає, недолю віщує (Іван Франко); Чорний ворон кричав на верхівці обпаленої блискавкою сосни (Олесь Донченко); ♦ **Ворон ворону не виклює** – один одному не буде шкодити. Пан і старшина – як брати рідні! Ворон ворону ока не виклює (Панас Мирний). 2. Рід гри, у якій імітується напад ворона на курчат, що їх захищає квочка. [Мотря:] Парубки гратимуть у довгої лози, у тарана; дівчата – у ворона, у гусей! (Марко Кропивницький); Панночка виглядає дівчат, що грають у «ворона» (Любов Яновська) (СУМ 1970, с. 740) та ворон 2, прикм., нар.-поет., рідко. Вороний. Козак коника сідлає, 3 кониченьком розмовляє: – Біжи ж, коню, біжи ворон аж до тихого Дунаю (Павло Чубинський); [Явдоким (співа):] Над козачим білим трупом Чорний ворон кричає, У ніженьках, на припоні, Ворон коник плаче (Марко Кропивницький)» (СУМ 1970, с. 740). Відмінність між першою словниковою дефініцією та другою полягає в тому, що перша вияскравлює зв'язок з іншими подібними предметами (належність до сімейства воронячих), вичерпне зображення з наголошенням чітко визначених диференційних ознак у третьому зі значень – довжини, характерних ознак дзьоба, ніг та забарвлення пір'я (Довжина до 70 см. Дзьоб масивний, ноги та все пір'я чорні) та простору вияву – проживання (Проживає в Євразії, Північній Америці, Північній Африці); для другого значення важливими форма виготовлення – вигляд (у вигляді гака або криничного «журавля»), сфера застосування – функційне навантаження (використовували для руйнування стін фортець, висадки на стіни фортець озброєних воїнів і для абордажу кораблів), що прозоро наголошує військову площину та експансивно-нападницький вимір (для руйнування стін фортець, висадки на стіни фортець озброєних воїнів і для абордажу кораблів), водночас схарактеризовано період використання (в давнину); для першого значення – найхарактернішою ознакою виступає числова кількість

(мільйон), період (давньокіівській) та наголошення матеріальної фіксації (мові). Кожний з виділених елементів постають складниками семи – гранично мінімального далі нечленованого складника лексичного значення слова [Загнітко 2012, 3 :]. Запропонована семантична декомпозиція як результат розкладу кожного лексико-семантичного варіанту слова на частини не постає вичерпною, тому що кожний складник можна знову декомпонувати уже на його внутрішні елементи. Такий компонентний, або семний аналіз не виступає істотним для укладачів енциклопедичного словника, тому що для них суттєвим є лексикографічне подання даних про предмет (три різні його «вмонтування» в поняттєву сферу), особу, де наголошувано ім'я прізвище (за наявності псевдоніма – його також подають), роки життя, функційний статус, висвітлення значення в історії (далі за потребою або ж призначенням видання можуть послідовно бути викладеними: а) біографія (з внутрішнім вирізненням етапних моментів на зразок освіта, перебування на службі / наукова діяльність / політична кар'єра, походження та інше, кінець життя); б) родина; в) оцінки сучасників і сьогодняшніх; г) відбиття в літературі, мистецтві, пор.: (3) *«Богдан (Зиновій-Богдан) Хмельницький (*27 грудня 1595 (6 січня 1596) – †27 липня 1657 (6 серпня 1657)) – український військовий, політичний та державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, очільник Гетьманату (1648–1657). Керівник Хмельниччини – повстання проти зловживань коронної шляхти в Україні, що переросло в загальну, очолену козацтвом визвольну війну проти Речі Посполитої. Перший із козацьких ватажків, якому офіційно було надано титул гетьмана. Прагнув розбудувати незалежну українську державу, укладаючи протягом свого правління союзи з Кримським ханатом та Московським царством. Представник роду Хмельницьких»* (УСЕ 2006). Енциклопедичні видання можуть подавати кваліфікацію та характеристику різних явищ, понять, позначених тими чи тими словами.

У другій дефініції важливою виступає кваліфікація в лівій частині словникової статті за нормою та граматична характеристика з відбиттям диференціювання за родами (*а, чол.*), вияв стійких словосполук з витлумачуваним словом (**Ворон ворону не виклює**) з їхнім належним поясненням (один одному не буде шкодити). Посилне аргументованість лексикографічного висвітлення слова у (2) відповідна ілюстративна база, що не є обов'язковою та регулярною для усього загалу тлумачних словників, але для академічних чи інших

авторитетних видань її наявність засвідчує не тільки тлумачення слова, але й особливості використання слова з тим чи тим значенням, його функційно-стильовий діапазон, функційно-жанрове закріплення. У (2) послідовно реалізована граматична належність слова з послідовним внутрішньочастиномовним диференціюванням у рамках певної категорійної семантики: видової – для дієслів (доконаний і недоконаний), перехідності, безособовості тощо; родової – для іменників (чоловічий, жіночий, середній), числової; флексійних виявів називного – для прикметників, дієприкметників та ін.

Концептуально-методологічний простір комп'ютерної лексикографії. Концептуальний вимір енциклопедичного і лінгвістичного комп'ютерних словників мають багато спільного: віртуальність, відкрита навігація, гіпертекстовість, системність і под. Якщо порівняти простий інформаційний пошук в системі Інтернету того чи того слова і пошуком його у словнику відповідного зразка, то відразу простежувана принципова різниця: 1) за відкритого інформаційного пошуку ніколи користувач не отримає всю релевантну щодо запиту інформацію; 2) знайдене слово тільки певною мірою відповідає інформаційній потребі; 3) від самого початку користувач не покладає надії на відшук вичерпної інформації щодо певної лексеми, намагаючись підтвердити знайдене у відповідних авторитетних лексикографічних виданнях. Традиційно останнім постає певний паперовий варіант словника, хоча з появою словників на комп'ютерних дисках як оцифрованих версій лексикографічних видань, тобто паралельних або синхронно-симетричних варіантів, простежувано повільну тенденцію до використання таких носіїв. Такий вияв словників тільки опосередковано належить до комп'ютерно-віртуальних, оскільки їхнє наповнення залишається замкнутим, внутрішньо системним, гіпертекстова навігація часто ускладнена можливостями того програмного забезпечення, на ґрунті якого і створено такий оцифрований паралельний варіант. Концептуальна відмінність відкритого словника і закритого словника в тому, що відкритий словник може бути доповнюваним і поглиблюваним. Інша річ, що така відкритість повинна мати функційно-методологічну, технологічну основи. Методологічне опертя передбачає наявність системи відповідних методів укладання лексикографічного корпусу та роботи із останнім, що в цьому вимірі поєднує два важливі напрями – лінгвістичний та комп'ютерно-програмний, що повинні максимально синтезуватися для реалізації

поставлених завдань. Так, відомо, наприклад, що основні політематичні машинні словники системи RETRANS (російсько-англійський та англійсько-російський) містять термінологію з природничих і технічних наук, економіки, бізнесу, фінансів, політики, юриспруденції, міліарної справи. Остання в більшості своїй не передбачає наявності таких складних для машинного перекладу виявів як **образне*, **метафоричне*, **у порівнянні*, **переносне* тощо. До цієї ж системи входить також дванадцять додаткових тематичних словників, що охоплюють лексику споріднених тематичних напрямів. Характерною особливістю цих дванадцяти лексикографічних мікрокорпусів є те, що кожний із них охоплює лише ті слова і словосполучення із політематичних словників, що в межах кожної тематичної групи має перекладні еквіваленти, що відрізняються від пріоритетних перекладних еквівалентів основних словників. У політематичному словнику може бути до п'яти перекладних еквівалентів, а в додатковому – не більше двох. Початковий етап і сучасний системи RETRANS відрізняються ємністю виконуваних завдань усією сукупністю її словників, адже в сучасне функціонування системи RETRANS охоплює також наявність словників користувачів, а також суттєві видозміни і політематичних словників, і додаткових дванадцяти словників слів та словосполучень. Функційна відмінність полягає в тому, що у перекладі текстів однієї мови іншою одночасно використовуювані три словники: основний політематичний словник, один із додаткових тематичних словників та один зі словників користувачів. Усе це уможливує оптимальний варіант роботи в системі Retrans. Словник користувача виступає своєрідним ґрунтом налаштування системи машинного перекладу, що виконуваний користувачем у перекладі текстів із конкретної тематики. До того ж словник користувача уможливує використовувати в перекладі раніше накопичені словникові масиви. На відміну від основного полі тематичного словника і додаткових тематичних словників, зміст яких може змінюватися тільки розробниками системи машинного перекладу, словник користувача може створюватися та змінюватися користувачем на свій власний розсуд. За структурою статей словник користувача аналогічний основному політематичному і додатковим тематичним словникам, водночас відрізняється від них кількістю можливих від них кількістю можливих варіантів перекладу, зазначених для вхідних найменувань-понять. Для кожного найменування-поняття може бути вказаним тільки один варіант

перекладу. Особливістю словника користувача є спосіб його зберігання у файлі, що мотивовано необхідністю оперативної зміни уміщеного в словнику. Словник користувача ємнісно досить малий (пор., наприклад, словник користувача мережі (<http://frees03.narod.ru/slovar.htm>) або ж User Dictionary Manager for Android (<http://4pda.ru/forum/index.php?showtopic=264694>); словник користувача і резервування слів (http://www.e-reading.link/chapter.php/150220/418/Kalinichenko%2C_Mel%27nichenko_-_Samouchitel%27_sovremennogo_pol%27zovatelya_PK.html) і под.). У вступних заувагах такого словника, зазвичай, подають: а) перелік команд через «Меню»; б) режим доступу до словникової статті та ін. Словник користувача ґрунтовано на тих особливих запитах, що властиві тільки для нього і використовувані ним. Так, для словника користувача мережі інтернет можлива цілком мотивована диференціація за чітко окресленою метою; наприклад, пошук інформації, розваг, навчання, комунікації, заробітку і под.

Користувач, який здійснив перехід за покликанням на той чи той ресурс, стає його відвідувачем. Одним із найважливіших завдань оптимізатора постає залучення щонайбільшої кількості користувачів мережі з відповідною настановою та формувати на сайті аудиторію постійних відвідувачів. У світі на сьогодні нараховується близько 2,7 млрд. користувачів (інформація системи статистики Internet Workl Starts). Кожний запис словника користувача описує одне поняття основної мови, подаючи спочатку його найменування, довжина якого може становити від одного до сімнадцяти слів. Відповідно й переклад такого терміна-поняття може охоплювати одне – сімнадцять слів. Максимально словник охоплює 65 тисяч словникових статей. Користувач системи RETRANS може створювати практично необмежену кількість власних словників з різної тематики, але в процесі перекладу конкретного тексту використовується тільки один словник. Технічно легко об'єднати кілька словників в один. В інтерактивному режимі роботи користувач має можливість проглядати всі варіанти перекладу слів і словосполучень, що наявні в словнику, змінювати їхні пріоритети, додавати нові перекладні еквіваленти, водночас виконувати інші операції з проміжними результатами перекладу. У проміжних результатах перекладу еквівалент, обраний зі словника користувача, стоятиме першим у списку можливих варіантів перекладу найменування поняття. Лінійно за ним розміщуватимуться варіанти перекладу, вибрані з

додаткового тематичного словника, за тим порядком, за яким вони записані в словнику. А вже лінійно далі – варіанти перекладу з основного полі тематичного словника. Основна закономірність полягає: що лінійно далі розміщено слово від найменування-терміна, котре перекладається, то менш змістово мотивованою постає відповідність таких компонентів основної мови та мови, якою перекладають, пор. також нову версію системи фразеологічного машинного перекладу «Retrans Vista Word / Web English / Russian» (<http://www.petershop.com/catalogue/software/various/retrans-vista-dlya-word-web.html>).

Функційно-технологійні основи комп'ютерного словникарства. У сучасному вимірі та функційному навантаженні лексикографії технологічна особливість комп'ютерного словника в порівнянні з традиційно книжним виявлювана в тому, що перший завжди відкритий для навігації, утворюючи замкнуту або не замкнуту структуру. Та й сама словникова стаття може бути істотно розширена за рахунок включення будь-якої додаткової інформації не тільки на етапі його створення, але й на кінцевому, коли завершальна робота здавалось би унеможливило будь-які втручання в словесне «тіло» лексикографічної праці. Сучасні технології, зокрема в Українському мовно-інформаційному фонді Національної академії наук України передбачають симетричну роботу усіх лексикографів одночасно над однією або більше проблем. Важливим є те, що на будь-якому етапі роботи над електронним словником не виникає ситуація неможливості внесення та упровадження змін у всій структурі словника – від найпершого гасового слова і до останнього, що зовсім не припустиме в книжковій версії, тому що усі правила упорядкування повинні бути принципово осмислені уже на початковому етапі і згодом зреалізовуватися в опрацюванні усього словникового корпусу. Безперечно, подібне завдання актуальне і в роботі над віртуальним словником, тому що його цілісність повинна бути прогнозованою від початку до кінця.

Технологійно для користувача електронний словник також відрізняється від традиційного книжкового. У викінченому фундаментальному дослідженні Сидні І. Лендау «Словники : мистецтво та ремесло лексикографії» аргументовано констатовано: «Книжковий текст ... доступніший, ніж електронна база даних, бо якщо користувач сам не створив усі програми бази даних, він насправді не знає, як насправді досліджувати текст цілковито, тоді як

кожен, хто має досвід читання книжок, досконало розуміє, як використати зміст книжки. Людину можна навчити користуватися базами даних чи іншим софтом на свій розсуд, але залишається багато можливостей їх використовувати, що про них людина не знає, що про них людина не повинна знати, зрештою, що про них ніхто не знає, навіть самі програмувальними, що їх, можливо, випередили інші команди програмувальників, зробивши незліченні модифікації та допасовання. Новий електронний світ більше толерує необізнаність частини користувачів, ніж до того звикли читачі книжки» [Лендау 2012, с. 104] і продовжує «... маємо визнати, що використовуємо лише дрібку можливостей інструменту, що величезні ділянки інформації та потенційних вжитків сховано від нас заради нашого добра» [Там само, с. 104]. На завершення автор досить промовисто резюмує: «... маю підозру щодо того, чого не розумію. Я вважаю, що розумію книжку, хоча мушу визнати: я пишу цю книжку, користуючись комп'ютером та програмою, що їх зовсім не розумію» [Там само, с. 104]. Покликаючись на останню репліку, можна цілком ствердно говорити, що можливості електронного словника технологічно кінечно не вивчені, адже вичерпне їхнє пізнання вимагає знання багатьох програмних і програмових тонкощів та їхнє належне застосуванні у практиці користувача. Водночас електронний словник уможливило створення на його ґрунті цілком нових продуктів, кількість яких знову ж таки важко встановити.

Структурні параметри сучасного словника. Структура сучасних лінгвістичних словників і книжкового, та електронного різновидів здебільшого ґрунтована на низці особливостей, що здебільшого можна назвати постулати лексикографії. До останніх слід віднести: 1) абеткову чи іншу упорядкованість гаслових чи реєстрових слів (лем); 2) структурування словникової статі на лівобічну та правобічну частини; 3) внутрішнє упорядкування кожної з частин за ustalеними особливостями; 4) відбиття регулярності / нерегулярності омонімії тощо. До обов'язкових елементів лінгвістичних словників також входить і граматична характеристика слова за ustalеними в національній мові категорійними формами та відповідними значеннями. Так, наприклад, слово *зачекати* у відомому «Словарі української мови», де упорядником із додаванням власного матеріалу був Б.Грінченко у словниковій статті кваліфіковано: (4) «**Зачекати**, - каю, -еш, гл. Подождать. *Хто хоче питлювати, мусить зачекати, а хто нараз, буде зараз* (М. Номис). *Зачекай посилає у Прилуцину*

(Марко Проклятий. Поэма на малоросійському языкѣ изъ преданій и повѣрій запорожской старины. А. П. Стороженка. Од. 1879)» (2 : 115). Лексикографічне висвітлення мініпарадигмального граматичного простору лексеми *зачекати* відбиває закономірності її вживання в особових формах (1-а (-каю) і 2-га (-еш) особа однини теперішнього часу дійсного способу), відображає частиномовну належність (*гл.*) – дієслівну, що уміщено в лівій частині словникової статті), та російський переклад (Подождать) і дві ілюстрації, одна з яких із всесвітньовідомого збірника М. Номиса (*Хто хоче питлювати, мусить зачекати, а хто нараз, буде зараз*), що відбиває особливості використання дієслівної лексеми в її початковій формі (інфінітиві) в народно-поетичному мовленні, та ілюстрація із О. Стороженка (*Зачекай посилає у Прилуцину* (Марко Проклятий. Поэма на малоросійському языкѣ изъ преданій и повѣрій запорожской старины. А. П. Стороженка. Од. 1879), що підкріплює вияв витлумачуваної лексеми в літературно-художній практиці. Вона поставала визначальною для національно-кодифікованої української мовної практики, оскільки українська мова не мала функційного навантаження в усіх сферах суспільства – народно-господарському та адміністративно-управлінському, військово-політичному та законодавчо-нормативному. Водночас цікавим постає той факт, що відсутня корелятивність ілюстративної частини та наведених особово-відмінюваних форм дієслівної лексеми *зачекати*, тому що перша ілюстрація подає початково-інфінітивну форму дієслова, а друга – загалом розширює парадигмальний простір дієслова *зачекати*, подаючи його в другій особі наказового способу (*Зачекай*). У цьому відсутня яка-небудь некоректність упорядника словника, тому що в розлогій Передмові до видання Б. Грінченко, висвітлюючи спосіб опрацювання окремого слова, констатує, що в розгляді дієслів подавано 1 і 2 особу теперішнього часу однини (Грінченко, 2 : 115), хоча, цілком ймовірно, що у вступних заувагах можна було наголосити, що ілюстративний матеріал часто виходить за межі наведених особово-дієслівних форм і в ньому непоодинокими є випадки використання інших дієслівно-відмінюваних форм, пор., наприклад: (5) «**Перецілувати**, -люю, -еш. *гл.* Перецѣловать. *Усіх* (дівчат) *отак перецілує*» (Грінченко, 3 : 109); (3) «**Обтикати**, -каю, -еш, *сов. в.* **обикати**, чу, -чеш, *гл.* Обтыкать, обтыкать. *І барвінком обплете і руточкою обтиче* (П. Чубинський). *Обтикала всю голову квітками* (Грінченко, 3 : 29) – 3-тя особа однини теперішнього часу,

пор. також: (4) «**Обточувати**, -чую, -еш, *сов. в.* обточити, -чу, -чиш, *гл.* 1) Обтачивать, обточить. *Токарь обточив ніжку.* 2) Очистить на решетѣ. *Обточи жито, бо з гороцком.* 3) = оточити. *Рейментарь вколо Луг обточив* (Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси, собранныя Я. О. Головацкимъ... Изд. Императорскаго О-ва Истории и Древн. Россійскихъ. М. 1878. Въ четырехъ книгахъ, которыя обозначаются въ словарѣ римскими цифрами)» (Грінченко 3: 29), де наявна двічі повторювана форма чоловічого роду минулого часу (*обточив*) та форма 2-ї особи однини наказового способу. В загальному сенсі частиномовного простору усі відмінювано-дієслівні (особові та форми роду) входять до парадигмальних особливостей дієслівності.

Граматико-дієслівні засади сучасного словника. Інколи ілюстративна база охоплює також випадки підтвердження витлумачуваного дієслова її похідними формами, що в класичному частиномовному постулюванні уміщені в рамках дієслова на зразок дієприкметникових: (6) «**Обтіпувати**, -пую, -еш, *сов. в.* **обтіпати**, -паю, -еш, *гл.* Обтрепывать, обтрепать. *Штаток засмальцьованого папіру з обтіпаними краями* (Хиба ревуть воли, як ясла повні? Роман з народнього життєтя П. Мирного та І. Білика. Ж. 1880, с. 13) (Грінченко, 3 : 29). У цьому розрізі надзвичайно показовими постають міркування «Намагаючися натоптати до словника якомога більше гасел – а долучені похідники також враховують як гасла – багато словників подають тисячі рідковживаних похідників типу *oppressingly* (*пригнічувально*), *slugardliness* (*ледащість*), *idioticalness* (*ідіоетнічність*). ... Хоча практика використання рідкісних чи латентних слів заради збільшення числа гасел є малокорисною, вона не спричинює плутанини чи непорозумінь. Набагато серйозніше, коли до реєстру не вводять семантично важливих слів. Наприклад, САМК (Словник англійської мови) подає *oppress* (*гніт, пригнічувати*). ... Припущення, що деякі форми є основними семантично, бо так трапилося, що вони належать до основних граматичних форм, не завжди правильно» [Лендау 2012: 108]. У цьому разі говориться про ємність словникової статті та відбиття в ній усіх необхідних граматичних словників витлумачуваного слова. Останнє актуалізує низку питань. Так, у (6) дієприкметник, вжитий у значенні прикметника, *обтіпаними* підтверджує тлумачене дієслово «**Обтіпувати**, -пую, -еш, *сов. в.* **обтіпати**, -паю, -еш», внаслідок чого похідники активно включені в структуру частиномовного простору

дієслова, що загалом не суперечить ані тодішньому, ані сучасному розгляду дієприкметника за його статусним виявом у системі частин мови. Питання є надзвичайно складним і в кожному випадку словникарям треба знаходити відповідне фундаментально-теоретичне опертя не тільки для граматичної кваліфікації певного слова, але й для ємних обсягів його ілюстрування. Уже в Словнику української мови два омонімічні дієслова *обтріпувати* не містять загалом ніякої ілюстративної основи: (7) «Обтріпувати 1, ую, уеш, *недок.*, Обтріпати, аю, аеш, *док.*, *перех.* Те саме, що обтріпувати 2» (СУМ 5, 1974: 591); (8) «Обтріпувати 2, ую, уеш, *недок.*, Обтріпати, аю, аеш, *док.*, *перех.* Очищати волокно (льону, конопель і т. ін.), оббиваючи, обминаючи кострицю» (СУМ 5, 1974: 591). Покликання в (7) «Те саме, що обтріпувати 2» лексикографічно замкнuto, в ілюстративному вимірі асиметричне: (9) «Обтріпувати 2, ую, уеш, *недок.*, Обтріпати, аю, аеш, *док.*, *перех.* 1. Шарпати, рвати, пошкоджуючи краї чого-небудь. 2. Тривалим або недбалим носінням, використанням робити пошарпаним (одяг)» (СУМ 5, 1974: 593). Відсутність ілюстративно-довідкового матеріалу в (9) та відсилання «Те саме, що обтріпувати 2» ні в якому разі не посилює висвітлення значення дієслова, тому що в тлумаченні *обтріпувати* відповідно зазначено «Обтріпувати 2, ую, уеш, *недок.*, Обтріпати, аю, аеш, *док.*, *перех.*» (СУМ 5, 1974, с. 593), а в «Обтріпати див. Обтріпувати 1» (СУМ 5, 1974, с. 593), «Обтріпати див. Обтріпувати 1» (Там само, с. 593), що свідчить про зведення тлумачення перфективів *обтріпати* й *обтріпати* до їхнього корелята недоконаного виду *обтріпувати*.

Якщо ж скориставшись покликанням на значення дієслова *обтріпувати*, куди, власне й переадресовують укладачі словника, переглянути лексичну ємність витлумачуваного імперфективна, то легко помітити розлоге ілюстрування *обтріпувати* тільки в значенні 1, лінійно з яким розміщено й лексему *обтріпати* з наголошенням синтагмального виміру аналізованих лексем (чим, з чого і без додатка): (9) «Обтріпувати 1, ую, уеш, *недок.*, Обтріпати, аю, аеш, *док.*, *перех.*, чим, з чого і без додатка, *розм.* Стріпуючи, струшуючи, простукуючи і т. ін., збивати, зчищати з якої-небудь поверхні пил, сніг і т. ін.; обтрушувати. *Чути на танку стукання кількох пар чобіт, що обтріпують сніг* (І. Франко); *З чималою трудністю піднісся (Яким), обтріпав з рук ... болото, став дряпатися вгору на дорогу* (С. Ковалів) // чим, від чого і без додатка. . Стріпуючи, струшуючи, простукуючи і т. ін., очищати від чого-небудь (пилу, снігу і т. ін.). *Він*

підвівся й почав обтріпувати одержу (І. Нечуй-Левицький); *Алла Михайлівна ... хусточкою обтріпала парасольку і блузку* (Леся Українка); *Вік кинув біля печі дрова, обтріпав від них обидва рукави, потім ... почистив віником чоботи від снігу* (Д. Бедзик)» (СУМ 5, 1974: 593). У (9) рівноправно й адекватно висвітлено *обтріпувати* 1 та *обтріпати* з використанням у фактичному матеріалі особово-відмінюваної та особово-родової форм для *обтріпувати* (*обтріпують* – 3-я особа множини; *обтріпав* – форма чол. р.) та неозначено-початкову і дві особово-родові форми для дієслівної лексеми *обтріпати* (*обтріпувати* – неозначено-початкова; *обтріпала* – особово-родова, *обтріпав* – особово-родова). Значення ж *обтріпувати* 2 з лінійно виявлюваною лексемою *обтріпати* не містить ніяких ілюструвань, хоча граматичні індикатори виступають достатніми та вичерпними.

У лексикографічній граматиці дієслова основними виступають категорії виду з послідовним розмежуванням доконаного (*док.*) і недоконаного (*недок.*) виду, перехідності (*перех.*) та вияв закономірностей відмінювання дієслова, на що зорієнтовано лінійно упорядковане наведення форм 1-ої та 2-ої особи однини, що особливо важливі для розпізнавання особливостей особового відмінювання дієслів та їхнього ідентифікації щодо першої / другої дієвідмін. Заявлені компоненти граматичної кваліфікації дієслова становлять основу лексикографічного висвітлення останнього, а видову характеристику, визначення перехідності та особово-відмінюваного парадигмального простору становлять вузьку лексикографічну граматику дієслова. Ємність вузької лексикографічної граматики дієслова протягом ХХ століття видозмінилася. Якщо у «Словарі української мови» кваліфікація дієслова обмежувалася тільки вказівкою на частиномовну належність лексеми: (10) «Зустрічати, - чаю, -еш, *гл.* = зустрівати» (Словарь 2: 1958, с. 189); (11) «Зурочити, - чу, -чиш, *гл.* Сглазить. Дівчатам годиться іноді вмиваться з помийниці, щоб хто не зурочив (Етнографические материалы, собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ... Б. Д. Гринченко. Ч. 11, 1896, с. 31). Лихе око зурочило наше щастя (Основа. – 1862. – № VIII, с. 21)» (Словарь 2: 1958, с. 189), то уже в Словнику української мови наявне послідовне ідентифікування дієслівних лексем щодо видової семантики: (12) «Зустрічати і *діал.* Зострічати, аю, аеш, *недок.*, Зустрінути і *діал.* Зострінути, Зустріти і *діал.* Зостріти, іну, інеш, *док.*, *перех.*» (СУМ 3, 1972: 733); (13)

«Зурочити, чу, чиш, док., перех., етн. За марновірними уявленнями – особливим магічним поглядом наклікати нещастя, хворобу на когось, завдавати шкоди кому-, чому-небудь. Буває так, що тільки гляне [хто-небудь] і вже зурочить – зараз нападе пропасниця- зараз нападе на людину пропасниця (Г. Григоренко); – А що се, – кажуть, – небого, на музики не йдеш? Дядина не пускає, щоб хто не зурочив, чи що? (Ганна Барвінок); – Ви, товарише директор, не посылайте мого Петю ні на які збори. – Боїтесь, щоб не зурочили? – пожартував я (Ю. Збанацький)» (СУМ 3, 1972: 732). Досить яскраво структуру лексикографічної граматики дієслова подав упорядник «Словаря української мови» Б. Грінченко, наголошуючи: «Доконані та недоконані види дієслів ми пояснювали разом при неозначеній формі, а ось у доконаній робили покликання, якщо за абетковим порядком вона не йшла безпосередньо за недоконаною; винятки були допущені для дієслів, що, переходячи в доконаний вид, набували префікс і тому відносилися до іншої літери» [Словарь 1, 1958].

Розширення лексикографічної граматики дієслова умотивовувалося необхідністю дотримання нормативних тенденцій у синтагматиці – особливо в сильнокерованих форм зі значенням прямого об'єкта чи іншого керованого об'єкта. Усталеним постає розміщення такої синтагматики в словниковій статті відповідно до її ієрархічно кількісного вияву, пор., наприклад, у тлумачній статті дієслова *бити* в «Словарі» сьоме значення містить примітку (14) «*на кого*. Нападати, наступати на кого (во время войны). *І хоче ворогом на тебе бити* (К. ДН., с. 172). *Прийшов чужоземець татарин і ото вже на Вишгород б'є* (Историческія пѣсни малорусскаго народа съ объясненіями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. Томы I и II (1-й вып.). К. 1874, 1875.. – I, с. 50)» (Словарь 1, 1958 : 57), а в чомусь подібне значення цього ж дієслова в СУМ уже розміщено в тринадцятій позиції: (15) «*на кого – що, неперех., перен., розм.* Розраховувати на кого-, що-небудь; мати на увазі щось. *Розумний б'є на те, що справді в нього є, а дурень думкою, як кажуть, багатіє* (Л. Глібов); – *Брат старший від мене, може, бив на мої гроші, що я з полку принесу* (Ганна Барвінок)» (СУМ 1, 1970 : 168).

Ще в «Словарі» чітко простежуваним є відбиття особливостей «випадіння» дієслівної форми з парадигмального простру і набуття нею власної функційної семадостатності, пор.: (16) «*Світати, тає, гл., безл.* Свѣтати, разсвѣтати. *Світає, край неба палає* (Т. Шевченко); *Ой без милого соловейка і світ не світає* (Народныя южнорусскія пѣсни.

Изданіе Амвросія Метлинскаго. К. 1854, с. 5)» (Словарь 4, 1958: 109); (17) «Дніти, днів, гл., безл. Свѣтати. Стало вже дніти, як ми рушили (Н. Вол.); *Йде козак од дівчини – починає дніти* (Труды этнографическо-статистической экспедиции въ западно-русскій край, снаряженной И. Р. Географическимъ Обществомъ. Юго-западный отдѣль. «Матеріалы и изслѣдованія, собранные д. чл. П. П. Чубинскимъ.» Спб. 1872—1878. Семь томовъ, V, с. 53); *Уже дніє* (Н. Вол.)» (Словарь 1, 1958: 394).

Органічним складником лексикографічної граматики дієслова виступає, поза всяким сумнівом, кваліфікація дієприкметникових форм. У передмові до «Словаря» Б. Грінченко наголошував: «З дієприкметників розташовані абетково тільки ті, що уживані як прикметники або ж набули особливостей у значення, або ж мають винятки із правил в утворенні» (Словарь 1, 1958 : 8), пор.: (18) «**Битий**, -а, -е. 1) Битый. *Каже дитина, що бита, та не каже за що* (Прислів'я); **битий ходиш**. *Вотъ-вотъ будешь побить. Битий ходиш – от-от-от попоб'ють* (Українські приказки, прислів'я и таке інше. Збірники О. В. Марковича и других. Спорудив М. Номис. Спб. 1864; № 3610); **я в тім не битий**. *Я тому не учень, я того не знаю* (Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко. Вип. 1 (А — Відати) [т. X-й «етнографічн. збірника» Наук т-ва ім. Шевченка]. Л. 1901, с. 35); 2) О дорогѣ: торный, укатанный. *Ой як вийдеш на битий шлях, слізеньками вмиться* (Нар. пісня); *Ой біда, біда чайці небозі, що вивела діток при битій дорозі* (Нар. пісня); 3) Печатный. *Я розбіраю тільки бите письмо, а скорописі не вмю* (З усного мовлення); 4) О монетѣ и металлѣ: чеканенный, кованный. *Битіи таляри* (Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси, собранныя Я. О. Головацкимъ... Изд. Императорскаго О-ва Истории и Древн. Россійскихъ. М. 1878. Въ четырехъ книгахъ, которыя обозначаются въ словарѣ римскими цифрами, I, с. 19); *При боці шабля у Дамашку бита* (Ю. Федькович); Без битої голої копіяка (І. Котляревський); 5) **бита підлога**. Поль ізъ бревень (Гуцульщина. Написав Проф. Володимир Шухевич. 2 части. Л. 1899, 1901 [Томы II и IV «Матеріалів до укр.-р. етнології» Наук. т-ва ім Шевч.], I, с. 174); *Ум битенький* (Труды этнографическо-статистической экспедиции въ западно-русскій край, снаряженной И. Р. Географическимъ Обществомъ. Юго-западный отдѣль. «Матеріалы и изслѣдованія, собранные д. чл. П. П. Чубинскимъ.» Спб. 1872—1878. Семь томовъ, V, с. 943)» (Словарь 1, 1958 : 58). У СУМі лексема *битий* має більший

значеннєвий діапазон, водночас містить чітку примітку на категорійну семантику: (19) «**1. Битий**, а.е. Дієпр. пас. мин. ч. до бити 2, 3, 7. *Ой там криниця під перелазом – Вмиєсь, серденько, обоє разом. Моя хустина шовками шита – Утрємось, серденько, хоч буду бита* (Нар. пісня); *Царька таки знали люди. Знали й гомоніли, що він – справді дорогий чоловік, хоч часто ходить і битий і лаяний* (С. Васильченко); ... ♦ *Битий тугою (горем і т. ін.) – який зазнав багато лиха, горя і т. ін. Затих мій сивий [дідусь], битий тугою, Поник старою буй головою* (Т. Шевченко); *Коли він пригадав її заплакану – горем биту, – його серце рветься від болю на часті* (Панас Мирний); **Не в тім'я битий** хто – не дурний (про метку, тямущу людину). [Лікар:] *До нашої панночки нелегко приступитись, та я теж не в тім'я битий, либонь і ми в свій час книжки читали, та ще такі, про які панночкам і не снилось* (Леся Українка); *Там же піп не в тім'я битий: його не обдуриш* (Лесь Мартович). **2.** Розгромлений у боях. *Наступ німецьких військ припинився, бите німецьке командування негайно погодилось укласти мир* (С. Скляренко); *Особливої викривальної сили письменник [П. Панч] досягає в змалюванні націоналістичних дипломатів і битих петлюрівських вояк* (З наук. літ.). **3.** Набитий, настріляний (про дичину). – *А се для кого? – раділа Оля, повернувши мене до купи битої птиці, яка завалила весь стіл* (М. Коцюбинський); *Я виїхав на плесо і, ледве посуваючи човна, почав підбирати биту дичину* (Олесь Досвітній). **4.** Розбитий, поколений на шматки. *Одна хата ... скоса поглядала на вулицю своїми битими вінками* (Панас Мирний); *На згаріщі валялася бита цегла* (С. Чорнобривець) // **Витоптаний**, **витолочений**. * *Образно. Буде бите Царями сіянес жито!* (Т. Шевченко). **5.** Кований (про зброю). *Неначе срібло куте, бите І семикрати перелите Огнем в горнілі, – словеса Твої, о господи, такі!* (Т. Шевченко) // **Карбований** (про гроші). Тут тобі ... биті таляри і червінці (Петро Панч). **6.** Мощений, брукований. *По середині [вулиці], битий каменем, гуркотали карети, ... фаєтони* (Панас Мирний). Бита дорога (путь). **Битий шлях** (**гостинець** і т. ін.) – широка уторована дорога, широкий уторований шлях і т. ін. *Ой біда, біда чайці небозі, Що вивела діток при битій дорозі* (Сл. Тр.); *Стали хлопців В кайдани кувати Та повезли до прийому Битими шляхами* (Т. Шевченко); *Широкий битий гостинець тягнувся, як розвятий звій полотна серед зеленого лісу* (Н. Кобринська). **7.** перен., розм. *Бувалий, з великим досвідом, навчений життям. Не новий Оцей лукавий лановий, Стара собака, та ще й бита* (Т. Шевченко); *Начальник*

[складу] був хоч малописьменний, але битий – умів докинути ... траматне слівце (Ю. Збанацький); // на чому. Який знається на чомусь. – То ти й не знаєш, яке зілля подобає хлопцеві в купіль класти, а яке дівчині? – Ба ні, на цьому не битий (Ю. Яновський); // у знач. ім. битий, того, чол. Бувала, досвідчена людина. За битого двох небитих дають, та й не беруть (Нар. прислів'я); ♦ **Бита голова; Битий жак** – про бувалу людину. 8. Узятий противником; програний гравцем. Битий козир. ♦ **Ваша (його і т. д.) карта (ставка) бита** – хто-небудь зазнав цілковитої поразки у чомусь. *Гестапівська карта була бита, як і вся стратегія і тактика Гітлера* (І. Цюпа)» (СУМ 1, 1970 : 169). У рамках значення 1 в (19) через діакритичний знак подано ще один компонент лексикографічної граматики дієслова «безос. присудк. сл.»: «// бито, безос. присудк. сл. За моє, як кажуть люди, жито Та ще й мене і бито (С. Гулак-Артемівський)» (СУМ 1, 1970 : 169). Таким чином розширено мережу похідних дієслівних форм, що охоплені тлумаченням – від власне-дієслівних (неозначено-початкова форма, особово-дієслівні, дієслівно-родові) до дієприкметникових, безособових похідних утворень на *-но/-то*. Постає питання про граматичну кваліфікацію таких похідних від словника до словника. Відмінності між комп'ютерним та паперовим варіантами в цьому разі не спостережувано, оскільки граматичне визначення належить до концептуальних і заторкує основні принципи частиномовної характеристики. Зазвичай такі форми розташовано в словниках безпосередньо після дієприкметникової форми з відповідною вказівкою: (20) «Убитий 1 (Вбитий), а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до убити 1, 4 – 7. *Може, вбитий чорнобривий За тихим Дунаєм, А може – вже в Московщині Другую кохає! Ні, чорнявий не убитий, Він живий, здоровий...* (Т. Шевченко); [Магістер:] *Архімед убитий був рукою невігласа, не встигши теореми докінчити* (Леся Українка); *Він не був убитий, а тільки поранений* (Григорій Тютюнник); *Ой убита доріженька вгору під калину, Так я тебе, любку, люблю, що мало не гину* (Коломийки) // *убито, безос. присудк. сл. Чоловік її давно помер, старшого сина в Туреччині вбито; менший при матері був, хазяйнував* (Марко Вовчок); – *Злочинство ясне... Людину вбито... Якийсь дивний збіг: каменем у голову, в спину ножем, – бурмотів хірург Храпков* (Іван Ле)» (СУМ 10, 1979, с. 355). Цікавим є те, що кваліфікація в (19), (20) на зразок *безос. присудк. сл.* Не суперечить усталеним особливостям характеристики таких форм у системі частин мови, зокрема лінійний компонент *безос.* наголошує на особливому статусі

в системі дієвідмінювання, водночас лінійний компонент *присудк. сл.* не ґрунтовано ні на якому теоретичному частиномовному постулаті, оскільки він відбиває тільки особливу функцію у внутрішньореченнєвій структурі. Та й у цьому важко віднайти адекватне розуміння такого тлумачення, оскільки тільки формально можна співвіднести форми на *–но/–то* з присудком, функційно ж аналізовані похідні виступають єдиним головним членом односкладного речення. З опертям на такий функційний вияв логічно говорити про статус єдиного головного члена речення, що формально не прогнозує іншого головного члена речення, а саме речення зараховують до односкладних дієслівно-безособових.

В останньому виданні «Словника української мови : В 20-ти т.» запропоновано кваліфікацію похідних утворень на *–но/–то* як *безос.*, де перший компонент повністю повторює попередню характеристику таких форм, а замість *присудк. сл.* констатовано *пред.*: (21) «**Відставлений**, а, е. Дієпр. пас. до **відставити** 1, 2, 4. *Катя відсіла на відставлений стілець* (О. Гуреїв); *Гнат струсонув її [муху] і глибоко задумався, втупивши поперед себе сонні очі, беззвучно заворушив відставленими губами* (Григорій Тютюнник); – *Їдь ти у Терни, там живе старий піп, – він вже одставлений, вбогий і не гордий* (Марко Вовчок); // **відставлено**, *безос.*, *пред.* *Увійшли у велику гетьманську маштачку, бо повози поїхали з гетьманом, а ті, що залишилися, відставлено до московського обозу* (Б. Лепкий); *Коли Кониський із Галичини вертав до Росії, його в Волочиськах [Волочиську] арештовано, передержано цілу ніч у вагоні, а потім відставлено до Києва* (І. Франко)» (СУМ 3, 2012 : 9). Ієрархічне розташування збережено незмінним, у рамках першого значення дієприкметника, відбито також і парадигмальну особливість похідного утворення на *–но/–то* – *безос.*, а функційну кваліфікацію змінено з *присудк. сл.* на *– пред.* У цьому разі не відбулося динаміки в розрізі частиномовної класифікації, збережено тільки внутрішньореченнєву характеристику. Якщо в першій кваліфікації ((20) *присудк. сл.*) наголошено тільки на синтаксичній функції слова у формально-граматичній (власне-синтаксичній) структурі речення, то в другій (21 (*пред.*)) – відбито внутрішньореченнєвий статус морфологічної форми в семантико-синтаксичному аспекті. Щоправда, кваліфікація (*пред.*), певною мірою, скорельована з частиномовними підходами окремих лінгвістів, що в системі частин мови розглядають предикативи (О. Горпинич [2004: 236–242]), визначаючи їх як слова категорії стану,

або ж станівник, але слова на *-но/-то* він розглядає як особливі невідмінювані дієслівні форми, що за походженням є колишніми короткими дієприкметниками пасивного стану минулого часу середнього, які в називному відмінку мали закінчення *-о*. Внаслідок еволюції дієслівної системи вони перетворилися на невідмінювані форми з новою синтаксичною функцією – функцією єдиного головного члена односкладних речень (В.О. Горпинич безпідставно кваліфікує їх як присудки, хоча на формально-граматичному рівні вони навіть не прогнозують другого головного члена речення) [Там само: 225]. Таким чином у сучасному лексикографічному тлумаченні форм на *-но/-то* збережено тяглість належності цих форм та їхню частиномовну вимірність. Спроби ж відбити в їхній кваліфікації у межах статті умотивовані наголосити на синтаксичній спеціалізованості (*пред.*), відсутності особи (*безос.*), до чого слід було б також додати примітку (*невідм.*). Остання відображала б адекватно їхню особливість у парадигмально-дієслівному просторі.

Висновки та перспективи. Лексикографічна граматики дієслова у своїй цілісності повинна ґрунтуватися на концептуальну теоретичну граматику, її визначальні параметри, дотримуючись визначальних принципів частиномовної диференціації. Якщо засадничі принципи граматики-дієслівного лексикографічного тлумачення відмінні від усталених граматичних, їхнє розпізнавання та встановлення значущості в частиномовній класифікації є важко впізнаваним, інколи зумовлює відсутність корелятивності. Останнє почасти руйнує тяглість національно-граматичної традиції. Перспективним у цьому розрізі постає розгляд цілісної лексикографічної граматики в усіх наявних словниках з виявом її еволюції в цілісності загалом та в окремих структурних компонентах зокрема, встановлення засадничих принципів граматичного тлумачення усіх лексем словника для створення корелятивності з нині чинними граматичними принципами та прескрипціями.

TERMINOLOGICAL SYSTEM OF PHRASEOLOGY: DATABASE

Zhanna Krasnobayeva-Chorna

At the beginning of XXI century, an actual problem was the update of old dictionaries in Ukrainian linguistics and creation of new dictionaries of various types. According to the government target program of the

National lexical database's development for 2009-2015 years the following functions are in demand: the collection, holding and processing of scientific linguistic data of Ukrainian language; preparation for release and publication of fundamental lexical works (primarily explanatory, terminology, translations); analysis of lexical case in Ukraine and abroad; planning and coordination of lexicographic activities, providing the implementation of lexicographic projects, including international; development and implementation of prospective technologies of lexicography; user's satisfaction of needs in electronic dictionary products, etc. [Концепція 2009].

The foreground in Ukrainian dictionary studios at the turn of the century takes the problem of methodology and practice of terminological lexicography, and Ukraine Department of Scientific Terminology of the Institute of Ukrainian Language of the National Academy of Sciences, Technical Committee for Scientific and Technical Terminology Standardization of State Committee for Standardization and Ministry of Education and Science of Ukraine, Terminology Commission of Natural Sciences of National Taras Shevchenko University, Physico-mathematical-astronomical Terminology Commission under the Institute of Fundamental Research of Ukrainian Science Association, Publishing and Terminological Commission at Lviv Polytechnics, Department of the Ukrainian Language and Applied Linguistics of Donetsk National University, and others are actively engaged in the solution of these problems (see also [Краснобаєва-Чорна 2012; Моргунюк 2002; Симоненко 2005]).

Within the prospects of the article an important part is the direction of the study the terminological apparatus of phraseology database, which will be put in the basis of the dictionary of phraseological terms of the modern Ukrainian language. The relevance of this dictionary is due to that in ukrainistics, phraseological terminology has not been subjected to a special study and codification yet.

Purpose of the article is to study the structure of phraseological terminological units database as a science and identify its components with reliance on the leading phraseologists' works of XX – beginning the XXI century.

Nowadays, one of the main linguistics tools is considered a database technology. Database (later DB) is defined as the most common way of structuring, formalization and organization of language data, because comparing to the traditional methods of linguistics it has several important advantages such as: compact data representation, speed processing, the

information accuracy and convenience in use, low expenditures of work [Дейт 1998: 22-23]. The main purpose of DB is to contain information and provide it according to the user's needs.

An effective way to organize linguistic units is the linguistic database (later LDB). LDB provides automation of lexicographic activities of mass and special assignment, namely the preparation of various types dictionaries (training, translations, explanatory etc.). The strategy of creating reliable LDB is directed to its differently repeated aspected use, namely processing language facilities by various parameters and types of information.

Designing a database, according to Karpilovska E.A., involves two steps [Карпіловська 2006: 34]: 1) infological is the stage of information selection and its structuring, or stage of the internal formalization of the information, stage of modeling the information content; 2) datological is the stage of information formalization in the appropriate representation language, suitable for the computer processing, or stage of external information formalization, stage of modeling its forms, converting information into data.

The main components of DB are: 1) data is some systematic and structured information; 2) field is the basic and minimum data element, certain characteristics of an object, it has such characteristics as a name, meaning, nature, type and properties; 3) record is a description of the specific object, which contains polytypic, logically interrelated fields (database string); 4) relationships are the logical relationships between records or fields; 5) data model is a representation of the data and their relationships that describes the concept of problem-based environment.

Filippovich Y.M. defines the structure of LDB as one, that must include: 1) vocable (lexeme, that is chosen by certain criteria); 2) definition (expressed in natural language is one of the possible values of vocable); 3) excerption (specific example of vocable using in the text); 4) text (title or reference to the representation of the domain by natural language, whose support is a binary file of specific format); 5) an indication of the source (specifying the place in the text where the one or another excerption is found (page number, line number on the page)); 6) word form (selected word from a text in a particular grammatical form); 7) the relationship "definitor-detectable" (sub-characteristic that allows to link vocable in general case with gender-type relationships); 8) the correlation matrix (the essence that defines statistics for correlation analysis); 9) semantic network (the essence that defines the relationship between vocables based on

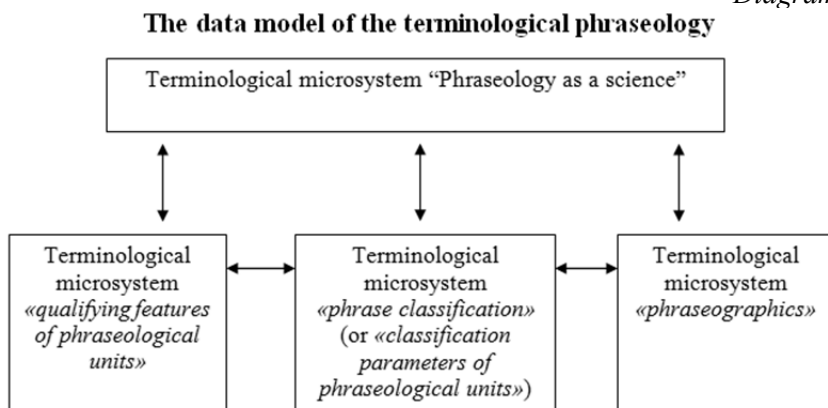
statistical correlation ratio, which is calculated by the correlation matrix for each pair of vocables); 10) semantic range (set of stable and reliable relations between vocables, that is given by certain boundary values) [Филиппович 2002].

According to Darchuk N.P., efficiency of LDB depends on three interdependent factors, which characterize the dictionary entry: 1) from the amount of linguistic information, which is included in a dictionary entry; 2) from the method of its layout in a dictionary entry; 3) from the organization of the actual dictionary entry [Дарчук 2008: 220].

The data model is at the core of the database is a data model, that defines the rules, according to which the data is structured. With the help of the model a large amount of data are represented, and the relationships between them are described. These data models are used for conceptual and for logical and physical data representation.

The model of the terminological phraseology is assigned to the basis of the database (Diagram 1):

Diagram 1

Terminological system is defined as the final product of a conscious ordering of terms, when its structure is adequate to the structure of certain concepts of science, in this case of phraseology. *Terminology microsystem* is considered as a set of terms, joined by the differential seme, which have uniform conceptual correlation and show different semantic relations.

Under the *term*, according to Prystayko T.S., we understand a word or phrase, which denotes the concept of a special field of knowledge or activity and has the following characteristics as consistency, availability of

definitions, tendency to monosemy within one terminology system, the lack of expressiveness and stylistic neutrality.

The proposed paradigm is an attempt to describe thesaurus description of phraseological terminology, which makes the structure of terminological system more comfortable to use. Belonging of the term to the phraseological terminological system was determined by using internal links between related terms, so collected word-terms and terminological phrases did not depend on the context.

Analysis of factual material proved functioning of over 250 terminological units, devoted to theoretical and practical aspects of phraseology in linguistic scientific literature of the XX century – beginning of XXI century. However, in modern linguistic encyclopedias, linguistic terminology dictionaries, were marked only 15-20 idiomatic terms (cf. idiom, phraseological unit, phraseological unity, phraseological calque, phraseological synonyms, phraseological fusion, phraseological combinations, phraseological variants, phraseology [Єрмоленко 2001]; idiomaticity, phraseological unit, phraseology [Селіванова 2006], idioms, idiomias, idiomatics, phraseme, phraseologisation, phraseological unit, phraseological meaning, phrasebook, phraseology [Українська мова 2004]; idiom, phraseme, phraseogram, phraseography, phraseoloheme, phraseological unit, phraseological unity, phraseological fusion, phraseological combinations, phraseology [Загнітко 2012]).

The database "Terminological phraseology" performs fixing and orientation features, and contains information about the applicability of using terminological units in various products of linguistic activities (field "Paradigmatic ratio"). Information about the term location in idiomatic terminology is included to the conclusive database, a brief explanation of its meaning and an example are given.

Our database is filled with not only declarative, but procedural knowledge about how paradigmatic relations can be realized by means of specific terminological unit. Database of terminological phraseology was made using the help of the package Microsoft Office Access 2010. The main advantages of this software environment are:

- fast receiving of the desired results using the friendly interface;
- the large number of built-in templates that can facilitate the work of newcomers;
- simple and expressive forms and reports;
- centralized tool of database management;

- open structure and the ability to make quickly filter by selected characteristics.

Database "Terminological phraseology" refers to a relational type, because it provides information about the terminological units of phraseology as a combination of their characteristics, attributes and signs. The source of our linguistic database formation were texts from leading phraseologists works of XX – the beginning of XXI century, and thus it can be attributed to the text-oriented type.

Processed database consists of 200 terminological phraseological units, and it is created using the Microsoft Office Access. Database consists of 5 fields: 1) the term; 2) the terminological microsystem; 3) the terminological subsystem; 4) the definition; 5) the paradigmatic relations. Fragment of database "Terminological phraseology" is presented in Fig. 1.

Thus, the database processed in a study "Terminological phraseology" contains 200 entries of phraseological terms, ordered by the model "the terminological microsystem – the terminological subsystem – the term". Supplement of the database by new terminological units is further actual.

Термін	Термінологічна мікросистема	Термінологічна підсистема	Дефініція	Парадигматичні відношення
Фразеологізм апшкванний	Класифікація фразеологічних одиниць на основі методу фразеологічної апшкванції	Фразеокласифікація (або «класифікаційні параметри ФО»)	<p>Фразеологічна одиниця, що у синхронному аспекті може представлятися вільним словосполученням такого ж самого лексичного складу. До цієї групи фразеологізмів належать:</p> <p>1) фразеологізми, які на тлі вільних словосполучень не дають метафоричного ефекту (рос. <i>баранек в бумажке</i>, рос. <i>лишь колокола</i>, укр. <i>перемішати кісточки</i>, укр. <i>народитися у сорочці</i>);</p> <p>2) фразеологізми, які на тлі вільних словосполучень еквівалентного складу дають метафоричний ефект (рос. <i>бить мимо цели</i>, рос. <i>бить по друку</i>).</p> <p><i>Література:</i> Жуков В. П. Русская фразеология [Текст] : уч. посіб. / В. П. Жуков. – М. : Высшая школа, 1986. – С. 80-82.</p>	Фразеологізм неапшкванний
Фразеологізм неапшкванний			<p>Фразеологічна одиниця, що з погляду сучасного мовного стану не може накладатися на вільне словосполучення через нездатність його утворити. До цієї групи фразеологізмів належать: 1) окремі фразеологізми, що складаються з лексичних та лексико-фонетичних аразмів (рос. <i>опочить в бозе</i>, рос. <i>село и овано</i>); 2) значна частина фразеологізмів, що містять окремі неживі лексичні елементи (рос. <i>почить лася</i>, рос. <i>бить баклуши</i>, укр. за <i>придое</i> <i>ить земля</i>);</p> <p>3) фразеологізми, які повністю чи частково охоплені граматичною архітацією (рос. <i>во вся тяжкая</i>, рос. <i>еже можеду</i>, рос. <i>очертя голову</i>, рос. <i>стусня друкава</i>).</p> <p><i>Література:</i> Жуков В. П. Русская фразеология [Текст] : уч. посіб. / В. П. Жуков. – М. : Высшая школа, 1986. – С. 80, 83-89.</p>	Фразеологізм апшкванний

Figure 1. Database Fragment "Terminological System of Phraseology"

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ СИНТАКСИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ганна Ситар

Межі фразеології на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки суттєво розширюються. Згідно з широким підходом, до фразеологічних зараховують не тільки власне-фразеологізми, але й прислів'я, крилаті вислови, штампи, кліше та інші стійкі одиниці. Основними ознаками фразеологізмів в широкому розумінні А. М. Баранов та Д. О. Добровольський вважають неоднослівність, стійкість та ідіоматичність, складниками останньої виступають переінтерпретація, непрозорість та ускладнений спосіб вказівки на денотат [Баранов, Добровольський 2008: 27-30].

Особливе місце у системі мовних одиниць належить синтаксичним фразеологізмам, що перебувають на межі фразеології та синтаксису, напр.: *Оце так урожай! [...] Якби хтось про це розповів – не повірив би, – не приховує задоволення пан Олександр, – деякі із вирощених мною гарбузів важко було зрушити з місця. Коли найбільшого з них поставили на вагу, стрілка зупинилась на 63-кілограмовій позначці* (Дорофтей Олексій. Гарбуз-гуллівер // Високий замок. – 25.10.2007); *Проте, читаючи документ «Про хід виконання в області постанови Кабміну України від 19.09.2001 року № 1205 «Про затвердження Програми «Українське вугілля» та розпорядження колишнього голови облдержадміністрації Бориса Климчука від 31.12.1999 року № 827 «Про програму перспективного розвитку вугільної промисловості в області до 2010 року», так і рясніє в очах від слів «створено, спрямовано, отримано, використано, планується, проплачено...».* *Ну чим не документ компартійних часів!* (Чечелюк Петро. Податковий «рай» не зняв проблем шахтарського міста // Дзеркало тижня. – 20-26.07.2002); – *Смійтесь, смійтесь, – казав Мина, – а мені не до сміху...* (Олесь Гончар. Твоя зоря). Оскільки вони становлять периферію фразеологічних одиниць, з одного боку, і речень як предикативних синтаксичних одиниць, з іншого, синтаксичні фразеологізми досить довгий час не були предметом спеціальних досліджень. Проте останнім часом їх своєрідність наголошена як у дослідженнях з фразеології [Баранов, Добровольський 2008: 67; Иорданская, Мельчук 2007: 298-299; Мельчук 1995: 341; Савицкий 2006: 133-135; Mel'čuk 1987], так і у працях із синтаксису [Величко 1996; Всеволодова, Лим Су 2002; Личук 2001; Личук,

Шинкарук 2001; Русская грамматика 1980: 217-218, 383-386 та ін.]. Варто зазначити, що при цьому лінгвісти вживають різні терміни на позначення того самого явища – «синтаксичний фразеологізм», «граматичний фразеологізм», «синтаксична ідіома», «граматична ідіома», «синтаксична фразема», «фразеологізоване речення» та ін.

І. О. Мельчук та Л. М. Йорданська підкреслюють, що одним із параметрів класифікації фразеологізмів (у термінології цих науковців – «фразем») є тип мовної одиниці, у межах якої відбувається фразеологізація. Такими мовними одиницями, на думку дослідників, можуть бути словосполучення, словоформа й синтаксична конструкція. Відповідно до цього розмежовують фраземисловосполучення, морфологічні фраземи й синтаксичні фраземи [Йорданская, Мельчук 2007: 301].

За визначенням І. О. Мельчука та Л. М. Йорданської, «Синтаксична фразема становить поверхнево-синтаксичне дерево, у числі вузлів якого немає повнозначних лексичних вузлів (а є тільки лексемні змінні або службові слова), але яке при цьому має своє особливе означуване, має як означувальне особливу синтаксичну конструкцію й особливу просодію і виявляє специфічну поведінку, яка описується особливою синтактикою» [Там само: 298].

Об'єктом нашого дослідження є синтаксичні фразеологізми української мови. На сьогодні укладений реєстр нараховує 50 моделей синтаксичних фразеологізмів (без урахування їхніх варіантів), дібраних із творів українських письменників XIX – XXI ст., з преси останніх п'ятнадцяти років, а також зафіксованих у мережі Інтернет і в усному мовленні.

Мета пропонованого дослідження – виділити параметри лексикографічного опису синтаксичних фразеологізмів.

Безпосереднє укладання словникових статей спирається на теоретичні узагальнення, отримані під час аналізу зібраного фактичного матеріалу, і здійснюється з урахуванням досвіду лексикографічної репрезентації російських нефразеологізованих речень [Русские глагольные предложения 2002], англійських і російських нечленованих речень різних типів [Меликян, Ахалкаци 2006; Меликян, Краснов 2005; Меликян 2001], а також синтаксичних фразеологізмів російської мови [Балобанова 2004; Меликян, Остапенко 2005; Меликян 2000] за відсутності подібних лексикографічних проектів в Україністиці.

На наш погляд, коректний і повний лексикографічний опис синтаксичних фразеологізмів забезпечить комплексний аналіз їх ознак – структурних, семантичних, прагматичних і парадигматичних [Ситар 2009; Ситар 2011; Ситар 2011а та ін.]. З урахуванням цього пропонуємо структуру словникової статті створюваного Словника синтаксичних фразеологізмів української мови.

Заголовкова частина вміщує модель синтаксичного фразеологізму в загальному вигляді. Далі подається опис моделі в такій послідовності:

I. Структурні параметри:

- 1) структурна схема речення;
- 2) тип речення за будовою;
- 3) частиномовний статус незмінного компонента;
- 4) варіанти структурної схеми;
- 5) можливість / неможливість уведення поширювачів;
- 6) членованість / нечленованість речення.

II. Семантичні ознаки:

- 1) семантичний тип;
- 2) типова семантика речення;
- 3) додаткові семантичні відтінки;
- 4) ступінь злитості компонентів;
- 5) наявність / відсутність лексичних обмежень на заповнення позиції змінного компонента;
- 6) образні моделі.

III. Синтаксична парадигматика – компонентний склад синтаксичної парадигми описуваної моделі речення (граматичні модифікації часу, способу, фазові, модальні та інші перетворення базової моделі речення).

IV. Прагматичні ознаки:

- 1) прагматична функція синтаксичного фразеологізму;
- 2) прагматичний статус мовця (тип відношення мовця до ситуації).

V. Семантико-парадигматичні властивості:

- 1) синтаксичні синоніми – вказівка на синонімічні зв'язки моделей синтаксичних фразеологізмів з іншими фразеологізованими моделями й традиційними реченнями;
- 2) синтаксичні омоніми – нефразеологізовані і фразеологізовані речення, побудовані за однією структурною схемою.

Наведемо зразок укладеної словникової статті.

Модель *Що за N₁ Сор_f*

I. Структурні параметри:

- 1) структурна схема речення – *Що за N₁ Сор_f*;
- 2) тип речення за будовою – просте;
- 3) частиномовний статус незмінного компонента – частка-фразема, за походженням – поєднання займенника і прийменника;
- 4) варіанти структурної схеми:

Що за Adj₁ N₁ Сор_f: Що за гарна дівчина!

Що за N₁ Сор_fN₁: Що за дівчина Наталя!

Що за Adj₁ N₁ Сор_fN₁: Що за гарна дівчина Наталя!

- 5) можливі такі поширювачі:

а) додаток:

– *Вибачайте, моя наймиліша пані, що ми потурбували вас, одірвали од господарства! – залепетала Зося. – Що за личко в вас! Що за щасливий кольор лица!* (Іван Нечуй-Левицький. Причепи);

б) означення:

Оце, бач, що зробив город, – указав він на Христю, – що за дівка була – і здорова, і красива. А запопала у город – висмоктав все з неї, що можна було висмоктати, та й викинув каліку у село змерзати! (Панас Мирний. Повія);

в) обставина: – *Ой, що за чудові вигляди тут у вас і на річку, й за річку! Які скелі, які млини, яка червона вода в Росі! Диво дивне! Зовсім червона вода! – гукав Гануш, дивлячись на темну річку, де в воді блищали тільки зорі* (Іван Нечуй-Левицький. Старосвітські батюшки та матушки);

б) членоване.

II. Семантичні ознаки:

- 1) семантичний тип – оцінний;
- 2) типова семантика речення – негативна / позитивна оцінка мовцем предмета (явища, особи, події): *Коли вони підійшли до будиночка на Жиянській вулиці, Юрій Олександрович мимоволі засміявся.*

– *Що за халупа, – сказав він. – Уявляю, які монстри тут мешкають! Цікава дівчина могла б добрати собі цікавішого приміщення. Ні, Льово, я зовсім перестаю вірити в її високі прикмети* (Валер'ян Підмогильний. Невеличка драма) (негативна оцінка);

– *Для паняночки я таку горничку прибрала, що за чудо: уранці сонечко прийде – поздоровкається, а ввечері, одходячи до спокою, попрощається. Горничка як гніздечко: і тиха, і спокійна, і весела. З*

вікон усе навкруги видно, мов на долоні. Ось побачите, моя паняночко! – повернулася до неї і шурхнула в темну темноту сіней (Панас Мирний. Повія) (позитивна оцінка);

3) додаткові семантичні відтінки:

а) незгода мовця з оцінкою певного денотата іншим учасником ситуації (співрозмовником):

– Не подобаються мені такі самостійні чи самостійницькі обличчя, які не люблять визнавати чийсь волю. Ох, ці мені українські обличчя... – В голосі Киселя обізвались не тільки недобрі натяки, а й відгрім тієї страшної підозри, яку невідомо хто каїною ниткою роками протягав у саму основу нашого життя. – Чує моя душа, що цей самостійник накличе біду і на свою, і на твою голову.

– Чому самостійник? Що за нерозумні натяки і аналогії!? – скипів Борисенко. – Він же, зрештою, не петлюрівець, а Герой Радянського Союзу! На ньому місця живого нема... (Михайло Стельмах. Правда і кривда);

б) обурення мовця діями співрозмовника:

– Вас послали наші одвічні вороги? Ви збиралися вчинити замах на нашого божественного фіурера?.. Відповідайте, якщо хочете лишитись живими!

– Що за дурниці! – обурилася тітка Павлина. – Який фіурер? Який замах? (Анатолій Дімаров. Друга планета);

в) здивування, викликане описуваною ситуацією:
Безсмертний. Хто ти, жінко добра?

Пауза.

Хто ти?

Жінка (тихо). Я твоя доля...

Безсмертний (якусь мить остовпіло дивиться на жінку, а потім посміхається). Така у мене гарна доля?

Жінка. Ти кращої вартій.

Безсмертний. Невже? Великодушна ти, як жінка.

Жінка. І нещаслива по-жіночі.

У Безсмертного падає костур. Чоловік зігнувся, а коли підвівся – жінка, як несподівано з'явилась, так само несподівано і зникла.

Безсмертний. Гей, доле, куди ж ти? Що за дивина?.. Чи справді це була жінка? Чи, може, мені привиділось? Але цей голос я наче вже чув десь... От тільки де? Де? Де?! (Михайло Стельмах. Правда і кривда. П'еса);

г) недоцільність або непотрібність денотата: *Його дивував спокій, з яким вона говорила. І він почував себе перед нею хлопчиком, якого повчають. Його повчають, що за нісенітниця!* (Валер'ян Підмогильний. Невеличка драма);

д) параметричне значення, нашароване на відповідне аксіологічне (позитивне або негативне) значення: *Придверниця, трохи роззублена, раз у раз зітхала й примовляла: «Пресвята діво, що за спека, що за спека! Прямо дихати нема чим! ...»* (Павон Франціско Гарсія. Руді сестри. Переклад В'ячеслава Сахна);

4) ступінь злитості компонентів – частковий (напівфразеологізоване речення);

5) лексичні обмеження відсутні;

6) образна модель відсутня.

III. Чотиричленна парадигма: *Що за пісня! Що за пісня була! Що за пісня буде! Що за пісня була би!*

IV. Прагматичні ознаки:

1) прагматична функція – фатична: *Вона показала йому на небо.*

– *Поглянь, що за погода! Твоя дорога вистелена зорями. Він засміявся.*

– *Так* (Антуан де Сент-Екзюпері. Нічний Політ. Переклад Анатолія Перепадя);

2) прагматичний статус мовця:

а) мовець є спостерігачем ситуації: – *А сестри вашої жінки, – підхопила Зося, – що за гарні дівчатка, що за милі! Як ті пташки, все горнулись до матері* (Іван Нечуй-Левицький. Причепя);

б) рідко мовець є учасником ситуації: *Що за люба дитина мій Карпо, такий слухняний, такий тихий, хоч у вухо бгай. Такий він був і маленьким: оце, було, покину в колисці, піду на город, вернуся, а він лежить – ані писне* (Іван Нечуй-Левицький. Кайдашева сім'я).

V. Семантико-парадигматичні властивості:

1) синтаксичні синоніми: *Оце (так) подія! Яка подія! Це справжня подія!*

2) синтаксичні омоніми – нефразеологізовані питальні речення:

– *Ходи лиш у волость! – каже десятник здалека.*

Чіпка ще раз глянув на десятника, подумав трохи, та тоді вже запитав:

– *Чого?*

– *Не знаю, – одказав десятник. – Кличуть... якийсь чоловік*

прийшов з Дону...

– *Що за чоловік? Навіщо я йому здався?*

– *Не скажу, – одмовив десятник. – Прийшов, щось побалакав з писарем, – мене оце й послано...*

– *Добре... прийду, – одказав Чіпка (Панас Мирний. Хіба ревуть воли, як ясла повні).*

Створюваний словник покликаний компактно й доступно подати відомості про семантику, структуру, варіювання й парадигму синтаксичних фразеологізмів української мови.

Пропонований словник належить до лексикографічних праць навчального типу, він може допомогти тим, хто вивчає українську мову, оволодіти таким украї важливим національно-специфічним шаром граматики, як синтаксична фразеологія.

Список літератури до розділу 3

1. Балко 2014: Балко, М.В. Актуальні проблеми теорії словосполучення сучасної української мови [Текст] / М.В. Балко. – Дніпропетровськ : Вид-во «Свідпер А.П.», 2014. – 350 с.
2. Балобанова 2004: Балобанова, Л. А. Семантико-прагматический потенциал синтаксических фразеологизмов и их лексикографическое представление в словаре учебного типа [Текст] / Л. А. Балобанова: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – М., 2004. – 318 с.
3. Баранов, Добровольский 2008: Баранов, А. Н. Аспекты теории фразеологии [Текст] / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский; Российская акад. наук, Институт рус. яз. им. В. В. Виноградова. – М. : Знак, 2008. – 656 с.
4. Бацевич 2014: Бацевич, Ф. Частки української мови як дискурсивні слова : монографія [Текст] / Ф.С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2014. – 288 с.
5. Величко 1996: Величко, А. В. Синтаксическая фразеология для русских и иностранцев [Текст] / А. В. Величко: Учебное пособие / МГУ им. М. В. Ломоносова. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 96 с.
6. Всеволодова, Лим Су 2002: Всеволодова, М. В. Принципы лингвистического описания синтаксических фразеологизмов: На материале синтаксических фразеологизмов со значением

- оценки [Текст] / М. В. Всеволодова, Ён Лим Су. – М. : МАКС Пресс, 2002. – 164 с.
7. Горпинич 20014: Горпинич, В.О. Морфологія української мови : підручник [Текст] / В.О. Горпинич. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.
  8. Дарчук 2008: Дарчук, Н.П. Комп'ютерна лінгвістика (автоматичне опрацювання тексту) : Підручник [Текст] / Н. П. Дарчук. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 351 с.
  9. Дейт 1998: Дейт, К. Дж. Введение в системы баз данных [Текст] / К. Дж. Дейт. – 6-е изд. – К. : Диалектика, 1998. – 784 с.
  10. Єрмоленко 2001: Єрмоленко, С.Я., Биби́к, С.П., Тодор, О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів [Текст] / За ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
  11. Загнітко 2012: Загнітко, А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4 т. / [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Т. 4. – 388 с.
  12. Загнітко 2012: Загнітко, А.П. Словник лінгвістичної термінології : поняття і терміни : у 4-х т. [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2012. – Т. 1. – 402 с. ; Т. 2. – 350 с. ; Т. 3. – 426 с. ; Т. 4. – 388 с.
  13. Загнітко 2013: Загнітко, А.П. Словник часток : матеріали і статті : науково-навчальне видання [Текст] / А. П. Загнітко, А. С. Каратаєва. – Вид. друге, випр. і доп. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2013. – 400 с.
  14. Загнітко 2014: Загнітко, А.П. Теорія граматики і тексту : монографія [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. – 480 с.
  15. Иорданская, Мельчук 2007: Иорданская, Л. Н., Мельчук, И. А. Смысл и сочетаемость в словаре [Текст] / Л. Н. Иорданская, И. А. Мельчук. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 672 с.
  16. Карпіловська 2006: Карпіловська, Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика : Підручник [Текст] / Є. А. Карпіловська. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2006. – 188 с.

17. Концепція 2009: Концепція Державної цільової програми розвитку Національної словникової бази на 2009-2015 роки / http://lp.edu.ua/tc.terminology/TK_Work/KMU_N140p_2009_Vocab.htm.
18. Краснобаєва-Чорна 2012: Краснобаєва-Чорна, Ж. Сучасна фразеологія: класифікаційні параметри фразеологічних одиниць. Словник фразеологічних термінів [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 168 с.
19. Левченко 2011: Левченко, О.П. Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / О.П. Левченко. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2011. – 748 с.
(<http://levchenko.eu/images/pobierz/slownykporiwnan.pdf> ;
<http://vlp.com.ua/node/7694>)
20. Лендау 2012: Лендау, І. Сидні. Словники : мистецтво та ремесло лексикографії [Текст] / І. Лендау / Пер. з англ. – К. : К.І.С., 2012. – 480 с.
21. Личук 2001: Личук, М. І. Ступені фразеологізації речень [Текст] / М. І. Личук : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України; Інститут української мови. – К., 2001. – 16 с.
22. Личук, Шинкарук 2001: Личук, М. І. Ступені фразеологізації речень [Текст] / М. І. Личук, В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2001. – 136 с.
23. Меликян, Ахалкаци 2006: Меликян, В. Ю. Англо-русский словарь коммуникем со значением волеизъявления [Текст] / В. Ю. Меликян, Е. Г. Ахалкаци. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 2006. – 120 с.
24. Меликян, Краснов 2005: Меликян, В. Ю. Словарь коммуникем русского языка со значением «волеизъявления» [Текст] / В. Ю. Меликян, В. А. Краснов. – Ростов-на-Дону : ИПО РГПУ, 2005. – 97 с.
25. Меликян, Остапенко 2005: Меликян, В. Ю. Словарь фразеологизированных сложноподчиненных предложений русского языка [Текст] / В. Ю. Меликян, А. И. Остапенко. – Ростов-на-Дону : РГПУ, 2005. – 79 с.
26. Меликян 2000: Меликян, В. Ю. Словарь фразеосинтаксических схем русского языка [Текст] / В. Ю. Меликян. – Ростов-на-Дону : Ростиздат, 2000.

27. Меликян 2001: Меликян, В. Ю. Эмоционально-экспрессивные обороты живой речи: Словарь [Текст] / В. Ю. Меликян. – М. : Флинта : Наука, 2001. – 239 с.
28. Мельчук 1995: Мельчук, И. А. Русский язык в модели «Смысл $\Leftrightarrow$ Текст» [Текст] / И. А. Мельчук. – М. – Вена : Школа «Языки русской культуры», 1995. – 682 с.
29. Моргунюк 2002: Моргунюк, В. Про деякі вимоги до термінів, встановлені ДСТУ 3966-2000 [Текст] / В. Моргунюк // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія: Проблеми української термінології. – 2002. – № 453. – С. 194-202.
30. Русская грамматика 1980: Русская грамматика : В 2-х т. – Т. 2. Синтаксис [Текст] / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Наука, 1980. – 709 с.
31. Русские глагольные предложения 2002: Русские глагольные предложения: Экспериментальный синтаксический словарь [Текст] / Под общ. ред. Л. Г. Бабенко. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 464 с.
32. Савицкий 2006: Савицкий, В. М. Основы общей теории идиоматики [Текст] / В. М. Савицкий. – М.: Гнозис, 2006. – 208 с.
33. Селіванова 2006: Селіванова, О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія [Текст] / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. – Бібліогр. : с. 667-688.
34. Симоненко 2005: Симоненко, Л. Нові підходи до розбудови української наукової термінології [Текст] / Л. Симоненко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – Вип. VI. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 21-26.
35. Ситар 2009: Ситар, Ганна. Синтаксичні фразеологізми з модальним значенням в українській мові [Текст] / Г. В. Ситар // *Ukrainistika – minulost, přítomnost, budoucnost II. Sborník vědeckých prací.* – Brno, 2009. – S.270-276.
36. Ситар 2011: Ситар, Ганна. Синтаксичні фразеологізми, побудовані за моделлю *Чим не N₁*, в українській мові [Текст] / Г. В. Ситар // *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко.* – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 208-215.
37. Ситар 2011а: Ситар, Ганна. Теоретичні основи словника синтаксичних фразеологізмів: структура словникової статті [Текст] / Г. В. Ситар // *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць /*

- Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 288-292.
38. Термінологія 2000: Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять : ДСТУ 3966-2000. – [На заміну КНД 50-011-93; Введ. 2001.01.01]. – Офіц. вид. – К. : Держстандарт України, 2000. – IV, 32 с. – (Державний стандарт України).
  39. Українська мова 2004: Українська мова. Енциклопедія [Текст] / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – К. : Українська енциклопедія, 2004. – 824 с. : іл.
  40. Універсальний словник 2006: Універсальний словник-Енциклопедія / Редкол.: М. Попович (гол. ред.) та ін. – Вид. 4-е, випр. і доп. – Львів : ТЕКА, 2006. – 1432 с.
  41. Филиппович 2002: Филиппович, Ю.Н., Прохоров, А.В. Семантика информационных технологий: опыты словарно-тезаурусного описания [Текст] / Ю. Н. Филиппович, А. В. Прохоров. – М. : Изд-во МГУП, 2002. – 368 с.
  42. Широков 2005: Широков, В.А. Корпусна лінгвістика : наукове видання [Текст] / В.А. Широков, О.В. Бугаков, Т.О. Грязнухіна та ін. – К. : Довіра, 2005. – 471 с.
  43. Щерба 1974: Щерба, Л.В. Опыт общей теории лексикографии [Текст] / Л.В. Щерба // Языковая система и речевая деятельность. – Л. : Наука, 1974. – С. 265-304.
  44. Mel'čuk 1987: Mel'čuk, I. Un affixe dérivationnel et un phrasème syntaxique du russe moderne: Essai de description formelle [Text] / I. Mel'čuk// Revue des études slaves. – 1987. – Vol. 59. – P. 631-648.

РОЗДІЛ 4 ПРИКЛАДНА МОРФОЛОГІЯ

ВСТАНОВЛЕННЯ ФУНКЦІЙНОЇ ХАРАКТЕРОЛОГІЇ І ПАРАДИГМАЛЬНО-СИНТАГМАЛЬНОГО ВИЯВУ ЧАСТОК В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМУ ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ КОРПУСІ СЛУЖБОВОСТІ

Анатолій Загнітко

1. Вступні зауваги. Корпуси текстів, методологія їхнього структурування та методика роботи з ними в рамках корпусної лінгвістики як одного з напрямів прикладної лінгвістики від початку з'яви самого терміна в 1960-ті роки й до сьогодні залишається актуальною (С.В. Клименко, В.В. Рыков та ін. [Клименко 1999; 2000; 2001]). Видозміна роботи над корпусами текстів відбулася в 80-ті роки ХХ століття, коли в методологію корпусного структурування проникла обчислювальна техніка, а “революційність” привнесли комп'ютерні технології. Робота над “корпусацією” набула ознак доступності, а завдання поширились на “корпусування” мовного фонду тих чи тих національних мов і створення відповідних національних корпусів мов. Уже на ґрунті створених національно-мовних корпусів почали створювати різного напрямку освітні сайти та належне забезпечення для них. Історія корпусної лінгвістики щільно переплетена із закономірностями створення корпусів текстів, бо, власне, теорія корпусної лінгвістики має опертям засадничі принципи створення таких корпусів у різноманітних їхніх виявах (див.: [Загнітко 2011: 56-67; Загнітко 2013: 102-112; Рыков 1996: 43-51]).

Історія створення корпусів текстів як певного їхнього набору сягає 60-их років ХХ століття, коли в Браунівському університеті (США) У. Френсіс та Г. Кучера на машинному носії сформували такий корпус ємністю п'ятсот зразків текстів у кожному по дві тисячі слів англійськомовної прози американського варіанту на машинному носії (див.: [Рыков 1996: 43-51]), що сумарно становить 1014312 слів. Тексти репрезентували п'ятнадцять наймасовіших жанрів англійськомовної друкованої прози та мали основним спрямуванням відповідний лінгвістичний аналіз. У корпусі був наявний не тільки детальний опис, але й містилася значна кількість матеріалів з їхнім первинним статистичним опрацюванням – частотний та алфавітно-частотний словник тощо. Поява Браунівського корпусу в 1963 році

спричинила жваві дискусії, що торкались принципів добору текстів та переліку потенційно вирішуваних на цьому корпусі завдань. Упорядники цього корпусу (У. Френсіс та Г. Кучера) керувались такими критеріями добору: 1) походження і склад тексту (автор мав бути природженим носієм американського варіанту англійської мови, а діалог не повинен перевищувати половину тексту); 2) синхронізація (включено тексти, вперше видані в 1961 році); 3) продумано співвідношення численної репрезентативності різних жанрів та добір окремих текстів за допомогою ймовірної процедури; 4) доступність для комп'ютерного опрацювання (спеціальні помітки для передання графічних особливостей тексту і под.).

У дискусіях було з'ясовано та сформульовано вимоги до добору текстів – ємність окремого тексту має статистично відбивати його стильові особливості, а кількісний склад і співвідношення жанрів повинні адекватно репрезентувати стильові особливості жанрів та їхню питому вагу. Межа у 2000 слів на довжину тексту та репрезентація п'ятнадцяти жанрів друкованої прози США відповідали вимогам лінгвістичної теорії та практики. Браунівський корпус швидко набув популярності, принципи його упорядкування поставали основою, певним стандартом для укладання аналогічних корпусів. Цікавим було те, що використання Браунівського корпусу стало застосовним і для простого підрахунку використання окремих літер, і для встановлення сполучуваності слова на зразок *good* та ін. Усі студіювання здійснювались з активним використанням комп'ютера для порівняння, верифікації, тому що аналізовано той самий матеріал, доступний для кожного дослідника. Останнє мотивувало розширення назви корпусу словом *стандартний*.

Уже перша спроба – Браунівський корпус текстів – засвідчила надскладність його структури з численними шарами інформації. У майбутніх корпусах якраз рівень і ступінь структурованості та насиченості такої інформації становив найактуальніше завдання та вирізняв кожний корпус за насиченням і технологією метарозміток. Відношення “корпус текстів – окремий його текст” у такій корпусно-текстовій системі є визначальними [Клименко 2000]. Аналіз особливостей таких відношень, їхня типологія та низка інших проблем, пов'язаних із застосуванням корпусів текстів у лінгвістичних студіюваннях, встановлення типології корпусів текстів та багато іншого стало об'єктом, предметом і завданням вивчення корпусної лінгвістики як нової науки комп'ютерно-прикладного

циклу. Уже під час використання Браунівського корпусу стало мотивованим розуміння того, що коректність лінгвістичного аналізу, відповідні порівняння можна вважати мотивованими настільки, наскільки ємним є корпус текстів. Результати таких порівнянь, кваліфікацій та характеристик можуть бути якісно зовсім іншими, ніж це здійснювано в межах певної вибірки, навіть у рамках суцільного обстеження. Останнє мотивовано тим, що корпус текстів уможливило опрацювання певних алгоритмів встановлення закономірностей функціонування, текстово-лінійної щільності конструктивів, їхньої регулярності, частоти, повторюваності тощо. Усе це умотивовує нову методологію наукового пошуку, що, власне, і виступає одним із критеріїв вирізнення корпусної лінгвістики з-поміж інших споріднених/неспоріднених напрямів комп'ютерно-прикладної лінгвістики.

Після Браунівського корпусу комп'ютер та завдання формалізації відповідних лінгвістичних алгоритмів надійно входять у науковий обіг, що й почасти зумовило постання нових корпусів, ідеологічно подібних до Браунівського – LOB (Lancaster-Oslo/Bergen), так названий за місцем його з'яви. LOB методологічно та ідеологічно нагадував Браунівський корпус: та сама середня довжина тексту, ті самі способи його подання, ті самі принципи добору матеріалу жанрово (а в межах жанрів і кількісно – 15), те саме дотримання хронології постання текстів (1961) та ін. Непересічна заслуга укладачів LOB ще й у тому, що тепер доступним стало порівнювання мовних одиниць у двох варіантах англійської мови – американському й британському із застосуванням тих самих алгоритмів та програм. Лінгвістичний (та й лінгвокультурологічний, літературознавчий та інші) аналіз можна було зреалізувати не на окремому корпусі текстів, а на двох, чим досягається більша об'єктивність, та й сам аналіз охоплює не окремі конструкції поза контекстом, а масив текстів з їхнім цілісним смисловим навантаженням. Та й словникарська практика набувала іншого розрізу (пор., наприклад, пакет словників зразка COBUILD) тому, що застосування комп'ютерного опрацювання мовленнєвого матеріалу з урахуванням різних сфер комунікації стало підґрунтям створення принципово нового різновиду словників (Й. Аартс [Aarts 2013] та ін.).

Останні напрацювання в технології створення корпусів текстів пов'язані з особливостями вичерпного інформаційного поля не лише того чи того тексту, але й окремо взятого слова з адекватною його

характеристикою [Клименко 2001]. Якщо на ранніх стадіях створення корпусів текстів актуальним було завдання ґрунтовної характеристики кожного тексту як окремого складника корпусу, то в сучасних умовах з напрацюванням багат шарових метарозміток постає важливим встановлення системи тегів, зорієнтованої на покрокову характеристику і самих текстів-складників, і їхніх внутрішніх лінійних елементів і под. Тому в окремих корпусах регулярними стали лінгвістичні примітки до кожного слова. Останнє спричинило створення відповідних версій (tagged versions) Браунівського корпусу, LOB та низки інших корпусів.

Активізація роботи над удосконаленням технології “корпусації” зумовила об’єднання та координацію зусиль лінгвістів різних країн, які активно працювали над укладанням корпусів різного рівня власних мов. У 1992 році було створено організацію *Європейська корпусна ініціатива* (ЕСІ). В її активі більше 50 корпусів текстів європейськими мовами, а кожний такий корпус охоплює від дванадцяти тисячі слів до п’яти мільйонів слововживань. Європейська корпусна ініціатива зініціювала створення і більш представницьких корпусів текстів максимально можливою кількістю європейських мов, та укладання так званих “паралельних” текстів та ін.

У сучасній корпусній лінгвістиці поряд з напрацьованими технологіями створення фундаментальних корпусів національних мов, корпусів текстів мов окремих авторів (Михайла Коцюбинського (Надія Бройко) та ін.), актуальним є питання формування експериментальних дослідницьких лінгвістичних корпусів текстів, основним призначенням яких постає розв’язання конкретних завдань. Усе це мотивує **актуальність** опрацювання технологій укладання експериментальних дослідницьких корпусів текстів з чітким окресленням шляхів їхнього використання в дослідницько-лінгвістичних студіюваннях, особливо ж корпусів для розв’язання конкретного лінгвістичного завдання, зокрема встановлення кваліфікаційно-характерологічних та парадигмально-синтагмальних виявів службовості – часток.

Метою дослідження постає виявлення кваліфікаційних та класифікаційних ознак експериментального дослідницького корпусу службовості з напрацюванням методики з’ясування функційної характерології часток української мови. Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення окремих значущих **завдань**: 1) встановлення основних параметрів експериментального дослідницького корпусу

службовості; 2) схарактеризувати інвентар метарозмітки експериментального дослідницького корпусу службовості; 3) визначити внутрішню структуру функційної характерології службовості для її застосування в рамках кваліфікації часток; 4) з'ясувати закономірності виявлюваності парадигматики та синтагматики службових елементів – часток в експериментальному дослідницькому корпусі службовості на ґрунті укладання бази даних службовості; 5) простежити напрями застосування конкордансерів в експериментальному дослідницькому корпусі службовості для встановлення регулярності/нерегулярності, частоти, квантитативних та інших реалізацій часток у репрезентованих текстах.

Новизною аналізу виступає встановлення характерологічних параметрів службових елементів в експериментальному дослідницькому корпусі з напрацюванням основних моделей їхнього вияву, **теоретичне ж значення** простежуване в обґрунтуванні функційної характерології службових елементів та застосуванні корпусних менеджерів та конкордансерів в експериментальному дослідницькому корпусі службовості для встановлення парадигмально-синтагмальних виявів службових елементів. **Практичне значення** дослідження мотивоване можливістю застосування його результатів у практиці опрацювання проблем комп'ютерно-прикладної лінгвістики у вищій школі та роботі над укладанням експериментальних дослідницьких лінгвістичних корпусів, встановлення типологічних характеристик метарозміток.

2. Корпуси текстів у структурі корпусної лінгвістики: еволюція поглядів і типологія дефінування. Корпусна лінгвістика досліджує опрацюванням загальних принципів побудови й використання лінгвістичних корпусів даних з використанням комп'ютерних технологій. Останнє передбачає застосування трьох поетапних прийомів: 1) автоматичне встановлення даних про мову корпусів; 2) опрацювання інформації; 3) перевірка та інтерпретація опрацьованих даних, з-поміж яких два перші повністю алгоритмізовані. За В.В. Риковим [Рыков 1996, с. 43-51; Рыков 199], значущими постають такі етапи роботи: а) подання структури мовленнєвої діяльності; б) вияв матеріальних обмежень на укладання корпусу; в) добір текстів; г) укладання корпусу тексту; г) компіляція корпусу.

Дефінування корпусу текстів слід ґрунтувати на таких його основних ознаках: 1) корпус текстів – певне зібрання тих чи тих

цілісних текстів; 2) основу корпусу текстів становить логічний задум, логічна ідея, що об'єднує цілісні тексти; 3) корпус текстів – втілення логічної ідеї: правила організації цілісних текстів у корпус, алгоритми та програми аналізу корпусу цілісних текстів і супрятьні з цим ідеологія і методологія; 4) належить до четвертої фактури мовлення (*усне мовлення → письмове мовлення → друковане мовлення → тексти на машинному носії*). Узагальнення заявлених ознак мотивує твердження про корпус текстів як певний філологічний об'єкт з належним рівнем організації словесної множини, елементами якої постають певним чином організовані тексти або ж особливо відібрані уривки з текстів (пор.: [Рыков 1996, с. 46-51]). Корпус текстів виступає видом корпусу даних, у якому одиницями постають тексти або достатньою мірою значущі фрагменти, що охоплюють ті чи ті повні фрагменти макроструктури текстів певної проблемної сфери (за А.М. Барановим [Баранов 2001]).

Найпопулярнішими, найважливішими та найпоширенішими є такі корпуси текстів (кваліфікація за параметрами: назва, рік, кількість слововживань, мова): 1) *BUC – 1964 – 1 000 000 – англійська (USA) – друкований*; 2) *AHI – 1971 – 5 000 000 – англійська (USA) – друкований*; 3) *LOB – 1978 – 1 000 000 – англійська (G.B) – друкований*; 4) *Birmingham corpus – 1987 – 20 000 000 – англійська (G.B) – друкований*; 5) *Kolhapur corpus – 1988 – 1 000 000 – англійська (індійська)*; 6) *TOSCA – 1988 – 1.5 000 000 – англійська (G.B) – друкований*; 7) *SEU Corpus – 1989 – 1 000 000 – англійська (G.B) – друкований*; 8) *CHILDES – 1990 – 20 000 000 – англійська (дитячий) – усний*; 9) *Nijmegen – 1991 – 132 000 000 – англійська (G.B) – друкований, усний*; 10) *LLELC – 1991 – 50 000 000 – англійська, друкований, усний*; 11) *Map Task Corpus – 1991 – 147 000 000 – англійська (Scotland), усний*; 12) *LCLE – 1992 – 10 000 000 – англійська – друкований (для іноземців)*; 13) *SEC – 1992 – 53 000 000 – англійська (G.B) – усний*; 14) *Wellington Corpus – 1993 – 1 000 000 – англійська (Новозеланд.) – друкований*; 15) *POW – 1993 – 65 000 000 – англійська (дитячий) – усний*; 16) *BNC – 1995 – 100 000 000 – англійська (G.B) – усний, письмовий, друкований*; 17) *Corpus of Spoken – 1991 – 2 000 000 – англійська – (USA) – усний*; 18) *ICLE – 1997 – 200 000 000 – англійська – письмовий*

(для іноземців); 19) *Bank of English – 1997 – 320 000 000 – англійська (G.B) – друкований.*

3. Сучасні класифікації корпусів текстів. Дефінування корпусів та їхні класифікації ґрунтуються на різних критеріях. Зазвичай диференціюють корпуси текстів:

1) за ступенем організації та структурованості: а) електронний архів – текст на електронному носії без стандартизації та уніфікації його форми на машинному носії; б) електронна бібліотека – тексти виявлені рівнорядно і стандартизовано; в) власне-корпус текстів – тексти призначені для відбиття певної частини лінгвальної реальності у стандартизованій та уніфікованій формі; г) субкорпус – певна автономна частина корпусу;

2) за хронологічною ознакою: а) синхронний – тексти почерпнуто із сучасного зрізу; б) моніторний – корпус відстежує плінний стан мови; в) діахронний – корпус текстів охоплює тексти минулого стану мови;

3) за індексацією: а) простий; б) анований;

4) за мовою: а) одномовний – у корпусі текстів заявлено тексти тільки однією мовою; б) двомовний – у корпусі текстів охоплено тексти двома мовами; в) багатомовний – корпус текстів містить тексти трьома і більше мовами;

5) за способом застосування та використання корпусу: а) дослідницький; б) ілюстрований (призначений для добору прикладів, ілюстрацій); в) паралельний; г) навчальний (для «навчання» моделей, покладених в основу, наприклад, систем автоматизованого перекладу, синтезу чи розпізнавання мовлення);

б) за способом існування корпусу текстів: а) динамічний; б) статичний (відбиття в корпусі тимчасового стану мови; типовими зразками виступають авторські корпуси текстів, пор.: корпус текстів Михайла Коцюбинського і под.). Інколи додають (В.В. Риков та ін.) також диференціювання за технологією створення та способом застосування (а) експериментальний; б) дослідницький), що в чомусь перекикається з розмежуванням корпусів за способом застосування та використання корпусів.

Заявлена класифікація не постає вичерпною та всеохопною, може бути розширена і доповнена за умови врахування інших ознак.

Дослідницький корпус текстів є опертям для застосування різних програм: 1) укладання конкордансів, оскільки конкорданс становить абетково упорядкований список словоформ і є вичерпним

переліком контекстів тієї чи тієї одиниці; 2) індексування / анування.

До складних належить питання конструювання, структурування та застосування корпусів, що зумовлено різністю мов, традицій, технологійних процесів. Водночас існує незначна кількість вимог створення корпусу текстів. До таких можна віднести: 1) прогнозування адресата корпусу текстів (індивід, група, лінгвістична спільнота); 2) логічна ідея – основа створення корпусу текстів; 3) ємність текстів та їхня кількість, необхідна для уведення в корпус текстів; 4) квалікативні ознаки текстів як складників корпусу – фрагменти, елементи текстів / повні тексти; 5) процедури добору текстів у корпус. У цьому разі істотним є те, що такий добір мотивований відповідною метою: обстеження мовленнєвого матеріалу, сканування текстів, остаточне формування, укладання корпусу; 6) цілком стандартизована уява корпусу на рівні галузевих стандартів, тобто уявлення всього корпусу як продукту: анування всього тексту загалом, уніфіковане репрезентування словесного матеріалу тексту; 7) анування, індексування словесного матеріалу тексту; лінгвістичне дослідження, що ґрунтоване на корпусі текстів і под.

4. Основи застосування корпусу текстів у дослідженні мови.

Застосування корпусу текстів для розгляду певних питань аналізу визначає: 1) вибором потрібного корпусу текстів: доступність, достатність словесного матеріалу та встановлення критеріїв відповідності обраного тексту для поставленої мети та окреслених завдань (як було дібрано тексти та наскільки достовірні подані індекси (за умови індексування тексту)); 2) мірою необхідності певного студіювання (адаптація мети та завдань дослідження щодо наявного корпусу текстів); 3) практичними настановами: аналізувати те, що ясно й очевидно подано в машинній формі; шукати те, що легко знайти, квантифікувати те, що легко підраховуване.

До проблемної сфери в “корпусації” належить: корпус текстів постає сферою реалізації мовної системи, що містить феномени для лінгвістичного опису, і перелік цих феноменів опису треба постійно ставити як основне завдання. Для конкретного корпусу проблемою може поставати будь-що, пов’язане з лінгвістичним аналізом, де значущими виступають: 1) мовний вимір, виявлюваний в існуванні потенційної можливості з’яви інших використань, що доповнюють масив наявних реалізацій; 2) мовленнєвий вимір, репрезентований

мовленнєвими висловленнями; 3) певною мірою ігнорування в корпусній лінгвістиці мовного аспекту, тому що спочатку фіксовано сферу залучених мовних даних – реалізації мовної системи. Для регулярно змінюваних корпусів даних, мовний аспект проблемної сфери виявлюваний в опрацюванні принципів модифікації корпусів. До того ж, для лінгвістичного дослідження (крім особливих випадків) у центрі постає мовний вимір, оскільки саме його необхідно встановити через аналіз.

Заявлена проблемна сфера охоплює також репрезентативність корпусу текстів, що пов'язана зі здатністю відбивати всі властивості проблемної сфери. Так, якщо розглядають особливості певного різновиду синонімії (за частиномовною належністю: прикметникова, іменникова, дієслівна, прислівникова тощо) у творах відповідного автора (Михайла Коцюбинського, Панаса Мирного, Івана Нечуя-Левицького та ін.), то проблемним постає: 1) встановлення напрямів внутрішньокорпусного пошуку синонімів; 2) визначення внутрішньотекстової частоти та щільності синонімів у межах окремої частини; 3) наскільки пропорційним постає увесь загал синонімів тощо.

Репрезентативність становить найважливішу властивість корпусу текстів, що мотивовано кількома чинниками: 1) якою мірою відбиває корпус текстів усі властивості проблемної сфери; 2) наскільки витримані пропорції, спостережувані у проблемній сфері. До найпростіших способів перетворення проблемної сфери в корпус належить її максимально пропорційне звуження. Репрезентативність визначається такими параметрами: 1) фонетичними; 2) морфологічними 3) синтаксичними; 4) стильовими.

У корпусі текстів одним із найважливіших складників пошукового апарату виступає так звана метарозмітка (метаопис) наявних у ньому текстів. У метарозмітку входять: 1) приписування тексту атрибутів з фіксацією: а) обставин його створення; б) констатації автора; в) фіксації його тематики; г) вияву жанрових особливостей; г) актуалізації типу наратора тощо; 2) простеження закономірностей його лінійності та ін. Завданням такої метарозмітки постає достатнє орієнтування дослідника в Корпусі для виконання відповідних завдань, наприклад, добирати тексти дипломатичного підстилю або ж тексти проповідей, анотацій, повістей як жанрів тих чи тих стилів / підстилів тощо. Останнє необхідне за умови наявності надзвичайно ємного Корпусу, тому актуальним постає внутрішнє

диференціювання Корпусу: а) стильове (*художній, публіцистичний* тощо); б) підстильове (*адміністративний, власне-науковий, дипломатичний, довідково-енциклопедичний, законодавчий, інформаційно-реферативний, науково-довідковий* і под.); в) жанрове (пор.: жанри інформаційно-реферативного підстилю – жанри, що містять інформацію з реферативним описом: 1) *реферат*; 2) *огляд*; 3) *анотація*; 4) *резюме*; жанри науково-ділового підстилю – жанри, що містять науковий виклад з чітким простеженням ділових параметрів: 1) *патент*; 2) *авторське свідоцтво*; 3) *опис винаходу*; 4) *стандарт*; 5) *технічні умови*; 5) *специфікація*; 6) *рекламація*; жанри науково-методичного / інструктивного підстилю – жанри, що містять виклад науково-методичних положень: 1) *методичний посібник*; 2) *програма*; 2) *рекомендація*; 4) *інструкція*; жанри науково-навчального підстилю – жанри, що містять науковий виклад з навчальною його інтерпретацією: 1) *підручник*; 2) *навчальний посібник*; 3) *курс лекцій*; жанри науково-оцінного підстилю – жанри, що містять виклад наукових положень з відповідною оцінкою: 1) *рецензія*; 2) *відгук*; 3) *експертний висновок*; 4) *полемічний виступ* і т. ін.).

У рамках корпусу текстів з відповідним рівнем метарозмітки може бути вирішене завдання встановлення гендерних / соціальних / вікових параметрів тексту та простеження кореляцій / некореляцій між тими чи тими метатекстовими особливостями та мовними особливостями тексту. Користувач корпусу текстів у належно структурованому масиві може створити підмасив текстів, маркуючи його відповідним чином (*Мій корпус; Власний експериментальний корпус* тощо). У цьому разі подальший пошук обмежений уже обраною множиною текстів. Звичайно, прийнятним виступає усталене параметрування текстів у межах такого підмасиву.

5. Особливості структури метарозмітки в експериментально-дослідницьких лінгвістичних корпусах текстів. В експериментально-дослідницьких лінгвістичних корпусах здебільшого використовують різні системи метарозмітки – просту і складну. Проста адресована не фахівцям корпусної лінгвістики, що працюють з універсальною міжнародною класифікацією, а звичайному користувачеві. Такий інтерфейс побудовано так, що параметри тексту цілісно репрезентовані у відповідному **«паспорті тексту»**, що охоплює: а) автора тексту: ім'я, стать, дата народження (орієнтовний вік); б) назву тексту; в) час створення тексту (або точна дата створення, або ж орієнтовна за форматом: *не раніше ніж / не*

пізніше ніж); г) обсяг тексту (з наголошенням кількості слів або ж кількості знаків – без пропусків та з пропусками; ємність тексту можна також вказувати через формат «<не> більше такого ось обсягу» / «<не> менше такого ось обсягу»; прийнятним є пояснення: для художнього твору визначено, що ustalена довжина оповідання – до 5 тисяч слів, ustalена довжина повісті – від 5000 до 15000 слів; ustalена довжина роману – більше 15000 слів). Для художнього тексту актуальним постає встановлення таких параметрів: а) жанр (з наявністю розвинутих постмодерністських текстів варто застосовувати помітку «*нежанрова проза*») з диференціюванням різновидів на зразок історична, історико-пригодницька, кримінальна проза, сатира, гумор, фантастика тощо; б) тип тексту (у позначенні слід широко використовувати самоідентифікацію тексту): анекдот, бойовик, детектив, епопея, есе, казка, легенда, оповідання, роман, трилер і под.; в) хронотоп тексту (орієнтовна вказівка на місце і час описуваних у тексті подій; можлива помітка «*хронотоп не визначено*»); диференційованими повинні поставати: доісторичний період, античність, Середньовіччя, Новий час, Україна з розмежуванням періодів XIV-XVI, XVII-XVIII, XIX, кінця XIX – початку XX ст., Розстріляне Відродження, 30-ті роки, війна 1939 – 1945 рр., післявоєнний період (до 1952 р.), 50-ті роки, 60-ті роки, 70-80-ті роки, перебудова, Україна: післярадянська доба – 90-ті роки, 10-ті роки XXI ст. Для художніх текстів здійснювано вказівку на хронотоп (замість тематики).

У нехудожніх текстах вказано: а) сферу функціонування (орієнтування на мовні особливості): побутова, офіційно-ділова, виробничо-технічна, публіцистична, навчально-наукова, церковно-конфесійна та ін.; б) тип тексту (за принципом самоідентифікації; список типів подано у вікні пошуку в абетковому порядку; включено помітку «*тип не визначено*»): автобіографія, акт, відгук, довідник, договір, закон, замітка, заява, звіт, інструкція, інформативне повідомлення, кодекс, коментар, лист, листівка, навчальний посібник, нарис, огляд, оголошення, підручник, постановва, проповідь, путівник, резюме, реклама, рекомендація, рецензія, рецепт, стаття, твір, угода, характеристика, хроніка, щоденник тощо; в) тематика текстів (той самий текст може одночасно мати різне тематичне спрямування): бізнес, відпочинок та дозвілля, війна та збройні конфлікти, домашнє господарство, економіка, здоров'я та медицина, комерція, кримінал, мистецтво, наука, (розділи

та сфери), політика і суспільство, право, приватне життя, природа, сільське господарство, спорт, фінанси та ін.

6. Технології використання корпусних менеджерів та конкордансерів в експериментальному дослідницькому лінгвістичному корпусі текстів для управління ним. Для отримання з експериментального дослідницького лінгвістичного корпусу текстів (далі ЕДЛКТ) тієї чи тієї інформації застосовують різноманітні спеціалізовані програмні засоби – конкордансери та корпусні менеджери. Перші виступають списками контекстів, де аналізована одиниця виявлювана в її лексичному контексті і характеризується інвентарем статистичних даних. До найпростіших реалізацій конкордансів належить абетковий список слів у тексті з відповідними фіксованими в ЕДЛК контекстами, пор.: програми-конкордансери: *Concordance*, *MicroConcord*, *MonoConc*, *TACT (Text Analysis Computing Tools)*, *TACTWeb*, *SARA* і под. (див.: [Бройко 2014, с. 151-156]).

6.1. Для **Concordance** (<http://www.rjcw.freeseerve.co.uk/>) з його підтримкою більшістю європейських мов властива висока швидкість пошуку з поданням досягнутих результатів на друк. Реальним у його рамках виступає перетворення отриманого конкордансу в html-файл. У **MicroConcord** (<http://www1.oup.co.uk/oup/elt/software>), підтримуваним європейськими мовами, важливим є досить швидкісне моделювання KWIC (Key Word in Context – «ключове слово у контексті»). Його особливістю постає наявність DOS-інтерфейсу.

Для зручності вводиться конкретна словоформа (в рядку запиту), текстові файли для проведення запиту, внутрішньореченневий лінійно-позиційний вияв слова. Результатом постає відбиття опрацьованих файлів (їхні імена), кількість входжень тієї чи тієї словоформи. Для перегляду конкордансу застосовується режим прокрутки (scrolling) та кілька режимів сортування отриманого матеріалу, перегляд вичерпного / повного тексту для кожного входження аналізованої словоформи в окремому вікні, збереження у файлі та друк результатів. Водночас у **MicroConcord** не можна запитати повний конкорданс та й кількість рядків завжди обмежена.

6.2. MonoConc (<http://www.camsoftpartners.co.uk/>) орієнтований на створення KWIC і повних конкордансів. Істотною є функція сортування отриманих списків за право- та лівобічним контекстом. **MonoConc** уможливує опрацювання анотованих корпусів (формати html і xml) і подання складних запитів за шаблонами (частина слова,

позиція слова в реченні, пошук всередині тегів і т.д.), перегляд контекстів конкретної словоформи в окремій клітинці вікна програми. Програма забезпечує отримання частотних кваліфікацій.

Результат роботи в ЕДЛКТ залежить від застосовуваного різновиду конкордансера. Для простого конкордансера характерною постає робота з побудови конкордансу окремих слів, словосполучень, частин слів, знаків пунктуації та інше у відповідному контекстному оточенні. Застосування складніших програм на кшталт корпусних менеджерів («corpus manager») спрямоване на структурування повних конкордансів з охопленням і окремих слів, і лем з морфологічними характеристиками слова, і внутрішньореченнєвої лінійно-позиційної моделі слова, і внутрішньотекстові його вияви в розміченому тексті (HTML, XML), і бібліографічні й типологічні параметри документа, звідки почерпнуто той чи той контекст (автор, назва, джерело, рік видання, тип тексту, стиль (підстиль), жанр тощо), і квантитативні дані і под. Особливістю таких програм постає наявність програмних засобів для пошуку відповідних даних в ЕДЛКТ з належним статистичним опрацюванням. Результатами пошуку виступає певний конкорданс – список контекстів з лексичним оточенням пошукуваної одиниці [Evert 2003].

Корпусні менеджери для зручності застосовують відповідні теги, пор.: Manatee (Bonito), IMS Corpus Workbench (CQP), XAIRA, LEXA, Virtual Corpus Manager (VMC), EXMARaLDA Corpus-Manager (Co-Ma) та інші. Загалом корпусний менеджер повинен: а) будувати повні конкордансні списки; б) знаходити окремі слова, словосполучення; в) зреалізувати складні запити – пошук за усталеними шаблонами; г) селекціонувати списки за обраними користувачем кількома критеріями; ґ) відбивати знайдені словоформи у розширеному контексті; д) скоординувати статистичну інформацію з окремих елементів корпусу; е) відповідно до метарозмітки корпусу простежувати лєми, морфологічні характеристики словоформ і метадані (за тими чи тими принципами); є) зберігати та видруковувати результати; ж) працювати і з окремими файлами, і з необмеженими за розміром корпусами; з) оперативно опрацьовувати запити та видавати результати; и) забезпечувати підтримку різних форматів текстових даних (txt, doc, rtf, html, xml та ін); і) бути прозорим і доступним, легким (інтуїтивно зрозумілим) у вживанні різних користувачів – досвідчених і для початківців і под [Evert 2003].

6.3. Корпусний менеджер Manatee (Bonito) з відповідним програмним забезпеченням складається із сервера (manateesrv) і графічного інтерфейсу користувача (GUI – graphical user interface) Bonito. Останній задіяний з боку клієнта. Аналізований корпусний менеджер створений на факультеті інформатики Університету ім. Масарика (Чехія, м. Брно) Павлом Рихли (Pavel Rychly) і групою NLPlab (Natural Language Processing Laboratory) [Evert 2003].

Увесь корпусний менеджер Manatee зручний у використанні, особливо у проведенні пошуків окремих атрибутів (словоформа, лема, тег); вживанні регулярних виразів, логічних операторів на кшталт *або*, *і*; містить засоби діагностування певних структур (межі речення тощо); оперативно опрацьовує складні запити з належним потенціалом використання шаблонів. Manatee зберігає історію усіх запитів користувача з достатнім рівнем перегляду морфологічних характеристик словоформи та відбиттям лем. Здобуті результати можна зберегти у файлі, вивести на друк. Наявний потенціал: 1) сортування за ключовими словами, контекстом, 2) інтерактивно необмеженого розширення контексту, 3) фільтрування конкордансів; 4) видалення повторень; 5) кваліфікування частоти розподілу, абсолютної частоти слів та інших атрибутів у корпусі або контексті. Існує в Manatee розширений вибір кодувань, створення користувацьких підкорпусів, довільний набір тегів, можливість підключення інших мов [Evert 2003]. Одним з виявів низької ефективності Manatee постає відсутність програми автоматичної розмітки, наявність тільки ручної.

6.4. До спеціальних пошукових програм лінгвістичних досліджень належить **корпусний менеджер IMS Corpus Workbench (CQP)** [Sokirko 2005], у якому наявні різні способи завдання запитів: подібний до Google простий пошук, де основною є методика умовчання; пошук точної послідовності з використанням спрощеної мови запитів (лапки); пошук з використанням усіх можливостей CQP.

У запиті слово може бути подано як: 1) словоформа; 2) лема (після введеного слова необхідний знак %); 3) набір словоформ або лем (зі знаком диз'юнкції |); 4) підланцюжок (знаки .*); 5) невідоме слово (знак-крапка .); 6) послідовність невідомих слів, які можуть бути задані (дві крапки .. відповідають можливому інтервалу між словами) [Evert 2003, с. 22-29]. На сьогодні версії програми CQP для системи Windows не існує.

6.5. У корпусному менеджері XAIRA (XML Aware Indexing and Retrieval Architecture) основним є пошук і виведення лінгвістичної інформації у великих чи малих документах у форматі XML. Він розвиває програму SARA, опрацьовану в рамках проекту British National Corpus (<http://www.natcorp.ox.ac.uk>). Xaira зреалізовує пошук основи за конкретним словом або основою слова, відбиває частоту слів, діагностує обмеження в частоті слів та індексує правила лематизації. Позитивом корпусного менеджера Xaira є здатність порівнювати частоту певного слова або леми з частотами інших слів, що постають у тому самому контексті; упорядкування результатів за статистичними даними, що відбивають силу колокаційних зв'язків. Аналізований корпусний менеджер пропонує варіанти запитів, шукає за початковими і кінцевими XML тегами, використовує комбінації різних запитів. Xaira містить три програми: 1) *indexer*, що індексує окремі XML файли; 2) *Server*, що спрямована на взаємодію програми клієнта з файлами даних; 3) *client*, що здійснює взаємодію сервера і користувача. Така будова дозволяє, наприклад, розвиток різних програм-клієнтів для реалізації різних завдань. До того ж *indexer* спрощує процес створення використовуваних програмою бази даних [Sokirko 2003].

6.6. На пошук контекстів слова або словосполучення в певному корпусі зорієнтований **корпусний менеджер DDC**, що використовує в пошуковій та індексації такі лінгвістичні процесори системи Діалінг (www.aot.ru): 1) графематичний процесор; 2) морфологічний процесор; 3) поверхнево-синтаксичний процесор (Shallow syntax). Перший членує вхідний текст (html або plain формат) на слова, речення та абзаци. Другий для кожного слова створює набір морфологічних інтерпретацій, де остання – це пара <P,G>, у якій P – частина мови, а G – набір графем. Сьогодні в системі Діалінг наявні три морфологічних словники – російський, англійський та німецький, відповідно – вхідний корпус може бути англійськомовним, російськомовним або німецькомовним. Останній буде для речення проєктивний набір клауз (простих речень) і проєктивний набір синтаксичних груп всередині цих клауз [Sokirko 2003].

Сучасні конкордансери та корпусні менеджери спрямовані на розгляд того чи того параметру корпусу текстів. Для повноцінного дослідження корпусу текстів раціональнішим є використання корпус-менеджерів.

7. Закономірності використання експериментальних дослідницьких лінгвістичних корпусів текстів. Використання корпусу текстів передбачає чітке ґрунтування основ покликання, пор., наприклад: *Багато використаних у статті прикладів знайдені за допомогою Експериментального дослідницького корпусу текстів / Більшість використаних у статті прикладів знайдені за допомогою Експериментального дослідницького корпусу текстів / Усі використані у статті приклади знайдені за допомогою Експериментального дослідницького корпусу текстів.* Для покликання цілком прийнятним постає використання скорочення на кшталт *Експериментальний дослідницький лінгвістичний корпус – ЕДК* чи *Експериментальний дослідницький лінгвістичний корпус текстів – ЕДЛКТ*. Якщо ж наявне віртуальне розміщення корпусу на зразок *nova.dp.ua*, то в списку використаних джерел обов'язковим є включення і самого найменування корпусу текстів (*Експериментальний дослідницький лінгвістичний корпус – ЕДК* чи *Експериментальний дослідницький лінгвістичний корпус текстів – ЕДЛКТ*) та відповідного режиму доступу.

Істотним постає не встановлення шляхів створення *Експериментального дослідницького лінгвістичного корпусу – ЕДК* чи *Експериментального дослідницького лінгвістичного корпусу текстів – ЕДЛКТ*, а особливості його використання в науково-дослідній роботі.

7.1. Поняття матриці: методика застосування в Експериментальному дослідницькому лінгвістичному корпусі текстів. У сучасному тлумаченні матриця має кілька значень, що залежать від її застосування – математичне, виробничо-технічне, топографічне, видавниче. Для дослідження мовних одиниць в їхньому варіантному, функційному та інших виявах істотним постає математичне розуміння матриці, що й було апробовано на аналізі часток як особливого граматичного класу слів, маркованих стійкими дискурсивними практиками. Математичне розуміння матриці має опертям її визначення як системи яких-небудь математичних величин. Такі величини розташовані у вигляді прямокутної таблиці яких-небудь елементів *a_{ik}* (чисел, математичних виразів). Подібна прямокутна таблиця містить *m* рядків та *n* стовпчиків. Якщо *m = n*, то матриця є квадратною. Над матрицею можна виконувати дії за правилами матричної алгебри. Застосування матриці в дослідженні службових елементів загалом та часток зокрема та упорядкування

їхньої лексикографічної граматики постає мотивованим і функційно навантаженим. Для встановлення самої кваліфікаційної та класифікаційної матриці часток та опису процедури її застосування слід встановити кількість вертикальних та горизонтальних гнізд. Матриця надає можливість структурувати словникову статтю. Вертикальний простір матричної таблиці буде заповнено постійними кваліфікаційними ознаками: 1) характерологія; 2) функційні параметри; 3) комунікативні (дискурсивні) вияви; 4) синтагматика; 5) семантико-парадигматичні зв'язки; 6) квантифікація; 7) динаміко-еволюційні параметри; 8) етимологія; її горизонтальний вимір виявлювано непостійними ознаками кожної вертикальної постійної величини. Вісім компонентів вертикального простору матриці передбачають багатовимірність і багатовекторність *ЕДЛКТ*, що повинен містити тексти різних стилів – художньо-белетристичного, публіцистичного, наукового, офіційно-ділового з різними історичними зрізами: кінець XIX – початок XX стст.; середина (40-60-ті роки) XX ст.; кінець XX – початок XXI стст.) та різними жанрами в рамках кожного зі стилів. Навіть заявлені елементи надто складно заструктурувати відповідною метарозміткою; принаймні, вона виглядатиме надто ємною. Водночас утворений *ЕДЛКТ* забезпечить розгляд тільки характерології (1), комунікативних (дискурсивних) виявів часток (3), функційних параметрів часток (2) та їхньої синтагматики (4). Простеження семантико-парадигмальних зв'язків ґрунтуватиметься на цілісній системі виявлених часток та (що найважливіше) встановленні ємності їхньої семантики: максимальність значенневої шкали часток гарантуватиме оптимальність семантико-парадигмальних зв'язків. Так, укладання словника часток (див.: [Загнітко А. Словник часток : матеріали і статті : науково-навчальне видання / Анатолій Загнітко, Анна Каратаєва. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – 367 с.; Загнітко А. Словник часток : матеріали і статті : науково-навчальне видання / Анатолій Загнітко, Анна Каратаєва. – Видання друге, виправлене і доповнене. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – 400 с.]) мало опертям *ЕДЛКТ* ємністю 1500000 слів та словоформ художньо-белетристичного стилю, що уможливило максимальний вияв у рамках цього стилю та відповідних його підстилів та жанрів характерології часток. Згодом заявлений *ЕДЛКТ* доповнювано матеріалами офіційно-ділового, публіцистичного та почасти наукового стилів, пор.:

АБО – частка, *ненорм. / розм.*;

I. Характерологія: проста; за походженням – відсполучникова, результат злиття сполучника *a* з часткою *bo*, в минулому формою середнього роду вказівного займенника.

II. Функційні вияви: власне-частка (модальна: питальна); категорійно-комунікативна (питальна); апелятивна (питальна). За семантикою – питальна, уживається для вираження запитання з відтінком здивування, сумніву, недовіри: *Ти питаєш, чи кохаю? Ба який! Або я знаю...* (Микола Вороний).

III. Комунікативний вияв: актуалізаційно-тематична: *Або ж я знаю, що робити та й що діяти? – відказав він зломаним голосом* (Іван Франко).

IV. Синтагматика: 0.

V. Семантико-парадигматичні ознаки:

Омонім – або, сполучник розділовий: *Пошлю Енея до Плутона, або і сам в ад копірсну* (Іван Котляревський).

Синонім – *хіба*, частка питальна: *Хіба я знаю, де він так довго* (Улас Самчук).

Антонім – 0.

Варіант – 0.

VI. Квантитативні характеристики:

художньо-белетристичний – 1;

публіцистичний – 0;

офіційно-діловий – 0.

VII. Динаміко-еволюційні параметри:

Словарь Б. Грінченка: *або* – сполучник (2,4), де (1) – розділовий сполучник: *Нехай це зробить він, або хто инший* (Тарас Шевченко); (2) – як питальна частка: *Або я знаю? Або ж і не жаль?* (Михайло Драгоманов); (3) – розділовий парний сполучник *або-або*: *Або пан, або пропав!* (Приказка); (4) – як синтаксична морфема лексеми *або-що*: *Пораюсь там коло печі, або-що, а він: «Чого це так довго, Парасю?»* (Марко Вовчок); *або що?* – питальна конструкція у значенні *'А чому? Хіба що?'*: *Не йди до корчми! – Або що? от і підуду!* **Омонім** – *або* (сполучник). **Синонім** – *хіба* (прислівник) (Грінченко 1958а, 2). **Тимченко:** *або* – сполучник (3), де (1) – протиставний: *А хто имеет тоє закладыватъ або от церкви бжсья отдаливатъ и мьститъ єму бгъ;* (2) – пояснювальний, у значенні *'тобто'*: *Вышоль тотъ декретъ або розказанье;* (3) – *абожсь*, як питальна частка у значенні *'хіба'*: *Або то малая речъ – подъ ухвалы Триденского синоду поддатися.* **Омонім** – *або* (сполучник) (Тимченко 1930, 3).

СУМ: *або* – частка, розм., питальна в значенні 'хіба': *А що там дозволяти? Або то мало того зела на городі?* (Леся Українка). **Омонім** – *або* (сполучник). **Синонім** – *хіба* (частка) (Словник української мови 1970, 4).

ВТСУМ: *або* – частка, розм., питальна, в значенні 'хіба'. **Омонім** – *або* (сполучник). **Синонім** – *хіба* (частка) (Великий тлумачний словник сучасної української мови 2005, 2).

VIII. Етимологія. *Або* (розділовий сполучник, питальна частка) – результат злиття сполучника *а* з часткою *бо*, в минулому формою середнього роду вказівного займенника (Етимологічний словник української мови 1982, 38) [Загнітко 2013, с. 61-62].

7.2. Особливості покликання на експериментальний дослідницький лінгвістичний корпус текстів. Покликання на ЕДЛКТ відсутні в силу того, що ідеологія, структурування, принципи його метарозмітки належать самим укладачам Словника та почасти проблемній групі «Трансформаційно-аналогійна та лексикографійно-аналогійна граматики службовості», що функціонує на кафедрі української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету у складі Анатолія Загнітка (науковий керівник та автор ідеї), проф. Михайла Вінтонів, доц. Іллі Данилюк, к.ф.н., н. с. Ірини Кудрейко, аспіранти Анастасії Білозуб, Анастасії Зеніна, Анни Каратаєва. Система тегів ЕДЛКТ вимагає на сьогодні свого поглиблення й розвитку, особливо з урахуванням сучасного бачення стильового, підстильового, жанрового маркування окремих часток,, їхньої функційної ваги. Укладання бази даних часток української мало опертям ЕДЛКТ із використанням застосовуваних у ньому тегів та водночас чітким розмежуванням статусної ролі частки з належним теоретичним обґрунтуванням виділення частки як частини мови, визначенням реєстру часток, їхньої контекстуально-дискурсивної видозміни часток загалом та кожної зокрема.

Для адекватного використання матриці дослідження часток та укладання їхньої лексикографічної граматики дослідницька база має бути самодостатньою та, в певному сенсі, вичерпною. Саме такою базою і виступає ЕДЛКТ або ж ЕДЛКТ службовості, тому що він укладений зі спеціальною настановою аналізу службовості, зокрема частки та створення її лексикографічної граматики. Компонент *службовості* якраз і вказує на кінцевий результат дослідження. ЕДЛКТ службовості повинен максимально відповідати певним

вимогам, з-поміж яких слід наголосити: 1) ЕДЛКТ має бути достатньо великої ємності; 2) повинен бути структурованим та розміченим; 3) тексти, що входять в ЕДЛК, мають бути в електронному варіанті тощо. Цінність ЕДЛКТ (на думку І. Данилюка) простежувана в тому, що 1) його можна використовувати багаторазово в різних студіюваннях; 2) він показує мовні одиниці в їхньому реальному оточенні, що дозволяє укласти список контекстів (у рамках ЕДЛКТ цілком вичерпний) з констатацією: а) часу (хронологічний принцип) їхньої появи; б) авторства (модально-суб'єктний принцип); в) жанровості (жанрово-парадигмальний принцип); г) варіативності (варіантно-авторський принцип); ґ) місця створення та першого видання (просторовий принцип); д) стильової належності та підстильового диференціювання (функційно-стильовий принцип); е) кількісної ємності (квантитативний принцип) тощо. Реалізація цих та інших завдань, одночасно спрямованих на створення лексикографічної граматики часток та формування ЕДЛК, уможливили адекватним чином структурування первинного ЕДЛК та апробування його в діагностуванні матриці для дослідження часток. Повноцінна реалізація проекту передбачає здійснення мети та цілої низки завдань, з-поміж яких значущими постають суто теоретичне (теоретико-кваліфікаційне і теоретико-інтерпретаційне дефінування часток) і власне-прикладні (навігація в ЕДЛКТ, типи розміток у ньому тощо), що підтверджує перспективність пропонованого студіювання.

7.3. База даних як відбиття ємності експериментального дослідницького лінгвістичного корпусу текстів службовості. З опертям на дефініцію бази даних як інформаційної моделі, що уможливлює упорядковане зберігання даних про групи об'єктів з однаковим набором властивостей, було напрацьовано модель бази службовості – часток. Встановлена база даних службовості із застосуванням системи управління базами даних дозволяє максимально зручно зберігати інформацію для її перегляду, доповнення, зміни, пошуку необхідних даних, здійснення потрібної вибірки, сортування в будь-якому порядку. Бази даних диференціюють за особливостями використання в комп'ютерній мережі, за характером збережуваної інформації, за способом збереження даних, за структурою організації даних тощо. Запропонована база даних службовості за цими кваліфікаційними ознаками належить до однокористувальної, лексикографічної, структурованої, структурно-табличної, реляційної тощо. Усправління базою даних службовості

забезпечуване FoxPro, Access for Windows, Paradox, а на своїх початках – інформаційно-пошуковою системою, що уможливило збереження значної за обсягом інформації, швидкий доступ до інформації та її пошук, додавання, видалення та зміна збереженої інформації, кваліфікація інформації в зручному для користувача вигляді.

База даних службовості стала другим етапом – після формування та укладання ЕДКТ службовості – створення Словника часток. Роботу над останнім було розпочато з укладання цілісного реєстру часток або слівника часток, що здійснено на основі «Словника української мови : В 11-ти томах», який на сьогодні постає одним із найфундаментальніших надбань української тлумачної лексикографії. Згодом її було уточнено і деталізовано на підставі розгляду часток та їхнього слівника у «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка і «Великому тлумачному словнику української мови», а також в «Етимологічному словнику української мови : В 7-ми т. (т. 1 – 6) / Гол. ред.: О. Мельничук» та «Історичному словнику українського язика» (Укл.: Е. Тимченко, Е. Волошин, К. Лазаревська, Г. Петренко / Зредагував Е. Тимченко). Усе це уможливило створення концепції ємного тлумачення часток у функційному, структурному, етимологічному аспектах. Водночас опрацьовано концепцію створення бази даних часток із застосуванням відповідної методики структурування загального поля документа (автором загальної таблиці бази даних та структурування відповідних полів є доц. Ілля Данилюк, опис запропоновано доц. Ганною Ситар (див.: [Загнитко 2011, с. 56-67]). Створення бази даних українських часток реалізовано за допомогою програмних продуктів компанії Microsoft – Microsoft Word і Microsoft Access.

На сьогодні база даних складає таблицю, сформовану із 7 вкладок, кожна з них відбиває суттєві параметри часток і вмонтованих процедур автоматичного опрацювання даних (пошук, сортування, створення нового запису і под.). Загалом таблиця містить 31 поле, що корелює з відповідною інформацією про частки, і більше 200 рядків (записів) (за кількістю виявлених на цей момент одиниць – як власне-часток, так і одиниць, використаних у їхній функції). Для зручності роботи з базою була сконструйована так звана форма з текстовими полями та елементами управління.

Для адекватного розуміння і сприйняття усього словника слід розглянути вкладки та поля бази даних «Частки української мови» (версія 1.04).

1. У першій вкладці «Характерологія» наявні такі ознаки часток (рис. 1):

а) структурний тип часток (проста (*а, ген, давай* і под.), складна (*абикуди, абищо, мовби* та ін.), складена (*хоч би, навряд чи, не тільки* і под.) – з розмежуванням з-поміж складених нерозчленованих (*було б, все ж таки, до чого ж, ще б* тощо): **Було б** тоді відразу піти нам (Лесь Мартович) і членованих (легко розриваються (*тільки б, ледь не, лиш би / лиш б, як не, так і* (**Тільки** до міста доїхати **б** (Григор Тютюнник)) і диференціацією власне-часток (*от, як, мов, ні, ніби, саме, собі*) і часток-висловів (*собі майже, лиш сам, тільки майже*);

б) походження частки – відзайменникова, відприслівникова та ін.

Рис. 1. Характерологія частки

2. Друга вкладка «Функційні вияви» об’єднує такі параметри, як статус часток, функційний тип, дистинктивний тип і семантика (рис. 2).

База даних : Части української мови : Версія 1.04

ЧАСТКА

Характерологія	Функційні вияви	Комунікативний вияв	Синтаксика	Семантико-парадигматичні ознаки	Квантитативні характеристики	Динаміко-еволюційні параметри	Етимологія	СУМ2010*
Статус						власне-частка : аномальна : відносно-обмежувальна		
Функційний тип						дискурсивна : підсилювальна або оклично-підсилювальна		
Дистинктивний тип		емоційна				текстоструктурувальна : експлікативного членування : лінійного членування		
Семантика		<p>підсилювальна:</p> <p>а) як вияв підсилення дії: Дачина аж горить від сорому (О. Гончар); ознаки: Дистя в промехх аж світле (М. Коцюбинський);</p> <p>б) як вияв кількісної значущості: Відтоді змигло аж три роки (М. Івченко);</p> <p>в) як вияв несподіваності / раптовості дії: Хлопець обернувся – аж перед ним дачина (С. Васильченко);</p> <p>г) як вияв граничного простору: Як чекав на неї в шкільному дворі, щоб разом йти додому, а потім проваджав, несучи плащ-намет, аж за вербочки, де зістов, через виши через ар, – далі вона ніколи не дозволяла проваджати себе... (А. Димаров);</p> <p>відпала: Йось опівноч я не витримав, підхрався до віконця, аж він стоїть посеред келій з чорною книгою... (А. Димаров).</p>						

* Тільки для часток на літери А-В

Рис. 2. Функційні параметри частки

У полі «Статус» частка отримує одну з трьох кваліфікацій: власне-частка (з подальшим розмежуванням підтипів), аналог частки або дискурсивна частка; дискурсивна чи частка-висловлення.

У функційних параметрах часток важливими є диференціювання модального / аномального вияву часток, а також послідовне врахування дистинктивних ознак частки, пов'язаних з: 1) апелятивністю (частки апелятивні); 2) оцінністю (частки оцінні); 3) емоційністю (частки емоційні); 4) структурацією тексту (текстоструктурувальні частки). Для кожної з цих груп властива внутрішня диференціація, що знайшло вияв у відповідних польових рубриках. Тут також ураховано й можливу міжчастиномовну омонімію: частка ↔ сполучник і под.

3. Третя вкладка відбиває комунікативні параметри часток, з-поміж яких наразі розмежовано актуалізаційно-тематичні й актуалізаційно-рематичні. Та сама частка може в різних ситуаціях реалізовувати різний комунікативний статус (рис. 3).

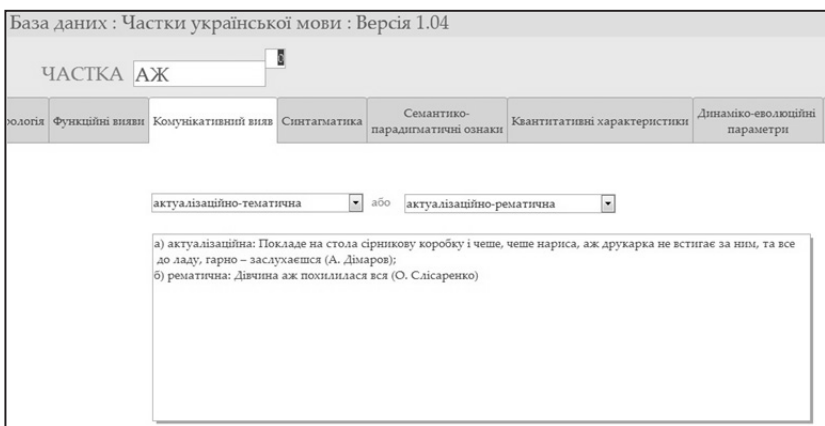

Рис. 3. Комунікативний вияв частки

4. Четверта вкладка подає особливості синтагматики часток (рис. 4).

Рис. 4. Синтагматика частки

5. Семантико-парадигмальні ознаки часток висвітлено у п'ятій вкладці, що охоплює дані про їхні омоніми, синоніми, антоніми та варіанти (рис. 5). У цьому разі значущим є врахування функційного навантаження частки, тому що низка часток постає повторюваною в різних синонімічних, антонімічних, омонімічних утвореннях.

База даних : Частки української мови : Версія 1.04

ЧАСТКА

Характерологія	Функційні вияви	Комунікативний вияв	Синтагматика	Семантико-парадигматичні ознаки	Квантитативні характеристики	Динаміко-еволюційні параметри	Етимологія	СУМ2010*
Основні:	<input type="text" value="аж, сполучник підрядності (наслідковий): Віють вітри, віють буїні. / Аж дєрева гнуться (І. Котларєвський); часовий: Носів вовк козу, аж і вовка помесли (М. Номіс), сурдиності (протиставний): Я думала, що спить батько, / Аж він ушрає (Т. Шевченко);"/>							
Синоніми:	<input type="text"/>							
Антоніми:	<input type="text"/>							
Варіанти:	<input type="text" value="ажень, дал., підсиля.; ениже, дал."/>							

Рис. 5. Семантико-парадигматичні ознаки частки

6. Шоста вкладка «Квантитативні характеристики» (рис. 6) відбиває кількісні параметри часток, абсолютну частоту використання, зафіксовану в спеціально створеному дослідницькому корпусі текстів загальною ємністю 15 млн. слововживань. У ньому наявні тексти різних функційних стилів – художнього, наукового, офіційно-ділового та ін.

База даних : Частки української мови : Версія 1.04

ЧАСТКА

Характерологія	Функційні вияви	Комунікативний вияв	Синтагматика	Семантико-парадигматичні ознаки	Квантитативні характеристики
Квантитативні ознаки:	<input type="text" value="художньо-белетристичний – 119;
публіцистичний – 39;
офіційно-діловий стиль – 7"/>				

Рис. 6. Квантитативні характеристики частки

7. У сьомій вкладці подано динаміко-еволюційні параметри часток, що розглянуті крізь призму відповідного часового зрізу (початок ХХ ст. – початок ХХІ ст.) для вияву розширення їхнього функційного тла, збільшення кількісного складу часток. Для цього проаналізовано Словарь української мови (Борис Грінченко), Словник української мови (В 11-ти т.), Великий тлумачний словник української мови, а також Етимологічний словник української мови (наявні 6 т.) та

ін. Дані словникових статей відбито у вкладці «Динаміко-еволюційні параметри» (рис. 7).

База даних : Частки української мови : Версія 1.04

ЧАСТКА

Характерологія	Функційні вживан.	Комунікативний вжив.	Синтагматика	Семантико-парадигматичні ознаки	Квантитативні характеристики	Динаміко-еволюційні параметри	Етимологія	СУМ2010*
Словник Гривченка		Історичний словник		СУМ	ВСТСУМ			
<input type="text" value="сполучник"/>		<input type="text" value="прислівник"/>		<input type="text" value="частка"/>	<input type="text" value="частка"/>			
<p>аж – сполучник (1 – парадигматичний наслідковий); 8 – парадигматичний часовий; 9 – суразний протиставлений); аж частка – (2–10), з-поміж яких: (2) – значна кількість. Аж три пари на рядках кулія назбирали (Т. Шевченко); (3) місце / час з прибіжниками до / за / на та ін.; Аж до моря залорозді степ широкій крили Г. Шевченко; (4) аж + поки – до тлі пір поки; (5) аж-агось, аж ось, аж ось де, аж осіднели, аж от, аж от де – ось, ось де, аж ось (6) – аж ось коли / аж от коли – ось коли; (7) – аж он / аж ондачки – ось там; аж гуляк – аж раптом; (10) – аж-аж-аж!</p>		<p>аж – прислівник (3), де (1) – міра часу, місця, ступеня величини, сили; Ось весни... аж до зими; (2) – ось, раптом: так дуже злякався. Ажь бачиш Антолюк з розали до мене прибрився; (3) – тільки, лише: Ажь 13 сентября зь дхками потреба была; аж – сполучник (6), де (1) – поки не; (2) – як, як аж; (3) – як раптом; (4) – несподіваність: Хот'ялаж понести его (перехристь) у комнату, ажь двери комнатные мотузокь завязали; (5) – якщо: І ми то отложили ему до нашого шастного, ажь асть Богь, пригвариваєць великому князюству Литовскому; (6) – так що навіть, що навіть:</p>		<p>аж – частка, підсл. (1-4), де (1) – підслелена ознака / дії; аж-аж-аж – вираження великого бажання, найвищої міри чого-небудь; аж геть – дуже далеко; аж надто – дуже, вкрай, надзвичайно; аж ніяк не – ніскільки не, трохи не; (2) – перед словами кількості на послівняння й логотил, підслівність, значності; (3) – перед словами місця / часу з прибіжниками до / за / на та ін. на позначення дослідження меж; аж он – там далеко; аж ось (от) де – так ось, де; аж ось (от) коли – так ось коли; (4) – позначення несподіваності дії; аж гуляк (гуляд); аж ось (от); Ошонь –</p>	<p>частка, підсл. (1-4); (1) – позначення підслелена ознаки або дії (1), Ошонь – аж (сполуч.) (1-4), де (1) – парадигматичний наслідковий; (2) – суразний протиставлений; (3) – парадигматичний часовий; аж-аж – вираження великого бажання; аж геть – дуже далеко; аж надто – вкрай, дуже надзвичайно; аж ніяк не – ніскільки не, трохи не; (2) – перед словами на позначення кількості для наголосення й значності; (3) – перед словами на позначення місця / часу дії, здебільшого з прибіжниками до, за, на та ін. з наголосенням далекої / крайньої межі; з тліє самий</p>			

* Підказки для часток на даних А-Б

Рис. 7. Динаміко-еволюційні параметри частки

8. У восьмій вкладці схарактеризовано етимологію частки за нині чинними етимологічними словниками (зокрема за «Етимологічним словником української мови : В 7-ми т. (т. 1 – 6) / Гол. ред.: О. Мельничук» та ін.) (рис. 8).

База даних : Частки української мови : Версія 1.04

ЧАСТКА

рологія	Функційні вживан.	Комунікативний вжив.	Синтагматика	Семантико-парадигматичні ознаки	Квантитативні характеристики	Динаміко-еволюційні параметри	Етимологія
ЕСУМ				<input type="text" value="частка"/>			
<p>Результат злиття сполучника а і частки же з подальшим відпадінням кінцевого ненаголошеного -е (ЕСУМ, I с. 51).</p>							

Рис. 8. Етимологія частки

Окремо в базі даних висвітлено кваліфікацію частки у «Словнику української мови: В 11-ти томах» (рис. 9).

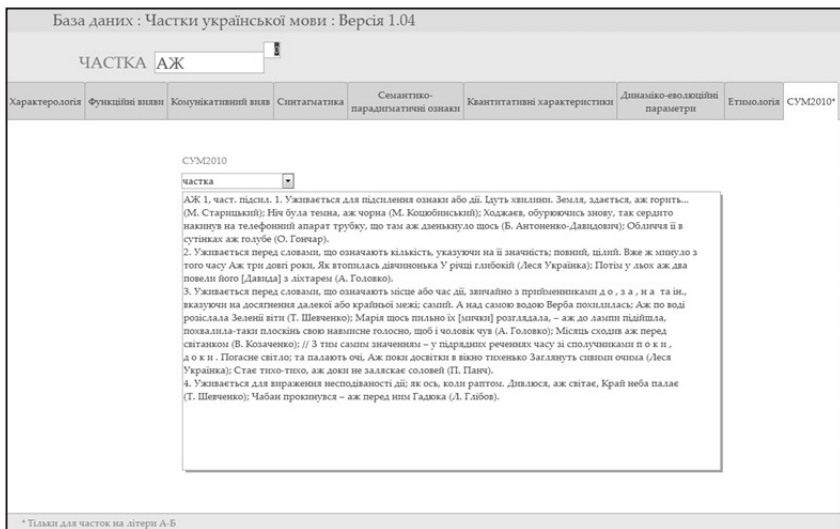

Рис. 9. Кваліфікація частки у «Словнику української мови: В 11-ти томах»

Для належного заповнення шостої вкладки «Квантитативні характеристики» й повноцінного вияву частоти часток та особливостей їхньої стильової квантифікації, абсолютної частоти використання утворено загальний корпус текстів з 15 млн. слововживань, що постійно поповнюваний. На сьогодні основним завданням постає створення належного алгоритму розпізнавання службових елементів – часток, їхнього лінійного вирізнення, внутрішньочастиномовного та міжчастининомовного диференціювання. Застосування такого алгоритму уможливить не тільки належний пошук службових елементів – часток, їхню кваліфікацію, але й простеження їхньою частоти, регулярності, фіксування синтагмальних моделей. У нинішньому ЕДЛКТ службовості наявні тексти різних функційних стилів – художнього, наукового, офіційно-ділового та ін., хоча їхня нерівномірна виявлюваність не дозволяє повноцінно встановити квантитативні характеристики часток.

8. Висновки. Сучасні напрацювання в укладанні та форматуванні корпусів, застосуванні метарозмітки з її внутрішнім диференціюванням на загальнокорпусну та частково корпусну істотно розширює можливості використання корпусів загалом та ЕДЛК зокрема в різних лінгводослідницьких завданнях. Корпусна ємність

посилює аргументованість висновків досліджуваного матеріалу. ЕДЛК службовості було створено відповідно до поставленої та визначених завдань. Його первинна база стало підґрунтям укладання бази даних службовості як першоджерела лексикографування службових елементів – часток. Перспективним постає напрацювання лінгвістичних алгоритмів з належною їхньою формалізацією для діагностування позиційного статусу службового елемента – частки – в реченні, тексті, розпізнаванні його переміщення та індексування частоти (оптимальним є, звичайно, усталене ручне розміщення відповідних приміток, що утруднює роботу). Не менш значущим є створення паралельних експериментальних дослідницьких корпусів службовості з використанням перекладної практики (твори того самого автора, наприклад, Олесь Гончара українською, російською (авторизований переклад), англійською (неавторизований), німецькою (неавторизований)) для встановлення функційного діапазону, характерології службового елемента – частки та простеженням функційно-семантичного, позиційно-лінійного (лінійно упорядкованого), формально-структурного, парадигмально-синтагмального співвідношення / неспіввідношення таких елементів.

“СИЛОВІ ПОЛЯ” КАТЕГОРІЙНОЇ СЕМАНТИКИ: ТИПОЛОГІЙНІ ВИЯВИ

Анатолій Загнітко

Поняття “силового поля” категорійної семантики пов’язано з особливостями її регулярного вияву відповідними формальними засобами: *пол.-ем* – орудний відмінок, однаина, середній рід; *чита[j]-у* – теперішній час, 1-а особа, однаина, дійсний спосіб, активний стан тощо. Встановлення типологічних виявів “силового поля” категорійної семантики уможливило диференціювання напрямів його поступового “розмивання” з визначенням цілісності функційно-семантичної парадигми словоформи, де співвідносними / неспіввідносними постають первинні та вторинні спеціалізації: *Учитель зайшов до класу і Хлопець добрий учитель* (= *Хлопець учителює*). Викінчений аналіз деграматизації морфологічної форми має опертям врахування її кумулятивного виміру з диференціюванням категорійнокласової семантики та “навантаження” відповідними внутрішньочастиномовними значенневими сутностями (пор,

наприклад, у дієслова – час, вид і под.). Діагностування специфіки втрати “силового поля” категорійної семантики і першого різновиду (категорійнокласової), і другого та визначення вторинної спеціалізації в граматичному ладі мови (на зразок субстантивзації, адвербіалізації, прономіналізації тощо або теперішній у функції минулого та ін.) визначає актуальність пропонованого розгляду.

Дослідження закономірностей розмивання “силового поля” категорійної семантики з простеженням витворення вторинних функцій тієї чи тієї словоформи знаходило своє місце в студіюваннях Є. Куриловича, І. Вихованця, К. Городенської, О. Бондарка, М. Всеволодової, Г. Золотової, О. Мельничука, А. Мухіна та ін. Водночас поза увагою перебували закономірності поступової втрати категорійної семантики відповідною словоформою із визначенням тенденцій “випадіння” останньої із загальної парадигми: *Вечорами часто гості розповідали веселі та неповторні історії-бувальщини* (А. Яна); *Весною пролітали над нашою хатою журавлі* (І. Карпа) – форма орудного відмінка зберігає свою лексичну наповненість та водночас виходить за відмінкові межі з адекватною її внутрішньореченневою адвербіалізованою спеціалізацією. Подібна форма втрачає “силове поле” категорійної семантики, виявляючи особливі напрями міжчастиномовної міжкатегорійної взаємодії, пор. також: *Ідуть дівчата в поле жито жати Та, знай, співають ідучи* (Г. Шевченко) – форма *знай* (2-а особа наказового способу однини) набуває статусу частки і використана як вставне слово та ін. Регулярність втрати категорійної семантики певною словоформою у міжчастиномовних моделях мотивована: 1) послабленням наявних семантико-парадигматичних зв’язків та постання нових; 2) внутрішній “рух” категорійної семантики або в рамках частини мови (внутрішньочастининомовний внутрішньо- ↔ міжкатегорійний // міжчастиномовний між категорійний тощо); 3) парадигмальне “випадіння” (набуття самостійного статусу); 4) зміна внутрішньореченнєвого позиційного закріплення; 5) динаміка синтаксичної спеціалізації; 6) “руйнування” первинно закріплених інтенцій та валентностей та поступове витворення нових; 7) узуальна лексикалізація та формування нового потенціалу створення цілісних словосполук і под. Основними аспектами опрацювання проблеми виступають: а) семантичний (вияв закономірностей втрати первинної категорійної семантики певною словоформою); б) синтаксичний (встановлення новітніх моделей внутрішньореченнєвого і

внутрішньословосполученнєвого закріплення тієї чи тієї словоформи); в) морфологічний (визначення тенденцій втрати словоформою парадигмального простору); г) дериваційний (простеження міжкатегорійних ↔ внутрішньокатегорійних та інших процесів) та ін. Метою дослідження постає розгляд закономірностей та напрямів втрати “силового поля” категорійної семантики морфологічною формою, що й мотивує необхідність вирішення відповідних завдань: 1) встановити класифікаційні рівні морфологічних категорій; 2) визначити характерологічні параметри категорійної форми; 3) схарактеризувати типологічні риси втрати “силового поля” категорійної семантики. Теоретичне значення аналізу мотивоване узагальнювальним підходом до класифікації морфологічних категорій та встановлення особливостей міжкатегорійних / внутрішньокатегорійних переходів словоформи, а практичне спрямування мотивоване можливістю використання запропонованого аналізу в розгляді подібних категорій в односистемних та різносистемних мовах.

Статус морфологічної категорії та її сила визначаються співвідношенням у її структурі морфологічних форм та морфологічних значень. Утворення асиметрії діагностує “розмивання” межі симетрії та засвідчує формування вторинної функції морфологічної форми, пор., наприклад, функцію генералізації форм однини іменників: *Кожний студент повинен освоювати комп'ютерні технології*. Для встановлення межі тієї чи тієї морфологічної категорії необхідно чітко розуміти, що обов'язковими її ознаками є: 1) наявність не менше двох елементів; 2) єдність системи значень та співвідносних із ними форм (у кожній мові стільки виявів часу, скільки існує форм часу; подібне твердження застосовне до будь-якої іншої морфологічної категорії). Морфологічна категорія ґрунтована на замкнутості, закритості системи, в якій протиставлені морфологічні значення взаємовиключають одне одного. Властивість взаємовиключення полягає в тому, що морфологічна категорія має множину морфологічних значень (грамем), які не можуть одночасно бути виражені в одній словоформі. Водночас одній словоформі можуть бути притаманні кілька грамем різних морфологічних категорій, пор., наприклад, у словоформі *вєрб-а* реалізовано морфологічні значення однини, жіночого роду, називного відмінка (кумуляовані у форманті *а*). Так, у морфологічній категорії числа наявна система двох рядів форм, що виражають значення однини та

множини [Плунгян 2011; Потебня 1888; Рахилина 2009]. За характером граматичних значень у структурі граматичних категорій з-поміж останніх можна виділити: 1) змістові (номінативні, семантичні, референційні), що беруть безпосередню участь у відбитті позамовної дійсності; 2) формальні (асемантичні, формально-структурні), що відбивають суто сполучувальні обмеження слів форм (так, наприклад, узгоджувальні граматичні категорії беруть участь у реалізації тих чи тих форм синтаксичних категорій, пор., наприклад, категорія підрядного прислівного синтаксичного зв'язку в реалізації синтаксичних форм узгодження ґрунтована на активній дії морфологічних категорій роду, числа і відмінка прикметників; роду, числа й особи дієслова; формально-структурні морфологічні характеристики лексем – зразки відмін та дієвідмін). Водночас формальні категорії інколи набувають статусу змістових, внаслідок чого відповідні форманти набувають класифікаційних вимірів (*Знайом-ий подарував книгу*).

За відношенням категорійної ознаки до компонентів диференціювання граматичні категорії класифіковано на: а) формотвірні (власне-граматичні, корелятивні, модифікаційні), в рамках яких лексема може змінюватися (наприклад, відмінок іменників, рід, число і відмінок прикметників, час і спосіб дієслова); б) класифікаційні (власне-класифікаційні, некорелятивні), властиві усій лексемі та постійні для неї (наприклад, частини мови, рід іменників-неістот, істота / неістота більшості іменників, особовість / безособовість більшості дієслів) [Загнітко 2011: 144 і далі].

За ступенем корелятивності з-поміж формотвірних граматичних категорій простежувані: а) словозмінні (послідовно корелятивні, флексійні), модифікаційні (з наявністю кореляцій) для усіх слів певної частини мови (відмінок іменників, час і спосіб дієслова, узгоджувальні категорії дієслова і прикметника); б) дериваційні (непослідовно корелятивні, словотвірні, лексико-граматичні), що передбачають наявність кореляцій лише для окремого значного підкласу певної частини мови (наприклад, рід істот іменників, число іменників, вид і стан дієслова, ступені порівняння прикметників, діатеза). Так, у співвідношенні форм чоловічого і жіночого роду категорійна семантика перших форм з-поміж назв осіб функційно потужніша, тому що легко покриває усі можливі функційні навантаження протиставлених форм: *Лікар приймає зранку, де лікар –*

форма чоловічого роду ↔ чоловіча стать; форма чоловічого роду ≠ жіноча стать; форма чоловічого роду ∞ назва особи за відповідною професією. Відповідно “силове поле” категорійної семантики аналізованої форми послідовно мотивованим постає в першому випадку вживання, у двох інших – “силове поле” іррадіює до першого, в силу чого й утримувано опозиційний статус.

Водночас необхідно виділити категорії синтаксичної синтагматики, до яких належать структурно-синтаксичні граматичні категорії, тобто різновиди синтаксичних відношень: підрядність (підпорядкування (синтаксис)), предикація, атрибут, актант (пор. також член речення), де розмивання “силового поля” виявлювано в різних випадках кумулятивності сурядності та підрядності: *У лісі багато грибів – я не знайшла жодного* [Загнітко 2011: 718], вторинного заповнення синтаксичної позиції: *Трактор важко різав нові й нові ділянки цілини*, де словоформа **Трактор** заповнює синтаксичну позицію суб’єкта з категорійною семантикою інструмента, що засвідчує її синкретичний інструментально-суб’єктний характер. Подібні міжактантні напрями взаємодії виступають похідними тенденцій актантної деривації та ґрунтовані на семиграмемній семантико-синтаксичній категорій валентності з її морфологічно опосередкованим виявом.

Категоріями синтаксичної парадигматики постають граматичні категорії речення (комунікативні, або фразозмінні граматичні категорії), тобто розрізнювальні ознаки речень (настанова висловлення, ствердження / заперечення (граматика), модальність тощо), а також граматичні категорії синтагм (складники членів речення, словосполучення): граматичні категорії іменної групи (означеність / неозначеність, рід, число, особа), граматичні категорії предиката (діатеза), граматичні категорії атрибута (ступені порівняння та інтенсивності) і под. [Загнітко 2011: 459 – 667].

Характерними ознаками граматичних категорій виступають: а) модифікаційний тип категоризаційної ознаки; б) належність ознаки до синтаксису; в) обов’язковість вибору одного зі значень для (слово)форм із категоризувальної сукупності; г) наявність регулярного способу її вираження (див. також: [Етимологічний словник української мови 1982; 1985; Загнітко 2011]). Наявність усієї сукупності цих властивостей здебільшого виступає підґрунтям незаперечного визнання граматичного характеру категорії, хоча кожна

з них окремо не виступає ні необхідною, ні достатньою ознакою граматичної категорії [Сімович 1919; Смаль-Стоцький 1893].

За частиномовною належністю слів та відповідним співвідношенням граматичних категорій з частиномовними класами граматичні категорії диференційовано на іменні (властиві для іменника, прикметника, займенника і под.) і дієслівні (притаманні дієслову). Чіткої межі між заявленими різновидами категорій не існує (так, наявні мови, де час формалізований в іменників тощо [Горецький 1929; Ляшевская 2004; Пете 1981]).

Абсолютна більшість граматичних категорій відома і послідовно характеризується від античних часів, пор.: іменні (відмінок, узгоджувальний клас, зокрема рід, означеність, істота/неістота, особа); дієслівні (час: абсолютний час, таксис), вид, особа, спосіб, стан; характерні для іменника й дієслова (число, різного зразка категорії ввічливості). Особливості міжкатегорійних внутрішньочастиномовних і міжчастиномовних переходів до цих пір постають актуально значущими, тому що вони активно розвиваються і поглиблюються, пор.: навантаження синтаксичних, морфологічних і семантичних міжчастиномовних трансформацій на зразок: *Сидіти було незручно* → *Сидіння було незручне* → *Нове сидіння було зручним*, де очевидними виступає покроковість “силових піль” категорійної семантики – від втрати дієслівної до набуття іменникової [Перцов 2001; Пешковський 1956: 27 – 35; Пете 1981: 339 – 341; Плунгян 2003: 101 – 105].

У загальній класифікації граматичних категорій, наприклад, категорія числа іменників за відношенням категорійної ознаки до компонентів диференціювання є формотвірною з послідовним протиставленням форм однини та множини, а за ступенем корелятивності з-поміж формотвірних граматичних категорій вона виступає словозмінною (послідовно флексійною); за частиномовною належністю слів та відповідним співвідношенням граматичних категорій із частиномовними класами категорія числа постає іменниковою, набуваючи статусу сполучувальних ознак узгоджування у прикметників, дієслів (окремо слід зауважити наявність дієслівної множинності (verbal plurality) – мультисуб’єктність та мультиоб’єктність та множинності ситуацій) та інших частин мови.

Числова категорійність належить до активно опрацьовуваних у загальнотеоретичному і загальноприкладному аспектах. Перший охоплює усталене розуміння категорії іменникового числа як такої,

«яка позначає кількість предметів і складається з двох співвідносних градем того самого слова – однини і множини» [Бондарко 1994: 92] (основний вияв), і наголошенням наявності в ній елементів несловозмінного (класифікаційного) характеру [Бондарко 1994: 92]. Останній співвідноситься з різними функційно-граматичними теоріями, у межах яких число кваліфіковано як функційно-семантичне поле з якісно-кількісним ядром. У цьому разі число кваліфіковано в широкому вимірі, де основною є квантифікація – реалізація будь-якої числової означеності / неозначеності. Число і квантифікація становлять широку сферу, охоплюючи типологічно різні засоби вираження, з-поміж яких найабстрагованішими виступають значення морфологічної категорії (МК) числа. Інваріантом системи морфологічного іменникового числа є морфологічне протиставлення двох підкатегорій **Sg – Pl** (**Sg** вказує на один предмет, а **Pl** – на два або більше), де поняттєво позначувані **однина** і **множина** підказують власне “значення”. Це створює показову “ілюзію” надзвичайно простої, з небагатьма семантичними відтінками, категорії, особливо на тлі мов, у яких функційно навантаженими постають двоїна, троїна, паукальність. Останнє не враховує специфіку квантитативної лексики, потенціал якої у вираженні функції числа є надзвичайно ємним.

Наявна регулярна залежність реалізації категорійної семантики числа від належності іменникового слова до лексико-граматичного розряду, що зумовлює диференціювання усіх іменників на а) слова з корелятивними формами однини та множини, б) лексеми тільки з формами однини, в) слова з формами тільки множини. Перший різновид найпослідовніше виявлюваний з-поміж конкретних іменників – назв істот і неістот: *агностик – агностики, агроном – агрономи, воїн – воїни, залізничник – залізничники, учень – учні, школяр – школярі, юнак – юнаки, верба – верби, дуб – дуби, клен – клени, оселя – оселі, село – села, фабрика – фабрики* та ін. Склад іменників, лексичне значення яких не передбачає протиставлення за ознакою “одиничність – множинність”, є досить ємним. До таких належать абстрактні назви, найменування якостей і дій, речовин, збірних сукупностей предметів та осіб. Іменники з некорелятивними формами однини або множини позбавлені регулярного протиставлення форм за категорійною семантикою числа, вони послідовно утворюють семантичні групи як складники відповідних лексико-граматичних розрядів іменників. Особливість таких іменникових слів не завжди індексована у словниках. Наявна

закономірність: іменникова множина послідовно фіксована: *вила, вил*, мн. (СУМ, 1, с. 419); *ворота, ріт*, мн. (СУМ, 1, с. 741); *граблі, грабель* і *граблів*, мн. (СУМ, 2, с. 151) і под. Водночас наявність тільки форми однини в іменника не фіксована у словниках, пор., наприклад: *вода, и*, жін. (СУМ, 1, с. 716); *олива, и*, жін. – у словнику пропонувано як заст., рідко: *мастило* (СУМ, 5, с. 688); *солі, і*, жін. (СУМ, 9, с. 219).

Морфологічна категорія числа є однією із найсильніших іменних категорій, її основні значення “програмують” кількісну характеристику предметів – об’єктів реального світу: один предмет (об’єкт) – однина, два предмети (об’єкти) – двоїна, більше двох предметів (об’єктів) – множина. У світі мов наявність форм двоїни констатовано в небагатьох із них: 1) давні мови: санскрит, давньогрецька, давньоруська; 2) сучасні мови: словенська, нижньолужицька та верхньолужицька, класична арабська, коряцька, самодійська, саамська, обсько-угорські мови. В українській мові в окремих випадках двоїна та множина розрізняються наголосом: *два б́рати* (двоїна) – *всі брати́* (множина). У сучасній українській літературній мові після вилучення форм двоїни правописом 1933 року їхні залишки легко спостережувано в цілій низці випадків, коли двоїну легко констатувати за відповідним наголосом іменника: *дві руки́* → *дві руці́*; (в) *обі руки́* → (в) *обі руці́*; *дві ноги́* → *дві нози́*; *дві кни́ги* → *дві кни́зи*; *дві ха́ти* → *дві ха́ті*; *дві ри́би* → *дві ри́бі*; *дві кві́тки* → *дві кві́тці*; *дві до́роги* → *дві до́розі*; *дві му́хи* → *дві му́сі*; *два сло́ва* → *дві сло́ві*; *два ві́дрá* → *дві ві́дрі*; *два я́блука* → *дві я́блуці*; *два ві́кна* → *дві ві́кні*; *два мо́ря* → *дві мо́рі*; *два ко́леса* → *дві ко́лесі*; *дві но́рі* → *дві но́рі*; *дві годі́ни* → *дві годі́ні*; *дві кози́* → *дві козі́*; *дві дівчи́ни* → *дві дівчи́ні*; *дві ба́би* → *дві ба́бі*; *в (обидво́х) очáх* → *в о́чу*; *в (обидво́х) ву́хáх* → *у в ву́шу*; *два рука́ві* → *два рука́ва*; *два по́води* → *два поводи́*; *двоє теля́т* → *дві теля́ті*; *двоє порося́т* → *дві порося́* та ін. Форми двоїни чітко були схарактеризовані у прескриптивно-функційному навантаженні у правописних нормах за 1929 рік з опертям на їхній опис у численних попередніх українських граматиках С. Смаль-Стоцького [Смаль-Стоцький 1893: 45–47], П. Залозного [Залозний 1918], Є. Тимченка [Тимченко 1917], І. Огієнка [Огієнко 1925], В. Сімовича [Сімович 1919: 287]. Для В. Сімовича у словозміні іменників наявні три числа: однина, двоїна, множина [Там само: 287]. Розглядаючи кількість іменниково-числових форм та особливості їхнього творення, М. Левицький у мовному poradnikovi наголошує [Левицький 1920: 43–44], що форма двоїни не повинна у вжитку

замінюватися формою множини. Мовці, які допускають подібну заміну «калічать слова на московський штиб» [Там само, с. 43 – 44]. Подібну думку розвивав С. Смеречинський, який наголошував: «По числівниках два, дві, обидві, три, чотири (вони в українській мові мають у реченні прикметникову силу, в російській – іменникову) іменники в українській мові стоять завжди у двоїні, навіть як ці числівники додані до десятків, сотень, тисяч тощо, а прикметники в називному множини, напр.: *два чоловіки, дві ручки, дві вікні, три чоловіки, три ручки, три вікні, ... двадцять чотири чоловіки, руки, вікні, ... н'ять мільйонів чотиреста сім тисяч триста двадцять два (дві, три, чотири) чоловіки, руки, вікні* етц. ... Або з прикметниками: *два великі чоловіки, три високі тополі* і т. інше» [Смеречинський 1932: 114]. Не менш знаковим постає твердження О. Курило про нормативність форм двоїни в українській мові та їхнє функційно-стильове навантаження [Курило 1960: 45 – 84]. Загалом особливості навантаження форм двоїни в українській мові цілком вичерпно подавалися в усіх прескриптивних граматиках до початку 30-х років ХХ століття [Горецький, Шаля 1929]. У сучасній українській мові форми двоїни зазвичай кваліфікують як залишкові, що постають нерегулярними. Водночас у більшості науково-теоретичних і навчально-практичних видань констатовано заміну форм двоїни відповідними формами множини, хоча подібне твердження вимагає належної корекції, тому що у формах на кшталт *дві руки, три ноги, два озера, три озера* іменникові форми мають відмінний від форм власне-множини наголос, пор.: *дві руки́, три руки́, дві ноги́, три ноги́, два о́зера, три о́зера* і власне-множина: *ру́ки, но́ги, озе́ра*. У формах двоїни наявний формальний збіг з формою однини родового відмінка в сучасній українській літературній мові, хоча такий вияв, очевидно, постав внаслідок збігу цих форм. Очевидним виступає збереження в більшості випадків у словосполученнях на зразок *дві руки́, три руки́, дві ноги́, три ноги́, два о́зера, три о́зера* регулярного наголошення іменникових форм двоїни в реальних реалізаціях флексійної заміни: *дві руки́* ← *дві руці́, три руки́* ← *три руці́, дві ноги́* ← *дві носі́, три ноги́* ← *три носі́, два о́зера* ← *дві о́зері, три о́зера* ← *три о́зері* тощо. Логічним постає питання про категорійну семантику двоїни та її вияви. “Силове поле” категорійної семантики двоїни у власне-іменникових формах у сучасній українській мові є периферійним, хоча його вияви послідовно окреслювані в низці форм усіх трьох морфологічних форм роду –

чоловічого, жіночого і середнього, але такі реалізації не виступають послідовними. Втрата регулярного функційного навантаження категорійної семантики власне-іменникової двоїни мотивована, певною мірою, її надлишковістю (пор. регулярний аналітичний вияв її *два / дві* та ін.) та волонтаристськими мотиваціями створення так званих “спільних” граматичних норм. Останнє руйнувало глибинні системні граматичні особливості української мови.

Існування двоїни ґрунтовано на: а) парності предметів (об’єктів): *береги, батьки, близнюки*; б) наявності симетричних предметів (об’єктів), розташованих з обох боків осі симетрії: *очі, вуха, руки, рукави, чоботи, черевики, плечі, ліжжі* тощо. В окремих випадках категорія числа має чотирикомпонентну структуру: одина, двоїна, троїна, множина. Такий вияв числової категорійності властивий був праїндоевропейській мові, а з-поміж сучасних – новогвінейським мовам. В арабській мові, низці кушитських та новогвінейських мов простежувана реалізація тріади числово-іменникових граем: одина – паукальність – множина, де перший компонент позначає один предмет (об’єкт) – одина, другий – незначну кількість предметів (об’єктів) – паукальність, велику кількість предметів (об’єктів) – множина. У кушитських мовах почасти виявлювані випадки граматизації числової неозначеності з відповідною тріадою граем: один предмет (об’єкт) ↔ більше одного предмета (об’єкта) ↔ предмет (об’єкт), кількісно не характеризований.

У загальній площині категорійно-числової семантики грамеми числа можуть виражати семантичні протиставлення: а) компактна множина, застосовувана на позначення предметів, зосереджена в одному місці: *паруси, колеса* (в одного воза, велосипеда, автомобіля тощо), *пальці* (однієї людини); 2) дистантна множина, використовувана на позначення об’єктів, що перебувають у різних місцях і функційно не пов’язаних: *колеса* (загалом), *пальці* (на багатьох руках / ногах різних людей). І. Мельчук кваліфікує компактну множину як точкову, дистантну – як дистрибутивну [Мельчук 1998: 75 – 77].

Поняття кількості можна застосувати до іменникових слів на позначення: 1) конкретних предметів (об’єктів), яким властиві просторові або часові межі: *книга, підручник, вечір, день, ніч* тощо; 2) конкретних ситуацій (актів), яким властиві початок і завершення: *буревій, вихор, думка, стрибок, ураган* і под. Такі предмети (об’єкти)

підлягають рахунку, що дозволяє їх кваліфікувати як обчислювані, дискретні.

Недискретними виступають іменникові слова: а) на позначення речовин: *пісок, сніг, цукор* і под.; б) найменування гомогенних сукупностей предметів (об'єктів): *молодь, посуд, юнь* та ін.; в) назви властивостей і станів з нечіткими часовими межами: *зелень, синява, акуратність, відвертість, сміливість* і под.

Кількісна характеристика, властива для дискретних предметів (об'єктів), поширювана також на недискретні предмети (об'єкти). Окрім основного значення грамеми постають вторинні, похідні значення. Досить поширена імплікативна реалізація грамеми числа, а також їхнє контекстне витіснення: використання кількісних числівників *багато, мало, скільки* блокує вживання показника множини.

Кількісні значення можуть реалізуватися як словотвірні:

1) операція уникнення дискретності: поява збірності: *учительство, птаство, козацтво, квасолиння, кукурудзиння, стеблиння, бобовиння, ярина, осичина, садовина, професура, апаратура, клавіатура, секретаріат, жолуддя, листя, панва, жінота, біднота, піхота, малеча, стареча, білизна, старизна, материзна, галич, дівора, братія, інженерія, ломань, символіка, проблематика, синоніміка, генералітет, інструментарій, Шевченкіана, юнь, зелень, погань* тощо;
2) операція уведення дискретності – поява одиничного – сингулятивного значення: *солома – соломинка, трава – травинка, бадилля – бадиллина, зерно – зернина, пшениця – пшеничина, волосся – волосина, намисто – намистина* та ін.

Семантична грамема числа посідає проміжну ланку між словозміною та словотвором.

Морфологічна категорія іменникового числа містить реляційні та дериваційні або номінативні та синтаксичні елементи значення, що перебувають у складних і суперечливих відношеннях. Синтаксичні елементи значення містять здатність словоформи вступати у побудові фрази у відповідні зразки синтаксичного зв'язку з тими чи тими класами словоформ. Водночас такі елементи значення беруть належну участь у відбитті позамовної дійсності як засіб побудови означальних вищого рівня. Номінативні та синтаксичні значення утворюють цілісність. Так, наприклад, використання іменників *pluralia tantum* із речовинним значенням асоційоване із поняттям про множини – під впливом форми множини, якій властивий тільки синтаксичний

елемент значення. У рамках конкретної фрази такий синтаксичний елемент значення впливає на номінативний. Залежно від конкретних умов мовленнєвої діяльності номінативний елемент може поставати актуалізованим або ж нейтралізованим, граничним виявом чого постає повне розмивання. Втрачає свою категорійно-числову семантику форма в разі набуття нею вторинної спеціалізації на позначення: а) часу як певної тривалості: *студент* – перебування у вищому навчальному закладі: *Василь завжди згадував з ностальгією, як він був студентом* (А. Яна).

Існує певна залежність між функційно-стильовим диференціюванням мови й актуалізацією номінативного елемента змісту морфологічної категорії. Так, у розмовному мовленні форми однини та множини іменників часто не актуалізують семантики однини та множини через спільність апперцепційного підґрунтя та ситуації спілкування. У науковому ж тексті нормативно визначуване прагнення до точності та об'єктивності унеможливорює варіанти форм числа, що характерні для розмовного мовлення. У художньому стилі наявне суттєве послаблення номінативного елемента змісту морфологічної категорії числа, що виявлювано в діалогічному та невластне-прямому мовленні, де досить частотною постає варіативність іменниково-числових форм. Поглиблюване на усіх ярусах мовної системи функційне розмежування активно впливає на морфологію, окреслюючи множину її реально-мовних виявів. Актуалізаційна спромога номінативного елемента категорійного значення нерівнорядна у всіх морфологічних категорій, що засвідчує їхнє диференціювання на інтенційно сильні й інтенційно слабкі. Навіть всередині однієї категорії одне зі значень постає інтенційно сильним, інше – інтенційно слабким. Традиційно вважають, що “прозорість” категорії числа істотно орієнтована на вираження номінативних смислів, у структурі категорії числа множина має більший потенціал інтенційності. За теорією привативності граматичних опозицій множина є маркованою, тому що послідовно виражає множину об'єктів.

Актуалізаційна мета використання форми як носія відповідного граматичного значення може поставати зорієнтованою на вираження певних смислів. Так, форми множини зі значенням умовної неозначеності або існування актуалізують такий (а не просто множини): *Дуби тривожно тріпотіли листям перед грозою* (А. Яна). Досить усталеними є конструкції з регулярним використанням форми

множини в значенні умовної неозначеності: *У дівчинки немає родичів*, але не можна *У дівчинки немає родича*. Цілком можливими виступають інтенційні використання форми множини в останньому значенні: (Оксана:) *Які гості приїхали до нас... Маріє, це ти? Скільки ж років не бачились...* (О. Кононенко) ↔ (Оксана:) *Яка гостя приїхала до нас... Маріє, це ти? Скільки ж років не бачились....* У подібних випадках нейтралізовано протиставлення множина ↔ однина й актуалізована сема неозначеності. Взаємодія поля означеності-неозначеності з полем кількості виявлюване в тих висловленнях, у яких форма іменникової множини позначає одиничний предмет.

Неінтенційність простежувана в тих контекстах, у яких навіть марковане значення виявлюване за межами «інтенційної домінанти» і виконує лише функцію гла. Водночас навпаки – немаркований слабкий член опозиції може актуалізуватися, виявляючи актуальне для мовця у передаваному смислового змісті. Підтвердженням цього постає форма актива як слабого немаркованого члена опозиції стану. Активні конструкції постають регулярними та частотними без очевидної актуалізації активності: *Дівчата співають пісню; Учні виконують вправу; Хлопець доглядає сад*. Значення активного діяча найпослідовніше виявлювано у формі називного відмінка іменника, що в рамках опозиції актив ↔ пасив протиставлений формі орудного відмінка як показника трансформованої конструкції: *Дівчата співають пісню; Учні виконують вправу; Хлопець доглядає сад* → **Пісня співана дівчатами; *Вправа виконувана учнями; *Сад доглянутий хлопцем*. Конструкції пасива в українській мові стали послідовно кваліфікувати як нормативні на початку 30-х років ХХ століття, коли «силовими» методами почали упроваджувати різні ненормативні конструкції, вилучаючи форми на кшталт двоїни, кличного відмінка, активні конструкції та інші, що засвідчували самобутність української мови.

У художньо-белетристичному тексті за смислової актуалізації морфологічних значень постають особливі функції, зумовлені реалізацією відповідних художніх образів, поетичних смислів. Це зумовлює поєднання першого аспекту інтенційності з другим, що засвідчує витворення власне-інтенційного виміру. Такий вимір пов'язаний із загальною комунікативною метою, з комунікативними настановами мовця. Обидва аспекти інтенційності (смислова актуалізація та зв'язок із кінцевою настановою висловлення)

взаємодіють тому, що без першого другий аспект неможливий. Сміслова інформативність морфологічної форми виступає обов'язковою умовою перетворення її в елемент, за допомогою якого втілювано загальний мовленнєвий задум відповідно до мети висловлення.

Закономірності та особливості вияву категорійної семантики тими чи тими морфологічними формами у своїх класичних моделях відомі, складнішими постають віддалені від ядрової площини функції, що у своїй ємності охоплюють і значеннєві, і смислові навантаження. Останні зумовлюють витворення стійких вторинних функцій, що найактивніше розмивають “силове поле” категорійної семантики. У таких площинах категорійна семантика, втрачаючи свою силу, найактивніше взаємодіє із суміжними категорійними сутностями в рамках тієї самої частини мови. Встановлення основних / неосновних напрямів втрати “силового поля” категорійної семантики із простеженням її навантаження внутрішньотекстовими смислами засвідчує перспективу дослідження. Особливу ж вагу подібний аналіз має в загальнотеоретичному та зіставно-типологічному вимірах.

Список літератури до розділу 4

1. Алтицева 2003: Алтицева, Л. Ю. Функціонально-семантичні параметри іменників з неповною числовою парадигмою: автореф. ... канд. філол. наук [Текст] / Леся Юріївна Алтицева; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 20 с.
2. Баранов 2001: Баранов, А.Н. Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие / Анатолій Миколайович Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
3. Бацевич 2008: Бацевич, Ф. Семантика і прагматика очікуваних і неочікуваних змін : функції та комунікативні смисли частки і (й) у сучасному українському мовленні [Текст] / Флорій Бацевич // Українська мова і література в школі. – 2008. – № 1. – С. 41-44.
4. Бацевич 2014: Бацевич, Ф. Частки української мови як дискурсивні слова : монографія [Текст] / Флорій Бацевич. – Львів : ПАІС, 2014. – 288 с.
5. Берко, Верес 2004: Берко, А., Верес, О. Організація баз даних: практичний курс [Текст] / А. Берко, О. Верес. – Львів :

- Національний університет «Львівська політехніка», 2004. – 152 с.
6. Бондарко 1994: Бондарко, А. В. К проблеме интенциональности в грамматике (на материале русского языка) [Текст] / Александр Владимирович Бондарко // Вопросы языкознания. – 1994. – № 2. – С. 3 – 18.
  7. Бройко 2014: Бройко, Н. Корпусні менеджери та конкордансери як засоби керування лінгвістичним корпусом текстів / Надія Бройко [Текст] // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл.: А. Загнітко (наук. і відп. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – 151-156.
  8. Виноградов 1986: Виноградов, В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) [Текст] / Виктор Владимирович Виноградов. – М.: Высшая школа, 1986. – 640 с.
  9. Вихованець 1980: Вихованець, І.Р. Прийменникова система української мови [Текст] / І. Р. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1980. – 288 с.
  10. Вихованець 2004: Вихованець, І. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматики укр. мови [Текст] / Іван Вихованець, Катерина Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. – 400 с.
  11. Вихованець 2007: Вихованець, І.Р. Частки [Текст] / Іван Романович Вихованець // Українська мова : енциклопедія / Редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови). – Вид. 3-тє, зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. – С. 821-822.
  12. Всеволодова 2003: Всеволодова, М.В., Клобуков, Е.В., Кукушкина, О.В., Поликарпов, А.А. К основаниям функционально-коммуникативной грамматики русского предлога [Текст] / М.В. Всеволодова, Е.В. Клобуков, О.В. Кукушкина, А.А. Поликарпов // Вестник Московского университета. – Серия 9. Филология. – М.: Изд-во МГУ. – 2003. – № 2.– С.17-59.
  13. Гак 2004: Гак, В.Г. Теоретическая грамматика французского языка [Текст] / Владимир Григорьевич Гак. – М.: Добросвет, 2004. – 862 с.

14. Горещкий 1929: Горещкий, П. Українська мова : практично-теоретичний курс [Текст] / П. Горещкий, І. Шаля. – Вид. 7-е. – К. : Книгоспілка, 1929. – 336 с.
15. Городенська 1993: Городенська, К.Г. Частка [Текст] / Катерина Григорівна Городенська // Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. – К. : Либідь, 1993. – С. 308-318.
16. Городенська 2004: Городенська, К. Слова-речення [Текст] / Катерина Городенська // Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови / За ред. І. Вихованця. – К. : Пульсари, 2004. – С. 374-390.
17. Етимологічний словник української мови: Етимологічний словник української мови [Текст]. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1982. – 632 с.; Т. 2. – К. : Наукова думка, 1985. – 571 с.
18. Загнітко 2009: Загнітко, А. Функционально-семантическая типология частиц : внутрипредложенческий и контрактивный аспекты [Текст] / Анатолий Загнітко // Příspěvy k aktuálním otázkám jazykovědné rusistiky (3). – Brno : Masarykova Univerzita v Brně, 2009. – S. 146-154.
19. Загнітко 2011: Загнітко, А.А. Особенности структурирования базы данных служебности ↔ вспомогательности: на материале украинских частиц / Анатолий Афанасьевич Загнітко, Илья Григорьевич Данилюк, Анна Васильевна Ситарь // Проблемы компьютерной лингвистики: Сборник научных трудов / Под ред. А. А. Кретьова. – Вып. 5. – Воронеж, 2011. – С. 56-67.
20. Загнітко 2007: Загнітко, А.П. Словник українських прийменників [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко, Ілля Григорович Данилюк, Ганна Василівна Ситар, Інна Анатоліївна Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 416 с.
21. Загнітко 2011: Загнітко, А. Теоретична грамати́ка української мови. Морфологія. Синтаксис [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк : ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.
22. Загнітко 2013: Загнітко, А. Корпус текстів граматичної службовості [Текст] / Анатолій Загнітко, Ілля Данилюк // Прикладна лінгвістика та лінгвістичні технології : Megaling – 2012: збірник наук. праць. – К. : Довіра, 2013. – С. 102-112

23. Залозний 1918: Залозний, П. Коротка граматика української мови [Текст] / Петро Залозний. – Вид. 4-е. – К. : Вид-во Ів. Симоненка, 1918. – 167 с.
24. Ларіон 1981: Ларіон, митр. (Огієнко І. Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови / Ларіон, митрополит. – Вінніпег, 1961. – 257 с.
25. Карпіловська 2003: Карпіловська, Є.А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики [Текст] / Є.А. Карпіловська. – Донецьк : ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2003. – 184 с.
26. Клименко 1999: Клименко, С.В. Диалоговое извлечение знаний из корпуса текстов [Электронный ресурс] / С.В. Клименко, В.В. Рыков // Труды международного семинара Диалог – 1999 по компьютерной лингвистике и ее приложениям. – Москва – Таруса, 1999. – С. 102-117. – Режим доступа: <http://rykov-cl.narod.ru/t.html/>.
27. Клименко 2000: Клименко, С.В. Корпус текстов как принцип самоорганизации предметной области [Электронный ресурс] / С.В. Клименко, В.В. Рыков // Труды международного семинара Диалог – 2000 по компьютерной лингвистике и ее приложениям. – Режим доступа: <http://rykov-cl.narod.ru/t.html/>.
28. Клименко 2001: Клименко, С.В. Логическая индукция и дедукция как принципы отражения предметной области в корпусе текстов [Электронный ресурс] / С.В. Клименко, В.В. Рыков // Труды международного семинара Диалог – 2001 по компьютерной лингвистике и ее приложениям. – Москва – Таруса, 2001. – Режим доступа: <http://rykov-cl.narod.ru/t.html/>.
29. Колесов 2011: Колесов, В. В. Идеация и русская ментальность [Текст] / Владимир Викторович Колесов // Знак – свідомість – знання : [зб. наук. пр. / голов. ред. В. І. Теркулов]. – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2011. – Вип. 1. – С. 7–13.
30. Коломієць 1969: Коломієць, Л.І. Частка [Текст] / Лідія Іванівна Коломієць, Анатолій Васильович Майборода // Сучасна українська літературна мова. Морфологія / За ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969. – С. 501-513.
31. Кульчицька 1999: Кульчицька, Т. Українська лексикографія [Текст] : бібл. покажч. / Тетяна Кульчицька. – Львів : Львів. наук. бібл., 1999. – 359 с.

32. Курило 1960: Курило, О. Уваги до сучасної української літературної мови [Текст] / Олена Курило. – Вид. 5. – Торонто : Нові дні, 1960. – 197 с.
33. Левицький 1920: Левицький, М. Паки і паки : Про нашу літературну мову [Текст] / Модест Левицький. – Відень; Київ : Вид-во «Наша воля» – Ч. 3, 1920. – 67 с.
34. Ляшевская 2004: Ляшевская, О. Н. Семантика русского числа [Текст] / Ольга Николаевна Ляшевская. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 400 с.
35. Ляшкевич 1985: Ляшкевич, А. И. Именные сочетания со значением количества [Текст] / А. И. Ляшкевич. – Мн. : Вышэйшая школа, 1985. – 187 с.
36. Мельчук 1997: Мельчук, И. А. Общая морфология [Текст] / Игорь Александрович Мельчук. – Москва; Вена : Языки русской культуры, 1997. – Т. 1. – 416 с.
37. Мельчук 1998: Мельчук, И. А. Общая морфология [Текст] / Игорь Александрович Мельчук. – Москва; Вена : Языки русской культуры, 1998. – Т. 2. – Ч. 2 : Морфологические значения. – 544 с.
38. Огієнко 1925: Огієнко, І. Чистота і правильність української мови : підр. Для вивчення української літературної мови : популярний курс з історичним освітленням [Текст] / Іван Огієнко. – Львів: Вид-во книгарні А. Бардаха, 1925. – 215 с.
39. Перебийніс 2009: Перебийніс, В.І. Традиційна та комп'ютерна лексикографія [Текст] / Валентина Ісидорівна Перебийніс, В.М. Сорокін. – К. : ВЦ КНЛУ, 2009. – 218 с.
40. Перцов 2001: Перцов, Н. В. Инварианты в русском словоизменении [Текст] / Николай Викторович Перцов. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 212 с.
41. Пете 1981: Пете, И. Семантические типы количественных отношений [Текст] / И. Пете // Die Welt der Slaven. – Jg. XXVI. – Н. 2. – 1981. – S. 338 – 345.
42. Пешковский 1956: Пешковский, А. М. Русский синтаксис в научном освещении [Текст] / Александр Матвеевич Пешковский. – Изд. 7-е / А. М. Пешковский. – М. : Учпедгиз, 1956. – 511 с.
43. Плунгян 2003: Плунгян, В. А. Общая морфология. Введение в проблематику [Текст] / Владимир Александрович Плунгян. –

- М. : Едиториал УРСС, 2003. – 384 с. (Новый лингвистический учебник).
44. Плу́нган 2011: Плу́нган, В. А. Введение в грамматическую семантику : грамматические значения и грамматические системы языков мира : учебное пособие [Текст] / Владимир Александрович Плу́нган. – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 2011. – 672 с.
  45. Потебня 1888: Потебня, А. А. Значения множественного числа в русском языке [Текст] / Александр Александрович Потебня. – Воронеж : Тип. В. И. Исаева, 1888. – 76 с.
  46. Рахилина 2009: Рахилина, Е. В. Семантика лексической множественности в русском языке [Текст] / Екатерина Владимировна Рахилина, Ли Су–Хён // Вопросы языкознания. – 2009. – № 4. – С. 13 – 40.
  47. Рыков 1996: Рыков, В.В. Корпусная лингвистика (научно-аналитический обзор) [Текст] / В.В. Рыков // РЖ : Социальные и гуманитарные науки: Зарубежная литература. – М.: ИНИОН, 1996. – № 4. – С. 43-51.
  48. Рыков 1999: Рыков, В.В. Прагматически ориентированный корпус текстов [Электронный ресурс] / В.В. Рыков // Тверской лингвистический меридиан. – 1999. – Режим доступа: <http://rykov-cl.narod.ru/t.html/>.
  49. Сердюкова 2013: Сердюкова, Л. В. Textoобразующая функция грамматических форм имени существительного в СМИ [Электронный ресурс] / Л. В. Сердюкова // Режим доступа : http://www.rusnauka.com/9_NND_2013/Philologia/7_132396.doc.htm.
  50. Сімович 1919: Сімович, В. Граматика української мови [Текст] / Василь Сімович. – Київ; Лейпциг, 1919. – 587 с.
  51. Скрипник 1973: Скрипник, Л. Фразеологія української мови [Текст] / Лариса Григорівна Скрипник. – К. : Наукова думка, 1973. – 280 с.
  52. Смаль-Стоцький 1893: Смаль-Стоцький, С. Граматика руської мови [Текст] / Степан Смаль-Стоцький, Теодор Ґартнер. – Відень, 1893. – 210 с.
  53. Смеречинський 1932: Смеречинський, С. Нариси з української синтакси у зв'язку з фразеологією та стилістикою [Текст] /

- Сергій Смеречинський. – Х. : Радянська школа, 1932. – 383 с. / Фотопередрук з післясловом О. Горбача : Серія «Українські граматики. – Вип. 8. – Мюнхен : Український вільний університет, 1990. – 383, 17 с.
54. Тимченко 1917: Тимченко, Є. К. Українська граMATика [Текст] / Євген Костьович Тимченко. – 2-е вид. – К. : Друк. Ун-ту св. Володимира Акціонер. т-ва друк. і вид. діла Н. Т. Корчак-Новицького, 1917. – 168 с.
  55. Українські прийменники 2003: Українські прийменники: Синхронія і діахронія: пробний зошит [Текст] / За ред. проф. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – 162 с.
  56. Шведова 1980: Шведова, Н.Ю. Частицы [Текст] / Наталья Юльевна Шведова // Русская граMATика. – Т. I. – М. : Наука, 1980. – С. 721-731.
  57. Aarts 2013: Aarts, J. Theory and Practice in Corpus Linguistics (2013) [Electronic resource] / Jan Aarts, Willem Meijis, ed. – Mode of access: <http://acl.ldc.upenn.edu/J/J91/J91-1005.pdf> / al.ldc.uppen.edu/1/191//
  58. Christ 2011: Christ, O., Bruno, M. Schulze, Hofmann, A., König, E. The IMS Corpus Workbench Corpus Query Processor (CQP) [Electronic resource – 2011] / Oliver Christ, Bruno M. Schulze, Anja Hofmann, Esther König. – Mode of access: <http://www.coli.uni-saarland.de/~schulte/Teaching/ESSLLI-06/Tools/Distributions/christ-et-al-1999.pdf> – Title from the screen.
  59. Evert 2003: Evert, S. The CQP Query Language Tutorial [Electronic resource] / Stefan Everts. – Stuttgart: IMS, 2003. – 30 S. – Mode of access: Режим доступу: <https://www.inf.ed.ac.uk/teaching/courses/inf1/da/2012-2013/tutorials/cqp-tutorial.pdf>. – Title from the screen.
  60. Gauch 1999: Gauch, S. et al. A Corpus Analysis Approach for Automatic Query Expansion and its Extension to Multiple Databases / Susan Gauch // ACM Transactions on Information Systems. – 1999. – Vol. 17. – N. 3. – P. 250-269.
  61. Gawelko 1985: Gawelko, M. Semantyczne aspekty pluralizacji w języku francuskim i polskim [Text] / M. Gawelko // Języki obce w szkole. – 1985. – № 29. – S. 195 – 200.
  62. Hedeland 2012: Hedeland, H., Schmidt, T., Wörner K. EXMARaLDA CORPUS-MANAGER (CoMa) Eine Einföhrung in

- Funktionen und Anwendung Version 0.2 [Electronic resource – 2012] / Hanna Hedeland, Thomas Schmidt und Kai Wörner. – Mode of access: <http://www1.uni-hamburg.de/exmaralda/Daten/2D-Download/Corpus-Manager/Version%> – Title from the screen.
63. IMS 2012: IMS Corpus Workbench [Electronic resource – 2012] / IMS Corpus Workbench – Mode of access: <http://www.ims.uni-stuttgart.de/projekte/CorpusWorkbench/index.html> – Title from the screen.
64. Kilgariff 1999: Kilgariff, A. Comparing Corpora / A. Kilgariff // International Journal of Corpus Linguistics. – Philadelphia : John Benjamins, 1999. – Vol. 4(2). – Mode of access: www.itri.bton.ac.uk/~Adam.Kilgariff/ijcl.ps.pz
65. Mluvnice 1986: Mluvnice češtiny (2), Tvarosloví / Věd. red. J. Petr. – Praha : Academia, 1986. – 536 s.
66. Polański 1999: Polański, K. Partykula Encyklopedia językoznawstwa ogólnego [Text] / Polański Kazimierz. – Wyd. drugie, poprawione i uzupełnione. – Wrocław – Warszawa – Kraków : Wyd-wo Zakład Narodowy Ossolińskich, 1999. – S. 423-424.
67. Sokirko 2003: Sokirko, A. A technical overview of DWDS/Dialing Concordance (2003) [Electronic resource – 2003] / Artem Sokirko. – Mode of access: <http://www.aot.ru/docs/OverviewOfConcordance.htm> – Title from the screen
68. Sokirko 2005: Sokirko, A. User Manual for DWDS/Dialing Concordance [Electronic resource – 2005] / Alexey Sokirko – Mode of access: <http://www.ddc-concordance.org/documentation/DDCReadme.pdf> – Title from the screen.
69. Теньер 1988: Теньер, Л. Основы структурного синтаксиса [Текст] / Люсьен Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с.
70. Die deutsche Sprache 1970: Die deutsche Sprache: Kleine Enzyklopedie: In zwei Bänden [Text]. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1970. – 1174 S.

РОЗДІЛ 5 ПРИКЛАДНИЙ СИНТАКСИС

ТИПОЛОГІЯ ВНУТРІШНЬОТЕКСТОВОЇ ТЕМАТИЧНОЇ ПРОГРЕСІЇ : СТРУКТУРНІ ТА ФУНКЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ

Анатолій Загнітко

У сучасній лінгвістиці тексту з її відносно упорядкованим поняттєво-термінологічним апаратом та різними напрямками в студіюванні тексту (текстова лінгвістика, лінгвістика тексту, стилістика тексту та ін.) усталилося розуміння тексту як особливої ієрархічно найвищої синтаксичної одиниці, побудованої за відповідними зразками та моделями певної національної мови. Здебільшого джерельну базу лінгвістики тексту вбачають [Андрущенко 2012, с. 18-56; Загнітко 2011, с. 12-45; Сидоров 1987, с. 156-165] у певних античних теоріях риторики, поетики, стилістики, а також у теорії лінгвістичного функціоналізму з його послідовним орієнтуванням на дослідження дискурсу (У. Чейф (текст як квант дискурсу), Т. Гівон (теорія дискурсивного синтаксису), С. Томпсон, У. Манн (теорія риторичної культури зі встановленням ієрархічних складників дискурсу та класів риторичних відношень), П. Хоппер (емерджентна граматики) та ін.) (за [Алексеева 2003, с. 190-191]). Історія розвитку та становлення лінгвістики тексту, її категорійного апарату пов'язана з дефінуванням синтаксичних одиниць, ієрархічно вищих ніж речення – складне ціле (О.М. Пешковський, О.О. Шахматов), складне синтаксичне ціле [Загнітко 2011, с. 801-841, 901-941; Загнітко 2006, с. 12-18], надфразна єдність (Л.А. Булаховський, І.Г. Чередниченко та ін.), тлумаченням поняття «мовлення» (О.О. Потебня), простеженням закономірностей міжреченневих зв'язків у тексті (О.С. Мельничук). Первісно лінгвістика тексту постала в межах синтаксису і взяла від нього низку категорійних понять (категорія синтаксичного зв'язку, категорія семантичного відношення тощо). Вагомим поштовхом до формування лінгвістики тексту як окремої мовознавчої науки виступило чітке та послідовне кваліфікування статусу адресанта й адресата у процесі мовлення [Святобаченко 2014, с. 17-27; Загнітко 2011, с. 25-31], розгляд тексту як особливої одиниці мовленнєвої комунікації, в якій поєднувані кодувально-декодувальні інтенції, кваліфікація тексту як обов'язкового та регулярного

компонента комунікації (адресант (відправник) → текст → адресат (отримувач)) [Загнітко 2011, с. 789-854]. Від самого початку активізації дослідження питань мовленнєвої діяльності адресанта, закономірностей вияву мовленнєво-мисленнєвих процесів у витворюваних одиницях, встановлення ємності інтенцій відправника текст набуває особливого статусу в студіюванні різних наук – від літературознавчих, культурознавчих пошуків до психологічних, філософських, семіотичних, соціологічних та інших вимірів (див. огляд різних поглядів [Загнітко 2006, с. 41-50]). Закономірності сполучуваності окремих речень у цілісність та навантаження тих чи тих категорійних форм у структурі останньої ґрунтовно досліджують з погляду стилістики, де аналізують функційне навантаження категорійних форм, почасти окреслюють особливості стратифікації семантики відповідно до внутрішньотекстового середовища певної категорійної форми [Бондарко 1998, с. 51-63]. Для лінгвістики ж тексту істотним постає встановлення категорійного інструментарію тексту як окремої синтаксичної одиниці, що може витлумачуватися як 1) певна знакова форма, створена у процесі співвідношення з відповідною ситуацією (часткова структура акту комунікації) або як 2) процес актуалізації смислу в знаковій формі (за [Алексеева 2003, с. 190-191]). Не менш важливим для лінгвістики тексту виступає встановлення множини категорій тексту, його функцій, закономірностей тема-рематичного членування, комунікативної організації, до цього слід додати також розкриття специфіки рівневого структурування тексту, реалізації в ньому авторської модальності (див.: [Андрущенко 2012, с. 33-47; Анисимова 2003, с. 21-41; Загнітко 2006, с. 67-81; Ильин 1990, с. 45-62; Коляда 2006, с. 78-94; Кондратенко 2007, с. 28-35]). У сучасній лінгвістиці тексту особливо актуальним постають питання внутрішньої організації тексту зі з'ясуванням напрямів лінарного розгортання і реалізації відступів зі спеціальною настановою, встановлення закономірностей реалізації комунікативних інтенцій мовця та визначення комунікативного статусу не тільки тексту як цілісної одиниці, але й окремих його фрагментів як відносно закінчених утворень у змістовому та структурному вимірах.

Свого часу відомий чеський лінгвіст Ф. Данеш [Danes 1964, с. 125-141] обґрунтував теорію тематичної прогресії з внутрішнім диференціюванням її основних різновидів у внутрішньотекстовій структурі. Його теорія знайшла застосування в різних студіюваннях,

зорієнтованих на встановлення типології текстів за ознакою домінування того чи того різновиду тематичної прогресії. У сучасних теоріях тексту визначення тематичної прогресії вимагає належного узагальнення і створення типології внутрішньотекстової тематичної прогресії з опертям на функційно-стильову належність текстових одиниць, їхню жанрову природу. Тому метою дослідження є встановлення структурної та функційної типології внутрішньотекстової тематичної прогресії з первинним визначенням внутрішньотекстового навантаження моделі відповідної тематичної прогресії. Заявлена мета зумовлює необхідність вирішення відповідних завдань: 1) з'ясувати основні постулати теорії тематичної прогресії Ф. Данеша; 2) розкрити закономірності внутрішньотекстового навантаження встановлених основних різновидів внутрішньотекстової тематичної прогресії; 3) виявити співвідношення відповідного різновиду внутрішньотекстової тематичної прогресії з функційно-стильовою належністю тексту; 4) з'ясувати основні моделі внутрішньотекстової тематичної прогресії; 5) визначити співвідношення внутрішньотекстової тематичної прогресії із жанровою природою тексту та співвідношення певного різновиду прогресії з регресією.

Новизна дослідження полягає в розкритті напрямів застосування основних постулатів теорії тематичної прогресії тексту Ф. Данеша для розкриття закономірностей тема-рема-тичної організації тексту. Актуально знаковим є теоретичне обґрунтування основних моделей внутрішньотекстової тематичної прогресії з розкриттям напрямів її використання в аналізі тексту для встановлення закономірностей його тема-рема-тичного структурування. Практичне ж застосування результатів студіювання мотивоване їхнім почасти прикладним характером, що дозволяє використати напрацювання у створенні навчальних посібників, в аналізі текстів різних функційних стилів у вишівській практиці відповідних магістерських програм.

Однією з поширених сучасних тенденцій розвитку лінгвістики тексту постає вивчення текстової організації в комунікативному напрямку, що уможливило ґрунтовний аналіз текстів через актуальне членування висловлення. Враховуючи похідність тексту, витворюваного з опертям на усталені системні зразки, що відбивають рівні норми та кодифікації національної стратифікації, доцільно говорити про основні складники тексту як висловлення. У цьому разі

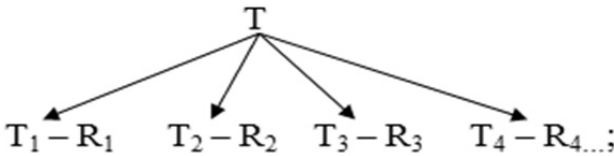
доцільно розмежовувати висловлення як корелят синтаксичної одиниці речення і текст як цілісність, сформовану з відповідних висловлень. Спроби використання терміна *висловлення* для позначення цілісного тексту (див. аналіз поглядів із цього питання [Загнітко 2011]) постають не зовсім викінченими та обґрунтованими, вимагаючи поглиблення.

Текстова структура у своєму обсязі має кілька аспектів, з-поміж яких особливо актуальними виступають: лінгвістичний (фонетичний, морфологічний, синтаксичний, лексичний, композиційно-синтаксичний, стилістичний), графіко-зображувальний (графічний (одно- (кириличний, латиничний та ін.) чи різнографічний (кириличний + латиничний, кириличний + арабський), наявність креольних знаків), культурознавчий (культурний, естетичний, духовний, мовні одиниці як носії культури народу – культура), прагматичний (експресивно-стилістичний та функційно-стилістичний), інтерпретативний (розуміння кожного елемента крізь призму реальності / ірреальності тощо), породжувальний (закономірності творення з виявом навантаження мовленнєво-мисленнєвих інтенцій), інтенційний (реалізація намірів адресанта, вияв настанов на адресата), інформативно-смісловий, комунікативно-діяльнісний, структурно-ієрархічний та ін. У комунікативно-діяльнісному аспекті опертя становлять інформативно-смісловий та прагматичний рівні тексту. Водночас істотним є врахування тематично-ідейної цілісності тексту, сюжетно-композиційна організація, мовне багатство (мовні фігури тощо), особливостей зображення об'єктивного світу і под.

Відомо, що в комунікативно-діяльнісному аспекті тексту, зокрема в його інформативно-смісловому насиченні рема відіграє у висловленні важливішу роль, ніж тема, що пов'язано з насиченням новою інформацією висловлення-речення і тексту загалом. У внутрішньому структуруванні тексту, його інформативно-смісловому наповненні (один із вимірів комунікативно-діяльнісного аспекту) свою релевантність також виявляє тема. Її досить низький інформативно-смісловий рівень, певною мірою, сигналізує про її вторинність. Водночас надзвичайно сильним виступає її власне-структурувальний потенціал у комунікативно-діяльнісному аспекті тексту, адже вона часто є початковим моментом творення тексту як цілісності та окремої його одиниці – висловлення. За твердженням окремих авторів [Квятковский 1984, с. 74-82; Слюсарева 1993, с. 97-

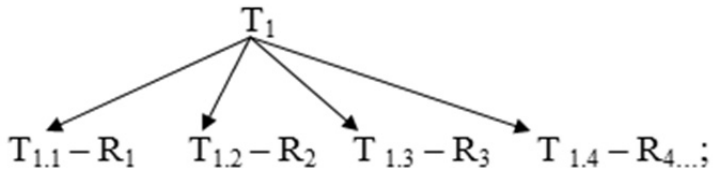
102; Солганик 1997, с. 23-35; Солнцева 2013], будь-який текст можна подати як послідовність тем, де останній властиві особливі закономірності розташування [Givón 1979, с. 45-67; Givón 1985, с. 77-91; Ritchie 2004, с. 101-111]. Водночас кожний тематичний елемент пов'язаний з тими чи тими компонентами тексту, а також із текстом загалом. Свого часу представник Празької школи Ф. Данеш [Danes 1964, с. 125-141] обґрунтував досить оригінальну концепцію розгляду тематичних відношень у тексті, кваліфікуючи останні як “тематичну прогресію”. Послідовне врахування різного текстового статусу теми уможливило диференціацію науковцем п'яти різновидів текстово-тематичної прогресії: 1) проста лінійна прогресія ($T_1-R_1 \rightarrow T_2(R_1) - R_2$); 2) прогресія із наскрізною темою ($T - R_1, T - R_2, T - R_3 \dots$); 3) прогресія із похідними темами (див. Схему 1):

Схема 1.

4) прогресія із розщепленою темою (див. Схему 2):

Схема 2.

5) прогресія із тематичним стрибком ($T_1 - R_1, T_2 - R_2, \dots T_3 - R_3 \dots$).

Застосовуючи теорію Ф. Данеша для дослідження комунікативної структури безсполучникового складного речення в англійській, українській, російській та французькій мовах, І.С. Святобаченко наголошує, що досліджуваним мовам «притаманна різна частотність вживання топікальних прогресій: в українській мові, на відміну від трьох інших аналізованих мов, частіше вживаються безсполучникові складні речення з похідними топіку (41 % від

загальної кількості досліджених одиниць (див. Схему 1 – А. 3.), у російській – з прогресією з топікальним стрибком (55,2 %), в англійській – також речення з топікальним стрибком, але вже з меншою частотністю (33,7 %), так само найпоширенішими є безсполучникові складні речення французької мови з топікальним стрибком (49,5 %)» [Святобаченко 2014, с. 194].

Внутрішньотекстові вияви кожного із п'яти різновидів тематичної прогресії вимагають поглибленого розгляду для розкриття особливостей їхньої реалізації та побудови відповідних моделей тематичної прогресії. *Проста лінійна прогресія* як перший різновид внутрішньотекстової тематичної прогресії належить до найпоширеніших, за якої послідовно заявлювано та формально підтверджувано розгортання інформації. Найбільш репрезентативною моделлю простої лінійної прогресії постає перетворення реми препозитивного висловлення в тему постпозитивного. Такий процес слід кваліфікувати як послідовну внутрішньотекстову тематизацію рематичних елементів: (1) *Коли я (T₁) був піонером, любив читати книжечки про позитивних героїв (R₁). Вони (T₂ (= R₁)), на відміну від мене, ніколи не рвали штанців, вилазячи на бабину грушу, окрім шахів, не грали в інші ігри, і найголовніше – мали чудове гобі (R₂). І яке ж то було гобі (T₃ (= R₂)): кожен з них чемненьких охайних хлопчиків колекціонував ... олов'яних солдатиків. Як мені хотілося бути схожим на них!*¹ (В. Кухта. Чому я посміхаюся, коли мене запитують про гобі... / Василь Кухта // Посмішка чорного kota : гобі, забобони, анекдоти. – К.: Ярославів вал, 2011. – С. 282); пор. також: (2) *Цвітуть (T₁) соняшники (R₁). Озвучені бджолами, вони (T₂ (= R₁)) чомусь схожі для мене на круглі кобзи (R₂), які (T₃ (= R₂)) земля підняла зі свого лона на високих живих стеблах (R₃). Живе тіло кобз (T₄ (= R₃)), пахуче, припорошене жовтим пилом, проросле пелюстками, —*

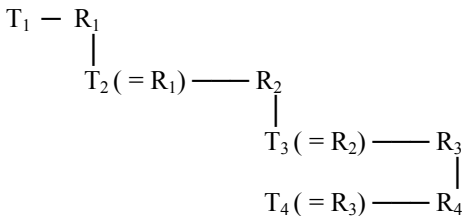
---

¹ Для зручності аналізу в тема-рематичному членуванні тексту та окремих висловлень у кожному компоненті складного речення виділено тему і рему без урахування загального ієрархічного структурування складного речення на тему й рему, а в межах кожної з них – виділення знову теми й реми. Наявний процедурний відступ мотивовано необхідністю простеження розгортання та реалізації того чи того різновиду внутрішньотекстової прогресії. Загальне ж тема-рематичне членування складного речення суттєво ускладнило б його лінарне подання і графічне зображення.

світиться й золотіє, щось промовляє своєю широкою, незгасаючою усмішкою (R₄). Скільки того сміху на городі — всі соняшники сміються, веселі, але водночас по-доброму замислені, кожен щось хоче сказати тобі, тільки підійди до нього (Гуцало Є. Запах кропу // Бібліотека української літератури : <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=40&bookid=6>). У комунікативно-діяльнісному вимірі кожне постпозитивне речення в (1), (2) ґрунтовано на попередньому, що мотивує розгортання тексту від даного (теми) до нового (реми), де останнє (пор. у (2): (T₂ (= R₁)), (T₃ (= R₂))); у (2) : (T₂ (= R₁)), (T₃ (= R₂)), (T₄ (= R₃))) стає темою нового речення (див. Схему 3 (побудовано за фрагментом (2))).

Схема 3.

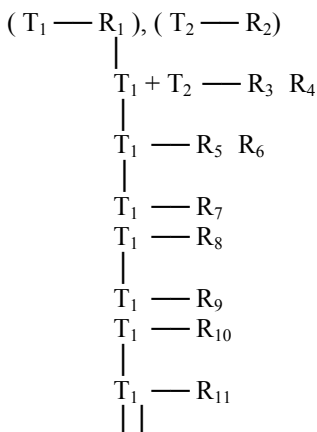

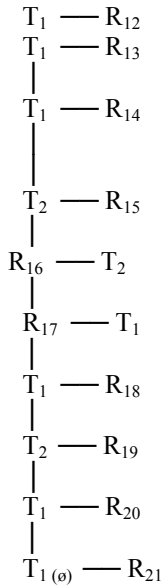
Другий різновид внутрішньотекстової тематичної прогресії – *прогресія із наскрізною темою*, за якої одна тема повторювана в кожному висловленні тексту. Заявлена тема пронизує та насичує увесь текст або ж його фрагмент, пов’язуючи його в змістову цілісність. Такою наскрізною темою може поставати будь-яка тема – від звичайної сільської хати до абстрактного поняття. Усталеність теми цілком залежить від функційно-стильової належності тексту його жанрової специфіки. Така тема, здебільшого, повторювана кілька разів, виступає опертям суджень мовця, додавані рематичні компоненти послідовно конкретизують тему: (3) *Лев* (T₁) – *єдині кішки* (R₁), у яких *самці* (T₂) *виразно відрізняються* (R₂) від *самиць*. *Дорослі леви-самці* (T_{1+T₂}) *відрізняються* (R₃) *великою гривовою і є* (R₄) *набагато більшими за левиць*. *Лев* (T₁) *вважається дорослим* (R₅) у 5 років і до цього моменту *набирає* (R₆) *свого оптимального «бойового» розміру*. *Самці* (T₂) *важать 150 – 225 кг* (R₆), в окремих випадках – до 240 кг за довжини тіла без хвоста 1,7 – 2,5 м, хвіст – 90 – 110 см, висота в загривку 90 – 125 см. *Маса самиць становить 100 – 150 кг, в окремих випадках до 160 кг*. *Найважчий лев* (T₁) *був убитий* (R₇) у 1936 році в Трансваалі, *він* (T₁) *важив 313 кг* (R₈). Зазвичай звірі в неволі більші. У 1970 році в Лондонському зоопарку *було*

зареєстровано рекордну вагу (R₉) лева (T₁) – 375 кг. Лев (T₁) відрізняється (R₁₀) від свого найближчого родича тигра пропорціями тіла. Так, тигр трішки довший, а лев (T₁) вищий у плечах і має трого більши витягнутий череп (R₁₁), але в основному ці дві великі кішки мають приблизно однакові розміри, а також однакову силу. Наприклад, сила укусу тигра і лева (T₁) може досягати 450 кг (R₁₂), а сила удару лапою досягає 180 кг, швидкість удару лапою досягає 6 м/с. Спосіб життя левів (T₁) нетиповий (R₁₃) для великих кішок. Леви (T₁) живуть великими сімейними групами – прайдами (R₁₄). Полюють і доглядають за дитинчатами, в основному, самки, самці (T₂) ж охороняють (R₁₅) територію. Бої (R₁₆) за самиць часто закінчуються смертю самця-захисника або претендента (T₂). Деякі прайди спеціалізуються на одному з видів здобичі (є (R₁₇) леви (T₁), які (T₁) полюють (R₁₈) на слонів). Дорослий самець (T₂) здатний з'їсти (R₁₉) більше 30 кг м'яса за раз. Ситий лев (T₁) може проспати (R₂₀) майже 20 годин. При нагоді, вбиває (R₂₁) представників інших котячих і гієн (З підручн.).

Наскрізна тема, пронизуючи увесь текст, постійно обростає певними кваліфікаторами (поширювачами, уточнювачами, оцінними елементами тощо). Її внутрішньотекстова сила дорівнює сумарній кількості рематичних компонентів, що в цьому разі послідовно насичують її тими чи тими дієвими, становими, процесуальними, атрибутивними, кількісними, локативними та іншими вимірами. У своїй змістовій наповненості останні повністю зорієнтовані на тему, внаслідок чого тематичний компонент нарощує власне смислове поле у внутрішньотекстовому просторі (див. Схему 4).

Схема 4.

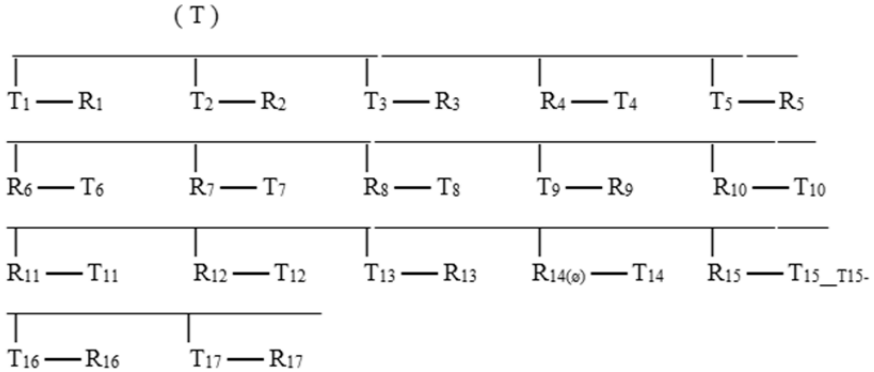

У текстах або фрагментах текстів із виявом *прогресії із наскрізною темою*, чітко простежувано постійне нарощування смислової ємності теми та обсягів її актуалізації. У (3) можна ототожнити або поставити знак рівності між T_1 і T_2 , оскільки T_1 (*лев*) і T_2 (*самець*) позначають ту саму істоту, в рамках фрагмента тексту виступають синонімами, і T_2 не містить ніякої додаткової інформації щодо T_1 . У такому разі в усьому обсязі текстового фрагмента (3) T_1 ($+T_2$) повторено сімнадцять разів, що зумовило збільшення її смислового тла в дев'ятнадцять разів ($R_1 + R_2 + R_3 + R_4 + R_5 + R_6 + R_7 + R_8 + R_9 + R_{10} + R_{11} + R_{12} + R_{13} + R_{14} + R_{15} + R_{16} + R_{17} + R_{18} + R_{19} + R_{20} + R_{21}$). До цього слід додати також усі складники реми. Переваги *прогресії із наскрізною темою* виявлювані в тому, що та сама тема постійно повторювана, в силу чого наявна її внутрішньотекстова актуалізація і постійне посилення та смислової ємності.

Своєрідною постає реалізація третього різновиду тематичної прогресії – *прогресії з похідними темами*, коли кожне текстове висловлення не містить у своєму складі елементів послідовної тематизації чи наскрізної тематизації, посилене вираження загального тематичного спрямування тексту або ж його окремого фрагмента. Визначальна тема тексту або його фрагмента може легко експлікуватися мовцем, а в низці випадків встановлювана на ґрунті окремих текстових описів. Такий вияв теми Ф. Данеш [Danes 1964]

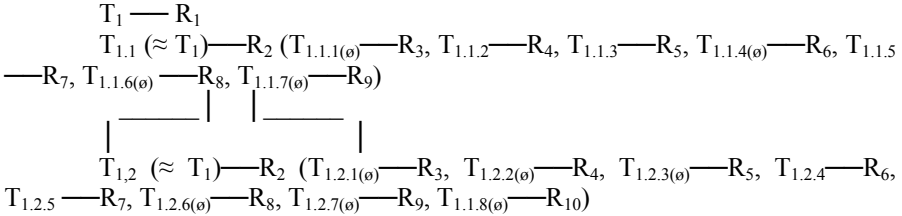
кваліфікує як гіпертему. Так, мова в тексті може йти про жнива, але для їхнього опису або зображення будуть використані елементи, що так чи так пов'язані зі жнивими (комбайни, достигле колосся, золотисті поля, повні вантажівки зерна тощо). Провідна ідея встановлювана з опису окремих моментів опису жнив тощо. Подібний вияв тематичної організації текстового фрагмента легко простежити в описі осінньої картини природи: (4) *Наступає (R) найкраща пора осені – золота осінь (T). Деревя (T₁), перш ніж забути принади літа та поринути в довгий осінньо-зимовий сон, накидають (R₁) золоті одешинки зі стрімко пожовклого листя. Осінній ліс (T₂) вкритий (R₂) неповторним мальованими розписом, де візерунки (T₃) неповторювані та невізанвані (R₃). Красується (R₄) своїм червонобоким вбранням черешня (T₄), а клен (T₅) пишно розкинув свій ніжно-жовтий наряд (R₅), неподалік ще зеленіє (R₆) дуб (T₆), тільки подекуди на ньому пробивається (R₇) жовте листя (T₇) та поблискують (R₈) з-під листя жолуді (T₈). Листопад (T₉) наче бавиться (R₉) з усім лісовим багатством – то засвітить (R₁₀) сонце (T₁₀), вияскравлюючи всю кольорову тональність вповні, то заступить (R₁₁) сонце хмаринка (T₁₁) і повіє (R₁₂) різкий прохолодний вітер (T₁₂), зриваючи чарівні кольорові малюнки і весело кружляючи ними в повітрі. Деревя (T₁₃) в лісі чарують (R₁₃) вродю, показуючи свою неповторність, а під ногами товстий килим (T₁₄), до якого ще не доторкнувся (R₁₅) ані холодний осінній дощ, ані перший осінній приморозок (T₁₅). Листя (T₁₆) ще не встигло втратити (R₁₆) свою твердуватість та прожилковий малюнок, що (T₁₇) легко засвідчує (R₁₇) його належність чи яворові, чи кленові, чи грабові (А. Яніта. З осінніх спогадів / Анатолій Яніта // Чарівні слова осені : збірник оповідань. – К.: Ярославів вал, 2005. – С. 87). У (4) чітко виявлюваними виступають похідні теми гіпертеми золота осінь (див. Схему 5), де кількість таких похідних тем є необмеженою, оскільки залежить від загального композиційно-змістового наповнення тексту або його фрагмента.*

У (4) гіпертема *золота осінь* (Т) набуває розвитку в низці похідних тем (*Дерева* (Т₁), *Осінній ліс* (Т₂), *візерунки* (Т₃), *черешня* (Т₄), *клен* (Т₅), *дуб* (Т₆), *листя* (Т₇), *жолуді* (Т₈), *Листопад* (Т₉), *сонце* (Т₁₀), *хмаринка* (Т₁₁), *вітер* (Т₁₂), *Дерева* (Т₁₃), *килим* (Т₁₄), *холодний осінній дощ*, *перший осінній приморозок* (Т₁₅), *Листя* (Т₁₆), *що* (Т₁₇)), актуалізованих власними ремами (*накидають* (R₁), *вкритий* (R₂), *неповторювані та невпізнавані* (R₃), *Красується* (R₄), *розкинув наряд* (R₅), *зеленіє* (R₆), *пробивається* (R₇), *поблискують* (R₈), *наче бавиться* (R₉), *засвітить* (R₁₀), *заступить* (R₁₁), *повіє* (R₁₂), *чарують* (R₁₃), *Ø* (R₁₄), *ще не доторкнувся* (R₁₅), *ще не встигло втратити* (R₁₆), *засвідчує* (R₁₇)). Сукупна змістова площина похідних тем у своїй цілісності розкриває гіпертему (Т), що легко підтвердити групуванням усіх репрезентантів похідних тем у відповідні тематичні групи (а) найменування диких дерев, кущів, їхній сукупностей та їхніх частин і плодів (*Дерева* (Т₁), *Осінній ліс* (Т₂), *черешня* (Т₄), *клен* (Т₅), *дуб* (Т₆), *листя* (Т₇), *жолуді* (Т₈), *Дерева* (Т₁₃), *що* (Т₁₇)); б) назви явищ природи (*сонце* (Т₁₀), *хмаринка* (Т₁₁), *вітер* (Т₁₂), *холодний осінній дощ*, *перший осінній приморозок* (Т₁₅)); в) найменування пір року та місяців року (*Листопад* (Т₉)). Поза тематичними групами виявилися тільки окремі найменування – виразники тем: *візерунки* (Т₃), *килим* (Т₁₄), що використані в переносному значенні та своєю семантикою доповнюють загальну змістову композицію гіпертеми *золота осінь* (Т). Типологійний вияв аналізованої тематичної прогресії ґрунтовано на особливостях деталізації (гіперо-гіпонімічні, метонімічні або ж інші різновиди семантико-парадигматичних зв'язків лексем тощо) теми.

Досить проблемним виступає встановлення четвертого різновиду текстово-тематичного структурування – *прогресії із*

розщепленою темою, в якій основу становить подвійна тема. Компоненти останньої утворюють вихідні компоненти для розгортання окремих тематичних прогресій внаслідок послідовної власної лематизації (див. Схема 2). Труднощі вияву заявленого різновиду підтверджені тим, що тематизовані компоненти можуть витворювати власні тематичні прогресії, що розгортаються або послідовно, або паралельно. Такий паралелізм сигналізує про витворення біфуркативних точок (від однієї до n-кількості), з яких поступово розвивається кожний окремих компонент розщепленої теми: (5) *До міста підійшли (R₁) батько і син (T₁). Батько (T_{1.1} (= T₁)) був стомлений (R₂) довгою дорогою від села, бо надворі стояла (T_{1.1.1(о)}) нестерпна спека (R₃), а прохолоди (R₄) ніде не було (T_{1.1.2}). Вітерець (T_{1.1.3}) не тишив (R₅) його своїми поривами, (T_{1.1.4(о)}) та й пити нестерпно хотілося (R₆). До того ж у голову приходили одна за одною (T_{1.1.5}) різні думки (R₇): чи вдасться (T_{1.1.6(о)}) сьогодні потрапити (R₈) на засідання правління і (T_{1.1.7(о)}) як там говорити (R₉) про всі ті незворотні тенденції в сільській общині. Син (T_{1.2} = (T₁)) не хотів зупинятися (R₂) перед містом, його (T_{1.2.1(о)}) тягло (R₃) в місто, пошвидше (T_{1.2.2(о)}) подивитися (R₄) списки зарахованих до університету. Тривожило (R₅) (T_{1.2.3(о)}): чи є він (T_{1.2.4}) у тих списках (R₆). Так, він (T_{1.2.5}) успішно склав (R₇) творчий іспит, (T_{1.2.6(о)}) його похвалили (R₈), (T_{1.2.7(о)}) говорили (R₉), що досить оригінально (T_{1.1.8(о)}) висвітлив (R₁₀) тему, використавши надзвичайно цікаву композицію (Яна Анатолій. Серце тримаю в долонях / Анатолій Яна // // Чарівні слова осені : збірник оповідань. – К.: Ярославів вал, 2005. – С. 104). У таких текстах (див. (5)) точкою розщеплення теми постає, зазвичай, постпозитивне висловлення, що містить перший виокремлений тематизований компонент. Останній поступово набуває власного текстоструктурального начала, інший виокремлений тематичний компонент набуває власного розгортання. Тільки у вершині спостережувано цілісність теми з відповідним тематичним компонентом. Тематична прогресія з розщепленою темою застосовувана в тому разі, коли кожний із виокремлених тематичних компонентів здобуває власного розвитку (див. Схему 6).*

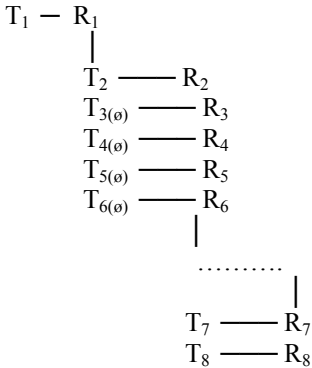

У (5) можна простежити розщеплення цілісності теми, заявленої в першому реченні (*До міста підійшли (R₁) батько і син (T₁)*), що послідовно реалізована у відповідних переходах кожного з двох виокремлених тематичних компонентів. Для першого виділеного тематичного компонента істотними постають внутрішні роздуми, що пов'язані зі сприйняттям погодних умов подорожі та майбутніми зустрічами (*Батько (T₂) був стомлений (R₂), приходили одна за одною (T_{1.1.6}) думки (R₇), (T_{1.1.6(∅)}) вдасться попасти (R₈), (T_{1.1.7(∅)}) говорити (R₉)*). Наявний наче відступ від загального тематичного структурування спрямований на посилення значущості виокремленого тематичного компонента, адже уведені в текст висловлення, пов'язані із (T₂), репрезентуючи сприйняття погодних умов подорожі та внутрішні міркування (*довгою дорогою від села, бо надворі стояла (T_{1.1.1(∅)}) нестерпна спека (R₃), а прохолоди (R₄) ніде не було (T_{1.1.2}). Вітерець (T_{1.1.3}) не тишив (R₅) його своїми поривами, та й пити (T_{1.1.4(∅)}) нестерпно хотілося (R₆). До того ж у голову приходили одна за одною (T_{1.1.5}) різні думки (R₇): чи вдасться (T_{1.1.6(∅)}) сьогодні попасти (R₈) на засідання правління і (T_{1.1.7(∅)}) як там говорити (R₉) про всі ті незворотні тенденції в сільській общині*). Внутрішньо виявлювані в цьому «відступі» тема-рематичні компоненти комунікативно структурують плин розповіді, інтенційно ж вони спрямовані на (T₂) – *батько*. Другий виокремлений тематичний компонент, умовно також позначений у тексті (T₂) – *син*, який має власну тема-рематичну лінію (*Син (T₂) не хотів зупинятися (R₂), тягло (R₃), подивитися (R₄), Тривожило (R₅), є у тих списках (R₆), склав (R₇), похвалили, говорили, висвітлив (R₁₀)*).

Ще один різновид тематично-текстового структурування належить до надзвичайно складних, тому що тематичне розгортання у своїй реалізації містить стрибок. Таку реалізацію тематичного структурування Ф. Данеш [Brinker, Sager 2001, с. 145-151] назвав *прогресією з тематичним стрибком*. У таких випадках зреалізований тема-рематичний стрибок або розрив у тема-рематичному ланцюжку

легко відновити із контексту. Активно використовувана *прогресія з тематичним стрибком* у текстах із послідовно-лінійною тематизацією (перший різновид), що аж ніяк не обмежує використання прогресії з тематичним стрибком у текстах з іншими різновидами тематичної прогресії: (6) *А тепер про те, що буває з тими, хто не виконує волі осіб, які перебувають на олімпі. Нетривалий час посаду ректора Івано-Франківського педінституту обіймав (R₁) Іван Кирилович Васюта (T₁). Він (T₂), мабуть, забув сентенцію (R₂) Леніна про те, що жити в суспільстві і (T_{3(о)}) бути вільним (R₃) від суспільства не можна, і (T_{4(о)}) вперше за всю історію педінституту пустив (R₄) вступну кампанію на самоплив. (T_{5(о)}) Жодних вказівок не давав (R₅), (T_{6(о)}) нікого й нічого не просив (R₆). Який гарний набір студентів був того року! Усі викладачі говорили, що на всіх факультетах такого набору не було. У групах, в яких я працював, усі студенти навчалися на «відмінно» і «добре». Це саме стверджували і мої колеги, які працювали на паралельних курсах. Того самого навчального року ректора (T₇) – доктора наук, професора – було звільнено (R₇) з посади і через рік він (T₈) переїхав (R₈) працювати до Львівського університету імені Івана Франка (Кочерган М. Про час, про себе і людей : спогади / Михайло Кочерган. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – С. 158). У (6) наявний чітко виражений тематичний стрибок (Який гарний набір студентів був того року! Усі викладачі говорили, що на всіх факультетах такого набору не було. У групах, в яких я працював, усі студенти навчалися на «відмінно» і «добре». Це саме стверджували і мої колеги, які працювали на паралельних курсах), що окреслює собою оцінку автором оповіданого та пов'язаного із ініціальним висловленням абзацу (А тепер про те, що буває з тими, хто не виконує волі осіб, які перебувають на олімпі). Своєрідність відступу полягає в тому, що він структурно належить до цілісного класичного аналітично-синтетичного абзацу. Аналізований текстовий фрагмент засвідчує функційне навантаження тематичного стрибка (див. Схему 7) в розгортанні тексту, тому що останній, стримуючи подієву динаміку, кваліфікує препозитивний тематичний компонент.*

У більшості текстів аналізованих різновиди тематичних прогресій зустрічаються не в чистому вигляді, а переплітаються. Тема-рематичне структурування тексту легко встановити з опертям на домінуювальним різновид тематичної прогресії в його текстовій площині. Найбільш послідовно в сучасній лінгвістиці скваліфіковано тексти ланцюжкової структури і тексти кущової структури. Для перших характерною особливістю є послідовне розгортання думки (за Ф. Данешом [Danes 1964, с. 125-141], тексти з послідовною лінійною прогресією), для других – властивий зв'язок теми з усіма текстовими висловленнями (за Ф. Данешом [Там само, с. 125-141], тексти з наскрізною темою). У такого зразка текстах тема розкриває різноманітні аспекти того самого суб'єкта (див. ґрунтовніше [Ritchie 2004, с. 34-41, 87-95, 112-125; Brinker 2001, с. 87-95; Белоусов 2013, с. 65-92; 19]).

У встановленні типології тематичного структурування тексту та розкритті закономірностей реалізації тематичної прогресії істотним є простеження навантаження тематичного речення абзацу, що, зазвичай, вирізняє в абзаці предмет мовлення та окреслює межі теми. Таке речення містить слово, словосполучення або частину речення, що своїм змістовим наповненням вимагає поширення, деталізації певним способом. Водночас, за теорією Ф. Данеша [Danes 1964], подібне речення часто містить гіпертему, що поступово розщеплювана на кілька основних тематичних компоненти. Їхня тематизація набуває сили і в орієнтуванні на гіпертему, і у спрямуванні на власні мікротематичні компоненти. Останнє передбачає або ж наведення тих чи тих деталей, прикладів, вказівки причини, наслідку, що здійснювано відповідним шляхом: (7) **В історії вивчення українських прізвищ** (T_1) можна виділити три періоди

(R₁). Перший період (T₁ (= R₁)) детально описав у своїй монографії «Сучасні українські прізвища» Ю.К. Редько. Почався цей період з кінця XIX ст., коли з'явилися перші публікації про українські прізвища, зокрема стаття А.І. Степовича «Заметки о происхождении малорусских фамилий», надрукована в 1882 році у воронезьких «Філологічних записках». Потім у журналі «Киевская старина» було опубліковано дві статті професора Харківського університету М.Ф. Сумцова в 1885 р. «Малорусские фамильные прозвания» та в 1889 р. «Уличные клички». У цих статтях та в статті В. Ястребова «Малорусские прозвания Херсонской губернии», надрукованій в Одесі в 1893 році, подано багато конкретних фактів виникнення прізвищ, однак мовного аналізу немає. Більш цінними в мовознавчому аспекті є ономастичні роботи В. Охримовича «Про сільські прозвища», 1906 р., у яких приділено увагу процесу творення прізвищ, закріпленню їх у функції прізвищ та мовна характеристика цих антропонімів.

Другий період (T₂ (= R₁)) охоплює 60 – 70-ті роки XX ст., коли з'явилися праці Л. Гумецької (увага приділена українській антропонімії XIV – XV ст.), І. Сухомлина (досліджує історичну антропонімію Полтавицини), П. Чучки (досліджує антропонімію Закарпаття), Р. Осташа, С. Бевзенка, Т. Братушенка, О. Неділька, В. Німчука, які досліджували власні назви, зафіксовані в козацьких реєстрах 1649 року та в інших історичних пам'ятках. Узагальненою працею зі становлення українських прізвищ як класу та розвитку їх поряд із іншими назвами в антропоформулах є монографія М. Худаши «З історії української антропонімії». А першою комплексною працею із вивчення семантики твірних основ сучасних українських прізвищ та їхньої словотвірної будови, граматичних особливостей стала монографія Ю. Редька «Сучасні українські прізвища».

На початку 80-х років XX ст., які також можна зарахувати до **другого періоду** вивчення прізвищ, починають досліджувати прізвища окремих історико-етнографічних регіонів України, зокрема Південно-Східної України (В.Д. Познанська), Бойківщини (Г.Є. Бучко), Лемківщини (Є.С. Панцьо).

Третій період (T₃ (= R₁)) почався після невеликої перерви уже в кінці 90-х років XX ст. і триває до сьогодні. Він позначився тим, що активно продовжується дослідження антропонімікону окремих історико-етнографічних регіонів України. Зібрані та проаналізовані прізвища Північного степу України (Т.В. Марталог) та Верхньої Наддністрянщини (І.Д. Фаріон), Буковинської Наддністрянщини (Л.

Тарновецька), Покуття (Н.Б. Вирста), Лубеничини (Л.О. Кравченко), Уманщини (Ю.І. Блажчук). У ґрунтовних дисертаційних дослідженнях антропоніми аналізуються як у синхронії, так і в діахронії, при цьому в своїй роботі Г.Д. Панчук використовує порівняльний аспект аналізу найпродуктивніших прізвищевірних формантів онімів, що побутують у ХХ ст. і побутували в кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. на Бойківщині, Гуцульщині, Лемківщині та Опіллі (Кравченко Л.О. Українська ономастика : антропоніміка : навч. посіб. / Л.О. Кравченко. – К.: Знання, 2014. – С. 65-66). У цьому разі ефективно використано перший спосіб поширення теми – деталізацію, що ґрунтовно висвітлювана в чотирьох класичних аналітико-синтетичних абзацах, один з яких (третій) виступає об'єднувальним щодо інших (другого і четвертого). Супровідним засобом цього постають міжабзацні пояснювально-мотивувальні семантичні відношення з опертям на базовий фінальний компонент тематичного речення (*три періоди*), на пояснення якого зорієнтовано використання контактено реченнєвого тематичного компонента в другому реченні першого абзацу (*Перший період*) та ініціальних компонентів другого (*Другий період*) і четвертого (*Третій період*) абзаців. Такі міжабзацні відношення ґрунтовано на інтегративно-кумулятивних міжабзацних синтаксичних зв'язках [Загнітко 2011, с. 748-809]. У другому і четвертому абзацах ініціальні речення, а в першому – друге речення – інтегровані в тематичне речення (*В історії вивчення українських прізвищ* (T_1) *можна виділити три періоди* (R_1)) першого абзацу (*В історії вивчення українських прізвищ можна виділити три періоди* ← (перший абзац) *Перший період* (T_1 ($= R_1$)) *детально описав у своїй монографії «Сучасні українські прізвища» Ю.К. Редько*; ← другий абзац) *Другий період* (T_2 ($= R_1$)) *охоплює 60 – 70-ті роки ХХ ст., коли з'явилися праці Л. Гумецької ...*; ← (четвертий абзац) *Третій період* (T_3 ($= R_1$)) *почався після невеликої перерви уже в кінці 90-х років ХХ ст. і триває до сьогодні...*), що містить гіпертему *три періоди* (R_1). Через зв'язок з останньою простежувано три лінії внутрішньотекстової тематизації виокремлених тематичних елементів, що сукупно виражені в *три періоди* (R_1), де аналітично-кількісна синтаксична морфема *три* у структурі реми, її номінативного складника *три періоди*, у своєму номінативно-кількісному обсязі охоплює усі три деталізовані компоненти: *Перший період* (T_1 ($= R_1$)) + *Другий період* (T_2 ($= R_1$)) + *Третій період* (T_3 ($= R_1$)).

Внутрішньотекстова прогресія із розщепленою темою активно використовується в різноманітних жанрах (тезах, монографіях, рецензіях, конспектах, рефератах, статтях, наукових дискусіях і под.) наукового стилю (власне-науковому, науково-технічному, науково-педагогічному, науково-популярному підстилях), набуваючи в межах різних жанрів від одного до трьох-чотирьох розщеплень гіпертеми. Кількість розщеплень гіпертеми та виділення тематичних компонентів з послідовною їхньою тематизацією загалом необмежена (до п-кількості), хоча найрегулярнішим розщепленням виступає двох- і трьохелементне, що підтверджується аналізом монографічного фактичного матеріалу обсягом в одну тисячу фрагментів власне-наукового підстилю (близько 34,8% обстежуваного матеріалу). Менш поширеною виступає проста лінійна прогресія ($T_1 - R_1 \rightarrow T_2 (R_1) - R_2$) ($\approx 26,7\%$) та прогресія із наскрізною темою ($T - R_1, T - R_2, T - R_3 \dots$) ($\approx 15,6\%$). Внутрішньотекстова прогресія із похідними темами охоплює орієнтовно таку ж кількість виявів, як і прогресія із наскрізною темою (14,6%). Своєрідне навантаження властиве прогресії із тематичним стрибком, що охоплює найменшу кількість аналізованого фактичного матеріалу (8,3%), пор. у чомусь подібні спостереження І.С. Святобаченко в розгляді основних виявів реалізації п'яти різновидів прогресій у структурі безсполучникових складних речень в українській, англійській, російській, французькій мовах. Так, за її твердженням, «... в українській мові найчисельнішою є група речень з похідними топіку – 451 речення (41 % від загальної кількості дібраних нами речень українською мовою): *Моя ім'я Олаф Стефензон, я художник* (В. Винниченко) (топік – чоловік з іменем *Олаф Стефензон, художник*)...; друга за кількістю група – речення з топікальним стрибком – 341 речення (31 %): *Він зирнув у вікно: чайок не було* (В. Шевчук) (топіки – *він* (суб'єкт дії); *чайки*); група речень, які поєднують декілька схем динаміки топіку нараховує 110 одиниць (10 %) (найчастіше такі речення є досить ємними за обсягом): ¹*[Йому сподобалась архаїчність ситуації]*; ²*[багато чоловіків серйозно курили]*, ³*[дослухаючись до власних вражень і пильнуючи за найменшими міними інших]* (Т. Прохасько) – перший та другий компоненти характеризуються прогресією з топікальним стрибком (топіки – *він* – у реченні – *йому* (чоловік, що спостерігає за ситуацією) та *багато чоловіків*), натомість напівпредикативна конструкція (дієприслівниковий зворот) разом із другим компонентом речення утворюють прогресію з похідними топіку; речень із наскрізною

топікальністю нараховуємо 99 одиниць (9 %): – *Я тебе розумію, – сказала я* (М. Хвильовий) – наскрізний топик – я (особа розповідачки); речень із розщепленим топиком повідомлення – 56 (51 %): *На вулиці помалу прокидалося життя: заревла череда, замекали вівці, заляскали батогоми пастухи, заторохкотіли потроху вози, заскрипів журавель біля криниці, задимились димарі, почувлися пісні* (В. Винниченко) – спільний топик – *життя* прокидається; лінійна топікальна прогресія представлена 43 реченнями (3,9 %): *Метлинський подивився на смажену яєчню, вона іще пухиріла й побулькувала жиром* (В. Шевчук) – фокус першого компонента (*яєчня*) набуває в другому компонентові статусу топіку» Святобаченко 2014, с. 132-133], а в англійській мові «... найчисельнішими є речення з топікальним стрибком – 371 одиниця (33, 7 %): *I noticed 't was same as with me at home, there was only one plate* (S. O. Jewett) ‘Я помітив, було те саме, як у мене вдома, там була лише одна тарілка’ – англійською речення безсполучникове – топіки: *I, 't (it), there* (формальний підмет третього компонента); речення з похідними топіку – 262 одиниці (23,8 %): *Mike, the "Barrel-mouth", pretended he was talking to himself and yelled out in his best English* (P. Di Donato) ‘Майк, бочкоротий, прикинувся, ніби розмовляв сам із собою та крикнув своєю найкращою англійською’ (англійський варіант речення – безсполучниковий) – імпліцитний топик репрезентований загальним описом ситуації у зреалізованих компонентах; речення із наскрізним топиком нараховують 196 одиниць (17,8 %): *I wish I had some ice-water!* (W. D. Howells) ‘Я бажала б трохи води з льодом’ (англійською речення містить два підмета *I* (я) і дослівно перекладається як ‘Я бажаю, щоб у мене було трохи води з льодом’); речень, топікальна прогресія яких містить декілька різновидів динаміки топіку, – 141 одиниця (12,8 %): ¹*[Everything fell together, confessed, explained, overwhelmed]*; ²*[leaving him most of all stupefied at the blindness]* ³*[he had cherished]* (H. James) ‘Все склалося разом, сказане, пояснене, пригнічене; залишивши його найрозгубленішим через сліпоту, яку він зберігав’ (в англійській усі компоненти речення поєднані безсполучниковим зв’язком); перший компонент та відокремлені актуалізовані означення характеризуються похідною топікальністю, перший та другий компоненти становлять схему прогресії з топікальним стрибком, натомість другий та третій компоненти один щодо одного репрезентують лінійну топікальну прогресію; речень із лінійною топікальністю – 97 (8,8 %): *He began to pace up and down the*

living room – a pleasant spacious room, simply furnished (A. Petry) ‘Він почав ходити туди-сюди у вітальні – приємній просторій кімнаті, мебльованій по-простому’ – елемент *the living room*, який входить до складу фокусу першого компонента, становить топик апозитивної частини речення; найменш чисельними серед речень англійської мови виявилися речення з розщепленим топіком – 33 одиниці (3 %): *She was precisely that; a tall rosy-cheeked baby; rich womanhood without, helpless infancy within* (C. P. Gilman) ‘Вона була такою самою; висока рожевошока дитина, без надмірної жіночності, з безпорадною інфантильністю’ – спільним топіком є *precisely that* ‘тією самою» [Там само, с. 134-135]. Подібність реалізації різновидів тематичної прогресії в безсполучниковому складному реченні й тексті мотивована максимальним наближенням перших до другого.

Вияв внутрішньотекстової тематичної прогресії з тематичним стрибком постає функційно навантаженим у силу того, що наявний відступ (стрибок) від теми охоплює виклад власне-авторських сентенцій або ж відповідні інтертекстуальні матеріали. Необхідно констатувати, що внутрішньотекстова прогресія із тематичним стрибком у своїх модельних реалізаціях (одно-, дво-, три-, чотири- та n-елементна) виступає нерівнорядною, оскільки часто відступ (стрибок) містить не одну-дві, а цілу низку власних мікротем. Розгортання останніх інколи ускладнене уже внутрішніми відступами (стрибками), що зумовлює регресію внутрішньотекстового тла. Навантаження регресії можна встановити тільки через послідовний розгляд її співвідношення із внутрішньотекстовою прогресією. Особливо актуальною виступає регресія в текстовому структуруванні зі стрибком теми в художній прозі (проза В. Дрозда, М. Стельмаха та ін.), а для політичних текстів функційно навантаженою є проста лінійна прогресія, активно поєднувана з тематичною прогресією з відступами (стрибками), що відбиває особливості будови подібних текстів та організації відповідного дискурсу з його специфікою концептуалізації реальності [Кондратенко 2007, с. 88-105].

Аналіз реалізації різновидів внутрішньотекстових тематичних прогресій уможливорює класифікацію текстів за домінуванням певної тематичної прогресії в тексті та супровідному характері останніх (пор.: [Белоусов 2013, с. 98-102]). Водночас дослідження усієї сукупності тематичних прогресій зі встановленням їхнього функційного навантаження засвідчує закономірності структурування текстів, наявність їхнім нормативних моделей та кодифікації

реалізації тих чи тих моделей прогресії у внутрішньотекстовому просторі. Внутрішньотекстові різновиди прогресії поширені в поєднанні між собою (у публіцистичних текстах, здебільшого, простої лінійної прогресії із наскрізною тощо), що відбиває надзвичайно складний механізм творення тексту як результату певного дискурсу. Встановлення сукупності моделей усіх різновидів внутрішньотекстових прогресій вимагає обстеження значного за обсягом матеріалу, що передбачає створення експериментального лінгвістичного корпусу текстів з адекватним відбиттям у ньому різних функційних стилів та множин жанрів кожного з них. Перспективним є студювання реалізації усіх різновидів внутрішньотекстової тематичної прогресії в різних текстах і встановлення структурно розвивального навантаження кожної з них не тільки в окремому тексті, а в текстово-жанрових просторах різних функційних стилів, напрацювання усталених моделей (інваріантних та варіантних) реалізації певної прогресії та її поєднання / непоєднання з регресією.

ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТИ СИНТАКСИСУ: ТИПОЛОГІЯ СПІВВІДНОШЕННЯ

Оксана Путіліна

Останнім часом у центрі уваги дослідників усе частіше опиняється корелятивна пара «традиційний / прикладний» аспекти лінгвістичних досліджень, встановлення рівнорядності / ієрархічності яких дозволило б однозначно визначити методологію і концептуальну базу подальших досліджень у цьому напрямку. Насамперед, такого ґрадування потребує сучасна граматика (як морфологія, так і синтаксис), оскільки наявне на сьогодні розмаїття підходів і методів, застосовуваних у вивченні мовних явищ граматичної природи, яке, на перший погляд, сприяє найповнішому і найефективнішому аналізу досліджуваних фактів, насправді провокує подекуди еkleктичний характер здійснюваних досліджень, що знижує рівень наукової достовірності й значущості отриманих унаслідок цього результатів. Зокрема, дехто з сучасних мовознавців за звичкою зараховує значну частину лінгвістичних напрямків, що офіційно сформувалися останніми десятиліттями, до відгалужень так званої традиційної граматики (вужче – синтаксису), не помічаючи їхній власне-прикладний характер [Ladusaw 1980] або потрактовуючи їх як надто молоді й такі, що ще не встигли сформувати своє філософсько-

ідеологічне і теоретичне підґрунтя [Ryder 1994]. Але попри видиму сучасність прикладний синтаксис має давню історію і причини свого постання, без з'ясування природи яких важко уявити здійснення повноцінного дослідження в цій царині, так само як і мати впевненість у тому, що враховані всі нюанси такого роду досліджень. Цілу низку питань викликають вже навіть ті явища й процеси, що одними з перших спричинилися до появи питомих рис прикладної лінгвістики загалом і прикладного синтаксису зокрема [Загнітко 2010]: починаючи від VIII ст. до н.е. і закінчуючи 70-ми роками XX ст. н.е. і по сьогодні.

Метою цієї статті є загальноісторичний огляд тих тенденцій у світовій лінгвістиці, що мали місце безпосередньо перед остаточним формуванням цього лінгвістичного напрямку або впливали на нього під час і після його самооформлення.

Людська мова, як будь-який складний механізм, складається з відносно автономних компонентів. З найдавніших часів мовознавці виділяють у мові принаймні 3 таких компоненти, а саме – фонетику, граматику і лексику. *Граматику*, або *граматичним ладом*, називається той компонент мови, що забезпечує вираження найчастіше повторюваних значень і використовує для цього ієрархічно організовані конструкції, побудовані за обмеженою кількістю правил [Тестелец 2001, с. 19] (при цьому ієрархічно організованою є будь-яка множина, в якій одні елементи в певному розумінні є важливішими за інші [Liddicoat 2010], напр., у реченні завжди спостерігається хоча б елементарна ієрархія – лінійна послідовність (ланцюжок), тому що мовні одиниці мають іти одна за одною, якщо навіть врахувати, скажімо, що слово, яке стоїть першим, завжди є “важливішим” за наступне [Trager 1949]). Таким чином, граматику пов’язана не тільки з поодинокими словами або частинами слів (морфемами), а й, насамперед, зі способами їхнього поєднання в складніші одиниці, причому з такими, що мають відношення до найважливіших семантичних ознак (дія, стан, час, число, особа тощо).

Синтаксис – частина граматики, що вивчає одиниці, більші за слово, – словосполучення і речення [Адмони 1973; Вихованець 1992; Тестелец 2001]. Фонема, афікси і найбільш вживані слова утворюють у мові завершені множини. Однак синтаксис вивчає потенційно необмежену множину речень. Людина, зазвичай, не вживає у своєму мовленні нових фонем, морфем і слів, користуючись вже наявними, але створює, відтворює і сприймає необмежену кількість речень, що досі не були вимовлені чи написані. Тому можна стверджувати, що в

синтаксисі виявляється творчий аспект мови. Як наука він має два основних завдання: описове і пояснювальне (творче). **Синтаксичний опис** – це множина правил, що характеризують синтаксичний компонент знання мови, у зіставленні яких використовується граматична метамова, тобто терміни і символи з певним значенням і правила їхнього використання. **Синтаксичне пояснення** полягає в тому, щоб зрозуміти, чому спостережувані в мові факти саме такі, якими вони є, що передбачає, зокрема, відповідь на питання, чому синтаксичні структури в різних мовах, у тому числі й таких, що не є ні генетично спорідненими, ні пов'язаними територіальним поширенням, виявляють численні спільні ознаки. Опис має справу з однією певною мовою, а пояснення (теорія) – з Мовою загалом.

Про синтаксичний рівень мови йдеться ще в першій граматиці санскриту давньоіндійського мовознавця Паніні (V ст., за іншими даними III, IV або навіть VIII ст. до н.е.) (якщо говорити про відомі нам мовознавчі праці), де мова трактується як система, що складається з фонетичного, морфологічного, словотвірного і синтаксичного (що утворюється за правилами зовнішніх “сандхі”) рівнів [Степанов 2004, с. 55]. У науковому доробку іншого граматикиста Давньої Індії Бхартріхарі (V-VI ст. до н.е.) маємо спробу співвіднести речення і судження – обчислення трансформації одного судження, за яких будь-яке судження еквівалентне іншому з погляду логічного змісту [Десницкая, Кацнельсон 1985], що свідчить про початок формування того підходу, що згодом постав як один з аспектів **прикладних синтаксичних досліджень**. Традиція наукового вивчення синтаксису презентована і в працях давньогрецьких філософів, оскільки слово “синтаксис” (д.-грецьк. σύνταξις – ‘побудова разом’, ‘військовий лад’) почали вживати стоїки у III ст. до н.е. на позначення логічної структури висловлень, проте не стільки вони, скільки представники александрійської школи сприяли становленню синтаксису як науки, зокрема Аристарх Самофракійський (217-145 р.р. до н.е.), який започаткував основи розбору текстів, Діонісій Фракійський (170-90 р.р. до н.е.), котрий створив підручник граматики (щоправда, приділивши більше уваги морфології, ніж синтаксису), Аполлоній Дискол (II ст. н.е.) – основоположник грецького синтаксису (його працю “Синтаксис” взято за основу багатьох пізніших шкільних граматик), який він визначає як вчення про словосполучення, де головну роль відіграють дієслово та ім’я [Алпатов 2005, с. 17; Загнітко 2001, с. 10]. Це означало, що завдання синтаксису постає вже в

дослідженні власне-мовних явищ – зв'язків слів і їхніх форм у реченні. Погляди давньогрецьких учених поділяли й мовознавці Давнього Риму, зокрема Марк-Теренцій Варрон (116-27 р.р. до н.е.), Квінт-Ремвій Палемон (I ст. до н.е.), Елій Донат (прибл. 350 р. н.е.) і Прісціан (VI ст. н.е.), чий внесок у розвиток синтаксичної теорії полягає у створенні зразка граматичного опису мови (на матеріалі латини), за яким укладали граматики живих європейських мов (напр., за зразком граматик Елія Доната і Прісціана, якими в Європі користувалися майже 1000 років – до часів Середньовіччя), а також у дослідженні стилістичної функції синтаксичних одиниць у межах речення і тексту (“*Institutio oratoria*” Марка-Фібія Квінтіліана (I ст. н.е.)) [Десницкая, Кацнельсон 1985, с. 43-49].

Протягом наступних VI-XII століть у Західній Європі зусилля вчених були спрямовані переважно на засвоєння латинської спадщини. За часів панування в науці схоластичної логіки граматика трактувалася як допоміжна дисципліна, зорієнтована на задоволення суто практичних потреб оволодіння читанням і письмом [Десницкая, Кацнельсон 1985, с. 19], проте це був ще один крок до формування нового бачення ролі граматики (вужче – синтаксису) і виокремлення її практичної (прикладної) функції, хоч і в досить обмеженому розумінні, але, враховуючи те, що вивчення граматики було цілком підпорядковане логіці (згідно з логіко-граматичними ідеями Арістотеля), можна стверджувати, що цей період характеризувався одночасним розвитком двох напрямів граматики загалом і синтаксису зокрема – того, що зараз визначається як *традиційний* (утрадиційнений), і *прикладний*, що передбачав застосування усіх теоретичних напрацювань т.зв. традиційного підходу до розв'язання практичних потреб, що постають перед лінгвістикою, тим паче, що логічний принцип позначився на розвиткові теорії речення (у рамках традиційного підходу) і постанні методологічного апарату прикладного синтаксису – системі принципів, методів і прийомів дослідження, застосовуваних для дослідження явищ мови і мовлення: математичного, структурного тощо. Із XIII ст., коли європейські мовознавці глибше ознайомилися власне з працями Арістотеля, а не з їхнім потрактуванням, презентованим в авторитетних на той час граматиках латинської мови, для яких визначальним був логічний бік його вчення, формується концепція граматики як частини філософії, яка протиставляється практичній граматиці, що є свідченням дуалістичного характеру граматики і синтаксису зокрема. Цікавим є

те, що практична граматики не набуває чіткої кваліфікації, внаслідок чого під неї підводиться і те, що безпосередньо призначене для навчальних цілей, і те, що спрямоване на практичне застосування теоретичних здобутків тогочасної лінгвістики.

XV-XVI століття – епоха Відродження – відзначилися бурхливим розвитком граматики живих мов і відмовою від замкненості лінгвістичної (граматичної) думки на постулатах давньогрецьких і латинських мовознавчих праць. Поряд зі становленням і самоусвідомленням іспанського, італійського (XV ст.), французького, англійського, німецького (XVI ст.) тощо мовознавства, появою і розвитком ідеї про множинність мов і можливість їхнього зіставного вивчення формуються принципи і методи зіставно-типологічного вивчення, що обов'язково передбачає здійснення певних обчислень і встановлення класифікаційних ознак досліджуваних мов передусім на граматичному рівні як такому, що найменше піддається змінам, спричиненим не внутрішньомовними процесами, а впливом позамовних чинників (культурні контакти, територіальний чинник і под.), а це стимулювало подальший одночасний розвиток традиційного і прикладного аспектів граматичного вчення.

Ця внутрішня роздвоєність на той час ще не набула певного осмислення, навпаки: досить послідовно почали відмежовувати практичні граматики, створювані з навчальною метою, від граматики у широкому розумінні, які, натомість, тепер містили поєднання двох підходів – традиційного і прикладного – як нерозривно пов'язаних частин одного цілого, що було зумовлене стрімким розвитком зіставно-типологічного і порівняльно-історичного мовознавства [Zoltan Dörnyei 2007, с. 27]. Ця тенденція тільки посилилася на початку XVII ст. на цій підставі пошуків універсальних властивостей мови і виникненням ідеї створення “всесвітньої мови”, що передбачало укладання універсальної, “всезагальної” граматики (у тому числі – синтаксису) на тій самій логіко-граматичній основі. Тривалий час вона визначала розвиток обох зіставлюваних граматичних підходів. Загалом, до кінця XIX ст. в мовознавстві не було чіткої диференціації синтаксичних, логічних і психологічних понять. Граматичний аналіз речення, на думку Я.Г. Тестельця, здійснювався в термінах апріорних логічних категорій [Тестелець 2001, с. 23] (пор., відсутність розмежування логічного підмета і граматичного підмета), а синтаксис, без будь-якого внутрішнього членування на власне-теоретичний і прикладний підходи, розглядався

як вивчення способів вираження в мові логічних одиниць і відношень, доки у II пол. XIX ст. під впливом філософії мови В. фон Гумбольдта виник і набув поширення психологічний напрям у граматиці, зокрема в синтаксисі, в якому замість логічних категорій було застосовано психологічні, напр., “уявлення” (пор. погляди Г. Штейнталя, Г. Пауля, О.О. Потебні).

Водночас спостерігаємо поступову відмову від суто логічного трактування мовних явищ, що сприяло розмежуванню власне-теоретичного і прикладного підходів (за сучасним визначенням), що помітно ще в працях середньовічних арабських мовознавців: басрійського граматаста Сібавейхі (VIII ст.) і куфійського дослідника Сарраджа (X ст.), які змогли сформулювати деякі фундаментальні синтаксичні положення – залежність, керування, синтаксична позиція – без звертання до логічних категорій [История 1980]. Остаточне формування подібних тенденцій у європейському мовознавстві лише наприкінці XIX ст. привело до виникнення формального напрямку, що в синтаксисі виявилось, передусім, в аналізі речення в лінгвістичних термінах, а не запозичених з інших наук, однак унаслідок відсутності викінченого апарату власне-синтаксичних понять їхній аналіз ґрунтувався на морфологічних категоріях, а сам підхід у синтаксисі можна було вважати формально-морфологічним [Тестелец 2001, с. 24] (пор. праці П.Ф. Фортунатова [Фортунатов 1956], О.М. Пешковського [Пешковский 2001], О.О. Шахматова [Шахматов 2007]). Це особливо позначилося на посиленні теоретичного підґрунтя прикладного аспекту синтаксису, зорієнтованого на дослідження передусім формальних виявів мовних одиниць і встановлення (навіть вирахування) закономірностей їхнього вияву.

XX століття засвідчило спроби деяких лінгвістів подолати певну однобічність формального підходу, користуючись уведенням Ф. де Соссюром розподілом мови (абстрактної системи, покладеної в основу мовленнєвої поведінки) і мовлення (актуалізації, практичного здійснення цієї системи в процесі її використання людьми) [Соссюр 1977] (пор. [Балли 2005; Виноградов 1947; Гардинер 1965]). Альтернативою формальному підходу, насамперед у т.зв. утрадиційненій граматиці, стали синтаксичні концепції, зосереджені на семантиці. Так, в О. Есперсена є проект ономасіологічного граматичного опису “від значення до форми”, підхід до граматики “зсередини, або з погляду значення”, який він і запропонував називати

синтаксисом [Есперсен 2002, с. 46] (пор. уведене ним розмежування двох типів граматичного зв'язку – юнкції, коли семантично головне слово є синтаксично підпорядкованим (*политі квіти*), і нексусу, за якого напрямки синтаксичного і семантичного підпорядкування між словами збігаються (*полив квіти*)). Його гіпотеза про “поняттєві категорії” (універсальні значення, що по-різному виявляються граматичними засобами різних мов і цим дають можливість їхнього зіставного вивчення), підтримана у вітчизняному мовознавстві І.І. Мещаниновим [Мещанинов 1963, с. 34], сприяла укріпленню позицій зіставного-типологічного мовознавства, а разом із ним створювала передумови для подальшого розвитку власне-прикладного аспекту граматики, для якого на той час базовим стає математико-лінгвістичний методологічний апарат. Значні успіхи в розвитку семантики протягом останніх десятиліть знайшли відображення і в граматичних вченнях, завдяки чому маємо окремий напрямок синтаксичних досліджень, пов'язаний із вивченням семантики синтаксичних одиниць, зокрема речення [Кобозева 2004]. Останнє незначною мірою відбилося на прикладному аспекті синтаксичних досліджень, для якого визначальними чинниками залишаються форма і формальні маркери, за умови наявності яких здебільшого і здійснюються ті чи інші підрахунки.

Натомість поява у II пол. XX ст. й еволюціонування структуральної концепції дослідження мовних явищ неабияк вплинула на прикладний синтаксис, який багатьма методами власне-структурного типу активно послуговується досі [Talmy 1983] (пор., у працях з комп'ютерної лінгвістики, що часто помилково тлумачиться як власне-прикладна, вияви структурного методу подаються як різновиди методів комп'ютерного (у значенні прикладного) синтаксичного аналізу [Дарчук 2008, с. 95-144; Карпіловська 2003, с. 135-140]). Важливим також є те, що більшість застосовуваних нині у прикладному синтаксисі методів (математичного характеру, структурального) від початку використовувалася для дослідження явищ фонологічного рівня і вже згодом була адаптована до потреб граматики, але основоположниками системного залучення цих методів до аналізу синтаксичних явищ були структуралісти, які прагнули перенести в граматику поняття і дослідницькі процедури, що на той час зарекомендували себе у фонології, тим паче, цей підхід виявився ефективним. Варто згадати, що саме американські дескриптивісти значно вдосконалили методи синтаксичного аналізу,

відшліфували деякі прийоми дослідження, що є базовими для традиційних граматичних класифікацій, а після того, як у 50-і р.р. в американській лінгвістиці була завершена розробка дистрибутивного аналізу, уперше запропонованого американським лінгвістом М. Сводешем (1934 р.), його принципи були звернені в діакронію, на відміну від синхронного його застосування у В.О. Дибо, В.М. Ілліча-Світича, А. Мейе, Х. Станга [Дыбо 1962; Мейе 1951; Stang 1957], і на цій основі була створена детальна класифікація діакронічних змін з урахуванням морфологічного і синтаксичного рівнів мови Г. Хенінгсвальда [Hoenigswald 1960] і принцип “загального обчислення дистрибуції” Ф. Харарі та Х. Пейпера [Harary, Paper 1957, с. 143]. Водночас автор концепції “структурного синтаксису” Л. Теньєр розробив універсальну модель речення, що спиралася на принципово важливі тези: всезагальність та односпрямованість синтаксичного зв’язку; наявність у реченні одного граматичного центру, сполучуваність якого визначає структуру речення; неединичність способу відображення структурної ієрархії в лінійній послідовності синтаксичних одиниць тощо [Теньєр 1988].

Посиленню позицій прикладної лінгвістики, зокрема синтаксису, сприяла поява теорії Н. Хомського [Chomsky 1957; Chomsky 1965; Хомський 2000], який запропонував перехід від переважно описової методології до методології пояснювальної, зорієнтованої на теорію, оскільки він продемонстрував, що використання формально чітких понять і математичних моделей при дослідженні граматики підвищує якість, повноту, емпіричну достовірність описів [Deegan, Sutherland 2009], а також дозволяє виявити фундаментальні принципи будови мови, які часто залишаються поза увагою за інтуїтивного підходу [Nakatsu, White 2006]. Якщо до цього представники переважно традиційного синтаксису досліджували синтагматичний аспект речення (здатність / нездатність певних граматичних одиниць сполучатися одна з одною), то цей підхід дозволив охарактеризувати парадигматичний аспект речення, тобто встановити регулярні зв’язки між частково подібними реченнями і на цій основі подати загальну характеристику граматичного рівня мови як системи, закономірності якої можуть бути подані у вигляді певних моделей (формул) з обчисленням частотності їхнього функціонування і виведенням закономірностей їхньої появи.

Тож, не дивно, що починаючи з 1970-х років стрімко розвивається і набуває популярності (і до сьогодні) синтаксична

типологія [Дем'янков 1995] як науковий напрямок, що вивчає спільні та відмінні риси структури речення в мовах світу, передумовою постання якої стали сотні описів синтаксису мов різної структури, генетичної приналежності і територіального поширення [White, Clark, Moore 2010, с. 160], що з'явилися під впливом не тільки зіставно-типологічного напряму, але й унаслідок можливості по-новому подивитися на синтаксичну будову мови та її роль у функціонуванні Мови загалом завдяки відкриттям генеративістики, що, у свою чергу, також неможливе без застосування прикладних методів дослідження.

Отже, на сучасному етапі розвитку синтаксичної науки слід говорити про відносно послідовне розмежування т.зв. традиційного і прикладного аспектів синтаксису (хоча цей процес триває і досі), кожен з яких має свій методологічний апарат, завдання і цілі, але ця диференціація є в певному розумінні умовною, що зумовлене загальною тенденцією укрупнення граматики і відмовою від замкненого за кожним з лінгвістичних напрямів переліку методів дослідження мовного матеріалу на користь єдиного синтезованого методу.

Отримані результати репрезентують особливості становлення прикладного синтаксису як окремого лінгвістичного напрямку і можуть бути використані для подальшого повноцінного комплексного аналізу взаємодії утрадиційненої і прикладної граматики сучасних мов, зокрема української та англійської, досліджуваних у їхніх межах, передусім у зіставному аспекті.

СТРУКТУРА БАЗИ ДАНИХ «СИНТАКСИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ»

Ганна Ситар

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується видозміною традиційних підходів до вивчення мови й мовлення й застосуванням нових методів аналізу мовних явищ і мовленнєвих процесів. У межах структурної, а пізніше й комп'ютерної лінгвістики, мовну інформацію розглядають як особливий різновид інформації (детально про ознаки мовної інформації див.: [Белецкий 1979: 11-18; Карпіловська 2006: 14-15]), що зумовлює залучення до її дослідження методів інших галузей знань, які вивчають процеси одержання, репрезентації, зберігання й оброблення інформації, – інформатики, кібернетики і програмування.

В арсеналі комп'ютерної лінгвістики провідне місце посідають бази даних (далі БД) як найпоширеніший спосіб організації мовних даних. За К. Дж. Дейтом, база даних – комп'ютеризована система зберігання записів, що містить великий обсяг інформації й надає її для потреб користувача [Дейт 1998].

БД можуть бути застосовані в різних галузях мовознавства, у випадках, коли виникає потреба проаналізувати значний за обсягом масив мовних одиниць, здійснити їхню багатовимірну класифікацію, визначити корелятивність / некорелятивність кількох параметрів даних [Рахілина 1994; Ситар, Милостна 2008 та ін.].

Дані, об'єднані в межах БД, мають єдиний формат, властивості внутрішньої інтерпретованості, структурованості, пов'язаності й ін. [Поспелов 1990]. Саме тому БД видається найбільш ефективним інструментом для компактної репрезентації сукупності параметрів синтаксичних фразеологізмів, зручності і швидкості оброблення потрібних даних, що й зумовлює актуальність здійснюваного дослідження.

Теоретичним підґрунтям створення БД “Синтаксичні фразеологізми в українській мові” став аналіз поглядів лінгвістів на місце цих одиниць у системі мови, їхні структурні, семантичні й прагматичні властивості [Балобанова 2004; Величко 1996; Всеволодова, Лим Су 2002; Личук 2001; Личук, Шинкарук 2001; Хохлина 2006; Шведова 1958; Шмелев 2006; Шмелев 2006а та ін.]. Услід за Н. Шведовою, А. Величко, М. Всеволодовою та іншими вченими синтаксичний фразеологізм (або фразеологізоване речення) розуміємо як особливий тип речення, у якому компоненти пов'язані ідіоматично, синтаксичні зв'язки й прямі лексичні значення слів послаблені, наприклад:

– *Там ти його навряд чи впізнаєш, – застерігає Ліду батько. – Кирило Петрович там до невпізнання опроститься, сиву бороду відпустить, уподібнившись тим східним мудрецам, що йшли колись у гори й роками непорушно сиділи серед скель, заглиблені в самоспоглядання... <...> Чим не перспектива? Тренуватиме бджіл, шкрябатиме мемуари, сидячи, ніби якийсь маг бородатий, серед ступи широкого на Вкраїні милій...* (Олесь Гончар);

Отець Харитін знов прийняв нігтя й почав читати, але Онисія Степанівна вже зовсім не слухала. Отець Харитін примітив те й спитав:

– *Чи ви слухаєте?*

– Та слухаю, слухаю. Не питай мене та читай далі.
– Коли ви щось думаєте, – сказав отець Харитін, придивляючись до розумного лица своєї жінки.
– Читай-бо, читай! Я думаю й слухаю заразом.
– А як звали Варвариного батька?
– А хіба ж ти читав про батька?
– Авжеж читав, тільки ви не слухали.
– А правда, правда! То був якийсь ігумен.
– Який там ігумен! Діоскор – так звали Варвариного батька.
– Та хто ж такий був ігумен? Чи який Варварин родич, чи що? – спитала вона.

– Не ігумен-бо, а Ігемон! Це той, що мучив святу Варвару.
– Ото проклятий! В якому ж монастирі він був ігемоном? І чого ж то ченці мучили святу Варвару?
– Які там ченці! Ігемон – то так звався губернатор, чи становий би то по-нашому, чи що; от так, як в Богуславі отой становий, що в Чайках намальований у пеклі (Іван Нечуй-Левицький).

Фразеологізоване речення складається з двох частин – змінної й постійної, в останній порядок компонентів є фіксованим, наприклад:

– Оце так зустріч! – не знаходить Дмитро слів, щоб висловити свою радість, і не чує, як з-під сплетення засніжених вій виступають дві прозорі краплини.

– Неждана і хороша, – усміхається Кошовий і захоплено оглядає Горищвіта з усіх сторін (Михайло Стельмах);

Оце так крос! Українець Сергій Лебідь переміг на 15-му чемпіонаті Європи з кросу на 10 км у Брюсселі – 30.49! Це вже восьме “золото” нашого легендарного 33-річного кросмена, який цього разу завдяки фірмовому фінішному спурту випередив найближчого переслідувача Мо Фараха з Великої Британії на 500 м! (Високий замок. – 16.12.2008).

Мета цього дослідження – охарактеризувати структуру створюваної нами БД “Синтаксичні фразеологізми в українській мові”. Поставлена мета передбачає розв’язання таких завдань:

- 1) висвітлити основні етапи створення БД “Синтаксичні фразеологізми в українській мові”;
- 2) виділити параметри опису синтаксичних фразеологізмів;
- 3) розглянути структуру БД, навести приклади здійснених записів і заповнених полів.

Проектування БД здійснювалося у два етапи (детально про етапи створення БД див.: [Карпіловська 2006: 34-35]). Перший – інфологічний – етап включав відбір і структурування відповідних мовних і/або лінгвістичних даних, тобто виділення моделей синтаксичних фразеологізмів в українській мові та встановлення їхніх класифікаційних ознак. На сьогодні наш реєстр нараховує близько 100 моделей синтаксичних фразеологізмів (з урахуванням їхніх варіантів), дібраних із творів українських письменників XIX – XXI ст., з преси останніх п'ятнадцяти років, а також зафіксованих у мережі Інтернет і в усному мовленні.

Аналіз зібраного фактичного матеріалу й досвіду лексикографічного опису російських традиційних (нефразеологізованих) [Русские глагольные предложения 2002], нечленованих [Меликян 2001; Меликян, Краснов 2005] і фразеологізованих [Балобанова 2004; Меликян 2000; Меликян, Остапенко 2005] речень засвідчують необхідність багатоаспектного аналізу синтаксичних фразеологізмів як особливого типу мовних одиниць, що перебувають на межі синтаксису і фразеології [Ситар 2011; Ситар 2011а; Ситар 2011б та ін.]. На наш погляд, достатніми для коректного їхнього опису є такі параметри: 1) структурна схема речення; 2) типова семантика речення; 3) лексичні обмеження моделі; 4) тип речення за будовою (просте, складне (з подальшим розмежуванням підтипів)); 5) тип речення за частиномовним статусом незмінного компонента; 6) ступінь злитості компонентів; 7) варіанти структурної схеми речення; 8) додаткові семантичні відтінки; 9) семантичний тип (семантична група); 10) можливість / неможливість уведення поширювачів; 11) парадигма речення; 12) образні моделі речень; 13) прагматична функція синтаксичного фразеологізму; 14) тип прагматичного зв'язку з іншими репліками діалогу; 15) прагматичний статус мовця (тип відношення мовця до ситуації); 16) семантико-парадигматичні властивості моделі (синонімічні й омонімічні речення).

Датологічний етап проектування БД передбачав вибір системи керування базою даних (СКБД). На сьогодні відомі кілька типів БД: ієрархічні, мережеві й реляційні [Поспелов 1990 та ін.]. БД “Синтаксичні фразеологізми в українській мові” побудована за реляційною моделлю. На відміну від ієрархічної або мережевої, реляційна БД містить “інформацію про той чи інший мовний об'єкт як сукупність його атрибутів, властивостей, характеристик, ознак”

[Карпіловська 2006: 35-36]. Створювана БД становить сукупність структурованих даних про синтаксичні фразеологізми української мови, тобто включає моделі синтаксичних фразеологізмів різного типу і їхні різнопланові характеристики.

Як зазначає К. Рахіліна, лексична БД реляційного типу є таблицею із двома входами – лексемами та їх ознаками, які приписуються мовним одиницям у відповідних рядках таблиці [Рахіліна 1994: 108]. У нашому випадку входами таблиці є не лексеми, а моделі речень і параметри пропонованої класифікації.

Для створення БД була обрана програма СКБД Microsoft Access, оскільки вона є найпоширенішою реляційною СКБД у Microsoft Windows і забезпечує зберігання, сортування й пошук даних [Канноли, Бег 2003: 283]. Під час роботи з нею користувач має справу з кількома об'єктами, основними з них є таблиці, форми й запити. Таблиці, що становлять основу БД, складаються з полів і рядків (записів). Кожній моделі синтаксичного фразеологізму в режимі таблиці надано індивідуальний номер.

Для зручності роботи з БД була сконструйована так звана форма з вкладками, що об'єднують кілька полів, елементами керування й навігації. Структура БД корелює із запропонованими параметрами описуваних мовних одиниць. Основним полем у режимі форми обрано поле “Структурна схема речення”. Інші поля, що відповідають виділеним властивостям синтаксичних фразеологізмів, згруповані для зручної роботи користувача в сім вкладок.

1. Вкладка “*Структура*” відображає такі властивості, як “Тип речення за будовою”, “Частиномовний статус незмінного компонента”, “Варіанти структурної схеми”, “Наявність поширювачів” (див. рис. 1).

Синтаксичні фразеологізми в українській мові 1.02

Структурна схема речення:

Тип речення за будовою:

Частиномовний статус незмінного компонента:

Варіанти структурної схеми:

а) Чим не N1 Copf (Prep) Nнепр;
б) Чим не N1 Copf Inf.

Наявність поширювачів:

а) узгоджене означення;
б) неузгоджене означення;
в) обставина мети.

а) А що стосується Євро-2012... Чим не привід для гордошів?... (Дзеркало тижня. – 11-18.11.2007 (№ 42));
б) У Дніпропетровську в обласному дербі зійдуться «Дніпро» й «Кривбас». Чим не можливість прорекламувати свої тренерські таланти для наставника криворізьв Юрія Максимова? (Високий замок. – 22.09.2010).

а) Та в Києві налаштовані оптимістично: Китай надав Україні гарантії ядерної безпеки, у нас немає проблемних питань, держава постійно підтримує одна одну в міжнародних організаціях, товарообіг в останні роки постійно зростає. Чим не стратегічний партнер? (Дзеркало тижня. – 18-24.10.2003 (№ 40));
б) От зіграли ви Берію колись. А зараз сидите і на телевізор косо поглядаєте, а там Саакашвілі зі співвітчизниками воює. Чим не іронія історії? (Дзеркало тижня. – 17-23.11.2007 (№ 44));
в) Ринок нині перебуває в тій точці, коли через два-три місяці м'яса бракуватиме, а ціни зростатимуть. Чим не привід заробити грошей? (Дзеркало тижня. –

Рис. 1. Структурні параметри моделі *Чим не N₁ Copf* (режим форми)

2. Вкладка “Семантика” охоплює поля “Типова семантика речення”, “Додаткові семантичні відтінки”, “Семантичний тип”, “Ступінь злитості компонентів”, “Лексичні обмеження”, “Образні моделі” (див. рис. 2). Зазначимо, що останні два поля для деяких синтаксичних фразеологізмів залишаються незаповненими, оскільки є синтаксичні фразеологізми, що не мають обмежень на лексичне заповнення змінюваної позиції (наприклад, модель *Чим не N₁* (детальніше про це див. [Ситар 2011a]), а образні моделі реалізуються в межах не всіх проаналізованих речень.

Синтаксичні фразеологізми в українській мові 1.02

Структурна схема речення:

Структура Семантика Синтаксична парадигматика Прагматика Семантико-парадигматичні властивості Словникові відомості Приклади

Типова семантика речення:	відповідність предмета (явища, події, особи) уявленню мовця про нього (не)	
Додаткові семантичні відтінки:	а) іронічна, навіть саркастична оцінки мовцем певної реалії; б) подібність однієї реалії до іншої.	а) Нічого, звісно ж, не виходило, проте він [Янгол] знову й знову вперто стрибав на кожній наступній прогулянці. Люто дивився у небо і знову поривався туди. І знову тягла до себе земля. Стрибок – приземлення, стрибок – приземлення. Чим тобі не культурний відпочинок психа? (Тетяна Вінокурова-Садиченко. Жарт. із життя психів);
Семантичний тип:	оцінний	
Ступінь злитості компонентів:	частковий	
Лексичні обмеження:	відсутні	
Образні моделі:	асоціативна подібність, що набуває ознак метафоричного вияву	Господар! Справжній господар. Ремесло в руках має. Життя мозолем своїм добився. Земля вироблена. За таким жінка добре проживе. І собою едався – чим не орел? Так!

Рис. 2. Семантичні параметри моделі *Чим не N₁ Corp* (режим форми)

3. Вкладка “Синтаксична парадигматика” включає відомості про компонентний склад синтаксичної парадигми описуваної моделі речення – граматичні модифікації часу, способу, фазові, модальні, заперечні, авторизаційні та інші перетворення базової моделі речення. Парадигма синтаксичних фразеологізмів, звичайно, є неповною, але виявлення обмежень на модифікації для кожної окремої моделі видається значущим для опису її властивостей (див. рис. 3).

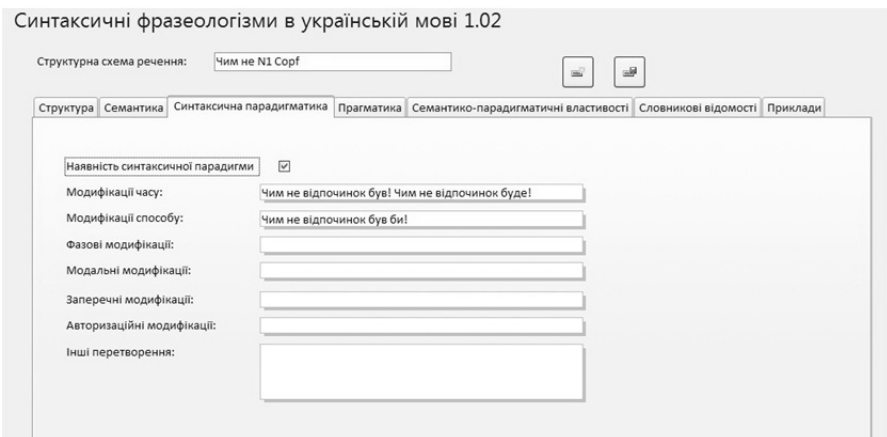

Рис. 3. Синтаксична парадигма моделі *Чим не N₁ Corp_f* (режим форми)

4. Вкладка “*Прагматика*” поєднує три поля – “Прагматична функція”, “Прагматичний статус мовця” і “Тип прагматичного зв’язку”.

5. Вкладка “*Семантико-парадигматичні властивості*” відображає синонімічні зв’язки моделей синтаксичних фразеологізмів з іншими фразеологізованими моделями й традиційними реченнями, за наявності у ній розмежовано синтаксичні омоніми – нефразеологізовані і фразеологізовані речення, побудовані за однією структурною схемою (див. рис. 4).

Синтаксичні фразеологізми в українській мові 1.02

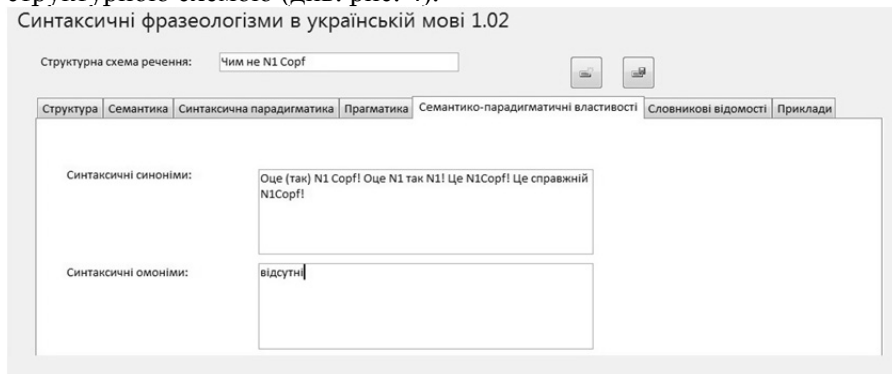

Рис. 4. Семантико-парадигматичні властивості моделі *Чим не N₁ Corp_f* (режим форми)

6. Вкладка “Словникові відомості” об’єднує дані, які наведено в авторитетних словниках. Оскільки на сьогодні в україністиці моделі речень ще не зазнали лексикографічного опрацювання (пор. словники російських нефразеологізованих і фразеологізованих речень [Русские глагольные предложения 2002; Меликян 2000; Меликян, Остапенко 2005]), мова йде про відомості, почерпнуті із фразеологічних або тлумачних словників, у яких зафіксовані лише окремі синтаксичні фразеологізми. Зазначимо, що для моделі синтаксичного фразеологізму *Чим не N₁ Сор_fця* вкладка залишилася порожньою.

7. У вкладці “Приклади” подано контексти вживання певної моделі синтаксичних фразеологізмів переважно в художньому, публіцистичному й розмовному стилях. Тут подаються приклади основного варіанта моделі, а випадки неелементарної структури, ускладненої семантики й утворення модифікацій ілюструються прикладами в межах відповідних вкладок.

Отже, БД “Синтаксичні фразеологізми в українській мові” спроектована за реляційною моделлю. На сьогодні вона включає дані про основні структурні, семантичні, прагматичні й парадигматичні властивості виявлених моделей синтаксичних фразеологізмів.

Створена версія БД не є остаточним варіантом. Наступні етапи роботи передбачають не тільки поповнення новими моделями, але й розв’язання низки теоретичних і прикладних питань, зокрема проблеми виділення додаткових диференційних ознак синтаксичних фразеологізмів, розмежування у їх межах членованих і нечленованих одиниць, установлення функційного навантаження варіантності пунктуаційного оформлення, що відкриває перспективи подальшого теоретичного вивчення закономірностей фразеологізації речень і застосування отриманих результатів для укладання словника синтаксичних фразеологізмів української мови.

Список літератури до розділу 5

1. Адмони 1973: Адмони, В.Г. Синтаксис современного немецкого языка. Система отношений и система построения [Текст] : научное издание / АН СССР ; Ин-т языкознания / В. Г. Адмони. – Л. : Наука, Ленингр. отд-ние, 1973. – 366 с.
2. Алексеева 2003: Алексеева, Л.М. Лингвистика текста [Текст] / Л. М. Алексеева // Стилистический энциклопедический

- словарь русского языка / Под ред. М. Н. Кожинной. – М. : Флинта ; Наука, 2003. – С. 190-191.
3. Алпатов 2005: Алпатов, В.М. История лингвистических учений [Текст] / В.М. Алпатов. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – 368 с. – ISBN: 5-9551-0077-6
  4. Андрущенко 2012: Андрущенко, В.О. Закономірності вияву категорійної зв'язності в горизонтальній і вертикальній внутрішній художньо текстовій структурі [Текст]: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / В.О. Андрущенко. – Горлівка, 2012. – 226 с.
  5. Анисимова 2003: Анисимова, Е.А. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация : учебн. пос. [Текст] / Е. А. Анисимова. – М. : Академия, 2003. – 128 с.
  6. Балли 2005: Балли, Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка [Текст] / Ш. Балли. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 416 с. – 400 экз. – ISBN 5-8360-0266-5
  7. Балобанова 2004: Балобанова, Л.А. Семантико-прагматический потенциал синтаксических фразеологизмов и их лексикографическое представление в словаре учебного типа [Текст] / Л. А. Балобанова : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 – М., 2004. – 318 с.
  8. Белецкий 1979: Белецкий, А.А. Семиотический аспект языковой системы [Текст] / А. А. Белецкий // Структурная и математическая лингвистика. – К., 1979. – Вып. 7. – С. 11-18.
  9. Белоусов 2013: Белоусов, К.И. Синергетика текста. От структуры к форме : монография [Текст] / К. И. Белоусов. – СПб. : Либроком, 2013. – 248 с.
  10. Бондарко 1998: Бондарко, А.В. О стратификации семантики [Текст] / А. В. Бондарко // Общее языкознание и теория грамматики : материалы чтений, посвященных 90-летию со дня рождения С.Д. Кацнельсона. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 1998. – С. 51-63.
  11. Величко 1996: Величко, А.В. Синтаксическая фразеология для русских и иностранцев [Текст] / А. В. Величко : Учебное пособие / МГУ им. М. В. Ломоносова. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 96 с.
  12. Виноградов 1947: Виноградов, В.В. Русский язык: Грамматическое учение о слове [Текст] / В. В. Виноградов. – М. ; Л. : Учпедгиз, 1947. – 784 с.

13. Вихованець 1992: Вихованець, І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови [Текст] / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1992. – 224 с. – ISBN 5-12-002283-9.
14. Всеволодова, Лим Су 2002: Всеволодова, М.В. Принципы лингвистического описания синтаксических фразеологизмов : На материале синтаксических фразеологизмов со значением оценки [Текст] / М. В. Всеволодова, Ён Лим Су. – М. : МАКС Пресс, 2002. – 164 с.
15. Гардинер 1965: Гардинер, А. Различие между “речью” и “языком” [Текст] / А. Гардинер // Звегинцев В.А. История языкознания XIX-XX в очерках и извлечениях. – Ч. II. – М. : Просвещение, 1965. – С. 14-21. – 16 000 экз.
16. Дарчук 2008: Дарчук, Н.П. Комп'ютерна лінгвістика (автоматичне опрацювання тексту) [Текст] / Н. П. Дарчук. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. – 351 с. – ISBN 978-966-439-079-5
17. Дейт 1998: Дейт, К.Дж. Введение в системы баз данных [Текст] / К. Дж. Дейт. – 6-е издание. – К. : Диалектика, 1998. – 784 с.
18. Демьянков 1995: Демьянков, В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века [Текст] / В. З. Демьянков // Язык и наука конца 20 века / Под ред. акад. Ю. С. Степанова. – М. : Изд-во Ин-та русского языка, 1995. – С. 239-320. – ISBN 5-7281-0018-X
19. Десницкая, Кацнельсон 1985: Десницкая, А. Кацнельсон, С. История лингвистических учений. Древний мир и средневековье [Текст] / А. Десницкая, С. Кацнельсон. – Л. : Наука, 1985. – 367 с. – ISBN 5-7859-7099-7
20. Дыбо 1962: Дыбо, В.А. Структурно-типологические исследования. Рецензия на работу Ч. Станга “Славянская акцентуация” [Текст] / В. А. Дыбо // Вопросы славянского языкознания. – 1962. – № 6. – С. 41-51.
21. Есперсен 2002: Есперсен, О. Философия грамматики [Текст] / О. Есперсен. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 408 с. – 1000 экз. – ISBN 5-354-00043-2 (Серия «Лингвистическое наследие XX века»)
22. Загнітко 2001: Загнітко, А.П. Статус прикладної лінгвістики в системі лінгвістичних наук [Текст] / А. П. Загнітко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. –

- Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с. – ISBN 966-7277-90-9
23. Загнітко 2006: Загнітко А.П. Лінгвістика тексту. Теорія і практикум : наук.-навч. посіб. [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2006. – 289 с.
  24. Загнітко 2010: Загнітко, А.П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис [Текст] / А. П. Загнітко. – Т. 28. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2010. – С. 291-318. – ISSN 1728-9572
  25. Загнітко 2011: Загнітко, А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис : монографія [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.
  26. Ильин 1989: Ильин, Б.А. Об актуальном членении предложения [Текст] / Б. А. Ильин // Вопросы английского и немецкого языков : сб. научн. тр. – Вологда : Изд-во Вологод. пед. ин-та, 1989. – С. 12-28.
  27. Ильин 1990: Ильин, Б.А. Актуальное членение предложения у Шекспира [Текст] / Б. А. Ильин // Вопросы теории английского и русского языков : сб. науч. тр. – Вологда : Изд-во Вологод. пед. ин-та, 1990. – С. 45-62.
  28. История 1980: История лингвистических учений. Древний мир [Текст]. – Л. : Наука, 1980. – 257 с. – ISBN 5-7864-7299-8
  29. Канноли, Бегг 2003: Канноли, Т., Бегг, К. Базы данных. Проектирование, реализация и сопровождение. Теория и практика [Текст] / Т. Канноли, К. Бегг. – М. : Вильямс, 2003. – 1440 с.
  30. Карпіловська 2003: Карпіловська, Є.А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики / Донецький національний університет [Текст] / Є. А. Карпіловська. – Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2003. – 184 с. – ISBN 966-8278-55-0
  31. Карпіловська 2006: Карпіловська, Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика. Підручник [Текст] / Є.А. Карпіловська. – Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2006. – 188 с.
  32. Квятковский 1984: Квятковский, В.А. Актуальное членение как особенность композиции художественного текста [Текст] / В. А. Квятковский // Лингвистика текста : материалы научной конференции. – Ч. 1. – М. : Высшая школа, 1984. – С. 78-94.
  33. Кобозева 2004: Кобозева, И.М. Лингвистическая семантика

- [Текст] / И. М. Кобозева. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 352 с. (Новый лингвистический учебник.) – ISBN 5-354-00819-0
34. Коляда 2006: Коляда, В.П. Тематический фактор описания смысловой структуры высказывания и ее сохранение в переводе [Текст] / В. П. Коляда // Зап. з ром.-герм. філол. – 2006. – Вип. 17. – С. 126-133.
  35. Кондратенко 2007: Кондратенко, Н.В. Український політичний дискурс : концептуалізація реальності : монографія [Текст] / Н. В. Кондратенко. – Одеса : Причорномор'я, 2007. – 155 с.
  36. Личук 2001: Личук, М.І. Ступені фразеологізації речень [Текст] / М. І. Личук : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / НАН України ; Інститут української мови. – К., 2001. – 16 с.
  37. Личук, Шинкарук 2001: Личук, М.І. Ступені фразеологізації речень [Текст] / М. І. Личук, В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2001. – 136 с.
  38. Мейе 1951: Мейе, А. Общеславянский язык [Текст] / А. Мейе. – М. : Изд-во иностр. лит., 1951. – 491 с.
  39. Меликян 2000: Меликян, В.Ю. Словарь фразеосинтаксических схем русского языка [Текст] / В. Ю. Меликян. – Ростов-на-Дону : Ростиздат, 2000.
  40. Меликян 2001: Меликян, В.Ю. Эмоционально-экспрессивные обороты живой речи: Словарь [Текст] / В. Ю. Меликян. – М. : Флинта : Наука, 2001. – 239 с.
  41. Меликян, Ахалкаци 2006: Меликян, В.Ю. Англо-русский словарь коммуникем со значением волеизъявления [Текст] / В. Ю. Меликян, Е. Г. Ахалкаци. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 2006. – 120 с.
  42. Меликян, Краснов 2005: Меликян, В.Ю. Словарь коммуникем русского языка со значением «волеизъявления» [Текст] / В. Ю. Меликян, В. А. Краснов. – Ростов-на-Дону : ИПО РГПУ, 2005. – 97 с.
  43. Меликян, Остапенко 2005: Меликян, В.Ю. Словарь фразеологизированных сложноподчиненных предложений русского языка [Текст] / В. Ю. Меликян, А. И. Остапенко. – Ростов-на-Дону : РГПУ, 2005. – 79 с.
  44. Мещанинов 1963: Мещанинов, И.И. Члены предложения и части речи [Текст] / И. И. Мещанинов. – М.-Л. : Изд-во АН

- СССР, 1945. – 321 с.
45. Пешковский 2001: Пешковский, А.М. Русский синтаксис в научном освещении [Текст] / А. М. Пешковский : Учебное пособие. Изд. 8-е. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 432 с. (Серия “Лингвистическое наследие XX века”). – ISBN 5-94457-019-9
  46. Поспелов 1990: Поспелов, Д.А. Данные и знания [Текст] / Д. А. Поспелов // Искусственный интеллект. В 3-х кн. – Кн. 2. Модели и методы: Справочник / Под ред. Д. А. Поспелова. – М., 1990. – С. 7-14.
  47. Рахилина 1994: Рахилина, Е.В. О лексических базах данных [Текст] / Е. В. Рахилина // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 107-113.
  48. Русская грамматика 1980: Русская грамматика : В 2-х т. – Т. 2. Синтаксис [Текст] / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Наука, 1980. – 709 с.
  49. Русские глагольные предложения 2002: Русские глагольные предложения : Экспериментальный синтаксический словарь [Текст] / Под общ. ред. Л. Г. Бабенко. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 464 с.
  50. Санников 2008: Санников, В.З. Русский синтаксис в семантико-прагматическом пространстве : монографія [Текст] / В. З. Санников. – М. : Языки славянских культур, 2008. – 624 с.
  51. Святобаченко 2014: Святобаченко, І.С. Тема-рема-членування безсполучникових складних речень (на матеріалі української, російської, англійської та французької мов) [Текст] : дис. ... канд.філол. наук : 10.02.15 / І. С. Святобаченко. – Горлівка, 2014. – 228 с.
  52. Сидоров 1987: Сидоров, Е.В. Проблемы речевой системности : монографія [Текст] / Е. В. Сидоров. – М. : Наука, 1987. – 140 с.
  53. Ситар 2011: Ситар, Ганна. Статус синтаксичних фразеологізмів у системі фразеологічних одиниць [Текст] / Г. В. Ситар // Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – № 2. – С. 66-74.
  54. Ситар 2011а: Ситар, Ганна. Синтаксичні фразеологізми, побудовані за моделлю *Чим не N_i*, в українській мові [Текст] /

- Г. В. Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 208-215.
55. Ситар 2011б: Ситар, Ганна. Теоретичні основи словника синтаксичних фразеологізмів : структура словникової статті [Текст] / Г. В. Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 288-292.
56. Ситар, Милостна 2008: Ситар, Ганна, Милостна, Олена. База даних як інструмент лінгвістичного дослідження (на прикладі аналізу лексичних конверсивів) [Текст] / Г. В. Ситар, О. К. Милостна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 16. – С. 385-392.
57. Слюсарева 1993: Слюсарева, Н.А. Гиперсинтаксический уровень языка в лингвистическом членении текста [Текст] / Н. А. Слюсарева // Предложение и текст в семантическом аспекте : сб. научн. тр. – Калинин: Изд-во Калинин. ун-та, 1993. – С. 93-111.
58. Солганик 1997: Солганик, Г.Я. Стилистика текста : учебн. пособ. [Текст] / Г. Я. Солганик. – М. : Флинта, Наука, 1997. – 256 с.
59. Солнцева 2013: Солнцева, Е.С. Характер тематических отношений в немецком журнальном репортаже [Текст] / Е. С. Солнцева // Филология и литературоведение. – 2013.– № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://philology.snauka.ru/2013/02/437>. – Название с экрана.
60. Соссюр 1977: Соссюр, Ф. де. Курс общей лингвистики [Текст] / Ф. де Соссюр // Труды по языкознанию. – М. : Прогресс, 1977. – С. 7-285.
61. Степанов 2005: Степанов, Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики [Текст] / Ю. С. Степанов. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 312 с. – 1000 экз. – ISBN 5-354-01047-0.
62. Теньер 1988: Теньер, Л. Основы структурного синтаксиса [Текст] / Л. Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с. – ISBN 2-252-01861-5
63. Тестелец 2001: Тестелец, Я.Г. Введение в общий синтаксис [Текст] / Я. Г. Тестелец. – М. : Изд-во РГГУ, 2001. – 798 с. – ISBN 5-7281-0343-X

64. Фортунатов 1956: Фортунатов, П.Ф. Избранные труды [Текст] / П. Ф. Фортунатов. – Т. 1. – М. : Учпедгиз, 1956. – 450 с.
65. Хомский 2000: Хомский, Н. Роздуми про мову [Текст] / Н. Хомський. – Львів : Ініціатива, 2000. – 352 с. – ISBN 966-7172-04-X
66. Хохлина 2006: Хохлина, М.Л. Синтаксическая идиоматика русского языка в лингвопрагматическом аспекте : На материале устойчивых моделей простого предложения [Текст] / М. Л. Хохлина : Автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. – Астрахань, 2006. – 23 с.
67. Шахматов 2007: Шахматов, А.А. Синтаксис русского языка [Текст] / А. А. Шахматов / Вступ. статья д-ра филол. наук, проф. Е.В. Клобукова; редакция и комментарии проф. Е.С. Истриной. – 3-е изд. – Л. : ЛКИ, 2007. – 624 с. (Серия “Лингвистическое наследие XX века”). – ISBN 978-5-382-00295-8
68. Шведова 1958: Шведова, Н.Ю. О некоторых типах фразеологизированных конструкций в строе русской разговорной речи [Текст] / Н. Ю. Шведова // Вопросы языкознания. – 1958. – № 2. – С. 93-100.
69. Шмелев 2006: Шмелев, Д.Н. Синтаксическая членимость высказывания в современном русском языке [Текст] / Д. Н. Шмелев. – Изд. 2-е, стереотипное. – М. : КомКнига, 2006. – 152 с.
70. Шмелев 2006а: Шмелев, Д.Н. Современный русский язык. Лексика [Текст] / Д. Н. Шмелев. – Изд. 4-е, стереотипное. – М. : КомКнига, 2006. – 336 с.
71. Brinker, Sager 2001: Brinker, K., Sager, S.F. Linguistische Gesprächsanalyse: eine Einführung [Text] / K. Brinker, S. F. Sagers. – Berlin : Erich Schmidt, 2001. – 215 S.
72. Chomsky 1957: Chomsky, N. Syntactic Structures [Text] / N. Chomsky. – The Hague : Mouton, 1957. – 134 p. – Bibliog. : Pp. 132-133.
73. Chomsky 1965: Chomsky, N. Aspects of the Theory of Syntax [Text] / N. Chomsky. – Cambridge (Mass.) : MIT Press, 1965. – 265 p. – Bibliog.: Pp. 260-264.

74. Danes 1964: Danes, Fr. FSP and the Organization of the Text [Text] / Fr. Danes // Papers on Functional Sentence Perspective. – Prague : IZTE, 1964. – Pp. 125-141.
75. Deegan, Sutherland 2009: Deegan, M., Sutherland, K. Text Editing, Print and the Digital World (eds.) [Text] / M. Deegan, K. Sutherland. – Farnham, Surrey : Ashgate, 2009. – 205 pp.
76. Eco 1979: Eco, U. Introduction The Role of the Reader [Text] / U. Eco // Exploration in the Semiotics of Text (Advances in Semiotics). – Bloomington : Indiana Univ. Press, 1979. – Pp. 3-15.
77. Givón 1979: Givón, T. Discourse and Syntax. (Syntax and Semantics. – Vol. 12) [Text] / T. Givón. – N.Y. : N.Y. Academic Press, 1979. – 563 pp.
78. Givón 1985: Givón, T. Functionalism and Grammar [Text] / T. Givón. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1985. – 486 pp.
79. Ritchie G. The Linguistic Analysis of Jokes [Text] / Graeme Ritchie. – London: Routledge, 2004. – 278 p.
80. Harary, Paper 1957: Harary, F., Paper, H. Toward a general calculus of phonetic distribution [Text] / F. Harary, H. Paper // Language. – Vol. 33. – № 2. – 1957. – Pp. 137-149.
81. Hoenigswald 1960: Hoenigswald, H.M. Language Change and Linguistic Reconstruction [Text] / H. M. Hoenigswald. – Chicago : University of Chicago Press, 1960. – 168 pp.
82. Ladusaw 1980: Ladusaw, W. On the Notion ‘Affective’ in the Analysis of Negative Polarity Items [Text] / W. Ladusaw // Journal of Linguistic Research. – Vol. 1. – 1980. – Pp. 1-16.
83. Liddicoat 2010: Liddicoat, Anthony J. Applied linguistics in its disciplinary context [Text] / Anthony J. Liddicoat // Australian Review of Applied Linguistics. – Vol. 33, № 2. – 2010. – Pp. 14.1-16.17.
84. Nakatsu, White 2006: Nakatsu, C., White, M. Annual Meeting of the ACL archive [Text] / C. Nakatsu, M. White // Proceedings of the 21st International Conference on Computational Linguistics and the 44th annual meeting of the Association for Computational Linguistics table of contents (Sydney, Australia). – Association for Computational Linguistics Morristown, NJ, USA. – 2006. – Pp. 1113-1120.

85. Ryder 1994: Ryder, M.E. Ordered Chaos. The Interpretation of English Noun + Noun Copounds [Text] / M. E. Ryder. – Berkley : Berkley Press. Ltd., 1994. – 119 pp.
86. Stang 1957: Stang, Chr.S. Slavonic Accentuation [Text] / Chr. S. Stang. – Oslo : Universitetsforlaget, 1957. – 194 pp. – ISBN-13: 978-8200060789
87. Talmy 1983: Talmy, L. How Language Structures Space [Text] / L. Talmy. – H. Pick, L. Acredolo (eds). // Spacial Orientation : Theory, Research, and Application. – New York : Plenum, 1983. – Pp. 225-282.
88. Trager 1949: Trager, G.L. The Field of Linguistics [Text] / G. L. Trager // Studies in Linguistics. Occasional papers. I. – Oklahoma : Norman, 1949. – P. 34-51. – Bibliog. : P. 51.
89. White, Clark, Moore 2010: White, M., Clark, R.A.J., Moore J.D. Generating tailored, comparative descriptions with contextually appropriate intonation [Text] / M. White, R. A. J. Clark, J. D. Moore // Computational Linguistics. – Vol. 36, № 2. – 2010. – Pp. 159-201.
90. Zoltan Dörnyei 2007: Zoltan, Dörnyei. Resaerch Methods in Applied Linguistics [Text] / Zoltan Dörnyei. – New York, NY : Oxford University Press, 2007. – 316 pp. – Access mode : URL : http://www.tesolmedia.com/does/TJ/firstissue/15_TJ_Griffee.pdf. – Title from the screen.

РОЗДІЛ 6 КОРПУСНА ЛІНГВІСТИКА

КОРПУС ТЕКСТІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ СЛУЖБОВОСТІ

Ілля Данилюк

У сучасній лінгвістиці, озброєній потужними апаратно-технічними можливостями персональних і суперкомп'ютерів, що функціонують або незалежно один від одного, або частіше у складі мережі, «хмари», можливість опрацювання величезної кількості емпіричних мовних даних відкриває величезні перспективи. Хоча ідеться насамперед про поступ у вирішенні базових завдань комп'ютерної лінгвістики – машинний переклад, розпізнавання і синтез мовлення, із частковою поразкою у яких вчені й потенційні користувачі певний час тому, по суті, змирилися, – основні теоретичні й прикладні напрями мовознавства також отримують новий імпульс через використання корпусів текстів (КТ). Вивчення мовних явищ із використанням КТ уможливорює не тільки підтвердження чи спростування окремих аспектів теорії, а й дозволяє здійснити відкриття невідомих закономірностей у функціонуванні мовних одиниць різних рівнів. Напрямок *корпусної лінгвістики* упевнено посів одне з чільних місць у прикладному мовознавстві, започаткований працею Г. Кучери та В. Нельсона Френсиса *Computational Analysis of Present-Day American English*, виданій у 1967 році. Досить детально розроблено теоретичні засади напряму [Facchinetti 2007], вироблено його методи [Wallis, Nelson 2001]: анотування корпусу (розмічування), екстракція (пошук) даних у корпусів, аналіз корпусу. Сьогодні напрям представлено кількома періодичними виданнями: *Corpora*, *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, *ICAME Journal* і *the International Journal of Corpus Linguistics*.

У цій статті, яка стане першою у майбутньому циклі публікацій, ми ставимо собі за мету розкрити основні етапи створення КТ української мови для вивчення граматичних явищ, пов'язаних із функціонуванням службових частин мови – частки, прийменника і сполучника, і намагатимемося реалізувати такі завдання: 1) описати передумови створення КТ граматичної службовості, у тому числі проблему вибору корпусного менеджера; 2) визначити перелік завдань, що виникнуть у зв'язку зі створенням такого КТ; 3) описати

теоретичні засади побудови металінгвістичної і власне лінгвістичної розмітки; 4) подати систему тегів для основних службових одиниць української мови.

Під терміном лінгвістичний, або мовний, корпус текстів сьогодні розуміють великий, представлений в електронному вигляді, уніфікований, структурований, розмічений, філологічно компетентний масив мовних даних, призначений для вирішення конкретних лінгвістичних завдань [Захаров 2005: 3]. Таким завданням для кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету стало багатоаспектне вивчення граматики службовості, або тих класів слів, що прийнято називати службовими частинами мови: насамперед прийменника, частки та сполучника. Першим етапом стала розробка граматики прийменника, що мала результатом розроблену класифікацію прийменникових параметрів, виданий словник [Загнітко, Ситар та ін. 2007], низку теоретичних публікацій. Цей етап було реалізовано разом із колегами з Москви, Гродно, Познані, Великотирново, Ополе у 2006-2009 роках. Тоді корпусом текстів для збирання статистичних даних функціонування прийменникових одиниць виступало зібрання текстів трьох функційних стилів – художнього, наукового, офіційно-ділового, обсягом по 1,5 мільйона слововживань у кожному. Безперечно, це був зовсім не корпус текстів, однак інших дієвих інструментів квантитативних досліджень на той час у розпорядженні кафедри не було.

Другим етапом було вивчення граматики частки, що здійснювалось за матеріалами усіх доступних фундаментальних словників української мови – тлумачних (для вияву системної динаміки часток та їхньої кваліфікації і класифікації), етимологічних, історичних, а також на ґрунті робочого КТ. Усе це дозволило встановити характерологію частки, її функційні і комунікативні вияви, простежити синтагматику і парадигматику, простежити динаміко-еволюційні параметри та з'ясувати етимологію [Загнітко, Каратаєва 2012]. Слабкою ланкою постала квантифікація, тому що робочий корпус виявився недостатнім для адекватного простеження кількісних параметрів цих дискурсивних слів. Виникло чітке відчуття потреби у реальному корпусі текстів, оскільки розроблена класифікація граматичних ознак частки не була представлена у жодному з наявних корпусів не тільки української, але й будь-якої слов'янської мов, що призвело до зародження самої ідеї створення новітнього КТ.

Загалом робота з корпусами, представленими в електронному вигляді, давно вже стала одним із основних методів лінгвістичних досліджень. Так, ще в 1960-і роки створювався Браунівський корпус (США), який містив 1 млн слів. У 1970-і роки минулого століття стартував LOB корпус (Великобританія, Норвегія), у 1980-ті роки почали створюватися такі корпуси, як: Машинний Фонд російської мови, Уппсальський корпус російської мови (Швеція) – обидва по 1 млн слів, The Bank of English, Birmingham, – 20 млн слів. (слайд). У 1990-і роки було створено British National Corpus, який включав на той час 100 млн слів, а також інші національні корпуси для угорської, італійської, хорватської, чеської, японської мови обсягом по 100 млн слів. На початку XXI ст. створювалися такі корпуси, як American National Corpus і Gigaword corpora (англійська, арабська, китайська) на 1 млрд слів, Національний корпус російської мови, над яким працюють лінгвісти Москви і Санкт-Петербурга, містить 300 млн слововживань. В Україні проблемою корпусної лінгвістики активно займаються вчені Інституту української мови НАН України, Українського мовно-інформаційного фонду, Інституту філології Київського національного університету ім. Т.Шевченка, Національного університету «Львівська політехніка» та ін.

Однак певні обмеження в доступі до наявних корпусів української мови, і насамперед відсутність у них необхідної інформації щодо граматичної природи службових змусили нас удатися до створення власного корпусу текстів, що відповідав би потребам вчених, що працюють над проблемою граматичної службовості.

Загальні вимоги до сучасного корпусу текстів, зважаючи на складність лінгвістичних завдань, є досить високими. Як вказала Оріся Демська-Кульчицька, ці вимоги є такими [Демська-Кульчицька 2005: 9-19]: по-перше, корпус повинен бути достатньо великого обсягу, по-друге, він повинен бути структурованим або розміченим, по-третє, тексти, що входять до певного корпусу, повинні бути в електронному варіанті, і, по-четверте, як правило, для роботи з корпусом створюється спеціальне програмне забезпечення – *корпусний менеджер* (КМ).

Цінність будь-якого створюваного корпусу текстів, у тому числі й КТ граматичної службовості, ми услід за авторкою [Демська-Кульчицька 2005: 9-19] бачимо ось у чому:

- корпус може використовуватися багаторазово: закладені сьогодні в КТ граматичної службовості підходи дозволять використовувати його для лінгвістичних досліджень, пов'язаних не тільки з морфологією службовості, але й іншими напрямками;

- КТ показує мовні дані в їхньому реальному оточенні, що дозволяє досліджувати лексичну і граматичну структуру мови, а також безперервні процеси мовних змін, що відбуваються в мові впродовж певного відрізка часу;

- КТ повинен характеризуватися репрезентативністю, або збалансованим складом текстів, що дозволить надалі використовувати його для тестування пошукових машин, машинних граматик, систем перекладу і для вирішення інших завдань прикладної лінгвістики;

- КТ має важливе значення для викладання мови, оскільки з його допомогою можна швидко й ефективно перевірити особливості вживання незнайомого слова чи граматичної форми;

- КТ може бути своєчасно доповнений і розширений, щоб відповідати дедалі вищим вимогам майбутньої лінгвістики і вирішувати нові завдання.

У циклі статей ми маємо намір розкрити реалізацію низки завдань, які постали у процесі розробки КТ граматичної службовості:

1. Обрати класифікацію форм мовлення для української мови різних періодів;

2. Закласти у корпус ємну класифікацію функціональних стилів і підстилів української мови для сучасних прикладних досліджень;

3. Усталити для потреб корпусу класифікацію жанрів текстів, що входять до нього;

4. Визначити часові етапи (періоди) функціонування української мови для класифікації одиниць корпусу текстів за хронологічним принципом;

5. Розробити метатекстову розмітку (опису текстів) для корпусу;

6. Розробити або адаптувати корпусний менеджер до роботи з українським корпусом текстів;

7. Закласти у корпус відповідну класифікацію граматичних класів слів (частин мови) української мови з урахуванням потреб сучасних і перспективних лінгвістичних досліджень;

8. Розробити систему тегів для символічного позначення граматичних класів і підкласів слів у корпусі;

9. Розробити регулярні вирази для створення пошукових запитів у корпусі;

10. Розробити загальний алгоритм і конкретний інструмент для перетворення довільного тексту у форму вертикального файлу для корпусу тексту;

11. Розробити загальний алгоритм і конкретний інструмент автоматизованої лематизації одиниць корпусу (визначення початкової форми для словозмінних одиниць);

12. Розробити загальний алгоритм і конкретний інструмент побудови морфологічної розмітки для одиниць корпусу;

13. Компілювати і запустити корпус текстів у локальній мережі лабораторії кафедри української мови та прикладної лінгвістики ДонНУ;

14. Реалізувати на базі корпусу текстів низку прикладних завдань наукових проблем кафедри української мови та прикладної лінгвістики ДонНУ.

Отже, у циклі статей послідовно розкриємо окремі кроки цього плану.

Найважливішим складником корпусу є, звичайно, розмітка, що відрізняє його від електронних колекцій текстів, бібліотек, енциклопедій, причому чим вона багатша і повніша, тим вищою є наукова чи навчальна цінність корпусу. Відомо, що існують різні типи розмітки:

1) *екстралінгвістична*:

- *метатекстова* (інформація про автора, назву, дату створення, обсяг, тематику тощо), що характеризує текст загалом;
- *структурна*, яка є інформацією про структуру тексту і дозволяє відокремити одне слово від іншого, виділити розділові знаки, окремі слова, межі словосполучення, речення, абзацу, тексту;
- *типографська*, яка для максимального відображення паперового джерела включає позначки поділу на сторінки, вказівку гарнітури й оформлення шрифту (жирний, курсив), кольору шрифту, позначки для покликань, гіперпокликань, малюнків і рисунків, таблиць і графіків тощо;

2) *лінгвістична*, що містить певну лінгвістичну інформацію про виділену одиницю (слово або речення) і включає:

- *морфологічну розмітку*, для якої в англomовній літературі використовується термін *part-of-speech tagging (POS-tagging)*, дослівно – частиномовна розмітка. Насправді морфологічні мітки включають не тільки ознака частини мови, але й ознаки граматичних категорій, властивих цій частині мови. Це основний

тип розмітки: по-перше, більшість великих корпусів є якраз морфологічно розміченими корпусами, по-друге, морфологічний аналіз розглядається як основа для подальших форм аналізу – синтаксичного і семантичного, і, по-третє, успіхи в комп'ютерній морфології дозволяють автоматично розмічувати корпуси великих розмірів;

- *синтаксичну розмітку*, яка є результатом синтаксичного аналізу, або *парсингу* (англ. *parsing*), що виконується на основі даних морфологічного аналізу. Цей вид розмітки описує синтаксичні зв'язки між лексичними одиницями і різні синтаксичні конструкції (наприклад, підрядне речення, дієслівне словосполучення тощо);
- *семантичну розмітку*, у якій найчастіше семантичні теги позначають семантичні категорії, до яких належить слово чи словосполучення, і вужчі підкатегорії, що визначають його значення; (наприклад, *нота* – музичний термін або термін зі сфери дипломатії)
- *анафоричну розмітку*, яка фіксує референтні зв'язки, наприклад, займенникові;
- *просодичну розмітку*, у якій застосовуються мітки, що описують наголос та інтонацію.

До метатекстової розмітки КТ граматичної сужбовості ми заклали три форми мовлення: дві виділювані традиційно – *писемну* й *усну*, а також *мережеву* – новітню для української мови форму, існування якої можна простежувати з останніх років минулого століття. У цій формі функціонують різноманітні сайти, форуми, чати, блоги, твітер, sms тощо. На наш погляд, корпус цих текстів виявить нові мовні явища, які стануть перспективним об'єктом дослідження.

У межах кожної із форм пропонуємо розрізняти 6 функційних стилів української мови із підстилями (таблиця 1):

Табл. 1. Класифікація стилів і підстилів КТ граматичної службовості

Умовн. позн.	Стиль	Підстиль
Х.	Художній	прозовий
		ліричний
		драматичний
		комбінований
Н.	Науковий стиль	академічний
		науково-популярний

		науково-навчальний
		науково-інформативний
		науково-довідковий
		науково-технічний
		науково-оцінний
О.	Офіційно-діловий	законодавчий
		дипломатичний
		адміністративно-канцелярський
		судовий
Р.	Публіцистичний стиль	інформаційний
		аналітичний
		художньо-публіцистичний
		науково-публіцистичний
		рекламно-довідковий
		політичний
К.	Конфесійний стиль	сакральний
		літургійний
		проповідницький
		науково-конфесійний
		навчально-конфесійний
		художньо-конфесійний
Р.	Розмовний стиль	розмовно-побутовий
		розмовно-офіційний

У процесі розробки класифікації відмовилися від виділення епістолярного стилю, включивши його основні жанри до розмовного стилю писемної форми, оскільки він на сьогодні мало репрезентативний і його функційні вияви важко, іноді майже неможливо встановити. Безперечно, можна скористатися спадщиною митців, але це буде відносний синхронний зріз, опосередкований щонайменше п'ятдесятьма-шістдесятьма роками. Та й у своєму загалі епістолярний стиль послуговується конструкціями розмовного стилю. Інша річ, що йому притаманна особлива жанровість, але вона також у своїй репрезентативності обмежена.

Опис типології жанрів у межах кожного стилю ми плануємо подати у наступних публікаціях серії.

Металінгвістична розмітка КТ граматичної службовості також включає інформацію про час появи тексту. З погляду часових періодів функціонування української мови пропонуємо розрізнати 5 зрізів, мотивуючи поділ наявністю суттєвих правописних і граматичних відмінностей у мові:

1. Українсько-руський період – X-XV століття;
2. Староукраїнський період – XVI-XVIII століття;
3. Новоукраїнський період – XIX століття-1933 р.;
4. Українсько-радянський період 1933-1991;
5. Новітній український – з 1991 року.

Останні два періоди разом кількісно однозначно обіймуть понад 90% текстів корпусу, однак у перших трьох функціонування окремих стилів також є формально зафіксованим. Наприклад, в українсько-руському періоді можна вирізнити *науковий стиль* (це твори «Фізіолог», «Шестиднев» Іоанна Екзарха, «Християнська топографія» Козьми Индикоплевста, хроніки Іоанна Малали, Георгія Амартола, Георгія Синкела), *офіційно-діловий* (листи, грамоти); *публіцистичний* (жанри: слова і повчання); *художній* (прозові жанри – житійно-повістева, легендарна література – життя Ольги, Володимира, Києво-Печерський Патерик, «Четья» 1489; літописний жанр: «Повість врем'яних літ»).

Зі староукраїнського періоду XVI-XVIII століття збереглися численні зразки *конфесійного стилю* (Пересопницьке Євангеліє, Крехівський Апостол), *наукового стилю* (жанри: літописи, хронографи, передмови, післямови, посвяти; граматики, тлумачні і перекладні словники; науково-практичні жанри: лікарські і господарські поради, календарі, травники, місяцеслови), *офіційно-ділового стилю* (листи, грамоти; універсали, накази, інструкції, ордери, про меморії; дипломатичний жанр: листування гетьманських канцелярій; юридичний жанр: «Литовський статут», актові книги, купчі записи, духівниці, описи майна, супліки-скарги, судові документи, записи свідчень), *публіцистичного стилю* (жанри: слова і повчання, полемічний жанр – твори Герасима Смотрицького, Василя Суразького, Івана Вишенського, Стефана Зизанія, ораторсько-проповідницький жанр: Кирило Транквіліон-Ставровецький, Лазар Баранович, Йоаникій Галятовський, Антоній Радивилівський), *художнього стилю* («Четї-Мінеї» Данила Туптала, твори Димитрія Ростовського, апокрифи, легенди; літописно-мемуарний жанр: Острозький, Львівський, Хмільницький літописи, літопис Самовидця 1702 р., Григорія Граб'янки 1710 р., Самійла Величка 1720 р., віршовані жанри: епіграми, емблеми, віршовані передмови, історичні вірші, вірші Івана Величковського, Климентія Зіновіїва; драматичні жанри: шкільні драми Феофана Прокоповича) [Українська мова 2004:

643-654]. Стильове та жанрове різноманіття наступних періодів не потребує коментарів.

Структурна розмітка КТ граматичної службовості наразі включає дані тільки про межі тексту, це тег <doc> – </doc>, і межі речень у ньому тег <s> – </s>. Спеціальний тег <g/> позначає розділові знаки, перед якими не ставиться пробіл – це всі, крім тире. У перспективі маємо намір додати автоматично виставлені позначки абзаців, параграфів, розділів, частин тощо. Лінгвістична розмітка – завжди найскладніша і найважливіша частина корпусу. Оскільки було обрано за основний корпусний менеджер відкритий проект NoSketch Engine (<http://nlp.fi.muni.cz/trac/noske>), розроблений в університеті Масарика (Брно, Чехія) [Rychlý, Pavel, Smrž, Pavel 2004], то форма представлення розмітки у вигляді тегів була єдино можливою. Структура стандартного тегу є такою: на першій позиції в тегу позначка граматичного класу слова, далі позначки підкласів, усі позначки одно символвні латиницею або цифрами, за кожним підкласом закріплена позиція, яка не змінюється для різних класів (детально описати принципи тегування маємо намір у наступних публікаціях).

Наприклад, для слова *конференцією* тег має вигляд – Izzooin1m (сх. 1).

Схема 1. Розшифрування тегу для словоформи «конференцією»

<i>іменник</i>	<i>жіночий рід</i>	<i>орудний відмінок</i>	<i>Неістота</i>	<i>м'яка група</i>				
I	Z	Z	o	O	I	N	1	M
	<i>загальна назва</i>	<i>однина</i>		<i>іменниковий тип відмінювання</i>		<i>перша відміна</i>		

У КТ граматичної службовості закладено такий поділ слів на граматичні класи із позначенням їх за ключовими літерами українських термінів (табл. 2):

Таблиця 2. Класи слів у КТ граматичної службовості

№	Клас	Тег
1)	(І)менник	I
2)	(Д)ієслово	D
3)	При(к)метник	K
4)	При(с)лівник	S

5)	(Ч)ислівник	C
6)	(З)айменник	Z
7)	Час(т)ка	T
8)	С(п)олучник	P
9)	При(й)менник	J
10)	(В)игук	W
11)	(А)бревіатура	A
12)	(Р)ешта	R

Нарешті, на завершення першої із серії публікацій наведемо розгорнуту систему тегів для частини мови, яка є одним із безпосередніх об'єктів вивчення – частки (табл. 3).

Таблиця 3. Система тегів для класу частки

Позиція в коді	Атрибут	Значення	Тег
0	Час(т)ка		T
1	Походження	п(е)рвинна	e
		в(т)оринна	t
2	Тип (для вторинних)	(в)ідсполучникова	v
		в(і)ддієслівний	i
		відз(а)йменниковий	a
		від(п)рислівниковий	p
3	Будова	(п)роста	p
		с(к)ладна	k
		ск(л)адена	l
4	Статус	власне час(т)ка	t
		частка-(в)исловлення	v
		(а)налог частки	a
5	Дистинктивний тип	(а)пелятивна	a
		(о)цінна	o
		(е)моційна	e
		(т)екстоструктурувальна	t
6	Функційний тип	Вказівна	f
		категорійно-комунікативні : питальна	l
		Спонукальна	m
		заперечна	q
		Стверджувальна	1
		дискурсивні : підсилювальна	2

		роз'яснювальна	3
		Обмежувальна	4
		Зіставна	5
		Відокремлювальна	6
		Видільна	7
		Порівняльна	8
		Вірогідна	9

Отже, розробка КТ граматичної службовості, як, зрештою, і будь-якого корпусу текстів є складним багатокроковим процесом. На сьогодні завершено створення україномовного інтерфейсу для корпусного менеджера NoSketchEngine Manatee/Vonito, розроблено систему тегів для металінгвістичної та власне лінгвістичної морфологічної розмітки, що буде описано у наступних публікаціях серії. Найважчим завданням попереду є визначення кількісних і якісних параметрів критерію репрезентативності для текстів корпусу, механізмів автоматичного розмічування.

КОРПУС ТЕКСТІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ СЛУЖБОВОСТІ: КЛАСИФІКАЦІЯ ГРАМАТИЧНИХ КЛАСІВ І ПІДКЛАСІВ

Ілля Данилюк

Пропонована стаття є продовженням розпочатого циклу публікацій, присвяченого опису теоретичних і практичних засад створення корпусу текстів для вивчення граматичної службовості у межах наукової теми кафедри української мови та прикладної лінгвістики ДонНУ (перша публікація [Данилюк2013]). У ній ми ставимо собі за мету розкрити класифікацію частин мови й виділених у їхніх межах категорій, або, іншими словами, типологію граматичних класів і підкласів для одиниць корпусу. Конкретними завданнями є: 1) опис загальної системи тегування у корпусі; 2) подання граматичних класів й одиниць неграматичної природи; 3) наведення класифікації підкатегорій у межах кожного з виділених класів.

Нагадаємо, що під терміном лінгвістичний, або мовний, корпус текстів сьогодні розуміють великий, представлений в електронному вигляді, уніфікований, структурований, розмічений, філологічно компетентний масив мовних даних, призначений для вирішення конкретних лінгвістичних завдань [Захаров: 3]. У корпусі використовуються різні види розмітки, з яких лінгвістична є завжди

найскладнішою і найважливішою. Корпусний менеджер на основі NoSketch Engine [Rychlý, Pavel, Smrž, Pavel] передбачає форма представлення розмітки у вигляді тегів. Наведемо повторно приклад тегу і його розшифрування для слова *конференцією* – тег *IzooIn1m* (сх. 1).

Схема 1. Розшифрування тегу для словоформи «конференцією»

<i>іменник</i>	<i>жіночий рід</i>		<i>орудний відмінок</i>		<i>неістота</i>		<i>м'яка група</i>	
I	z	z	o	o	i	n	l	m
	<i>загальна назва</i>		<i>однина</i>		<i>іменниковий тип відмінювання</i>		<i>перша відміна</i>	

Нагадаємо структуру тегу в корпусі: на першій позиції позначка класу слова, далі позначки підкласів. Класифікація класів має такий вигляд (табл. 1):

Таблиця 1. Класи слів у КТ граматичної службовості

№	Клас	Тег
1)	(I)менник	I
2)	(D)ієслово	D
3)	При(к)метник	K
4)	При(с)лівник	S
5)	(Ч)ислівник	C
6)	(З)айменник	Z
7)	Час(т)ка	T
8)	С(п)олучник	P
9)	При(й)менник	J
10)	(В)игук	W
11)	(А)бревіатура	A
12)	(Р)ешта	R

Перші десять класів – традиційно виділювані частини мови. До проблеми їх класифікації в українській мові ми зверталися неодноразово [Данилюк2006; Данилюк2010], остання, так звана «шкільна», була обрана з міркувань сумісності корпусу з низкою вже здійснених, поточних і майбутніх кафедральних досліджень. Два

останні класи включили той загальний слів, які не входять до десятки основних класів. Літера в дужках в українських термінах – підстава для вибору символу на позначення класу в системі тегів. Виділення підкласів спирається на низку класичних [Безпояско; Вихованець; Курс сучасної української літературної мови; Кучеренко; Леонова; Сучасна українська літературна мова] і новітніх [Загнітко, Каратаєва; Загнітко, Ситар та ін.] досліджень.

Дотримуючись традиційного принципу, що всі позначки є односимвольними, ми, тим не менше, вирішили вперше, наскільки нам відомо, використати підхід, за якого, по-перше, на кожній позиції в системі тегів підкласів (першій, другій, третій і далі) для всіх класів слів використовується унікальний символ (іншими словами, наприклад, на другій позиції для певного підкласу іменника, числівника, частки, аббревіатури й усіх інших класів буде унікальний символ, а не повторюваний, як це спостерігаємо в інших системах). По-друге, порядок підкласів є не довільним, а таким, що кожний підклас, якщо він виділяється в різних класів, займає одну й ту ж позицію (наприклад, підклас *походження* для частки, сполучника, прийменника й вигуку – на 2-ій позиції, підклас *рід* для іменника, дієслова, прикметника, числівника, займенника, аббревіатури – на 3-ій позиції тощо). Перевагою такого підходу ми бачимо суттєве спрощення пошукових запитів – по-перше, не треба додатково задавати символ класу, якщо досліджується його унікальний підклас (наприклад, відсполучниковий тип частки), а по-друге, можна легко будувати запити на аналіз окремого підкласу безвідносно до класу слова (наприклад, виділити усі словоформи родового відмінка усіх граматичних класів). У цьому новизна системи тегів корпусу службовості.

Система тегів для класу іменника (І) має такий вигляд (табл. 2):

Таблиця 2. Система тегів для класу іменника

Позиція в коді	Атрибут	Значення	Тег
0	(І)менник		I
1	Назва	(в)ласна	v
		(з)агальна	z
2	Рід	(ч)оловічий	c
		(ж)іночий	z
		(с)ередній	s
3	Число	(о)днина	o

		(м)ножина	m
		(S)ing. tantum	s
		Pl. (t)antum	t
4	Відмінок	(н)азивний	n
		(р)одовий	r
		(д)авальний	d
		(з)нахідний	z
		(о)рудний	o
		(м)ісцевий	m
		(к)личний	k
5	Тип відмінювання	(і)менниковий	i
		(п)рикметниковий	p
6	Істота	(і)стота	i
		(н)еістота	n
7	Відміна	I відміна	1
		II відміна	2
		III відміна	3
		IV відміна	4
8	Група	(т)верда	t
		(м)’яка	m
		м(і)шана	i

У корпусі закладено таку систему тегів для класу дієслова (D) (табл. 3):

Таблиця 3. Система тегів для класу дієслова

Позиція в кодї	Атрибут	Значення	Тег
0	(Д)ієслово		D
1	Тип	(о)собове	o
		(і)нфінітив	i
		дієпри(к)метник	k
		дієпри(с)лівник	s
		(ф)орма на –но-то	f
		дієс(л)ово стану	l
		зв’(я)зка	j
2	Рід	(ч)оловічий	c
		(ж)іночий	z
		(с)ередній	s
3	Число	(о)днина	o
		(м)ножина	m

		(S)ing. tantum	s
		Pl. (t)antum	t
4	Відмінок	(н)азивний	n
		(р)одовий	r
		(д)авальний	d
		(з)нахідний	z
		(о)рудний	o
		(м)ісцевий	m
		(к)личний	k
5	Вид	(д)оконаний	d
		(н)едоконаний	n
6	Стан	(а)ктивний	a
		(п)асивний	p
7	Час	(т)еперішній	t
		(м)инулий	m
		м(а)йбутній	a
		(д)авноминулий	d
8	Спосіб	(д)ісійний	d
		(н)аказовий	n
		(у)мовний	u
9	Особа	1-а особа	1
		2-а особа	2
		3-я особа	3
10	Перехідність	(п)ерехідне	p
		(н)еперехідне	n
11	Валентність	0-валентне	0
		1-валентне	1
		2-валентне	2
		3-валентне	3
		4-валентне...	4

Система тегів для класу прикметника (К) має такий вигляд (табл. 4):

Таблиця 4. Система тегів для класу прикметника

Позиція в кодї	Атрибут	Значення	Тег
0	При(к)метник		К
1	Ступінь порівняння	(н)ульовий	n
		в(и)щий	y
		н(а)йвищий	a

2	Рід	(ч)оловічий	c
		(ж)іночий	z
		(с)ередній	s
3	Число	(о)днина	o
		(м)ножина	m
4	Відмінок	(н)азивний	n
		(р)одовий	r
		(д)авальний	d
		(з)нахідний	z
		(о)рудний	o
		(м)ісцевий	m
		(к)личний	k
5	Розряд	(я)кісний	j
		(в)ідносний	v
		п(р)исвійний	r
6	Безвідносна міра якості	н(у)льовий	u
		п(о)мірний	o
		на(д)мірний	d
7	Форма	повна (с)тягнена	s
		повна (н)естягнена	n
		(к)оротка	k

Система тегів для класу прислівника (S) має такий вигляд (табл. 5):

Таблиця 5. Система тегів для класу прислівника

Позиція в кодї	Атрибут	Значення	Тег
0	При(с)лівник		S
1	Ступінь порівняння	(н)ульовий	n
		в(и)щий	y
		н(а)йвищий	a
2	Тип	(о)бставинний	o
		оз(н)ачальний	n
		мо(д)альний	d

Система тегів для класу числівника (C) має такий вигляд (табл. 6):

Таблиця 6. Система тегів для класу числівника

Позиція в кодї	Атрибут	Значення	Тег
0	(Ч)ислівник		C

1	Розряд	власне кількісни(й)	g
		(д)робовий	d
		з(б)ірний	b
		(п)орядковий	p
2	Рід	(ч)оловічий	c
		(ж)іночий	z
		(с)ередній	s
3	Число	(о)днина	o
		(м)ножина	m
4	Відмінок	(н)азивний	n
		(р)одовий	r
		(д)авальний	d
		(з)нахідний	z
		(о)рудний	o
		(м)ісцевий	m
		(к)личний	k
5	Тип відмінювання	(і)менниковий	i
		(п)рикметниковий	p

Система тегів для класу займенника (Z) має такий вигляд (табл. 7):

Таблиця 7. Система тегів для класу займенника

Позиція в кодї	Атрибут	Значення	Тег
0	(З)айменник		Z
1	Розряд	і(м)енниковий	m
		п(р)икметниковий	r
		(ч)ислівниковий	c
		прис(л)івниковий	x
2	Рід	(ч)оловічий	c
		(ж)іночий	z
		(с)ередній	s
3	Число	(о)днина	o
		(м)ножина	m
4	Відмінок	(н)азивний	n
		(р)одовий	r
		(д)авальний	d
		(з)нахідний	z
		(о)рудний	o
		(м)ісцевий	m

		(к)личний	k
5	Тип відмінювання	(і)менниковий	i
		(п)рикметниковий	p
6	Група	а(т)рибутивний	t
		ат(р)ибутивно-присвійний	r
		відно(с)ний	s
		в(к)азівний	k
		(з)аперечний	z
		з(в)оротний	v
		н(е)означений	e
		озна(ч)альний	c
		осо(б)овий	b
		ототожн(ю)вальний	j
		п(и)тальний	y
		прис(в)ійний	w
		уза(г)альнювальний	h

Система тегів для класу сполучника (P) має такий вигляд (табл. 8):

Таблиця 8. Система тегів для класу сполучника

Позиція в коді	Атрибут	Значення	Тег
0	С(п)олучник		P
1	Походження	п(е)рвинний	e
		в(т)оринний	t
2	Тип (для вторинних)	с(у)рядний	u
		під(р)ядний	r
3	Будова	(п)ростий	p
		с(к)ладний	k
		ск(л)адений	l
4	Розряд	(г)радаційний	h
		до(п)устовий	p
		(є)днальний	j
		з(і)ставний	i
		на(с)лідковий	s
		порі(в)няльний	w
		пояснювальний	b
		приєднувальний	c

		причиновий	e
		протиставний	f
		розді(л)овий	l
		умовний	q
		цільовий	v
		часовий	y
5	Група за способом вживання	од(и)ничні	y
		по(в)торювані	w
		парні	b
6	Тип сполучуваних одиниць	слова	g
		речення	x

Система тегів для класу прийменника (J) має такий вигляд (табл. 9):

Таблиця 9. Система тегів для класу прийменника

Позиція в кодї	Атрибут	Значення	Тег
0	При(й)менник		J
1	Походження	п(е)рвинний	e
		в(т)оринний	t
2	Тип	в(л)асне прийменник	l
		у знач(е)нні прийменника	e
		у (ф)ункції прийменника	f
		за аналогією	h
		оказіональний	j
3	Будова	(п)ростий	p
		с(к)ладний	k
		ск(л)адений	l
4	Сполучуваність	(н)азивний	n
		(р)одовий	r
		(д)авальний	d
		(з)нахідний	z
		(о)рудний	o
		(м)ісцевий	m
		(к)личний	k
5	Значення	адресатне	c
		атрибутивне	f
		допусту	h
		інструментальне	k

	кількісно-атрибутивне	l
	локативне	m
	мети	q
	міри і ступеня дії	s
	наслідку	1
	об'єктне	2
	порівняльне	3
	причини	4
	способу дії	5
	суб'єктне	6
	темпоральне	7
	умови	8

Система тегів для класу вигуку (W) має такий вигляд (табл. 10):

Таблиця 10. Система тегів для класу вигуку

Позиція в кодї	Атрибут	Значення	Тег
0	(В)игук		W
1	Походження	п(е)рвинний	e
		в(т)оринний	t
2	Тип	віді(м)енниковий	m
		(в)іддієслівний	w
		відзайменни(к)овий	k
		відпр(и)слівниковий	y
		іншомовний	b
		фразеологічний	q
3	Будова	(п)ростий (однослівний)	p
		с(к)ладний (через дефіс)	k
		ск(л)ідений (з кількох слів)	l
4	Значення	емоційний	1
		наказовий	2
		спонукальний	3
		апелятивний	4

Система тегів для класу абрєвіатури (A) має такий вигляд (табл. 11):

Таблиця 11. Система тегів для класу абрєвіатури

Позиція в кодї	Атрибут	Значення	Тег
0	(А)брєвіатура		A
1	Тип	літерна	h
		звукова	q
		складова	u
		мішана	w
2	Рід	(ч)оловічий	c
		(ж)іночий	z
		(с)ередній	s
3	Число	(о)днина	o
		(м)ножина	m
4	Відмінок	(н)азивний	n
		(р)одовий	r
		(д)авальний	d
		(з)нахідний	z
		(о)рудний	o
		(м)ісцевий	m
		(к)личний	k
5	Будова	подільна	u
		неподільна	x

Система тегів для класу R (решта) має такий вигляд (табл. 12):

Таблиця 12. Система тегів для класу R (решта)

Позиція в кодї	Атрибут	Значення	Тег
0	(Р)ешта		R
1	Тип	скорочення	1
		звуконаслідування	2
		слово в іншомовному написанні	3
		номер списку	4
		лапки	5
		дужки	6

Система тегів для класу частка було наведено у [Данилюк2013].

Отже, виділені 12 класів одиниць у корпусі текстів для вивчення граматичної службовості описані системою тегів, що характеризується використанням унікальних символів для кожної позиції, а підкласи, як то рід, число, відмінок тощо, закріплені за певним місцем у структурі тегу. У продовженні серії публікацій ми маємо намір детально описати металінгвістичну розмітку, а саме жанрову класифікацію текстів, включених до корпусу, механізм автоматичного морфологічного аналізу й алгоритм побудови вертикального файлу для корпусного менеджера Manatee.

Список літератури до розділу 6

1. Баранов 2003: Баранов, А.Н. Введение в прикладную лингвистику [Текст] / А. Н. Баранов. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 360 с. – ISBN 5-354-00313-X.
2. Безпояско 1993: Безпояско, О. К. Граматика української мови. Морфологія : Підручник [Текст] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
3. Бук 2007: Бук, С. Корпус текстів Івана Франка: спроба визначення основних параметрів [Текст] // Прикладна лінгвістика та лінгвістичні технології: MegaLing-2006: Зб. наук. пр. / НАН України. Укр. мовн.-інформ. фонд, Таврійськ. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського; за ред. В. А. Широкова. – К. : Довіра, 2007. – С. 72-82.
4. Вихованець 2004: Вихованець, І. Р. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматика укр.. мови [Текст] / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська / За ред. І. Вихованця. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
5. Данилюк 2010: Данилюк, І. Г. Прикладна морфологія: Навчальний посібник. – Донецьк: ДонНУ, 2010. – 165 с. – ISBN 978-966-639-441-8
6. Данилюк 2006: Данилюк, І. Г. Синкретизм у системі частин мови: Автореф. ... к.філол.н. – Донецьк, 2006. – 20 с.
7. Демська-Кульчицька 2005: Демська-Кульчицька, О. Основи національного корпусу української мови [Текст] / О. Демська-Кульчицька. – К. : Інститут української мови національної академії наук України, 2005. – 219 с.

8. Захаров 2005: Захаров, В.П. Корпусная лингвистика : Учебно-метод. пособие. – СПб., 2005. – 48 с.
9. Зубов 2004: Зубов, А.В. информационные технологии в лингвистике : Учеб. пособие для студ. лингв. фак-тов высш. учеб. заведений [Текст] / А. В. Зубов, И. И. Зубова. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 208 с.
10. Карпіловська 2006: Карпіловська, Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики : комп'ютерна лінгвістика. Підручник [Текст] / Є. А. Карпіловська. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 188 с. – ISBN 966-374-078-7.
11. Корпусна лінгвістика 2005: Корпусна лінгвістика : Моногр. [Текст] / В. А. Широков, О. В. Бугаков, Т. О. Грязнухіна, О. М. Костишин, М. Ю. Кригін ; НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. – К. : Довіра, 2005. – 472 с.
12. Загнітко, Каратаєва 2012: Загнітко, А.П., Каратаєва Г.О. Словник часток : матеріали і статті [Текст] / Анатолій Загнітко, Анна Каратаєва ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 381 с.
13. Загнітко, Ситар, Данилюк, Щукіна 2007: Загнітко, А.П., Ситар, Г.В., Данилюк, І.Г., Щукіна, І.А. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова [Текст]. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 416 с.
14. Загнітко, Ситар, Данилюк 2012: Загнітко, А.П., Ситар, Г.В., Данилюк, І.Г. Структура і модель бази даних «Українські частки та їхні еквіваленти» [Текст] / А. П. Загнітко, Г. В. Ситар, І. Г. Данилюк // Комп'ютерна лінгвістика : сучасне та майбутнє. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : КНЛУ, 2012. – С. 21-22.
15. Загнітко, Ситар, Данилюк 2011: Загнітко, А.А., Ситар, А.В., Данилюк, І.Г. Особенности структурирования базы данных служебности ↔ вспомогательности : на материале украинских частиц [Текст] / А. А. Загнітко, А. В. Ситар, І. Г. Данилюк // Проблемы компьютерной лингвистики : Сборник научных трудов под ред. А. А. Кретьова. – Вып. 5. – Воронеж, 2011. – С. 56-67.
16. Курс 1951: Курс сучасної української літературної мови [Текст] / за ред. Л. А.Булаховського : В 2 т. – К. : Рад. шк. 1951. Т.1. – 519 с. ; Т.2. – 407 с.

17. Кучеренко 1961: Кучеренко, І. К. Теоретичні питання граматики української мови : Морфологія [Текст] / І. К. Кучеренко : В 2 ч. – К. : Вид-во Київ. ун-ту. 1961. – Ч.1. – 172 с. ; 1964. – Ч.2. – 159 с.
18. Леонова 1983: Леонова, М. В. Сучасна українська літературна мова : Морфологія [Текст] / . – К. : Вища шк., 1983. – 264 с.
19. Сучасна... 1969: Сучасна українська літературна мова : Морфологія [Текст] / За заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.
20. Українська мова 2004: Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : Русанівський, В. М. (співголова), Тараненко, О. О. (співголова), Зяближ М. П. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с. – ISBN 966-7492-19-2.
21. Biber, Conrad, Reppen 1998: Biber, D., Conrad, S., Reppen, R. Corpus Linguistics, Investigating Language Structure and Use [Текст]. – Cambridge : Cambridge UP, 1998. – ISBN 0-521-49957-7
22. Facchinetti 2007: Facchinetti, R. (ed.) Corpus Linguistics 25 Years on. [Текст]. – New York / Amsterdam : Rodopi, 2007. – ISBN 978-90-420-2195-2
23. Rychlý, Pavel, Smrž, Pavel 2004: Rychlý, Pavel, Smrž, Pavel. Manatee, Bonito and Word Sketches for Czech. In Proceedings of the Second International Conference on Corpus Linguistics [Текст]. – Saint-Petersburg : Saint-Petersburg State University Press, 2004. – Pp. 124-132. – ISBN 5-288-03531-8.
24. Wallis, Nelson 2001: Wallis, S., Nelson, G. Knowledge discovery in grammatically analysed corpora [Текст] // Data Mining and Knowledge Discovery, 5. – 2001. – Pp. 307-340.
25. Wynne: Wynne, M. (editor). Developing Linguistic Corpora : a Guide to Good Practice [Електронний ресурс]. – Oxford : Oxbow Books, 2005. – Access mode : URL <http://ahds.ac.uk/linguistic-corpora>. – Title from the screen. – ISSN 1463 5194.

РОЗДІЛ 7 ДИСКУРСОЛОГІЯ ТА КОНЦЕПТОЛОГІЯ

КЛАСИФІКАЦІЙНІ ТИПОЛОГІЇ КОНЦЕПТІВ

Анатолій Загнітко

Концепт – глобальна одиниця мисленнєвої діяльності, він є квантом структурованого знання. Люди мислять концептами, їхня парадигматика виливається у синтагматичні вияви у мовленнєвій діяльності. Упорядкована сукупність концептів у людській свідомості утворює концептосферу свідомості. Концептам здебільшого властивий універсалізм, їхнє вираження не можна обмежити тільки мовою, але остання постає одним із найпотужніших засобів вияву концепту зокрема і концептосфери загалом. Завдяки мові можна простежити закономірності структурації концепту, дозволяє експлікувати його змістові обшири, специфіку змістової ємності концепту. Мовні засоби розкривають ступінь вербалізованості концепту, а через множинність мовно-виявлюваних засобів окреслити закономірності національно-мовного вираження концепту, простежити його частотність і регулярність. У мові концепт індукований через значення, що є одним із його виявів (найрегулярніших і найчастотніших). За своєю сутністю концепт ємніший, ніж значення, має нерегулярні зв'язки зі значенням. Закономірності вербалізації і не вербалізації концепту в мовленнєвих актах визначаються потребами комунікації, що ніякою мірою не мотивоване наявністю / відсутністю концепту в людській свідомості (пор. наявність невербальних (невербалізованих) концептів типу *передчуття, небезпека, мінімілізація* тощо (за Ю.С. Степановим)). Напрацювання в когнітивній лінгвістиці, зокрема у висвітленні тих чи інших концептів, опис концептосфери загалом актуалізують питання рівнів концептів, типології концептів і структурованості концептосфери.

Метою розгляду є встановлення критеріїв виділення концептів і з'ясування типології концептів з простеженням їхнього співвідношення з когнітивними, культурологічними чи прагматичними виявами. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) простежити еволюцію поглядів на концепт; 2) розкрити особливості структурації концепту; 3) визначити

особливості типології концептів з урахуванням когнітивного, культурологічного, прагматичного аспектів.

Новизна аналізу полягає у розкритті співвідношення концептів з мовленнєвими жанрами і виявом взаємодії концептів з етнокультурними напрацюваннями і традиціями. Теоретична ж значущість мотивована не тільки критичними осмисленням різних поглядів на типологію концепту, але й встановленням класифікаційних ознак типології концептів з виявом їхнього співвідношення з відповідними рівнями.

Сучасна лінгвістична наука активно прямує від іманентно мовних пошуків до функційної лінгвістики, прагмалінгвістики і когнітивної лінгвістики. Ця еволюція не постає одновимірною, тому що активізація тих чи інших підходів зумовлювала розвиток і динаміку певних концепцій, витворення і формування синтезованих наукових концепцій на межі гуманітарних наук з домінуванням лінгвістичних постулатів (пор. соціолінгвістика, психолінгвістика, нейропсихолінгвістика, етнолінгвістика і под.). Будь-які нові і новітні методи, підходи і методики не виключають методики структурного аналізу мовної системи загалом (пор., наприклад, метод концептуального аналізу, метод аналізу складників концепту тощо) та окремих її компонентів зокрема. Для розкриття особливостей структуризації концепту і витворення концептосфери як сумарної множинності важливим постає визначення окремих величин когнітивної лінгвістики, тому що непоодинокими постають твердження, у яких констатовано: «За **типами** концепти поділяють на: *уявлення; схему; поняття; фрейм; сценарій (скрипт); геіштальт*» [Мороз 2010: 4]. Не вдаючись у деталі, актуалізованим є питання про те, за якими типами – об'єктивованості, структурованості, регулярності і под. Наведені різновиди концепту справді наявні і вони мають чітке окреслення, тому що скрипт – це фіксована одиниця мовної поведінки, що легко об'єктивно встановлювана. У когнітивній лінгвістиці інколи скриптом вважають різновид фрейма (або різновид *схеми* (у сенсі когнітивної психології)), що виконує певне спеціальне завдання в опрацюванні природної мови; певна схема, що виявляє стереотипну зміну подій у звиклій ситуації за реконструкцією / конструюванням причинно-наслідкових та інших різновидів відношень. Більшість скриптів засвоювана в дитинстві або внаслідок безпосереднього досвіду, або як спостереження за іншими людьми, їхніми вчинками і відчуття особливостей цих вчинків, пор.,

наприклад: мало хто стрибав у гірський водоспад (скрипт *водоспад*), але з книг, телевізії, кіно майже всі легко уявляють, що це і яка послідовність дій повинна бути (точками, ключовими моментами скрипту *водоспад* поставатимуть: *гори, вода, висота, стрибок* і т.ін. і водночас вони вимальовуватимуть окремі компоненти перебігу ситуації, якщо осмислюватимуться як такі, що властиві саме *водоспаду*), тобто вони мають відповідні скрипти. Скрипт пов'язаний з приписом, оскільки кожна людина як особистість чинить відповідно певній ролі в тій чи іншій ситуації (іспит з його як мінімум двома компонентами), і ця роль не набута в цій ситуації, а програвана в ситуації як завчасно запланована, підготовлена, прочитана в рамках певної «п'єси». Життєвий досвід – це здебільшого знання, як вчинити в тій чи іншій ситуації, як чинять інші в стереотипних ситуаціях. У цьому разі знання – це і є скрипт. Етнокультурна та соціокультурна специфіка мовної свідомості і комунікативної поведінки передбачають визнання універсальних характеристик людини.

Аналізуючи дискурс, легко можна визначити концепти, типи особистостей, що виявляються в дискурсі. В абстрактному вимірі з визначенням аксіоматики людської свідомості, за В.І. Карасиком, її розгляд має такі позиції: 1) людина взаємодіє зі світом на основі генетично і культурно засвоєного досвіду; 2) останній складає гнучку систему взаємопов'язаних смислів – особисто значущих і ситуативно зумовлених соціальних сутностей; 3) осмислення дійсності є діалектично взаємозв'язаний взаємоспрямований рух – всередину і зовні (інтеріоризація та екстеріоризація); 4) людська свідомість – це частина загальної складної організованої системи (типу ноосфери); 5) людина за своєю природою активна і проєктивна в силу чого розглядає і переживає і реальні, і можливі ситуації; 6) людська свідомість багатовимірна, багатовимірні і складники – ментальні утворення, тому що світ поліпричинний і поліваріантний; 7) людська окремість пояснює наш взаємо-зворотний рух від системи суб'єктивних уявлень і знань про світ до зовнішнього світу і в зворотному напрямі, що пояснює обов'язковість постійних змін досвідних одиниць, збережуваних в індивідуальній та колективній людській пам'яті; 8) за своєю суттю людська свідомість всезагальна, відмінності між людьми вторинні [Карасик 2007: 7-8].

Для з'ясування специфіки концепту особливо важливим постає розкриття специфіки значення і смислу мовних одиниць. Значення і смисл – змістові характеристики мовної одиниці, де значення постає

усталено-стійким мінімумом, у якому виявлювані найважливіші для мовного колективу ознаки предмета або явища; смисл – змістовий варіативний максимум, у якому виявлено суттєві для індивідуума / індивідуумів ознаки. В.І. Карасик пропонує співвідношення між смислом і значенням схематизувати у квадраті з вищелюваними чотирма частинами: 1) смисл слова збігається зі значенням (загальноновживані слова основного словникового фонду), 2) смисл менший від значення (малопоширені наукові і науково-технічні терміни), 3) смисл слова ємні ший, ніж його значення (індивідуально-розширювальний поетичний смисл тощо), 4) смисл слова немає нічого спільного зі значенням (довільне осмислення невідомої словесної оболонки, здебільшого внаслідок недостатньої обізнаності або мовна гра).

У співвідношенні «значення – концепт» В.І. Карасик пояснює концепт через значення слів. У напрямі від концепту до смислу наявне розпредмечування знака як фіксатора досвіду, наявна самоідентифікація людини як мисленнєвого суб'єкта, рух від концепту до смислу не обов'язково супроводжуваний вербально. На підтвердження цієї тези В.І. Карасик наводить приклад слухання фаміноної прелюдії Баха, коли може пригадатися фінальний вимір художнього фільму А. Тарковського «Солярис»: показ океаномислителем зустрічі героя з батьком, найдорожчий подарунок, який можна отримати, назавжди попрощавшись з рідною людиною. Така зустріч – це концепт, що немає однослівної вербалізації. Усе це засвідчує неодноримність зв'язків між мовою і мисленням, тому що мова постає одним із можливих способів фіксації і передачі людського досвіду (теорії комунікації, лінгвокультурології і под.), тому мова – це тільки частина щодо цілого (мислення). Свого часу І.О. Бодуен де Куртене наголошував, що в мові «або мовленні людському виявлювані різні світогляди і настрої як окремих індивідуумів, так і цілих груп людських. Тому цілком правомірно вважати мову особливим знанням, тобто цілком правомірно визнати третє значення, значення мовне, поряд з двома іншими – зі знанням інтуїтивним, спостережувальним, безпосереднім, і знанням науковим, теоретичним» [Бодуэн де Куртене 1963: 79], що уможливило вирізнення саме мовного значення. Інколи констатують, що внутрішньо концепти організовані за польовим принципом, охоплюючи почуттєвий образ, інформаційний зміст та інтерпретативне поле. Його структура мотивована когнітивними

класифікаторами. Інформаційний зміст концепту охоплює кілька шарів або секторів, що можуть виражатися окремими лексемами чи певним значенням окремих лексем. Так, наприклад, за твердженням Н.А. Паскової, у концепті *жінка* середньо англійського періоду предметно-образний складник охоплює образ коханої та образ жінки в сім'ї (образ дружини, домогосподині і матері), що разом з ядерно-концептуальними ознаками „особа” і „жіноча стать” складають основу концепту. Поняттєвий складник концепту *жінка* формований ядерними і додатковими ознаками. Ціннісний складник цього концепту містить суперечливі судження про жінку із негативною і позитивною оцінкою. Цей складник належить до інтерпретативного / інтерпретаційного поля концепту і розташований на периферії, що не засвідчує його незначущості в полі концепту, а тільки вказує міру віддалення від ядра за ступенем конкретності й очевидності образної уяви [Паскова 2004].

Людський організм встановлює кореляції між середовищем та своїм існуванням, але реагує не на прямі сигнали довкілля, а на змодельований, створений в собі образ світу. Цей образ структурований, така структурація досягається завдяки активній концептуалізації, формуванню над загальних уявлень ментального типу. Якщо істоти утворюють спільноту, то між ними постає структурна взаємосупряжність, що легко описати як взаємокоординацію між компонентами. Як вважають У. Матурана та Ф. Варела, «унікальність людини є винятковою в соціальній структурній супряжності, здійснюваній через омовлення» [Матурана, Варела 2001: 217]. У структуруванні діалогу важливою є принципова комунікативна рівність комунікантів (соціально-статусні приписи тощо також враховуються, але вони є вторинними щодо принципової комунікативної рівності), тому його не можна обмежити тільки передаванням інформації, оскільки важливим постає встановленням спільного смислового поля з відносно стійкими ментальними утвореннями в ньому. Такими стійкими ментальними утвореннями є концепти, які внутрішньо організовані за польовим принципом. Тому в такому полі наявні почуттєвий образ, інформаційний зміст та інтерпретативне поле. Структура концепту визначається когнітивними класифікаторами. Інформаційний зміст концепту охоплює кілька шарів або секторів, що можуть виражатися окремими лексемами або певним значенням окремих лексем.

М.Л. Макаров [Макаров 2000: 33-40], розмежовуючи інформаційно-кодovu, інтерференційну та інтеракційну комунікації, констатує, що перша – кібернетична – модель схематично усталює адресантно-адресатні позиції в інформаційному просторі з опертям на ідентичні мовні знання, тому що без таких знань зовсім неможливим постає навіть сприйняття інформації, не кажучи уже про її опрацювання. Оскільки рівні людських знань структуровані, виділяють останнім часом відповідно до цих структурних рівнів і типи концептів, пор., наприклад: концепт *буття ознаки об'єкта*, концепт *буття об'єкта*, концепт *інакшобуття об'єкта*, концепт *самостійне переміщення агенса*, концепт *агенса впливає на об'єкт*, концепт *мовленнєвомисленнєва діяльність людини*, концепт *пацієнс переносить стан*, концепт *небуття об'єкта* як вияв синтаксичних концептів простого речення [Волохина, Попова 2003].

Загалом людське буття пов'язане і з адаптацією із середовищем, і з його осмисленням, усвідомленням, і з побудовою власних моделей – реального / ірреального виміру, сама ж людина метафункційна. Повноцінне осмислення її суті неможливе без врахування статусу мови як одного з визначальних складників людського ментально-культурного простору. Розуміння мови як явища культури вияскравлює питання щодо статусу мови (у комунікативному вимірі – мова повинна розглядатися у причиново-наслідкових інтенціях, де біологічний субстрат кваліфіковано як ієрархічно вершинний статус, як один із параметрів людської сутності). У біологічній ретроспективі і перспективі актуальним постає демінування земного буття та віднесення його до певної системи вищого порядку. Поза цим людина постає як самодостатня сутність, вершина творіння. Когнітивна теорія постала як спосіб осмислення наявності / відсутності ярусу ідеальних феноменів – феноменів свідомості. За твердженням Стівена Пінкера, «мова – це складна, спеціалізована навичка, що довільно розвивається в дитині і не вимагає усвідомлених зусиль або систематичних настанов» [Пінкер 2004: 11], на підтвердження чого автор наводить приклади наявності Універсальної Граматики (пор. спроби багатьох лінгвістів Середньовіччя створити універсальну граматику, різноманітні теорії генеративістів; у цьому плані осібно стоїть Граматика Пор-Рояля [Арно, Лансло 1991] як яскравий приклад всезагальної граматики), подібність граматичних структур у різних креольських мовах, у дітей, що формуються в різних лінгвокультурах, внаслідок чого автор констатує: «якщо мова – це інстинкт, то для неї

властивою є наявність у мозкові певної ділянки і, можливо, навіть спеціальних генів, що уможливають запуск цього інстинкту» [Пинкер 2004: 36], тому мовний інстинкт – це «не вияв загальної здібності до знакового позначення: трирічна дитина – геній у граматиці, але не розбирається в мистецтві, релігійній іконографії, знаках дорожнього руху» [Пинкер 2004: 11]. Теза про мову як інстинкт відома ще від Чарльза Дарвіна. У такому разі – якщо існує унікальний єдиний людський рід, повинна існувати й універсальна мова, що складає основу будь-якої конкретної мови, своєрідний ментальний код (ментакод). У багатьох працях Н. Хомського наголошено, що граматичний ген – це природжена можливість людського організму продукувати (генерувати) синтаксичні структури, трансформувати інформацію, що не зовсім корелює з аксіомою «У розумі наявне тільки пізнаване через відчуття». За С. Пінкером, граматику складає «протокол передавання даних як поєднання слуху, мовленнєвого апарату та розуму... Він не може пристосуватися до жодного з них, повинен мати власну абстрактну логіку» [Пинкер 2004: 113]. Це дозволяє авторові граматичний ген дефінувати функційно – кібернетично, хоча його місцезнаходження в хромосомі залишається невиясненим, не розкритим є і його вплив на структуру мозку [Пинкер 2004: 309]. Як продукт людської еволюції мова має стиснутий, і розширений коди спілкування, з-поміж яких, за Б. Бернстайном, стиснутий / скорочений код (restricted code) використовується у побуті, а розширений код (elaborated code) вживається у розмовах на абстрактні теми та засвоюється тільки за спеціального вивчення (наприклад, у школі). У мові чітко виявлюваним постає продукт біологічної спадковості і зумовлений культурою компонент (за В.І. Карасиком), обидва з них легко розпізнати в структурі концепту. Так, критеріями культурної значущості концепту є прецедентність, частотність, культурне напрацювання і запитуваність у сучасних умовах спілкування. У цьому розрізі сакраментальним є врахування особливостей взаємозв'язку мови і мислення, що неодноразово розглядалося лінгвістами (В. фон Гумбольдт, О. Потєбня, Е. Сепір, Б. Уорф та ін.). Значної популярності набула гіпотеза Е. Сепіра та Б. Уорфа, розглядаючи яку, С. Пінкер наголошує, що 1) її основу складає ототожнення мислення і мови; 2) Б. Уорф не вивчав народність апачів і його твердження щодо їхньої психології ґрунтуються лише на граматиці їхньої мови, а особливості їхнього мовлення загалом не

простежувалися; 3) Б. Уорф наводить приклади речень мовою апачів у дослівному перекладі, що засвідчує їхню недолугість, бо на це спрямований такого гатунку переклад; 4) поширене твердження про сотні слів на позначення снігу в ескімоській мові є антропологічною містифікацією; 5) навіть за наявності в певній культурі більшої кількості коренів на позначення певних предметів не виступає достатнім аргументом для висновків про психологію народу [Пінкер 2004: 47-56]. Там самим наголошено, що аналіз будь-яких мовних реалій слід робити обережно, не перебільшуючи і не применшуючи не тільки впливу мови на мисленнєвий потенціал людини, відповідного культурно-мовного середовища, у рамках якого вона формується.

Ні для кого не секрет, що існують поведінкові патерни, усталені в культурі і суттєві для розуміння інших людей у міжкультурній комунікації (підтвердження цього легко віднайти шляхом порівняння усталених форм привітання (у мовленнєвих актах – це акція і реакція) навіть близькоспоріднених мов і культур, не кажучи уже про віддалені, різноструктурні (привітання в українській, чеській, арабській (сирійській) мовах [Заза 2010]). Особливості граматичних категорій можуть поставати наріжним каменем для вияву певних поведінкових стереотипів, що належним чином втілені в лексичних значеннях, у фразеології, у прецедентно-текстових реаліях, у поведінкових рефлексів (свого часу І. Бодуен де Куртене говорив про надмірну сексуалізованість граматичного роду в слов'ян). Розмаїття найменувань у певній мові слід враховувати, але не можна тільки на цьому ґрунтувати свою теорію. Так, за твердженням, С. Пінкера у мові ідиш наявна значна кількість найменувань *простака*, але їхню наявність важко кваліфікувати в культурно-ментальному аспекті. Усі ці найменування засвідчують вербалізовану площину відповідного концепту, але внутрішня структура такого концепту може бути розкритою тільки шляхом занурення в еволюційну природу різноманітних нерівно рядних нашарувань тощо. У сучасній лінгвоконцептології усталились різні розуміння самого концепту, сукупності концептів (концептосфери) і спроби класифікувати концепти за тими чи іншими критеріями, класифікаційними ознаками.

Суттєвим у розумінні концепту, його диференційних і кваліфікаційних ознак є розмежування концепту і поняття, концепту і значення, концепту і смислу. У сучасних студіюваннях концепту усталилося кілька підходів до його дефінування: 1) поняття – це думка / уявлення про предмети і явища, що узагальнює їхні спільні і

характерологічні ознаки, концепти – це насамперед ідеї, що охоплюють і абстрактні, і конкретно-асоціативні, й емоційно-оцінні, й емоційно-узагальнювальні ознаки, тому «концепти не тільки мисляться, вони переживаються» [Степанов 1997: 41]; 2) концепт – це точка перетину між культурним світом та світом індивідуальних смислів, це «згусток культури у свідомості людини і те, яким шляхом людина входить у культуру» [Там само: 41-42], як вона її сприймає і переживає, входить у неї, історія поняття, його зміст; 3) концепт – це заступлення слова в індивідуальному баченні і у відповідному контексті [Лихачев 1997: 281], особисте осмислення, інтерпретація об'єктивного значення і поняття як змістового мінімуму значення, власне насичення та інтерпретація; 4) концепт – це реально наявне в людській свідомості динамічне перцептивно-ментально-афективне утворення, чим суттєво відрізняється від поняття і значення як елементів наукового опису [Залевская 2001: 39]; 5) концепт – це напрацьоване на ґрунті життєвого поняття абстрактне наукове поняття [Соломоник 1995: 246]; 6) поняття – це те, про що люди домовляються, їх люди конструюють для витворення «спільної мови» в обговоренні проблем; концепти існують як даності, їх люди реконструюють з певним рівнем впевненості / невпевненості [Демьянков 2001: 45]; 7) концепт – сутність поняття, виявлювана у своїх змістових формах – образі, понятті, символі; поняття виступає наближенням до концепту, це вияв концепту в одній з його змістових форм; концепт – і ментальний генотип, і атом генної пам'яті, і архетип, і першообраз тощо [Колесов 2004: 19-20]; 8) поняття (*intellectus*) пов'язано з раціональним знанням (розумінням), концепт (*conceptus*) – довільне вивищення духу, розуму, спроможного творчо відтворювати смисли (Абеляр, цит. за: [Воркачев 2004: 16]); 9) концепти – це смислові кванти людського світобуття, що залежно від умов і потреб перетворюються у відповідні спеціалізовані формоутворення, «гени культури» як складник культурного генотипу; 10) концепти – це узагальнений вияв структурування світу і вияв останнього в ментальному просторі індивідуума, соціуму тощо; атом пам'яті з поступовим нашаруванням у ньому відповідних образних узагальнень, функцій них специфікацій, культурних традицій та аксіологічних настанов. Концепти постають як самоорганізувальні інтегративно-кумулятивні функційно-системні багатовимірні (три-, чотири- і більше вимірні) ідеалізовані формоутворення, що мають опертям поняттєвий (власне-поняттєвий, передпоняттєвий,

псевдопоняттєвий) ґрунт, усталені в значенні певного знака: наукового терміна чи загальноновживаного слова, фразеологізму, ускладненої лексико-семантичної структури, невербального (квазіпредметного) образу, або опредметненої (квазіопредметненої) дії тощо (див., наприклад: [Ляпин 1997: 16-18]). Аналіз наявних підходів (узагальнено в першому – дев'ятому), їхня неподібність дозволили В.І. Карасику констатувати, що в людській свідомості надважливими постають діади „культурно генне – культурно набуте”, „зорієнтоване на смисл – зорієнтоване на значення”, „емоційне – раціональне”, „індивідуально-особисте – колективне, групове”, „об'єктивне, онтологічне – гносеологічне, змодельоване, модельоване”, „життєве, узвичаєне – наукове”, „реконструйоване – конструйоване”, „сутність – явище”, „інтегроване – диференційоване”, „плинне – відносно стійке” і под. Цей перелік з очевидною силою показує, наскільки нерівнорядним постає розуміння і тлумачення концепту і наскільки суттєвою є опозиція в кожній діаді. У цьому сенсі поняття – це один з модусів концепту, один із суттєвих модусів.

До встановлення концепту, його вияву існує кілька напрямів, з-поміж яких важливими є – 1) визначення концепту дискурсивно (через поняття, етапні, покрокові міркування, де кожен наступний крок засвідчуватиме ускладнення концепту не тільки структурно, але й рівнево); 2) з'ясування концепту недискурсивно (через образ, символ, емоцію і под.). Загальнопостулатна характеристика концепту повинна охоплювати не тільки суто зримі, експліковані компоненти, але й імпліковані, глибинно сутні (до останніх належать, поза всяким сумнівом, передсвідомі, позасвідомі величини).

За своєю іпостассю, концепти – це ментальні утворення, основним виявом яких постають збережувані в людській пам'яті в тих чи інших стереотипах усвідомлювано-типізовані фрагменти досвіду, що уможлиблює передання інформації про них іншим. Культурна напрацьованість і значущість концепту досить легко простежуються через 1) семантичне поле концепту (пор., наприклад концепти **кохання, щастя, доля, душа** (див. працю [Скаб 2008: 123-234, 237 і далі]) в українському національно-мовному просторі); 2) формування навколо певного слова фразеологічної сім'ї; 3) кількісно частотне входження слова у прислів'я, приказки, вислови, тексти популярних пісень, назви книг, часописів тощо [Вежбицкая 2001: 126-147].

У концептах знаходять свій вияв образно-перцептивні, поняттєві та емоційно-ціннісні параметри узагальненого

світосприйняття та світоосвоєння. Особливо важливим є показник прецедентності(еталонності) концепту – його пізнавальна значущість, емоційна виявлюваність, надособистісність, регулярно відновлюване звернення до концепту у мовній діяльності людини (пор. концепти *правда, життя, буття, кривда, страдництво* і под.). Концепти є надзвичайно рухливими утвореннями, тому їх важко і складно засвідчити у словниках, підтвердженням постає їхня багатовимірність. Сучасна лінгвоконцептологія оперує кількома суттєвими підходами класифікації концептів, хоча кожний з них не постає всеохопним і вичерпним, що мотивовано певною невловністю концептів, почасти невербалізованістю тощо. **За одним з підходів**, основною постає очевидна / прихована орієнтованість концептів на мову (вираження і вияв концептів мовними засобами), що дозволяє розмежовувати **предметні, ознакові, подійні** концепти (пор. теоретичні підходи до частиномовної класифікації, що може охоплювати від чотирьох основних частин мови до двадцяти п'яти і більше (погляди О. Єсперсена, Ш. Баллі, В. Виноградова, І. Вихованця, О. Кубрякової та ін.)). **Основу іншого класифікаційного розуміння концептів** складає когнітивна психологія з її оперуванням відповідними моделями психологічної діяльності, коли осмислені фрагменти реальності співвідносяться зі сценаріями, схемами, фреймами, гештальтами, слотами. У цьому разі наявне фрагментування дійсності і вияв останніх у відповідних уявних структуруваннях. Зручними постають у такому розумінні тлумачення тих чи інших моделей породження, наприклад модель породження І. Шлезінгера (I.M. Schleisinger) ґрунтується на тому, що основу породження складає найпростіша семантична пара. Так, основою висловлення *Mary has a little lamb* є уява про співвідношення «власника» та «майна» (посесивні відношення), а з ягням корелює ідея маленького розміру, що загалом охоплює взаємопов'язані характеристики (посесивні відношення і зв'язок предмета та його розмірів) – «протовербальні елементи» (І. Шлезінгер). Такі елементи ґрунтуються на невербальних когнітивних структурах, що переходять у протовербальні внаслідок добору мовцем з банку знань відповідних вербальних наповнювачів (за [Красных 2001: 110-112]), що складає один з рівнів концепту. **Ще один підхід** має основою ціннісно аксіологічний складник концепту і ґрунтується на естетичних та етичних категоріях у силу того, що оцінний складник концепту, визначуваний культурними цінностями, має директивний вияв. Його вияви постають обов'язковими і

регулярними, належачи тих, що усталено моделюють поведінку і складають основу етномовних стереотипів, пор., наприклад: моделі привітання в симетричній, асиметричній ситуації початку комунікативного контакту (вікові, соціальні, статусні, гендерні тощо виміри) Це дозволяє виділяти **телеонімні** концепти [Воркачев 2003], пор., наприклад, цінності типу **краса, кохання, добро, щастя** з домінуванням оцінного складника і нетелеонімні (**порада, прохання, привітання** та ін.) концепти, де оцінний складник (ширше аксіологічний) ускладнений різними відтінками. Останні диференційовані на регулятивні (**пунктуальність, щедрість, ницість** тощо – оцінний складник постає значущим) / нерегулятивні (**війна, мандрівка, образа** і под. – оцінний складник є фоновим і ускладнений певними нашаруваннями, ознаками) ментальні утворення. Ще **один підхід** до класифікації концептів має підґрунтям дискурс, з якого вичленовуються / встановлюються відповідні концепти. Це досить нерівнорядний підхід, що визначуване проблемністю кваліфікації самого дискурсу і визначення різновидів дискурсу. У його рамках розрізняють художні і повсякденні концепти, інституційні концепти (пор. у цьому розрізі відповідну диференціацію мовленнєвих жанрів, що також можуть бути інституційними і неінституційними) – дипломатичні, спортивні, педагогічні тощо. Динаміка концепту, його еволюція зумовлює ще **один підхід** до його розгляду – „динаміко-статичний” з розмежування стійких і перемінних (витрачуваних – типу **скромність** і народжуваних – типу **екологічна безпека**), споконвічних (**мудрість** тощо) та запозичених (**дифамація, піар** і под.) концептів. Так, наприклад, концепт **дифамація** (англ. defamation – брехня, неправда) – це поширення даних, що принижують кого-небудь, у своїй основі є неправдивими. Нанесення шкоди репутації якої-небудь особи шляхом наклепницьких, брехливих, неправдивих висловлень, що характеризують певну людину як таку, яку можна зневажати, насміхатися, ненавидіти, висміювати, піддавати повному остракізму. У межах права Великобританії і США диференційовані письмовий й усний наклеп, тобто приписування кому-небудь певного факту (**Сусідка обікрала мене**), образа – оцінна нефактуальна кваліфікація (**Вона – злодійка**) і под. (див.: [Палашевская 2001; Карасик 2004: 216-218]). Поступово цей концепт «укорінюється» в українському національно-ментальному просторі, набуваючи відповідної структурованості, цінності і виявляючи свою регулярність, значущість

тощо. Його актуалізованість привносить нові сили потуги у правову сферу, зокрема в принципи морально-етичного права.

Найявний **також класифікаційний підхід**, за яким виділення концепту з тим чи іншим оцінним складником ґрунтується на відповідному колі осіб, об'єднаних такою оцінкою – це *загальнолюдські, загальноцивілізаційні, етнокультурні, регіональні, макрогрупові, мікрогрупові та індивідуальні* концепти. Така класифікація постає досить прозорою та уможливорює поетапне ієрархічне (згори до низу) простеження смислової конкретизації концептуального змісту і протиставлення національно-специфічних і національно-нейтральних, соціально-особливих і соціально-нейтральних концептів, регіонально-забарвлених і регіонально-нейтральних концептів.

Особливістю ще одного **класифікаційного підходу** до концептів є суто тематизований принцип і диференціація концептів на *емоційно-чуттєві* (емоційно-фізичні, емоційно-психічні і под.) і *комунікативні, гастрономічні* та інші. Така класифікація є відкритою, тому що перелік тем складно до кінця окреслити, але внутрішньотематична класифікація цілком можлива і постає відносно закінченою у кожному різновиді, у чомусь нагадує закономірності гіперон-гіпонімічних відношень.

Не менш значущим виступає **спроба у змістовому плані концепти класифікувати** на *ментально оцінні вияви предметів, дій, подій і якостей* [Карасик 2004: 220-222], пор., наприклад, дії – це стереотипи мовленнєвої і немовленнєвої поведінки, де особливого вияву постає евфемізація, за допомогою якої приховується вульгаризація, асоціація з вульгаризацією (дослівний переклад англійського *I did it! – Я зробив це!*, що в українській мові має образно імплікований відтінок евфемізації (приклад з [Карасик 2004: 220]). Підхід від мовних структур уможливорює вирізнення синтаксичних концептів [Волохина, Попова 2003], що має основою розгляд синтаксичної побудови як знакової з власним означуванням – синтаксичним концептом, тому що в мові наявні символи (лексеми) та операції над / з ними – грами, що складають структурну схему синтаксичної конструкції. Операції виявляють відношення між символами, виявляють денотативну ситуацію – пропозицію (за [Волохина, Попова 2003: 5]), у якій немає ні головних, ні другорядних членів (див.: [Шульжук 2004]), немає формальної структури, тому що це суто смисловий концептуальний набір компонентів, які мовець намагається вербалізувати (діяч, дія, інструмент, об'єкт дії, час,

простір з їхнім внутрішнім членуванням тощо) (за Г.А. Волохіною, З.Д. Поповою). Це мотивовано тим, що «типові ситуації» виявляють комунікативний і когнітивний досвід народу в узагальненому вигляді, постаючи «мисленнєвими шаблонами» в плані змісту синтаксичних моделей з відповідними компонентами виявлюваної ситуації. Пропозиція існує у розмаїтій сукупності власного вираження, у сукупності конкретних висловлень з актуалізацією того чи іншого компонента, з відповідним фокусом у комунікації.

Усі проаналізовані класифікаційні підходи не заперечують один одного, а лише доповнюють, наголошуючи відповідні суттєві ознаки концептів: 1) поняттєві складники; 2) образні складники; 3) ціннісні складники (ширше – аксіологічні); 4) дискурсивну зумовленість і мотивованість; 5) статичність; 6) динамічність; 7) варіативність; 8) інваріантність; 9) тематичне закріплення; 10) регулятивність; 11) значущість; 12) національно-культурне навантаження; 13) інтерпретативність і под. Сукупне врахування цих ознак значною мірою привідкриває надактуальне питання відмежування концептів від не-концептів (пор.: *справедливість, добро, краса, істина, щастя, мудрість, ненависть* та ін. – концепти; *катет, хустинка* і под. – не-концепти) і встановлення вичерпно кваліфікаційних параметрів „концепту концептів” як метанаукового поняття. У цьому разі кожний дослідник встановлює власні основи, власне підґрунтя для класифікаційної ієрархії / системи з опертям на ті чи інші уже відомі підходи. Тому інколи можна зустріти поняття типу „лексичний концепт” [Бессонова 2002: 46], хоча не зовсім зрозуміла його дефініція. Якщо виходити із тлумачення концепту, запропонованого О.Д. Кубряковою у відомому „Кратком словаре когнитивных терминов» [Кубрякова 1996, с. 90], яка має на увазі під ним «термін, який служить поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці”, то зовсім не зрозуміло, як використовуване поняття співвідноситься із наведеною дефініцією, тому що лексеми виявляють образи речей, понять, явищ тощо, постаючи основними виразниками концептів. Щоправда, поняття концепт, попри усі проаналізовані класифікації і дефініції, не належить сьогодні до суворо детермінованих, тому що, за твердженням Жіля Дельоза і Фелікса Гваттарі, „кожен „концепт

повинен розглядатися як точка збігу, згущення і накопичення своїх складників. Концептуальна точка постійно перебігає складниками, рухається вниз і вгору... Внутрішньоконцептуальні відношення мають характер не включення і розширення, а винятково впорядкування, і складники концепту не бувають ні постійними, ні змінними, а всього-на-всього *варіаціями*, впорядкованими за сусідством. Вони процесуальні, модулярні. Концепт тієї чи іншої птахи – це не її рід або вид, а композиція її станів, забарвлення і співу; це щось нерозрізнюване, не стільки синестезія, скільки синейдезія. Концепт – це гетерогенеза, тобто впорядкування складників за сферами сусідства. Він ординальний, він являє собою інтенціонал, наявний у всіх його складниках” [Делёз, Гваттари 1998: 31]. Уживання ж терміносполуки „лексичний концепт” не видається коректним, тому що лексичний рівень постає одним із виразників концепту, як і поняття синтаксичний концепт, тому пропозиція окреслює смисловий інваріантний концептуальний набір компонентів, виявлених на синтаксичному рівні найпоширеніше, пор. концепт *небуття об’єкта* (ситуації «*небуття об’єкта в світі*», «*небуття об’єкта для впливу агенса*» та ін.).

На підтвердження сакраментальної опозиції „*добре – зло*”, наявної в багатьох мовах (а можливо, й універсальної), інколи наголошують на тому, що за словниковими даними більшість у цій опозиції складають елементи злого (76%), це зокрема стосується і слов’янських, і германських, і романських мов (О.Л. Бессонова та ін.). Якщо виходити із прокоментованого, то легко простежити, що сучасні дослідження концептів у певному сенсі поглиблюють попередні студіювання лексико-семантичних, тематичних груп (середина ХХ століття), оскільки передбачають ґрунтовний розгляд концепту як особливого узагальнювального вияву відповідної семантичної групи, пор., наприклад, концепти типу *рух, добро, мовленнєва діяльність* (за В.І. Карасиком), хоча в цьому разі суттєвим постає врахування особливостей фреймового моделювання значень, вияв загальнолюдського та етноспецифічного, почасти регіонально / корпоративно особливого у мовній свідомості (підтвердженням цього може поставати аналіз концепту *долі* в російському і китайському мовно-культурних просторах [Аошуан 2004: 147-161]).

Важливим постає встановлення диференційних параметрів концепту, який слід витлумачувати як багатовимірне ментальне утворення з наявними в ньому образно-перцептивним, поняттєвим та

ціннісним складниками. Така дефініція постає ємною і виявляє особливості структуризації концепту. На сьогодні ustalеними є розбіжності в розумінні концепту в когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурній лінгвістиці, тому що для першої концепт – це оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і ментальної мови (*lingua mentalis*), усієї картини світу (швидше когнітивної), виявленої в людській психіці (за О.Д. Кубряковою [Кубрякова 1996: 90]). Подібна дефініція містить у собі простеження напрямів опрацювання інформації від сенсорних сигналів до ментальних окреслень (образів, прототипів, пропозицій, фреймів, скриптів, сценаріїв тощо), тому концепти є незалежними від мови, значна частина з них об'єктивована мовою, але наявні такі, що і не виявлені в мові, хоча найсуттєвіші, домінантні концепти вичерпно мовно-об'єктивовані. У лінгвокультурологічних студіюваннях концептами постають такі утворення, що найадекватніше характеризують певну культуру, вичерпно окреслюють її специфіку. Суттєвим у цьому розрізі постає, наприклад, простеження особливостей концептів типу *«так зване „наукове“», «так зване „художнє“»*, з одного боку, і найбільших концептів без імені (пор.: концепт як *передчуття*; концепти як *неодобрюване, осуджуване, заборонване* тощо), антиконцептів (пор.: *антигерой, антивіриш, антиестетика, антипоезія* та ін. (див.: [Бірюков 2006]), невербалізовані концепти типу *граничної мінімалізації концепту – „прозорість знака”* в Ю. Степанова [Степанов 2007а: 155-197], з іншого. У широкому сенсі, усі концепти людини постають культурними, а у вузькому – поведінкові, оцінні, естетичні та інші норми визначають саме культурні концепти. За В.І. Карасиком, когнітивні концепти виступають індивідуальними змістовими ментальними утвореннями, що структурують і реструктурують довкілля, а культурні концепти є колективними змістовими ментальними утвореннями, які фіксують своєрідність відповідної культури [Карасик 2007: 33]. Культура фіксована в різноманітних формах, з-поміж яких мові належить чільне місце, культура виявлена у мовній свідомості, мовленнєво-комунікативній поведінці, що найповніше спостережувана в дискурсі, тому важливим є протиставлення лінгвокогнітивних і лінгвокультурних концептів [Воркачєв 2002], де перші окреслюють рух від людини до культури, а останні – від культури до людини. Такі напрями руху значною мірою корелюють з підходами „від функції до форми” і „від форми до

функції” у функційній лінгвістиці, де вихідними постають поняттєві категорії (І.І. Мещанінов, О.В. Бондарко, Н.О. Слюсарєва, І.Р. Вихованець та ін. [Загнітко 2009; Краснобаєва-Чорна 2009]).

Параметричність / непараметричність ментальних виявів протиставляє усі концепти змістово, де перші є універсальними, загальнолюдськими класифікаційними величинами типу *простір, час, кількість, якість* тощо, а непараметричні охоплюють предметно-змістові. Так, наприклад, свого часу І. Ньютон обґрунтував концепцію „істинного часу” – субстанційну концепцію часу, за якою: «Абсолютний, істинний, математичний час сам собою і за своєю сутністю, поза відношенням до чого-небудь зовнішнього, плине розмірено і по-іншому називається тривалістю» [Ньютон 1915: 30], а за реляційною концепцією, що розвивалась І. Кантом, викінченою ж постала в А. Ейнштейна, час є системою і для того, щоб «надати поняттю часу фізичний смисл, необхідні певні процеси, що уможливили б встановлення зв'язку між різними точками простору» [Эйнштейн 1966: 24], що у своїй цілісності і формує універсалію часу (загальнолюдський концепт *час*), пор. *Час рікою тече* і под. Ціннісний компонент таких концептів є адгерентний (не інгерентний (не внутрішньо притаманий), поняттєвий компонент виступає багатовимірним знанням про неспостережувані речі. Зводить такі концепти до ємності понять не можна (актуалізованим є розмежування поняття, образу і цінності, тоді перші – це параметричні концепти, а образи і цінності – непараметричні), швидше слід наголосити на перетворюваності (транслятованості) концепту (за С.Х. Ляпіним). У такому постулюванні концепт виступає точкою в мережі пізнання, що поєднує особистісні і культурно-громадські смисли, смислові сфери досвіду, різні знання та переживання. Подібне тлумачення об'єднує параметричні і непараметричні концепти. Лінгвокультурна особливість аналізованих концептів виявлювана в закономірностях конкретизації тих чи інших структурних величин у рамках певної культури, етносу, особливостях вияву в окремій мові (пор., наприклад., розгляд концепту *блазень* у російській, англійській і французькій культурно-мовних традиціях [Мороз 2010]; цей концепт корелює і водночас дистанціюється з концептом *дурень* з його міфологічною, ідейною, побутовою моделями [Бусурина 2003: 15-17]; їхнє дистанціювання зумовлене кількома чинниками, з-поміж яких суттєвим постає пізніша поява,

формування і структурування концепту *блазень* з його особливостями оцінного, інтерпретативного шкалування).

Однією з найважливіших ознак категорійного статусу концептів виступає їхня антиномічність, бінарна опозиція як конститутивна ознака концепту. У параметричних концептів бінарності властива або уточнюваність, або конкретизація, або розширення тощо в діалектичному / логічному аспектах: *життя – смерть, воля – рабство* і под.

Непараметричні концепти, що охоплюють певні морально-естетичні принципи і настанови відповідної культури й етносу (пор., наприклад, домінування агентивності, пріоритет права в англомовному світі тощо), диференційовані на регулятивні (домінує в структурі акціологічно-ціннісний компонент: *щастя, щедрість, відвага* і под.) і нерегулятивні (переважає синкретично-ментальний вияв, концепти типу *здоров'я, мандрівка* та ін.). У складі концептів-регулятивів виділяють: телеонімні концепти – «вербалізовані смисли, що мають опертям духовну культуру і постають для людини сенсом життя» [Воркачєв 2003: 4], виявляючи особливості ментальності народу або окремої групи в його складі, див, наприклад, особливості вияву концепту *душа* в українському національно-мовному просторі [Скаб 2008]. У концептах-нерегулятивах також виявлювана національно-етнічна специфіка, але вона постає в них зв'язано: концепти типу *надія, заздрість, горе* тощо. За ступенем поширення концепти-регулятиви і концепти-нерегулятиви диференційовані на *універсальні (загальнолюдські)* (*істина, добро, час, краса* і под.), *етноспецифічні* (*доля, душа, печаль* [Вежбицкая 1996] та ін.), *конфесійнозумовлені* (*дух, традиція* і под.), *соціовластиві* (*вишуканість, інтелігентність* і т. ін.), *індивідуальні* (поширені в художніх, філософських, есеїстських текстах: *Нахабство – завжди зі мною; Нахабство – розлога надія* (Дж. Кардано).

Сучасне розуміння концепту, його структури, співвідношення з мовними одиницями має опертям тривалу традицію розгляду та аналізу мовних одиниць крізь призму логічних категорій і не може поставати в одну мить викінченим і довершеним. Незаперечним є факт спільності і відмінності тлумачення концепту в суто когнітивному і культурологічному аспектах, врахування низки ознак концепту за особливостями його вияву, змісту, структури, ступенем вербалізації, можливостями вербалізації / невербалізації, співвідношенням з усталеними моделями і стереотипами,

закономірностями регулярності, соціумної стратифікації і значущості та інше виявляють значущість і важливість перспектив опрацювання проблеми класифікаційних типологій концептів.

ДИСКУРСОЛОГІЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ДИСКУРС, ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ, ДИСКУРС-АНАЛІЗ

Жанна Краснобаєва-Чорна

Різноманітні варіанти дискурсивної практики вже тривалий час активно використовуються у зарубіжній лінгвістиці: англомовні студії когнітологічних структур дискурсу й інтерактивної діяльності комунікантів (М. Хеллдей і Р. Хейзен, Б. Фокс, С. Форд); дослідження дискурсу у різних культурах і соціальних середовищах французькими (М. Фуко, Д. Пайар, П. Серіо) й американськими (Дж. Гумперц і Д. Гаймз, Д. Відер і С. Пратт, О. Йокояма) науковцями; вивчення дискурсивних явищ у русистиці (В. Карасик, О. Сиротиніна, Є. Ширяєв, Ю. Прохоров) та україністиці (Ф. Бацевич, А. Загнітко, О. Селіванова) тощо. Проте на сьогодні – на початку ХХІ століття – ще не існує загальноприйнятої моделі дискурсивного аналізу, крім того не існує й усталеного погляду на сам термін *дискурс* (пор. Н. Арутюнова [Арутюнова 1990: 136-137], Ф. Бацевич [Бацевич 2005: 13-14], А. Загнітко [Загнітко 2008: 17-18], В. Кашкін [Кашкін 2005: 340], О. Кубрякова [Кубрякова 1995: 164], О. Селіванова [Селіванова 2006: 119], П. Серіо [Серіо 1999: 26-27], Ю. Степанов [Степанов 1995: 44-45] та ін.), що і зумовлює актуальність статті. Найтипівішими є два значення дискурсу: 1) одиниця, що складається з двох значущих компонентів – динамічного процесу мовленнєвої діяльності з обов'язковою апеляцією до соціального контексту та її результату, тобто тексту; 2) родовий термін, що об'єднує всі різновиди використання мови (текст, монолог, діалог, мовлення, висловлювання тощо). Проблема визначення ускладнюється тим, що дискурс носить комплексний характер і виступає об'єктом міждисциплінарного вивчення.

Вперше термін *дискурс* був використаний у 1952 р. З. Харрісом, який спробував поширити метод дистрибутивного аналізу на зв'язний текст і залучити до його опису соціокультурну ситуацію. Оформлення дискурсу у самостійну дисципліну відбулося у 70-их рр. ХХ ст. з появою праць Т. ван Дейка, В. Кінча, В. Дресслера, Р. Лангакера та ін. Предметом досліджень постають макро- і

мікроструктура дискурсу, розуміння дискурсу адресатом, процес мовного спілкування з позицій тексту, що виникає у певному дискурсі. Найбільшої значущості під час вивчення будь-якого дискурсу набувають позамовні чинники, які В. Дем'янков пропонує називати *елементами дискурсу* [Дем'янков 1995: 282]. Сьогодні у науковій літературі самостійно функціонують декілька дискурсивних практик, кожна з яких має власний термінологічний апарат. Найбільш популярними й достатньо обґрунтованими постають такі дискурсивні практики:

1. *Аналіз побутового діалогу* (Дж. Сакс, Е. Шеглофф і Г. Джефферсон, С.Томпсон). У працях цього напряму опрацьовано правила послідовності реплік у діалозі, призначення пауз і специфіка мовчання, суміжні пари (питання – відповідь, вітання – вітання, запрошення – відмова тощо), різноманітні засоби невербальної комунікації. Базовими термінами постають терміни: *діалог* і *репліка*, *уточнення*, *суміжні пари*.

2. *Дискурсивний аналіз з позицій структуралізму* (М. Фуко). Дискурсивний аналіз, за М. Фуко, не ставить за мету пошук абстрактних правил породження індивідуальних висловлювань, він намагається виявити причини появи певного висловлювання у певному місці у певний час, встановити умови і межі його існування, окреслити співвідношення з іншими висловлюваннями [Фуко 1996: 28]. Дослідник оперує термінами *дискурсія* (послідовність словесних знаків, яка не є однаковою для різних мов; сфера перетину загальних законів та індивідуальних явищ, сфера можливостей мови і пізнання), *дискурсивна інформація* (встановлення взаємозв'язків поля об'єктів, типів висловлень, понять, стратегій), *дискурсивна подія* (складник дискурсивної інформації), *висловлення* (атомарний елемент дискурсивної формації та дискурсивної практики), *архів* (це сукупність об'єктивованих передумов існування об'єктів історії та знання про них).

3. *Дослідження інформаційного потоку* (У. Чейф). Специфіка напряму полягає у поєднанні методів традиційної лінгвістики з психологічним експериментом, що дозволило отримати дані про динаміку свідомості мовця у часі, про мовні кореляти рухомих «фокусів свідомості», про культурні розбіжності у виборі важливої інформації та побудові дискурсу. Термінологічний апарат містить терміни: *свідомість* (домінують ознакою якої постає сфокусованість у будь-який момент на певному фрагменті світу),

активація інформації (сфокусованість свідомості на конкретній інформації), *стан активації* (активна інформація, напівактивна й інактивна), *інтонаційні одиниці* (кванти, що співвідносні з предикацією та відображають фокус свідомості), *паузи* (просодичні межі між інтонаційними одиницями, що відповідають переходам свідомості мовця від одного фокусу до іншого), *топiк* (комплекс взаємопов'язаних ідей).

4. *Дослідження соціальної сфери як дискурсивної конструкції* (Е. Лакло та Ш. Муфф). Теорія дискурсу зумовлена розумінням соціального як дискурсивної конструкції (цит. за [Филлипс 2008: 53]). Дискурс трактується як сукупність фіксованих значень у межах специфічної сфери. Ключовими термінами у концепції постають терміни: *моменти* (усі знаки в дискурсі), *вузлова точка* (знак, навколо якого формуються, впорядковуються й актуалізуються інші значення), *елемент* (знак, значення якого не було зафіксовано, але він має численні потенційні значення). Теорія дискурсу визначає межі для тих елементів дискурсу, які відкриті для різноманітних значень – *змінних знаків (сигніфікатив)*. Резервуар для додаткових значень, тобто значень, якими наділений або був наділений знак, але які виключені певним дискурсом з метою створення єдності значення, називається *сферою дискурсивності*. Формування поняття *особистості* через дискурс дозволяє чітко встановити, ким є людина і від кого вона відрізняється, оскільки суб'єкт набуває ідентичності тільки в структурі певного дискурсу. Отже, основна ідея теорії дискурсу, за Е. Лакло та Ш. Муфф, – соціальне явище характеризується незавершеністю або неповнотою. Значення ніколи не може бути фіксованим, і це відкриває шлях до постійної боротьби за те, як визначити суспільство й ідентичність. Завдання дискурс-аналітика – виявити перебіг цієї боротьби та зафіксувати значення на всіх рівнях соціального.

5. *Дискурсивна психологія* (М. Уетерелл і Дж. Поттер). Дискурсивна психологія ґрунтується на розумінні «Я» як суб'єкта дискурсу, оскільки людина активно використовує дискурси як ресурси, тобто, людина не тільки будує дискурси, а й сама виступає їх продуктом. Основний інтерес цього підходу пов'язаний з процесами побудови значень у дискурсі, які постають ресурсами для спілкування у світі, оскільки дискурси створюють світ, який здається мовцю реальним або істинним (цит. за [Филлипс 2008: 174]). Актуальним є вивчення питання, як в дискурсивній практиці люди утворюють

уявлення про світ, групи й ідентичності. Термінологічна та методологічна бази: *інтерв'ю, транскрипція, кодування, тема* (форма кодування, в якій фрагменти тексту розташовуються за категоріями), *критична точка* (маркер, який вказує на те, що щось відбувається не так, або вказує на конфліктну ситуацію).

6. *Дискурс як складник антропоцентричного мовознавства* (К. Седов). На думку К. Седова, структура дискурсу постає відображенням (і вираженням) особливостей мовної особистості та її комунікативної компетенції. Дослідження структури дискурсу (у граматичному, прагмалінгвістичному, психолінгвістичному і соціопсихолінгвістичному аспектах) дозволяє виявити своєрідність мовленнєвої поведінки окремого носія мови та ідіостилю певної групи людей, тобто допомагає вирішувати певні проблеми онтолінгвістики (або вікової психолінгвістики). Під *дискурсом* лінгвіст розуміє «вербально-знакову структуру, що об'єктивно існує та супроводжує процес соціально-значущої взаємодії людей» й акцентує увагу на інтерактивності дискурсу [Седов 2004: 8]. Базовими термінами концепції виступають: *дискурсивна діяльність* (різновид мовленнєвої діяльності, що спрямований на усвідомлення та цілеспрямоване породження мовленнєвих утворень), *дискурсивне мислення* (різновид вербального мислення, що обслуговує процеси породження та смислового сприйняття дискурсу), *дискурсивна компетенція* (складник комунікативної компетенції, що дозволяє вимірювати рівень сформованості умінь особистості під час здійснення ефективної та результативної дискурсивної діяльності).

7. *Використання корпусів текстів* (Б. Грос, М. Стаббс, Д. Румелхарт). Методи корпусної лінгвістики демонструють, як використання комп'ютерних програм допомагає виділенню тих мовленнєвих моделей, які виявляються значущими з соціального погляду. Комп'ютерні корпуси містять величезну кількість слововживань, які все активніше використовуються для перевірки гіпотез під час дискурс-аналізу.

8. *Комунікативний вектор дослідження дискурсу* (Ф. Бацевич, А. Загнітко, М. Макаров, Л. Попович, Ю. Прохоров, Є. Сидоров). Цей аспект є найбільш опрацьованим у сучасній вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці і на поч. ХХІ ст. має декілька цікавих інтерпретацій. Так, А. Загнітко нерозривно пов'язує дискурс з контекстом мовленнєвої діяльності, виділяючи параметри ситуативно-вільного дискурсу та ситуативно-зв'язаного дискурсу [Прохоров 2006: 54-55]. Згідно з

концепцією А. Загнітка, провідну роль у дискурсі відіграє позиція комунікантів. Значну увагу вчений приділяє, по перше: реляційному й операційному представленню дискурсу, операціям порядкової співмірності, розгортання та згортання, полярної розмірності, паратрактивним конструкціям і операторам дискурсу; по-друге: моделювальній діяльності дискурсивної рефлексії (моделі реальності, квазіреальності, ірреальності, модель-алегорія, диктальна модель, категорійні моделі тощо); по-третє: самоорганізації дискурсивних структур (процедури рекурсії та дискурсії, дискурсивні символи-архетипи та ін.); по-четверте: ігровому началу у діяльності мовної свідомості (ігровий чинник у мові, самовідображення мовця-суб'єкта у дискурсі). Базовими термінами дискурсології А. Загнітка постають: *мовленнєва діяльність, мовна свідомість, адресат й адресант, рефлексія, гіпертекст*.

Аналіз і функціонування будь-якого типу дискурсу Л. Попович пов'язує з теорією комунікативних жанрів (відповідно епістолярний дискурс позиціоновано як комунікативний жанр) [Поповић 2000: 19]. Дискурс, на думку дослідниці, має абстрактну структуру, що реалізується через сукупність взаємопов'язаних сегментів – граматичного, семантичного та прагматичного. У нерозривному зв'язку з мовленнєвими жанрами розглядає дискурс і Ф. Бацевич [Бацевич 2005: 24].

За Ю. Прохоровим, реальна комунікація має три складники, які не зливаються, але водночас є нерозривними: *дійсність*, в якій вона реалізується, *текст*, що забезпечує її змістовно-мовну основу, *дискурс*, що формує змістово-мовленнєву основу (вербальне + невербальне) взаємодії учасників комунікації. Усі складники реальної комунікації перебувають у стані динамічної взаємовідповідності: зміна дійсності призводить до зміни тексту й дискурсу; поява нових текстів у дійсності – до ймовірності варіативності дискурсу; реалізація іншого дискурсу в комунікації змушує її учасників звертатися до інших текстів й іншої фігури дійсності [Прохоров 2006: 34]. У цій концепції функціонують терміни: *текст* (інтровертивна фігура комунікації: сукупність вербальних форм практики організації й оформлення змісту комунікації представників певної лінгвокультурної спільноти), *дискурс* (екстравертивна фігура комунікації: сукупність правил лінгвістичної та екстралінгвістичної організації змісту комунікації представників певної лінгвокультурної спільноти), *дійсність* (матеріальна фігура комунікації, сукупність матеріальних

умов здійснення комунікації представників певної лінгвокультурної спільноти), *комунікативний простір особистості* (сукупність сфер мовленнєвого спілкування, в якій певна мовна особистість може реалізувати у відповідності до прийнятих у певному соціумі мовних, когнітивних і прагматичних правил необхідні потреби свого буття).

З комунікативним вектором дослідження дискурсу пов'язані і дві наступні дискурсивні практики. Онтологія дискурсу, за Є. Сидоровим, – це опис сфери мовного буття, під час реалізації якого можливою постає спроба побудови вчення про саме мовне буття. Сутність дискурсу, на думку вченого, можна досягнути, відштовхуючись не від принципів пізнання, а від констатації й опису необхідностей, властивих дискурсу [Сидоров 2008: 7]. Ключовими термінами концепції постають *мовленнєва комунікація* (інтеракція, що реалізується через механізм знакової координації комунікативних дій комунікантів) і *текст* (обов'язкова ланка мовленнєвої комунікації, що являє собою знакову модель комунікативних дій мовця та реципієнта).

М. Макаров кваліфікує дискурс як складне лінгвістичне явище, в якому можна виділити різні аспекти, при чому деякі з цих аспектів є самостійними мовознавчими дисциплінами (лінгвістика тексту, конверсійний аналіз тощо) [Макаров 2003: 85-86]. Дискурс-аналіз у концепції автора нерозривно пов'язаний з філософією, соціологією, психологією та, безперечно, лінгвістикою. Одиницями дискурсу постають комунікативні акти, комунікативні ходи, трансакції, обміни та мовленнєві події. З-поміж основних дискурсивних категорій автор виділяє зміну комунікативних ролей, комунікативну стратегію, когезію та когерентність, метакомунікацію та дейксис. У семантиці дискурсу набувають актуальності дослідження пропозиції, референції, експлікації та імплікації, інтерференції, пресупозиції, теми дискурсу, контексту дискурсу та когнітивних структур дискурсу.

Отже, дискурс як специфічний об'єкт вивчення передбачає становлення окремого розділу лінгвістики – дискурсології (див. [Загнітко 2008: 7]) з власними методами дослідження, одним з яких, безперечно, є дискурсивний аналіз. На думку В. Дем'якова, оскільки будь-який дискурс виникає у межах конкретної ситуації, то аналіз дискурсу повинен дати характеристику того, як у контексті взаємодії людей, спрямованої на досягнення певної мети, комуніканти інтерпретують мовлення та дії. За М. Макаровим, у широкому розумінні дискурс-аналіз – це інтегральна сфера спілкування з погляду його форми, функцій і ситуативної, соціально-культурної

зумовленості [Дем'янков 1995: 99]. Отже, основним методом дискурсивної практики постає *дискурсивний аналіз*, який полягає у виявленні як вербальних компонентів, так і прагматичних чинників і дозволяє встановити механізми «повернення суб'єктивності в мову», дослідити втілення у мовленні особливостей індивідуального світосприйняття людини та її соціального буття. У статті опрацьовано модель дискурсивного аналізу й окреслено основні дискурсивні рівні.

1. *Комунікативно-прагматичний рівень* (глобальний контекст дискурсу). Рівень загального контексту дискурсу, що описує континуум і специфіку комунікації (наявність як вербальних, так і невербальних елементів, комунікативного шуму), соціальні та комунікативні ролі учасників, цільову спрямованість і прагматичну настанову. Актуальною постає не послідовність речень, а світ, спільний для творця й інтерпретатора дискурсу, світ, що будується під час розгортання певного дискурсу, а також інформація, що співвідносить дискурс з подіями.

Дискурсивні елементи: модель комунікативного акту, тип комунікації (за формою реалізації засобів мовного коду; за участю / неучастю мови; за різновидом носія інформації; за темою, метою та мірою офіційності; за кількістю співрозмовників; за формою спілкування), канали комунікації, комунікативний стиль, типи мовної особистості, ситуативний контекст спілкування, комунікативні ролі учасників комунікації, соціальні ролі учасників комунікації, наявність / відсутність комунікативного шуму, наявність / відсутність елементів невербальної комунікації, наявність / відсутність нульових комунікативних знаків, тип комунікативного регістру, тип мовленнєвого акту і т. ін.

2. *Жанрово-стилістичний рівень*. Рівень жанрового стандарту дискурсу, що формується інваріантним набором ознак і текстово-дискурсивних одиниць. Жанрова модель художнього дискурсу може уточнюватися методом, певним літературним стилем або приналежністю автора до певної школи. Доповнює характеристику цього рівня аналіз комунікативної компетенції комунікантів і комунікативно-риторичних якостей мовлення.

Дискурсивні елементи: стиль, жанр (жанрова модель дискурсу), текстово-дискурсивні одиниці, комунікативна компетенція, комунікативно-риторичні якості мовлення тощо.

3. *Змістовий рівень*. На цьому рівні визначаємо тематику (розгортання текстового континууму у межах його топіків),

встановлюємо задум й інтенції комунікантів, аналізуємо поверхневу та глибинну інформацію, фонові й енциклопедичні знання, визначаємо наявність / відсутність аксіологічних настанов.

Дискурсивні елементи: тематичне та ідейне наповнення, тип інформації, оцінка, фонові й енциклопедичні знання тощо.

4. *Формально-структурний рівень.* Рівень внутрішньої організації дискурсу, де актуальним постає окреслення комплексу текстово-дискурсивних категорій. Базова структура цього рівня виглядає як послідовність речень, пов'язаних певними логічними та смисловими відношеннями, визначення яких дозволяє встановити всі композиційні особливості аналізованого дискурсу.

Дискурсивні елементи: текстово-дискурсивні категорії, міжреченнєві внутрішньотекстові зв'язки, міжреченнєві смислові відношення, композиція (композиційний шаблон, структурна специфіка) і т. ін.

5. *Когнітивний рівень.* Глибинний рівень дискурсу орієнтований на виявлення пізнавальних потенцій людської мови і дослідження механізмів репрезентації різних типів знання у когнітивних структурах (концептах, гештальтах, фреймах, сценаріях і т. ін.), що дозволяє найбільш повно й об'єктивно окреслити експліцитну й імпліцитну дискурсивну інформацію. Такий підхід до мови забезпечує перебіг комунікативних процесів, під час реалізації яких передаються величезні пласти знань і використовуються не менш значущі набутки людських знань різних культур.

Дискурсивні елементи: специфіка когнітивного моделювання дискурсу, встановлення базового концепту / набору базових концептів дискурсу, апелювання до символів, архетипів тощо, наявність лакун; співвідносність дискурсу з подіями (реальний, квазіреальний, фантомний дискурси) тощо.

Інтерпретація дискурсу. Висновки (з обов'язковим визначенням комплексу специфічних дискурсивних ознак).

Отже, сьогодні можна говорити про становлення самостійного розділу лінгвістики – дискурсології – науки про дискурс. Як і будь-яка повноцінна наука, дискурсологія має власний предмет і завдання дослідження, одиниці і методи. Запропонована модель дискурсивного аналізу дозволяє отримати всі характеристики певного дискурсу, оскільки має вектор від загального контексту дискурсу до його глибинного шару.

СТРУКТУРНІ ТИПИ ОЦІННОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ УКРАЇНОМОВНИХ РЕЦЕНЗІЙ)

Жанна Краснобаєва-Чорна

Питання вияву категорії оцінки у тексті детально опрацьовані у роботах М. Вольф [Вольф 2006], Т. Космеди [Космеда 2000], В. Чабаненка [Чабаненко 2002] та ін. О. Селіванова розглядає аксіологічність як текстово-дискурсивну підкатегорію інформаційного простору дискурсу [Селіванова 2004: 213]. А. Загнітко позиціонує оцінку як один з глибинних принципів організації дискурсу [Загнітко 2008: 61-62]. У такий спосіб актуальним постає аналіз функціонування оцінки у дискурсі з послідовним розмежуванням оцінного дискурсу й оцінного субдискурсу.

Базовими складниками дискурсу, за Ф. Бацевичем¹ [Бацевич 2005], М. Макаровим [Макаров 2003], Є. Сидоровим [Сидоров 2008], виступають комунікативні тактики та комунікативні стратегії, а також одиниці нижчого порядку – комунікативні ходи. Комунікативна стратегія розуміється як інтенційно спрямований комплекс мовленнєвих дій комуніканта, що ґрунтуються на когнітивних процесах узагальнення минулого комунікативного досвіду з вектором на планування й структурування певного дискурсу. Комунікативна тактика визначається як сукупність прийомів і методів реалізації комунікативної стратегії, визначена лінія поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на отримання бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного [Бацевич 2004: 340].

З-поміж комунікативних тактик, на думку Т. Гладир, важливу роль відіграють аксіологічні тактики, що сприяють реалізації глобальної аксіологічної макростратегії в оцінному дискурсі, та

---

¹ Дискурс можна визначити як тип комунікативної діяльності, інтерактивне (і трансактивне) явище, яке має різні форми вияву (усну, писемну, внутрішню, паралінгвальну), відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників спілкування, являє собою складний синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів [Бацевич 2005: 13-14].

аксіологічні тактики, що постають елементами інших тактик в оцінному субдискурсі. Глобальну аксіологічну макростратегію позиціоновано як загальне спрямування комунікативних дій мовця на висловлення власного судження про певний об'єкт / певний суб'єкт за допомогою мовленнєвих ходів, тактик, стратегій або їх комбінації. Отже, на основі прагматичного чинника виділяємо оцінний *дискурс* та *оцінний субдискурс*: глобальна аксіологічна макростратегія та обов'язкові аксіологічні тактики формують оцінний дискурс як самодостатній тип дискурсу, а факультативні аксіологічні тактики у різноманітних комунікативних стратегіях дозволяють виділити оцінний субдискурс у межах дискурсів різних типів (політичного, рекламного, педагогічного, ксенофобічного, наукового, ритуального тощо) [Краснобаєва-Чорна 2008: 99].

Найтипівішими виявами оцінного дискурсу постають рецензії на різноманітні наукові видання (словники, монографії, навчальні посібники тощо). В такий спосіб, актуальність роботи зумовлена відсутністю дослідження комунікативних тактик оцінного дискурсу на матеріалі сучасних україномовних рецензій в авторитетних часописах і збірниках наукових праць України (2004-2009 рр.).

У дискурсивній практиці можна виділити два типи аксіологічних тактик: 1) тактики продукування оцінного значення (позитивного / негативного), що використовуються адресантом як суб'єктом оцінювання; 2) тактики реагування на оцінне значення (позитивне / негативне), що пов'язані з адресатом як об'єктом оцінювання. Метою статті постає окреслення основних структурних типів оцінного дискурсу й аналіз тактик продукування оцінного значення в оцінному дискурсі на матеріалі сучасних рецензій.

Аналіз фактичного матеріалу (понад 100 рецензій) дозволив виокремити три основні структурні типи оцінного дискурсу (див. Табл. 1):

Таблиця 1

Структурні типи оцінного дискурсу (рецензія)

Структурний тип	Компоненти	Примітки
I.	1. Вступ (оцінка (+ / -) / нейтральна (анотований вступ))	обов'язковий компонент
	2. Основна частина (оцінка (+ / -))	обов'язковий компонент

	3. Висновок (оцінка (+ / -))	обов'язковий компонент
	4. Література	факультативний компонент
II.	1. Епіграф / Анотація	факультативний компонент
	2. Вступ (оцінка (+ / -) / нейтральна)	обов'язковий компонент
	3. Основна частина складається з двох окремих блоків: <ul style="list-style-type: none"> • оцінка (+) • оцінка (-) 	обов'язковий компонент
	4. Висновок (оцінка (+))	обов'язковий компонент
III.	1. Вступ (оцінка (+))	обов'язковий компонент
	2. Основна частина (оцінка (+))	обов'язковий компонент
	3. Висновок (оцінка (+))	обов'язковий компонент

I. Розглянемо детальніше перший структурний тип.

Вступ. Вступ рецензії може мати три основні різновиди: анований вступ з нейтральною оцінкою (приклад 1), вступ з позитивною оцінкою рецензованого об'єкта (приклад 2) і вступ, у якому рецензований об'єкт уведено до кола авторитетних видань з певної проблематики з акцентом на внеску автора в опрацювання цієї проблематики, що інтерпретується як позитивна оцінка (приклад 3).

(1) **Вступ анований (оцінка (нейтральна)):** *Рецензований навчальний посібник С.І. Дорошенка «Загальне мовознавство» присвячений аналізу основних проблем мовознавства як науки й адресований насамперед студентам вищих навчальних закладів. Автором зокрема з'ясовано місце і значення науки про мову як універсальну невід'ємну належність людини, як загальнолюдське явище, що служить засобом спілкування людей, зняряддям оформлення думок (Загнітко, Домрачева 2007: 533).*

(2) **Вступ / оцінка об'єкта (+):** *Наші предки добре розуміли цінність записаного слова. Як зазначається в одній із писемних пам'яток початку XVII ст., «усіякі справи, які письмом не бувають описані і збережені, деколи з пам'яті людської виходять і в забуття*

йдуть, а котрі письмом утверджені бувають, ті в пошані і в пам'яті людській тривалі і ґрунтовні на майбутні часи збережені залишаються» (переклад наш. – Р.О.). / Рецензований словник є прикладом того, скільки цінного для української мови і культури матеріалу збережено саме завдяки тому, що він був вчасно зібраний і записаний (Осташ 2006: 117).

(3) **Вступ-уведення у проблематику / оцінка (+):** На зламі ХХ століття в українському мовознавстві з'явилися ґраматичні праці, що засвідчують нові підходи до вивчення мовної системи, докорінну зміну поглядів на об'єкт наукового аналізу. Це передусім новаторські дослідження «Нариси з функціонального синтаксису української мови» (К., 1992), «Ґраматика української мови. Синтаксис» (1993) І.Р. Вихованця, «Теоретична морфологія української мови» І.Р. Вихованця, К.Ґ. Городенської (К., 2004) ... / Вагомий внесок у царині ґраматики української мови зробив А.П. Заґнітко, який упродовж останніх двадцяти років опублікував низку наукових праць з проблем функціонального, комунікативно-праґматичного ладу сучасної української мови (Шульжук 2006: 119) [див. також (Заґнітко 2006: 260)].

Основна частина. Основна частина містить поетапний (за розділами, частинами та ін.) анований виклад рецензованого об'єкта, у який вплетені позитивна та негативна оцінки. Здебільшого негативна оцінка значно менша за позитивну і становить приблизно від 5% до 30% тексту рецензії. Позитивна та негативна оцінки об'єкта супроводжуються аргументацією (приклад 4 і приклад 5); негативна оцінка може додатково виділятися за допомогою ґрафічних засобів курсиву або підкреслення (приклад 6); поряд з аргументацією негативної оцінки логічним є прийом порівняння з попереднім виданням або іншим джерелом (приклад 7); іноді негативна оцінка пом'якшується певними припущеннями рецензента щодо її причин, внаслідок чого створюється ефект одночасного виправдання негативної оцінки (приклад 8), яка додатково може ще супроводжуватися позитивною оцінкою (приклад 9).

(4) **Оцінка об'єкта (+) / аргументація:** Словник має ориґінальну (навіть на сьогоднішній час – новаторську) структуру / Кожне чоловіче ім'я оформлене у словникову статтю, яка має п'ять пунктів (жіноче ім'я – чотири пункти) (Осташ 2006: 117-118) [див. також (Дика 2006: 126; Чабаненко 2004: 81)].

(5) **Оцінка об'єкта (-) / аргументація:** *На жаль, у книзі не розкрито значення символів транскрипції і навіть не зазначено її джерела. / Така інформація є необхідною, оскільки в збірниках українських діалектних текстів лише за останнє десятиріччя використано щонайменше п'ять транскрипційних систем (Дика 2006: 125) [див. також (Шульжук 2006: 123; Чабаненко 2004: 82)].*

(6) **Оцінка (-) / аргументація / оцінка (-) / аргументація + графічний засіб (підкреслення):** *Однак засвідчимо, що аналіз співвідношення мови і мислення, розкриття поняття паралінгвістики та характеристика інших засобів спілкування людей можна було б об'єднати в один параграф, / оскільки дослідження цих понять скероване на розуміння загальних процесів, що відбуваються у мовленнєвій діяльності, тобто підпорядковане єдиній меті – аналізові комунікативних явищ. / Разом з тим, видається необхідним подати у праці більш детальне трактування понять «прагматика», «семіотика», / оскільки побіжне (у заголовку) згадування про них ускладнює засвоєння студентами відповідних процесів у мові (Загнітко, Домрачева 2007: 534).*

(7) **Порівняння / оцінка (-) / порівняння / аргументація:** *Зазначимо, що в навчально-методичному посібнику О. Миголинець «Українські закарпатські говірки. Збірник текстів» (Ужгород, 2002), тексти з якого увійшли до рецензованого збірника, вказано прізвища студентів-записувачів; / однак при передруку ця інформація знято, що, на нашу думку, є неприйнятним. / З цього погляду взірцем можуть слугувати збірники діалектних текстів, підготовлені викладачем Львівського національного університету Н. Глібчук, де упорядниця при кожному тексті подала інформацію про студента-записувача. / Такий підхід може стати гарним поштовхом і заохоченням до подальшої роботи студентів у царині діалектології (Дика 2006: 125) [див. також (Мацок 2008а: 131)].*

(8) **Виправдання / оцінка об'єкта (-):** *Очевидно, через технічні труднощі / в текстах не відбито важливої риси закарпатських говірок – препалатальності приголосного [л] (Дика 2006: 125).*

(9) **Оцінка об'єкта (+) / оцінка об'єкта (-) / виправдання:** *Позитивним у словнику вважаємо те, що ці імена, у тому числі старовинні і рідкісні, були задокументовані. / Якщо у словнику через брак місця при котромусь із таких імен не подано конкретних*

прикладів, / це значить, що вони залишилися в архіві автора (Осташ 2006: 118).

Досить розповсюдженою є тактика подачі непрямой негативної оцінки через побажання на майбутнє (приклад 10).

(10) **Побажання / оцінка об'єкта (-):** *Хотілося б, / щоб у нових випусках посібника був вагоміший перелік праць наприкінці матеріалів про кожного вченого. Наприклад, про О. Потебню вишли такі нові збірники: «О.О. Потебня й актуальні питання мови та культури» (К., 2004); «Олександр Потебня: сучасний погляд» (Харків, 2006) (Мацюк 2008б: 125). У цьому прикладі змістовність зауваження автора рецензії підкріплено конкретним фактичним матеріалом.*

Негативна або позитивна оцінки у дискурсі досить часто підтверджується цитатами з рецензованого об'єкта з обов'язковим зазначенням сторінки, на якій міститься ця цитата (приклад 11).

(11) **Оцінка (+) / цитата:** *Важливим є те, що автор не ототожнює теми з даним, а реми з новим, хоча вони часто збігаються: / «Непоодинокими є випадки, коли речення будується від теми до реми, але при цьому і тема, і рема виступають новими, уперше згадуваними в тексті» (с. 251) (Шульжук 2006: 121) [див. також (Мацюк 2008а: 133)].*

Негативна оцінка рецензентом об'єкта / суб'єкта може супроводжуватися питальними реченнями, створюючи у такий спосіб ефект розмірковування над певною проблемою (приклад 12).

(12) **Оцінка (-) / питальні речення:** *... слід наголосити на тому, що назви окремих таблиць вимагають корекції. Так, авторка подає в таблиці 36 «Еквіваленти речення» типи цих речень, а в таблиці 37 «Різновиди слів-речень». / Тому постає питання, чи це те саме синтаксичне явище, чи це різні явища? Якщо, те саме, то навіть різні назви, якщо ж різні, то яка дефініція є повноцінною для останніх? (Загнітко 2008: 422).*

Одним з найчастотніших виявів негативної оцінки є вказівка на наявність технічних помилок, тобто друкарських і коректорських огріхів (приклад 13).

(13) **Оцінка (-) / технічні помилки:** *В окремих випадках навчальний посібник вимагає прискіпливого прочитання (Таблиця 99 та ін.) / для зняття технічних та коректорських огріхів (Загнітко 2008: 422) [див. також (Дорошенко 2007: 530)].*

Зустрічаємо структурний різновид оцінного дискурсу, в якому в основній частині чергуються позитивна і негативна оцінки (з

домінуванням позитивної) і завершує основну частину негативна оцінка, що вноситься окремо у вигляді міркувань або пропозицій (приклад 14).

(14) Оцінка об'єкта (+) / оцінка-міркування об'єкта (-): *Заакцентовуючи високий науковий рівень рецензованої монографії М. Скаб, / хочемо водночас висловити деякі міркування щодо певних положень:*

1. *Певною мірою можна спостерігати термінологічний різнобій у назвах розділів і підрозділів монографії, пор.: Розділ 1 – «слова-імені концепту», Розділ 2 – «імені концепту», підрозділи 1.5 і 3.4 – «макроконцепт душа» (і на стор. 215), 2.5.1 і далі – «концепт душа» (і на сс. 14, 65), а також у тексті монографії зустрічаємо термін лінгвоконцепти-абстракції (стор. 317).*

2. *З незрозумілих причин чомусь відсутні у змісті підрозділ 1.5., який починається на стор. 77 і має назву «Дослідження динаміки розвитку сакральної сфери атомарним шляхом: макроконцепт Душа як компонент сакральності» і підрозділ 2.5. «Структура макроконцепту Душа та його стосунки з іншими концептами сакральної і не сакральної сфер за даними парадигматичного виміру» (стор. 214) (Олексенко, Краснобаєва-Чорна 2008: 271) [див. також (Загнітко, Домрачева 2007: 535)].*

Висновок. Типовою для висновку постає позитивна оцінка (звичайна або розгорнута) об'єкта / суб'єкта з висловлюванням сподівань на популярність рецензованого об'єкта у наукових колах (приклади 15, 16), зацікавлення читацької аудиторії рецензованим об'єктом з окресленням перспективи (приклад 17).

(15) Оцінка (+) / сподівання на популярність рецензованого об'єкта: *Глибина й актуальність їх [спостережень й узагальнень] змісту, простота й ясність викладу, аргументованість і наукова цінність пропонованого автором розв'язання дискусійних теоретичних проблем / дозволяють сподіватися, що книги знаного граматики стануть затребуваними викладачами вищих навчальних закладів, науковими працівниками, аспірантами, студентами (Дорошенко 2007: 530-531).*

(16) Розгорнута оцінка суб'єкта (+) / сподівання на популярність рецензованого об'єкта: *Заслуга автора в тому, що він зібрав воедино велику кількість антропонімів, які були у його час розсипані по багатьох публікаціях, записав те, що реально функціонувало, не відкинув старовинного і рідкісного і таким чином*

продовжив лінію спадкоємності з минулого через сучасне і в перспективу / Гідною подиву і пошани є ерудиція, ентузіазм дослідника і велика працелюбність на благо свого народу. ... / Разом із тим після публікації словник починає нове життя і, без сумніву, ще багато славистів із вдячністю згадають його автора, невтомного і щирого трудівника на ниві української антропоніміки (Осташ 2006: 121) [див. також (Дика 2006: 128)].

(17) Оцінка об'єкта (+) / сподівання на зацікавленість рецензованим об'єктом / перспектива: *Рецензована монографія належить до значущих, / вона зацікавить усіх, хто займається проблемами мовної категоризації та концептуалізації не тільки в Україні, а й далеко за її межами. / Опрацьовані в ній аспекти спонукатимуть до нових пошуків і студій у когнітивній лінгвістиці (Олексенко, Краснобаєва-Чорна 2008: 271); **оцінка об'єкта (+) / перспектива:** *Загалом рецензована монографія є концептуально завершеним дослідженням. ... / Необхідність такої праці поза всяким сумнівом, оскільки вона відкриває перспективу нового і новітнього осмислення художньо-поетичних текстів, визначення їхньої значущості у мовно-когнітивній, мовно-психологічній динаміці (Загнітко 2006: 263) [див. також (Шульжук 2006: 123)].**

Частотним є структурний компонент пом'якшення категоричності висловлених негативних оцінок з акцентацією на їхніх дискусійному характері та неможливості однозначного вирішення (приклад 18).

(18) Пом'якшення категоричності попередньої оцінки (-) / оцінка об'єкта (+): *Загалом висловлені міркування є дискусійними і не впливають на зальну оцінку навчального посібника, / що виконаний кваліфіковано з належними теоретико-концептуальними узагальненнями і висновками (Загнітко, Домрачева 2007: 535); Як бачимо, закидів укладачам і відповідальному редакторові Словника чимало, але вони не такі вже й серйозні, / щоб применшити цінність і значення рецензованої праці. Українська фразеографія (так точніше в даному разі, ніж «лексикографія») збагатилася солідним і надзвичайно потрібним виданням (Чабаненко 2004: 83).*

Автор рецензії, завершуючи свою оцінку, може вказати на невичерпність розглянутих проблем і питань у рецензованому об'єкті, але в останніх реченнях здебільшого міститься розгорнута позитивна оцінка об'єкта (приклад 19).

(19) **Вказівка на невичерпність розглянутих проблем / оцінка об'єкта (+):** *Звичайно, рецензована робота не вичерпує всіх теоретичних проблем і практичних аспектів жаргонно-сленгового вокабуляру в системі української мови. Є й інші актуальні питання жаргонології, які потребують свого вирішення. / Але в монографії Лесі Ставицької читач пройде шлях пізнання від питань соціальної діалектології до соціолінгвістичних категорій, а з ними до жаргонології. Повчально. Цікаво. По-новому* (Мацюк 2008а: 135).

Зафіксовано також структурний різновид рецензії з варіативним компонентом – списком літератури [див. (Загнітко 2006)].

II. Окреслимо особливості другого структурного типу аналізованого дискурсу. Вступ і висновки обох типів досліджуваного дискурсу не мають відмінностей. Аксиологічні тактики основної частини також не виявляють принципових розбіжностей в обох структурних різновидах оцінного дискурсу. Нагадаємо, що відмінність другого типу від першого полягає у тому, що основна частина другого формується двома окремими блоками – блоком позитивної оцінки (комунікативні тактики вираження позитивної оцінки) та блоком негативної оцінки (комунікативні тактики вираження негативної оцінки). Зазначимо, що рецензії цього типу можуть мати факультативний компонент – **епіграф** з рецензованого об'єкта [див. (Загнітко, Краснобаєва-Чорна 2007: 535)] або **анотацію** (приклад 20), виділені курсивом.

(20) **Анотація:** *Містить роздуми про проблеми функціонування української мови в Україні, її ролі в розвитку суспільства і консолідації українського народу, мовних контактів України з іншими країнами, культури мови, перекладознавства. Наскрізною є думка про необхідність збереження й утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя* (Лесюк 2009: 123).

Вступ. Здебільшого розпочинає рецензії цього структурного різновиду розгорнута позитивна оцінка (приклад 21).

(21) **Розгорнута оцінка (+):** *Структура аналізованої монографічної праці відображає найважливіші аспекти аналізу рівня мовної компетенції видатних людей, що заявлені авторкою у вступі. / Зміст її логічно і послідовно викладений у трьох основних розділах ...* (Загнітко, Краснобаєва-Чорна 2007: 535).

Основна частина. Основна частина складається з двох самостійних блоків: блоку позитивної оцінки (приклад 22) та блоку негативної оцінки (приклади 23, 24). Як і у першому структурному

різновиді оцінки можуть супроводжуватися різними додатковими елементами (див. приклади 4-14).

Позитивна оцінка (+).

(22) **Оцінка (+):** *У першій частині своєї праці «Загальні питання» (с. 11-50) Я. Соколовський, ретельно проаналізувавши стан вивчення обраних іменних дериватів у сучасній славістиці, виклав власну концепцію їхнього зіставного дослідження (Карпіловська 2006: 283).*

Негативна оцінка (-).

(23) **Вступне речення блоку / оцінка (-) / аргументація / оцінка (-), ускладнена цитатою / оцінка (-):** *Як і майже до кожної праці, так і до цієї можна висловити якісь зауваження чи побажання. / Зокрема, впадають у вічі деякі повтори, / які можна пояснити тим, що книжка складається з окремих статей та нарисів... / На с. 24 автор говорить про те, що, «не забезпечивши виключного функціонування української мови у сфері внутрішньодержавного офіційного спілкування ..., не подолавши надмірної варіативності літературного мовлення, не запровадивши єдиний літературний стандарт, передусім у правопису, українській мовній спільноті буде надзвичайно складно відстояти своєрідність власної мови, а отже і свою національну ідентичність». Вважаємо, що тут децю перебільшена роль таких чинників, як надмірна варіативність мови та наявність чи відсутність єдиного стандарту у її нормалізації... / Місяцями трапляються технічні помилки... (Лесюк 2009: 129-130).*

(24) **Оцінка (+) / оцінка (-) / аргументація / оцінка (-), ускладнена цитатою:** *Монографічне дослідження є цілісним і змістовно викінченим. / У таких студіях, що торкаються діткливого матеріалу творчої особистості, можливо варто було компактніше згрупувати підрозділи, в яких говориться про безпосередній виклад думок І.Франка (2.6. «І.Франко про педагогічну риторичку та майстерність»; 2.7. «І.Франко про юридичну риторичку» ...), і підрозділи, в яких простежуються особливості аналізу лінгвістичної концепції І.Франка, його праць, принципів та поглядів авторкою або іншими дослідниками (2.5. «І.Франко – декламатор»; 2.8. «І.Франко як академічний ритор» ...).*

Останнім часом у лінгвістичних студіях почастишало використання тих чи інших дослідників, називання їхніх прізвищ без ініціалів, у чому, очевидно легко простежити вплив європейських відповідних досліджень. / У цьому разі варто послідовно

застосовувати заявлений принцип, в іншому разі створюється певна недоречність, тому що, наприклад, прізвища українських і російських вчених вживаються з ініціалами, а всесвітньо відомі класики без: «Як справедливо зазначав І.Франко, поняття оцінки складається історично, він порівнює оцінки, що їх дали Аристотель, Гомер, Данте, Шекспір та Гете в проекції на художні тексти» (с. 268) (Загнітко, Краснобаєва-Чорна 2007: 537). У наведеному уривку одинична позитивна оцінка завершує попередній блок і виконує функцію пом'якшення перед блоком негативної оцінки.

Висновок. Розбіжностей у висновках першого та другого структурних типів не зафіксовано (пор. приклад 25).

(25) **Оцінка об'єкта (+) / сподівання на популярність рецензованого об'єкта:** *Представляючи українській аудиторії монографію Я. Соколовського, ми не сумніваємося, що вона своїм величезним фактичним матеріалом, детальними його класифікаціями і цінними теоретичними узагальненнями зацікавить не лише дериватологів, а й усіх, хто сьогодні працює над оновленням і розбудовою українського лексикону* (Карпіловська 2006: 284).

III. В окремих структурних типів оцінних дискурсів можна виділити рецензії без негативної оцінки, тобто усі авторські оцінки рецензованого суб'єкта / об'єкта у дискурсі є тільки позитивними ([див. (Широкопад, Філон 2008; Загнітко, Михальченко 2009)]).

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що обов'язковими елементами глобальної аксіологічної макростратегії у рецензії, поряд з експліцитними оцінками суб'єкта й об'єкта, виступають аргументація, порівняння, виправдання, апеляція до інших наукових джерел, цитування, сподівання на популярність рецензованого об'єкта, окреслення перспективи тощо. Усі ці засоби спрямовані на дотримання принципів наукового етикету та мінімізації категоричності негативної оцінки в дискурсі.

ДИСКУРСИВНО-РАНГОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕМ У ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ: ТИПОЛОГІЙНІ ВИЯВИ ФРАЗЕМНИХ ІГРОВИХ НАЧАЛ

Жанна Краснобаєва-Чорна

Сучасні дослідження мовної гри, що позиціонується як маркер виразності та нетривіальності, здійснюються у межах синтаксису, стилістики та комунікативної лінгвістики. Актуальність обраної

роботи зумовлена необхідністю простеження явищ мовної гри, репрезентованих фразеологічними одиницями, у дискурсі.

Мета роботи: встановити вияв моделювальної діяльності дискурсивної рефлексії у фразеології.

Об'єктом постає мовна гра, репрезентована фразеологічними одиницями. Предметом у роботі є типи фразеологізмів як вияв моделювальної діяльності дискурсивної рефлексії.

Однією з кваліфікаційних ознак мовної гри є поліфункційність. У дискурсі мовна гра виконує такі функції: текстотвірну функцію на формально-структурному рівні, стилетвірну функцію на жанрово-стилістичному рівні, функції вираження емоційного стану людичної (ігрової) мовної особистості, передачі оцінки, здійснення емоційного впливу на адресата на комунікативно-прагматичному рівні, а також бере участь у вираженні концептуального змісту на когнітивному рівні [Краснобаєва-Чорна 2008]. Усі зазначені функції підпорядковані основній меті – актуалізації сприйняття.

Мовна гра, репрезентована фразеологізмами, може реалізуватися на внутрішньотекстовому рівні фразеологічною трансформацією (подвійна актуалізація фразеологізму, фразеологічна контамінація, фразеологічна редуція), фразеологічною тропизацією (фразеологічна гіперболізація, фразеологічна персоніфікація, фразеологізоване порівняння тощо), фразеологічною евфемізацією та ін. (див. [Важеніна 2000; Гнатюк 1981; Краснобаєва-Чорна 2012; Щербань 1980]), де здебільшого функціонує у мікротексті; на зовнішньотекстовому рівні мовна гра представлена фразеологічною метафоризацією та апеляцією до концептів у межах усього тексту та дискурсу.

Мовна гра, репрезентована фразеологізмами, функціонує і на рівні дискурсу, виявляючи безпосередній зв'язок з моделювальною діяльністю дискурсивної рефлексії, тобто з дискурсивними структурами. Останні розглядаються як своєрідні «образи світу», моделі, у яких відбиваються різноманітні семантичні плани, що належать до різних рівнів і реєстрів представлення світу, що здійснюється рефлексією [Загнітко 2008]. Сьогодні у науковій літературі розрізняють такі моделі: модель нульового порядку – диктальну модель, модель першого порядку – модель реальності, модель другого порядку – квазіреальну модель, модель третього порядку – модель-метаморфозу, або ірреальну модель, модель

четвертого порядку – модель-інакомовлення, або алегоричну модель. Найбільш генералізованою за змістом є категорійна модель, що будується з матеріалу всіх попередніх моделей і оперує винятково абстрактними величинами.

Одним із домінуючих аспектів у теорії дискурсивних структур є співвідношення / неспіввідношення з реальністю. Реальність присутня в усіх моделях, хоча на кожному новому рівні стає все більш невпізнаваною. Квазіреальність бере участь у моделях від другого до четвертого порядку, готуючи перехід до ірреальності та напрацьовуючи можливі засоби вираження неіснуючого в реальності. Метаморфоза стає базою для алегорії, надаючи конкретність абсурдним поняттям. Алегорія заперечує будь-яку конкретність, виражаючи інакомовно свій абстрактний реляційний смисл. У такий спосіб, при переході до моделі кожного нового рівня відбувається «інакомовлення».

Моделювальна діяльність дискурсивної рефлексії реалізується і у фразеології, зокрема під час опрацювання класифікаційних параметрів фразеологічних одиниць [Краснобаєва-Чорна 2012]. Так, з дискурсивними моделями безпосередньо пов'язана когнітивно-генетична класифікація фразеологічних одиниць М. Жуйкової, згідно з якою у мові функціонують ідіоми, утворені на основі вільних словосполучень, та ідіоми, утворені незалежно від вільних словосполучень [Жуйкова 2004; Жуйкова 2007]. Одиниці першого типу можуть утворюватися шляхом фразеологічної метафоризації (*дати гарбуза*) або шляхом фразеологічної метонімізації (*вивертати кишені*). Одиниці другого типу членуються на дві групи: квазіреальні ідіоми (*поцілувати клямку (замок)*) та фантомні ідіоми (*полізити чортові в зуби*). У фразеологічній системі також виділено ідіоми проміжного типу (*з рибалки носити копчену рибу*), які не можна однозначно віднести ані до квазіреальних, ані до фантомних.

Різновидом ірреальної моделі, поряд із паралогічною (*аж голому поза пазухою повно – уживається для повного заперечення змісту зазначеного речення; нічого* [Словник 2003: 526]; *як у решеті води – зовсім немає* [Словник 2003: 121]), фантазмагорійною (*за царя Гороха (Панька, Тимка, Хмеля) – дуже давно, у дуже давні часи* [Словник 2003: 756]; *спіймати жар-птицю (золоту рибку) – стати везучим, досягти чогось значного* [Словник 2003: 682]) моделями, виступає абсурдна модель, що являє собою алогізм (*твоя хата моїй хаті троюрідний погріб – дуже далека рідня або зовсім не родич*

[Словник 2003: 741]). Модель цього типу будується наперекір логіці реальних відношень і спрямована на перегортання, підміну й руйнування відношень між відомими реаліями. Абсурдна модель – це певною мірою лінгвістичний експеримент з руйнування логічних і семантичних відношень, що й породжує безглуздість, нісенітницю, тому абсурдні моделі і сприймаються як свідомо неправдиві. Саме ця ідея була покладена в основу виділення логічних та алогічних фразеологізмів Л. Авксентьєвим і В. Ужченко у ХХ столітті [Ужченко 1990] (пор., *розмахувати кулаками [після бійки] – доводити, говорити, відстоювати і т.ін. що-небудь, коли вже пізно* [Словник 2003: 612]; *вкритися іржею – довго не використовувати, забутись, застаріти* [Словник 2003: 116] і *сипати зайцям солі на хвіст – марно погрожувати, обіцяти заповідати кому-небудь щось неприємне (1); мріяти про щось нереальне (2)* [Словник 2003: 647]; *на комариному салі – пісний, немащений* [Словник 2003: 628]; *хребет чухати через живіт – бути дуже худим* [Словник 2003: 773]).

Репрезентантами алегоричної моделі постають байки, притчі тощо. Значну частину цих моделей утворюють фразеологічні одиниці біблійного походження (*блудний син – той, хто повертається з каяттям, визнанням своїх провин* [Словник 2003: 646], *вовк в овечій шкурі – лицемірна людина, яка під маскою доброзичливості приховує злі наміри* [Словник 2003: 119]) та переповідні фразеологізми (*прометеїв вогонь – незгасне прагнення до досягнення високої та благородної мети* [Словник 2003: 120]).

Варто зазначити, що фразеологізм може народитися у дискурсі і, разом з тим, може стати смисловою основою інших творів. Дискурс породжує нові фразеологізми, що отримують розширене тлумачення і регулярне вживання. З цією тезою пов'язана класифікація фразеологізмів за дериваційною базою [Демський 1994; Ужченко 1990] (пор.: фразеологізм, утворений на базі казок, анекдотів, небилиць, нісенітниць (*не до солі, носитися як дурень зі ступою*), фразеологізм, утворений на базі прислів'їв, приказок, загадок (*лякана ворона, ділити шкуру невбитого ведмеда*) та систематизація фразеологічних одиниць за джерелами походження [Краснобаєва-Чорна 2012] (пор.: 1) вислови найрізноманітнішого походження, що являють собою спільний культурний фонд європейської цивілізації (одиниці античного походження (*сізіфова праця, перейти Рубікон*); одиниці релігійного (церковно-книжного) джерела (біблійні: *камінь спотикання, обітована земля*; євангельські: *блудний син, нести*

хрест); переклади із художніх, філософських та інших творів багатьох мов, засвоєні в різні часи (німецького походження: *договір з дияволом* (Й.-В. Гете); англійського походження: *бути чи не бути* (В. Шекспір); одиниці, засвоєні з інших неслов'янських мов: італійські (*Дантове пекло*), бельгійські (*синій птах*)); одиниці із фразеологічного фонду східних народів: *випустити духа з пляшки, Сади Семіраміди*; одиниці з російської класики: *золота рибка* (О. Пушкін), *живий труп* (Л. Толстой)); 2) вислови давньоруського джерела, засвоєні в основному східнослов'янськими мовами: *криваве вино, розтікатися мислю по дереву (по дереву)* («Слово о полку Ігоревім»); 3) вислови, що виникли на власне-українському національному ґрунті: *колотська відьма* (Г. Квітка-Основ'яненко), *баба Палажка і баба Параска* (І. Нечуй-Левицький) [Сучасна 1973: 396-398].

Зв'язок з дискурсивними структурами простежуємо і в концепції М. Демського, в основу якої покладено поняття дериваційної бази [Демський 1994]. Дослідник виділяє різноманітні процеси утворення фразеологізмів на основі 6 типів дериваційних баз у бойківських говірках (пор., окремі слова; вільні синтаксичні конструкції; прислів'я, приказки, загадки; казки, анекдоти, небилиці, нісенітниця; існуючі фразеологізми; іншомовні фразеологізми): нарощування окремого слова, фраземна інтеграція, фраземна диференціація, фраземізація, або фраземна транспозиція, модифікація, контамінація, калькування. У межах проблематики статті нас найбільше цікавлять фраземна інтеграція та фраземна диференціація.

Під фраземною інтеграцією розуміємо один із процесів утворення фразеологізмів на базі окремого слова, під час якого всі елементи, що інтегруються, беруть активну участь у творенні значення фраземи, чи точніше у створенні образу, який це значення мотивує: *кисла Оришка; Михайло незгадайло; лелека, що літа далеко; попарити сухим віником; тягти сірка за хвіст; чорний як гуси; худенька як різницький стовпчик; добре як голому в кропиві* [Демський 1994: 30]. Специфіка цих фразеологічних одиниць полягає у тому, що вони утворені внаслідок поєднання слів, які в звичайному мовленні не поєднуються, оскільки вони є назвами понять, що мають дуже мало спільного між собою. Серед фразем, утворених шляхом фраземної інтеграції, виділяють: 1) одиниці з парною будовою, що творяться переважно поєднанням за допомогою повторюваної заперечно-підсилювальної частки *ні* будь-яких слів однієї або різних частин

мови: *ні сват ні брат, ні сіль ні гречка*; 2) тавтологічні фразеологізми: *рада й порада, марнота марнот*.

Фраземна диференціація розглядається як один із процесів утворення фразеологізмів на базі окремого слова, суть якого полягає в тому, що значення, яке хочуть назвати фразеомою, вже позначене словом. Причому повторне називання якогось факту навколишньої дійсності фразеомою спирається переважно на інші, ніж у слові, часто другорядні, ознаки. У такий спосіб у фразеологічній одиниці компоненти поєднуються всупереч здоровому глузду. Усі фраземи, утворені таким способом належать до парафрастичних виразів. Серед них виділяються: фраземи-власне парафрази (*чужа кістка – зять, невістка; чужа мати – свекруха, теця*); фраземи-табу (*цариця небесна – Богородиця*); фраземи-евфемізми (*останнє пристановище – могила; хмільна вода – горілка*); фраземи-дисфемізми (*чортове зілля – тютюн*); фраземи-парафрази (*хапати дрижаки – дрижати; їсти облизні – облизуватися*).

Категорійна модель має на меті виявити абстрактні системні властивості (*немає диму без вогню*). Різновидом категорійної моделі є парадоксальна модель. Наявність парадоксів – це не лише результат логічного глухого кута у роздумі, але і свідчення діяльності рефлексії, спрямованої на вияв протиріч в універсумі людської свідомості. За умови зовнішньої простоти парадоксальний дискурс вимагає значної мисленневої напруги.

Отже, починаючи з рівня квазіреальності до рівня категорійності, яскраво реалізується явище мовної гри фразеологічними одиницями (пор.: у квазіреальній моделі сконструйованим може бути не лише те, чому є відповідність у дійсності, але й інше, оскільки квазіреальна побудова задана моделювальним оператором, незалежним від ситуації – «оператором вигадки»; вона дає простір для правдоподібного вимислу (*шукати кістки в молоці – вередувати, вимагати чогось неможливого, прискіпуватись до чогось* [Словник 2003: 780]); ірреальна модель містить і «реалії», і «квазіреалії», але в деформованому вигляді, оперує й такими величинами, які абсолютно абсурдні, виключені з погляду реальності (*як (мов, ніби) сови ночували в голові – хто-небудь відчуває сильний головний біль* [Словник 2003: 675]); специфікою алегоричної моделі є те, що її зміст заздалегідь не відповідає тому, що в ній виражене буквально, вона виражає абстрактне через конкретне (*око за око [зуб за зуб]* – *уживається для вираження прагнення*

помститися за вчинене зло, несправедливість, образу і т.ін. [Словник 2003: 464])).

Надалі актуальним видається опрацювання класифікації фразеологічних одиниць на основі дискурсивних структур.

DISCOURSE AND CONCEPT: REGULARITY AND CORRELATION

Zhanna Krasnobayeva-Chorna

Conceptology and discourse are two of the most popular trends in the modern linguistics. Their basic terms – the concept and the discourse – have been widely interpreted by the linguistics and terminological ambiguity. Various versions of discursive practices and techniques of conceptual analysis has been widely used by foreign (J. Humperts and D. Haymz, V. Dem'yankov, V. Karasyk, V. Maslov, Y. Prokhorov, G. Slyshkin, P. Serio, O. Sirotinina, Y. Stepanoff, B. Fox, S. Ford, M. Foucault, Y. Shiryayev et al.) and Ukrainian (F. Batsevych, A. Zahnitko, V. Ivaschenko, O. Selivanova, M. Skab, V. Uzhchenko, etc.) linguistics for a long time. Today the question of regularity and value of discourse and concept, which determines **the relevance** of the article, could be one of the most pressing issues of discourse and conceptology.

The purpose of the paper is to identify patterns of the scientific paradigm “discourse – concept” and to set the value of the terms “discourse” and “concept”.

The tasks of the paper are: 1) to set the systematic characteristics of concepts in linguistics; 2) to make the systematic scheme of concepts in discourse and to describe its main stages.

Analysis of the scientific literature of middle of XXth century – beginning of XXth century can clearly distinguish three types of relationships between discourse and concept:

- 1) discourse as a concept;
- 2) discourse as a combination of concepts;
- 3) discourse created around the basic concept.

According to G. Slyshkin, the concept can occur as a discourse, because “like any other cultural artifact, any unit of language or speech can serve as the basis for the formation of the collective consciousness of the concept. This applies to the discourse... The discourse will be the object, and the concept – the instrument of analysis” [Слышкин 2000: 38-39]. In this way “the discourse may be regarded as the totality of appeals to

conceptual and as the concept, which exists in consciousness of native speaker at the same time” [Карасик, Слышкин 2001: 79].

V. Dem'yankov thinks that “discourse is a random piece of a text that consists of more than one sentence or it is independent from sentences. Mainly, but not always, concentration around the reference concept creates a common context, describing actors, objects, circumstances, time, actions...” (quoted in [Степанов 1995: 37]).

By V. Karasyk, the key or the central concepts, which form the basis of public institutions, are endowed with a large generative force that is concentrated around this large semantic region.

O. Selivanova considers the concept as a component of discourse [Селиванова 2004: 251]. The researcher introduces the concept of cognitive maps of discourse, an information model, which leads to its implementation in terms of dialogic interactional modules of the communicative situation and its component – the cognitive maps of text, which are integrated with its concept – as an idea that there is a set of positions that reflects the basic nature of the semantic text array. Conceptual space of the text (cultural (good, evil, truth, love), ideological (patriotism, victory), anthropocentric concepts, concept artifacts (man-made objects which are recorded as an art piece), concept archetypes (world, darkness, regeneration)) can be represented in any type of discourse. Concepts are modeled according to the verbal text and code knowledge of an addressee, his work and so on. The author equates to the concept of mental complex – units of consciousness that are organized in a certain way, including verbal and nonverbal knowledge about the object and its evaluation, correlated with images, feelings, sensations, intuition, transcendence and the collective unconscious. Modeling of conceptual space of a text is based on the identifying the hierarchical relationships of a concept-idea, a genre (scientific article, abstract, official note, for the literary text the genre discourse model is specified by the method, the literary genre, the style, the functional specificity) and interactive (design, intention communicants, interactive strategies, and psychological characteristics of communicants, their background and encyclopedic knowledge) model of discourse, a framed text content. The last ones provide a local telephony deployment of a text continuum within its topic. Thematically integrated frames appear as core mental complexes. Most of the frames are only the cognitive map of the text as a text. You can find them in the generation and in the perception only when they are presented in the database thesaurus of the participants of communication.

Thus, the cognitive map of discourse consists of three parts: 1) a model of discourse genre that correlates with a module of the semiotic universe, and 2) interactive model of discourse, which correlates with modules of being the recipient and sender, and 3) cognitive maps of a text, which presents the result of interaction of all modules of discourse and text, presented in the module.

F. Batseyvych notes that discourse is the result of different speech genres formation [Бацевич 2005: 14]. Within linguistic theory of genres S. Plotnikova and after this F. Batseyvych distinguish a genre concept (conceptual standard of genre) by which is meant invariant concept that is starting point of any single text of some genre. These linguists note the concept is the idea of a standard structure of one or another genre ingrained in the consciousness of native speakers. The conceptual standard of genre in the minds of speakers confirms the intuitive knowledge of it based on the cognitive unconscious. Getting a large array of similar texts makes a reader to be a “naive literary critic”, which can clearly define the genres. Thus, the conceptual standard of concept appears in the anomalous art world. It is binding, as if “hanging” over the contents of all the works of this type, this is a basis for their stories [Бацевич 2005: 48].

It seems well reasoned opinion about the concept as a component of discourse. According to this fact, two types of concepts operate in discourse: basic concept, which is common to all in any discourse (e.g. basic concept of religious discourse – the concept of faith, political discourse – the concept of the power of scientific discourse – the concept of knowledge, the legal discourse – the concept of law) and concepts or complex concepts of a particular manifestation of discourse. The basic concept can be attributed to the constitutive features of discourse (along with the participants of communication, the goal and objectives of the discourse, strategy and tactics, etc.), since it is the main burden informative discourse.

The study of concepts of the specific discourse occurs at the cognitive level during discourse analysis, allowing more full and more objective describing an explicit and implicit discourse information. This approach provides the flow of communicational processes. During its implementation a huge reservoir of knowledge and experience of people as well as significant achievements of various cultures were used.

To describe the concepts of discourse, we would like to suggest the classification scheme of concepts in discourse, considering their options and attaining taxonomic.

Nowadays, there is no established conceptology and exhaustive classification of concepts. Scientists have isolated a variety of concepts under one criterion [Вежбицкая 1999; Маслова 2004; Степанов 2001; Ужченко 2003, and others]. However, any concept of time is the subject for the classification, according to several parameters, since it is characterized by multidimensionality [Краснобаева-Чорна 2009]. Thus, S. Askoldov distinguishes two types of concepts – the cognitive and the artistic, and focuses on the mobility of the boundaries between them: cognitive concepts are schematic, with conceptual nature, used in a field of elaborate events by one opinion, art concepts are dialogical, and characterized by a significant number of both views. Concepts of this type are characterized by uncertainty and capabilities and they are the subject for a special kind of pragmatism – the Art associativity, so they are figurative and symbolic. These concepts are the subject for a kind of deformation during the perception.

Y. Stepanoff divides all concepts on frame ones and concepts with strong care at that frame concepts are the concepts which ideal content forms a sui generis framework. It can be imposed on certain events. However, these effects may coincide with the boundaries of the frame, rise to it, and vice versa cannot match it. Thus, we have concepts that are directly related to the process of social evaluation under the summing norm concepts (concepts of intelligence, civilization) with a strong core. These are culturally important concepts in its entirety, in all complex traits, and use one of the signs as a frame concept is possible only as an artificial logical procedure (concepts of love, faith) [Степанов 2001: 76-78].

V. Uzhchenko notes that concepts are classified into general-cultural and ethno-cultural: the general-cultural concepts are concepts that reflect human values and entered in cultural and global context (concepts of life, death, will), ethno-cultural concepts are the verbalized phenomena of ethno-cultural component, inscribed in cultural-national (cultural-areal) context (for Ukrainians, there are concepts of a cartful ‘віз’, a house ‘хата’, a towel ‘рушник’, for Donetsk area – a mines ‘шахта’, a benches ‘лава’).

A. Vezhbytska introduces the terms of the concept-minimum, the concept-maximum and the encyclopedic appendix: the concept-minimum characterizes a partial possession of word meaning inherent in ordinary native speaker who know the realia, but it is kind of peripheral thing for his practical life; the concept-maximum covers a “full” possession of word sense inherent in an native speaker who knew the realia in full; the

encyclopedic appendix extends the concept-maximum with professional knowledge.

In [KCKT 1996: 90-91] two groups of concepts are singled out the primary and the secondary concepts, simple and complex: primary concepts – the initial concepts, the essence of which cannot be subject of analysis, secondary concepts – the concepts of derivatives, formed from primary ones, that are subject of further refinement and modification, simple concepts – the concepts, represented in a word in the language world, complex concepts – the concepts, presented phrases and sentences.

According to the analysis of existing classifications of concepts in linguistics, the study of concepts is not considered a historic setting of classification, chronological limits of certain time intervals (concepts of Antiquity, the Middle Ages concepts, concepts of the Renaissance, the Enlightenment concepts, concepts of modern times, etc.). It is the undeniable fact that the concept is directly related to the culture. Traditionally, culture is divided into global and national. Therefore, we consider it appropriate to apply the terms “global concepts” and “local concepts”. Global concepts are the concepts that arise as a result of the synthesis of the best achievements of all cultures. National concepts are the concepts that are the synthesis of a culture and its various classes and social groups.

The classification scheme of concept is processed in the discourse analysis and consists of several steps (see Table 1):

Table 1. Classification parameters of the concept of discourse

The basic concept of discourse	Concepts of a specific discourse	
Historic-cultural parameter		
<ul style="list-style-type: none"> • global concept 	<ul style="list-style-type: none"> • national concept (concepts of a primitive age, concepts of the ancient world, ancient concepts of states, concepts of the ancient Slavs, medieval concepts, concepts of the Renaissance, the Enlightenment concepts, concepts of the newest Time) 	
	national concept	ethno-cultural concept
Valuable-sociologic parameter		
<ul style="list-style-type: none"> • material concept; • spiritual concept (cognitive, intellectual, moral, philosophical, legal, 		

religious, mythological, ritual concept); • political, environmental or economic concept.	
Cognitive parameter	
Structural variant	
• macroconcept	• microconcept
Semantic variant	
• concept-minimum; • concept-maximum; • encyclopedic application.	
Genetic variant	
• original concept; • secondary concept.	
Sociolinguistic parameter	
• ethno-cultural concept; • sociocultural concept; • individually-cultural concept.	
Lingua-cultural parameter	
• frame concept; • the concept of a strong core.	
Aesthetic parameter	
• scientific concept; • art concept.	

In the first stage we classify the concept for historical-cultural setting to the global or national concept. Among the national we distinguish concepts, the concepts primitive age, the concepts of an ancient world, ancient concepts of states, the concepts of the ancient Slavs, the medieval concepts, the concepts of the Renaissance, the Enlightenment concepts, newer concepts of time. Each of these concepts can obtain the status of a national or ethno-cultural. However, we must remember that the “concept always has an ethno-cultural component that can occur with varying degrees of severity, be differently explicated, but clearly clarified by comparing with the corresponding concepts of other languages or dialects of the same language” [Ужченко 2003: 238].

In the second stage, we find out a concept belonging to one of three groups according to the valuable-sociologic parameters: 1) material, 2) mental (cognitive, intellectual, moral, philosophical, legal, religious, mythological, ritual concept), and 3) political, environmental or economical concept. Then, we should outline the concept of cognitive parameters: genetic parameters – primary or secondary concept, a structural parameter –

simple or complex concept; microconcept or macroconcept; semantic parameter – the concept-minimum, the concept-maximum, an encyclopedic application. There may also be some additional stages of a concept classification for sociolinguistic parameter for ethno-cultural, sociocultural and individually-cultural concept.

The basic concept of discourse is primarily positioned as a world macroconcept, consisting of a complex of microconcepts in a particular discourse. Thus, the basic concept of legal discourse is the concept of law, such as Article 20 of the Constitution of Ukraine revealed through the microconcepts of a flag, an anthem, a coat of arms. The basic concept is the esoteric discourse macroconcepts of the Supreme Being, who in [Гуддінг, Леннокс 2006] are formed a complex microconcepts of the Universe, the Creator, the Supreme Reality, and the Truth.

Thus, the value of the concept of discourse in the scientific literature is defined in three ways: 1) discourse as a concept, 2) discourse as a combination of concepts, and 3) the discourse, based on the key concept. Any discourse is formed around the basic concept (known to all members of a particular institution), which is revealed through the complex of microconcepts in a certain discourse. Accordingly, any type of institutional discourse can be described not only through the specific strategies and tactics, but also through a set of concepts that is characterized by its own classification parameter.

The perspective of a future work is to study the different types of discourse with the mandatory identification of basic and specific concepts.

Список літератури до розділу 7

1. Аксиологическая лингвистика 2008: Аксиологическая лингвистика : проблемы лингвоконцептологии и лингвокультурных типажей [Текст] : сб. науч. тр. / Федер. агентство по образованию, Комитет по образованию Администрации Волгогр. обл.; Волгогр. соц.-пед. колледж, Науч.-исслед. лаб. «Аксиологическая лингвистика»; под ред. Н. А. Красавского. – Волгоград : Колледж, 2008. – 127 с.
2. Аошуан 2004: Аошуан, Т. Китайская картина мира: Язык, культура, ментальность [Текст] / Т. Аошуан. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 240 с.
3. Арно, Лансло 1991: Арно, А., Лансло, К. Всеобщая рациональная грамматика (Грамматика Пор-Рояля) [Текст] /

- Пер. с фран. Ю.С. Маслова, Е.Д. Панфилова, М.В. Гординой. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1991. – 128 с.
4. Арутюнова 1990: Арутюнова, Н.Д. Дискурс [Текст] / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. Ярцева В.]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 136-137.
  5. Аскольдов 1997: Аскольдов, С. Концепт и слово [Текст] / С. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. – М. : Academia, 1997. – С. 267-279.
  6. Бацевич 2004: Бацевич, Ф. Основы комунікативної лінгвістики [Текст] : підручник / Ф. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 244с. – (Серія «Альма-матер»).
  7. Бацевич 2005: Бацевич, Ф. Лінгвістична генологія : проблеми і перспективи [Текст] / Ф. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 264 с.
  8. Бессонова 2002: Бессонова, О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерний підхід : дис. ... д-ра філол. наук [Текст] / О.Л. Бессонова. – Донецьк, 2002. – 396 с.
  9. Бирюков 2006: Бирюков, С. Формообразующие стратегии авангардного искусства в русской культуре XX века (Авангард: модули и векторы) [Текст] / С. Бирюков. – М.: Вест-Консалтинг, 2006. – 351 с.
  10. Бодуэн де Куртенэ 1963: Бодуэн де Куртенэ, И.А. Избранные труды по общему языкознанию [Текст] / И.А. Бодуэн де Куртенэ. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т.1 – 384 с.; Т.2 – 391 с.
  11. Бусурина 2002: Бусурина, Е.В. Взгляд на культурему дурак как на ключевое слово русской культуры [Текст] / Е.В. Бусурина // Современные подходы к интерпретации текста : материалы межвуз. конф. (С.-Пб., 13–14 мая 2002 г.). – СПб. : Академия гуманитарного образования, 2002. – С. 15-17.
  12. Важеніна 2000: Важеніна, О.Г. До проблеми розмежування фразеологічних трансформацій, модифікацій та варіацій [Текст] / О. Важеніна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонДУ, 2000. – Вип. 6. – С. 310-314.
  13. Вежбицкая 1999: Вежбицкая, А. Семантические универсалии и описание языков [Текст] / А. Вежбицкая. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 776, [1] с.

14. Вежбицкая 2001: Вежбицкая, А. Понимание культур через посредство ключевых слов [Текст] / А. Вежбицкая. – М. : Школа «Языки славянских культур», 2001. – 407 с.
15. Волохина, Попова 2003: Волохина, Г.А., Попова, З.Д. Синтаксические концепты русского простого предложения [Текст] / Г.А. Волохина, З.Д. Попова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2003. – 194 с.
16. Вольф 2006: Вольф, Е. Функциональная семантика оценки [Текст] / Е. Вольф. – изд. 3-е, стер. – М. : КомКнига, 2006. – 261с. – (Лингвистическое наследие XX века). – Библиогр. : с. 247-256.
17. Воркачѳв 2004: Воркачѳв, С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт [Текст] / С.Г. Воркачѳв. – М. : Гнозис, 2004. – 236 с.
18. Ворошилова 2007: Ворошилова, М.Б. Креолизованный текст в политическом дискурсе [Текст] / М. Б. Ворошилова // Политическая лингвистика. – Вып. 3 (23). – Екатеринбург, 2007. – С. 73-78.
19. Гнатюк 1981: Гнатюк, І.С. Явище подвійної актуалізації фразеологізму [Текст] / І. С. Гнатюк // Мовознавство. – 1981. – №1. – С. 75-78.
20. Гудінг, Леннокс 2006: Гудінг, Д., Леннокс, Дж. Людина та її світогляд : у пошуках істини і реальності [Текст] / Д. Гудінг, Дж. Леннокс / Перекл. з рос. зі звіркою з англ. оригіналом за заг. ред. М. А. Жакалюка. – К. : УБТ, 2006. – Т. 2. – 376 с.
21. Делѳз, Гваттари 1998: Делѳз, Ж., Гваттари, Ф. Что такое философия [Текст] / Ж. Делѳз, Ф. Гваттари. – СПб., 1998. – 196 с.
22. Демський 1994: Демський, М.Т. Українські фраземи й особливості їх творення [Текст] / М. Т. Демський. – Львів : Просвіта, 1994. – 62 с.
23. Демьянков 1995: Демьянков, В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века [Текст] / В. З. Демьянков // Язык и наука конца 20 века. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. – С. 239-320.
24. Демьянков 2001а: Демьянков, В.З. Понятие и концепт в художественной литературе и научном языке [Текст] / В.З. Демьянков // Вопросы филологии. – 2001. – № 1. – С. 35-47.

25. Демьянков 2001б: Демьянков, В.З. Лингвистическая интерпретация текста: универсальные и национальные (идиоэтнические) стратегии [Текст] / В.З. Демьянков // Факты и ценности: К 70-летию Юрия Сергеевича Степанова / Отв. ред. Е.С. Кубрякова, Т.Е. Янко. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – С. 48-61.
26. Дискурс-аналіз 2011: Дискурс-аналіз : практикум [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Павлович, І. Коненко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 103 с.
27. Жуйкова 2004: Жуйкова, М.В. Типологія ідіом у когнітивно-генетичному ключі [Текст] / М. В. Жуйкова // Мовознавство. – 2004. – №4. – С. 72-80.
28. Жуйкова 2007: Жуйкова, М.В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов [Текст]: монографія / М. В. Жуйкова. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2007. – 416 с.
29. Загнітко 2008: Загнітко, А. Основи дискурсології [Текст] : науково-навчальне видання / А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 194с. – Бібліогр. : с. 158-177.
30. Загнітко 2009: Загнітко, А. Шляхами слова : науково-популярне видання [Текст] / А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 339 с.
31. Загнитко 2011: Загнитко, А., Краснобаева-Чёрная, Ж. Эпистемологически-парадигмальная типология концептов [Текст] / А. Загнитко, Ж. Краснобаева-Чёрная // Образ мира в зеркале языка : сб. научных статей. – М.: ФЛИНТА, 2011. – С. 85-90.
32. Заза 2010: Заза, Ю.Я. Регістрові характеристики ситуації початку комунікативного контакту (на матеріалі української, чеської й арабської мов) [Текст] : автореф. ... канд. філол. наук / Донецький національний університет. – Донецьк, 2010. – 19с.
33. Залевская 2001: Залевская, А.А. Психолінгвістический подход к проблеме концепта [Текст] / А.А. Залевская // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : сб. науч. тр. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 2001. – С. 36-44.
34. Залевская 2005: Залевская, А.А. Психолінгвістические исследования. Слово. Текст: Избранные труды [Текст] / А.А. Залевская. – М.: Гнозис, 2005. – 543 с.

35. Карасик 2000: Карасик, В.И. Этнокультурные типы институционального дискурса [Текст] / В. И. Карасик // Этнокультурная специфика речевой деятельности : сб. обзоров. – М. : ИНИОН РАН, 2000. – С. 37-64.
36. Карасик 2004: Карасик, В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] / В. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
37. Карасик 2007: Карасик, В.И. Языковые ключи [Текст] / В.И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2007. – 520 с.
38. Карасик, Слышкин 2001: Карасик, В.И., Слышкин, Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования [Текст] / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : ВГУ. – Воронеж, 2001. – С. 75-80.
39. Кашкин 2005: Кашкин, В. Сопоставительные исследования дискурса [Текст] / В. Кашкин // Концептуальное пространство языка : сб. науч. тр. – Тамбов : ТГУ, 2005. – С. 337-353.
40. Кислицина 2002: Кислицина, Н.М. Прикметники зі значенням узагальненої позитивної оцінки як фрагмент мовної картини світу (на матеріалі російської, української та англійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Н. М. Кислицина. – К., 2002. – 20с.
41. Кожемякин, Переверзев 2008: Кожемякин, Е.А., Переверзев, Е.В. Подходы к изучению медиадискурса в современной междисциплинарной среде [Текст] / Е. А. Кожемякин, Е. В. Переверзев // Журналистика и медиаобразование-2008 : сб. тр. III Междунар. науч.-практ. конф. (Белгород, 25-27 сентября, 2008) : В 2 т. – Т. II : Белгород : БелГУ, 2008. – С. 49-54.
42. Колесов 2004: Колесов, В.В. Язык и ментальность [Текст] / В.В. Колесов. – СПб. : Петербургское востоковедение, 2004. – 240 с.
43. Космеда 2000: Космеда, Т.А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки [Текст] / Т. А. Космеда. – Л. : Львівський нац. ун-т ім. І.Франка, 2000. – 350с.
44. Краснобаева-Чорна 2008: Краснобаева-Чорна, Ж. Дискурсивна практика [Текст] : навчальний посібник [для студ. вищ. навч.

- закл.] / Ж. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 141с.
45. Краснобаєва-Чорна 2009: Краснобаєва-Чорна, Ж.В. Сучасна концептологія : концепт життя в українській фраземіці [Текст] / Ж.В. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 201 с. – (Монографія).
  46. Краснобаєва-Чорна 2012: Краснобаєва-Чорна, Ж.В. Сучасна фразеологія: класифікаційні параметри фразеологічних одиниць. Словник фразеологічних термінів [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 168 с.
  47. Красных 2001: Красных, В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации : курс лекций [Текст] / В.В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2001. – 270 с.
  48. КСКТ 1996: Краткий словарь когнитивных терминов [Текст] / Под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М. : Из-во МГУ, 1996. – 245 с.
  49. Кубрякова 1995: Кубрякова, Е. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) [Текст] / Е. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. – С. 144-238.
  50. Кубрякова 1996: Кубрякова, Е.С., Демьянков, В.З., Панкрац, Ю.Г., Лузина, Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов [Текст] / Под общей ред. Е.С. Кубряковой / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1996. – 246 с.
  51. Ли Же 2004: Ли, Же. Дискурс, в котором мы живем (к проблеме определения «дискурса») [Текст] / Же Ли // Культура народов Причерноморья. – № 54. – 2004. – С. 221-223.
  52. Лихачев 1997: Лихачев, Д.С. Концептосфера русского языка [Текст] / Д.С. Лихачев // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. – М. : Academia, 1997. – С. 280-287.
  53. Ляпин 1997а: Ляпин, С.Х. Концептология: к становлению подхода [Текст] / С.Х. Ляпин // Концепты. Научные труды Центроконцепта. – Вып.1. – Архангельск : Изд-во Помор. ун-та, 1997. – С.11-35.
  54. Ляпин 1997б: Ляпин, С.Х. Концептологическая формула факта [Текст] / С.Х. Ляпин // Концепты. Научные труды

- Центроконцепта. – Вып. 2. – Архангельск : Изд-во Помор. унта, 1997. – С.5-71.
55. Макаров 2003: Макаров, М.Л. Основы теории дискурса [Текст] / М.Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 280 с.
56. Матурана, Варела 2001: Матурана, У.Р., Варела, Ф.Х. Древо познания. Пер. с англ. [Текст] / У.Р. Матурана, Р.Х. Варела. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 224 с.
57. Маслова 2004: Маслова, В.А. Лингвокультурология : уч. пособие [Текст] / В. А. Маслова. – М. : Academia, 2004. – 202, [2] с.
58. Мороз 2010: Мороз, А.А. Концепт блазень у російській, англійській і французькій культурно-мовних традиціях (на матеріалі романів Ф.М. Достоевського „Брати Карамазови”, Д. Голсуорсі „Сага про Форсайтів” і О. Дюма „Графиня де Монсоро”) [Текст] : автореф. ... канд. філол. наук / А.А. Мороз. – Донецьк, 2010. – 20 с.
59. Ньютон 1915: Ньютон, И. Математические начала натуральной философии [Текст] / И. Ньютон. – Пг., 1915. – 267 с.
60. Онищенко 2005: Онищенко, І.В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Онищенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 20с.
61. Палашевская 2001: Палашевская, И.В. Концепт «закон» в английской и русской лингвокультурах [Текст] : автореф. ... канд. филол. наук / И.В. Палашевская. – Волгоград, 2001. – 24 с.
62. Паскова 2004: Паскова, Н.А. Концепт «женщина» в текстах среднеанглийского периода (опыт семантической реконструкции на основе приведенный Дж. Чосера) [Текст] : автореф. ... канд. филол. наук / Н.А. Паскова. – Иркутск, 2004. – 18 с.
63. Пинкер 2004: Пинкер, С. Язык как инстинкт. Пер. с англ. [Текст] / С. Пинкер. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 456 с.
64. Прохоров 2006: Прохоров, Ю.Е. Действительность. Текст. Дискурс [Текст] : учеб. пособие / Ю. Е. Прохоров. – М. : Флинта; Наука, 2006. – 221с. – Библиогр. : с. 214-221.

65. Седов 2004: Седов, К.Ф. Дискурс и личность : эволюция коммуникативной компетенции [Текст] / К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320с.
66. Селіванова 2006: Селіванова, О. Сучасна лінгвістика [Текст] : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716с.
67. Селиванова 2004: Селиванова, Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : Монографическое учебное пособие [Текст] / Е. А. Селиванова. – К. : Брама, 2004. – 336 с.
68. Серио 1999: Серио, П. Как читают тексты во Франции [Текст] / П. Серио // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса. – М. : Прогресс, 1999. – С. 14-53.
69. Сидоров 2008: Сидоров, Е.В. Онтология дискурса [Текст] / Е. В. Сидоров. – М. : URSS, 2008. – 228с.
70. Скаб 2008: Скаб, М.В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери [Текст] / М.В. Скаб. – Чернівці : Рута, 2008. – 360 с. – (Монографія).
71. Словник 2003: Словник фразеологізмів української мови [Текст] / Уклад. В. М. Білонеженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с.
72. Слышкин 2000: Слышкин, Г.Г. Дискурс и концепт (о лингвокультурном подходе к изучению дискурса) [Текст] / Г. Г. Слышкин // Языковая личность.: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. трудов. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 38-45.
73. Соломоник 1995: Соломоник, А. Семиотика и лингвистика [Текст] / А. Соломоник. – М. : Молодая гвардия, 1995. – 352 с.
74. Степанов 2003: Степанов, В.Н. Провокативный дискурс социально-культурной коммуникации [Текст] / В.Н. Степанов. – СПб. : Роза мира, 2003. – 263 с.
75. Степанов 1995: Степанов, Ю.С. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и Принцип причинности [Текст] / Ю. С. Степанов // Язык и наука конца 20 века. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. – С. 35-71.
76. Степанов 1997: Степанов, Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования [Текст] / Ю.С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
77. Степанов 2000: Степанов, Ю.С. Характеры народов в зеркале их собственных языков (Юбилейные заметки к 70-летию

- факультета иностранных языков Харьковского национального университета) [Текст] / Ю.С. Степанов // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. – № 471. – 2000. – С. 250-254.
78. Степанов 2001: Степанов, Ю. Константы : Словарь русской культуры [Текст] / Ю. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 2001. – 990 с.
79. Степанов 2007а: Степанов, Ю.С. Концепты. Тонкая плёнка цивилизации [Текст] / Ю.С. Степанов. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 248 с.
80. Степанов 2007б: Степанов, Ю.С. «Понятие», «Концепт», «Антиконцепт». Векторные явления в семантике [Текст] / Ю.С. Степанов // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования : сб. науч. тр. – М. – Калуга : Эйдос, 2007. – С.19-26.
81. Степанова 2006: Степанова, Е.Д. Прагматические особенности коммуникативного акта «кредитный договор» в экономическом дискурсе (на материале английского и русского языков) [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. Наук / Е.Д. Степанова. – Иркутск, 2006. – 24 с.
82. Стернин 1996: Стернин, И.А. Русский речевой этикет [Текст] / И.А. Стернин. – Воронеж : Воронеж. обл. ин-т повышения квалификации и переподготовки работников образования, 1996. – 128 с.
83. Стернин 2001а: Стернин, И.А. Методика исследования структуры концепта [Текст] / И.А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2001. – С.58-65.
84. Стернин 2001б: Стернин, И.А. Введение в речевое воздействие [Текст] / И.А. Стернин. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 2001. – 252 с.
85. Сусык 2008: Сусык, С.Ю. Реализация концепта «терроризм» в дискурсе печатных средств массовой информации : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / С. Ю. Сусык. – Челябинск, 2008. – 25 с.
86. Сучасна 1973: Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / І. К. Білодід (ред.). – К. : Наук. думка, 1973. – С. 151-158; С. 173-178.
87. Ужченко 1990: Ужченко, В.Д., Авксентьев, Л.Г. Українська

- фразеологія : Навч. посіб. для філол. фак.-ів ун-ів / В. Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьев. – Харків : Основа, 1990. – 167 с.
88. Ужченко 2003: Ужченко, В.Д. Східноукраїнська фразеологія : Монографія [Текст] / В. Д. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 362 с.
89. Ужченко 2007: Ужченко, В.Д., Ужченко, Д.В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. [Текст] / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – С. 238-262.
90. Филлипс 2008: Филлипс, Л.Дж., Йоргенсен, М.В. Дискурс-анализ. Теория и метод [Текст] / Гуманитарный центр / А. А. Киселева [перевод с англ. и науч. ред.]. – Харьков : Гуманитарный центр, 2008. – 352с. – Библиогр. : с. 342-359.
91. Фуко 1996: Фуко, М. Археология знания [Текст] / Оксидент / С. Митин, Д. Стасов [перевод с фр.]. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208с.
92. Чабаненко 2002: Чабаненко, В.А. Стилiстика експресивних засобiв української мови [Текст] / В. А. Чабаненко. – Запорiжжя : Запорiзький держ. ун-т. 2002. – 351с.
93. Шульжук 2004: Шульжук, К.Ф. Синтаксис української мови [Текст] / К.Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 408 с. – (Пiдручник).
94. Шутак 2002: Шутак, Л.Б. Словотвiрна категоризація суб'єктивної оцiнки в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Б. Шутак. – К., 2002. – 20с.
95. Щербань 1980: Щербань, Н.П. Редукція і контамінація фразеологізмів як стилістичні засоби [Текст] / Н. П. Щербань // Мовознавство. – 1980. – №1. – С. 60-63.
96. Эйнштейн 1966: Эйнштейн, А. Собрание научных трудов [Текст] / А. Эйнштейн. – Т. 2. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1966. – 542 с.
97. Поповић 2000: Поповић, Љ. Епистоларни дискурс украјинског и српског језика : монографије / Љ. Поповић. – Београд : Филолошки факултет, 2000. – 305с.; 24 см.

Список джерел до розділу 7

1. Дика 2006: Дика, Л. «Нове слово в українській діалектній текстографії» [Текст] / Л. Дика // Українська мова. – 2006. – №4. – С. 124-128. – Рец. на кн. : Українські закарпатські говірки : тексти / [упор. та передм. О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач]. – Ужгород : Ліра, 2004. – 400 с.
2. Дорошенко 2007: Дорошенко, С. «Помітний внесок у вивчення теоретичних основ синтаксису» [Текст] / С. Дорошенко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 528-531. – Рец. на кн. : Загнітко А.П. Основи українського теоретичного синтаксису : в 3 ч. – Горлівка : ГДПШМ, 2004 (Ч. 1. – 246 с.; Ч. 2. – 254 с.; Ч. 3. – 266 с.); Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 378 с.; Загнітко А.П. Лінгвістика тексту. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 289 с.
3. Загнітко 2006: Загнітко, А. «Поетична енергетика і синергетика» [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Вип. 14. – С. 260-264. – Рец. на кн. : Семенець О.О. Синергетика поетичного слова. – Кіровоград : Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
4. Загнітко 2008: Загнітко, А. «Зрине сприйняття» [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 16. – С. 422. – Рец. на кн. : Ачилова В.П. Синтаксис і пунктуація української мови в таблицях і схемах : навч. посіб. – Сімферополь : Доля, 2006. – 172 с.
5. Загнітко, Домрачева 2007: Загнітко, А.П., Домрачева, І.Р. «Традиційна і нова інтерпретація» [Текст] / А. П. Загнітко, І. Р. Домрачева // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 533-535. – Рец. на кн. : Дорошенко С.І. Загальне мовознавство : навч. посіб. – К. : ЦНЛ, 2006. – 288 с.
6. Загнітко, Краснобаєва-Чорна 2007: Загнітко, А., Краснобаєва-Чорна, Ж. «Комунікативна компетенція творчої особистості» [Текст] / А. Загнітко, Ж. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 535-537. – Рец. на кн. : Космеда Т. Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри. – Львів : ПАІС, 2006. – 326 с.

7. Загнітко, Михальченко 2009: Загнітко, А., Михальченко, М. «Концепція лінгвістичної відносності» [Текст] / А. Загнітко, М. Михальченко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 298-299. – Рец. на кн. : Kiklewicz A. Aspekty teorii względności lingwistycznej. – Olsztyn, 2007. – 108 pp.
8. Карпіловська 2006: Карпіловська, Є. «Спільне і відмінне у слов'янській мовній категоризації» [Текст] / Є. Карпіловська // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Вип. 14. – С. 283-284. – Рец. на кн. : Jan Sokołowski. Słowiańskie derywaty imienne z przyimkiem negacji w podstawie słowotwórczej. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. – 247 s.
9. Лесюк 2009: Лесюк, М. «Мовна і культурна різноманітність – запорука примноження духовного багатства світової цивілізації» [Текст] / М. Лесюк // Українська мова. – 2009. – №1. – С. 123-130. – Рец. на кн. : Чередниченко О. Про мову і переклад. – Київ: Либідь, 2007. – 248с.
10. Мацюк 2008а: Мацюк, Л. «Про вербальну свободу, або про монографію Лесі Ставицької «Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови» [Текст] / Л. Мацюк // Українська мова. – 2008. – №1. – С. 131-135. – Рец. на кн. : Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. – К. : Критика, 2005. – 464с.
11. Мацюк 2008б: Мацюк, Л. «Викликає пошану і захоплення» [Текст] / Л. Мацюк // Українська мова. – 2008. – №4. – С. 123-125. – Рец. на кн. : Загнітко А. Історія українського мовознавства в особах : наук.-навч. посіб. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Ч. 1. – 184с.
12. Олексенко, Краснобаєва-Чорна 2008: Олексенко, В., Краснобаєва-Чорна, Ж. Рец. на монографію М. Скаб «Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери» (Чернівці : Рута, 2008 – 560с.) [Текст] / В. Олексенко, Ж. Краснобаєва-Чорна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. – Вип. 7. – С. 269-271.
13. Осташ 2006: Осташ, Р. «Скарбниця імен» [Текст] / Р. Осташ // Українська мова. – 2006. – №3. – С. 117-121. – Рец. на кн. :

- Трійняк І.І. Словник українських імен. – К : Довіра, 2005. – 509 с.
14. Фаріон 2009: Фаріон, І. «Мова як спосіб життя» [Текст] / І. Фаріон // Українська мова. – 2009. – №1. – С. 118-122. – Рец. на кн. : Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). – Львів : Місіонер, 2000. – 298 с.
15. Чабаненко 2004: Чабаненко, В. «Словник фразеологізмів української мови» [Текст] / В. Чабаненко // Мовознавство. – 2004. – №1. – С. 81-83. – Рец. на кн. : Словник фразеологізмів української мови / [укл.: В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук, Н. М. Неровня, Т. О. Федоренко; відп. ред. В. О. Винник]. – К. : Наук. думка, 2003. – 1098 с.
16. Широкоград, Філон 2008: Широкоград, Ф., Філон, М. «Фразеологізм – текст – культура» [Текст] / Ф. Широкоград, М. Філон // Українська мова. – 2008. – № 4. – С. 126-128. – Рец. на кн. : Жуйкова М.В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов : монографія. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 416 с.
17. Шульжук 2006: Шульжук, К. «Вагомий внесок у царині граматики української мови» [Текст] / К. Шульжук // Українська мова. – 2006. – № 4. – С. 119-123. – Рец. на кн. : Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 378 с.

РОЗДІЛ 8
КОНТРАСТИВНА ЛІНГВІСТИКА

INNOVATIVE PROCESSES IN THE PRESENT-DAY
ENGLISH LANGUAGE IN COMPARISON WITH UKRAINIAN
ONE: INNOVATIONS AND PSEUDO-INNOVATIONS

Oksana Putilina

Under the global integration that results in strengthening intercultural relations, development of languages, including English and Ukrainian, is a rapid process, in particular on the lexical level, which is not always predictable. Analysis of examples adjusted by many authors, particularly A. Paunder, L. Bauer, R. Lieber et al., who are concerned about this fact, revealed new structural types of lexical items, such as fragmented elements (*splinters*), a significant number of highly unstable compound nouns with a separate writing, but common unifying accent (*block compounds*) and a creation on their basis of compound words / pseudo-compound words (other parts of speech), whose self-morphological identity usually defined only within a specific context for the fulfillment of their syntactic role, that is, their appearance has a strengthening influence of analogy in the formation of *composites* / *quasi-composites* that can lead to structural changes of lexical units, including the conversion of compound words in derivatives for potentially unlimited number of new words with unstable and unpredictable grammatically-categorical indicators.

This process is one of the differential features of present-day English, especially British (BE) and American (AmE) variants as competitors that stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian ones) with multiplicity of media, geographical area due to extralinguistic factors of their spread – as the classic, 'original', 'true' English (as claimed by some supporters of BE) in the status of one of the languages of international communication and as less conservative language with signs of language-cosmopolitan, that absorbed into itself the elements of other languages, which directly contacted, and in the role of the language of the powerful state in the world (AmE), respectively. Lack of substantial research in this area makes **the relevance** of proposed research.

However, a comprehensive analysis of innovative processes that currently take place in the English language (as opposed to Ukrainian), primarily on the lexical and phonetic levels, not be possible without the differentiation of specific and borrowed items, events, processes, etc. in

modern English in comparison with the Ukrainian that is **the purpose** of our study.

It is quite obvious there is a determination of **the main tasks**, namely: a characterization of lexical and phonetical processes in present-day English (in comparison with Ukrainian) and their interpreting pro rata AmE, an establishing of the nature and causes of changes in the vocabulary of English (compared with the Ukrainian), a separation of literary / colloquial functioning BE-form of AmE (in comparison with Ukrainian), a classifying types of neologisms in both languages.

It should be noted that the repeated emphasis **on the difference between BE and AmE** as crucial in today's English language development has serious theoretical basis, which gradually formed on the basis for fixing the regularity of the differential expressions of features in both variants of English language at all levels: from phonetics to syntax. The reason for extension of the active scope of the AmE primarily driven by extralinguistic factors: the dominating position of the United States on the world economic market, the active politically in the international political arena and, of course, a huge influence on other nations through the movies, music and other areas of culture.

In this regard, we note the existence of a large group of words that cannot be called new in the U.S., but they recently entered the active vocabulary of world English-speaking community (outside their own States and Canada): *majorly* (slang *extremely*) ‘надзвичайно, неймовірно, класно’ has gained such popularity that has joined the list of new words in English without even a mark AmE in many dictionaries.

If we continue the theme of lexical changes and new processes at this level, the massive borrowing of American words occur in areas related to business, all possible manifestations of youth sub-culture, music (and not only pop, as noted by V. Yelisejeva, but also in other directions – especially the exponential trend becomes since the late 90's about hip hop and R&B, as well as the 70th – beg. 80th marked dominance a soul), Internet and computer technology, and properly is one of the most striking trends in contemporary BE.

Since the beginning AmE and BE were not differentiated, which explained that the first colonists from the Great Britain brought with them the language that was native to them and which, of course, spoke in England (without taking into account the many Irish whose speech was different from the English language), ie language on the exit of the 17th century that is fundamental in this context, because the English of that time

has demonstrated exceptional variety and noncodification, varying of the time very vague idea of "normal" depending on the location (County) and social segment of the population belonged to a speaker, and even much more so than now, which is visible even in the analysis of spelling, grammar and overall style of W. Shakespeare's and J. Milton's texts, whose works traditionally considered to be models of contemporary standard written speech.

Further deepening of these processes were stimulated with the influx of immigrants to North America from England, because the processes that occurred in the 17th century, not only contributed to achieving the only acceptable norm, but also provoked further changes during the 18th, 19th and 20th centuries and differentiation of various variants of the English, from which began to form AmE as a kind of integrity, as opposed to BE. Important, if not dominating, role played in this political-territorial and socio-economic factors, such as a community, the area of integrity, confrontation with British colonization policy in the New World and the independence, the beginning of a new independent state and with it – the origin of national ideas and laying the principles of national identity – understanding ourselves as a nation other than the British, though genetically related, a rapid economic growth and the emergence of the concept of the American dream etc. Understandably, all this strengthened the differentiation and, in some sense, the confrontation of two variants of the English.

It is noteworthy that **the differences between BE and AmE** easy to find, but remember that expressions of this divergence **is not proper innovations**, whatever the level of language they are concerned, – is only a manifestation of the internal stratification of the English. Let's briefly list the features of **pseudo-innovations** that is separate from the real innovation by phonetic, lexical, grammatical and other levels:

1. In the field of **spelling** differential features of two versions were, in fact, codified by the American lexicographer Noah Webster (1758-1843), who suggested replacement of suffixes in AmE, including **-er** instead of **-re**, for example, *center* 'центр' (AmE) instead *centre* (BE), *meter* 'мерт' (AmE) instead *metre* (BE), *theater* 'театр'(AmE) instead *theatre* (BE); **-our** → **-or**, for example, *favour* 'послуга' (BE) → *favor* (AmE), *honour* 'честь' (BE) → *honor* (AmE), *labour* 'праця' (BE) → *labor* (AmE).

2. It belongs to the linguist as an attempt to gradual replacement of French borrowings at the **vocabulary** if not with actually English words,

then at least relatively adapted to the English model lexemes (*check* ‘чек’ instead *cheque*, *connection* instead *connexion* ‘зв’язок’, *jail* ‘в’язниця’ instead *gaol*, *story* ‘поверх’ instead *storey* etc.). It should be noted that lexical differences relate mainly those areas of slang words or standard English, that means strictly American or British reality purely in the social, political, economic, technical and artistic field [Müller 2008], for example: *Tube* – Subway in London, but their majority is already evidence of **innovative** processes in both versions of English, not their internal differentiation, the most of such lexemes origins in AmE, even if they subsequently lose its expressive of American origin, getting to the active vocabulary of representatives of all English society (as evidenced by the analysis of factual material), eg: *Tinseltown* (AmE) – *Hollywood* (normative English and BE), *ride-in* – protest against discrimination in travel on buses for whites in the U.S. (the end of 60th of the 20th century) and in the southern states until today (especially in Utah).

3. In the field of **normative grammar** differences between American and British versions are not consistent and they can be reduced generally to:

1) avoiding by native AmE set of verbal forms in conjunction with collective nouns, as Ukrainian language media does, resulting in a literal translation of British constructions sometimes seems rather strange (cf., *the audience were* ‘публіка були’ (BE) – *the audience was* ‘публіка була’ (AmE), *the government have* ‘уряд мають’ (BE) – *the government has* ‘уряд має’ (AmE))

(Access mode:

<http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2011/02/19/AR2011021904205.html?hpid=topnews>);

2) the Americans more often than the British form nouns from verbs by means of **the conversion** (in Ukrainian grammar we have instead morpho-syntactic way of creation) (cf., *a research* ‘дослідження’ → *to research* ‘досліджувати, вивчати’, *an author* ‘автор’ → *to author* ‘створювати’);

3) in AmE replacement of *shall* by *will* in the Future Tense forms and, accordingly, *should* by *would* in Future in the Past Tense forms is typical;

4) the Americans speakers prefer to *have got* instead of single-component *have* ‘мати’ and the compound *have gotten* usually used in cases where the British use *became* ‘став (стала, стало), почав (почала, почало)’.

Overall, much more significant, according to many linguists dealing with differentiation of these two variants of English, is the general attitude of native speakers to the concept of grammatical correctness [Lieber, Štekauer 2009]: the Americans who have received the appropriate level of education, seek to follow the rules, while the British tend to in order to break them (but this applies only to spoken communication, because the speech of American and British media demonstrate the opposite).

4. In **phonetics** features of two options are less visible in pronunciation of individual sounds, but more expressive in rhythmic and melody of speech. In AmE the following features are characteristic:

1) vowel in words like *God* ‘Бог’, *got* ‘отримав (отримала, отримало)’, *rob* ‘грабувати’ usually pronounced more like [a:] in *father*, what as [ɔ] in the *cloth* ‘тканина’

(Access mode:

<http://minnesota.publicradio.org/features/npr.php?id=135040267>);

2) u-like sound in words like *dew* ‘роса’, *duke* ‘герцог’, *new* ‘новий’ most Americans rhymes with *too* ‘теж, занадто’, and not with *you* ‘ти’, ie pronounce it like [u:], and not like [ju:]

(Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/inidaily/ken-kamen-avoid-the-financial-noise>);

3) a middle combination of sounds **tt**, like in *butter* ‘масло’, AmE speakers pronounce very similar to [d] (Access mode: <http://minnesota.publicradio.org/features/npr.php?id=135040267>);

4) postvokal **r**, like in *car* ‘машина’ or ‘картка’, Americans are often overlooked, unlike the British, and pronounce in his place a certain fuzzy **r**-like sound (Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/celeb2011/andy-jackson-reveals-his-american-idol>);

5) melodic of American speech differs from the BE less variability in pitch (of tone). At the same time this melodic contour of the end of a sentence in AmE departure from the BE

(Access mode:

[http://minnesota.publicradio.org/features/npr.php?id=135040267%;](http://minnesota.publicradio.org/features/npr.php?id=135040267%)

<http://edition.cnn.com/2011/SHOWBIZ/01/05/amsale.aberra.designer/index.html> ; <http://video.forbes.com/fvn/celeb2011/andy-jackson-reveals-his-american-idol>);

6) in index of variability (alternating of accented and unaccented syllables) American speech inherent in preserving the words of three

syllables or more secondary accent, and they pronounce unstressed syllables more clearly, cf.: *se`creta`ry* (AmE) – *se`cret`ry* (BE), *e`xtrao`rdina`ry* (AmE) – *extr'o`rdin`ry* (BE), *la`b`rato`ry* (AmE) – *la`b`rat`ry* (BE) або *labo`rat`ry* (BE) (Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/business/inside-frank-gehrys-skyscraper>; <http://www.blackstarnews.com/news/135/ARTICLE/7112/2011-02-08.html>).

In contrast to the mentioned speech characteristics of representatives of AmE and BE, pointing not to the development of innovative processes in modern English, but only on the equivariant contrast, there are several indicators of the **new** active **processes** in the English language as a whole at different levels of language, namely:

1. In the field of **phonetics and orthoepy** there is currently a tendency to change the features of pronunciation of certain sounds and combinations of sounds under the influence of AmE and some of the related option extralinguistic factors [Levelt 1993], cited above. As noted E. Dubenets, which was a direct participant of the team conducted a similar study, revealing in this regard is the speech of teachers and students of Southern England [Дубенец 2003: 5]. These changes are equally affecting vowels and consonants, so conditionally can be divided into changes **in the system of English consonants**, namely:

1) after vowel a consonant **r** is increasingly beginning to articulate, although he has not actually pronounced, eg.: *car* [kɑ:r] ‘машина’, *heart* [hɑ:t] ‘серце’

(Access mode:

<http://minnesota.publicradio.org/features/npr.php?id=135040267>);

2) there is a htotalizatsiya of deaf breakthrough consonants **p, t** before vowels: *butter* [ˈbʌtə] ‘масло’, *happy* [ˈhæpi] ‘щасливий’, *matter* [ˈmætə] ‘справа, питання’, and before consonants in the middle of words: *hopeless* [ˈhəʊləs] ‘безнадійний’

(Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/business/inside-frank-gehrys-skyscraper>);

3) appearance of the intrusive sound [r] in word combinations, in which initial vowel of next word comes after the final vowel in the first word, eg., *idea of*, by analogy with compound words *here and there*, where *r* before vowel sounds. In addition, today the intrusive [r] sounds after the majority of words ending on *r* before vowel and even in the middle of word: *drawing* [ˈdrɔ:riŋ] ‘малюнок’

(Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/inidaily/ken-kamen-avoid-the-financial-noise>);

4) voiced utterance of sound [ʃ] in intervocalic position in geographical names: *Asia* [ˈeɪzə] ‘Азія’ (Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/forbeslife/the-worlds-new-largest-cruise-ship>);

5) disappearance of sounds [t], [d] at the end of words: *old man* [ˈəʊl ˈmæn] ‘стара людина’, *half past five* [ˈhɑ:f pɑ:s ˈfaɪv] ‘пів на шосту’;

6) disappearance of sound [h] at the beginning of word in an unstressed syllable: *have* [æv] ‘мати’ (дієслово), *him* [ɪm] ‘йому’;

7) use of sound [s] instead of [ʃ] before the letter *i*, which is part of the suffix: *social* [ˈsəʊsəl] ‘соціальний’, *negotiate* [niˈɡəʊsieɪt] ‘вести переговори, укладати угоду’ (Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/inidaily/ken-kamen-avoid-the-financial-noise>);

8) vocalization / disappearances [i] at the end of words: *fill* ‘заповнювати’, де [ɪ] близький за звучанням до [v];

9) compounds **tu**, **du**, **su** in words like *tube* ‘труба’, *duke* ‘герцог’, *suit* ‘костюм’ have 2 spellings: [tju:b] – [tʃu:b], [dju:k] – [du:k], [sju:t] – [su:t] (Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/forbeslife/the-worlds-new-largest-cruise-ship>);

and *in the system of English vocalism*:

1) sound [i] goes into [ə] in unstressed position: *September* [səpˈtɛmbə] ‘вересень’;

2) extension of sound [i] at the end of word: *funny* [ˈfʌni:] ‘веселий, кумедний’;

3) secondary accent stored in words with three or more syllables, cf.: *interesting* [ˈɪntəˈrestɪŋ] ‘цікавий’, *necessary* [ˈnesəˈseri] ‘необхідний’

(Access mode:

<http://minnesota.publicradio.org/features/npr.php?id=135040267>);

4) reduction of long vowels (especially at the end of the word and before voiceless consonants): *see* [si] ‘бачити’, *keep* [ki:p] ‘тримати, зберігати’

(Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/forbeslife/selling-a-home-made-of-subway-cars>);

5) lengthening of short vowels in preposition to the voiced consonants: *big* [bi:g] ‘великий’, *good* [gu:d] ‘добрий’, *come* [ka:m] ‘приходити’, that is most peculiar to the inhabitants of London [Luoma 2004] (Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/forbeslife/selling-a-home-made-of-subway-cars>);

6) lengthening of vowel in adjectives with **-ad** (South England): *bad* [bæ:d] ‘поганий’, *glad* [glæ:d] ‘гідний, задоволений’, *sad* [sæ:d] ‘похмурий’;

7) diphthong [əu] changed with the sound [u], especially in the speech of young people: *soap* [sup] ‘мило’;

8) diphthong [uə] changed with the sound [ɜ:], for example, for this reason, *sure* ‘упевнений’ becomes a homophone *shore* ‘берег’, and the pronunciation [ˈʃuə] is old-fashioned;

9) [ju:] → [u:] after fricative consonants and sounds *n, m*: *resume* [rəˈzu:m] ‘резюме, висновок’, *music* [ˈmu:zɪk] ‘музика’, *news* [nu:z] ‘новини’;

10) vowel in monosyllabic, at least – disyllabic (the second silent vowel) words such as *class* ‘клас’, *half* ‘половина’, *pass* ‘перепустка’, *dance* ‘танець’ before a fricative consonant and combination of sounds with fricative usually pronounced like in the word *bad* ‘поганий’ ([æ]) and not as [a:] in *father* ‘батько’ (Access mode: <http://video.forbes.com/fvn/inidaily/ken-kamen-avoid-the-financial-noise>).

The general tendency, inherent to phonetic level of modern English, is convergence of pronunciation and spelling, for example: *often* [ˈɒftən] ‘часто’.

2. **At the lexical level**, there is rapid development of English vocabulary, which was the primary cause of scientific-technical revolution (from the end of 80^s of the 20th century) that triggered the emergence of an array of words in science and technology to describe new concepts, which in turn influenced the culture and social relations, so it is not surprising that a large group of new lexemes is **terminological neologisms**, eg.: *sleep-teaching* ‘навчання уві сні’, *telecommuter* ‘консультант, дослідник, програміст, пов’язаний за допомогою комп’ютера з установою’, *troubleshoot* ‘усувати неполадки в роботі комп’ютера’ etc. However, new words and phrases can occur in order to create expression, having been emotionally neutral counterpart (descriptive word or reverse), ie **stylistic neologisms**: *brain-drain* ‘виїзд науковців з країни (рос. «утечка мозгов»)', *trigger-happy* ‘войовничий’, *baby-kisser* ‘політик, який вдається до будь-яких хитрощів, щоб зацікавити виборців’ and so on.

In the process of creating new lexical items, there are three ways:

a) change of meaning, ie the use of existing lexical unit for naming the new object (**rethinking** or **semantic neologism**): *an umbrella* – ‘1) парасолька від дощу; 2) авіаційне прикриття; 3) політичне прикриття’;

b) modified form, ie introducing a new sign to denote an object that already has a name (*transnomination*). The main scope – American slang: трущоби – *slums* – *ghetto* – *inner city*; burned-out ‘смертельно втомлений’;

c) changes in form and content (*proper neologisms* – the bulk of new items): *UFO* ‘НЛО’, *saucerman* ‘іншопланетянин’. Such neologisms can have 2 options: 1) the word completely loses the old meaning and used only with the new semantics, eg.: *sophisticated* lost its meaning "one who behaves unnaturally" and has become a new positive meaning "modern, technologically progressive" (sometimes also perceived as a synonym for *expensive* ‘дорогий’); 2) new and old values exist in the semantic structure of word, eg., the word *mafia* has expanded its meaning and now it refers "any secret society, closed circle (direct value), clan, group", resulting in a type of emerging constructions like *literary mafia* ‘літературна мафія’, *trade mafia* ‘торгова мафія’, etc.

Given the diversity of possible manifestations of innovative processes at the lexical level of modern English (in comparison with the Ukrainian), we should speak about their **4 main types**, namely:

1) **phonological (phonetic) neologisms**, which are created from single sounds and they are "strong" neologisms [Дубенец 2003: 25]. This group includes tokens formed by onomatopoeia, sometimes – with the addition of morphemes of classical languages, eg.: *sis-boombah* ‘видовищні види спорту (особливо футбол)’ – formed as imitation of sounds, shouts that issue for the fans for encouragement players; *to whee* ‘хвилюватися’ – comes from the exclamation expressing admiration; *rah-rah* ‘широка коротка спідниця’ – up sounds that create the girls during a marching at sports events and shows where they are dressed in short wide skirts;

2) **borrowings**, which also belong to the "strong" neologisms, especially **phonetic borrowings**. Their sound compositions are not adapted to the norms of English: *karaoke* (from the Japanese language) (*empty music – a sound system with pre-recorded soundtrack of popular music which allows an individual to sing along with it*) (cf. in Ukrainian language *брифінг, маркетинг, менеджер*, that came from the English). Typical signs of such neologisms are the lack of semantic motivation and atypical morphological division, eg.: word *hamburger* for native speakers consists of two morphemes – *ham* and *burger*, while in German, from which it originates, is a combination of *Hamburg* + *er*. The same group belong to **barbarisms** (unassimilated units) like *intifada* (Arabic) ‘інтифада’

(uprising in Arab countries) or *Islamic Jihad* (Arabic) ‘ісламський джихад’ (group of Islamic extremist organizations in the Middle East) and tracing such as *gliding time* (German) ‘змінний графік’;

3) **semantic neologisms** created by changing the value with the preservation of word form, cf.: *cosmetic* ‘косметичний’ has a new meaning – "decorative" (*cosmetic repair* ‘косметичний ремонт’, that caused an establishment of some other synonymic neologisms with the same value: *redecorating, face-lift*, etc.) and "misleading / hypocritical / false" (*cosmetic measures, cosmetic steps, cosmetic actions* ‘косметичні засоби / заходи’);

4) **syntactic neologisms** formed by means of *syntactic* (in terms of English grammar) / *morphological* and *morpho-syntactic* (grammar of Ukrainian position) ways, such as compounding, conversion, affixation, abbreviation, reverse derivation etc. – **morphological neologisms**, and **phraseological ways**, as a result of which occurs phrases – **phraseological neologisms** (scope of technique, especially space, politics, education, 97% of which occur in terminology / terminologized constructions) [Libben, Jarema 2006], eg.: *off-the-wall* ‘нетрадиційний, незвичний’, *middle-of-the-road* ‘поміrkований’ (morphological neologisms), *to play Russian roulette* ‘вести ризиковану гру’, *double zero* ‘повне знищення зброї ближнього радіуса дії’, *Fourth World* ‘малорозвинуті країни Африки, Азії, Латинської Америки’ (from a speech by Robert Strange McNamara, American businessman, politician, Republican, U.S. Secretary of Defense during the reign of John Kennedy and Lyndon Jones) (phraseological neologisms) and so on.

It should be stressed once again that the neologisms, which are a central feature of the innovative processes that indicate the rapid development of English (as well as Ukrainian), which linguists have been dubbed **a neological boom**, are widely used and favorable conditions for active formation (because a significant percentage of them appears similar to existing ones) on the pages of periodicals to the powerful emotional impact on audiences, to establish active interaction with it (for this purpose any English-language periodical that is meant to be higher for the "yellow press" has the electronic equivalent with constantly updated information throughout the day and the opportunity for readers to leave comments or to communicate directly with the authors of articles on-line). It is not surprising that the vocabulary of these publications has been made a huge English-speaking audience around the world, getting into colloquial speech of readership, and then – to the literary language. Of course, not the entire

volume of new words and word combinations is becoming an integral part of the literary language – about 50% of neologisms disappear, and those entrenched in the literary version of its component lose their novelty over time.

Thus, the great changes taking place in modern English (as well as in Ukrainian), reflect only partially in phonetics and mainly – in the words, which display changes in computer technology (including – related research in space), medicine, in the words relating to those issues that consciously / unconsciously interested and confused by native speakers (eg, the existence of extraterrestrial life), which shows changes in a society, in the political structure of many countries, as well as vocabulary that captures the relationships among people (both in family and in society) – all those areas that determine the existence of contemporary socium (both in English and Ukrainian) and perceived as dominating, essential to reflect its philosophy and its vision of the meaning of the existence and future development.

Perspective of this study is to analyze the processes that deepen the internal stratification of modern English and Ukrainian vocabularies as a whole system within each of the languages the whole and its individual variants in English (AM) (British, American, Australian, etc.), the latter more deeper trends in the breeding options for English as a relatively independent entities and strengthening of the sociolinguistic factors that determine the formation of vocabulary as well as language forms exist mainly in the Ukrainian language (UM) (literary and spoken forms (UM) and literary / common, colloquial (AM)) taking into account the relationships between regional, social and situational parameters that lead to the selection of specific lexical items by carriers of both compared languages based on communicative situation.

STAGES AND CAUSES OF FORMING A GRAMMATICAL STRUCTURE OF PRESENT-DAY ENGLISH LANGUAGE (IN COMPARISON WITH THE UKRAINIAN ONE)

Oksana Putilina

Under the global integration that results in strengthening intercultural relations, development of wold "live" languages, including English and Ukrainian, is a rapid process, particularly not only on the lexical but on grammatical (morphological and syntactic) level, which is not always predictable. Analysis of examples adjusted by many authors,

particularly A. Paunder, L. Bauer, R. Lieber et al., who are concerned about this fact, revealed new structural types of lexical items, such as fragmented elements (splinters), a significant number of highly unstable compound nouns with a separate writing, but common unifying accent (block compounds) and a creation on their basis of compound words / pseudo-compound words (other parts of speech), whose self-morphological identity usually defined only within a specific context for the fulfillment of their syntactic role, that is, their appearance has a strengthening influence of analogy in the formation of composites / quasi-composites that can lead to structural changes of lexical units, including the conversion of compound words in derivatives for potentially unlimited number of new words with unstable and unpredictable grammatically-categorical indicators [Putilina 2012].

This process is one of the differential features of Present-day English, especially British (BE) and American (AmE) variants as competitors that stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian ones) with multiplicity of media, geographical area due to extralinguistic factors of their spread – as the classic, 'original', 'true' English (as claimed by some supporters of BE) in the status of one of the languages of international communication and as less conservative language with signs of language-cosmopolitan, that absorbed into itself the elements of other languages, which directly contacted, and in the role of the language of the powerful state in the world (AmE), respectively. Lack of substantial research in this area makes **the relevance** of proposed research.

However, a comprehensive analysis of innovative processes that currently take place in the English language (as opposed to Ukrainian), primarily on the grammatical level, not be possible without the differentiation of specific and borrowed items, events, processes, etc. in modern English in comparison with the Ukrainian that is **the purpose** of our study. It is quite obvious there is a determination of **the main tasks**, namely: a characterization of grammatical, lexical and phonetical processes in Present-day English (in comparison with Ukrainian) and their historical interpreting, an establishing of the nature and causes of historical changes in the vocabulary of English (compared with the Ukrainian), a separation of literary / colloquial functioning form of English (in comparison with Ukrainian), a classifying types of neologisms in both languages.

Popularity of English in the world, as evidenced by the number of native speakers (according to various sources – from 300 to 400 million) and those who at least knows it and can use it if necessary as a second

language (from 180 to 1800 million) and its status of one of the languages of international communication is the root cause of the dynamic development of the English, who have long moved beyond the UK. The fact of its distribution in 54 countries, the inhabitants of which it is official, and in more than 30 non-sovereign entities could not impact on the diversity of its expression, the number of variants, dialects, subdialects, and hence the appearance of a large number of major changes that affect not only vocabulary but also grammatical level, which is usually quite resistant to any changes.

According to S. Müller, dynamics of spreading any language necessarily led to the changes of its lexical and grammatical forms, but if the process of changes in vocabulary occurs naturally (due to word-formation and borrowing), the grammatical changes are more noticeable for a native speaker and especially for those who use a language as a second one [Müller 2008: 9]. A set of grammatical changes caused "shifts" in all grammatical system of language, resulting may be particular difficulties that often arise in the modern media of English (especially in order to whom English is not native) in the process of reading art texts of 18th-19th centuries, because not only vocabulary but grammar and then, quite different from today.

In the period of active formation of the modern English language has become extremely important so-called **competing** ("struggle") organic (actually English) synonyms and synonyms-borrowing when foreign words which fell to the English vocabulary, displaced specific English or those that come in English language much earlier and are adapted so that native speakers were perceived as proper English, to other areas, particularly at the periphery of active usage, mostly labeled "*obsolete*" or "*out-of-date*" (to mid. 20th century) / "*nonprestigious*" (2^d half of 20th century). Because this process changes in the semantic structure of words occurred within new-formed oppositional pairs or in their stylistic characteristics. The most active in such changes were observed in Middle English period because at this stage of English language accounts for a significant number of stylistic changes in the specific words of English origin under the influence of token-borrowing. So, actually the English noun *foe* after the appearance of the noun *enemi* (modern version – *enemy*) has gained the status of poeticisms and disappeared from active use that can trace its operation today. The same can be noticed to other nouns, eg. Old English *folk* and *dale* were pushed by counterparts *people* and *valley* with the movement of

much narrower scope and limits of semantic structure and compatibility properties [Stockwell, Minkova 2001].

Overall, this process does not cease now, and can lead to serious changes in the semantics of words, cf.: verb *starve* in the Old English period meant 'dead', but under pressure of synonym *die* with the same value meaning of *starve* initially narrowed to 'die of hunger', and then lost a seme 'death', and in the modern English it is used to denote the process of starvation, but not with the obligatory tragic ending. A similar case of interference in the semantic structure of words, only to have entanglement of principles of separation into meaningful parts of words in the English language and the source language, which in the English linguistics marked as pseudo-etymologization (or wrong / false etymologization), demonstrates by the noun *reindeer*, in which the second significant component marked an animal in the Old English period: under the influence of French *animal* primary meaning narrowed to naming not just any animal in general, but only one kind of animals – namely deer [Onysko, Michel 2010]. It is noteworthy that the objects of these changes were most frequently used components of sentence structure, ie, subject / object and predicate, which for English (as a whole, and for Ukrainian) are required for making sentence and that at the morphological level is usually expressed by nouns (wider – names) and verbs.

By extralinguistic reasons of changes in the value of existing and emergence of new words in Ukrainian and English languages should be attributed primarily **euphemistic replacement** – usually more sensitive indication of subjects and events, from unwanted to mention moral and ethical reasons (and for both contrasted languages the presence of a significant number of euphemisms, created to avoid the use of words with clearly determinate seme "death, ruin" type *pass away*, *perish*, *join the better*, *kick the bucket*, *go to green pastures*, *вирушити / перейти в інший (кращий) світ*, *вирушити на небеса*, *зіграти в ящик*, etc.) is characteristic, cf.: *fatal* 'смертельний' → *inoperable* 'неоперабельний'. Note that euphemisation affects all levels of speech style and not a mere synonym replacement – in the selected words for this purpose there is a new component value, eg., *pass away* – not only fly in space, but also change the physical condition, and *the better* is not only an assessment of quality, but also to indicate the completeness, the end.

Overall, euphemisation often used by the media to mitigate the predicted effect on the audience of readers (viewers, listeners) of certain events of political, commercial or social nature (this trend is especially

distinct in the English, particularly in American, mass media (in comparison with Ukrainian)): *starvation* ‘голод’ → *undernourishment* ‘недоїдання, недостатне / неналежне харчування’, *second hand* ‘старий (одяг)’ → *pre-owned* ‘той, який був у вжитку, неновий’, *unemployed* ‘безробітний’ → *redundant* ‘звільнений (унаслідок скорочення штату)’, *crisis* ‘криза’ → *depression* ‘депресія’, *salary cuts* ‘зниження заробітної платні’ → *adjustment* ‘регулювання, коригування, вирівнювання (зарплатні)’ etc. A typical manifestation of this is the principle of *political correctness* ‘політичної коректності’: that phrase comes from *correct thinking* ‘правильна, загальноприйнята думка’, first used in the speech of Chinese leader Mao Dzedun in the beginning of 80th years and applied in cases when it comes to issues of race / ethnicity, gender or social relationships. However, misuse of euphemisms frequently causes serious criticism from English-speaking readership, mostly – American periodicals (cf. the quote listed V. Yelisejeva to appeal to English rubrics in German «Tune»: «Government spokesmen talk about REDEPLOYMENT of American troops; they mean WITHDRAWAL. When sociologists refer to BLACKS LIVING IN SLUMS they are likely to mumble something about NON-WHITES IN A CULTURALLY DEPRIVED ENVIRONMENT» [Елисеєва 2003: 85]).

In general, the formation of English grammar can distinguish several periods: Old English (7th c. BC – 1100), Middle English (1100 – 1450/1500) and Modern English (1500 – till now) (Early Modern English (1500 – 1700) and Late Modern English (1700 – until today)) [Shay 2008], the gradual change of which greatly affected the formation of grammatical structure of present-day English in the manifestation, which we know out.

An important factor which usually referenced by majority of Anglicists [Algeo, Pyles 2009; Barber 2000; Millward, Hayes 2011; Shay 2008] is the absolute dominance of extralinguistic factors that determine the formation of the whole array of English – from phonetics to stylistics [Путіліна 2011: 7-14]. Thus, during the Roman Empire along the Northern coast of Europe (between the rivers Elbe and the Rhine and Jutlandsky Peninsula) settled peoples who spoke Germanic languages (Angles, Saxons and Jutes, who often called Anglo-Saxons) and who have began to move to Britain in the middle of the 5th century. The influence of Latin, which used by the Roman merchants, who traveled among the tribes, had already become noticeable (cf. *kettle* ‘чайник’, *wine* ‘вино’, *cheese* ‘сир’, *butter* ‘масло’, etc., or the formation of an extensive system of forms of tenses inherent of Latin, which can be compared with the development and

establishment of tenses forms in Ukrainian grammar under the influence of Old Church Slavonic).

However, not only Latin, which always mentioned by historians of English, speaking of this period, influenced the formation of English grammar, as in 4th century in areas where the Anglo-Saxons were settled, the status of native was so called Celtic, more precisely – the Celtic languages (Brythonic (Welsh, Cornish, and partially – Breton), Goidelic, in particular Irish, and to a lesser extent – continental languages, for example, Gallic) [Algeo, Pyles 2009; Millward, Hayes 2011]. Due to the fact that in 4th cent. the Rome gradually lost its strength because of attacks from the East Goths and Anglo-Saxons from the North, the Celts, who inhabited the territory of modern Scotland and Wales, begin to expand their borders, while in 410 AD the last Roman emperor left the group of the British Isles the Celts and Anglo-Saxons, among whom had already started the war, which lasted nearly a century and ended with almost the final extermination of the Celts with the introduction of 550 AD state of Anglo-Saxons – England. The population of this country has continued to speak so-called Celtic language up to 7th century.

In terms of modern English grammar, the emergence of verbal *Continuous* forms, which characterized the Celtic languages [Millward, Hayes 2011: 41], the formation and gradual reduction of case paradigm of nouns, as in the Irish language or in a group of Brythonic languages, using phrases with the participle to implement of aspect-temporal values and typical for Old Irish and Welsh languages in Early and Middle Welsh periods VSO-model of sentence (verb (predicate)-subject-object), that partly (except interposition of the subject) preserved in the imperative and some types of incomplete sentences, and SVO-model, typical for clauses of composite sentences, are important [MacAulay 1992: 89-92; Sproat 1985: 173-216].

Holistic and systematic influence of Latin is fixed after 597, ie after the adoption of Christianity by Anglo-Saxons and the emergence of the church books. This period – the period of Old English – is usually associated with two state entities: Northumbria (Old English: *Norþanhymbra / Norþhymbre*), which is associated epic poem "Beowulf", and the Kingdom of Wessex (Kingdom of the West Saxons) (Old English: *Westseaxna rīce*) (which becomes the center of power after the weakening power of Northumbria), which King Alfred the Great (reign – 871-900) founded schools and instructed to translate books from Latin in English (cf. with the activity of Yaroslav the Wise in Kyiv Rus).

Today, English grammar like Latin, has two voices (active and passive), three moods (indicative, conditional and imperative), an extended system of verbal forms of time, including simple forms (Present), perfectly forms (Perfect), distinction of action and prior action (the Future in the Past Tense). In the syntactic aspect should be emphasized fixing under the influence of Latin syntax such features as free word order (sometimes), but in most cases each sentence followed by a traditional indicator – the subject in primary form (or nominative case, for example, in Slavic languages, particularly in Ukrainian), and the appearance of a compound nominal predicate (Predicative) [Shay 2008].

In the Middle English period, in addition to Latin, the formation of English also is influenced by Norman-French language, which is brought with the Norman conquerors, and it served the function of official in England in the 11th-14th centuries. However, the influence of Norman-French largely had affected the phonetic and the lexical levels than grammar [Путіліна 2011], as among the grammatical consequences of interaction between the two languages most linguists say domineering tendency to observance of the fact that today consider direct word order (the subject-predicate object) with the transfer of predicate / part of predicate in the preposition on the subject in interrogative sentences, the principles of the use of definite and indefinite articles as determinants of nouns, and a modern variant of the personal pronoun in 3 person, plural *they* ‘вони’ with variations in the object case *them* ‘ім, їх’ and possessive pronoun *their* ‘їхній, їхня, їхнє, їхні’ [Lipka 2002]. Thanks to these features the texts written by Middle English language is understandable for Modern English media, as both grammatical structure and lexical content are more similar to modern version.

If in this context to analyze Early Modern English, a period of which coincides with the period of the English Renaissance (remember that the works of William Shakespeare is present this period of English language), then we should mention the changes back touched not grammar, but this time – phonetics as between 1400-1600 in English there were two phonetic processes that influenced the language in general and distinction of Middle English and Modern English (except language Yola, enjoyed by the residents of two Irish baronies Forth and Bargo in County Wexford to the middle of 19th century): decline an unstressed vowel at the end of word and Great Vowel Shift, ie a systematic change of the long vowels in accented syllables, to which a pronunciation of vowels was similar to pronunciation in Latin, and phonetics is similar to the Netherlands or Low

German (Low Saxon) [Jespersen 1922] (there is interesting that in Modern English spelling usually remained identical to the Middle English one). At the same time and in the grammar changes have occurred caused by the introduction of the principle of normalization of the regional dialects of English by the first English publisher W. Caxton (70-80^s years of the 15th century), resulting in a unification of the case paradigm, sentence structure and syntactic relations between its components, which increased the break between spoken and written English variants.

The final fixing of spelling, orthoepic and grammar rules held in late period of Early Modern English – at the beginning of the formation of Late Modern English, the fixation of its is a series of lexicographical works that do not lose their value up today, including dictionaries: Robert Cawdrey's "A Table Alphabeticall", 1604 ('Перелік алфавітний') (the first English explanatory dictionary), John Bullokar's "An English Expositor", 1616 ('Англійський тлумачник'), Henry Cockeram's "The English Dictionarie or a New Interpreter of Hard English Words", 1623 ('Англійський словник або Новий інтерпретатор складних слів англійської мови') (its name was first used the word *Dictionarie* 'словник'), Thomas Blount's "Glossographia", 1656 ('Глосографія'), John Kersey's "A New English Dictionary", 1702 ('Новий англійський словник') and "Dictionarium Anglo-Britannicum", 1708 ('Словник англо-британський'), Nathaniel Bailey's "An Universal Etymological English Dictionary", 1721 ('Універсальний етимологічний англійський словник') and "Dictionarium Britannicum", 1736 ('Британський словник'), Samuel Johnson's "A Dictionary of English Language", 1755 ('Словник англійської мови') and, finally, establishing by the London Philological Society in 1859 publication "New English Dictionary on Historical Principles, NED" in 10 volumes ('Новий англійський словник на історичних принципах'), 1884-1928, with the republishing in 1933 in 12 volumes "Oxford English Dictionary" ('Оксфордський англійський словник') and 4 additional volumes, published from 1972 to 1986.

Currently in the process of learning English grammar should be considered two groups of factors at least: historical background and tendencies that have the force so far and provoke the appearance of changes including – grammatical, on the one hand, and interpolarity and cosmopolitanism of English because of its regional distribution and ensure the functioning of socio-political and economic spheres of human activity, on the other. This leads to consider evolutionary changes of English from the "average" option, known in Britain 300 years ago, to a variety of variants

and forms of existence in the lands where the British were offered this language: America, Australia, New Zealand, Africa, India and others. And the English returned in modified form to the British Isles with immigrants, goods, technology, etc.

However, there is the internal stratification of BE, because inside it there are three types of language: *Conservative English* – the language of Royal Family and Parliament, *Received Pronunciation (RP)*, or *BBC English* – accepted standard, language of educated part of London and southeast of England, "proper English", literary English, language of the best private schools (Eton, Winchester, Harrow, Rugby) and universities (Oxford, Cambridge), and *Advanced English* – language of youth – the most active and most sensitive type of BE, which actively incorporates a new from variants of other English, first of all – from AmE. And this is excluding dialects: Northern, Central, Southwestern, Southeastern, Scottish, Welsh and Irish.

From widely used variants of English Irish (Irish English, IE), Australian (Australian English, AuE) and New Zealand variants (New Zealand English, NZE) in character are closer to the BE, while the American variant (American English, AmE) formed, in fact, own vision of not only vocabulary and phonetics of English, and, above all, grammar, and there is a 3 AmE dialects (Northern, Central and Southern), each of which is divided into several subdialects, most colorful and best known of which, due to the movie and music, is Californian subdialect (interesting that the pronunciation which is characteristic for it, commonly called "real American pronunciation", and the Northern dialect, language of East Coast – New England, where once came the first settlers from Britain – linguists feel rather close to the BE [Kastovsky 1991; Labov 2010; Lass 1994]).

Thus, all this leads the ambiguity of correctly interpreting changes and their causes that have occurred (and still going) over the past decades in the grammar and vocabulary of English ie if we consider historic changes that took place in the grammar of English, the vast majority of those innovations about which today Anglicist debate, there is not a random phenomenon, caused only extralinguistic factors, but well-motivated in terms of internal organization of the language process, characterized by signs of consistency and continuity.

Perspective of this study is to analyze the processes that deepen the internal stratification of modern English and Ukrainian vocabularies as a whole system within each of the languages the whole and its individual variants in English (AM) (British, American, Australian, etc.), the latter

more deeper trends in the breeding options for English as a relatively independent entities and strengthening of the sociolinguistic factors that determine the formation of vocabulary as well as language forms exist mainly in the Ukrainian language (UM) (literary and spoken forms (UM) and literary / common, colloquial (AM)) taking into account the relationships between regional, social and situational parameters that lead to the selection of specific lexical items by carriers of both compared languages based on communicative situation.

TYOLOGY OF SYNTACTIC AND SOCIOLINGUISTIC CHANGES IN PRESENT-DAY ENGLISH LANGUAGE (IN COMPARISON WITH THE UKRAINIAN ONE): REASONS AND CONSEQUENCES

Oksana Putilina

Results of global integration (strengthening intercultural relations, development of world "live" languages, including English and Ukrainian) are a rapid process, particularly not only on the lexical but on grammatical (including syntactic) and sociolinguistic levels that are not always predictable. Analysis of patterns adjusted by many linguists, especially A. Paunder, L. Bauer, R. Lieber et al., who are concerned about this fact, revealed new structural types of lexical items, such as fragmented elements (splinters), a significant number of highly unstable compound nouns with a separate writing, but common unifying accent (block compounds) and a creation on their basis of compound words / pseudo-compound words (other parts of speech), whose self-morphological identity usually defined only within a specific context for the fulfillment of their syntactic role, that is, their appearance has a strengthening influence of analogy in the formation of composites / quasi-composites that can lead to structural changes of lexical units, including the conversion of compound words in derivatives for potentially unlimited number of new words with unstable and unpredictable grammatically-categorical indicators [Putilina 2012; Putilina 2013].

According to S. Müller, dynamics of spreading any language necessarily led to the changes of its lexical and grammatical forms, but if the process of changes in vocabulary occurs naturally (due to word-formation and borrowing), the grammatical changes are more noticeable for a native speaker and especially for those who use a language as a second one [Müller 2008: 9]. A set of grammatical changes caused "shifts" in all

grammatical system of language, resulting may be particular difficulties that often arise in the modern media of English (especially in order to whom English is not native) in the process of reading art texts in lexical and sociolinguistic areas.

This process is one of the differential features of Present-day English, especially British (BE) and American (AmE) variants as competitors that stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian ones) with multiplicity of media, geographical area due to extralinguistic factors of their spread – as the classic, 'original', 'true' English (as claimed by some supporters of BE) in the status of one of the languages of international communication and as less conservative language with signs of language-cosmopolitan, that absorbed into itself the elements of other languages, which directly contacted, and in the role of the language of the powerful state in the world (AmE), respectively. Lack of substantial research in this area makes **the relevance** of proposed research.

However, a comprehensive analysis of innovative processes that currently take place in the English language (as opposed to Ukrainian), primarily on the grammatical and sociolinguistic levels [Путіліна 2011; Jespersen 1922; Putilina 2012a], not be possible without the differentiation of specific syntactical constructions and features of social stratification of the vocabulary in Present-day English in comparison with the Ukrainian that is **the purpose** of our study. It is quite obvious there is a determination of **the main tasks**, namely: a characterization of grammatical and sociolinguistic processes in Present-day English (in comparison with Ukrainian) and their lexical interpreting, an establishing of the nature and causes of grammatical (syntactical) and sociolinguistic changes in the vocabulary of English (compared with the Ukrainian), a separation of literary / colloquial functioning form of English (in comparison with Ukrainian), a classifying types of new constructions in both languages.

Grammatical changes taking place in Present-day English, affect not only the lexical level but also grammatical, in particuliary syntactic (from phrases to the text). The general list is rather long and it continues to grow, so it seems appropriate to name the most important signs typical of Present-day English syntax (in comparison with Ukrainian) and represented in most variants of English, including:

- 1) declarative sentence can be used as an affirmative-interrogative one with higher intonation at the end of a sentence (cf. Ukrainian, for which a certain word order and the presence of specific markers are not principal), for example: *You are looking for a vacuum*

cleaner↑? ‘Ви шукаєте пилосос↑?’ To enhance the interrogative effect after such construction can be used interrogative word-sentence like *Right?* ‘Правильно?’, *Correct?* ‘Вірно?’; *O.K.?* ‘Так?’; *Eh?* ‘Так?’; *What?* ‘Адже так?’ with the increase of the voice at the end, eg.: *But you* ↓ *talked about it?* ↓ *When?* ‘Але Ви ↓ говорили про це? ↓ Коли?’ [Kastovsky 1991];

- 2) change of word order with a decrease in the number of prepositional constructions in the role of definition [Дубенец 2003: 13]. One of the typical cases is staging **descriptive titles** before the noun – proper name: *Foreign Secretary Michael Stuart* ‘Міністр закордонних справ Майкл Стюарт’ (букв. ‘Закордонний міністр’) instead of *Michael Stuart, the Secretary of State for Foreign Affairs* ‘Майкл Стюарт, міністр Департаменту закордонних справ’, *eighteen-year-old plumber’s mate John Smith* ‘вісімнадцятирічний помічник слюсаря Джон Сміт’ instead of *John Smith, a plumber’s mate eighteen years of age* ‘Джон Сміт, вісімнадцятирічний помічник слюсаря’ (in the latter case, in the Ukrainian equivalent difference is not noticeable if not take into account the word order). It is noteworthy that generally the number of adjectives in preposition to the signified word increases, and in the Ukrainian equivalent structure is usually not stored: *an often-referred to book* ‘книга, на яку часто покликаються’ instead of *a book that is often referred to* ‘книга, на яку часто покликаються’;
- 3) in coordination predicate form with the subject native speakers follow "the proximity rule," ie, the predicate agrees in number with the subject the nearest to it, whereas in the Ukrainian language, this principle does not apply, example: *You and I am friends* ‘Ти і я – друзі’ (predicate is in the singular, not in the plural because of it agrees with last pronoun *I*); *Neither you, nor I, nor anyone knows the answer* ‘Ні ви, ні я, ніхто не знає відповіді’ (predicate is in the singular, not in the plural because of it agrees with last pronoun *anyone*) [Shay 2008];
- 4) usage of ellipsis (syntactical reduction when part of nominative word combination functions instead of a phrase while preserving function and significance of the assembly), which is saved:
  - the first component, eg.: *semi* from *semi-detached house* ‘дім на дві родини’ (except of ellipsis in this case the reduction of the first component is determinate on the

principle of apocope, ie truncation of the final of the word); *zebra* from *zebra crossing* ‘пішохідний перехід’;

- the second component, eg.: *Hill* from *Capitol Hill* ‘Капітолій’; *Later!* from *See you later!* ‘Бувай! / Побачимося пізніше!’; *probes* from *space probes* ‘метеорологічні зонди’ [Putilina 2012a: 19-20].

Note that in elliptical formations may be changes of lexical and grammatical meaning: component of word combination – substitute of full phrase – can move in another grammatical category and change the paradigm. To this type belong substantivated adjectives with affixal structure, example, *undesirable, unwanted* ‘небажані елементи’ (about people), *finals* ‘випускні іспити’, *supersonics* ‘надзвукові літаки’, or lexical shortenings, for example, *pre-fab* from *pre-fabricated house* ‘збірний (тобто такий, що збирається) будинок’ (combination of ellipsis, substantivization and apocope), *pop* from 1) *popular music* ‘популярна (масова) музика’ or 2) *popular culture* ‘популярна (масова) культура’ [Barber 2000];

- 5) differentiation of constructions with adverb *there*: constructions with epenthetic *there* report an information, and construction without *there* intended to provide physical perception by interlocutor or reader a specific object from reality, cf.: *As I recall, across the street there's a grocery* ‘Наскільки я пам'ятаю, через дорогу є продовольча крамниця’ (report the information) and *As you can see, across the street is a grocery* ‘Як бачите, через дорогу – продовольча крамниця’ (focusing attention on the companion an object of reality – physical perception). This explains the lack of construction of the second type (without *there*) in stage directions [Вейхман 1990]: *Between this door and the stem gallery are bookshelves* ‘Між цими дверима і галереєю з колонами книжкові полиці’. In addition, in the grammars ([Radford 1997; Sag, Wason 2000] and others) does not mention the occurrences of compound *there's* in constructions *there's a dear / there's a (dear) love* ‘будь ласка / будьте ласкаві / будьте такі люб'язні’, *there's a* ‘будь ласка / будь (-те)...’, eg.: *Oh, please, Ann, put on a coat, there's a love* ‘О, будь ласка, Енн, вдягни пальто, будь така ласкава!’; *Whatever you were doing, stop it, there's a dear* ‘Що б Ви не робили, облиште це, будьте такі добрі!’; *There's a good girl. Don't cry* ‘Ну, будь розумницею. Не плач’;

- 6) emergence of pseudo-subordinate independent sentences with unsemantic conjunction *if* / modal verb *will* or both components або обома компонентами simultaneously in the wishes: *Will you come this way, please?* ‘Чи не могли б Ви пройти сюди, будь ласка?’; *Mr. Marlowe? If you will come this way, please* ‘Містере Марлоу, сюди, будь ласка!’. In addition, these sentences can predict a cue-response, eg.: *"I'll speak to her and tell her to lay off."* – *"If you would"* ‘«Я поговорю з нею і скажу, що її звільнено». – «Будь ласка / Будьте такі ласкаві»’;
- 7) condensation of phrases is typical for attributive word combination, ie replacement of prepositional constructions on non-prepositional ones (***nominative binomial (NB)***), formed by model N + N, where the number of components can vary from 2 to 7 or more) that have different morphological features, in particular a prepositive definition, expressed by:
- a noun in the singular in the common case: *game laws* – 1) ‘правила гри’ (direct value), 2) ‘правила полювання’ (НБ); *a return train ticket* ‘квиток туди й назад’; *the United States nuclear defense umbrella* ‘ядерний захист Сполучених Штатів Америки’; *Scotland Yard fraud squad officers* ‘офіцери загону Скотленд-Ярду для боротьби з шахрайством’ [Putilina 2012a: 21];
  - a noun in the plural in the common case, which includes the names of:
    - institutions and organizations: *complaints office* ‘бюро скарг’;
    - laws and regulations: *Governments's youth opportunities programme* ‘урядова програма працевлаштування молоді’;
    - posts: *antiquities dealer* ‘антикварний дилер / продавець антикваріату’;
    - books, magazines, etc.: *appointments book* ‘книга реєстрації прийому відвідувачів’;
    - relevant to English-language countries phenomena that still may not have a clear official name: *wages and earnings figures* ‘цифри (рівень) заробітної платні’; *the aids package* ‘пакет допомоги’; *Recipes Department* ‘рецептурний відділ’ [Sproat 1985];

- a noun in the possessive case despite the fact the noun (under the rules of normative grammar) does not form a possessive case (though if the noun in such construction is the proper name, then there are two options of the use – in the possessive and in the common cases, and in Ukrainian translation form of the possessive case in such cases is absent, eg.: *Ottawa's political elite* ‘політична еліта Оттави’ і *Ottawa airport* ‘аеропорт Оттави’), including names:
  - cars, airplane and other vehicles: *the car's front seat* ‘переднє сидіння машини’; *the aircraft's engines* ‘двигуни літака’;
  - institutions: *the club's reading-hall* ‘читальний зал клубу’; *the hospital's board-room* ‘кімната для персоналу в лікарні’;
  - buildings and facilities: *the room's deep silence* ‘повна тиша в кімнаті’; *the building's lights* ‘вогні будівлі’;
  - household items: *the phone's mouthpiece* ‘телефонна слухалка’; *the desk lamp's glow* ‘блимання настільної лампи’;
  - action: *the war's inevitability* ‘неможливість уникнення війни’; *the journey's shortness* ‘нетривалість подорожі’ [Putilina 2012a: 22].

It should be noted that the changes that affect the syntactic level of English (in comparison with Ukrainian), are common to all variants of English, but the main producers of these processes are still AmE and BE, at that their number is constantly growing, and areas of functioning are mainly broadcast media, advertising, scientific and technical literature, political speeches and colloquial speech.

On the whole, new processes and phenomena in a large number fixed by linguists from the second half of the 20th century, prompted researchers to expand the list of the factors that influence the development and progress of language, especially vocabulary that on the principle of chain reaction provokes changes at other levels of language system [Stockwell, Minkova 2001].

One of the determining factors was considered social changes in society that realies certain language such as English or Ukrainian. In this context, Modern Anglicists distinguish 5 main tasks:

- 1) determination of ways of distinguishing new lexical items and new meanings of existing units;
- 2) an analysis of factors of their occurrence in relation to the pragmatic needs of society;
- 3) study of models of their creation and restrictions on their use;
- 4) development of principles of attitude to new units (their perception / rejection of society) in different social, professional, age groups, etc.;
- 5) lexicographic treatment with the definition of pragmatic restrictions on their use in different situations of communication including social differentiation of language [Putilina 2012a: 22].

All this fits within the scope of functional approach to the study of innovations in English (in comparison with Ukrainian), i.e. the emergence of a new unit is due to pragmatic needs of a particular social group. Depending on the role relationships between participants of communication all situational types of communication are divided into symmetric, which have the same social status of communicants, one gender, one age, the same level of education, etc., and asymmetrical, which are characterized by different social status of communicants, different gender, different age, and under. In addition, the focus is primarily on unofficial (relaxed) communication.

Generally, the Modern English-language society shows an increasing tendency towards **social differentiation**, and best proof of it is the appearance of a large number of words to denote different walks of life, for example: *belonger* ‘представник середнього класу’ (*well-off middle class*), ‘прихильник консервативних поглядів, зацікавлений у матеріальному комфорті й стабільності, позбавлений авантюризму’ (social type that includes different age categories); *yuppie* (*young urban professional person*) ‘молодий заможний мешканець міста, який прагне зробити кар’єру, досягти матеріального успіху й при цьому веде активне світське життя, має високооплачувану роботу й надзвичайно вимогливий до своєї зовнішності (дотримується ділового стилю), яку сприймає як візитівку’ (this type includes the following subtypes as *buppie* (*black yuppie*) ‘представник цієї групи, який є афроамериканцем за походженням’, *muppie* (*middle-aged urban professional person*) ‘представник цього типу, який досяг середнього віку’, *guppie* (*Republican urban professional person*) ‘яппі, котрий підтримує республіканців’, etc.); *survivors* – букв. ‘ті, що виживають’ –

representatives of the lowest social stratum, which includes *nilky* (*no income, lots of kids*) ‘безробітні з великою родиною’; *sustainers* – in one sense, an intermediate type that is neither quite poor nor wealthy, *emulators* – those who want to succeed in life and try to emulate *achievers* – the successful, including *DINKY* (*double income, no kids yet*) ‘успішна молода бездітна сімейна пара, у якій обидва члени подружжя працюють’, *pippy* (*a person inheriting parents` property*) ‘людина середнього віку’, *Whanny* (*we have a nanny*) ‘людина, яка наймає няню (може собі це дозволити)’ (букв. ‘У нас є няня’), etc., – all these segments of society are combined with concept *VAL* (*value and lifestyles*) ‘цінності й спосіб життя’.

However, social stratification of the vocabulary is also found in the presence of the words the usage of which is limited within a certain class, including:

- broadcasting the middle class is characterized by units starting morpheme *Mc* (by analogy to *McDonalds*), *fast*, *convenience*, *junk*, that is a measure of the meaning of "inexpensive, convenient, standard", eg.: *McLife* ‘звичайне / повсякденне життя’, *McNews* ‘звичайні (нецікаві) новини’, *fast food* ‘швидка (неякісна) їжа або заклад, де її пропонують’, *junk food* ‘їжа-сміття / нездорова їжа / сурогати, а також люди, які вживають такі продукти і страви’, *convenience-food* ‘концентрати / консервовані продукти, що не потребують тривалого приготування / страви, які готують у кафе’, etc. [Елисеєва 2003];
- for speech of the working class are inherent lexemes *cheers* ‘до побачення’, *dozen* ‘сварка з родичами’, *to badmouth* ‘лятися’, etc.;
- in broadcasting of the unemployed were concepts *workfare* ‘ті, хто отримує виплати по безробіттю за умови, що вони беруть участь у роботах, що не оплачуються (у громадських роботах), зокрема прибирання вулиць і под.’, *welfare mother* ‘мати-одиначка, яка не працює і живе на виплати по безробіттю’, etc.

With professional differentiation of the language is associated the emergence of an entire group of words with morpheme *speak* denoting "the language of a certain professional group", for example: *cablespeak* ‘жаргон працівників телебачення’, *educationspeak* ‘жаргон працівників системи освіти’, *sportspeak* ‘жаргон спортсменів’ [Labov 2010], and so.

In addition, restrictions on the use of neologisms may be related to a belonging of native speaker to certain ethnic society – the use of **of racial profiling** – and it usually imposes on bargains lexeme a negative marking, eg.: in broadcasting of Indians – *apple* ‘індіанець, який співпрацює з федеральним урядом’; in the speech of African Americans – *whitie, paddy, blue-eyed devil, Mr Charley* ‘біла людина’; in the speech of white people can appear such lexemes to indicate the African Americans as *af, houtie, terr* or *banana* ‘азіат’ on people from Asia.

The fact that the linguistic changes, that have sociolinguistic background, are systematic evidenced by the appearance of **specialized suffixes** that represent the condemnation by society the members of certain social groups or events, including: *-eer: profiteer* ‘спекулянт’; *-ster: wordster* ‘віршомаз’; *-nik: noodnik* ‘зануда’; and semisuffixes (**splinters**) *-hop: to jobhop* ‘часто змінювати місце роботи’ and *-gate: Clintongate* ‘скандал довкола стосунків президента Клінтона і Моніки Левінські’ [Putilina 2012a: 24].

Overall, today can be characterized by a number of **functional-semantic groups** of vocabulary that emerged as a result of social processes and phenomena and firmly entrenched in the minds of the English language speakers, including:

- Euronotions (due to the emergence of the European Union): *MEP (Member of the European Parliament)* ‘член Європейського Парламенту’; *Euro-sceptic (a person who is skeptical about the value of closer connection among European countries)* ‘ мешканець Великої Британії, який скептично ставиться до об’єднання європейських країн у Євросоюз’;
- dress code (as a pledge of a prestigious job, and hence a higher status in society): *dress-down-Friday* ‘стиль одягу, що допускається для появи на роботі по п’ятницях’; *power dresser* ‘людина, яка дотримується певного стилю одягу для роботи’;
- attitude to work: *fast-tracker* ‘людина, яка швидко просувається службовою драбиною, жертвуючи багатьма речами або усім у своєму особистому житті’; *downshifter (a person who makes a change of career or lifestyle to a mode less pressured and demanding)* ‘людина, яка між кар’єрою і особистим життям (чи родиною) обирає останнє’;

- computer technology: *bogusware* ‘програма, написана для руйнування інших програм’; *toolsmith* ‘фахівець з коригування програм’;
- exploration of Space: *link-up* ‘стиківка космічних кораблів’; *chicken soup* not in the meaning ‘суп з курчати’, but as ‘розчин амінокислот, вітамінів, використовуваний в експериментах з метою виявлення метаболічної діяльності на Марсі’;
- medicine: *Americanophobia* ‘страх перед усім американським’; *vanity surgery* ‘пластична хірургія’ [Müller 2008];
- ecology and its deterioration: *clean-up groups* ‘групи із зачистки ділянок зараженої місцевості’, *environmentalist* ‘борець за охорону довкілля’;
- phenomena of social life that have changed under the influence of social movements, processes and groups – the tendency to undesignation of sex (cf. Ukrainian counterpart, where gender is formally presented, unlike the English version): *stewardess* → *flight attendant* ‘стюардеса → бортпровідник / бортпровідниця’; *fireman* → *fire fighter* ‘пожежник → букв. борець з вогнем, тобто пожежник’. It also includes a large group of lexemes (compound nouns) with the second component *person* in the value ‘особа, людина’, for example: *freshperson* ‘новачок’; *policeperson* ‘полісмен, поліцейський’;
- ethical standards: *open marriage* ‘шлюб, у якому кожен з подружжя має повну свободу (соціальну, етичну тощо)’; *contract marriage* ‘шлюб, укладений на певний період’;
- discrimination on grounds of:
  - appearance: *fattism* ‘дискримінація товстих’;
  - age groups: *youthism* ‘дискримінація молодих при прийомі на роботу’, etc.;
- politics: *velvet revolution* ‘безкровна революція’ (cf. concept of the Velvet Revolution, which is a copy (loan translation) of the English construction), *START (Strategic Arms Reduction Talks)* ‘перемовини щодо скорочення стратегічного озброєння’. To this group belong

euphemisms – words that gained prominence in the period of social development related to activities of individual politicians or under the influence of certain political events, eg.: *Watergatism* ‘політичні скандали’ (from the name of the hotel *Watergate*, which is connected with a scandal that ended with the resignation of Richard Nixon, the President of the United States); *megadebtor* ‘країна з великим зовнішнім боргом’ (the lexeme came during a discussion about the country's debt at the UN (the United Nations)) [Lass 1994];

- art: *ABC art* ‘мистецтво спрощення і розкладання кольору і форми на елементарні складники’, *action painting* ‘розбризування фарби для створення картини’;
- theater: *black theatre* ‘негритянський театр’, *revolve* ‘сцена, що обертається’;
- movie and television: *HDTV (high definition TV)* ‘телевізор з високою роздільністю зображення’, *chat show* ‘інтерв’ю зі знаменитістю (переважно в прямому ефірі)’ (as in the U.S. for years went Oprah Winfrey’s Show) [Putilina 2012a: 25];
- music: *MC (Master of Ceremony)* ‘особливо видатний репер’; *sampling* ‘використовування в електронній музиці фрагментів раніше створеної музики у новому творі’;
- changes in education: *sink schools (schools situated in deprived areas in inner city)* ‘школи з дуже низьким рівнем викладання в гетто / бідних районах, де мешкають переважно емігранти’; *licensed teachers* ‘учителі, які не мають вищої освіти’ (this category was due to lack of teachers);
- life (mainly food): *longlife milk* ‘молоко тривалого зберігання’, *clingfilm* ‘плівка для упаковки продуктів, які швидко псуються’;
- sport: *slimnastics* ‘гімнастика для зменшення ваги’, *a free-fall* ‘стрибок з парашутом у поєднанні з акторбатикою’, etc.

It is noteworthy that it is very difficult to make a detailed analysis of the new items that appear in English (in comparison with Ukrainian)

because responsiveness of native speakers to changes in social life is high [Algeo, Pyles 2009; Millward, Hayes 2011], and many new lexemes for a long time can be exclusively in the spoken area, such as within the slang, so only then they can go to the media through speech of which such units usually fall in the range of attention of linguists. Definitely we can only assert that the absolute champion in this process today remains AmE, while other variants of English gradually master new units providing that there is common social situation in the sense that influenced the rise of new lexemes.

Thus, complex analysis of Present-day English language (in comparison with Ukrainian) is impossible without taking into account not only consistent intralinguistic but extralinguistic factors that influence of the speakers, and therefore – also on the language itself, thus and so a social factor is extremely important in the linguistic sense in English-language society and it demonstrates the national language specifics.

The whole development of Present-day English language (without regard to a particular variant of it) at this stage shows the active cooperation of all levels of language (as well as it does in Present-day Ukrainian language), because the appearance of new lexical items consistently provokes the changes, at that systematic, on the grammatical level, often having sociolinguistic motivation, but the changes apply to all instances of verbal and semantic manifestations of a linguistic unit – from pronunciation to stylistic constraints and graphic design.

Perspective of this study is to analyze the processes that deepen the internal stratification of Present-day English and Ukrainian vocabularies as a whole system within each of the languages the whole and its individual variants in English (AM) (British, American, Australian, etc.), the latter more deeper trends in the breeding options for English as a relatively independent entities and strengthening of the modern sociolinguistic factors that determine the formation of vocabulary as well as language forms exist mainly in the Ukrainian language (UM) (literary and spoken forms (UM) and literary / common, colloquial (AM)) taking into account the relationships between regional, social and situational parameters that lead to the selection of specific lexical items by carriers of both compared languages based on communicative situation.

Список літератури (References) до розділу 8

1. Вейхман 1990: Вейхман, Г.А. Новое в английской грамматике [Текст] / Г. А. Вейхман. – М. : Высшая школа, 1990. – 128 с.
2. Дубенец 2003: Дубенец, Э.М. Лингвистические изменения в современном английском языке [Текст] / Э. М. Дубенец. – М. : «Глосса-Пресс», 2003. – 256 с. – ISBN 5-7651-0088-0
3. Елисеєва 2003: Елисеєва, В.В. Лексикологія англійського мови [Текст] / В. В. Елисеєва. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2003. – 80 с. – ISBN: 5-8465-0135-4
4. Путіліна 2011: Путіліна, О.Л. Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / О. Л. Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 277 с.
5. Algeo, Pyles 2009: Algeo, J., Pyles, Th. The Origins and Development of the English Language [Text] / J. Algeo, Th. Pyles. – Boston : Cengage Learning, 2009. – 347 pp. – ISBN-13: 978-1-4282-3145-0
6. Barber 2000: Barber, Ch., Barber, Ch.L. The English Language : A Historical Introduction [Text] / Ch. Barber, Ch. L. Barber. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 299 pp. – ISBN 0-521-785-70-7 (paperback)
7. Jespersen 1922: Jespersen, O. Language : Its Nature and Development [Hardcover] [Text] / O. Jespersen. – New York : H. Holt Publishing, 1922. – Access mode : URL : http://www.archive.org/stream/languageitsnatur00jespuoft/languageitsnatur00jespuoft_djvu.txt. – Title from the screen.
8. Kastovsky 1991: Kastovsky, D. Historical English Syntax [Text] / D. Kastovsky. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1991. – 510 pp. – ISBN 3-11-012431-9
9. Labov 2010: Labov, W. Principles of Linguistic Change, Cognitive and Cultural Factors [Text] / W. Labov. – Chichester : John Wiley & Sons, 2010. – 424 pp. – ISBN 978-1-4051-1215-4 (hardback)
10. Lass 1994: Lass, R. Old English : A Historical Linguistic Companion [Text] / R. Lass. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 300 pp. – ISBN 0 521 43087 hardback

11. Levelt 1993: Levelt, W.J.M. Speaking : from intention to articulation [Text] / W. J. M. Levelt. – Cambridge (Mass.) : MIT Press, 1993. – 584 pp. – ISBN 0-262-12137-9 (HB)
12. Libben, Jarema 2006: Libben, G., Jarema, G. The representation and processing of compound words [Text] / G. Libben, G. Jarema. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 242 pp. – ISBN 0-19-928506-3
13. Lieber, Štekauer 2009: Lieber, R., Štekauer, P. The Oxford handbook of compounding [Text] / R. Lieber, P. Štekauer. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 691 pp. – ISBN 978-0-19-921987-2
14. Lipka 2002: Lipka, L. English lexicology : lexical structure, word semantics & word-formation [Text] / L. Lipka. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2002. – 244 pp. – ISBN 3-8233-4995-3
15. Luoma 2004: Luoma, S. Assessing speaking [Text] / S. Luoma. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 212 pp. – ISBN 0 521 80052 8 hardback
16. MacAulay 1992: The Celtic Languages [Text] / Ed. by Donald MacAulay. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – 466 pp. – ISBN 0-521-23127-2 (hardback)
17. Millward, Hayes 2011: Millward, C.M., Hayes, M. A Biography of the English Language [Text] / C. M. Millward, M. Hayes. – Boston : Cengage Learning, 2011. – 478 pp. – ISBN-13: 978-0-495-90641-4
18. Müller 2008: Müller, S. The Mental Lexicon [Text] / S. Müller. – GRIN Verlag, 2008. – 56 pp. – ISBN 978-3-638-94517-2
19. Onysko, Michel 2010: Onysko, A., Michel, S. Cognitive Perspectives on Word Formation [Text] / A. Onysko, S. Michel. – Berlin : Walter de Gruyter, 2010. – 431 pp. – ISBN 978-3-11-022359-0
20. Putilina 2012: Putilina, O. Historical and Contemporary Factors of Innovative Processes in the Present-Day English Language in Comparison with Ukrainian One : Conflict or Cooperation? [Text] / O. Putilina // Лінгвістичні студії : 36. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Випуск 25. – С. 89-94. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2012. – Vol. 25. – Pp. 89-94.

21. Putilina 2012a: Putilina, O. Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Morphology. Syntax. Sociolinguistics). Book 2 [Text] / Oksana Putilina : Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions / Ed. by Anatolii Zahnitko. – Donetsk : Donetsk National University, 2012. – 306 pp.
22. Putilina 2013: Putilina, Oksana. Derivation in Modern English in comparison with Ukrainian : Путіліна Оксана. Дери́вація в сучасній англійській мові у зіставленні з українською [Текст] / Оксана Путіліна : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 100 с.
23. Radford 1997: Radford, A. Syntactic theory and the structure of English : a minimalist approach [Text] / A. Radford. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 558 pp.
24. Sag, Wason 2000: Sag, J., Wason, T. Syntactic Theory : A Formal Introduction [Text] / J. Sag, T. Wason. – Stanford : CSLI, 2000. – 211 pp.
25. Shay 2008: Shay, S. The History of English : A Linguistic Introduction [Text] / S. Shay. – San Francisco, CA / Washington, DC : Wardja Press, 2008. – 232 pp. – ISBN 978-0-6151-6817-3
26. Sproat 1985: Sproat, R. Welsh Syntax and VSO Structure [Text] / R. Sproat // Natural Language and Linguistic Theory. – Vol. 3. – 1985. – Pp. 173-216.
27. Stockwell, Minkova 2001: Stockwell, R.P., Minkova, D. English words : history and structure [Text] / R. P. Stockwell, D. Minkova. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 208 pp. – ISBN 0 521 79362 9 (paperback)

Список джерел (List of Sources) до розділу 8

1. Black Star News
2. CNN (Cable News Network)
3. Forbes
4. Minnesota Public Radio
5. The Washington Post

РОЗДІЛ 9

СТОРИНКАМИ ВИДАНЬ БІБЛІОТЕКИ «ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА» : ПРЕЗЕНТАЦІЇ

ПРИКЛАДНА МОРФОЛОГІЯ : НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Презентація книги :

Данилюк Ілля. Прикладна морфологія : Навчальний посібник (Донецьк : ДонНУ, 2010. – 165 с.) // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4.

Ілля Данилюк

Сьогодні в Україні прикладна та комп'ютерна лінгвістика переживають період бурхливого розвитку. У багатьох вишах цю спеціальність відкрито вперше, в інших її орбіта розширилася, захопивши не тільки традиційні проблеми теорії й практики перекладу, але й такі галузі, як автоматичний аналіз та синтез тексту, автоматичне опрацювання природного мовлення, тобто пов'язані з сучасними інформаційними комп'ютерними технологіями.

Курс прикладної морфології належить до опорних у навчальному плані спеціальності «Прикладна лінгвістика». Він має на меті навчити студентів принципів і методів сучасної прикладної морфології, закласти ґрунтовні знання з теоретичної морфології, необхідні для вивчення курсів «Морфоаналіз у комп'ютерних системах», «Автоматичне опрацювання природного мовлення», виробити практичні навички та вміння роботи із сучасними програмними продуктами, моделювання морфологічних систем, застосування елементів статистики у морфологічних дослідженнях.

Значну увагу відведено вивченню лінгвістичного забезпечення автоматично морфологічного аналізу.

Таким чином, основні завдання курсу:

- ознайомлення студентів із історією, теоретичними та практичними питаннями, завданнями прикладної морфології як складової частини прикладної лінгвістики;
- ознайомлення студентів з актуальними проблемами та перспективами інформаційних технологій та систем, пов'язаних з автоматизованим опрацюванням лінгвістичних даних, зокрема, на морфологічному рівні;
- формування у студентів розуміння основ комп'ютеризації та сучасного інформаційного забезпечення і системи знань, що допомогла б орієнтуватися в інформаційно-аналітичній діяльності;
- формування теоретичних знань та практичних навичок професійної роботи, що необхідні для використання універсальних і спеціалізованих інформаційних технологій та систем у сфері професійної діяльності: робота із системами автоматичного перекладу, розпізнавання тексту, пошуковими системами тощо.

Після вивчення курсу студенти повинні знати:

- головні ідеї провідних українських і закордонних вчених у галузі прикладної морфології;
- основні поняття прикладної морфології;
- основні напрямки досліджень у прикладній морфології;
- принципи виділення морфеми;
- класифікацію морфем;
- різницю між кореневими й афіксальними морфемами;
- класифікацію морфологічних значень;
- диференційні ознаки граматичної категорії;
- можливі реалізації відмінкової парадигми в українській мові й мовах світу;
- різноманітні підходи до частиномовної класифікації слів;
- загальний алгоритм автоматичного морфологічного аналізу зі словником основ;
- загальний алгоритм морфологічного анотування та реферування;
- шляхи й приклади застосування досягнень прикладної морфології у програмних розробках, зокрема, системах АМАТ, автоматичного перекладу, автоматичного розпізнавання тексту та ін.

Після вивчення курсу студенти повинні вміти:

- аналізувати наукові роботи з прикладної морфології;
- правильно визначати статус морфеми, її тип;

- членувати текстовий ланцюжок на словоформи й визначати їх статус;
- пояснювати явища на стику морфем;
- знаходити відхилення від адитивної моделі морфології;
- встановлювати морфологічне значення мовної одиниці;
- будувати модель категорії відмінка для української, російської мови;
- визначати приналежність одиниці до певної частини мови;
- визначати частотність морфем;
- давати характеристику сучасних модулів морфологічного аналізу;
- користуватися прикладними розробками у галузі прикладної та комп'ютерної лінгвістики;
- застосовувати програмні продукти з елементами морфологічного аналізу.

У процесі навчання студенти застосовують отримані знання на практиці, будуючи алгоритми для вирішення окремих лінгвістичних завдань: транскрибування, морфологічного аналізу безсловникового типу і зі словником основ та ін. У посібнику вміщено детальний опис середовища для такої роботи, що не вимагає ґрунтового знання конкретної мови програмування.

Також окремо запропоновано кілька різнотипних лінгвістичних задач, для розв'язання яких, окрім логіки й ерудиції, необхідні також знання з морфології й синтаксису.

Загалом посібник зорієнтовано на покриття половини навчальної програми курсу «Прикладна лінгвістика».

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ФРАЗЕОГРАФІЯ : ДОВІДНИК

Презентація книги :

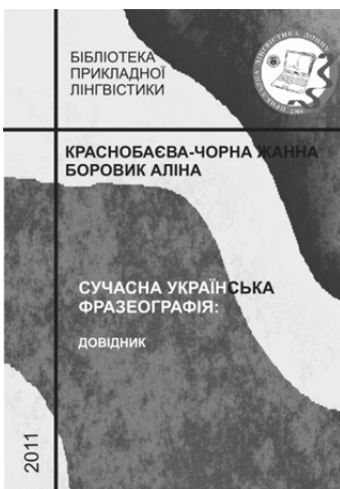
Краснобаєва-Чорна Жанна, Боровик Аліна. Сучасна українська фразеографія : довідник (Донецьк : ДонНУ, 2011. – 93 с.) //

Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць /

Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.)
та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4.

Жанна Краснобаєва-Чорна, Аліна Боровик

Одним із найважливіших аспектів сучасної української мови постає розвиток лексикографії, різновидом якої є фразеологічна лексикографія, або фразеографія, що займається вивченням

теоретичних і практичних питань, пов'язаних з укладанням фразеологічних словників різного типу (відбір і спосіб розташування матеріалу, інтерпретація фразеологічного значення та принципи тлумачення, експлікація культурної семантики фразеологічних одиниць (далі ФО), проблеми перекладу ФО, використання методів роботи з електронними корпусами фраземіки тощо). Окреслена проблематика активно опрацьована в останні роки В. Білоноженко, В. Винником, І. Гнатюк, Т. Космедою, Т. Осіповою, Ю. Прадідом, Л. Самойлович, О. Скопненком, В. Ужченком і Д. Ужченком,

Т. Цимбалюк-Скопненко, В. Чабаненком та ін. (див. також [2]). На думку В. Ужченка та Д. Ужченка, фразеографія «жорстко залежить від ступеня розробки загальної фразеологічної теорії, від конкретних досліджень запасу літературної, ареальної, субстандартної ідіоматики, зіставно-типологічних студій» [6]. Крім того, В. Ужченко акцентує увагу на тому, що українська фразеографія в останні десятиліття перетворилася на окрему лінгвістичну дисципліну й досягла значних успіхів [4: 107]. З'явився ряд тлумачних одномовних і перекладних двомовних фразеологічних словників (К. Баранцев (АУФС 2005), Н. Батюк (Батюк 1966), І. Вирган і М. Пилинська (Вирган, Пилинська 2002), В. Гаврись, О. Пророченко (НУФС 1981), І. Олійник і

М. Сидоренко (Олійник, Сидоренко 1978), Г. Удовиченко (Удовиченко 1984), В. Ужченко і Д. Ужченко (Ужченко 1998), А. Ярещенко, В. Бездітко, О. Козир, Н. Немировська (СФСУМ 2009) тощо), видано словник фразеологічних синонімів (Коломієць, Регушевський 1988) і словник фразеологічних антонімів (СФАУМ 2001), опубліковано словники ареальної фразеології (В. Ужченко і Д. Ужченко (Ужченко 2002), В. Чабаненко (Чабаненко 2001) та ін.), перший в історії української лексикографії фундаментальний словник-довідник авторських уживань фразеологізмів, тавтологічних словосполучень, усталених порівнянь, традиційних формул припрошення, побажання, клятв, прокльонів, каламбурних словосполучень тощо (ФПМЛ 2003). Чільне місце з-поміж зазначених лексикографічних праць з фразеології посідають «Фразеологічний словник української мови» (ФСУМ 1999) та «Словник фразеологізмів української мови» (СФУМ 2003). І. Беляєва та Н. Якименко наголошують на необхідності «повної фразеографічної фіксації, систематизації й описові фразеологічних одиниць із загальним змістом заниженості, неофіційності» [1: 17].

Українська фразеографія репрезентована наприкінці ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. значною кількістю словників різних типів: реєстраційними, перекладними, тлумачними (за призначенням); алфавітними, ідеографічними, гніздовими (за способом подання матеріалу); однотомними, багатотомними, серійними (за структурою видання); поліграфічними й електронними (за способом збереження інформації), комбінованими тощо. Проте на сьогодні в україністиці відсутній систематизований опис найвідоміших фразеологічних словників ХХ ст. – поч. ХХ ст., що і зумовлює актуальність довідника. Отже, укладачі мали за мету здійснити поліграфічний та електронний описи базових фразеологічних словників української мови ХХ ст. – поч. ХХІ ст.

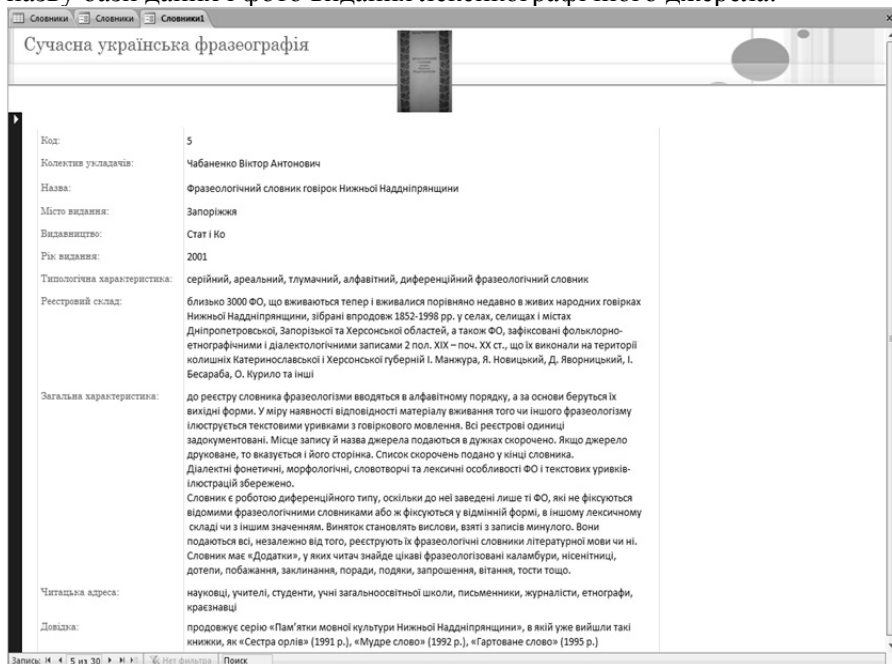
Кожна з національних культур має свою специфіку, що робить культуру неповторною й унікальною. За Л. Самойлович, фразеологія – це відбиток картин реальності, у якій передаються фрагменти культури, історії, етнографії, психології, світогляду, релігії, менталітету, національного характеру певного народу [3: 86]. Фразеологія, на думку В. Ужченка, вимагає чіткого й вільного володіння реаліями мови, тобто глибоких фонових знань, які різною мірою виражаються укладачами словників [5: 47]. Велику роль при цьому відіграють відбір та опрацювання фразеологічних одиниць як

реєстру лексикографічних праць. Реєстр фразеологічного словника відбиває культурологічний параметр фразеології. Репрезентантами фонові інформації у реєстрових одиницях фразеологічних словників постають: відбір одиниць; окремі компоненти одиниць; увесь фразеологічний словокомплекс; фразеологічні мікроструктури, що об'єднують інваріант і гніздо варіантів; коментування окремих складників одиниці; історико-етимологічна довідка; вказівка на характер, умови й особливості вживання одиниці; спосіб розміщення в словниках, зокрема з опорно-гасловими (опорно-гніздовими, стрижневими) словами, за тематичним принципом, де певною мірою реалізується (актуалізується) семантичний потенціал одиниці; ілюстративний матеріал; іншомовні (іноареальні) фразеологічні паралелі [Там само: 50]. Усі фразеологічні словники містять екстралінгвальну інформацію (див. праці М. Жуйкової, Т. Космеди та Н. Плотникової, Ж. Краснобаєвої-Чорної, Л. Самойлович та ін.), що може бути використана як вчителем у школі з навчальною метою, так і науковцем для лінгвістичного дослідження.

У такий спосіб, можна виділити три найважливіші аспекти використання фразеологічних словників: 1) навчальний (у шкільній і вишівській практиках для вдосконалення професійних навичок викладача та для формування мовної компетенції учня, студента під час вивчення української та іноземних мов; під час опрацювання авторських навчальних програм варіативної складової шкільного компонента та розробки спецкурсів з сучасної української мови, лінгвокультурології, етнолінгвістики, когнітивістики, концептології тощо); 2) науковий (фразеологічні словники постають джерелом добору фактичного матеріалу для науково-дослідних робіт учнів, студентів, для написання магістерських робіт, дисертацій, для підготовки наукових статей тощо); 3) прикладний (здебільшого двомовні перекладні словники).

На основі здійсненого опису основних фразеологічних словників опрацьовано також його електронну версію. Електронну версію позиціоновано як комп'ютерну базу даних, що дозволяє здійснювати швидкий пошук і презентацію повної інформації на запит, можливість постійного оновлення, поповнення і розширення інформації, а також характеризується високою надійністю її збереження та захисту. База даних «Сучасна українська фразеографія» (див. Рис. 1) створена у програмі Microsoft Office Access 2007 і складається з 10 обов'язкових полів: 1) код; 2) автор; 3) назва; 4) місто

видання; 5) видавництво; 6) рік видання; 7) типологічна характеристика; 8) реєстровий склад; 9) загальна характеристика; 10) читацька адреса, та факультативного поля «Довідка». Форма містить назву бази даних і фото видання лексикографічного джерела.

Рис. 1. Фрагмент бази даних «Сучасна українська фразеологія»

Отже, аналіз фразеологічних словників засвідчує, що українська фразеологія перебуває у стані активного розвитку.

Література

1. Беляева И. О. Якименко Н. Е. Фразеологический словарь. Язык газеты, радио, телевидения [Текст] // Фразеология в прошлом и настоящем : Материалы XXXVII Международной филологической конференции. Факультет филологии и искусств СПбГУ / Под. ред. Х. Вальтера, В. Мокиенко, А. Савченко. – Санкт-Петербург – Грайфсвальд, 2009. – С. 17-20. **2. Краснобаєва-Чорна Ж., Філіпповська О.** Сучасна фразеологія : Персоналії (пробний зошит) [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Філіпповська. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – 71 с. **3. Самойлович Л. В.** Традиції та обряди народу як джерело виникнення фразеологізмів [Текст] / Л. В. Самойлович // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – № 2 (5). – С. 82-87. **4. Ужченко В. Д.** Нові рубежі української фразеології [Текст]. Рец. на кн.: Словник фразеологізмів української мови

[Текст] / Укл. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук, Н. М. Неровня, Т. О. Федоренко; відп. ред. В. О. Винник. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с. // Українська мова. – 2004. – № 1. – С. 107-117. **5. Ужченко В. Д.** Фразеологічні словники як зібрання фонові інформації [Текст] / В. Д. Ужченко // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – № 3(6). – С. 47-56. **6. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В.** Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. [Текст] / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – С. 404-430.

Джерела

АУФС 2005: Англо-український фразеологічний словник [Текст] / Уклад. К. Т. Баранцев. – 2-е вид., випр. – К. : Знання, КОО, 2005. – 1056 с. **Батюк 1966:** Батюк Н. О. Фразеологічний словник. На допомогу вчителів [Текст]. – К. : Радянська школа, 1966. – 234 с. **Вирган, Пилинська 2002:** Вирган І. О., Пилинська М. М. Російсько-український словник сталих виразів [Текст]. – Харків : Прапор, 2002. – 864 с. **НУФС 1981:** Німецько-український фразеологічний словник : У 2 т. [Текст] / Уклад. В. І. Гавриць, О. П. Пророченко. – К. : Рад. школа, 1981. – Т. 1: А-К. – 384 с.; Т. 2.: L-Z. – 416 с. **Олійник, Сидоренко 1978:** Олійник І. С., Сидоренко М. М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник [Текст]. – Київ : Радянська школа, 1978. – 448 с. **Удовиченко 1984:** Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови : В 2 т. [Текст]. – К. : Вища школа, 1984. – Т. 1: А-М. – 304 с.; Т. 2: Н-Я. – 384 с. **Ужченко 1998:** Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови [Текст]. – К. : Освіта, 1998. – 224 с. **СФСУМ 2009:** Сучасний фразеологічний словник української мови [Текст] / Ярещенко А. П., Бездітко В. І., Козир О. В., Немировська Н. Г. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. – 640 с. **Коломієць, Регушевський 1988:** Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів [Текст]. – К. : Радянська школа, 1988. – 200 с. **СФАУМ 2001:** Словник фразеологічних антонімів української мови [Текст] / Уклад. В. С. Калашник, Ж. В. Колоіз. – К. : Довіра, 2001. – 349 с. **Ужченко 2002:** Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнословобанських і степових говірок Донбасу [Текст]. – 4-е вид., перероб. й доп. – Луганськ : Альма-матер, 2002. – 263 с. **Чабаненко 2001:** Чабаненко В. А. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянищини [Текст]. – Запоріжжя : Стат і К^о, 2001. – Вип. 4. – 200 с. **ФПМЛ 2003:** Фразеологія перекладів Миколи Лукаша : Словнико-довідник [Текст] / Уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2003. – 735 с. **ФСУМ 1999:** Фразеологічний словник української мови : В 2-х кн. [Текст] / Уклад. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін. – К. : Наукова думка, 1999. – Кн.1: А-Н. – 528 с.; Кн.2: Н-Я. – С. 529-980. **СФУМ 2003:** Словник фразеологізмів української мови [Текст] / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук та ін. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с.

СЛОВНИК ЧАСТОК : МАТЕРІАЛИ І СТАТТІ : НАУКОВО- НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Презентація книги :

*Загнітко Анатолій, Каратаєва Анна. СЛОВНИК ЧАСТОК :
МАТЕРІАЛИ І СТАТТІ : НАУКОВО-НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ
(Донецьк : ДонНУ, 2012. – 382 с.) // Лінгвокомп'ютерні дослідження :
зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), І. Данилюк (заст. відп.
ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5.*

Анатолій Загнітко

Пропонований словник містить 144 частки (та 35 еквіваленти частки). У виданні запропоновано й обгрунтовано тлумачення лексикографічної граматики службовості з розмежуванням широкого та вузького підходів до розгляду граматичної кваліфікації службовості. Усі частки кваліфіковано і витлумачено у функційному, характерологічному, квантитативному, синтагматичному й етимологічному вимірах. Джерельною базою словника стали тексти усіх функційних стилів сучасної української літературної мови, в окремих випадках діалектне мовлення, витлумачено основні компоненти бази даних часток та схарактеризовано модель бази даних.

Адресований науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім тим, хто цікавиться проблемами розвитку та функціонування української мови.

Книги в сучасному світі мають різний вияв, різну форму, різні функції та ін. Сучасне розуміння поняття *книга* зазнало суттєвої видозміни, тому що поряд з паперовим її виявом постав електронний, що все більшою мірою постає функційно навантаженим. І все-таки традиційне упорядкування книги в її паперово-форматному вияві постає не тільки значущим, але й знаковим. Воно фіксує результативність опрацьованої проблеми і відносно її завершення без постійного намагання втрутитися в наявний гіпертекст для внесення тих чи тих змін, уточнень, посилення функційного навантаження

покликань. Пропонований Словник виступає результатом тривалого опрацювання проблеми типологічної і функційної граматики службових частин мови творчою науковою групою кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету (доц., к. ф. н. Михайло Вінтонів, доц., к. ф. н. Ілля Данилюк, доц., к. ф. н. Ганна Ситар, студентка Анна Каратаєва). Відбувались наукові семінари з проблеми, творчі дискусії та численні засідання творчої групи, внаслідок чого було виформовано структури бази даних часток (автор ідеї Ганна Ситар, а реалізатором і творчим натхненником – Ілля Данилюк; власне, йому належить і компонування структури таблиць та їхнього внутрішнього структурування і наповнення). Спеціалізований дослідницький корпус текстів (без внутрішньої навігації тощо) створював магістрант Іван Коненко. Усе це уможливило прогнозування майбутнього Словника часток з чітким окресленням його структури і наповнення. Особливо проблемною поставала структура словникової статті, що постійно видозмінювалася у своєму наповненні.

Ідея створення щонайповнішого й адекватного словника часток із простеженням різного функційного вияву, регулярності / нерегулярності синонімії, антонімії, омонімії, частотності тощо значною мірою зумовлена опрацюванням попереднього словника прийменників та їхніх еквівалентів (див.: Загнітко А.П. Словник українських прийменників / Анатолій Панасович Загнітко, Ілля Григорович Данилюк, Ганна Василівна Ситар, Інна Анатоліївна Щукіна. – Донецьк: ТОВ ВКФ „БАО”, 2007. – 416 с.) та необхідністю написання викінченої граматики службовості з адекватним висвітленням усіх площин категорійної семантики та розкриттям функційного навантаження службових елементів у реченні, висловленні, тексті, окресленням ємності функційно-семантичної парадигми кожного зі службових компонентів та його еквівалентів.

Роботу над Словником часток було розпочато з укладання реєстру часток або слівника часток, що здійснено на основі «Словника української мови: В 11-ти томах», який на сьогодні постає одним із найфундаментальніших надбань української тлумачної лексикографії. Згодом її було уточнено і деталізовано на підставі розгляду часток та їхнього слівника у «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка [1] і «Великому тлумачному словнику української мови», а також в «Етимологічному словнику української мови : В 7-ми т. (т. 1 – 5) / Гол. ред.: О. Мельничук» та «Історичному

словнику українського язика» (Укл.: Е. Тимченко, Е. Волошин, К. Лазаревська, Г. Петренко / Зредагував Е. Тимченко). Усе це уможливило створення концепції ємного тлумачення часток у функційному, структурному, етимологічному аспектах. Водночас опрацьовано концепцію створення бази даних часток із застосуванням відповідної методики структурування загального поля документа (автором загальної таблиці бази даних та структурування відповідних полів є доц. Ілля Данилюк, опис запропоновано доц. Ганною Ситар (див.: [Загнитко А.А. Особенности структурирования базы данных служебности ↔ вспомогательности: на материале украинских частиц / А.А. Загнитко, И.Г. Данилюк, А.В. Ситарь. // Проблемы компьютерной лингвистики: Сборник научных трудов / Под ред. А.А. Кретьова. – Вып. 5. – Воронеж, 2011. – С. 56-67]). Створення бази даних українських часток реалізовано за допомогою програмних продуктів компанії Microsoft – Microsoft Word і Microsoft Access. На сьогодні база даних складає таблицю, сформовану із 7 вкладок, кожна з них відбиває суттєві параметри часток і вмонтованих процедур автоматичного опрацювання даних (пошук, сортування, створення нового запису і под.). Загалом таблиця містить 31 поле, що корелює з відповідною інформацією про частки, і більше 200 рядків (записів) (за кількістю виявлених на цей момент одиниць – як власне-часток, так і одиниць, використаних у їхній функції). Для зручності роботи з базою була сконструйована так звана форма з текстовими полями та елементами управління.

Концепція словника, його структура та основні характеристики поставали неодноразово предметом розгляду на симпозиумах різного рівня – міжнародних, всеукраїнських, регіональних ([Загнітко А. Структурна і функційна типологія часток / А. Загнітко // *Ukrainica IV: Současna ukrainistika: Problémy jazyka, literatury a kultury.* – Č. 1. – Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. – S. 29-33]), конгресах ([Загнитко А.А. Типология служебности / вспомогательности : внутрисистемный и внесистемный аспекты / А.А. Загнитко // *Русский язык : исторические судьбы и современное состояние : IV Международный конгресс исследователей русского языка : труды и материалы / Сост. М.Л. Ремнева, А.А. Поликарпов.* – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2010. – С. 395-396]), конференціях ([Загнитко А.А. Синтагматика ↔ парадигматика ⇕⇓ сочетаемость ↔ валентность ↔ дистрибуция / А.А. Загнитко // *Языковые категории и единицы: синтагматический аспект : Материалы девятой международной*

конференції (Владимир, 22-24 сентября 2011 года). – Владимир: ВГГУ, 2011. – С. 141–145; Загнітко А. Частки в системі службових частин мови: типологічний і лексикографічний вияви / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : збірник наук. праць / Укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Вип. 22. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – С. 104 – 116; Загнітко А.А. Функционально-семантическая типология частиц: внутрипредложенческий и контрастивный аспекты // Příspěvky k aktuálním otázkám jazykovědné rusistiky (3): Aktuální otázky současné jazykovědné rusistiky. – Brno: Tribun EU, 2009. – S. 146-154]), а також у рамках Всеукраїнського Граматичного наукового семінару (Донецьк, 2009; Донецьк, 2010; Донецьк, 2011). Завдяки цьому було напрацьовано загальну концепцію словника часток, класифікаційні параметри часток у різних вимірах – структурному, функційному, етимологічному тощо.

Досить цікавими і ціннісними були дискусії з питань структурування словника в рамках проблемної групи «Комунікативна і типологічна граматики службовості» (учасники: к. ф. н., доц. М. Вінтонів, к. ф. н., доц. І. Данилюк, к. ф. н., доц. Г. Ситар, студентка А. Каратаєва та інші) та поза нею, особливо під час особистих зустрічей з укладачами словника польських часток (здійснюваного під керівництвом проф. М. Гроховського (див. його праці, що були виголошені як доповіді на міжнародних конференціях у Вроцлавському університеті *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich* (Вроцлав 2004; Вроцлав 2006; Вроцлав 2008; Вроцлав 2010 [Grochowski M. Wpływ zmiany pozycji linearnej partykuły na strukturę semantyczną wypowiedzenia [Text] / M. Grochowski // *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich* (5): Opis, konfrontacja, przekład / Red. M. Sarnowskiego, W. Wysoczańskiego. – Wrocław: Wyd-wo Wrocław un-ta, 2005. – S. 89-94; Grochowski M. Koncepcja słownika partykuł polskich [Text] / M. Grochowski // *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich* (7): Opis, konfrontacja, przekład / Red. M. Sarnowskiego, W. Wysoczańskiego. – Wrocław: Wyd-wo Wrocław un-ta, 2009. – S. 65-72; Grochowski M. Kryteria podziału partukul w Słowniku gniazdowym partykuł polskich [Text] / M. Grochowski, A. Kisiel, M. Żabowska. // *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich* (9): Opis, konfrontacja, przekład / Red. J. Sokołowskiego, I. Luczków. – Wrocław: Wyd-wo Wrocław un-ta, 2011 (у друці)], а в доповіді [Grochowski M. Kryteria podziału partukul w Słowniku gniazdowym partykuł polskich [Text] / M. Grochowski, A. Kisiel, M. Żabowska. // *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich* (9):

Opis, konfrontacja, przekład / Red. J. Sokołowskiego, I. Luczków. – Wrocław: Wyd-wo Wrocław un-ta, 2011] було запропоновано окремі статті укладеного словника польських часток з належним їхнім коментарем. Автори цього словника дотримуються широкого погляду на тлумачення часток, включаючи до їхнього реєстру увесь загальномовних одиниць, спроможних виражати ту чи ту суб'єктивно-модальну оцінку (у силу цього до реєстру увійшли і вставні слова, і власне-частки та ін.). Основу пропонованого словника складають уже традиційно витлумачувані частки, реєстр яких розширено за рахунок певних еквівалентів, що за особливостями свого вжитку набули узуального виміру.

У пропонованому словнику відсутній діалектологічний матеріал, що, певною мірою, мотивується необхідністю окремого опрацювання цього напрямку та створення окремої репрезентативної бази, яка охоплювала б усе розмаїття українських територіальних говорів.

ВІДМІНКОВА ГРАМАТИКА В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Презентація книги :

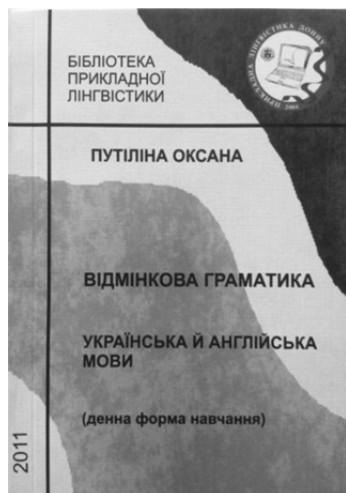
Путіліна Оксана. Відмінкова граматики (українська й англійська мови) : Навчальний посібник (денна форма навчання) (Донецьк : ДонНУ, 2011. – 101 с.) // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), І. Данилюк (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5.

Оксана Путіліна

На сучасному етапі розвитку науки, зокрема лінгвістики, високий рівень освітньої підготовки неможливий без засвоєння здобутків не тільки українців, а й представників зарубіжної лінгвістичної думки, чий праці в більшості випадків написані сучасною англійською як однією з мов міжнародного спілкування. Водночас для фахівців у сфері прикладної лінгвістики вивчення процесів, що відбуваються в англійськомовному лінгвістичному соціумі, є актуальним, оскільки зумовлене специфікою фахової діяльності, зокрема потребою опрацювання й адаптації програмних продуктів, більшість з яких на сьогодні розрахована на англійськомовних користувачів (native speakers), що, у свою чергу, передбачає знання і врахування національномовної специфіки певного тексту з метою

адекватного перекладу і з міркувань коректності щодо потенційних комунікантів.

Необхідність запровадження курсу, присвяченого простеженню змін у реченнєвій структурі в сучасних українській та англійській мовах унаслідок трансформацій у процесі переходу від глибинного до формально-поверхневого структурного рівнів, супроводжуваного низкою передусім граматичних зсувів і видозмін, що позначаються на сприйнятті і перекладі тексту, зокрема в зіставлюваних мовах, спричинена також відсутністю вивчення цих процесів у традиційних курсах англійської мови як іноземної для студентів, які не спеціалізуються з англійської філології.

Актуальність курсу значною мовою зумовлена потребою вироблення в студентів навичок найбільш ефективного лінгвістичного методу, придатного для дослідження одиниць і явищ різних мовних рівнів у мовах, не поєднаних

спільністю територіального поширення, генетичною спорідненістю чи структурною однотипністю, актуального в умовах сучасної глобалізації соціального, політичного і навіть лінгвістичного простору, проте такого, що спроможний на тлі встановлення універсальних особливостей однаковою мірою враховувати і національну специфіку кожної із залученої до дослідження мов. Проаналізувавши здобутки попередників і сучасників у зарубіжній і вітчизняній лінгвістиці й узявши до уваги неоднорідність і неоднозначність їхніх пропозицій розв’язання цієї назрілої проблеми, студенти матимуть змогу запропонувати її власне бачення і методику виходу з цієї ситуації, сутність якої, вочевидь, полягає у витворенні й застосуванні інтегрованого методу на перетині площин провідних сучасних лінгвістичних напрямів.

Головною метою курсу “Відмінкова граматика (українська й англійська мови)” постає формування у студентів-філологів систематизованих знань про традиційні й нові підходи щодо класифікації та кваліфікації семантико-синтаксичних категорій і граматичних одиниць у сучасних українській та англійській мовах з

послідовним 1) розмежуванням формально-поверхневого і глибинно-семантичного рівнів організації речення в зіставлюваних мовах; 2) аналізом засобів репрезентації певного глибинного значення формально-граматичними засобами сучасних української та англійської мов: власне-морфологічного, морфолого-синтаксичного і власне-синтаксичного рівнів з урахуванням специфіки вияву в кожній із зіставлюваних мов; 3) встановленням відношень між компонентами глибинного і поверхневого рівнів структурування українського й англійського речень. Усе це подається з урахуванням напрацювань світової лінгвістичної науки і сприяє усвідомленню й осмисленню загальних курсів української та англійської мов.

Курс орієнтований на організацію самостійної проблемно-пошукової роботи студентів. Для цього запропоновано контрольню-тренувальні й підсумково-тренувальні завдання, що передбачають формування відповідних навичок та умінь.

Таким чином, основна **мета** цього курсу – навчити студентів аналізувати універсальні граматичні явища на формально-поверхневому і глибинно-семантичному рівнях сучасних української та англійської мов, визначати основні тенденції в реченнєвій структурі зіставлюваних мов, розпізнавати глибинні відмінки і простежувати їхні вияви у формально-граматичній структурі мовних одиниць сучасних української та англійської мов (словосполучень, речень, текстів), володіти навичками аналізу глибинних і поверхневих мовних явищ у зіставлюваних мовах, незалежно від їхнього типу.

Після вивчення курсу студенти повинні **знати**:

- ❑ Принципи аналізу граматичних одиниць української та англійської мов;
- ❑ Систему формально-граматичних (морфологічних і синтаксичних) одиниць і категорій української та англійської мов;
- ❑ Закономірності співвідношення формально-граматичного (формально-поверхневого) і глибинно-семантичного рівнів речення, зокрема в українській та англійській мовах;
- ❑ Типологію поглядів на концепцію відмінкової граматики зарубіжних і вітчизняних лінгвістів;
- ❑ Принципи співвідношення відмінкової граматики з традиційною лінгвістикою і магістральними лінгвістичними напрямками, а також місце теорії глибинних відмінків у сучасній світовій лінгвістичній парадигмі загалом;

- ❑ Домінувальні тенденції переходу глибинних структур у поверхневі в межах речення і тексту, зокрема в українській та англійській мовах;
- ❑ Особливості перекладу конструкцій української та англійської мов унаслідок глибиннореченневих змін.

Після вивчення курсу студенти повинні **вміти**:

- ❑ Застосувати методи семантико-синтаксичного аналізу до речення (простого і складного) і тексту в сучасних українській та англійській мовах;
- ❑ Визначати глибинні семантичні категорії у межах відмінкової граматики української та англійської мов;
- ❑ Пояснювати поверхневий вияв і вибір засобів презентації глибинних відмінків в межах українського та англійського речень;
- ❑ Давати типологічну характеристику глибинних і поверхневих процесів у сучасному українському й англійському реченні (тексті);
- ❑ Перекладати кінцеві поверхневі конструкції в зіставлюваних мовах з урахуванням глибинно-семантичних процесів.

Основою посібника є 2 основні взаємопов'язані компоненти, що як єдине ціле представлені в ньому: теоретичний курс, розрахований на 3 модулі, і практичний курс, який включає плани практичних занять до кожної з тем, комплекс завдань диференційованої складності для самостійної роботи студентів, критерії для оцінювання знань, списки літератури для обов'язкового опрацювання (у тому числі – для конспектування) і для поглибленого опрацювання матеріалу, що містять також Інтернет-джерела із прописаним доступом для полегшення їхнього пошуку й опрацювання студентами, а також термінологічний покажчик.

Посібник розрахований на студентів денної форми навчання спеціальностей “Прикладна лінгвістика” та «Українська мова і література» освітньо-кваліфікаційного рівня “Спеціаліст”.

INNOVATIONS IN PRESENT-DAY UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Presentation of

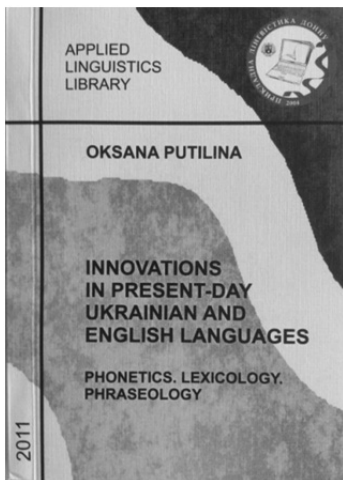
Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Phonetics. Lexicology. Phraseology) : Навчальний посібник

(Донецьк : ДонНУ, 2011. – 277 с.) // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), І. Данилюк (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5.

Oksana Putilina

В умовах глобальної світової інтеграції, наслідком якої є поглиблення міжкультурних зв'язків, розвиток мов, у тому числі – англійської та української, являє собою стрімкий процес, зокрема на лексичному рівні, що не завжди є передбачуваним, тому цілком зрозумілим є те, що лексикографічні джерела не встигають фіксувати неологізми, що створює серйозні перешкоди насамперед для тих, хто не є носієм певної мови, але змушений виступати активним комунікантом у цьому мовному середовищі, у першу чергу – англійської як однієї з мов активного інтернаціонального спілкування з погляду україномовної особистості.

Неодноразові спроби вивчення англійських лексикографічних джерел довели, що далеко не всі лексичні одиниці, зафіксовані у найчутливіших до подібних мовних процесів джерелах, що спираються на реальне живе мовлення й апелюють до реального живого носія цього мовлення, а саме – у сучасних ЗМІ, наукових статтях і художніх творах англійських авторів, включені до реєстру навіть найавторитетніших словників англійської мови, що виходять друком у Великій Британії та США. Аналіз прикладів, дібраних багатьма авторами, в яких цей факт викликає занепокоєння, дозволив виявити нові структурні типи лексичних одиниць, таких, як осколкові елементи (*спліттери*), значну кількість вкрай нестійких складних іменників з роздільним написанням, але спільним об'єднувальним наголосом (*block compounds*) і створення на їхній

основі складних слів / псевдоскладних слів інших частин мови, чия власне-морфологічна приналежність зазвичай визначується тільки в межах певного контексту за виконуваною ними синтаксичною роллю, тобто їхня поява вже є свідченням посилення впливу аналогії в утворенні *комполітів* / *квалікомполітів*, що може привести до змін структурного типу лексичних одиниць, зокрема до перетворення складних слів на похідні для потенційно необмеженої кількості новотворів із нефіксованими і непередбачуваними граматичними категорійними показниками.

Цей процес є однією з диференційних ознак сучасної англійської мови, насамперед британського й американського варіантів як конкурентів, що вирізняються на тлі інших варіантів англійської (таких, як австралійський чи канадський) численністю носіїв, географічним ареалом унаслідок екстралінгвальних чинників їхнього поширення, – як класичної, «оригінальної», «справжньої» (як стверджує дехто з прихильників BE) англійської у статусі однієї з мов міжнародного спілкування і менш консервативної, з ознаками мови-космополіта, що вбирала в себе елементи інших мов, з якими безпосередньо контактувала, мова потужної держави на світовій арені (AmE) відповідно. Зрозуміло, що неангломовному комунікантові важко не розгубитися, потрапивши в англомовний соціум, особливо якщо взяти до уваги, що всі варіанти, у тому числі BE і AmE, не зафіксовані за певною територією і демонструють активну взаємодію / конкурування навіть у мовленні окремого носія англійської. Складність ситуації також полягає і в тому, що процеси, які беруть початок на лексичному рівні, провокують зміни на інших рівнях мови, власне, подекуди розмиваючи традиційні уявлення про граматичні категорії, синтаксичні зв'язки і семантичну структуру конструкції загалом.

Тому пропонується посібник орієнтований на україномовного комуніканта, який з тих чи інших причин занурений в англомовне середовище і чий традиційний уявлення про сучасну англійську мову вступають у конфлікт із живим англійським мовленням. Посібник структурований таким чином, щоб максимально охопити усі сфери людської діяльності, що можуть у ролі екстралінгвального чинника впливати на розвиток англійської мови (у зіставленні з українською як основною мовою спілкування): здоров'я, економіка, політика, наука і технології, спорт, так зване «високе» мистецтво, музика, кіно,

література, повсякденне життя, сфера новин, у тому числі – шоу-біз, тощо.

Принцип упорядкування матеріалу передбачає дві основні частини: теоретичну із загальною характеристикою-оглядом домінуючих тенденцій наперед у сучасній англійській мові у зіставленні з українською (як мовою рідною комунікантові) (*General Description of Innovation Processes in the Present-day English Language in comparison with Ukrainian one: Phonetics, Lexicology and Phraseology. Past and Present*) і практичну, що являє собою чотириблокову англомовну частину й одноблокову україномовну, супроводжувані списком джерел фактажу (*LIST OF SOURCES*) і загальним списком наукової і науково-навчальної літератури (*REFERENCES*).

Перші 3 блоки **англомовної** частини, кожен з яких містить 45 текстів (по 15 на кожен розглядуваний аспект інноваційних процесів, а саме: лексичні зміни (*Lexical Changes in the Present-day English Language in comparison with Ukrainian one*), запозичення (*Borrowings in the Present-day English Language in comparison with Ukrainian one*) і зміни у фразеологічній системі (*Changes in the Phraseological System in the Present-day English Language in comparison with Ukrainian one*)), розраховані на перевірку знань, умінь і навичок англо-українського перекладу з урахуванням особливостей на лексичному рівні (*TRANSLATION*), аналізу в аспекті інноваційних процесів у сфері лексики і фразеології в англійській мові (у зіставленні з українською) (*ANALYSIS*) і редагування англомовних текстів з максимальним ступенем наближення до невимушеного розмовного англійського мовлення (*EDITING*) (фонетичні особливості перевіряються під час опрацювання матеріалу в робочих групах або викладачем протягом аудиторного заняття, а обсяг дібраних текстів зворотнопропорційний рівню їхньої складності). Четвертий блок передбачає узагальнення, систематизацію і остаточне закріплення вивченого матеріалу у вигляді індивідуальних завдань збільшеного обсягу підвищеного рівня складності (унаслідок чого він складається з 15 текстів) з перекладом, повним аналізом і поясненням інновацій в лексиці і фразеології сучасної англійської мови (у зіставленні з українською) (*INDIVIDUAL TASKS OF HIGHER COMPLEXITY IN ENGLISH (in comparison with Ukrainian language)*).

Україномовна частина – це комплекс з 15 текстів найвищого рівня складності (*КОМПЛЕКСНІ ЗАВДАННЯ УСКЛАДНЕНОГО*

ТИПУ 3 УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (у зіставленні з англійською)) для здійснення остаточної перевірки рівня засвоєних знань з курсу, що передбачають українсько-англійський переклад з вичерпним аналізом лексичних і фразеологічних процесів і поясненням неологізмів, лексичних запозичень і фразеологічних одиниць.

У зв'язку з експансивною «поведінкою» AmE переважна більшість текстів, дібраних для завдань в англійській частині, особливо підвищеного рівня складності, узяті з американських періодичних видань. Трохи вужче подані матеріали з британських ЗМІ (Daily Mail Online, guardian.co.uk, Guardian Weekly, Mirror.co.uk, The Daily Telegraph та ін.), оскільки, всупереч твердженням деяких англівців, інноваційні процеси в британській періодиці представлені меншою мірою, що зумовлене як внутрішньомовними чинниками, зокрема відносною цілісністю, «монолітністю» лексики, так і позамовними, до яких слід віднести політичну й економічну ситуацію, орієнтацію на американських гігантів у сфері масмедіа, таких, як Forbes, The Wall Street Journal, The Washington Post, The Washington Times, групу The New York Times, яка контролює ряд видань, зокрема NEW YORK POST, New York Magazine, The News International, The New Times, The New Yorker, The New York Times Magazine, International Herald Tribune, і под., а також жорсткішою цензурою. Решта джерел, презентованих у посібнику, охоплюють вияви інших варіантів англійської, наприклад, австралійський (AuE), поданий у вигляді The Australian, AP, The West Australian, The Sunday Telegraph, The Sydney Morning Herald, або виданнями, що представляють т. зв. міжнародну англійську, наприклад, The Copenhagen Post *Online* або Euronews.net.

Загалом, цей посібник є першою частиною із запланованих трьох з проблем інновацій у сучасних українській та англійській мовах (друга частина присвячена інноваційним процесам у граматиці (морфології і синтаксисі) та їхньому соціолінгвістичному обґрунтуванню, а третя – інноваціям на рівні дериваційної системи) і розрахований на студентів, аспірантів і викладачів ВНЗ гуманітарного і негуманітарного профілю із середнім і вищим за середній рівнем володіння англійською мовою, які прагнуть покращити свої знання з англійської, особливо у сфері живого мовлення, і яким бракує безпосередньої мовленнєвої практики.

**СУЧАСНА ФРАЗЕОЛОГІЯ: КЛАСИФІКАЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ.
СЛОВНИК ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ**

Презентація книги :

Краснобаєва-Чорна Жанна. Сучасна фразеологія: класифікаційні параметри фразеологічних одиниць.

Словник фразеологічних термінів (Донецьк : ДонНУ, 2012. – 168 с.) // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6.

Жанна Краснобаєва-Чорна

Одним із найбільш популярних аспектів дослідження фразеологічного фонду мови постає аналіз класифікаційних параметрів фразеологізмів. На сьогодні у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі нараховується понад десять класифікацій фразеологічних одиниць (далі ФО): семантична класифікація ФО, або класифікація фразеологічних одиниць з погляду семантичної спаяності компонентів ФО (Ш. Баллі, В. Виноградов, Г. Удовиченко, М. Шанський та ін.), семантико-граматична класифікація ФО (М. Алефіренко, М. Демський та ін.), експресивно-стилістична класифікація ФО (Г. Іжакевич, В. Ужченко та Д. Ужченко та ін.), генетична класифікація ФО (Ф. Медведєв, Л. Скрипник та ін.), когнітивно-генетична класифікація ФО (М. Жуїкова), ідеографічна класифікація ФО (М. Алефіренко, Л. Арсентьев, А. Івченко, Ю. Прадід, В. Ужченко та ін.), структурна класифікація ФО (В. Білоноженко, Ф. Медведєв та ін.), функціональна класифікація ФО (Д. Баранник, С. Гаврин), класифікація ФО з погляду семантичної трансформації компонентів (Р. Зорівчак, І. Гнатюк та ін.), класифікація ФО за сферою вживання (В. Чабаненко, Б. Ларін, В. Ужченко та Д. Ужченко), класифікація ФО за лексичним складом (В. Ужченко та Д. Ужченко), перекладознавча класифікація ФО (Р. Зорівчак та ін.), класифікація фразеологічних одиниць на основі методу фразеологічної аплікації (В. Жуков), класифікація фразеологізмів за оточенням (М. Тагієв) тощо. Проте у підручниках і посібниках з сучасної української мови класифікаційні параметри ФО

схарактеризовано побіжно [Кочерган 2000¹; Мацько, Сидоренко 1998²; Пономарів 2008³; Різун, Шевченко 1997⁴; СУЛМ 2006⁵], а деякі фразеокласифікації не згадуються зовсім. Крім того, у наш час й досі відбувається поповнення фразеологічної терміносистеми новими термінами (напр., *фразеологізм квазіреальний*, *фразеологізм фантомний*), а це потребує теоретичного і практичного вирішення проблеми стандартизації термінів фразеології як розділу мовознавства. Одним із найактуальніших завдань сучасної фразеології є формування її термінологічного апарату та вироблення принципів систематизації фразеологічної термінології, що і зумовлює актуальність словника.

Для укладання термінологічної бази сучасної фразеології опрацьовано парадигму: терміносистема «*фразеологія*» складається з трьох підсистем: 1) «*кваліфікаційні ознаки фразеологічних одиниць*»; 2) «*класифікаційні параметри фразеологічних одиниць*»; 3) «*фразеографія*». Сучасну фразеологію презентують також різні фразеологічні школи та напрями, які об'єднано у розділ «Персоналії».

Словник охоплює понад 100 одиниць термінологічної підсистеми «*класифікаційні параметри фразеологічних одиниць*», тобто терміни, об'єднані спільною семою «*фразеокласифікація*».

Словник побудований за тезаурусним принципом. До кожної класифікації подано склад, структуру та літературу.

---

¹ *Кочерган 2000*: Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Загальні питання мовознавства. Фонетика і графіка. Лексика і фразеологія. Граматика. Мовна типологія [Текст] : підруч. для студ. філол. спец. вищ. закл. освіти / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 2000. – С. 155-224.

² *Мацько, Сидоренко 1998*: Мацько Л.І., Мацько О.М., Сидоренко О.М. Українська мова [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько, О. М. Сидоренко. – К. : Либідь, 1998. – С. 180-272.

³ *Пономарів 2008*: Пономарів О.Д. Сучасна українська мова [Текст] / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 2008. – С. 213-289.

⁴ *Різун, Шевченко 1997*: Різун В.В., Шевченко Л.Ю. Сучасна українська мова [Текст] / В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко. – К. : Либідь, 1997. – С. 315-395.

⁵ *СУЛМ 2006*: Сучасна українська літературна мова [Текст] / за ред. М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 2006. – С. 274-346.

Структура словникової статті: заголовний термін, його дефініція, характеристика основних ознак, що ілюструється авторськими прикладами або прикладами, дібраними з фразеологічних словників, покликання на інші одиниці певної тематичної групи, література.

Пропонуємо зразок словникової статті «Класифікація фразеологічних одиниць на основі методу фразеологічної аплікації».

Зразок словникової статті

КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ОСНОВІ МЕТОДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ АПЛІКАЦІЇ

Склад терміносистеми: *фразеологізм аплікований, фразеологізм неаплікований.*

Структура терміносистеми

- Фразеологізм аплікований
- Фразеологізм неаплікований

КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ОСНОВІ МЕТОДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ АПЛІКАЦІЇ – класифікація фразеологізмів, що передбачає накладання фразеологічного звороту на еквівалентне вільне словосполучення, якщо воно наявне. Під час такого прийому, за В.Жуковим, загальне (цілісне) значення фразеологізму порівнюється, співвідноситься з лексичним значенням слів, що входять у вільне словосполучення такого саме лексичного складу [Жуков 1986: 80]. Розряди у цій класифікаційній схемі відображають різний характер віддаленості того чи іншого фразеологізму від вихідних словосполучень (за умови наявності останніх) і різний ступінь віддаленості компонентів фразеологізму від відповідних слів вільного вжитку (за умови неможливості утворення еквівалентно змінного словосполучення), пор.: історично апліковані фразеологізми, що наділені цілісним немотивованим значенням; апліковані звороти, що наділені цілісним немотивованим значенням у сучасній мові; апліковані фразеологізми з цілісним мотивованим значенням; неапліковані фразеологізми, мотивовані, з частково цілісним значенням. Метод фразеологічної аплікації, на думку В. Жукова, дозволив по-новому розкласифікувати фразеологічний матеріал і разом з тим виявити приховані лексико-семантичні процеси синтетичного й аналітичного характеру, що відбуваються всередині кожного фразеологічного типу. Заслугою В. Жукова, на думку М. Алефіренка, є вчення про смисловий центр ФО – такий повнозначний компонент, який виконує в складі фразеологізму

сміслоутворювальну функцію; його наявність викликана нерівномірністю фразеологізації, тобто різним ступенем деактуалізації компонентів [Алефіренко 1987: 8]

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко 1987: Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології [Текст] / М. Ф. Алефіренко. – Харків : Вища школа, 1987. – 136 с.
2. Жуков 1986: Жуков В.П. Русская фразеология [Текст] : уч. пособ. / В. П. Жуков. – М. : Высшая школа, 1986. – 310 с.

ФРАЗЕОЛОГІЗМ АПЛІКОВАНИЙ – фразеологічна одиниця, що у синхронному аспекті може протиставлятися вільним словосполученням такого ж самого лексичного складу. До цієї групи фразеологізмів належать: 1) фразеологізми, які на тлі вільних словосполучень не дають метафоричного ефекту (рос. *барашек в бумажке*, рос. *лить колокола*, укр. *перемивати кісточки*, укр. *народитися у сорочці*); 2) фразеологізми, які на тлі вільних словосполучень еквівалентного складу дають метафоричний ефект (рос. *бить мимо цели*, рос. *бить по рукам*).

ДИВ.: *фразеологізм неаплікований*.

Література: Жуков 1986: Жуков В.П. Русская фразеология [Текст] : уч. пособ. / В. П. Жуков. – М. : Высшая школа, 1986. – С. 80-82.

ФРАЗЕОЛОГІЗМ НЕАПЛІКОВАНИЙ – фразеологічна одиниця, що з погляду сучасного мовного стану не може накладатися на вільне словосполучення через нездатність його утворити. До цієї групи фразеологізмів належать: 1) окремі фразеологізми, що складаються з лексичних та лексико-фонетичних архаїзмів (рос. *опочить в бозе*, рос. *семо и овамо*); 2) значна частина фразеологізмів, що містять окремі невживані лексичні елементи (рос. *точить лясы*, рос. *бить баклуши*, укр. *за тридев'ять земель*); 3) фразеологізми, які повністю чи частково охоплені граматичною архаїзацією (рос. *во вся тяжкая*, рос. *еле можашу*, рос. *очертя голову*, рос. *спустя рукава*).

ДИВ.: *фразеологізм аплікований*.

Література: Жуков 1986: Жуков В.П. Русская фразеология [Текст] : уч. пособ. / В. П. Жуков. – М. : Высшая школа, 1986. – С. 80; 83-89.

ДЕРИВАЦІЯ : СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Презентація книги :

Путіліна Оксана. *Derivation in Modern English in Comparison with Ukrainian : Дери́вація в сучасній англійській мові у зі́ставленні з украї́нською:*

навчальний посібник (Донецьк : ДонНУ, 2013. – 100 с.) //

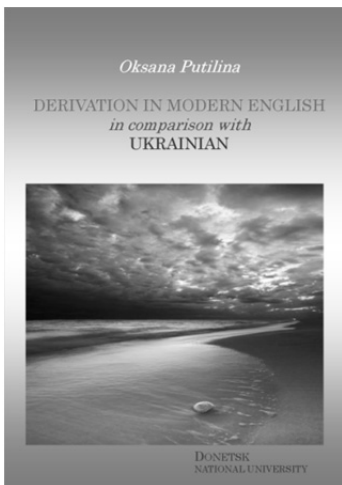
Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. –

Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр,

Східний видавничий дім, 2014.

Анатолій Загнітко

Актуальним завданням сучасної освіти є залучення молоді до інтернаціональної культури і ознайомлення із здобутками світової

науки, що видається неможливим без належного рівня володіння не тільки національною мовою, а й, принаймні, однією мовою, що має статус мови міжнародного спілкування і водночас мови, якою написано переважну більшість продуктів з програмування, зокрема англійської. Але зіставний аналіз лексикографічних джерел та усних і матеріально фіксованих текстів кін. ХХ – поч. ХХІ століть засвідчив, що не всі нові мовні одиниці, що трапляються в сучасній періодиці, наукових працях, художніх творах англомовних авторів, незалежно від обраного ними варіанту

(британського, американського, австралійського, новозеландського тощо), розміщені в словниках (навіть найавторитетніших), виданих у Великій Британії і США. Виявлені новоутворені типи структурних одиниць демонструють посилення соціопрагматичного чинника і ролі аналогії у мовній свідомості носіїв англійської мови, наслідком чого є значні зсуви у семантиці певних одиниць, передусім тих, що є наслідком дериваційних процесів, а отже, в семантиці й стилістичному маркуванні усього тексту. Необхідність запровадження курсу, присвяченого простеженню змін на дериваційному рівні сучасної англійської мови, зумовлена і відсутністю ґрунтовного вивчення цих процесів у традиційних курсах англійської мови як

іноземної не тільки для студентів-перекладачів, але й для студентів, які не спеціалізуються з англійської філології, а також переважним функціонуванням нових одиниць у мовленні і незафіксованістю їх у переважній більшості словників і граматик. Виявлені неологізми є свідченням впливу потужних інтра- та екстралінгвістичних чинників, що визначають напрям розвитку англійської мови останніх років і спосіб сприйняття мовної і позамовної дійсності представниками англійської спільноти (у зіставленні з українською).

Основною **метою** курсу «Деривація в сучасній англійській мові у зіставленні з українською» постає формування у студентів-філологів систематизованих наукових знань про нові і традиційні способи творення нових слів у сучасній англійській мові у зіставленні з українською з послідовним:

- 1) розмежуванням способів творення слів (насамперед, складних слів різного типу);
- 2) визначенням типів новотворів, зокрема нейтрального, морфологічного, синтаксичного типів;
- 3) диференціюванням лексичних і графічних скорочень, що набули статусу самостійних лексичних одиниць;
- 4) встановленням семантичних, асоціативних і мотиваційних відношень між твірною базою і словом-новотвором;
- 5) кваліфікуванням загального соціопрагматичного характеру тексту і характеру змін, спричинених уведенням нової лексичної одиниці.

Усе це подається з урахуванням напрацювань світової лінгвістичної науки і сприяє усвідомленню й осмисленню загальних курсів англійської та української мов.

Курс орієнтований на організацію самостійної проблемно-пошукової роботи студентів. Для цього запропоновано контрольні-тренувальні й підсумково-тренувальні завдання, що передбачають формування відповідних навичок та умінь.

Основне **призначення** цього курсу – навчити студентів:

- ❖ аналізувати різні дериваційні явища, визначати основні тенденції в сучасній англійській дериваційній системі у зіставленні з українською;
- ❖ розпізнавати нові явища дериваційного характеру;
- ❖ простежувати наслідки в семантичній структурі мовних одиниць сучасної англійської мови (АМ) у зіставленні з

українською (УМ), тобто слів, словосполучень, речень, тексту);

- ❖ володіти навичками дериваційного і семантичного аналізу.

Студенти повинні **знати**:

- домінувальні тенденції в дериваційних процесах у сучасній англійській мові (у зіставленні з українською) кін. ХХ – поч. ХХІ століть;
- поняття дериваційних змін і їхніх наслідків у семантичній структурі англійського речення (тексту) у зіставленні з українським;
- основні способи словотвору в сучасній англійській мові у зіставленні з українською і новітні типи формантів;
- чинники сучасних дериваційних змін в обох зіставлюваних мовах;
- основні способи перекладу англійських неологізмів українською мовою;
- чинники сучасних екстралінгвістичних та інтралінгвістичних змін в сучасній англійській мові у зіставленні з українською.

Студенти повинні **вміти**:

- ❖ аналізувати наукові, публіцистичні, художні тексти англійською та українською мовами і розпізнавати вияви сучасних фонетичних, лексичних і граматичних процесів;
- ❖ встановлювати внутрішньомовні та зовнішньомовні причини мовних змін;
- ❖ визначати типи неологізмів і шляхи їхнього виникнення;
- ❖ визначати тип новотвору і спосіб творення в сучасній англійській мові у зіставленні з українською;
- ❖ застосовувати методи дериваційного аналізу;
- ❖ давати типологічну характеристику семантико-дериваційним процесам у сучасному англійському реченні (тексті) у зіставленні з українським;
- ❖ перекладати українською мовою англійські конструкції з неологізмами.

Основою посібника є 2 основні взаємопов'язані компоненти, що як єдине ціле представлені в ньому: теоретичний курс, розрахований на 2 модулі, і практичний курс, який включає плани практичних занять до кожної з тем, комплекс завдань диференційованої складності для самостійної роботи студентів, критерії для оцінювання знань, списки літератури для обов'язкового

опрацювання (у тому числі – для конспектування) і для поглибленого опрацювання матеріалу, що містять також Інтернет-джерела із прописаним доступом для полегшення їхнього пошуку й опрацювання студентами, а також українсько-англійський термінологічний словник.

Посібник розрахований на студентів вищих навчальних закладів денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”.

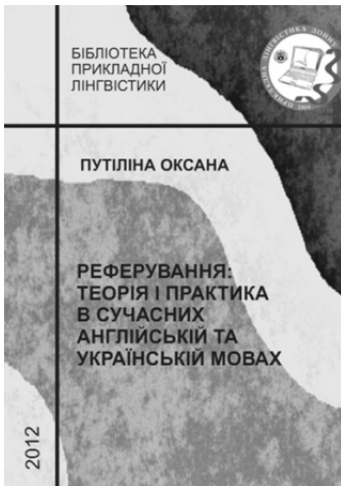
НАУКОВЕ РЕФЕРУВАННЯ : МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ

Презентація книги :

Путіліна О.Л. Реферування : теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах [Текст] / О. Л. Путіліна : Навчальний посібник із курсу «Реферування : теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах» для студентів вищих навчальних закладів / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 93 с. // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Випуск 29. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 29.

Анатолій Загнітко

Актуальним завданням сьогодення є глобалізація та інтеграція світової науки, популяризація наукових досягнень і напрацювань у різних сферах людської діяльності. Основними рушіями цього процесу, завдяки яким представники світової наукової спільноти можуть бути поінформовані про нові здобутки в тій чи іншій площині науки, незалежно від своєї геолокації, залишаються наукові періодичні видання (наукові журнали і збірники наукових праць). Але стрімкість розвитку наукової думки в певному розумінні ускладнює й уповільнює опрацювання того величезного обсягу інформації (навіть у певній царині), який пропонується на сьогодні дослідникам в тій чи іншій галузі.

Саме цим і зумовлюється надзвичайна актуальність наукового реферування, що дозволяє максимально скоротити витрати часу й зусиль на пошук, аналіз і відбір необхідної інформації, оскільки реферат наукової статті має містити ті складники, що дозволять зрозуміти основну суть статті, напрям і сферу діяльності, у яких працює автор, основну думку роботи, ознайомитися з проблемою, побаченою автором, і способами або й конкретними результатами її розв'язання тощо.

Водночас науковий реферат виконує і ширшу функцію – сприяє інформуванню представників наукової думки про здобутки колег з усього світу, популяризації науки як такої.

Проте досить часто науковий реферат може не виконувати свого основного призначення і залишатися малокорисним для дослідника внаслідок дії низки чинників об'єктивного характеру, одним з визначальних з-поміж яких є мовний бар'єр. Зрозуміло, що опрацювання навіть сконденсованого наукового тексту мовою, якої науковець у силу різних причин не володіє або володіє в незначній мірі, ускладнює доступ до інформації, поданої цією мовою. Єдиним виходом із цієї ситуації досі залишається написання / переклад реферату мовою, яка виконує роль мови міжнародного спілкування (у тому числі – у науковому середовищі), що значно підвищує шанси реферованої праці не залишитися непоміченою в міжнародному науковому співтоваристві. Однією з таких мов на сьогодні є англійська, яка перебрала на себе і функції мови наукової співпраці (як у Середньовіччя це зробила латина), оскільки переважна більшість наукових періодичних видань, що пропонують своїм читачам роботи науковців із різних країн, виходять в англійськомовному оформленні.

Тому актуальним завданням сучасної освіти є підготовка фахівців у сфері наукового реферування, спроможних висококваліфіковано підготувати реферат наукової статті, причому не тільки мовою оригіналу, а й англійською з урахуванням специфіки стилістики сучасної англійської мови й дотриманням міжнародних стандартів до його структурування й графічного оформлення.

Необхідність запровадження курсу, присвяченого реферуванню в сучасних англійській та українській мовах, зумовлена і відсутністю подібних тем у традиційних курсах української мови так само, як й англійської, насамперед як іноземної, для студентів, які не спеціалізуються з англійської філології.

Основною **метою** курсу «Реферування: теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах» постає формування у студентів-філологів систематизованих наукових знань про принципи і правила укладання рефератів до наукових статей у сучасних англійській та українській мовах з послідовним

- 1) розмежуванням понять реферату до наукової статті і реферату як різновиду документа;
- 2) визначенням типів рефератів у сучасних англійській та українській мовах;
- 3) диференціюванням понять Annotation, Abstract, Summary в англійськомовному науковому обігу та анотації, реферату в україністиці;
- 4) встановленням принципів і правил побудови реферату;
- 5) кваліфікуванням основних принципів перекладу / написання реферату англійською мовою.

Усе це подається з урахуванням напрацювань світової науково-видавничої практики і сприяє усвідомленню й осмисленню загальних курсів англійської та української мов.

Курс орієнтований на організацію самостійної проблемно-пошукової роботи студентів. Для цього запропоновано контрольнотренувальні й підсумково-тренувальні завдання, що передбачають формування відповідних навичок та умінь.

Основна **мета** цього курсу – навчити студентів аналізувати різні типи презентації наукових текстів, застосовувані у світовій практиці, створювати реферати наукових статей за сучасними світовими стандартами англійською та українською мовами, володіти навичками кваліфікованого перекладу наукових текстів англійською мовою.

Студенти повинні **знати**:

- ◆ принципи реферування в англістиці та україністиці;
- ◆ поняття реферату, підходи до його тлумачення в англійськомовній та українськомовній науці;
- ◆ основні компоненти реферату і правила його побудови англійською та українською мовами;
- ◆ основні способи перекладу реферату англійською мовою, типові конструкції, що використовуються в процесі перекладу.

Студенти повинні **вміти**:

- аналізувати реферати наукових статей українською й англійською мовами і розпізнавати їхні типи за англійськомовним / українськомовним зразком;
- формувати текст реферату українською та англійською мовами;
- грамотно оформлювати, у тому числі графічно, основні й допоміжні компоненти реферату;
- визначати правильне / неправильне структурування анотації і реферату, редагувати помилково побудований / написаний реферат англійською та українською мовами;
- перекладати англійською мовою українськомовні реферати.

Основою посібника є 2 основні взаємопов'язані компоненти, що як єдине ціле представлені в ньому: практичний курс, розрахований на 2 модулі, який включає плани лекційних і практичних занять до кожної з тем, комплекс завдань диференційованої складності для самостійної роботи студентів, критерії для оцінювання знань, питання до заліку, і теоретичний курс, списки літератури для обов'язкового опрацювання (у тому числі – для конспектування) і для поглибленого опрацювання матеріалу, що містять також Інтернет-джерела із прописаним доступом для полегшення їхнього пошуку й опрацювання студентами, а також українсько-англійський покажчик лінгвістичних термінів.

Посібник розрахований на студентів вищих навчальних закладів денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”.

INNOVATIONS IN PRESENT-DAY UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Presentation of

Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Morphology. Syntax. Sociolinguistics). Book 2 by Oksana Putilina [Text] : Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions / Ed. by Anatoliy Zahnitko. – Donetsk : Donetsk National University, 2012. – 306 pp. // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Випуск 29. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 29.

Anatoliy Zahnitko

Under the global integration that results in strengthening intercultural relations, development of languages, including English and Ukrainian, is an impetuous process, particularly at the lexical level, which is not always predictable, so it is clear that the lexicographical sources do not have time to fix neologisms, creating serious obstacles especially for those who are not native speakers in a language, but is forced to perform an active communicants in the linguistic environment, in the first place – in English as a language of active international communication in terms of Ukrainian-speaker personality.

Repeated attempts to study English lexicographical sources have shown that not all lexical units recorded in the most sensitive to such language processes sources, based on actual live speech and

appealed to it, namely – in the mass media, research papers and fictions by English-language authors included in the register of even the most authoritative dictionaries of English that publishes in the UK and USA. Analysis of examples collated by many authors, in which this fact is of concern, revealed new structural types of lexical items such as broken (splinter) elements (splinters), a significant number of highly unstable compound nouns with separate writing, but a common unifying focus (block compounds) and creation on their basis complex / pseudo-complex words of other parts of speech, whose self-morphological identity usually is defined only within a specific context for the fulfillment of their syntactic role, i.e. their appearance is a evidence of strengthening the influence of analogous to the formation of composites / quasi-composites, that can lead to structural changes of lexical items, including the conversion of compound words in derivatives for potentially unlimited number of new words with unstable and unpredictable grammatical categorical indicators.

This process is one of the differential features of Modern English, especially British and American variants as competitors, stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian) with the multiplicity of speakers, geographical area because of extralinguistic factors of their distribution – as classical, "original", "true" (as claimed by some supporters of BE) English in the status of one of the languages of

international communication and less conservative, with signs of language-cosmopolitan, that absorbed in themselves elements of other languages, which directly contacted, the language of the powerful state in the world arena (AmE), respectively. It is clear that non-English communicants hard not to get lost, hitting the English-speaking society, especially given that all options, including BE and AmE, not fixed on a particular territory and demonstrate active engagement / compete even in the speech of a particular English speaker. The complexity of the situation also lies in the fact that the processes that originate at the lexical level, provoke changes at other levels of language, in fact, sometimes blurring the traditional notions of grammatical categories, syntactic relations and semantic structure of construction in general.

Therefore, the handbook is user-oriented on Ukrainian communicant, which for various reasons, immersed in the English language and whose traditional ideas of the modern English conflict with the live British broadcasting. The manual is structured so as to best cover all areas of human activity that may be in the role of extralinguistic factors affect on the development of English (in comparison with Ukrainian as the main language of communication): health, economics, politics, science and technology, sports, art, music, movies, literature, television, travel and life, news, including showbiz and celebrity, and more.

The principle of arrangement of the material involves two main parts: a theoretical overview of the dominant trends primarily in Present-day English in comparison with the Ukrainian (as a native language for communicant) (General Description of Innovative Processes in Present-day English Language in comparison with the Ukrainian one: Morphology, Syntax and Sociolinguistics. Past and Present) and practical, which consists of an English part of 4 blocks and Ukrainian one of 1 block, followed by a list of sources (LIST OF SOURCES) and a general list of academic and scientific-educational literature (REFERENCES).

The first 3 blocks of English part, each of which contains 45 texts (15 for each considering aspect of the innovative processes, namely morphological changes (Morphological Changes in Present-day English Language in comparison with the Ukrainian one), syntactic changes (Syntactic Changes in Present-day English Language in comparison with the Ukrainian one) and rethinking the vocabulary because of sociolinguistic changes (Sociolinguistic Reinterpretation in Present-day English Language in comparison with the Ukrainian one)), designed to test knowledge and skills of English-Ukrainian translation taking into account features at the

grammatical level (TRANSLATION), analysis in terms of innovation processes in English vocabulary and grammar (in comparison with Ukrainian) (ANALYSIS) and editing of English texts with a maximum degree of approximation to the unconstrained conversational English speech (EDITING) (phonetic features are checked during processing of the material in work groups or by the teacher during classes, and the volume of collated texts is proportional to the level of their complexity).

The fourth block provides generalization, systematization and final consolidation of the material studied as individual tasks increased volume of higher complexity (because of what it consists of 15 texts) with translations, a full analysis and explanation of innovations in the grammar of Present-day English considering sociolinguistic factors (in comparison with Ukrainian) (INDIVIDUAL TASKS OF HIGHER COMPLEXITY IN ENGLISH (in comparison with the Ukrainian language)).

Ukrainian part is a complex of 15 texts in the highest level of complexity (КОМПЛЕКСНІ ЗАВДАННЯ УСКЛАДНЕНОГО ТИПУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (у зіставленні з англійською)) for final verification of the level of knowledge learned from the course, involving Ukrainian-English translation with an exhaustive analysis of grammatical processes and explanations of grammatical neologisms considering sociolinguistic factors.

Due to the expansive "behavior" of AmE vast majority of texts, collated for the tasks in English part, especially high level of complexity, taken from American periodicals. Slightly narrower there are materials from the British media and others because, contrary to the assertions of some Anglicists, innovative processes in British periodicals represented less that caused both of internal factors, including relative integrity, "monolithic" of vocabulary and extralinguistic ones, which include political and economic situation, focus on American giants in the field of mass media such as Forbes, The Wall Street Journal, The Washington Post, The Washington Times, a group of The New York Times, which controls a number of publications, in particular NEW YORK POST, New York Magazine, The News International, The New Times, The New Yorker, The New York Times Magazine, International Herald Tribune, and others, and tighter censorship. Other sources, presented in the manual, include manifestations of other variants of English, for example, Australian (AuE), presented as The Australian, AP, The West Australian, The Sunday Telegraph, The Sydney Morning Herald, or newspapers that represent the

so-called International English, for example, The Copenhagen Post Online or Euronews.net.

Overall, this educational supply is the second book of the planned three on problems of innovations in Present-day Ukrainian and English (the first book devoted to innovative processes in phonetics, lexicology and phraseology, and the third – innovations in derivational system) and it's designed for students, post-graduates and lecturers of humanitarian and non-humanitarian profiles with the average and above average level of English who want to improve their knowledge of English, especially in the broadcast, and that lack of direct speech patterns.

The educational supply is intended for full-time students of specialty "Applied linguistics", students-philologists, post-graduate students and lecturers.

INNOVATIONS IN PRESENT-DAY UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES : FEATURES OF DERIVATION

Presentation of

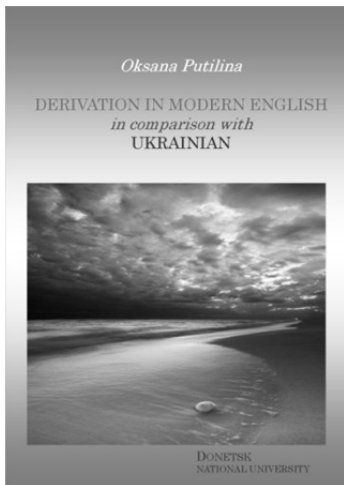
***Derivation in Modern English in comparison with Ukrainian by
Oksana Putilina [Text] : Educational Supply for Students of Higher
Educational Institutions / Ed. by Anatoliy Zahnitko. – Donetsk : Donetsk
National University, 2013. – 100 pp. // Лінгвістичні студії : Зб. наук.***

***праць. – Київ : ДонНУ, 2015. – Випуск 30. / Linguistic Studies :
international collection of scientific papers / Donetsk National University ;
Ed. by A. P. Zahnitko. – Kyiv : DonNU, 2015. – Vol. 30.***

Anatoliy Zahnitko

Urgent task of modern education is to involve young people to international culture and get acquainted with the achievements of world science, which is not possible without adequate level of knowledge not only the national language, but at least one language that has the status of an international language of communication while the language most products of programming is written with, including English. But contrastive analysis of lexicographical sources and oral texts fixed at the end XXth – beginning of XXIth century has shown that not all new linguistic units that occur in contemporary periodicals, scientific works, artistic works of English authors, regardless of their chosen option (British, American, Australian, New Zealand, etc.) are placed in the dictionary (even the most authoritative) issued in the UK and the US. Newly created discovered types of structural units show a gain of sociopragmatic factor

and the role of analogy in the minds of English native speakers, resulting in significant shifts in the semantics of certain units, especially those resulting from derivative process, and therefore in semantics and stylistic labeling of all text. The need for implementation the course devoted to trace changes at the derivative level of Modern English, is caused also by a lack of thorough

study of these processes in traditional courses of English as a foreign language not only for students, translators, but also for students who are not specialized in English philology, and by primary operation of new units in speech and not-fixity them in the vast majority of dictionaries and grammars. Identified neologisms are evidence of powerful impact of intra- and extralinguistic factors that determine the trend of recent years English and way of perceiving linguistic and extralinguistic reality by the English-speaking community (in comparison with Ukrainian).

This process is one of the differential features of Modern English, especially British and American variants as competitors, stand out against other variants of English (such as the Australian or Canadian) with the multiplicity of speakers, geographical area because of extralinguistic factors of their distribution – as classical, "original", "true" (as claimed by some supporters of BE) English in the status of one of the languages of international communication and less conservative, with signs of language-cosmopolitan, that absorbed in themselves elements of other languages, which directly contacted, the language of the powerful state in the world arena (AmE), respectively. It is clear that non-English communicants hard not to get lost, hitting the English-speaking society, especially given that all options, including BE and AmE, not fixed on a particular territory and demonstrate active engagement / compete even in the speech of a particular English speaker. The complexity of the situation also lies in the fact that the processes that originate at the lexical level, provoke changes at other levels of language, in fact, sometimes blurring the traditional notions of derivative structure of word and grammatical categories in general.

The main **goal** of the course "Derivation in Modern English in comparison with Ukrainian" appears formation at students of philology a

systematic scientific knowledge about new and traditional ways of creating new words in Modern English in comparison with Ukrainian with consistent:

- 1) delimitation of ways of creating words (especially different types of compound words);
- 2) identification of the types of neologisms, including neutral, morphological, syntactic types;
- 3) differentiation of lexical and graphical abbreviations that have the status of independent lexical items;
- 4) definition of semantic, associative and motivational relations between formative base and words-neologism;
- 5) qualifying general sociopragmatic nature of the text and the nature of the changes caused by the introduction of new lexical unit.

All this is made with a view of world elaborations of linguistic science and it promotes awareness and understanding General English and Ukrainian.

The course focuses on the problem of self-organization and problem-search of students. For this it is proposed control-training and final-training tasks involving formation of appropriate skills and abilities.

The main **purpose** of this course is to teach students:

- ❖ to analyze various derivational phenomena, to identify the main trends in Modern English derivational system in comparison with Ukrainian;
- ❖ to identify new phenomena of derivational nature;
- ❖ to track effects in the semantic structure of linguistic units of Modern English (AM) in comparison with Ukrainian (UM), ie, words, phrases, sentences, text);
- ❖ to have skills of derivational and semantic analysis.

Students should **know**:

- dominant tendencies in derivative processes in Modern English (in comparison with Ukrainian) at the end XXth – beginning of XXIth century;
- concept of derivative changes and their consequences in the semantic structure of the English sentence (text) in comparison with Ukrainian;
- main ways of word-formation in Modern English in comparison with Ukrainian and new types of formants;
- factors of modern derivative changes in both compared languages;
- major ways to translate of English neologisms into Ukrainian;

- factors of current extralinguistic and intralinguistic changes in Modern English in comparison with Ukrainian.

Students should **be able**:

- ◆ to analyze scientific, publicistic, belle-lettres texts in English and Ukrainian and to recognize contemporary manifestations of phonetic, lexical and grammatical processes;
- ◆ to set internal- and external-language causes of language changes;
- ◆ to determine types of neologisms and how they arise;
- ◆ to determine the type and method of creating neologisms in Modern English in comparison with Ukrainian;
- ◆ to apply methods of derivational analysis;
- ◆ to give typological characteristics of semantic-derivative processes in Modern English sentence (text) in comparison with Ukrainian;
- ◆ to translate English construction with neologisms into Ukrainian.

The principle of arrangement of the material involves two main parts integrally: a theoretical overview of the dominant trends primarily in Present-day English in comparison with the Ukrainian (as a native language for communicant) – general description of innovative processes in Present-day English Language in comparison with the Ukrainian one: Derivation – in 2 modules, and practical, which consists of practical training plans for each of the themes, complex tasks of differentiated complexity for individual work of students, the criteria for assessment, followed by a list of sources (including – for note-taking) and a general list of academic and scientific-educational literature for in-depth study of the material containing as Internet sources with spelled with access to facilitate their search and processing for students, and also Ukrainian-English glossary of terms.

Overall, this educational supply is the third book of the planned three on problems of innovations in Present-day Ukrainian and English (the first book devoted to innovative processes in phonetics, lexicology and phraseology, and the second – innovations in morphology, syntax, and sociolinguistics) and it's designed for students, post-graduates and lecturers of humanitarian and non-humanitarian profiles with the average and above average level of English who want to improve their knowledge of English, especially in the broadcast, and that lack of direct speech patterns.

The educational supply is intended for full-time students of higher educational institutions, students-philologists, post-graduate students and lecturers.

НАРИСИ ІЗ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Презентація книги :

Загнітко Анатолій Панасович. Сучасна лінгвістика : погляди та оцінки : науково-аналітичне видання (Донецьк : ДонНУ, 2014. – 472 с.) // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Київ : ДонНУ, 2015. – Випуск 30. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Kyiv : DonNU, 2015. – Vol. 30.

Оксана Путіліна

Домінуючою тенденцією сьогодення є глобалізація та інтеграція світової науки, популяризація наукових досягнень і напрацювань у різних сферах людської діяльності. І сучасна лінгвістика не є винятком. Визначальними чинниками процесу презентування і популяризації наукових праць, а також рушіями інформування наукової спільноти про нові здобутки в тій чи іншій площині науки, незалежно від своєї геолокації, залишаються наукові аналітичні видання (наукові рецензії, аналітичні огляди, нариси, презентації).

Саме цим і зумовлюється актуальність презентованого видання, що дозволяє максимально раціоналізувати витрати часу й зусиль на пошук, аналіз і відбір необхідної інформації, оскільки науково-аналітична публікація містити ті складники, що дозволять зрозуміти основну суть рецензованої праці, напрям і сферу діяльності, у яких працює автор, основну думку роботи, ознайомитися з проблемою, побаченою автором, і способами або й конкретними результатами її розв'язання тощо.

У монографії проаналізований основний корпус лінгвістичних досліджень з послідовним встановленням їхнього зв'язку з іншими мовознавчими працями та співвідносність з відповідними науково-лінгвістичними парадигмами, а також ґрунтовно простежена кореляція традиційного та сучасного підходів до розгляду та оцінки відповідних мовних явищ. Особлива увага автором сконцентрована на дослідженнях із проблем функційної, когнітивної, комунікативної,

ідеографічної, прагматичної лінгвістики та розкритті закономірностей розвитку прикладної (комп'ютерної) лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики та ін. Загалом монографія ґрунтована на аналітичних оглядах та рецензіях автора.

Автор неодноразово звертався до первинного, вторинного прочитання наукових праць з урахуванням напрацювань світової науково-аналітичної практики, що сприяє усвідомленню й осмисленню здобутків наукової думки, і прагнув запропонувати власне бачення їхнього місця в загальному лінгвістичному просторі та з'ясувати їхні зв'язки з відповідними напрямками, течіями, школами, простежити наявність компонентів тих чи інших наукових лінгвістичних парадигм у мовознавчих працях.

Основою монографії є низка рецензій та аналітичних оглядів, що як єдине ціле представлені в ній. Зразки окремих своєрідних наукових жанрів, зорієнтовані на вияв відношення рецензента до аналізованої праці, диференційовані внаслідок різної глибини прочитання вихідної наукової роботи, вони тим не менше відображають своєрідний «зріз активно студійованих науково-лінгвістичних проблем». Уміщені аналітичні матеріали розмаїті як за своєю оформленістю, обсягом (надрецензії (великі) та мінірецензії (маленькі)), кількістю аналізованих творів (монорецензії (розглянуто один науковий твір) та полірецензії (проаналізовано дві та більше наукові праці), науковими жанрами рецензованих досліджень (монографічні (у яких аналізовано монографію) і статейні (з аналізом статті)) та ін., так і за тим спектром наукових зацікавлень авторів рецензованих праць, що вони презентують (що також може виступати самостійним класифікаційним і кваліфікаційним критерієм – тематичне спрямування, прагматичне призначення).

Як слушно зауважує автор презентованої монографії, уміщені у виданні рецензії, аналітичні огляди і презентації не охоплюють усього спектру виконаних автором критичних оцінок тих чи інших наукових праць (значна частина втрачена, окремо перебувають внутрішні рецензування – журнальні статті, статті в збірниках наукових праць і под.). Запропоновані ж відбивають ритм науково-лінгвістичних студійовань та істотно синтезують різнопланові мовознавчі пошуки, що сприяє адекватному їхньому прочитанню та сприйняттю.

Видання адресоване широкому колу лінгвістів – науковим працівникам, викладачам, аспірантам, магістрантам, студентам, учителям-словесникам, усім, хто цікавиться питаннями рідної мови.

**СПИСОК ПРАЦЬ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО
СКЛАДУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА»
(2004-2014 рр.)**

МОНОГРАФІЇ

2004

Загнітко А.П. Науково-практичні аспекти організації навчальної і методичної роботи в університеті: монографія [Текст] / В.П. Шевченко, В.В. Христіановський, О.Г. Кучерявий, М.П. Іваніцин, М.М. Гіршман, К.М. Довбня, Г.О. Черніченко, Г.П. Єрхов, П.В. Єгоров, А.П. Загнітко, О.Б. Ступін, О.В. Руденко / Заг. ред. акад. НАН України В.П. Шевченка. – Донецьк : ООО „Юго-Восток, Лтд”, 2004. – 256 с.

Загнітко А.П. Основи українського теоретичного синтаксису: монографія [Текст] / А.П. Загнітко. – Ч. 1. – Горлівка : ГДПШМ, 2004. – 228 с.

Загнітко А.П. Основи українського теоретичного синтаксису: монографія [Текст] / А.П. Загнітко. – Ч. 2. – Горлівка : ГДПШМ, 2004. – 254 с.

Загнітко А.П. Основи українського теоретичного синтаксису: монографія [Текст] / А.П. Загнітко. – Ч. 3. – Горлівка : ГДПШМ, 2004. – 266 с.

2006

Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису: монографія [Текст] / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 378 с.

Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія [Текст] / А.П. Загнітко. – Вид. 2-е, випр. і доп. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 338 с.

2007

Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису: монографія [Текст] / А.П. Загнітко. – Вид. 2-е, виправл. і доп. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 378 с.

Ситар Г.В. Моделі речень із предикатами відношення частини й цілого в українській мові : монографія [Текст] / Г.В. Ситар. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 238 с.

2008

Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису: монографія [Текст] / А.П. Загнітко. – Вид. 3-тє, виправл. і доп. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – 294 с.

2009

Загнітко А.П. Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів: монографія [Текст] / А.П. Загнітко, К.М. Виноградова, І.Г. Данилюк, Н.Г. Загнітко, Н.В. Куш та ін. – Донецьк: Вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009. – 209 с.

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Сучасна концептологія: концепт *життя* в українській фраземіці : монографія [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 201 с.

2011

Загнітко А.П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис : монографія [Текст] / А.П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.

2014

Загнітко А. Теорія граматики і тексту : монографія [Текст] / Анатолій Загнітко. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. – 480 с.

Загнітко Анатолій. Подих рідного слова [Текст] / Анатолій Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2014. – 236 с.

Загнітко А. Сучасна лінгвістика : погляди та оцінки : науково-аналітичне видання [Текст] / Анатолій Загнітко. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. – 464 с.

НАУКОВІ СТАТТІ
Наукові статті (одноосібні)
2004

Данилюк І. Проблема класифікації частин мови: досягнення і перспективи [Текст] / І. Данилюк // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту / Збірник наукових праць, присвячений ювілею доктора філологічних наук, професора, академіка АН ВШ України, завідувача кафедри української мови ДонНУ Загнітка Анатолія Панасовича. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 184-191.

Загнітко А.П. Система комунікативних категорій і стилістика тексту [Текст] / А. П. Загнітко // Східнослов'янська філологія. – Вип. 3. – Горлівка : Видавництво ГДППМ, 2003. – С. 3-14.

Загнітко А.П. Вступ [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Випуск 12 / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 6-7. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Організація самостійної науково-дослідної та навчально-прикладної роботи студентів з українського синтаксису в аспекті зв'язку кафедри зі школою [Текст] / А. П. Загнітко // Науково-практичні аспекти організації навчальної і методичної роботи в університеті : монографія / Загальна редакція акад. НАН України В.П. Шевченка. – Донецьк : ООО „Юго-Восток, Лтд”, 2004. – С. 188-212.

Загнітко А. Комунікативні особливості українських юридичних мовленнєвих стратегій і тактик [Текст] / А. П. Загнітко // Науковий вісник. – Львівський юридичний інститут МВС України. – 2004. – Додаток 1 (4). – С. 163-167.

Загнітко А.П. Типологія синтаксичних зв'язків у внутрішній структурі українського простого речення [Текст] / А. П. Загнітко // Українське мовознавство. – 2004. – Вип. 31. – С. 48-55. **(фахове видання)**

Загнітко А.А. Типологія синтаксических связей в русском простом предложении [Текст] / А. П. Загнітко // Русский язык : Исторические судьбы и современность. II Международный конгресс исследователей русского языка (18-21 марта 2004 г.): Труды и материалы. – М. : Изд-во Московского университета, 2004. – С. 221-222.

Загнітко А.П. Синтаксичні зв'язки у внутрішній структурі українського простого речення [Текст] / А. П. Загнітко // Донецький

вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 5. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2004. – С. 144-153.

Загнітко А.А. Функционально-синтаксические инновации в предложении и тексте [Текст] / А. А. Загнітко // Русский язык : система и функционирование : Материалы Международн. науч. конф. : 18-19 мая. 2004 : В 2-х ч. – Ч. 1 / Редкол. : И.С.Ровдо (отв. ред.) и др. – Мн : Издательский центр БНУ, 2004. – С. 12-16.

Загнітко А.П. Інваріантність / варіантність синтаксичного нуля [Текст] / А. П. Загнітко // Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. 4 : Opis, konfrontacja, przekład / Pod red. I.Łuczaków i J. Sokołowskiego. – CXVII. – Wrocław : Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004. – S. 319-324. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А.П. Синтаксичні зв'язки у внутрішній структурі простого речення [Текст] / А. П. Загнітко // Ukrajiniстика – minulost, přstomnost, budoucnost. – I. – Brno : Masarykova Univerzita, 2004. – S. 211-220. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А.П. Система комунікативних категорій і стилістика тексту [Текст] / А. П. Загнітко // XI Международная конференция по функциональной лингвистике „Функциональное описание естественного языка и его единиц” : Сб. научн. докладов (4-6 октября 2004 года). – Ялта : „Доля”, 2004. – С. 127-129.

Загнітко А.П. Реченневокатегорійна інфінітивність [Текст] / А. П. Загнітко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка : Іноземна філологія. – 2004. – № 37-38. – С. 12-15.

Загнітко А.П. Український інфінітив у структурі простого речення: типологія функцій і семантики [Текст] / А. П. Загнітко // Вісник Львівського університету. Серія філології. – 2004. – Вип. 34. – Ч. 1. – С. 3-9. **(фахове видання)**

Путіліна О. Глибинно-експліцитна структура українських транзитивів [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Вип. 12. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 143-146. **(фахове видання)**

Путіліна О. Об'єктні відмінки у глибинній структурі сучасного англійського речення у зіставленні з українським [Текст] / О. Путіліна // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту / Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 76-85.

Ситар Г. Моделі дієслівних речень з предикатами членування та їх мовленнєві реалізації в українській мові [Текст] / Г. Ситар // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 12 / Укл.: Анатолій

Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2004.– С. 171-180. **(фахове видання)**.

Ситар Г. Моделі українських речень із предикатами відношення частини і цілого [Текст] / Г. Ситар // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту / Зб. наук. праць, присвячений ювілею А.П.Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – С. 91-103.

2005

Данилюк І. Формально-граматичний підхід до класифікації слів [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – Вип. 13. – С. 40-45. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Вступ [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Випуск 13 / Укл. : А. Загнітко (наук.ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 6-7. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Лінійний і вертикальний внутрішньотекстовий потенціал заголовка [Текст] / А. П. Загнітко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Сер. „Лінгвістика”. – 2005. – Вип. 2. – С. 235-243. **(фахове видання)**

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. П. Загнітко // Граматика слова і граматика мови : Зб. наук. праць / Укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 5-6.

Загнітко А.П. Прагматичний аспект речення і прагматичний рівень висловлення [Текст] / А. П. Загнітко // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 13. – Рівне : РДГУ, 2005. – С. 3-7. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Постмодерністський поетичний синтаксис: типологічні вияви інновацій [Текст] / А. П. Загнітко // Граматика слова і граматика мови : Зб. наук. праць / Укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2005. –С.152-175.

Загнітко А.А. Русское сложноподчиненное предложение: аспекты семантической классификации [Текст] / А. А. Загнітко // Вопросы русского языкознания. – Вип. XII : Традиции и тенденции в современной грамматической науке : Сборник научных статей / Под общей редакцией Г. А. Золотовой. – М. : Изд-во Московского университета, 2005. – С. 140-145.

Загнітко А.П. Типологія українських складних синтаксичних конструкцій [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук.

праць. Випуск 13 / Укл. : А.Загнітко (наук.ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 157-166. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Внутрішньореченнева предикатність і предикативність іменників в інтерпретації О.О. Потебні [Текст] / А. П. Загнітко // О.О. Потебня й актуальні питання мови та культури : Зб. наук. праць. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – С. 282-289.

Загнітко А.П. Дезинтеграція чи дезінтеграція? [Текст] / А. П. Загнітко // Українська мова. – 2005. – № 1. – С. 116-117. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Типологія українських комунікативних юридичних мовленневих стратегій і тактик [Текст] / А. П. Загнітко // Наукові записки Херсонського державного університету : Лінгвістика : Збірник наукових праць. – Вип. 1. – Херсон : Херсонський державний університет, 2005. – С. 193-203. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Текстотвірний потенціал українських прийменників [Текст] / А. П. Загнітко // Донецький вісник Наукового Товариства ім. Шевченка. – Т. 7. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2005. – С. 6-21.

Загнітко А.П. Внутрішньотекстові імплікатури: конвенційні і комунікативні аспекти [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні дослідження : Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко. – Харків : Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, 2005. – Вип. 16. – С. 20-28. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Типологічні вияви постмодерністського синтаксису [Текст] / А.П. Загнітко // Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. – Т. 5 : Opis, konfrontacja, przekład / Pod red. Michała Sarnowskiego i Włodzimierza Wysoczańskiego. – Wrocław, 2005. – S. 453-459. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А.П. Внутрішньореченневий статус прийменника: семантика і функції. Контрастивний аспект [Текст] / А. П. Загнітко // Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. – Т. 6 : Opis, konfrontacja, przekład / Pod red. Michała Sarnowskiego i Włodzimierza Wysoczańskiego. – Wrocław, 2005. – S. 559-569. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Концепт «життя» в українській фраземіці: проблема номінації та обсяг змісту [Текст] /

Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць. – Харків : Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2005. – Вип. 16. – С. 135-139. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Фразеологічна модель концепту *ЖИТТЯ* в українській концептуальній картині світу [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – Вип. 2(5). – С. 104-111. **(фахове видання)**

Путіліна О. Об'єктні відмінки у глибинній структурі сучасного англійського речення в зіставленні з українським (комплекс з герундієм) [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні дослідження : Збірник наукових праць. – Харків, 2005. – Вип. 16. – С. 50-55. **(фахове видання)**

Путіліна О. Об'єктні відмінки у глибинній структурі сучасного англійського речення у зіставленні з українським (комплекс з інфінітивом) [Текст] / О. Путіліна // Функціоналізм как основа лингвистических исследований : Сб. научн. докладов XII международной конференции по функциональной лингвистике. – Ялта : Таврический национальный ун-т им. В. И. Вернадского, 2005. – С. 277-279.

Путіліна О. Семантика об'єкта у поверхневій структурі сучасного англійського речення у зіставленні з українським [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Вип. 13. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 212-218. **(фахове видання)**

2006

Данилюк І. Типологія рівнів синкретизму і класифікація синкретичних одиниць у частининомовному аспекті [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць.– Донецьк : ДонНУ, 2006. – Вип. 14. – С. 58-63. **(фахове видання)**

Загнітко А. Морфологічна і семантична структура категорії стану і поля становості [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Випуск 14 / Укл. : А. Загнітко (наук.ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – С. 64-73. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Корелюваність у самостійній лінгвістично-синтаксичній роботі [Текст] / А. П. Загнітко // Тенденції та перспективи сучасної університетської освіти : Матеріали науково-методичної конференції (Донецьк, 12 квітня 2006 р.). – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 29-31.

Загнітко А.П. Науково-фахове мовлення: інтенційно-структурні й інформаційно-актуалізаційні аспекти [Текст] /

А. П. Загнітко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 11. – Донецьк : Донецьке відділення НТШ, 2006. – С. 6-14.

Загнітко А.П. Філософсько-інтенційні аспекти наукового мовлення [Текст] / А. П. Загнітко // На терені юридичної і філологічної науки : Збірник наукових праць. – Сімферополь : Ельїньо, 2006. – С. 158-164.

Загнітко А.П. Філософсько-інтенційні аспекти науково-фахових текстів : структурно-інформаційні й актуалізаційні аспекти [Текст] / А. П. Загнітко // Мова у професійному вимірі : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2006 року). – Харків : Університет цивільного захисту України, 2006. – С. 8-13.

Загнітко А.П. Філософсько-інтенційні аспекти наукового мовлення [Текст] / А. П. Загнітко // Східнослов'янська філологія. – Вип. 11 : Мовознавство. – Ч. 1. – Горлівка : Вид-во Горлівського педагогічного інституту іноземних мов, 2006. – С. 3-10.

Загнітко А.П. Граматична поетика душі: штрихи до творчого портрета І.Р. Вихованця [Текст] / А. П. Загнітко // Українознавчі студії. – 2005-2006. – 6-7. – С. 427-435.

Загнітко А.П. Комунікативно-інтенційні аспекти тексту [Текст] / А. П. Загнітко // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 82. – Т. 1. – С. 160-163.

Загнітко А.П. Типологія внутрішньореченневих суб'єктно-об'єктних відношень [Текст] / А. П. Загнітко // Актуальні проблеми синтаксису : Матеріали Міжнародної наукової конференції (19-21 жовтня 2006 року) / Укл. : Ніна Гуїванюк (наук. ред.) та ін. – Чернівці : Рута, 2006. – С.8-13.

Загнітко А.П. Закономірності інтенційності художнього тексту і матриця лінгвістичного коментування: координати співвідношення [Текст] / А. П. Загнітко // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку : Зб. наук. праць. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2006. – С. 64-72.

Загнітко А.П. Типи інтенційності художнього тексту і закономірності лінгвістичного коментування: координати корелятивності [Текст] / А. П. Загнітко // Филологические исследования : Сб. научн. раб. – Вып. 8. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. – С. 187-199. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Текстовий потенціал заголовка [Текст] / А. П. Загнітко // Українознавство. – 2006. – № 6. – С. 164-169. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Не забудь рідне слово, що мати учила [Текст] / А. П. Загнітко // Україна козацька. – 2006. – Ч. 21-22. – С. 6.

Загнітко А.П. Сучасні функційно-лінгвістичні теорії: основи й аспекти [Текст] / А. П. Загнітко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія “Лінгвістика”: Збірник наук. праць. – Вип. IV. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. – С. 12-26. **(фахове видання)**

Загнітко А., Путіліна О. Проблеми і перспективи лінгвістичної генології. Рец. на кн.: Бацевич Ф. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи: Монографія. – Львів: ПАІС, 2005. – 264 с. [Текст] / А. Загнітко, О. Путіліна // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – Випуск 14. – С. 272-282. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Зв'язок концепту «життя» з концептами української міфології та народної обрядовості [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. – Вип. 4. – С. 166-169. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Інтегральний підхід до інтерпретації концепту (філософський та лінгвокультурологічний вектори) [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – Вип. 14. – С. 27-31. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Концепт, концептуалізація та концептуальна система: логіко-філософський вектор [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мова, література. – Донецьк: Український культурологічний центр, 2006. – Т.11. – С. 27-32.

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Термінополе *КОНЦЕПТ* [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Українська мова. – 2006. – №2. – С. 67-79. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Формування ядра та периферії концепту «життя» в українській фраземіці [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. ст. Філологічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2006. – №2. – С. 141-146. **(фахове видання)**

Путіліна О. Реалізація глибинної об'єктної семантики в простому (формально і семантично) ускладненому реченні англійської

мови (у зіставленні з українським) [Текст] / О. Путіліна // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Вип. 13. – С. 125-136. **(фахове видання)**.

Путіліна О. Складні та ускладнені конструкції як реалізатори глибинного об'єктного значення на поверхневому рівні сучасного англійського речення у зіставленні з українським [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Вип. 14. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – С. 167-174. **(фахове видання)**

2007

Данилюк І. Специфіка синкретичних явищ у межах семантичного підходу до частин мови [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць.– Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 101-106. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Типологія сучасного граматичного аналітизму [Текст] / А. П. Загнітко // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики : Збірник статей, присвячений ювілею В. Д. Каліущенка. – Донецьк : ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2007. – С. 366-387.

Загнітко А.П. Вступ [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : Збірник наук. праць / А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Вип. 15. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – С. 7-8. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Прийменники у структурі тексту: первинні і вторинні вияви [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : Збірник наук. праць / А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Вип. 15. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – С. 120-131. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. І понесла луна козацьке слово... [Текст] / А. П. Загнітко // Україна козацька. – 2007. – № 1-2. – С. 11.

Загнітко А.А. Семантическая и функциональная типология русских предлогов: сопоставительный аспект [Текст] / А. А. Загнітко // Русский язык : исторические судьбы и современность : III Международный конгресс исследователей русского языка (Москва, МГУ им. М.В.Ломоносова, 20-23.03.2007 г.) : Труды и материалы. – М. : МАКС Пресс, 2007. – С. 276-277.

Загнітко А.П. Сучасний граматичний аналітизм у типологічних виявах [Текст] / А. П. Загнітко // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Філологія. – Випуск XV-XVIII. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – С. 33-41. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Теоретичні аспекти семантичної типології прийменників [Текст] / А. П. Загнітко // Філологія в просторі культури. – Донецьк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. – С. 113-121.

Загнітко А.П. Сучасний політичний газетний дискурс: риторика і синтаксис [Текст] / А. П. Загнітко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 16. – Донецьк : Український культурологічний центр; Східний видавничий дім, 2007. – С. 5-20.

Загнітко А.П. Сучасний політичний газетний дискурс : риторика і синтаксис [Текст] / А. П. Загнітко // Сучасна педагогічна риторика : теорія, практика, між предметні зв'язки : Зб. наук. праць / За ред. Т. А. Космеди. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 195-210.

Загнітко А.П. Типи і різновиди синтаксичного синкретизму [Текст] / А. П. Загнітко // Ритми сучасної філології : Зб. наук. праць. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 312-323.

Загнітко А.П. Сучасна синтаксична терміносистема : закономірності внутрішнього структурування і динаміки [Текст] / А. П. Загнітко // Язык: модель, структура, функционирование : Сборник научных трудов / Под общей ред. проф. Т. С. Пристайко. – Днепропетровск : Пороги, 2007. – С. 22-38.

Загнітко А.П. Війни тривожний подих і дня рвйний вимір [Текст] / А. П. Загнітко // Чолом до слова. Відгуки та рецензії на поетичну творчість Віталія Павловського / За ред. проф. А. П. Загнітка. – Донецьк : Український культурологічний центр, НТШ, Східний видавничий дім, 2007. – С. 12-16.

Загнітко А.П. Доцентрово-відцентрові тенденції в сучасній термінології синтаксису [Текст] / А. П. Загнітко // Українська термінологія і сучасність : Зб. наук. праць – Вип. VII / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 12-18.

Загнітко А.П. Сучасний політичний газетний дискурс: комунікативні особливості [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні дослідження : Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко. – Харків, 2007. – Вип. 22. – С. 79-89.

Загнітко А.П. Синтаксис і фразеологія : особливості взаємодії і взаємопроникнення [Текст] / А. П. Загнітко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского : Филология. – Т. 20. – № 6. – 2007. – Сімферополь, 2007. – С. 15-25.
(фахове видання)

Загнітко А.П. Комунікативно-прагматичні аспекти сучасного політичного газетного дискурсу [Текст] / А. П. Загнітко // Культура народів Причерномор'я. – 2007. – Т. 1. – С. 190-193.

Загнітко А.П. Яруси української мовно-національної картини світу: шляхи самостійного наукового аналізу у шкільній практиці [Текст] / А. П. Загнітко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2007. – № 1. – С. 6-17.

Загнітко А.П. Категорійність тексту: закономірності актуального членування [Текст] / А. П. Загнітко // Матеріали VI Міжнародного конгресу українців: Мовознавство. Зб. наук. статей. – К., 2007. – Кн. 5. – С. 82-102.

Загнітко А.П. Ієрархія другорядних членів речення [Текст] / А. П. Загнітко // Грані мов і культур / Зб. статей. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – С. 53-77. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Типологія структурної і семантичної інтерпретації прийменників Ономастика і апелятиви [Текст] / А. П. Загнітко. – Вип. 30 / За ред. проф. В. О. Горпинича. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 40-52.

Загнітко А., Путіліна О. Нариси з історії мовознавства. Рец. на кн.: Рагаўцоў В.І. Гісторыя мовазнаўства: вучэб. дапам. – Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2005. – 496 с. [Текст] / А. Загнітко, О. Путіліна // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – Випуск 15. – С. 537-541. **(фахове видання)**

Загнітко А., Путіліна О. Проблеми комунікативно-прагматичного опису складного речення. Рец. на кн.: Абашина В.И. Вопросы коммуникативно-прагматического описания сложного предложения в русском языке: аспект актуального членения. – Львов: Издательский центр ЛНУ им. И. Франко, 2006. – 344 с. [Текст] / А. Загнітко, О. Путіліна // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Випуск 15. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – С. 542-544. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Класифікаційні параметри концепту ЖИТТЯ [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 48-54. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Концепт ДОРОГА у структурі концепту ЖИТТЯ (ідеографічний і когнітивний аспекти) [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия

«Филология». – Симферополь : Таврический национальный университет, 2007. – Т.20(59). – №6. – С. 85-91. **(фахове видання)**

Путіліна О. Знахідний відмінок як репрезентант глибинного об'єктного значення в сучасній українській мові у зіставленні з англійською [Текст] / О.Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Вип. 15. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – С. 318-325. **(фахове видання)**

Путіліна О. Інваріантне значення знахідного відмінка як морфологічного репрезентанта глибинного об'єктного значення в сучасній українській мові у зіставленні з англійською [Текст] / О.Путіліна // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 15. – С. 93-102. **(фахове видання)**

Путіліна О. Родовий відмінок як репрезентант глибинного об'єктного значення в сучасній українській мові у зіставленні з англійською [Текст] / О.Путіліна // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Вип. 16. – С. 100-109. **(фахове видання)**

Ситар Г. Українські речення типової ситуації передачі об'єкта [Текст] / Г. Ситар // Матеріали VI Міжнародного конгресу українців. Мовознавство: Збірник наукових статей. – К., 2007. – Кн. 5. – С. 201-213. **(фахове видання)**

Ситар Г. Структурні типи модальних модифікацій необхідності в українській мові [Текст] / Г. Ситар // Мовознавчий вісник: Зб. наук. праць / Відп. ред. Г.І. Мартинова. – Черкаси, 2007. – Вип. 5. – С. 183-187. **(фахове видання)**

Ситарь А.В. Типы морфо-синтаксических вариантов предложных аналогов в украинском языке // Чтения, посвященные памяти профессора В.А.Карпова, Минск, 17.03.2007 г.: Сб. материалов. – Минск: Изд. центр БГУ, 2007. – С. 66-71. **(іноземне видання)**

2008

Данилюк І. Електронна база даних випадків формального синкретизму: етапи й принципи укладання [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 16. – С. 339-344. **(фахове видання)**

Данилюк І. Методика створення словника з використанням бази даних MS ACCESS [Текст] / І. Данилюк // Людина. Комп'ютер. Комунікація : Зб. наук. праць / За ред. Ф.С.Бацевича. – Львів : Вид-во

Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – С. 190-193. **(фахове видання)**

Данилюк І. Технологія автоматичного визначення тематики тексту [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 17. – С. 290-293. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Вступ [Текст] / А.П. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Вип. 16 / Укл. : А. Загнітко (наук.ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 6-8. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Внутрішньореченнєвий позиційний вияв фразеологізмів [Текст] / А. П. Загнітко // Verba Magistri : Мовознавство. Літературознавство. Журналістикознавство. Педагогіка. Методика / Зб. наук. праць, присв. ювілею д. філол. н., проф. С. В. Ломакович / За заг. ред. В. М. Терещенка та П. Б. Ткач. – Х. : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2008. – С. 70-82.

Загнітко А.П. Актуалізаційність у внутрішньореченнєвій структурі [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Вип. 16 / Укл. : А. Загнітко (наук.ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 265-271. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Взаємодія і середньої школи: закономірності та особливості вияву [Текст] / А. П. Загнітко // Розвиток гуманітарного простору Донеччини // Матеріали обласних слухань у рамках Всеукраїнського форуму інтелігенції (14 березня 2008 року). – Донецьк : ДоноблППО, «Витоки», 2008. – С. 33-37.

Загнітко А.П. Структурні компоненти діалогу в сучасному художньо-естетичному дискурсі: інтерпретативний аспект [Текст] / А. П. Загнітко // Слово. Думка. Людина : Зб. наук. праць із актуальних проблем лінгвістики. – Харків : Вид-во Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, 2008. – С. 59-72.

Загнітко А.П. Закономірності вияву прийменниковості [Текст] / А. П. Загнітко // Науковий вісник Херсонського державного університету : Лінгвістика. – 2008. – Вип. IV. – С. 39-43. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Типологічні вияви актуалізаційності у внутрішньотекстовій структурі [Текст] / А. П. Загнітко // Науковий вісник Чернівецького університету : Слов'янська філологія. – 2008. – Вип. 382-384. – С. 62-69. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Типологічні функції адресата й адресанта у структурі гіпертексту [Текст] / А. П. Загнітко // Людина, Комп'ютер.

Комунікація : Зб. наук. праць / За ред. Ф. С. Бацевича. – Львів : Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2008. – С. 13-17.

Загнітко А.П. Ступені і рівні прийменниковості [Текст] / А. П. Загнітко // *Ukrainica III: Současna ukrainistika : Problémy jazyka, literatury a kultury*. – Č. 1. – Olomouc : Univerzita Palackého, 2008. – S. 17-23. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А.П. Структурні і функційні особливості гіпертексту : позиції комунікантів [Текст] / А. П. Загнітко // *Культура народів Причорномор'я*. – 2008. – № 142. – Т. 1. – С. 257-262.

Загнітко А.А. Типологические особенности гипертекста: позиции адресата и адресанта [Текст] / А. А. Загнітко // *Проблемы компьютерной лингвистики*. – Вып. 3. – Воронеж, 2008. – С. 72-65.

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. П. Загнітко // *Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць*. – Вип. 17 / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 6-8. **(фахове видання)**

Загнітко А. Концептуальные постулаты функциональной коммуникативности проф. М.В. Всеволодовой [Текст] / А. Загнітко // *Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць*. – Вип. 17 / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 312-325. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Формально-граматична ієрархія другорядних членів речення [Текст] / А. П. Загнітко // *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. – 2008. – № 1. – С. 38-47.

Загнітко А.П. Типологія категорій та одиниць когнітивного синтаксису [Текст] / А. П. Загнітко // *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. – 2008. – № 2. – С. 45-52.

Загнітко А.П. Структура і типологія текстових категорій [Текст] / А. П. Загнітко // *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : Зб. наук. пр. / В. Д. Каліущенко (ред. кол.) та ін.* – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 18. – С. 43-52. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Національно-культурна специфіка українських фразем весільної семантики [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // *Лінгвістичні студії : зб. наук. праць*. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 17. – С. 146-151 **(фахове видання)**

Путіліна О. Взаємодія граматичних форм дієслова й імені як визначальних компонентів формування структури українського й англійського речення з позицій відмінкової граматики [Текст] / О. Путіліна // *Наукові записки. Серія : Філологія. Збірник наукових*

праць. Вип. 10. У 2-х т. – Т. 1. – Вінниця. – 2008. – С. 250-254. **(фахове видання)**

Путіліна О. Вторинна об'єктна функція місцевого відмінка в сучасній українській мові (у зіставленні з англійською) [Текст] / О. Путіліна // Мовознавчий вісник : Зб. наук. праць. – Черкаси, 2008. – Вип. 6. – С. 93-99. **(фахове видання)**

Путіліна О. Називний відмінок вторинного об'єкта в сучасній українській мові у зіставленні з англійською [Текст] / О. Путіліна // Часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : проблеми граматики і лексикології української мови : Зб. наук. праць. – Серія 10. – Київ. – 2008. – Вип. 4. – С. 169-173. **(фахове видання)**

Путіліна О. Орудний відмінок з об'єктним значенням на поверхневому рівні сучасного українського речення у зіставленні з англійським [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. Вип. 16. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 132-140. **(фахове видання)**

Путіліна О. Особливості семантичного підходу до сполучуваності й прогнозування пропозиційної структури речення з позицій відмінкової граматики [Текст] / О. Путіліна // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 17. – С. 98-107. **(фахове видання)**

Ситар Г. Конверсивність прийменникових одиниць в українській мові // *Ucrainica III. Současná ukrajinistika: Problémy jazyka, literatury a kultury. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica Philologica 97-2008 / 1. část / Sbornik článků IV. Olomoucké symposium ukrajinistů 28.-30.srpna 2008.* – Olomouc: Univerzity Palackého v Olomouci. – P. 77-82. **(іноземне видання)**

2009

Данилюк І. Синтез мовлення в комп'ютерних системах [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 236-240. **(фахове видання)**

Данилюк І. Синтез мовлення в комп'ютерних системах [Текст] / І. Данилюк // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції "Українська мова – мова держава". Ч. 2. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 199-206. **(фахове видання)**

Данилюк І. Сучасні методи розпізнавання мовлення [Текст] / І. Данилюк // Мовознавчий вісник : Зб. наук. пр. / МОН України.

Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; відп. ред. Г.І. Мартинова. – Черкаси, 2009. – Вип. 9. – С. 15-21. **(фахове видання)**

Данилюк І. Специфіка синкретичних явищ у межах семантичного підходу до частин мови [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 19. – С. 23-27. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Внутрішньореченневий статус дієслівності [Текст] / А. П. Загнітко // Мовознавчий вісник : Зб. наук. праць на пошану професора К.Г. Городенської з нагоди її 60-річчя / Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Вип. 8. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2009. – С. 82-93.

Загнітко А.П. Журавльов Володимир Костянтинович [Текст] / А. П. Загнітко // Енциклопедія сучасної України. – К. : Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Т. 9. – С. 685.

Загнітко А.П. Типологія текстових категорій: аспекти і рівні [Текст] / А. П. Загнітко // Світ мови : поетика текстових структур : наук. збірник / За ред. проф. М. Зимомрі. – Київ – Дрогобич : Посвіт, 2009. – С. 56-65.

Загнітко А.П. Аналітичні вияви підмета і присудка у внутрішньореченневій структурі [Текст] / А. П. Загнітко // Studia Ruthenica Cracoviensia : 3 : Мово рідна, слово рідне : Prace naukowe ofiarowane Doktor Bożenie Zinkewicz-Tomanek / Pod red. Oksany Baraniwskiej, Adama Fałowskiego. – Kraków : Wyd-wo Uniwersytetu Jagellońskiego, 2009. – S. 153-163. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А. Передмова [Текст] / А. П. Загнітко // Загнітко А.П., Виноградова К.М., Данилюк І.Г. та ін. Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів : монографія. – Донецьк : Вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009. – С. 6-8.

Загнітко А. Воскресе слово... [Текст] / А. Загнітко // Тихий Олекса. Словник мовних покручів. – Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – С. 85-88 ; Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. – С. 46-48.

Загнітко А. Прийменники у структурі тексту: первинні і вторинні вияви [Текст] / А. Загнітко // Загнітко А.П., Виноградова К.М., Данилюк І.Г. та ін. Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів :

монографія. – Донецьк : Вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009. – С. 45-61.

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Вип. 18 / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 6-8. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Основні різновиди службовості-допоміжності в реченні і тексті: закономірності вияву [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістична палітра : Збірник наук. праць з актуальних проблем лінгвістики / За заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко. – Харків : Вид-во Харківський національний педагогічний університет, 2009. – С. 218-232.

Загнітко А.П. Категорії та одиниці когнітивного синтаксису [Текст] / А. П. Загнітко // Філологічні студії : Збірник наук. праць / За заг. ред. Л.А. Лисиченко. – Харків : Вид-во Харківський національний педагогічний університет, 2009. – С. 354-368. **(фахове видання)**

Загнітко А.А. Типология пространственных предложно-падежных конструкций в славянских языках : инновационно-контрастивный аспект [Текст] / А. А. Загнітко // Славянские языки и культуры в современном мире : Международный научный симпозиум (Москва, МГУ имени М.В. Ломоносова, филологический факультет, 24-26 декабря 2009 г.): Труды и материалы / Сост. О. В. Дедова, Л. М. Захаров / Под общим руководством М.Л. Ремнёвой. – М. : МАКС Пресс, 2009. – С. 66-67. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Вип. 19 / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 6-7. **(фахове видання)**

Загнітко А. Еквіваленти речення: статус, обсяг і функційна типологія [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Вип. 19 / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 79-91. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Структура і функції гіпертексту: статус і позиційні параметри комунікантів [Текст] / А. П. Загнітко // Донецький вісник Наукового Товариства ім. Шевченка. – Т. 26 / Ред. кол. : А. Загнітко (гол. ред.) та ін. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2009. – С. 157-175. **(наукометричне видання)**

Загнітко А. Інноваційні тенденції у внутрішньотекстовому внутрішньореченневому / зовнішньореченневому відцентруванні

[Текст] / А. Загнітко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія Літературознавство / За ред. Н.М. Поплавської. – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – С. 450-462.

Загнітко А. Типологія аналітичних форм підмета і присудка у внутрішньореченнєвій структурі [Текст] / А. Загнітко // Записки з українського мовознавства : Вип. 18 : Зб. наук. праць. – Opera in linguistica ukrainian : Fascicullum 18 / Відп. ред. О.І. Бондар. – Одеса : Астропринт, 2009. – 22-31. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А. Сучасний синтаксис і фразеологія: особливості структурних і семантичних зв'язків [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні дослідження : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди. – Вип. 27. – Харків, 2009. – С. 177-184. **(фахове видання)**

Загнітко А. Типологія внутрішньореченнєвих синтаксичних інновацій: структурний і семантико-функційний аспекти [Текст] / А. Загнітко // Культура народів Причорномор'я. – № 168. – Т. 1. – 2009. – С. 276-283.

Загнітко А. Методи і методики дослідження сучасного синтаксису / А. Загнітко [Текст] / А. Загнітко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Вип. 475-477 : Слов'янська філологія. – Чернівці : Чернівецький нац.ун-т, 2009. – С. 207-214. **(фахове видання)**

Загнітко А. Типологія службовості-допоміжності в реченні і тексті [Текст] / А. Загнітко // Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. – Т. 7 : Opis, konfrontacja, przekład / Pod red. Michała Sarnowskiego i Włodzimierza Wysoczańskiego / Acta Wratislaviensia. – CL. – Wrocław Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009. – S. 303-311. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А.П. Внутрішньо- і зовнішньомовні виміри часток : функційний і типологічний аспекти [Текст] / А. П. Загнітко // Мови та культури у новій Європі: Контакти і самобутність : збірник наук. доп. – К. : Видовничий дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 116-127.

Загнітко А. Дериватологічні погляди Івана Ковалика в студентській аудиторії: штрихи до курсу «Історія українського мовознавства в особах» [Текст] / А. Загнітко // Методичні студії : Зб. наук.-метод. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.) та ін. – Вип. 1. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 24-36.

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко // Методичні студії : Зб. наук.-метод. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.) та ін. – Вип. 1. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 9-12.

Загнітко А. Із глибини серця [Текст] / А. Загнітко // Павловський В. Чолом до добра : Поезії. – Донецьк : Національна спілка письменників України ; журнал «Донбас», 2009. – С. 3-6.

Загнітко А.П. Актуальні проблеми фразеології у синтаксисі [Текст] / А. П. Загнітко // Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – Сер. Филология. Социальные коммуникации. – 2009. – Т. 22. – № 4. – С. 83-89. **(фахове видання)**

Загнітко А. Типологічні вияви української мови як державної [Текст] / А. Загнітко // Українська мова – мова державна : Зб. наук. праць. – У 2-х ч. / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Ч. 1. – Донецьк : ДІППО, 2009. – С. 27-40.

Загнітко А. Слов'янські мовні картини світу: зіставний аспект [Текст] / А. Загнітко // *Ukrainistika – minulost, přítomnost, budoucnost : Sborník vědeckých prací.* – II. – Brno : Masarykova Univerzita v Brně, 2009. – S. 102-117. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А. Сучасні тлумачення мовної картини світу:теоретико-контрастивний аспект [Текст] / А. Загнітко // Магістр гри слова : Філологічні дослідження, присвячені 60-річчю професора Флорія Сергійовича Бацевича / Львівський національний університет. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2009. – С. 112-123.

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці) [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Українська мова. – 2009. – №1. – С. 41-52. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Моделювання терміносистеми української фразеології: проект Словника фразеологічних термінів сучасної української мови [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Филология. Социальные коммуникации. – Симферополь : Таврический нац. ун-т им. В.И. Вернадского, 2009. – Т. 22(61). – № 4(2). – С. 197-201. **(фахове видання)**

Путіліна О. Морфолого-синтаксичні форми відмінків з об'єктним значенням (родовий і знахідний відмінки) сучасного українського речення у зіставленні з англійським [Текст] /

О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 92-97. **(фахове видання)**

Путіліна О. Функція інфінітива у формуванні предикатного об'єкта як репрезентанта глибинного об'єктного значення в сучасній українській мові у зіставленні з англійською [Текст] / О. Путіліна // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 19. – С. 68-76. **(фахове видання)**

Путіліна О. Роль граматичних форм дієслова й імені у формуванні структури українського й англійського речення (з позицій відмінкової граматики) [Текст] / О. Путіліна // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 26. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2009. – С. 75-84. **(наукометричне видання)**

Ситар Г. Синтаксичні фразеологізми з модальним значенням в українській мові [Текст] / Г. Ситар // *Ukrainistika – minulost, přítomnost, budoucnost II. Sborník vědeckých prací.* – Brno, 2009. – S.270-276 **(іноземне видання).**

2010

Данилюк І. Створення розширеного фільтра для електронної бази даних [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 259-267. **(фахове видання)**

Данилюк І. Лінгвістичне забезпечення комп'ютерних систем: регулярні вирази в MS WORD 2010 [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 253-260. **(фахове видання)**

Загнітко А. Структурна і функційна типологія синтаксичної деривації [Текст] / А. Загнітко // Відображення історії та культури народу в словотворенні : Доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славистів / Упор. та наук. ред. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 382-392.

Загнітко А.П. Кваліфікаційно-рівневі виміри валентності: українсько-німецькі зіставні студії [Текст] / А. П. Загнітко // Компаративістика і типологія в сучасній лінгвістичній науці : здобутки і напрями / За ред. Л. М. Ягупової. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 23-26.

Загнітко А.П. До найвищих вершин : до 75-річчя від дня народження Івана Романовича Вихованця [Текст] / А. П. Загнітко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах / Міністерство освіти і науки України. – № 10. – К. : Педагогічна преса, 2010. – С. 107-117.

Загнітко А.П. Лінгвопарадигмальні концепції і технології дослідження сучасного синтаксису: типологічні вияви [Текст] / А. П. Загнітко // Методи лінгвістичних досліджень : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С. 50-63.

Загнітко А. Статус прикладної лінгвістики в системі лінгвістичних наук [Текст] / А. Загнітко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 28 : Мовознавство / Укл. : А. Загнітко (гол. ред.). – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2010. – 291-318. **(наукометричне видання)**

Загнітко А.А. Типология служебности / вспомогательности: внутрисистемный и внесистемный аспекты [Текст] / А. А. Загнітко // Русский язык : исторические судьбы и современное состояние : IV Международный конгресс исследователей русского языка : труды и материалы / Сост. М. Л. Ремнева, А. А. Поликарпов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2010. – С. 395-396. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А. З когорти славетних [Текст] / А. Загнітко // Донеччина. – 2010. – 2 липня (№ 41 (15533)). – С. 2.

Загнітко А.П. Сучасні класифікації концептів: теоретичний і прикладний аспекти [Текст] / А. П. Загнітко // Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету : Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Вип. 18. – Рівне : ЗДГУ, 2010. – 60-67. **(фахове видання)**

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Вип. 21 / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 6-7. **(фахове видання)**

Загнітко А. Класифікаційні типології концептів [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Вип. 21 / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 12-22. **(фахове видання)**

Загнітко А. Сучасні типології концептів : когнітивний, лінгвокультурологічний, прагматичний аспекти [Текст] / А. Загнітко //

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : збірник наук. праць. – Вип. XI. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. – С. 33-46. **(фахове видання)**

Загнітко А. Боротися з нашою мовою – це все одно, що з вітряками [Текст] / А. Загнітко // Україна козацька. – 2010. – № 19-20 – С. 10-11.

Загнітко А. Від української ... – до української – заради збереження держави і державності [Текст] / А. Загнітко // Донецчина. – 2010. – 9 листопада. – С. 2-3.

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко // Проблеми сучасної функційно-категорійної граматики : збірник наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення). – С. 7-10.

Загнітко А. Граматична концепція Івана Вихованця [Текст] / А. Загнітко // Проблеми сучасної функційно-категорійної граматики : збірник наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення). – С. 11-40

Загнітко А. Життєвий і творчий шлях І.Р. Вихованця [Текст] / А. Загнітко // Проблеми сучасної функційно-категорійної граматики : збірник наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення). – С. 287-302.

Загнітко А. Від української ... – до української – заради збереження держави і державності [Текст] / А. Загнітко // Українська мова в сучасному культурному просторі Східної України : збірник наук. праць (матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. – Донецьк : Український культурологічний центр, 2010. – С. 10-18.

Загнітко А. Структурна і функційна типологія часток [Текст] / А. Загнітко // *Ukrainica IV : Současna ukrainistika : Problémy jazyka, literatury a kultury*. – Č. 1. – Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. – S. 29-33. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А.П. Кожна мить – творчий пошук [Текст] / А. П. Загнітко // Володимир Павлович Шевченко : Біобібліографічний покажчик до 70-річчя з дня народження. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – С. 102-107.

Загнітко А. На граматичних вершинах [Текст] / А. Загнітко // Українська мова. – 2010. – Ч. 4. – С. 132-143.

Загнітко А. Типологічні вияви синтаксичної поетики : закономірності і тенденції [Текст] / А. Загнітко // Українське

мовознавство : міжвідомчий науковий збірник / Редкол. : А. К. Мойсієнко (відп. ред.) та ін. – 2010. – Вип. 40/1. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2010. – С. 191–203.

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Структурні типи оцінного дискурсу (на матеріалі сучасних україномовних рецензій) [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ. – 2010. – Вип. 20. – С. 216-222. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Дискурсологія на початку XXI століття, дискурс, дискурсивні практики, дискурс-аналіз [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні дослідження : Зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. – Харків : Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2010. – Вип. 29. – С. 150-156. **(фахове видання)**

Путіліна О. Давальний відмінок як формально-поверхневий репрезентант глибинного об'єктного значення в сучасній українській мові (у зіставленні з англійською) [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 136-140. **(фахове видання)**

Путіліна О. Джерела постання відмінкової граматики (V ст. до н.е. – поч. XX ст. н.е.) [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 45-51. **(фахове видання)**

Путіліна О. Категорія відмінка у світлі традиційної, універсальної, генеративної та відмінкової граматики (до 70-х років XX ст.) [Текст] / О. Путіліна // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Каліущенко]. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Т. 7. – № 3 (21). – С. 121-132. **(фахове видання)**

Путіліна О. Особливості вияву глибинного об'єкта в українському складному реченні (у зіставленні з англійським) [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістика : Зб. наук. праць. – Луганськ : Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2010. – № 3 (21). – С. 265-271. **(фахове видання)**

Путіліна О. Принципи і закономірності реалізації глибинного об'єктного значення в межах складного речення в сучасних українській та англійській мовах [Текст] / О. Путіліна // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах : Зб. наук.

праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 22. – С. 32-42. **(фахове видання)**

Путіліна О. Функція місцевого відмінка як репрезентанта об'єктного значення в сучасній українській мові (у зіставленні з англійською) [Текст] / О. Путіліна // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 28. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2010. – С. 155-163. **(наукометричне видання)**

Ситар Г. Описові предикати з модальним компонентом в українській мові: структура й семантика [Текст] / Г. Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А.П.Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – На честь 55-річчя професора А.П.Загнітка. – С. 145-151. **(фахове видання)**.

2011

Данилюк І. Лінгвістичне забезпечення комп'ютерних систем: приклади використання регулярних виразів [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 248-255. **(фахове видання)**

Загнітко А. У кожній життєвій миті – людяності величавий поклик / [Текст] / А. Загнітко // Донеччина. – 2011. – 1 січня. – С. 3.

Загнітко А.П. Лексикографічна граматики часток: основи тлумачення [Текст] / А. П. Загнітко // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методический сборник. – Вып. XXI / отв. ред. В.А. Глушенко. – Славянск : СГПУ, 2011. – С. 151-166. **(фахове видання)**

Загнітко А. Контрастивна українсько-німецька граматики частки: типологія і лексикографія [Текст] / А. Загнітко // Мова. Культура. Взаєморозуміння : зб. наук. праць / Редкол. : Т. Космеда (відп. ред.) та ін. – Вип. 1. – С. 3-18.

Загнітко А.П. Мовна ситуація ↔ соціолінгвістичний портрет: типологічні вияви [Текст] / А. П. Загнітко // Вісник Черкаського університету. – Сер. Філологічні науки. – 2011. – Вип. 213 / Редкол. : О. О. Селіванова (відп. ред.) та ін. – Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2011. – С. 89-100. **(фахове видання)**

Загнітко А. Пізнання інших світів [Текст] / А. Загнітко // Жуковський Станіслав. Життя, і слово, ілюбов : Художні переклади / С. В. Жуковський ; Передм. А. П. Загнітка. – К. : Український письменник, 2011. – С. 5-8.

Загнітко А. Структурно-граматична і функційно-семантична типологія описових предикатів : українсько-німецький зіставний аспект [Текст] / А. Загнітко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – Сер. 10. Проблеми граматики і лексикології : зб. наук. праць / Відп. ред. М. Я. Плющ. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 7. – С. 96-102. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Структурні і функційно-семантичні типи описових предикатів: українсько-німецький зіставний аспект [Текст] / А. П. Загнітко // Компаративістика і типологія в сучасній лінгвістичній науці : здобутки і проблеми / За ред. Л. М. Ягупової. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 42-45. **(фахове видання)**

Загнітко А. Структурні і функційно-семантичні типи описових предикатів [Текст] / А. Загнітко // Динамічні процеси в граматиці та лексичному складі сучасних слов'янських мов : збірник наук. праць. – Рівне – Оломоуц : Рівненський державний гуманітарний університет, Університет імені Ф. Палацького в Оломоуці (Чеська республіка), 2011. – С. 51-60.

Загнітко А.А. Типологические проявления лингвистических парадигм: классификационные и квалификационные аспекты [Текст] / А.А. Загнітко // Linguistica Brunensia. – Roč. 59. – 2011. – Č. 1-2. – С. 3-16. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А. Типологічні вияви лінгвістичних парадигм: класифікаційні і кваліфікаційні аспекти [Текст] / А. Загнітко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Відп. ред. А. Загнітко. – Вип. 4. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 8 – 15.

Загнітко А. У слові рідному відшукай себе [Текст] / А. Загнітко // Україна козацька. – 2011. – № 1-2. – С. 10-11.

Загнітко А. У кожній життєвій миті – людяності величавий поклик [Текст] / А. П. Загнітко // Слово Просвіти. – 2011. – 27 січня. – С. 3 – 4.

Загнітко А. Вступ [Текст] / А.П. Загнітко // Лінгвістичні студії : збірник наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Вип. 22. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 5-6. **(фахове видання)**

Загнітко А. Частки в системі службових частин мови: типологічний і лексикографічний вияви [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : збірник наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Вип. 22. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 104-116. **(фахове видання)**

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : збірник наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Вип. 23. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 6-7. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Внутрішньотекстовий часопростір ↔ зовнішньотекстовий часопростір : лінійна позиційність [Текст] / А. П. Загнітко // В комунікативному пространстві соціума : сб научн. тр. – Симферополь : Таврический национальный университет шимени В.И. Вернадского, 2011. – С. 171-180.

Загнітко А.А. Синтагматика ↔ парадигматика ⇕⇕ сочетаємость ↔ валентность ↔ дистрибуція [Текст] / А. А. Загнітко // Языковые категории и единицы : синтагматический аспект : Материалы девятой международной конференции (Владимир, 22-24 сентября 2011 года). – Владимир : ВГГУ, 2011. – С. 141-145. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А. Війна чи діалог мов?.. [Текст] / А. Загнітко // Україна козацька. – № 17-18. – 2011. – С. 10.

Загнітко А.П. Лінійно-позиційна типологія внутрішньотекстового часопростору ↔ зовнішньотекстового часопростору: поверхневий та глибинний вияви [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістика : збірник наук. праць / Редкол. : К. Д. Глуховцева (голов. ред.) та ін. – 2011. – № 3. – Ч. II. – Луганськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2011. – С. 124-137. **(фахове видання)**

Загнітко А. Кваліфікаційні ознаки речення: категорійний і функційний аспекти (інтерпретаційна модель Олександра Мельничука) [Текст] / А. Загнітко // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : збірник наук. праць / Редкол. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.) та ін. / За заг. ред. Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : КДПУ, 2011. – С. 194-203. **(фахове видання)**

Загнітко А. Передмова [Текст] / А. Загнітко // Байдебура П. Вибрані твори. Спогади про письменника. Дослідження / Укл. Ю. Байдебура / За загал. ред. проф. А. Загнітка. – Донецьк : Донбас, 2011. – 352 с. (зі світлинами).

Загнітко А. Мовне будівництво в сучасній Україні : найтонша площина взаєморозуміння [Текст] / А. Загнітко // Слово Просвіти. – 2011. – Ч. 47 (24–30 листопада). – С. 9-10.

Загнітко А.П. Науково-технологічні основи викладання української мови з позиції сучасності [Текст] / А. П. Загнітко //

Науково-теоретичний та прикладний аспекти сучасного викладання української мови і літератури в школі : матеріали обласного семінару-практикуму (18-20 жовтня 2012 р.). – Донецьк : Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2011. – С. 37-48.

Загнітко А.П. Павло Байдебуря: Крізь призму десятиль: письменник і громадянин [Текст] / А. П. Загнітко // Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. – С. 84-92.

Загнітко А.П. Функційна типологія часток : лексикографічний аспект / Анатолій Загнітко [Текст] / А. П. Загнітко // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті : теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник / Відп. ред. І. С. Гнатюк. – К. : Інститут української мови, 2011. – С. 260-276. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Ідеографічна класифікація фразеологічних одиниць у Словнику фразеологічних термінів сучасної української мови [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 289-298 **(фахове видання)**

Путіліна О. Джерела постання відмінкової граматики (від поч. XX ст. і до сьогодні) [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 36-42. **(фахове видання)**

Путіліна О. Теоретичний і прикладний аспекти синтаксису: типологія співвідношення [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 282-287. **(фахове видання)**

Путіліна О. Визначальні компоненти формування структури речення у відмінковій граматиці (на матеріалі сучасних української та англійської мов) [Текст] / О. Путіліна // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Вип. 136. Т. 148. Філологія. Мовознавство. – С. 46-50. **(фахове видання)**

Ситар Г. Синтаксичні фразеологізми, побудовані за моделлю *Чим не N_i*, в українській мові [Текст] / Г. Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 208-215 **(фахове видання)**

Ситар Г. Теоретичні основи словника синтаксичних фразеологізмів: структура словникової статті [Текст] / Г. Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред.

А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 288-292. **(фахове видання)**

Ситар Г. Структурні й семантичні типи синтаксичних фразеологізмів в українській мові [Текст] / Г. Ситар // Мовознавчий вісник: Зб. наук. праць / МОНМС України; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького; Відп. ред. Г.І. Мартинова. – Черкаси, 2011. – Вип. 12-13. – С. 178-181. **(фахове видання)**

Ситарь А.В. Этапы создания базы данных «Синтаксические фразеологизмы в украинском языке» [Текст] / А.В. Ситарь // Проблемы компьютерной лингвистики: Сборник научных трудов под ред. А.А. Кретьова. – Вып. 5. – Воронеж, 2011. – С. 374-383. **(іноземне видання)**

Ситар Г. Синтаксичні фразеологізми зі значенням оцінки: на матеріалі моделі *Оце так N₁ Сор_f* [Текст] / Г. Ситар // Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки. – Випуск 213. – Черкаси : Черкаський національний університет, 2011. – С. 16-21. **(фахове видання)**

Ситар Г. Особливості лексикографічного опису синтаксичних фразеологізмів української мови [Текст] / Г. Ситар // Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011: портр. – С. 186-193.

Ситар Г. Статус синтаксичних фразеологізмів у системі фразеологічних одиниць [Текст] / Г. Ситар // Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – № 2. – С. 66-74. **(фахове видання)**

Ситар Г. Фразеологізованореченнєвий потенціал частки *оце* в українській мові [Текст] / Г. Ситар // Наукові записки. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Випуск 100. – С. 356-360. **(фахове видання)**

2012

Данилюк І. Використання буквеної маски для частиномовної ідентифікації словоформ [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 25. – С. 205-210. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко // Методичні студії : зб. наук-метод. праць. – Вип. 2 / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – С. 8-12.

Загнітко А. Пізнання інших світів [Текст] / А. Загнітко // Жуковський С. Вибрані твори : У 3-х т. / Станіслав Жуковський. – Т. 3 : Музика стихій / Передм. А. Загнітка. – К. : Український письменник, 2012. – С. 5-9.

Загнітко А.П. Лексикографічна граматики службовості слов'янських мов : категорійний і функційно-парадигмальний рівні [Текст] / А.П. Загнітко // Матице српске за славистику / Главни и одговорнии уредник П. Пипер. – Нови Сад, 2012. – № 81. – С. 125-137.

Загнітко А.П. Книга на будень і на свято [Текст] / А. П. Загнітко / Вихованець І. Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / Іван Вихованець; післямова А. Загнітко. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – С. 151-156.

Загнітко А.П. Пунктуаційна поетика: форми, семантика, функції [Текст] / А. П. Загнітко // Українське мовознавство / редкол. : А. К. Мойсієнко (відп. ред.) та ін. – 2012. – Вип. 42/1. – С. 134-140. **(фахове видання)**

Загнітко А.П. Внутрішньореченнева зв'язка у слов'янських мовах: контрастивний аспект [Текст] / А. П. Загнітко // Теоретические и прикладные проблемы русской филологии : научно-методический сборник / Редкол. : В. А. Глущенко (отв. ред.) и др. – Вып. XXIII. – Славянск : Предприниматель Маторин Б.И., 2012. – С. 168-178.

Загнітко А.П. Теорія синтаксичного синкретизму [Текст] / А. П. Загнітко // Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження : матеріали доп. Всеукр. наук. конф. / Відп. за вип. Н.В. Гуйванюк. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2012. – С. 134-137.

Загнітко А.П. У неповторному звучанні слова душі переливи тонкі [Текст] / А. П. Загнітко // Доценко Ю. Переступний вік : поезії. – Донецьк : Національна спілка письменників, 2012. – С. 3-8.

Загнітко А. Активізаційно-творчі методики в сучасній вищій школі (за матеріалами викладання спеціальних курсів) [Текст] / А. Загнітко // Сучасні стратегії та технології підготовки фахівців у вищій школі : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції (28 березня 2012 року) / за заг. ред. проф. П.В. Єгорова. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – С. 346-351.

Загнітко А.А. Типолого-лексикографіческая славянская грамматика служебности [Текст] / А. А. Загнітко // Среди нехоженых путей : сб. научн. труд. / Под ред. И. А. Меркуловой,

К. М. Шилихиной. – Воронеж : НАУКА-ЮНИПРЕСС, 2012. – С. 200-210.

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький національний університет; наук. ред. А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 25. – С. 10-11.

(міжнародне наукометричне фахове видання)

Загнітко А. У світі слова [Текст] / А. Загнітко // Павловський В. Барви світу / Віталій Павловський. – Донецьк : Національна спілка письменників України, журнал «Донбас», 2012. – С. 3-4.

Загнітко А. Типологічні вияви числової категорійності : теоретичний і функційний аспекти [Текст] / А. Загнітко // *Ukrainica V : Současna ukraïnistika : Problémy jazyka, literatury a kultury : Sbornik příspěvků*. – Č. VI. – Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. – С. 18-22. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А. Слов'янська грамати́ка службовості : лексикографічний аспект [Текст] / А. Загнітко // *Славянские языки и культуры в современном мире : II Международный научный симпозиум : труды и материалы* / Под ред. М. Л. Ремневой. – М. : Изд-во Московского университета, 2012. – С. 261-262.

Загнітко А.П. Кваліфікаційні ознаки речення : категорійний і функційний аспекти (інтерпретаційна модель Олександра Мельничука) [Текст] / А. П. Загнітко // Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство : зб. наук. праць. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 161-172.

Загнітко А. Функційно-родова категоризація іменників [Текст] / А. Загнітко // *Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія*. – Вип. 36-37. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету, 2012. – С. 83-89. **(фахове видання)**

Загнітко А. Функційно-лексикографічна грамати́ка службовості [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 24. – С. 8-15. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 24. – С. 6-7. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А. Функційна категорійність іменникового числа : типологія і параметри [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький національний університет; наук. ред.

А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 25. – С. 12-17. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А. Мовна ситуація ↔ соціолінгвістичний портрет: структурно- і функційно-типологічні вияви [Текст] / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький національний університет; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 25. – С. 180-188. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А. Активізаційні методики в сучасній вищій школі (за матеріалами викладання спеціальних курсів) [Текст] / А. Загнітко // Методичні студії : зб. наук-метод. праць. – Вип. 2 / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – С. 12-28.

Загнітко А. Категорійна семантика валентності: теоретико-типологічний аспект [Текст] / А. Загнітко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. і відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 10-28.

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (наук. і відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 8-10.

Загнітко А.П. Категорійно-кваліфікаційні виміри валентності: теоретико-контрастивні студії [Текст] / А. П. Загнітко // И слово Ваше отзовется / Гуманитарный центр «Азбука». – К. : Издательский дом Дмитрия Бураго, 2012. – С. 135-157.

Загнітко А. Мовно-символьний і поетично-образний рівні художнього тексту [Текст] / А. Загнітко // Мова як світ світів. Поетика текстових структур : зб. наук. праць. – К. : Вид-во Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2012. – С. 57-71.

Загнітко А. Актуальні проблеми сучасного синтаксису : теоретико-кваліфікаційний аналіз [Текст] / А. Загнітко // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : зб. наук. праць. – Вип. 648 – 649 : Слов'янська філологія / наук. ред. Б.І. Бунчук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 186-198. **(фахове видання)**

Загнітко А. Типологія текстових категорій у новій академічній граматиці [Текст] / А. Загнітко // Мовознавство : VII Міжнародний конгрес українців : зб. наук.статей / голов. ред. Г. Скрипник. – К. : НАНУ; ІМФЕ імені М. Рильського, 2012. – С. 51-60. **(фахове видання)**

Загнітко А. Категорійна семантика іменникового числа : типологічність і функційність [Текст] / А. Загнітко // Мова. Культура.

Взаєморозуміння : зб. наук. праць / Ред. кол. : Т. А. Космеда (відп. ред.) та ін. – Вип. II. – Дрогобич : Вид-во Дрогобицького державного університету імені Івана Франка, 2012. – С. 9-20.

Загнітко А. Іменниково-числова категорійність : типологічно-теоретичний і типологічно-функційний аспекти [Текст] / А. Загнітко // Вісник Одеського національного університету. – Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2012. – Т. 12. – Вип. 4 : Філологія : Мовознавство. – С. 40-48. **(фахове видання)**

Загнітко А. Людина, яка знає Нямурів. Декілька штрихів про творчий почерк письменника Павла Куца [Текст] / А. Загнітко // Донбас. – 2012. – № 3. – С. 162-166.

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Генетична класифікація фразеологічних одиниць: матеріали до Словника фразеологічних термінів сучасної української мови [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 24. – С. 79-87. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Дискурсивно-рангові особливості фразем у дискурсивних практиках: типологічні вияви фраземних ігрових начал [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Филология. Социальные коммуникации. – Симферополь : Таврический нац. ун-т им. В.И. Вернадского, 2012. – Т. 25 (64). – № 2 (1). – С. 187-193. **(фахове видання)**

Путіліна О. Категорія відмінка у світлі традиційної, універсальної, генеративної та відмінкової граматики : методи дослідження [Текст] / О. Путіліна // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (Мовознавство). Збірник наукових праць / гол. ред. Н. Л. Іваницька. – Вінниця : ВДПУ, 2012. – Випуск 15. – С. 26-31. **(фахове видання)**

Путіліна О. Історичні чинники становлення граматичного ладу сучасної англійської мови в зіставленні з українською [Текст] / О. Путіліна // Наукові записки. Серія «Філологічна». Збірник наукових праць. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Випуск 30. – 2012. – С. 85-87. **(фахове видання)**

Путіліна О. Універсальна і відмінкова граматики : корелятивно-ієрархічні відношення [Текст] / О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. –

Випуск 24. – С. 15-19. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2012. – Vol. 24. – Pp. 15-19. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Putilina O. Historical and Contemporary Factors of Innovative Processes in the Present-Day English Language in Comparison with Ukrainian One : Conflict or Cooperation? [Text] / O. Putilina // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Випуск 25. – С. 89-94. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2012. – Vol. 25. – Pp. 89-94. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Путіліна О. Категорія відмінка у світлі традиційної, універсальної, генеративної та відмінкової граматики (від 70-х років ХХ ст.) [Текст] / О. Путіліна // Studia Germanica et Romanica : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Каліущенко]. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Т. 9. – № 3 (27). – С. 154-162. **(фахове видання)**

Путіліна О. Відмінкова граматика (українська й англійська мови) : Навчальний посібник (денна форма навчання) (Донецьк : ДонНУ, 2011. – 101 с.) [Текст] / О. Путіліна // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), І. Данилюк (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 210-212.

Putilina O. Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Phonetics. Lexicology. Phraseology) : Навчальний посібник (Донецьк : ДонНУ, 2011. – 277 с.) [Text] / O. Putilina // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), І. Данилюк (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 213-215.

Ситар Г. Синтаксичні фразеологізми з оцінним значенням в українській мові (на матеріалі моделі *Що за N₁ Сопр*) [Текст] / Г. Ситар // Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки (Мовознавство). Т. 137. – К. : НаУКМА, 2012. – С. 110-113.

Ситар Г. Структура бази даних «Синтаксичні фразеологізми в українській мові» [Текст] / Г. Ситар // Українське мовознавство : Міжвідомчий науковий збірник. – Випуск 42. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – С. 83-92. **(фахове видання)**

Ситар Г. Фразеологізовані речення, побудовані за моделлю *Який N₁ Corp_f*, в українській мові [Текст] / Г. Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 25. – С. 64-70. **(фахове видання)**

Ситарь А.В. Семантика синтаксических фразеологизмов с опорным компонентом-частицей *от (ото)* в украинском языке [Текст] / А.В. Ситарь // Язык, литература, культура: Актуальные проблемы изучения и преподавания: Сборник научных и научно-методических статей / Ред. кол.: Л.П. Клобукова и др. – М. : МАКС Пресс, 2012. – Выпуск 8. – С. 121-128. **(іноземне періодичне видання)**

Ситарь А.В. Семантика синтаксических фразеологизмов, построенных по модели *Что за N₁ Corp_f*, в украинском языке // VI Кирилло-Мефодиевские чтения: Материалы Международной научно-практической конференции. – Уфа: Изд-во Уфимского филиала ФГБОУ ВПО «МГУ им. М.А. Шолохова», 2012. – С. 173-179. **(іноземне видання)**

2013

Данилюк І. Корпус текстів для вивчення граматичної службовості [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 26. – С. 224-229. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Данилюк І. Корпус текстів для вивчення граматичної службовості: класифікація граматичних класів і підкласів [Текст] / І. Данилюк // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 28. – С. 221-228. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Данилюк І. Корпус текстів граматичної службовості [Текст] / І. Данилюк // Прикладна лінгвістика та лінгвістичні технології: MegaLing-2012 : Зб. наук. пр. – К. : УМІФ, 2013. – С. 102-112

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. П. Загнітко / Zahnitko A. Introduction / A. Zahnitko // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / А. П. Загнітко (голов. ред.) / Linguistic Studies : collection of scientific papers / Ed. by A.P. Zahnitko. – Донецьк : ДонНУ, 2013 / Donetsk : DonNU, 2013. – Вип. 26. – С. 11-12 / Vol. 26. – Рр. 13-14. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А.П. Функційність у синтаксисі [Текст] / А. П. Загнітко // Граматики слов'янських мов : основа типології і

характерології : тематичний блок : XV Міжнародний з'їзд славістів. – К. : Вид-во Інституту української мови НАН України, 2013. – С. 19-36.

Zagnitko A. Typology of Linguistic Paradigms : Philosophical and Classical Aspects (Типологія лінгвістичних парадигм : філософський і класиологічний аспекти) [Текст] / А. Загнітко // Савремени токови у лингвистичким истраживањима. – Књига 1 / Уреднице Весна Половина и Јулијана Вучо. – Београд : 2013. – С. 91-106. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А. “Це щастя ... у кожному серці відкривати доброту” : 3 творчої лабораторії Грицька Бойка [Текст] / А. Загнітко // Донбас. – 2013. – № 1-4. – С. 173-178.

Zagnitko A. Grammatisierungsgrade und Grammatisierungsebenen – ukrainisch-deutsch : Theoretische Überlegungen und praktische Umsetzung (Ступені та рівні граматизації : українсько-німецькі студії) [Текст] / А. Zagnitko // Diachronie. Linguistische Typologie. Kontrstive Linguistik : Empirische Untersuchungen zu germanischen, romanischen und slawischen Sprachen / Larysa Jagupova, Volodymyr Kaliušenko. – Donezk : Nationale Universität Donezk, 2013. – S. 176-182.

Загнітко А.П. Типологія категорійної семантики невідмінюваних іменників [Текст] / А. П. Загнітко // Акцентологія. Етимологія. Семантика : до 75-річчя академіка НАН України В.Г. Складенка. – К. : Наукова думка, 2013. – С. 613-632.

Загнітко А.А. Семантическое согласование : структурная и функциональная типология [Текст] / А. А. Загнітко // Linguistica Brunensia. – 2013. – Roč 61. – Č. 1-2. – С. 149-163. **(провідне наукове видання іншої держави)**

Загнітко А.П. Функційна типологія слов'янських часток : основні моделі динаміки [Текст] / А. П. Загнітко // Славянские языки и литературы в синхронии и диахронии : материалы Международной научной конференции / Ред. кол. М. Л. Ремнева и др. – М. : МАКС Пресс, 2013. – С. 107-109.

Загнітко А.П. Культура мови в сучасному лінгвосоціумному просторі: теоретико-прикладні виміри [Текст] / А. П. Загнітко // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог : Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2013. – Вип. 40. – С. 10-14.

Загнітко А.П. Цінності, що поза часом [Текст] / А. П. Загнітко // Ковальчук О. Мій шлях. Поезія, проза, з листів,

спогади, присвяти / Олександр Ковальчук. – Донецьк : Донбас, 2013. – С. 5-10.

Zahnitko A. Semantic Agreement in a Syntactic System: Status and Functions [Текст] / A. Zahnitko // Мова. Культура. Взаєморозуміння : збірник наукових праць. Вип. III / Відп. ред. Т. А. Космеда. – Дрогобич : Коло, 2013. – С. 107-125.

Загнітко А.А. Синтагматика современных частиц: модели и матрица [Текст] / А. А. Загнітко // Языковые категори и и единицы : синтагматический аспект : Материалы десятой международной конференции (Владимир, 24-26 сентября 2013 года), посвященной 60-летию кафедры русского языка. – Владимир : Транзит-ИКС, 2013. – С. 136-141.

Загнітко А.П. Аспекти категорії валентності: теоретичний і контрастивний виміри [Текст] / А. П. Загнітко // Язык. Сознание. Коммуникация : сборн. научн. труд. / Ред. кол. М. Л. Ремнева, Е. Л. Бархударова, А. И. Изотов, В. В. Красных, Ф. И. Панков. – Вып. 47. – М. : МАКС Пресс, 2013. – С. 208-224.

Загнітко А. Набуток сьогодення чи тяглість традиції [Текст] / А. Загнітко // Україна козацька. – 2013. – Ч. 11-12 (201-202). – С. 10-11 ; Ч. 13-14 (203-204). – С. 10.

Загнітко А.П. Про поета Юрія Доценка [Текст] / А. П. Загнітко // Далекосхідна хвиля : Літературно-художній та публіцистичний журнал. – Хабаровськ : Вид-во “Екумена”; Хабаровська письменницька організація, 2013. – № 29. – С. 57-61.

Загнітко А. Поетика текстових структур : квантифікація і градуалізація теми ↔ реми [Текст] / А. Загнітко // Наукові записки. – Вип. 117. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 89-97.

Загнітко А. Моделювання активної та пасивної валентностей : теоретичний і прикладний аспекти [Текст] / А. Загнітко // Людина. Комп'ютер. Комунікація : збірн. наук. праць / за ред. О. П. Левченко. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013. – С. 18-25.

Загнітко А. Атомарність теми ⇕ молекулярність реми, квантифікація і градуалізація [Текст] / А. Загнітко // Мова у дзеркалі особистості : філологічні дослідження. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – С. 48-63.

Загнітко А. Сучасні синтаксичні теорії : класифікаційний та кваліфікаційний виміри [Текст] / А. Загнітко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 35 : мовознавство / Ред.

кол. : А. Загнітко (гол. ред.) та ін. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2013. – С. 52-84. **(наукометричне видання)**

Загнітко А. Кваліфікаційні та класифікаційні ознаки білінгвізму: аспекти, різновиди, методи [Текст] / А. Загнітко / A. Zahnitko Qualifying and Classifying Signs of Billigualism : Aspects, Types, Methods / A. Zahnitko // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / А. П. Загнітко (голов. ред.) / Linguistic Studies : collection of scientific papers / Ed. by A. P. Zahnitko. – Донецьк : ДонНУ, 2013 / Donetsk : DonNU, 2013. – Вип. 26. – С. 209-218 / Vol. 26. – Pp. 301-302.

(міжнародне наукометричне фахове видання)

Загнітко А. Вступ [Текст] / А. Загнітко / Zahnitko A. Introduction / A. Zahnitko // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / А. П. Загнітко (голов. ред.) / Linguistic Studies : collection of scientific papers / Ed. by A. P. Zahnitko. – Донецьк : ДонНУ, 2013 / Donetsk : DonNU, 2013. – Вип. 27. – С. 11-12 / Vol. 27. – Pp. 13-14. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А. Мовно-образний і поетично-символьний виміри художнього тексту [Текст] / А. Загнітко / Zahnitko A. Linguistic-Imaginative and Poetic-Symbol Dimensions of a Fiction Text / A. Zahnitko // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / А. П. Загнітко (голов. ред.) / Linguistic Studies : collection of scientific papers / Ed. by A. P. Zahnitko. – Донецьк : ДонНУ, 2013 / Donetsk : DonNU, 2013. – Вип. 27. – С. 189-194 / Vol. 27. – Pp. 302-303. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А., Путіліна О., Людина – Культура – Всесвіт. Рец. на кн. : Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. / Володимир Миколайович Манакін. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 288 с. (Серія «Альма-матер») [Текст] / А. Загнітко, О. Путіліна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Випуск 27. – С. 242-244. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2013. – Vol. 27. – Pp. 242-244. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А.П., Путіліна О.Л. Реципрокальні конструкції : типологійні виміри: рецензія на книгу Vladimir P. Nedjalkov «Reciprocal constructions» – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. – xxiii, 2219 pp. – 5 vols. (Typological Studies in Language (TSL), 71) [Текст] / А. П. Загнітко, О. Л. Путіліна // Studia

Germanica et Romanica : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Каліущенко]. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Т. 10. – № 2 (29). – С. 133-139. **(фахове видання)**

Загнітко А., Путіліна О. Reciprocal constructions / Ed. by Vladimir P. Nedjalkov; With the assistance of Emma Š. Geniušienė and Zlatka Guentchéva; Foreword by Bernard Comrie. — Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. — xxiii, 2219 pp. — 5 vols. (Typological Studies in Language (TSL), 71) / А. Загнітко, О. Путіліна // Мовознавство : наук.-терет. журн. – 2013. – № 6. – С. 71-74 **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж.В. Терміносистема фразеології: структура та складники термінологічної мікросистеми «Фразеокласифікація» [Текст] / Ж. В. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 26. – С. 156-162 **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Putilina O. Innovative Processes in the Present-day English Language in Comparison with Ukrainian one: Innovations and Pseudo-innovations [Text] / O. Putilina // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Випуск 26. – С. 18-23. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2013. – Vol. 26. – Pp. 18-23. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Putilina O. Stages and Causes of Forming a Grammatical Structure of Present-day English Language (in Comparison with the Ukrainian One) [Text] / O. Putilina // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Випуск 27. – С. 229-233. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2013. – Vol. 27. – Pp. 229-233. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Путіліна О. Інноваційні процеси в сучасній англійській мові в зіставленні з українською: інновації та псевдоінновації [Текст] / О. Путіліна // Studia Germanica et Romanica : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Каліущенко]. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Т. 10. – № 3 (30). – С. 41-51. **(фахове видання)**

Путіліна О.Л. Витоки відмінкової граматики [Текст] / О. Путіліна // Филологические исследования : Сборник научных

работ. – Выпуск 13 // Редколлегия : В. В. Фёдоров (отв. ред.) и др. – Киев : Издательский дом Дмитрия Бурого, 2013. – С. 201-224.

Ситар Г. Моделі фразеологізованих речень з незмінним комплексом *яке там*: структура й семантика [Текст] / Г. Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 27. – С. 107-117 **(фахове видання)**

Ситарь А.В. Модели синтаксических фразеологизмов с повторами в украинском языке: попытка классификации [Текст] / А.В. Ситарь // Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Ред кол. М.Л. Ремнёва, Е.Л. Бархударова, А.И. Изотов, В.В. Красных, Ф.И. Панков. – М. : МАКС Пресс, 2013. – Вип. 47. – С. 485-493. **(іноземне періодичне видання)**

Ситарь А.В. Фразеологизированные предложения с опорным комплексом *теж мені* в украинском языке: семантический аспект [Текст] / А.В. Ситарь // Язык, литература, культура: Актуальные проблемы изучения и преподавания: Сборник научных и научно-методических статей / Ред. кол.: Л.П. Клобукова и др. – М. : МАКС Пресс, 2013. – Выпуск 9. – С. 180-186. **(іноземне періодичне видання)**

2014

Danyliuk, I. Color Map of Taras Shevchenko's "Kobzar" with МАТНЕМАТІСА // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 29. – С. 218-223 **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Данилюк І. Корпус мікротекстів розмовного стилю на прикладі записів авторської радіопрограми А.П. Загнітка «Мово рідна, слово рідне...» [Текст] / І. Данилюк // Мовний простір граматики : актуальні студії : Зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. М. О. Вінтонів. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – На честь 60-річчя член-кореспондента НАН України Анатолія Загнітка. – 359-365 с.

Загнітко А. Передмова [Текст] / А. П. Загнітко // 75 років кафедрі української мови та прикладної лінгвістики ДонНУ [Текст] / Укл. : О. В. Виноградова, Г. В. Ємельяненко / За заг. ред. проф. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – С. 4-7.

Загнітко А.П. Мовні стратегії на мовній карті України : реалії сьогодення [Текст] / А. П. Загнітко // Українська мова вчора, сьогодні і завтра в Україні та світі (До Дня української писемності та мови). – Донецьк : Витоки, 2014. – С. 9-14.

Zahnitko A. Typology of Functionality in the Syntax : Tiered Dimensions and Regularities of the Analysis [Текст] / А. П. Загнітко // Linguistic Studies : international collection / Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 28. – Pp. 13-24. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Загнітко А. Система компонентів мовленнєвого акту: функційно-структурні вияви [Текст] / А. Загнітко, О. Левічева // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 29. – С. 74-80. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 29. – Pp. 74-80. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Zahnitko, A., Putilina, O. Introduction [Text] / A. Zahnitko, O. Putilina // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / А. П. Загнітко (голов. ред.). – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 28. – С. 11-12. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 28. – Pp. 11-12. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Zahnitko, A., Putilina, O. Introduction [Text] / A. Zahnitko, O. Putilina // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / А. П. Загнітко (голов. ред.). – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 29. – С. 13-14. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 29. – Pp. 13-14. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Krasnobayeva-Chorna Zh. Discourse and Concept Regularity and Correlation [Text] / Zh. Krasnobayeva-Chorna // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 28. – С. 117-122. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Krasnobayeva-Chorna Zh. Terminological System of Phraseology Database // Мовний простір граматики : актуальні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ; наук. ред. М.О. Вінтонів. – Донецьк : ДонНУ, 2014 – На честь 60-річчя член-кореспондента НАН України Анатолія Загнітка. – С. 391-395.

Putilina Oksana. Basic Trends at Syntactic and Sociolinguistic Levels of Present-Day English: Typology of Changes [Text] / O. Putilina // Мовний простір граматики : актуальні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ; наук. ред. М. О. Вінтонів. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – На честь 60-річчя член-кореспондента НАН України Анатолія Загнітка. – С. 443-448.

Putilina O. Typology of Syntactic and Sociolinguistic Changes in Present-day English Language (in comparison with the Ukrainian One) : Reasons and Consequences [Text] / O. Putilina // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Випуск 28. – С. 57-65. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 28. – Pp. 57-65. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Putilina O. Typology of Morphological Changes in Present-day English : Verbal Processes [Text] / O. Putilina // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Випуск 29. – С. 29-37. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 29. – Pp. 29-37. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Ситар Г.В. Структура й семантика фразеологізованих речень з постійним компонентом-прийменником в українській мові [Текст] / Г.В. Ситар // Українське мовознавство: Міжвідомчий науковий збірник. – Випуск 44/1. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2014. – С. 269-276 **(фахове видання)**.

Ситар Г. Фразеологізовані речення, побудовані за моделлю N_1 як N_1 *Corj*: структура, семантика й прагматика [Текст] / Г. Ситар // Мовний простір граматики: актуальні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. М.О. Вінтонів. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – На честь 60-річчя член-кореспондента НАН України А.П. Загнітка. – С. 194-202.

Ситарь А.В. Прагматический потенциал украинских фразеологизированных предложений [Текст] / А.В. Ситарь // Язык, литература, культура: Актуальные проблемы изучения и преподавания: Сборник научных и научно-методических статей / Ред. кол.: Л.П. Клобукова и др. – М.: МАКС Пресс, 2014. – Выпуск 10. – С. 40-47. **(іноземне періодичне видання)**

Zahnitko Anatoliy, Putilina Oksana. Reciprocal Constructions: Global Dimension. Review of : Reciprocal Constructions : Global Dimension. Review of Reciprocal constructions [Text] / Edited by Vladimir P. Nedjalkov / With the assistance of Emma Š. Geniušienė and Zlatka Guentchéva / Foreword by Bernard Comrie. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. – xxiii, 2219 pp. – 5 vols. (Typological Studies in Language (TSL), 71) [Text] / A. Zahnitko, O. Putilina // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Випуск 29. – С. 260-264. / Linguistic Studies :

international collection of scientific papers / Donetsk National University ;
Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 29. – Pp. 260-
264. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Наукові статті
(у співавторстві зі студентами
спеціальності «Прикладна лінгвістика»)
2008

Ситар Г., Милостна О. База даних як інструмент лінгвістичного дослідження (на прикладі аналізу лексичних конверсивів) [Текст] / Г. Ситар, О. Милостна // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 16 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 385-392. **(фахове видання)**

Ситар Г., Селіщев І. Комп'ютерні тести з дисципліни «Прикладна фонетика» як система поточного і підсумкового контролю [Текст] / Г. Ситар, І. Селіщев // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 16 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – С. 393-400. **(фахове видання)**

Вінтонів М., Грабовська І. Займенниково-кореляційні складнопідрядні речення в системі автоматичного опрацювання писемних текстів [Текст] / М. Вінтонів, І. Грабовська // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Випуск 17 / Укл.: Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – С. 278-282. **(фахове видання)**

Ситарь А.В., Селищев И.И. Этапы создания компьютерных тестов как формы контроля в дистанционном курсе «Прикладная фонетика» [Текст] / А. Ситарь, И. Селищев // Проблемы компьютерной лингвистики: сборник научных трудов / Под ред. А.А.Кретова. – Вып. 3. – Воронеж: Издательско-полиграфический центр Воронежского гос. ун-та, 2008. – С.226-238. **(іноземне видання)**

Ситар Г., Милостна О. Комп'ютерні тести «Українські конверсиви для школярів» як розвивальна навчальна програма [Текст] / Г. Ситар, О. Милостна // MegaLing'2008 Горизонти прикладної лінгвістики і лінгвістичних технологій // Доповіді міжнародної конференції. 22-26 вересня 2008, Україна, Крим, Партеніт / Ред. В.А.Широков, С.С.Дікарева. – Сімферополь: Вид-во «ДИАЙПИ», 2008. – С. 363-364.

2009

Данилюк І., Кітасва Т. Алгоритм пошуку моделей первинних складених прийменників [Текст] / І. Данилюк, Т. Кітасва / Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів: монографія. — Донецький національний університет. – Донецьк: Вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009. – С. 161 – 167.

Краснобаєва-Чорна Ж., Савчук О. Функції комп'ютерної вікторини у загальноосвітніх навчальних закладах (під час вивчення теми «Фразеологія») [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Савчук // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 19. – С. 288-292. **(фахове видання)**

Ситар Г.В., Селіщев І.І. Дистанційний урок як компонент дистанційного курсу «Прикладна фонетика» // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2009. – № 2. – С. 40-46. **(фахове видання)**

2010

Загнітко А. Особливості пошукових моделей у системі дистанційного навчання мови [Текст] / А. Загнітко, І. Коненко // Вісник Львівського університету. – Сер. філологічна. – Вип. 50. – 2010. – С. 80-87.

Загнітко А. Засоби навчання і контролю в системі дистанційної освіти іноземної мови: мотивація гіпертекстових технологій та інструментальних ресурсів [Текст] / А. Загнітко, І. Коненко // Людина. Комп'ютер. Комунікація : зб. наук. праць / За ред. Ф.С. Бацевича. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С. 14-17.

Краснобаєва-Чорна Ж., Усенко О. Семантико-граматична класифікація фразеологізмів у Словнику фразеологічних термінів сучасної української мови [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Усенко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 124-133. **(фахове видання)**

Краснобаєва-Чорна Ж., Лобасова В. Фразеосемантичне поле «емоції людини» у сучасній українській мові: база даних [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, В. Лобасова // Мовознавчий вісник : зб. наук. праць. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2010. – Вип. 10. – С. 39-43. **(фахове видання)**

Ситар Г., Сахарук І. Дистанційні уроки з дисципліни «Вступ до спеціальності (прикладної лінгвістики)»: принципи створення та структура [Текст] / Г. Ситар, І. Сахарук // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 283-288. **(фахове видання)**

2011

Краснобаєва-Чорна Ж., Усенко О. Експресивно-стилістична класифікація фразеологізмів у Словнику фразеологічних термінів сучасної української мови [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Усенко

// Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 265-274. **(фахове видання)**

Putilina Oksana, Cerd'yuk Lyudmila. Dynamics of Derivational Nom in Present-day Ukrainian Literary Language : the Competing of Nominations [Text] / Oksana Putilina, Lyudmila Cerd'yuk // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 31. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2011. – С. 169-174. **(наукометричне видання)**

Putilina Oksana, Lebedenko Victoria. The Nominative Binomial in American English (in comparison with the Ukrainian Language) : Features of Quality [Text] / Oksana Putilina, Victoria Lebedenko // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 31. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2011. – С. 117-123. **(наукометричне видання)**

Putilina Oksana, Parkhomets Valeriya. New Processes and Phenomena in the Modern Ukrainian Derivation [Text] / Oksana Putilina, Valeriya Parkhomets // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 31. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2011. – С. 175-180. **(наукометричне видання)**

Путіліна О., Кобзева К. Словосполучення термінологічного характеру в сучасній англійській мові у зіставленні з українською : структурні особливості [Текст] / О. Путіліна, К. Кобзева // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл. : А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С. 79-82.

Путіліна О., Лебеденко В. Номінативний біном у системі американського варіанта сучасної англійської мови (у зіставленні з українською) [Текст] / О. Путіліна, В. Лебеденко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Укл.: А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С. 82-85.

2012

Краснобаєва-Чорна Ж., Боровик А. Власне-лінгвістичний і лінгвокультурологічний аспекти використання фразеологічних словників у шкільній практиці [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, А. Боровик // Наукова скарбниця освіти Донеччини : науково-методичний журнал. – 2012. – №1(10). – С. 42-46.

Putilina O., Lebedenko V. Asyndetic Connection in a System of Composite Sentence in Modern Ukrainian and English Languages [Text] / O. Putilina, V. Lebedenko // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 33. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2012. – С. 125-131. **(наукометричне видання)**

Путіліна О., Пархомець В. Складні слова в сучасній англійській мові в зіставленні з українською [Текст] / О. Путіліна, В. Пархомець // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 33. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2012. – С. 62-67. **(наукометричне видання)**

2013

Путіліна О., Риженьких А. Авторські неологізми («толкінізми») як елемент лінгвістичного експерименту в тексті «The Lord of the Rings : the Fellowship of the Ring» Дж.Р.Р. Толкіна [Текст] / О. Путіліна, А. Риженьких // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 35. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2013. – С. 269-276. **(наукометричне видання)**

2014

Загнітко А.П. Функційно-семантична модель подання системи українських часток: можливості та перспективи [Текст] / А.П. Загнітко, А.С. Каратаєва // Сучасні дослідження мови та літератури : матеріали / Редкол. : В.Д. Каліущенко (відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – С. 90-94.

Наукові статті студентів спеціальності «Прикладна лінгвістика»

2006

Лисенко Олена. Описові предикати як фрагмент синтаксичної системи сучасної української мови [Текст] / О. Лисенко // Студентські філологічні студії початку ХХІ століття: Збірник доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18 квітня 2006 року. – Т. 2. Мовознавство. – Ч. I. – Донецьк, ДОУ, 2006. – С. 50-54.

Милостна Олена. Типи конверсивів в українській мові [Текст] / О. Милостна // Студентські філологічні студії початку ХХІ століття: Збірник доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18 квітня 2006 року. – Т. 2. Мовознавство. – Ч. I. – Донецьк, ДОУ, 2006. – С. 64-66.

Милостна Олена. Дієслівна конверсивність в українській мові [Текст] / О. Милостна // Україністика: нові імена в науці. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців (м. Горлівка, 2-3 листопада 2006 року). – Горлівка, 2006. – С. 131-134.

Тележенко К. Дієслівний складений присудок як різновид присудка [Текст] / К. Тележенко // Україністика : нові імена в науці : Матеріали I Всеукраїнської наук-практ. конф. студент. та молодих науковців. – Горлівка : ГДППМ, 2006. – С. 159-162.

2007

Милостна О. Database of Ukrainian Conversives [Текст] / О. Милостна // Друга Всеукраїнська студентська олімпіада з прикладної лінгвістики: збірник матеріалів олімпіади (3-5.05.2007). – Львів : Вид-во Університету «Львівський Ставропігон», 2007. – С. 37-40.

2008

Милостна О. Принципи побудови бази даних «Українські конверсиви» [Текст] / О. Милостна // Філологічний збірник : Випуск 5. Збірник наукових праць / Редколегія: Є.С.Отін та ін. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – С. 51-55.

Mylostna Olena. Testing Programme *Ukrainian Conversives* on the Bases of Linguistic Database [Text] / O. Mylostna // Третя Всеукраїнська студентська олімпіада з прикладної лінгвістики: збірник матеріалів олімпіади. – Львів : Львівський Ставропігон, 2008. – С. 32-34.

Oranska Maryna. Comparative analysis of ukrainian, russian and english prototypical prepositions as a case study of ukrainian preposition *za* and its possible translations [Text] / M. Oranska // Третя всеукраїнська студентська олімпіада з прикладної лінгвістики: Збірник матеріалів олімпіади. — Львів : Львівський Ставропігон, 2008. — С. 34-36.

2009

Відющенко А.Б. Типи лексичних трансформацій під час перекладу [Текст] / А.Б. Відющенко // Прикладна лінгвістика 2009 : проблеми і рішення. Тези Всеукраїнської науково-методичної конференції молодих науковців. — Миколаїв : Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2009. — С. 11-15.

Коненко І. Дистанційний мультимедійний курс німецької мови: інноваційно-пошуковий аспект [Текст] / І. Коненко // Прикладна лінгвістика 2009 : проблеми і рішення. Тези Всеукраїнської науково-методичної конференції студентів та молодих науковців (21-22 травня 2009 р., м. Миколаїв, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова). — Миколаїв : Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2009. — С. 62-65.

Милостна О. Внутрішня симетрія як властивість конверсії на семантичному та синтаксичному рівнях [Текст] / О. Милостна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. — Донецьк : ДонНУ, 2009. — Вип. 19. — С. 141-146 (фахове видання).

Оранська Марина. Спроба складання алгоритму машинного перекладу українського прийменника *za* російською мовою [Текст] / М. В. Оранська // Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів: монографія / [А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк, Н. Г. Загнітко, Н. В. Куш, М. В. Оранська, Т. М. Кітаєва, Г. В. Ситар, В. Л. Чекаліна, І. А. Щукіна] ; Донецький національний університет. — Донецьк: Вебер, 2009. — С.180-193.

Оранська М. В. Зіставний аналіз первинних простих прийменників *za* і *na* в художньому й офіційно-діловому стилях: за матеріалами українських та російських текстів [Текст] / М. В. Оранська // Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів: монографія / [А. П. Загнітко, К. М. Виноградова, І. Г. Данилюк, Н. Г. Загнітко, Н. В. Куш, М. В. Оранська, Т. М. Кітаєва, Г. В. Ситар, В. Л. Чекаліна,

І. А. Щукіна] ; Донецький національний університет. – Донецьк: Вебер, 2009. – С. 194-200.

Сахарук І. Структура дистанційного уроку «Актуальні проблеми юридичної лінгвістики» [Текст] / І. Сахарук // Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету. – Т. 2. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 187-192.

Сахарук І.В. Дистанційний курс «Вступ до спеціальності»: принципи створення та структура [Текст] / І. Сахарук // Матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Пріоритети сучасної філології: теорія і практика». Збірник наукових праць студентів. – Полтава : ПДПУ, Техсервіс, 2009. – С. 196-198.

Свистунова Ю. Типи граматичних перетворень під час перекладу [Текст] / Ю. Свистунова // Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету. – Т. 2. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 197-203.

Селіщев І.І. Структура дистанційних уроків з курсу «Прикладна фонетика» [Текст] / І.І. Селіщев // Матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Пріоритети сучасної філології: теорія і практика». Збірник наукових праць студентів. – Полтава : ПДПУ, Техсервіс, 2009. – С. 198-199.

Селіщев І.І. Електронні вправи у дистанційному курсі «Прикладна фонетика» [Текст] / І.І. Селіщев // Прикладна лінгвістика 2009 : проблеми і рішення. Тези Всеукраїнської науково-методичної конференції молодих науковців. – Миколаїв : Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2009. – С. 114-117.

2010

Боровик А. Типи перекладних фразеологічних словників в аспекті формування лінгвістичної компетенції [Текст] / А. Боровик // Вісник студ. наук. товариства Горлівського держ. пед. ін-ту іноземних мов : матеріали Всеук. наук.-практ. конф. молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різномірних систем». – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2010. – Вип. 25. – С. 181-184.

Відющенко Анна. Словник безеквівалентної лексики: структура та принципи побудови [Текст] / А. Відющенко // Лінгвіст-програміст : зб. наук. праць / Укл.: А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 14-16.

Відющенко А.Б. Способи перекладу безеквівалентної лексики (на матеріалі української та російської мов) [Текст] / А.Б. Відющенко // Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях студентської молоді «Родзинка – 2010» / XII Всеукраїнська студентська наукова конференція. – Черкаси: Брама-Україна, 2010. – С. 16-18.

Дударенко П.В. Лінгвістична експертиза: статус, типи, структура [Текст] / П.В. Дударенко // Матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Пріоритети сучасної філології: теорія і практика». Збірник наукових праць студентів. – Полтава: ПП Шевченко Р.В., 2010. – С. 91-93.

Каратаєва А. Кількісно-статистичні і якісно-кваліфікаційні параметри форм вокатива в структурі художнього тексту (на матеріалі художньої прози Павла Загребельного) [Текст] / А. Каратаєва // Лінгвіст-програміст : збірник наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 17-20.

Каратаєва А. Текстові вияви українського вокатива: закономірності моделювання [Текст] / А. Каратаєва // Вісник студентського наукового товариства Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем». – Горлівка : Вид-во ГДПІМ, 2010. – С. 62-64.

Кітаєва Т. Електронна наукова бібліотека «Ерудит»: мета, технології, перспективи [Текст] / Т. Кітаєва // Лінгвіст-програміст: зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 20-23.

Коненко І. Засоби навчання і контролю в системі дистанційної освіти іноземної мови: мотивація гіпертекстових технологій та інструментальних ресурсів [Текст] / І. Коненко // Людина. Комп'ютер. Комунікація : зб. наук. праць / За ред. Ф.С. Бацевича. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С. 14-17.

Коненко І. Особливості пошукових моделей у системі дистанційного навчання мови [Текст] / І. Коненко // Вісник Львівського університету. – Сер. філологічна. – Вип. 50. – 2010. – С. 80-87.

Коненко І. Особливості пошукових моделей у системі дистанційного навчання іноземної мови [Текст] / І. Коненко // Лінгвіст-програміст : збірник наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 26-29.

Коненко І. Функційна специфіка вправ у мультимедіа курсі німецької мови [Текст] / І. Коненко // Лінгвіст-програміст : збірник наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 68.

Лобасова В. Використання баз даних у фразеології [Текст] / В. Лобасова // Лінгвіст-програміст : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 29-32.

Оранська М. База даних українських применників та їх перекладних еквівалентів [Текст] / М. Оранська // Лінгвіст-програміст : збірник наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 35-38.

Оранська М. Порівняльний аналіз українського применника *за* і його російських еквівалентів [Текст] / М. Оранська // Українська мова у ХХІ столітті : традиції і новаторство : тези доповідей українського лінгвістичного форуму молодих учених, Київ, 21-23 квітня 2010 року / Наук. ред. П.Ю. Гриценко. – К. : НАЦ „Спейс-Інформ”, ФОП Гудименко, 2010. – С. 83-84.

Оранська М. Спроба розробки алгоритму машинного перекладу применників *за* і *на* російською мовою [Текст] / М. Оранська // Лінгвіст-програміст : збірник наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 69.

Сахарук І.В. Комплекс навчальних вправ для дистанційного курсу “Вступ до спеціальності” [Текст] / І.В. Сахарук // Матеріали ІІІ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Пріоритети сучасної філології: теорія і практика». Збірник наукових праць студентів. – Полтава: ПП Шевченко Р.В., 2010. – С. 241-244.

Свистунова Юлія. Типи морфологічних перетворень під час перекладу (на матеріалі української та російської мов) [Текст] / Ю. Свистунова // Лінгвіст-програміст : зб. наук. праць / Укл.: А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 41-44.

Селіщев І. Лінгвістичний аспект автоматичного розпізнавання мовлення [Текст] / І. Селіщев // Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету. – Т. 3. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 212-217.

Селіщев Ігор. Типи електронних вправ у дистанційному курсі «Прикладна фонетика» [Текст] / І. Селіщев // Лінгвіст-програміст : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 44-47.

Тележенко К. Прогностика педагогічної практики [Текст] / К. Тележенко // Лінгвіст-програміст : збірник наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 64.

Усенко О. Моделювання термінополя «семантико-граматична класифікація фразеологічних одиниць» [Текст] / О. Усенко // Лінгвіст-програміст : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 55-58.

Усенко О. Роль експресивно-стилістичних властивостей фразем у формуванні лінгвістичної компетенції [Текст] / О. Усенко // Вісник студ. наук. товариства Горлівського держ. пед. ін-ту іноземних мов: матеріали Всеук. наук.-практ. конф. молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різномірних систем». – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2010. – Вип. 25. – С. 201-204.

Філіпповська О. Словник фразеологічних термінів сучасної української мови: Персоналії [Текст] / О. Філіпповська // Лінгвіст-програміст : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 58-61.

Чебуніна Ю. Термінологічний апарат сучасної комп'ютерної лінгвістики в галузі штучного інтелекту [Текст] / Ю. Чубарева // Лінгвіст-програміст : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 3. – С. 49-53.

Чудінова Катерина. Дистанційний курс з дисципліни «Політична лінгвістика» [Текст] / К. Чудінова // Лінгвіст-програміст : зб. наук. праць / Укл.: А. Загнітко (відп. ред.), Ж. Краснобаєва-Чорна (заст. відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – С. 53-55.

2011

Антонова Я. Диференційні параметри термінології банківської справи. Створення словника банківських термінів [Текст] / Я. Антонова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Вип. 4. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 15-17.

Антонова Я. Структурна типологія термінів банківської справи [Текст] / Я. Антонова // Україністика: нові імена в науці : збірник наук. праць. – Горлівка : ГДПШМ, 2011. – С. 33-36.

Бройко Н. Дієслівна синонімія в художньому мовленні Михайла Коцюбинського (аналіз за допомогою лінгвістичних баз даних) [Текст] / Н. Бройко // Україністика: нові імена в науці : збірник наук. праць. – Горлівка : ГДПШМ, 2011. – С. 9-13.

Бройко Н. Лінгвістична база даних дієслівних синонімів на основі творів Михайла Коцюбинського [Текст] / Н. Бройко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Вип. 4. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 23-26.

Відющенко Анна. Безеквівалентна лексика у шкільній практиці викладання української мови [Текст] / А. Відющенко //

Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С.26-28.

Гладкіх О. Моделювання синтаксичних конструкцій з парцельованими присудками у простих реченнях в ідіолекті Ліни Костенко [Текст] / О. Гладкіх // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С.34-37.

Івкіна Ю. Модель українсько-англійсько-російського тлумачного словника футбольних термінів [Текст] / Ю. Івкіна // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4 – С. 42-45.

Каратаєва А. Особливості функційно-семантичної парадигми часток : первинні і вторинні функції [Текст] / А. Каратаєва // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Вип. 4. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 45-48.

Каратаєва А. Словник українських часток: закономірності укладання [Текст] / А. Каратаєва // Україністика: нові імена в науці : збірник наук. праць. – Горлівка : ГДШМ, 2011. – С. 46-50.

Коненко І. Моделювання системи вправ у змішаному курсі з вивчення німецької мови [Текст] / І. Коненко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Вип. 4. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 55-58.

Лебеденко В. Номінативний біном в американській англійській мові (у зіставленні з українською мовою): особливості кваліфікування [Текст] / В. Лебеденко // Прикладна лінгвістика 2011 : проблеми і рішення. – Миколаїв : НУК, 2011. – С. 64-67.

Охременко Тетяна. Політична реклама: типи, жанри, стратегії [Текст] / Т. Охременко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С. 70-73.

Павлович О. Конгрегаційно-системні відношення у структурі ряду: структура, семантика [Текст] / О. Павлович // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Вип. 4. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 73-76.

Пархоμεць В. Нові процеси і явища в сучасноиу українському словотворі [Текст] / В. Пархоμεць // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С. 76-78.

Рибалко К. Квантитативні вияви новотворів від запозичених абревіатур [Текст] / К. Рибалко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Вип. 4. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – С. 85-88.

Сахарук І. Типологія прецедентних феноменів у сучасному українському дискурсі [Текст] / І. Сахарук // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 197-203 (**фахове видання**).

Сахарук Інна. Типи прецедентних феноменів у сучасному українському політичному дискурсі [Текст] / І. Сахарук // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С. 94-97.

Селіщев Ігор. Проблеми створення електронних вправ у дистанційному курсі «Прикладна фонетика» // [Текст] / І. Селіщев // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С. 97-99.

Сердюк Л. Динаміка словотвірної норми в сучасній українській літературній мові [Текст] / Л. Сердюк // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С. 99-102.

Струкова В. Методологічна база перекладної фразеології: матеріали до Словника фразеологічних термінів сучасної української мови // Лінгвокомп'ютерні дослідження [Текст] / В. Струкова : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4. – С.114-117.

Філіпповська О. Сучасна фразеологія: персоналії (структура словникової статті) [Текст] / О. Філіпповська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк, 2011. – Вип. 23. – С. 292-294.

Чебуніна Ю. Лінгвістична база даних з термінології в галузі штучного інтелекту [Текст] / Ю. Чебуніна // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4 – С. 129-131.

Чудінова Катерина. Дистанційний урок «Жанри політичних текстів»: структура та особливості змістового наповнення [Текст] / К. Чудінова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4 – С. 131-136.

Шамраєва Анна. Графічні засоби впливу на адресата в сучасному українському політичному дискурсі [Текст] / А. Шамраєва // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4 – С. 136-138.

Шовкопляс Світлана. Компонентний склад дериваційної парадигми речення в українській мові [Текст] / А. Шамраєва // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 4 – С. 138-141.

Антонова Я. Структурні типи термінів банківської справи : напрями моделювання бази даних [Текст] / Я. Антонова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 141-146.

Blazhchuk N. The thematic field wind as the fragment of the national-language picture of the world [Text] / N. Blazhchuk // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 67-70.

Бойко А. Основні різновиди емоційно-експресивної лексики художнього стилю : структурний аспект [Текст] / А. Бойко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 71-75.

Борухова А. Сучасні підходи до автоматичного реферування // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5 – С. 194-197.

Бройко Н. Моделювання електронної бібліотеки ідіолекту Михайла Коцюбинського [Текст] / Н. Бройко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 146-151.

Буряк В. Функціонування наддністрянського і подільського говорів у мовленні мешканців селища скали-подільської: зіставний аналіз [Текст] / В. Буряк // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 203-206.

Гао Пен. Синтез мовлення у комп'ютерних системах // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5 – С. 197-203.

Єгорова У. Варіативність службових частин мови: на матеріалі часток словника Бориса Грінченка [Текст] / У. Єгорова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5 – С. 43-48

Жадан Т. Систематизація комп'ютерних навчальних засобів [Текст] / Т. Жадан // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5 – С. 187-191.

Желніна А. Модель побудови англо-українського фразеологічного словника [Текст] / А. Желніна // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 155-158.

Каратаєва А. Проблема лексикографічного опису часток української мови [Текст] / А. Каратаєва // Анотації наукових робіт учасників II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових з української мови, літератури (у т. ч. методики їх викладання) : матеріали підсумкової науково-практичної конференції (21-22 березня 2012). – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – С. 6.

Каратаєва А. Проблема лексикографічного опису часток : до питання перекладу часток англійською мовою [Текст] / А. Каратаєва // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 113-118.

Кітаєва В. Offline-бібліотека «ПРОмова» // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5 – С. 160-163.

Кітаєва Т. Мовленнєвий жанр і мовленнєвий акт: спільне і відмінне [Текст] / Т. Кітаєва // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 33. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2012. – С. 103-109. **(наукометричне видання)**

Кітаєва Т. Мовленнєвий жанр «інтерв'ю»: інтерпретативна модель [Текст] / Т. Кітаєва // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 97-101.

Кітаєва Т. Конструктивные признаки речевого жанра «ИНТЕРВЬЮ» в системе средств массовой информации [Текст] / Т. Кітаєва // Мир языка: сборник научных статей / отв. соред. Г.Н. Кенжебалина, М.В. Пименова. – Павлодар-Кемерово-Витебск : Кереку, 2012. – Выпуск 1. – С. 220 - 230.

Кітаєва Т. Мовленнєвий жанр «інтерв'ю»: кваліфікаційні ознаки та інтерпретативний аспект [Текст] / Т. Кітаєва // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 24. – С. 114-119.

Книш М. Семантичні зміни в межах полісемічних слів у сучасних англійській та українській мовах [Текст] / М. Книш // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 118-124.

Негру О. Етнореалія рушник в українській шлюбнообрядовій фразеології: електронна словникова стаття [Текст] / О. Негру // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С.82-86.

Пархомиць В. Complex words in present-day English language in comparison with Ukrainian one [Текст] / В. Пархомиць // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 132-134.

Сахарук І. Типи прецедентних феноменів у текстах українських друкованих ЗМІ : структурно-типологічний аспект [Текст] / І. Сахарук // Анотації наукових робіт учасників II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових з української мови, літератури (у т. ч. методики їх викладання) : матеріали підсумкової науково-практичної конференції (21-22 березня 2012). – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – С. 11.

Sakharuk I. Functions of Precedent Phenomena in Ukrainian Printed Media Text [Текст] / I. Sakharuk // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 106-109.

Рахматова Є. Електронна версія фразеологічного словника української мови: структура та принципи побудови [Текст] / Є. Рахматова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С.165-169.

Сахарук І. Сфери-джерела прецедентності в текстах українських друкованих ЗМІ [Текст] / І. Сахарук // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 25. – С.162-166 **(фахове видання)**.

Сердюк Людмила. Композитні утворення в сучасних українській та англійській мовах [Текст] / Людмила Сердюк // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 33. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2012. – С. 68-74. **(наукометричне видання)**

Струкова В. Генетична класифікація фразеологічних одиниць: термінологічна периферія // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць [Текст] / В. Струкова. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С.89-93.

Тищенко Л. Концепт СМЕРТЬ у сучасній українській фраземіці та художній літературі [Текст] / Л. Тищенко // Анотації наукових робіт учасників II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових з української мови, літератури (у т. ч. методики їх викладання) : матеріали підсумкової науково-практичної

конференції (21-22 березня 2012). – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – С. 11.

Usenko Olga. Compound Words in Modern English and Ukrainian Languages: the Comparative Aspect [Text] / Olga Usenko // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 33. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2012. – С. 75-80. **(наукометричне видання)**

Усенко О. Classification of compound words in English and Ukrainian languages [Текст] / О. Усенко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 134-140.

Філіпповська О. Сучасні фразеологічні студії: сімферопольська фразеологічна школа (матеріали до довідника «Сучасна фразеологія. Персоналії») [Текст] / О. Філіпповська // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип.5. – С.173-186.

Холодова М. The structurally-semantic peculiarities of grammatical neologisms in modern English language [Текст] / М. Холодова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 64-66.

Холодова М. Структурно-семантичні особливості граматичних неологізмів у сучасній англійській мові [Текст] / М. Холодова // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 33. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2012. – С. 81-88. **(наукометричне видання)**

Шаннані І. Нетикет: вираження оцінки в мережевому спілкуванні [Текст] / І. Шаннані // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 5 – С. 109-113.

2013

Антонова Я. Експериментально-дослідницький корпус текстів для квантифікації банківських термінів і встановлення семантико-парадигматичних зв'язків [Текст] / Я. Антонова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 126-132.

Антонова Я. Тематичні групи термінів банківської справи [Текст] // Я. Антонова // Україністика : нові імена в науці : зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної

конференції студентів і молодих науковців. – Горлівка : Вид-во ГІМ ДВНЗ “ДДПУ”, 2013. – С. 102-105.

Бойко А. Квантитативний аналіз емоційно-експресивних елементів у комп’ютерно-мережевому просторі [Текст] / А. Бойко // Лінгвокомп’ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 132-136.

Бройко Н. Проектування корпусу текстів Михайла Коцюбинського [Текст] / Н. Бройко // Лінгвокомп’ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 147-152.

Бройко Н. Створення корпусу текстів мови письменника та його значення [Текст] / Н. Бройко // Україністика : нові імена в науці : зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців. – Горлівка : Вид-во ГІМ ДВНЗ “ДДПУ”, 2013. – С. 124-128.

Бурова Анастасія. Структура та принципи укладання бази даних словника української весільної лексики [Текст] / А. Бурова // Лінгвокомп’ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 152-158.

Гладкіх О. Моделювання синтаксичних конструкцій з парцельованими присудками в ідіолекті І. Жиленко [Текст] / О. Гладкіх // Лінгвокомп’ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С.15-20.

Зикова Н. Дослідження розвитку категорії роду іменника // Лінгвокомп’ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6 – С. 20-23.

Івкіна Ю. Корпус текстів футбольної тематики: специфіка використання у лінгводидактиці [Текст] / Ю. Івкіна // Лінгвокомп’ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6 – С. 163-167.

Каракчієва О. Функційно-семантичне поле компаративності в сучасній українській мові : статус, структура, база даних [Текст] / О. Каракчієва // Лінгвокомп’ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 167-172.

Каратаєва А.С. Частки української мови: проблема машинного перекладу [Текст] / А.С. Каратаєва // Анотації наукових робіт учасників II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з української мови, літератури (у т.ч. методики їх викладання) : матеріали підсумкової науково-практичної конференції. – Кам’янець-

Подільський : Вид-во Кам'янець-Подільського національного педагогічного університету імені Івана Огієнка, 2013. – С. 6-7.

Karataeva A. Lexicographic Description of the Ukrainian Particles: Comparative-Translational Aspect [Текст] / А. Karataeva // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 172-175.

Кітаєва В. Наукова бібліотека кафедри української мови і прикладної лінгвістики «Про-мова» на платформі сучасних хмарних технологій [Текст] / В. Кітаєва // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6 – С. 180-184.

Качан В. Словник українського футбольного сленгу: структура словникової статті [Текст] / В. Качан // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 175-180.

Кітаєва Т. Диференційні ознаки мовленнєвого жанру «інтерв'ю» [Текст] / Т. Кітаєва // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць / А. П. Загнітко (голов. ред.) / Linguistic Studies : collection of scientific papers / Ed. by A. P. Zahnitko. – Донецьк : ДонНУ, 2013 / Donetsk : DonNU, 2013. – Вип. 27. – С. 194-200 / Vol. 27. – Pp. 194-200. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Кітаєва Т. Комунікативна компетентність інтерв'юера [Текст] / Т. Кітаєва // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 35. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2013. – С. 165-174. **(наукометричне видання)**

Ма Хуейкуань. Поняття і структура мовної особистості в політичному дискурсі [Текст] / Ма Хуейкуань // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 67-72.

Макідо К. Моделювання бази даних термінів господарського права : якісні параметри [Текст] / К. Макідо // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 189-195.

Пархомець В. Неологізми в сучасній англійській мові : загальна характеристика способів творення [Текст] / В. Пархомець // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 35. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2013. – С. 30-36. **(наукометричне видання)**

Пархомець В. Неологізми нейтрального типу в сучасній англійській мові [Текст] / Пархомець В. // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 41-44.

Рахматова Є. Фразеосемантична група «зовнішність людини» в сучасній українській і російській мовах: база даних [Текст] / Є. Рахматова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С.195-199.

Satanovska V. The Structurally-Compositional units of Dramatic Discourse : Title and List of Characters [Текст] / V. Satanovska // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 89-95.

Савенко М., Хорошилова О. Міфологеми чорт і біс в українській фраземіці: електронна словникова стаття [Текст] / М. Савенко, О. Хорошилова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С.199-204.

Селіверстова М. Методи психологічного впливу реклами на споживача [Текст] / М. Селіверстова // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 35. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2013. – С. 144-155. **(наукометричне видання)**

Сердюк Л. Реалізація темпоральної семантики в структурі складнопідрядних речень у сучасній англійській мові у зіставленні з українською [Текст] / Л. Сердюк // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 35. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2013. – С. 104-112. **(наукометричне видання)**

Сердюк Л. Реалізація темпоральної семантики в структурі складнопідрядних речень у сучасній англійській мові у зіставленні з українською [Текст] / Л. Сердюк // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 115-120.

Струкова В. Фразеологічна етимологія: модель бази даних // Лінгвокомп'ютерні дослідження [Текст] / В. Струкова : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С.204-210.

Usenko O. Common and Different Methods of Compounding in the Present-Day English Language in Comparison with Ukrainian One [Text] / O. Usenko // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Випуск 27. – С. 149-152. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University; Ed. by

A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2013. – Vol. 27. – Pp. 149-152.
(міжнародне наукометричне фахове видання)

Usenko O. Compounding in Modern English Language in Comparison with the Ukrainian One [Text] / O. Usenko // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 35. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2013. – С. 37-47. **(наукометричне видання)**

Usenko O. Secondary Methods of Word-Formation in Modern English and Ukrainian Languages [Text] / O. Usenko // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 120-125.

Філенко А. Стилiстична диференціяція вигуккових фразеологiзмiв в українській мові: база даних [Текст] / А. Філенко // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С.210-214.

Філіпповська О. Сучасна українська фразеологія: база даних [Текст] / О. Філіпповська // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С.214-218.

Khablak D. The Problem of the Cycle of Formalization of Objects and Collection of Factual Material [Текст] / D. Khablak // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 112-115.

Хаблак Д. Повністю автоматизовані системи машинного перекладу: історія, типологія, проблеми [Текст] / Д. Хаблак // Україністика : нові імена в науці : зб. наук. праць за матеріалами ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців. – Горлівка : Вид-во ГПМ ДВНЗ “ДДПУ”, 2013. – С. 128-132.

Чжан Чен. Розпізнавання мовлення у комп'ютерних системах [Текст] / Чжан Чен // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6 – С. 218-225.

Chenlin Lee. The Semantic-Characteristical Typology of Prepositional Analogy [Текст] / Lee Chenlin // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 29-33.

Чжу Мінчан. Фразеологічні одиниці на позначення смерті в українській національно-мовній картині світу [Текст] / Чжу Мінчан // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 6. – С.49-53.

Антонова Я. Структурування тематичних груп термінів банківської справи : нерівнорядність тематизації [Текст] / Я. Антонова // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – 144-148.

Бойко А. Корпус текстів-зразків розмовного стилю (формальне спілкування) [Текст] / А. Бойко // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7 – С. 148-151.

Бройко Н. Корпусні менеджери та коркандансери як засоби керування лінгвістичним корпусом текстів [Текст] / Н. Бройко // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – 151-156.

Бляшкіна А. Політичний дискурс: вербальні засоби впливу політичних лідерів на аудиторію (на матеріалі сучасної американської преси) [Текст] / А. Бляшкіна // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 132-143. **(наукометричне видання)**

Буряк В. Функціонування наддністрянського і подільського говорів у мовленні мешканців селища скали-подільської: основи класифікації [Текст] / В. Буряк // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – С. 210-213.

Губарь Ю. Загальні принципи опису лексичного складу сучасної англійської мови [Текст] / Ю. Губарь // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 234-244. **(наукометричне видання)**

Зикова Н. Проект створення лінгвістичного корпусу текстів на матеріалі граматик української мови ХХ-ХІ ст. [Текст] / Н. Зикова // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7 – С. 161-163.

Кітаєва В. Засади формування лінгвістичного корпусу текстів літературної спадщини Богдана Лепкого [Текст] / В. Кітаєва // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7 – С. 169-173.

Кітаєва Т. Дефініція «Мовленнєвого жанру» в сучасних лінгвістичних дослідженнях [Текст] / Т. Кітаєва // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 39. – Донецьк : Український

культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 181-191. **(наукометричне видання)**

Кітаєва Т. Комуникативні стратегії і тактики мовленнєвої поведінки адресанта» [Текст] / Т. Кітаєва // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Випуск 28. – С. 110-117. / Linguistic Studies : international collection of scientific papers / Donetsk National University ; Ed. by A. P. Zahnitko. – Donetsk : DonNU, 2014. – Vol. 28. – Pp. 110-117. **(міжнародне наукометричне фахове видання)**

Книш М. Кваліфікація фразових дієслів сучасної англійської мови: історія дослідження [Текст] / М. Книш // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 8-20. **(наукометричне видання)**

Коновалова Є. Аналіз рекламного повідомлення в комунікативно-прагматичному аспекті [Текст] / Є. Коновалова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – С. 80-83.

Коновалова Є. Комуникативно-прагматичний аналіз рекламного повідомлення [Текст] / Є. Коновалова // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 192-197. **(наукометричне видання)**

Кудряшова Є. Корпус текстів-зразків наукового стилю [Текст] / Є. Кудряшова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7 – С. 173-175.

Лу Кай. Паралельні корпуси текстів як інструмент перекладознавства і викладання перекладу [Текст] / Лу Кай // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7 – С. 126-131.

Макідо А. Моделі термінів митної служби України [Текст] / А. Макідо // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – 175-179.

Макідо К. Структурні типи термінів господарського права : закономірності відбиття у базі даних [Текст] / К. Макідо // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – 179-185.

Морева О. Жанрове розмаїття джерел для корпусу текстів конфесійного стилю [Текст] / О. Морева // Лінгвокомп'ютерні

дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7 – С. 185-188.

Ню Сяофей. Стратегії і тактики в політичній комунікації [Текст] / Ню Сяофей // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – С. 95-98.

Пархомець В. Продуктивні способи словотвору в сучасних українській та англійській мовах [Текст] / В. Пархомець // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 43-51. **(наукометричне видання)**

Пархомець В. Продуктивні способи творення неологізмів у сучасних українській та англійській мовах [Текст] / В. Пархомець // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – С. 131-136.

Рахматова Є. Звуковий корпус українського дитячого мовлення: засновки і концепція створення [Текст] / Є. Рахматова // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7 – С. 188-191.

Рехколайнен В. Гендерна лінгвістика: здобутки та перспективи досліджень [Текст] / В. Рехколайнен // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 156-164. **(наукометричне видання)**

Селіверстова М. Психологічний вплив реклами на споживача [Текст] / Марія Селіверстова // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 172-180. **(наукометричне видання)**

Сердюк Л. Принципи кваліфікування функційно-семантичного поля темпоральності і функційно-семантичної категорії темпоральності в англійській мові у зіставленні з українською [Текст] / Л. Сердюк // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – С. 136-140.

Сердюк Л. Функційно-семантичне поле і функційно-семантична категорія темпоральності в англійській мові у зіставленні з українською: принципи кваліфікування [Текст] / Л. Сердюк // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. – Т. 39. – Донецьк : Український культурологічний

центр, Східний видавничий дім, 2014. – С. 98-110. (**наукометричне видання**)

Філіповська О. структурування фразеологічних одиниць у базі даних: типологія польових маркерів [Текст] / О. Філіповська // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – 62-65.

Хаблак Д. Типологія алгоритмів автоматичного морфологічного аналізу [Текст] / Д. Хаблак // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – 199-206.

Чирікова Я. Комп'ютерна лексикографія як чиник інноваційного навчання [Текст] / Я. Чирікова // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7. – 191-195.

Шаннані І. Реалізація розмовного стилю мовлення в Інтернет-спілкуванні [Текст] / І. Шаннані // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7 – С. 112-117.

Яковлева О. Засади вивчення художнього стилю за допомогою інструментарію корпусної лінгвістики [Текст] / О. Яковлева // Лінгокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Вип. 7 – С. 194-199.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ

2005

Загнітко А. Українське ділове мовлення : професійне і непрофесійне спілкування : навчальний посібник [Текст] / А. Загнітко, І. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2005. – 480 с.

2006

Загнітко А.П. Лінгвістика тексту. Теорія і практикум : науково-навчальний посібник [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 289 с.

Загнітко А. Історія українського мовознавства в особах. – Ч. I : науково-навчальний посібник [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 185 с.

Карпіловська Є.А. Теоретичні та прикладні проблеми комп'ютерної лінгвістики. Навчально-методичний посібник з курсу «Вступ до комп'ютерної лінгвістики» для студентів спеціальності 7.030.505 «Прикладна лінгвістика» [Текст] / Є.А. Карпіловська, Г.В. Ситар / За ред. А.П.Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 73 с.

2007

Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису : Вид. друге, виправлене і доповнене [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 294 с.

Краснобаєва-Чорна Ж. Квантитативна лінгвістика : навч. посіб. [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 79 с.

Ситар Г.В., Селіщев І.І. Тестові завдання з курсу «Прикладна фонетика» для студентів спеціальності 6.020303 «Прикладна лінгвістика». Навчальний посібник [Текст] / Г.В. Ситар, І.І. Селіщев / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 49 с.

2008

Данилюк І. Автоматичне опрацювання природного мовлення : Навчально-методичний посібник. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – 55 с.

Данилюк І. Основи комп'ютерної графіки для лінгвістів : Навчально-методичний посібник. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – 32 с.

Загнітко А. Основи дискурсології : науково-навчальне видання [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 194 с.

Загнітко А.П. Українська мова. Універсальний довідник школяра та студента [Текст] / А. П. Загнітко, З. Л. Омельченко, О. С. Шевчук. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 560 с.

Краснобаєва-Чорна Ж. Дискурсивна практика [Текст] : навч. посіб. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 141 с. (з грифом МОН України)

2009

Загнітко А. Український синтаксис : теоретико-прикладний аспект : навчальний посібник [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 150 с.

Загнітко А. Матеріали до асистентської практики студентів спеціальності 8.030505 «Прикладна лінгвістика» освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» : навч. посіб. [Текст] / А. Загнітко, О. Важеніна, І. Данилюк, Ж. Краснобаєва-Чорна, Г. Ситар. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 88 с.

Загнітко А. Лінгвістика тексту : хрестоматія : навчальний посібник [Текст] / А. П. Загнітко, Г. Монастирецька. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 175 с.

Загнітко А. Основи психолінгвістики : науково-навчальне видання. – Вид. 2-ге, доопрац. і доп. [Текст] / А. П. Загнітко, М. Михальченко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 249 с.

Краснобаєва-Чорна Ж. Технологія редагування : навч. посіб. [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 51 с.

Краснобаєва-Чорна Ж. Фразеологія у національно-мовних картинах світу : навч. посіб. [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 30 с.

Ситар Г.В. Теоретичні та прикладні проблеми політичної лінгвістики. Навчально-методичний посібник з курсу «Політична лінгвістика» для студентів спеціальності «Прикладна лінгвістика» [Текст] / Г.В. Ситар, В.О. Куценко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 60 с.

2010

Данилюк І. Прикладна морфологія : Навчальний посібник (з грифом МОН України). – Донецьк: ДонНУ, 2010. – 165 с.

Загнітко А.П. Українська мова (за фаховим спрямуванням) : навчальний посібник [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – 58 с.

Загнітко А.П. Український синтаксис : навчально-практичний комплекс : [в 2 ч.] [Текст] / А. П. Загнітко, М. О. Вінтонів. – Донецьк-Слов'янськ: ДонНУ, 2010. – 651 с.

Загнітко А.П. Українське ділове мовлення : фахове і нефахове спілкування [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2010. – 480 с.

Краснобаєва-Чорна Ж., Омельченко З. Сучасна українська мова: Морфеміка. Словотвір. Морфологія (Модульні контролю) : навч. посіб. [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, З. Омельченко. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – 85 с.

Ситар Г.В. Тестові завдання з курсу «Вступ до спеціальності» для студентів спеціальності 6.020303 «Прикладна лінгвістика». Навчальний посібник [Текст] / Г.В. Ситар, І. В. Сахарук / За ред. А.П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – 45 с.

2011

Загнітко А.П. Український синтаксис : навчально-практичний комплекс: [в 2 ч]. / А. П. Загнітко, М. О. Вінтонів, Л. В. Сегін. – 2-ге вид., доповн. – Донецьк-Слов'янськ : ДонНУ, 2011. – 652 с.

Загнітко А.П. Українське ділове мовлення : фахове і нефахове спілкування : навчальний посібник [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 480 с.

Краснобаєва-Чорна Ж. Дискурс-аналіз: Практикум [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Павлович, І. Коненко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 103 с.

Путіліна Оксана. Відмінкова граматики (українська й англійська мови). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (денна форма навчання) [Текст] / Оксана Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 101 с.

Путіліна Оксана. Контрастивна граматики (українська й англійська мови). Морфологія / Навчально-методичний посібник із курсу «Контрастивна граматики. Морфологія» для студентів спеціальності 6.020303 «Прикладна лінгвістика» [Текст] / Оксана Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – 70 с.

Путіліна Оксана. Контрастивна граматики (українська й англійська мови). Синтаксис (денна форма навчання). Навчальний посібник із курсу «Контрастивна граматики (українська й англійська мови). Синтаксис» для студентів спеціальності 6.020303 «Прикладна лінгвістика» [Текст] / Оксана Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2011. – 166 с. – ISBN 978-617-579-359-6 (із грифом МОН України)

Путіліна Оксана. Контрастивна граматики (українська й англійська мови). Синтаксис (заочна форма навчання). Навчальний посібник із курсу «Контрастивна граматики (українська й англійська мови). Синтаксис» для студентів спеціальності 7.030501 «Прикладна лінгвістика» [Текст] / Оксана Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. –

Донецьк : ДонНУ, 2011. – 172 с. – ISBN 978-617-579-360-2 (із грифом МОН України)

Putilina Oksana. Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages. Phonetics. Lexicology. Phraseology : Путіліна О.Л. Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів [Text] / Oksana Putilina / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 277 с.

Путіліна Оксана. Прикладний синтаксис : навчально-методичний посібник із курсу «Прикладний синтаксис» для студентів спеціальності 6.020303 «Прикладна лінгвістика» [Текст] / Оксана Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 62 с.

Путіліна Оксана. Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія. Граматика. Соціолінгвістика). Навчально-методичний посібник із курсу «Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія. Граматика. Соціолінгвістика)» для студентів спеціальності 6.020303 «Прикладна лінгвістика» (денна форма навчання) [Текст] / Оксана Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 65 с.

Путіліна Оксана. Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія. Граматика. Соціолінгвістика). Навчально-методичний посібник із курсу «Інновації в сучасних українській та англійській мовах (Фонетика. Лексикологія. Фразеологія. Граматика. Соціолінгвістика)» для студентів спеціальності 6.020303 «Прикладна лінгвістика» (заочна форма навчання) [Текст] / Оксана Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 62 с.

2012

Загнітко А. Сучасна українська мова : Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посіб. [Текст] / А. Загнітко, О. Важеніна, Ж. Краснобаєва-Чорна, З. Омельченко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 211 с.

Краснобаєва-Чорна Ж. Сучасна фразеологія: Персоналії : навч. посіб. [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Філіпповська. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 182 с.

Putilina Oksana. Innovations in Present-day Ukrainian and English Languages (Morphology. Syntax. Sociolinguistics). Book 2. Educational Supply for Students of Higher Educational Institutions [Text] /

Oksana Putilina / Ed. by Anatoliy Zahnitko. – Donetsk : Donetsk National University, 2012. – 306 pp. – ISBN 978-617-579-530-9

Путіліна Оксана. Реферування : теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах : навчальний посібник із курсу «Реферування : теорія і практика в сучасних англійській та українській мовах» для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / Оксана Путіліна / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 93 с. – ISBN 978-617-579-531-6

2013

Загнітко А.П. Синтаксис української мови: теоретико-прикладний аспект: підручник [Текст] / А. П. Загнітко, Г. Миронова. – Brno : Masarykova univerzita, 2013, – 224 s.

Putilina Oksana. Derivation in Modern English in comparison with Ukrainian : Деривація в сучасній англійській мові у зіставленні з українською : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів [Text] / Oksana Putilina / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 100 с. – ISBN 978-617-579-733-4

2014

Загнітко А. П. Лінгвокультурологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Анатолій Загнітко, Інна Сахарук [Текст] / За ред. А. П. Загнітка. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – 274 с.

Загнітко А. Лінгвокультурологія : навч. посібник / Анатолій Загнітко, Інна Сахарук [Текст] / За ред. А. П. Загнітка. – Вид. 2-ге, доопр. – Донецьк: Ноулідж (донецьке відділення), 2014. – 272 с.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ПРАЦІ

2006

Загнітко А. Великий сучасний англо-український українсько-англійський словник [Текст] / А. Загнітко, І. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2006. – 1008 с.

2007

Загнітко А.П. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2007. – 416 с.

2008

Данилюк І. Сучасний словник іншомовних слів для середньої і вищої школи [Текст] / І.Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2008. – 576 с.

Данилюк І. Современный словарь иностранных слов для средней и высшей школы [Текст] / И.Г. Данилюк . – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2008. – 560 с.

Данилюк І. Великий сучасний російсько-український українсько-російський словник фразеологізмів та сталих виразів [Текст] / І.Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2008. – 640 с.

Загнітко А. Новітній сучасний англо-український українсько-англійський словник [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2007. – 1120 с.

Загнітко А.П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова [Текст] / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2008. – 704 с.

2009

Данилюк І.Г. Сучасна українська мова. Словник синонімів та антонімів [Текст] / І.Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2009. – 592 с.

Загнітко А.П. Найновіший англо-український українсько-англійський словник : 100 000 [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2009. – 1130 с.

2010

Данилюк І.Г. Сучасний орфографічний словник української мови. Написання складних слів [Текст] / І.Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2010. – 384 с.

Загнітко А.П. Тлумачний словник української мови: 60 000 [Текст] / А. Загнітко, І. Щукіна. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2010. – 968 с.

2011

Данилюк І. Українсько-російсько-англійський словник футбольних термінів (пробний зошит) [Текст] / І. Данилюк, Ю. Івкіна. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 96 с.

Загнітко А. Новітній сучасний англо-український українсько-англійський словник [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ "БАО", 2011. – 1120 с.

Краснобаєва-Чорна Ж. Сучасна українська фразеографія. Довідник [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна, А. Боровик. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 93 с.

2012

Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4-х т. – Т. 1 [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 402 с. (23,27 а. д. а.).

Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4-х т. – Т. 2 [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 2. – 350 с. (20,34 а. д. а.).

Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4-х т. – Т. 3 [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Т. 3. – 426 с. (24,7 а. д. а.).

Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4-х т. – Т. 4 [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Т. 4. – 388 с. (22,55 а. д. а.).

Загнітко А.П. Великий сучасний англо-український українсько-англійський словник [Текст] / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ „БАО”, 2012. – 1007 с.

Загнітко А. Словник часток : матеріали і статті : науково-навчальне видання [Текст] / Анатолій Загнітко, Анна Каратаєва. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 382 с. (гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № г/11–6434 від 08.05.12).

Краснобаєва-Чорна Ж. Сучасна фразеологія: класифікаційні параметри фразеологічних одиниць. Словник фразеологічних термінів [Текст] / Ж. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 168 с.

2013

Загнітко А. Словник часток : матеріали і статті : науково-навчальне видання [Текст] / А. П. Загнітко, А. Каратаєва. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 400 с. (гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № г/11–6434 від 08.05.12).

Загнітко А. Українська грамати́ка в іменах : енциклопедичний словник-довідник : науково-довідкове видання [Текст] / А. П. Загнітко, Марина Балко. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 426 с.

ПІСЛЯМОВА

У сучасній науці загалом та в лінгвістиці зокрема все більшої ваги, навантаження та значущості набувають науки, що є наслідком активної взаємодії, взаємопроникнення та взаємонаповнення різних наук. Інколи настільки віддалених, що важко навіть уявити їхню інтеграцію та витворення цілком нового. Ще в середині ХХ ст. актуальними стали потреби «застосувати» математичні моделі, математичну логіку, математичний аналіз та багато іншого з атрибутивним компонентом *математичний* для дослідження мовних явищ та використання напрацьованого в електронно-обчислювальних технологіях. Внаслідок цього актуалізованими стали лінгвоматематичні та математично-лінгвістичні студіювання, було відкрито спеціальність «математична лінгвістика». Водночас регулярно почали проводити різноманітні наукові конференції з проблем прикладної та структурно-математичної лінгвістики.

Кінець ХХ – початок ХХІ століть приніс нове потужне зацікавлення питаннями інтеграції різних наук. Сьогодні більшість учених переконані в тому, що гуманітарні науки все активніше проникатимуть у різні технічні, фізичні, природничі та інші науки, що зумовить витворення зовсім нових спеціальностей та науково-дослідних студіювань. Розбудова прикладної лінгвістики є очевидним підтвердженням, адже удосконалення програмування, створення його нових і новітніх платформ, поглиблення інформатизації людського суспільства та усіх сфер його діяльності зумовили проникнення напрямів програмування в різні галузі людської діяльності. Одним із таких напрямів стала лінгвістика, навіть не лінгвістика, а мова в її невичерпності та впізнаваності / невпізнаваності, знаності / незнаності. Застосування різноманітних площин інформатики, основ програмування в дослідженні мови спільно з різноманітними напрацюваннями в галузі математичних та фізичних наук спровокували витворення особливих напрямів на зразок комп'ютерно-інформаційних технологій, комунікативно-інформаційних технологій та багатьох інших. Сама ж прикладна лінгвістика набула в одних державах та їхніх вищих навчальних закладах особливої кваліфікації як інженерна лінгвістика, в інших сформувався окремий напрям в її розвої – комп'ютерна лінгвістика з її особливим предметом та об'єктом. Виявилось, що комп'ютерна лінгвістика в сукупності проблем покриває значне поле сучасних актуалізованих запитів

суспільного розвитку, його динаміки та послідовної трансформації в якісно новий чи новітній вияв – знансвий, де істотним постає не тільки оцифрування, послідовна інформатизація, а насичення знанням як можливістю максимального застосування власних можливостей і спроможностей.

Комп'ютерна лінгвістика як окремий напрям прикладної лінгвістики сьогодні набула розвитку в межах гуманітарних наук, зокрема філолого-лінгвістичних, де визначальним постає сукупний лінгвістично-методологічний апарат з опертям на технології програмування, використання різноманітних алгоритмів та багато іншого для вирішення питань автоматизованого редагування текстів, створення найадекватніших реалізаторів запитів перекладу в синхронному та іншому виявах, створення мотивованого апарату синтезу й аналізу мовлення, не кажучи уже про зростання запитів до реферування, аналітизації усього простору сучасних засобів масової комунікації та ін.

Не менш вагомим є розвиток комп'ютерно-прикладної лінгвістики в просторі фізичних наук, де актуалізованими постають завдання створення адекватного програмного забезпечення для аналізу мовних систем та їхнього застосування в найновітніших пошуках квантової фізики та нанотехнологій. У цьому розрізі стало можливим адекватне студіювання мовно-фонологічних систем та багато іншого, зокрема створення програмного забезпечення для розбудови штучного інтелекту. Не менш знаковою є також актуалізація досліджень із проблем лінгвістичної кібернетики тощо.

Розвиток комп'ютерно-лінгвістичних студій у просторі технічних наук є особливим, оскільки дозволяє синтезувати різноманітні напрацювання для створення та моделювання лінгвовіртуального простору, забезпечення його захисту тощо. Лінгвокомп'ютерні дослідження в системі технічних наук набувають особливого статусу ще й тому, що прямо корелюють із національно-державними запитами, зорієнтованими на захист інформаційного простору та ін.

Лінгвокомп'ютерним дослідженням, здійсненим на кафедрі української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету (місце розташування до осені 2014 року – м. Донецьк, а від осені 2014 року – м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21), властива багатоаспектність. За досить промовистий час – десять років від часу заснування спеціальності «Прикладна лінгвістика» –

лінгвокомп'ютерні студіювання донецької школи прикладників-комп'ютерників набули свого утвердження, популяризації, що засвідчує постійне зростання запитів в інтернетівському просторі та бібліотечному аналізі на щорічник «Лінгвокомп'ютерні дослідження», створення цілісної бібліотеки «Прикладна лінгвістика» (підручники, навчальні посібники, монографії, наукові статті у фахових та нефахових виданнях, наукові дослідження в авторитетних зарубіжних виданнях та ін. (див. також розділ монографії «Сторінками видань бібліотеки «Прикладна лінгвістика» : презентації»)). Лінгвокомп'ютерні дослідження сьогодні уже мають власний категорійний апарат, їм властивий своєрідний аспект сучасної науково-лінгвістичної парадигми. Перспективи лінгвокомп'ютерних студіювань досить важко схарактеризувати, що легко простежити із сукупності питань, висвітлених у монографії, тому що їхні перспективи співвідносні із суспільно-державними запитами, постійно змінюваними. Водночас лінгвокомп'ютерні дослідження доторкуються тих напрямів наукового пошуку, що перебуває на тонкому перетині та взаємодії кількох наук. Адекватне реагування кожної з таких наук, або правильніше – системи наук кожної з них, на потреби іншої є запорукою розбудови лінгвокомп'ютерних досліджень, що сьогодні проникають в усі сфери суспільно-державного розвитку – від адміністративно-управлінського, законодавчо-судового, військово-оборонного до освітньо-педагогічного, лексикографічно-корпусного та багато іншого.

Анатолій Загнітко

ПАРАДИГМАЛЬНО-КАТЕГОРІЙНІ ОСНОВИ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Віддруковано з оригінал-макету, наданого авторами

Підписано до друку 25.02.2015.
Ум.-друк. арк. 24,27. Наклад 300 прим.

Адреса редколегії:
кафедра української мови та прикладної лінгвістики,
вул. Фрунзе, 4, Вінниця, Україна, 21007

Видавець та виготовлювач ТОВ «Нілан-ЛТД»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.
21027, а/я 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.